T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

NEVŞEHİR ŞEHİR COĞRAFYASI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
Yrd. Doç. Dr. Handan ARSLAN **Emrah ŞIKOĞLU**

ELAZIĞ-2017

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

NEVŞEHİR ŞEHİR COĞRAFYASI

DANIŞMAN	HAZIRLAYAN
Yrd. Doç. Dr. Handan ARSLAN	**Emrah ŞIKOĞLU**

Bu tez 25/05/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

1. **Prof. Dr. Ali ÖZÇAĞLAR**
2. **Yrd. Doç. Dr. Selçuk HAYLİ**
3. **Yrd. Doç. Dr. Handan ARSLAN**
4. **Yrd. Doç. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN**
5. **Yrd. Doç. Dr. Bülent GÜNER**

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ...../ ..... / ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

Nevşehir Şehir Coğrafyası

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Coğrafya Anabilim Dalı
Elazığ-2017, Sayfa: XVI+346

Nevşehir, İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümünde yer almaktadır. Çalışma alanı olan şehrin ise komşu yerleşmelerle olan yönetsel sınırı kabaca, kuzeyde Çat, Nar ve Sulusaray, doğuda Göreme ve Uçhisar, güneyde Göre ve Boğazköy, batıda Balcın ve Alacaşar belediyeleri yönetsel alanı sınırıyla çevrelenmiştir. Şehrin eski isminin "Nyssa" olduğu ileri sürülmektedir. Bölgenin Osmanlı idaresine girmesinden sonra Nyssa yerini "*Muşkara*" adlı bir köye bırakmıştır. XVIII. yüzyılda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazam olmasıyla birlikte hızlı bir şehirleşme sürecine giren Muşkara'nın adı "yeni şehir" anlamında "Nevşehir" olarak değiştirilmiştir. Nevşehir'de belediye geçici hizmet sınırı içerisindeki yerleşim alanı 24,04 km²'lik bir yer kaplamaktadır. Belediye yönetsel alan sınırı ise 92,66 km²'dir. Şehir 2015 yılı itibariyle 21 mahalleye ve 98.713 kişilik bir nüfusa sahiptir.

Çalışma alanı ve yakın çevresinin jeomorfolojik görünümü volkanizma ve tektonizma gibi iç etken ve süreçlerin yanında aşındırıcı dış faktörlerin etkisiyle şekillenmiştir. Şehir, genel İtibariyle volkanik plato üzerinde yer almakta ve bitki örtüsü bakımından içinde bulunduğu bölgenin step özelliğini taşımaktadır. Aynı zamanda çalışma alanı içerisinde ormanlık sahalar tahrip edilmiştir, bu sebeple ormanlık alandan ziyade fundalıklar mevcuttur. Nevşehir, iklim bakımından bozkır (yarı kurak) ile yarı nemli alanların geçiş sınırı üzerindedir.

Şehir merkezi, Dünya'nın en büyük yeraltı şehrine ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanı sıra şehirde birçok tarihi mekan ve coğrafi güzellikler mevcuttur. Bu ölçekte şehrin ekonomik yapısının ilerde "Hizmet Şehrinden" "Turizm Ağırlıklı Hizmet Şehrine" dönüşebileceği sinyalleri vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Şehir, Yeraltı Şehri, Turizm, Şehir Coğrafyası, Kapadokya.

ABSTRACT

Doctorate Thesis

Nevşehir Urban Geography

Emrah ŞIKOĞLU

The University of Fırat
The Institute of Social Science
The Department of Geography
Elazığ-2017; Page:XVI+346

Nevşehir is located in the Middle Kızılırmak Zone of Central Anatolia Region. The administrative boundary of the city, which is the study area, is roughly surrounded by the those of Çat, Nar and Sulusaray in the north, Göreme and Uçhisar in the east, Göre and Boğazköy in the south, and Balcın and Alacaşar municipalities in the west. It is claimed that the former name of the urban area was "Nyssa". After the region had come under the rule of Ottoman administration, Nyssa is replaced by "Muşkara". And the name "Muşkara", was changed to "Nevşehir", which means "New City", following a rapid urbanization process with Nevşehirli Damat İbrahim Pasha being the grand vizier in XVIII century. The residential area within the municipal temporary service area boundary in Nevşehir is a land of 24.04 km². The municipality's urban area is 92.66 km². The city has 21 quarters and a population of 98,713 as of 2015.

The geomorphologic appearance of the study area and its immediate surroundings shaped by internal factors and processes such as volcanism and tectonism as well as by the effects of erosivity. The urban area essentially sits on a volcanic plateau area and, in terms of vegetation, bears steppe feature of the zone it is within. Likewise, forested areas were ruined in the study area, so there is mainly heathland rather than any forestation. Nevşehir is on the transition border of moor (semi-arid) and semi-humid areas in terms of climate.

The city centre has the world's largest underground city. Besides, there are many historical places and geographical attractions in the city.In that regard, the economics of the urban area gives the first signals of transforming from a city of "Service Economy" into a "Service-based Tourism City" in the future.

Keywords: Nevşehir, Underground City, Tourism in Nevşehir, City Geography, Cappadocia.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **II**
ABSTRACT ..... **III**
İÇİNDEKİLER ..... **IV**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **IX**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **X**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **XII**
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ ..... **XIII**
HARİTALAR LİSTESİ ..... **XV**
ÖNSÖZ ..... **XVI**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ **1**
1.1. Araştırma Konusu, Kapsamı ve Amacı 1
1.2. Nevşehir'in Coğrafi Konumu ve Genel Özellikleri 2
1.3. Kavramsal Çerçeve 5
1.3.1. Şehir Coğrafyası Metodolojisi ve Kavramsal Yaklaşım 7
1.3.1.1. Şehir Nedir? Şehir ve Kent Kavramı Tartışması 7
1.4. Kuramsal Çerçeve 11
1.4.1. Şehir Coğrafyası Epistemolojisi ve Yaklaşımları 11
1.4.2. Şehir Coğrafyası Çalışma Metodolojisi Hakkında Genel Değerlendirme 16
1.4.2.1. Şehir Coğrafyası'nın Amacı ve Faaliyet Alanı 19
1.4.2.2. Coğrafyada Şehirsel Algı 20
1.4.3. Önceki Çalışmalar 22
1.4.3.1. Coğrafyacıların Yaptığı Çalışmalar 22
1.4.3.2. Jeologların Yaptığı Çalışmalar 24
1.4.3.3 Tarihçilerin Yaptığı Çalışmalar 25
1.4.3.4. Diğer Çalışmalar 27
1.5. Materyal, Yöntem ve Teknikler 28
1.5.1. Çalışmanın Yazım Metodolojisi 30

İKİNCİ BÖLÜM

2. NEVŞEHİR'İN YERLEŞİM ALANI (SİTİ) ve İDARİ SINIRLARI 32
2.1. Nevşehir'in Yerleşim Alanı (siti) ve Sınırları 33
2.1.1. Nevşehir'in Çevresindeki Yerleşmelerle Olan Yönetsel Sınırları 33
2.1.2. Nevşehir'in Belediye Geçici Hizmet Alan Sınırı 36
2.1.3. Şehri Oluşturan Mahalleler 38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NEVŞEHİR'DE YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN DOĞAL ORTAM FAKTÖRLERİ 40
3.1. Yapısal Özellikler (Jeoloji-Litoloji-Tektonik) ve Yerleşmeye Etkileri 40
3.2. Jeomorfolojik Özellikler ve Yerleşme Yerine Etkileri 45
3.2.1. Dağlık Alanlar 51
3.2.2. Platolar 54
3.2.3. Vadiler 55
3.2.4. Yapısal ve Erozyonal Yer şekilleri 57
3.3. İklim ve İklimin Şehre Etkisi 63
3.3.1. Sıcaklık 64
3.3.2. Yıllık Ortalama Sıcaklık 65
3.3.3. Termik Rejim 66
3.3.4. Ortalama ve Mutlak Ekstremler 68
3.3.5. Donlu Günler 69
3.3.6. Basınç ve Rüzgarlar 70
3.3.7. Nisbi Nemlilik 75
3.4. Bulutlu ve Sisli Günler 76
3.4.1. Bulutluluk 76
3.4.2. Sisli Günler 77
3.5. Yağış 78
3.5.1. Yıllık Ortalama Yağış Dağılımı ve Yağış Rejimi 78
3.5.2. Kar Yağışı 81
3.6. Yağış Etkinliği ve İklim Tipi 83
3.7. Nevşehir'in Gerçek Mevsim Sürelerinin Belirlenmesi 86
3.8. Nevşehir'in Şehirsel Gelişiminin İklim Üzerindeki Etkisi 88
3.9. Nevşehir'in Hidrografik Özellikleri 93

3.10. Nevşehir'in Toprak Özellikleri 96
3.11. Nevşehir'in Bitki Örtüsü 100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. NEVŞEHİR'İN KURULUŞ VE GELİŞİM EVRELERİ 101
4.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem 101
4.2. Cumhuriyet Dönemi 104
4.2.1. 1923-1954 Yılı Arası I. Dönem 105
4.2.2. 1954-1990 Arası II. Dönem 106
4.2.3. 1990 ve Sonrası III. Dönem 107

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. NEVŞEHİR'İN ŞEHİRSEL FONKSİYONLARI-FONKSİYON ALANLARI VE ŞEHİR İÇİ ARAZİ KULLANIMI 109
5.1. Nevşehir'in Şehirsel Fonksiyonları 110
5.1.1. Nevşehir'in İdari Fonksiyonu ve İdari Fonksiyon Alanları 111
5.2. Nevşehir'de Eğitim-Kültürel Fonksiyonlar ve Fonksiyon Alanları 117
5.2.1. Nevşehir'in Eğitim Fonksiyonu ve Eğitim Alanları 117
5.2.2. Nevşehir'in Sağlık Fonksiyonu ve Alanları 129
5.2.3. Nevşehir'in Ulaşım-İletişim Fonksiyonu ve Alanları 136
5.3 Ekonomik Fonksiyonlar 141
5.3.1. Nevşehir'in Ticaret Fonksiyonu ve Alanları 142
5.3.2. Nevşehir'in Sanayi Fonksiyonu ve Alanları 153
5.4. Tarımsal Fonksiyonu ve Tarım Alanları 161
5.5. Nevşehir'in Konut ve Yeşil Alanları 172
5.6. Turizm Fonksiyonu ve Alanları 174

ALTINCI BÖLÜM

6. NÜFUSUN MEKANSAL ve FONKSİYONEL AÇIDAN ANALİZİ 191
6.1. Nüfusun Gelişimi 191
6.1.1. Cumhuriyet Öncesi Nüfus 191
6.1.1.1. 1870 Öncesi Dönem 195
6.1.1.2. 1870-1906 Yılları Arası Dönem; 196
6.1.1.3. 1913 ve Sonrası Dönem 197
6.1.2. Cumhuriyet Dönemi Nüfus 198
6.1.2.1. 1927-1954 Yılı Dönemi 198

6.1.2.2. 1954-2000 Yılı Dönemi 200
6.1.2.3. 2000-2015 Dönemi 204
6.2. Nüfus Hareketleri 209
6.2.1. Doğumlar ve Ölümler 209
6.2.2. Göçler 210
6.3. Nüfusun Sosyoekonomik ve Kültürel Durumu 211
6.3.1. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı 212
6.3.2. Nüfusun Sosyal Yapısı 221
6.3.3. Nüfusun Ekonomik Özellikleri 222
6.3.4. Nevşehir'de Aile Büyüklükleri 227
6.3.5. Nevşehir'de Nüfusun Eğitim Durumu 230
6.4. Nevşehir'de Mahalle Nüfuslarının Gelişimi, Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu 236
6.4.1. Nevşehir'de Mahalle Nüfusunun Gelişimi 236
6.4.2. Nevşehir'de Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu 241
6.5. Nüfus Kriterine Göre Nevşehir'de Şehirleşme ve Şehirsel Büyüme 249
6.6. Nevşehir'in Geleceğe Yönelik Nüfus Tahmini 254

YEDİNCİ BÖLÜM

7. NEVŞEHİR ŞEHİR İÇİ ARAZİ KULLANIM MODELİNİN BELİRLENMESİ, ŞEHİRLEŞME ve SANAYİ ÖLÇEĞİNDE GELECEĞE YÖNELİK YER SEÇİMİ ÖNERİSİ 258

7.1. Şehir İçi Arazi Kullanım Modelleri 258
7.2. Çevrebilimciler Açısından Şehir İçi Arazi Kullanım Modelleri 262
7.2.1. Ortak Çemberli Merkez Modeli (Şikago Ekolü) 262
7.2.2. Sektör (Dilimler Kuramı) Modeli 263
7.2.3. Çok Çekirdekli Model (Birden Çok Özekli Büyüme Kuramı) 264
7.3. Nevşehir'in Şehir İçi Arazi Kullanım Modelinin Belirlenmesi 264
7.4. Nevşehir'de Şehirleşmeye ve Sanayiye Yönelik Yer Seçimi Önerisi 270
7.4.1. Şehir Planlamada Kullanılan Bazı Analiz ve Teknikler 271
7.4.2. Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanılarak Nevşehir'de Şehirleşmeye Yönelik Yer Seçimi Önerisi 274
7.4.3. Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanılarak Nevşehir'de Sanayiye Yönelik Yer Seçimi Önerisi 285

7.5. Nevşehir'de Şehirleşmeye ve Sanayiye Yönelik Yer Seçiminin Sonuçlandırılması 288

SEKİZİNCİ BÖLÜM

8. MEKAN DİZİM ANALİZİ YÖNTEMİYLE NEVŞEHİR'İN MEKANSAL ALGISI VE OKUNABİLİRLİĞİ 292

8.1. Mekan Dizim Analizi Yöntemi Nedir? 293

8.2. Mekan Dizim Analizi Yönteminin Kavramsallaştırılması ve Analizler 295

8.3. Mekân Dizim Analizinde Aksiyel Haritanın Mantığı ve Kullanım Alanları 300

8.4. Nevşehir'in Mekansal Algısının ve Okunabilirliğinin Tespiti 303

SONUÇ ve ÖNERİLER 317

KAYNAKÇA 330

EKLER 345

Ek 1. Orijinallik Raporu 345

ÖZGEÇMİŞ 346

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Nevşehir ve Çeveresinin Jeomorfolojik Gelşimi..... 49
Şekil 2. Antalya-Konya-Aksaray-Nevşehir-Kayseri Demiryolu Projesi Güzergahı 139
Şekil 3. Thünnen Modeli 259
Şekil 4. Ortak Çemberli Merkez Modeli 262
Şekil 5. Sektör Modeli 263
Şekil 6. Çok Merkezli Model 264
Şekil 7. Ortak (Tek Merkezli) Çemberli Merkez Modelinin Nevşehir'e Uygunluğu. . 265
Şekil 8. Sektör (Dilimler Kuramı) Modelinin Nevşehir'e Uygunluğu. 267
Şekil 9. Çok Çekirdekli Modelin Nevşehir'e Uygunluğu. 268
Şekil 10. Nevşehir'in Şehirsel Modeli. 269
Şekil 11. Ortalama Derinlik (MD) Değerinin Hesabı 296
Şekil 12. Integration RN, Vienna 2006 297
Şekil 13. Minimum Öklid Yolu ve Minimum Açısal Yol 298
Şekil 14. Ortalama Derinlik – Entegrasyon Karşısında Ortalama Derinlik-Açı Analizi. 299
Şekil 15. Kavranabilir Sistem, Kavranamayan Sistem 301

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Nevşehir'in Mahalleleri ve Mahalle Alanları 38
Tablo 2. Nevşehir, Avanos ve Ürgüp'ün Yıllık Sıcaklık Ortalaması 65
Tablo 3. Nevşehir'in Mevsimlere Göre Ortalama Sıcaklığı 67
Tablo 4. Nevşehir'de Ortalama ve Ekstrem Sıcaklıklar..... 68
Tablo 5. Nevşehir'de Aylara Göre Donlu Gün Sayısı 70
Tablo 6. Nevşehir'de Donlu Günlerin Mevsimlere Göre Dağılışı ve Ortalaması..... 70
Tablo 7. Nevşehir'in Ortalama ve Ekstrem Basınç Değerleri..... 71
Tablo 8. Nevşehir'in Aylara ve Yönlere Göre Yıllık Ortalama Rüzgar Frekansları 72
Tablo 9. Nevşehir'de Nisbi Nemin Aylara Göre Dağılışı..... 75
Tablo 10. Nevşehir'de Bulutluluk Oranının Aylara Göre Dağılışı..... 76
Tablo 11. Nevşehir'de Sisli Günlerin Aylara Göre Dağılışı..... 77
Tablo 12. Nevşehir'de Yıllık Yağış Ortalamalarının Aylara Göre Dağılışı 78
Tablo 13. Nevşehir'de Dolu Yağışlı Gün Sayılarının Aylara Göre Dağılışı 79
Tablo 14. Nevşehir'in Mevsimlere Göre Yağış Miktarı ve Oranı. 80
Tablo 15. Nevşehir'in Kar Yağışlı ve Kar Örtülü Günlerin Mevsimsel Ortalamaları... 81
Tablo 16. Nevşehir'de Ortalama Kar Kalınlığı..... 83
Tablo 17. Nevşehir'in Aylara Göre Su Bilançosu Çizelgesi..... 85
Tablo 18. Nevşehir'in Gerçek Mevsim Süreleri ve Yağış Değerleri..... 87
Tablo 19. Nevşehir'de Cinsiyete Göre Öğrenci Sayısı..... 119
Tablo 20. Nevşehir'de Okullara Göre Derslik-Öğretmen Sayıları ve Bunların Öğrenci Sayılarına Oranı..... 120
Tablo 21. Nevşehir'de Mahalle Nüfuslarına Göre Okul, Derslik ve Öğretmen Sayıları 121
Tablo 22. Nevşehir'de Mahallelere Göre Okulların Dağılışı..... 123
Tablo 23. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesine Kayıtlı Öğrencilerin Sayısı 126
Tablo 24. Nevşehir Devlet Hastanesinde Tedavi Gören Hastaların Sayıları..... 135
Tablo 25. Nevşehir'in Bazı Büyük Şehirlere Olan Uzaklığı..... 138
Tablo 26. Nevşehir'de İhtiyaca Göre Sıralanmış Ticaret Grupları ve Dükkan Sayıları 146
Tablo 27. Nevşehir'de Yıllara Göre Tahıl Üretimi..... 163
Tablo 28. Nevşehir'de Yıllara Göre Sebze Üretimi..... 164
Tablo 29. Nevşehir'de Yıllara Göre Meyve Üretimi 165

Tablo 30. Nevşehir'deki Tarımsal Arazi Sınıfları 166
Tablo 31. Nevşehir'deki Mahallelerin Tarım ve Yerleşme Alanları 167
Tablo 32. Nevşehir'deki Tarımsal Arazilerin Kullanım Türü Sınıflandırması 170
Tablo 33. Nevşehir'de Mahallelere Göre Bina ve Konut Sayıları 172
Tablo 34. 1718-1730 Yılları Arasında Muşkara'ya Bağlı Köyler ve Nüfusları 192
Tablo 35. Nevşehir Kazası Köy Nüfusu 193
Tablo 36. Nevşehir'in Cumhuriyet Öncesi Tahmini Nüfusu 196
Tablo 37. Nevşehir'in Yıllara Göre Şehir-Kır Nüfusu ve Oranları 199
Tablo 38. Nevşehir'in İl Olduktan Sonra Kendine Bağlı İlçelerin Nüfusu 202
Tablo 39. Nevşehir ve Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Şehir Nüfuslarının Karşılaştırmalı Çizelgesi 205
Tablo 40. Nevşehir ve Türkiye'nin Yıllara Göre Karşılaştırmalı Nüfus Artış Hızları 207
Tablo 41. Nevşehir Merkez İlçesi'nin Göç Alıp Verdiği İller 211
Tablo 42. Nevşehir'de Yıllara Göre Kadın, Erkek Nüfusu ve Cinsiyet Oranı 213
Tablo 43. Nevşehir'de Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Grupları 217
Tablo 44. Nevşehir'de Nüfusun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı 219
Tablo 45. Nevşehir'de Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı 223
Tablo 46. Nevşehir'de Ekonomik Faaliyet Kollarının Dağılımı 224
Tablo 47. Nevşehir'de Sektörel Faaliyetlerin Cinsiyete Göre Dağılımı 226
Tablo 48. Nevşehir'de Faal Olmayan Nüfusun Faal Olmama Nedenleri 227
Tablo 49. Nevşehir'de Aile Büyüklükleri 228
Tablo 50. Nevşehir'de Okuryazarlık Durumu 230
Tablo 51. Türkiye'de Okuryazarlık Durumu 234
Tablo 52. Nevşehir Nüfusunun Eğitim Durumu 234
Tablo 53. Nevşehir'in 1997-2015 Dönemine Ait Mahalle Nüfusları 237
Tablo 54. Nevşehir'de Şehirsel Büyüme ve Şehirleşme Oranı 252
Tablo 55. Nevşehir'in Yıllara Göre Gelecekteki Tahmini Nüfusu 256
Tablo 56. Önem Ölçeği 276
Tablo 57. Şehirleşme İçin İkili Karşılaştırma Matrisi 278
Tablo 58. Şehirleşme İçin Ağırlık Oranları 278
Tablo 59. Nevşehir'de Mahallelere Göre Şehirsel Gelişime Uygun Alanların Tasnifi 281
Tablo 60. Sanayi İçin İkili Karşılaştırma Matrisi 285
Tablo 61. Sanayi Yer Seçimi İçin Ağırlık Oranları 285

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Nevşehir, Avanos ve Ürgüp'ün Yıllık Sıcaklık Ortalaması Grafiği 66
Grafik 2. Nevşehir'de Ortalama ve Ekstrem Sıcaklıklar 69
Grafik 3. Nevşehir'in Ortalama ve Ekstrem Basınçların Seyri. 71
Grafik 4. Nevşehir'in Yönlere Göre Yıllık Ortalama Rüzgar Frekans Gülü 73
Grafik 5. Nevşehir'in Mevsimlere ve Yönlere Göre Yıllık Ortalama Rüzgar Frekansı 74
Grafik 6. Nevşehir'de Nisbi Nemin Aylara Göre Dağılışı 75
Grafik 7. Nevşehir'de Bulutluluk Oranının Aylara Göre Dağılışı 76
Grafik 8. Nevşehir'de Yıllık Yağış Ortalamalarının Aylara Göre Dağılışı 78
Grafik 9. Nevşehir'in Mevsimlere Göre Yağış Oranı. 80
Grafik 10. Nevşehir'in Su Bilançosu Diyagramı. 85
Grafik 11. Nevşehir'in Gerçek Mevsim Süreleri 87
Grafik 12. Nevşehir'in Yıllara Göre Nüfusu 200
Grafik 13. Nevşehir ve Türkiye'nin Şehir Nüfuslarının Nüfus Artış Hızları 208
Grafik 14. Nevşehir'de Yıllara Göre Nüfusun Cinsiyet Oranı 214
Grafik 15. Nevşehir'de Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı 217
Grafik 16. Nevşehir'in Nüfus Piramidi (1985-2000) 218
Grafik 17. Nevşehir'in Nüfus Piramidi (2015) 220
Grafik 18. Nevşehir'de Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı 223
Grafik 19. Nevşehir'de Ekonomik Faaliyet Kollarının Dağılım Grafiği 225
Grafik 20. Nevşehir'de Nüfusun Aile Büyüklüklerine Göre Dağılımı 229
Grafik 21. Nevşehir Nüfusunun Okuryazar Durumu 231
Grafik 22. Nevşehir'deki Erkek Nüfusunun Okuryazar Durumu 232
Grafik 23. Nevşehir'deki Kadın Nüfusunun Okuryazar Durumu 233
Grafik 24. Nevşehir Nüfusunun Eğitim Durumu 235
Grafik 25. Nevşehir'in "Şehirleşme Eğrisi" 253
Grafik 26. Nevşehir'in Geleceğe Yönelik Nüfus Tahmini 257
Grafik 27. Nevşehir'in Global ve Lokal Bütünleşme Değerinin Grafiği 315
Grafik 28. Nevşehir'in Bağlantısallık ve Bütünleşme Değerlerinin Grafiği 316

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Kahvecidağı Tepe'den Nevşehir'in Doğusuna Bakış 46
Fotoğraf 2. Kahvecidağı Tepe'den Nevşehir'in Güneydoğusuna Bakış 46
Fotoğraf 3. Oylu Dağı Güney Eteği ve Sivri Tepe Zirvesi 52
Fotoğraf 4. Aşıklı Dağı Güney Yamacından Görünüm. 53
Fotoğraf 5. Kahvecidağı Tepe'nin Batı Yamacından Görünüm. 54
Fotoğraf 6. Karaağaç Dere Vadisi 56
Fotoğraf 7. Göre Çayı Vadisi. 56
Fotoğraf 8. Kulaklıkepez Tepe'nin Doğu Ucundan Görünüm 57
Fotoğraf 9. Nevşehir'deki Mesaların Çat Köy Yakınlarından Görünüşü. 58
Fotoğraf 10. Keçikale Tepe Domu'nun Kuzey Yamacından Görünüm. 59
Fotoğraf 11. Uçhisar Yakınlarındaki Badlands Arazi. 60
Fotoğraf 12. Çat Köy'de Bulunan Peri Bacaları 61
Fotoğraf 13. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörlüğünden Bir Görünüm. 124
Fotoğraf 14. Nevşehir İl Halk Kütüphanesi Çalışma Salonu. 127
Fotoğraf 15. Damat İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi Girişi. 128
Fotoğraf 16. Damat İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi Avlusu. 129
Fotoğraf 17. Nevşehir Devlet Hastanesi Girişi 132
Fotoğraf 18. Nevşehir Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi Girişi 132
Fotoğraf 19. Nevşehir Otobüs Terminali 140
Fotoğraf 20. Yeni Oto Galericiler Sitesinden Görünüm 144
Fotoğraf 21. Yeni Oto Galericiler Sitesinin Genel Görünüşü 144
Fotoğraf 22. Tarımsal Malzemelerin Yoğun olarak Satıldığı Alandan Görünüm 147
Fotoğraf 23. a. Kapalı Pazar Yeri Girişi, **b.** Hayvansal Ürünlerin Satış Alanı, **c.** Köylü Pazarı, ... 148
Fotoğraf 24. Nevşehir Zahireciler Pazarı 149
Fotoğraf 25. Nevşehir Hayvan Pazarından Görünüm 149
Fotoğraf 26. Nevşehir Yaş Sebze ve Meyve Hali 150
Fotoğraf 27. Nevşehir Kayseri Caddesinden Görünüm 152
Fotoğraf 28. Nevşehir Lale Caddesinden Görünüm 153
Fotoğraf 29. Yeni Sanayi Sitesinden Bir Görünüm 154
Fotoğraf 30. Lale Sanayi Sitesinden Bir Görünüm 155
Fotoğraf 31. a. Şarap Fabrikası Girişi, **b.** Mahsenler, **c.** Şarap Fıçıları 156

Fotoğraf 32. Nevşehir Rakı Fabrikası Girişi..... 157
Fotoğraf 33. Nevşehir Sarıtaş Ocağı ve İşleme Alanı 158
Fotoğraf 34. Bims (Pomza Agregası) Üretim Aşamaları. 160
Fotoğraf 35. Nevşehir Kalesi ve Şehrin Kahveci Tepe'den Görünüşü 177
Fotoğraf 36. Nevşehir Kalesi Kuzeyinde Bulunan Bazalt Foliasyonları..... 177
Fotoğraf 37. Yeraltı Şehri Bulunmadan Önce Kale ve Çevresinden Görünüm 178
Fotoğraf 38. Yeraltı Kentinin Genel Görünümü..... 178
Fotoğraf 39. Yeraltı Kilisesinden Görünüm 179
Fotoğraf 40. Oylu Dağında Uzantısı Gözlenebilen Ters Fay ve Kaleye Etkisi. 180
Fotoğraf 41. Yeraltı Kenti At Ahırı, Yeraltı Kenti Teras Görüntüsü. 181
Fotoğraf 42. Nevşehir Kara Cami..... 183
Fotoğraf 43. Nevşehir Kurşunlu Cami..... 184
Fotoğraf 44. a. Sıbyan Mektebi, **b.** Hamam, ... 185
Fotoğraf 45. a. Meryem Ana Kilisesi Girişindeki Statik Taşı **b**. Nevşehir Meryem Ana Kilisesi 186
Fotoğraf 46. Çan Kulesi..... 187
Fotoğraf 47. Nevşehir'in Kuzeyinde Bulunan Sekiler. 188
Fotoğraf 48. Nevşehir'deki Sekilerin Kuzey Yamacında Bulunan Obsidyen Ok Uçları..... 189
Fotoğraf 49. Karaağaç Dere Şelalesi ve Vadinin Kuzey Ucundaki İğde Ağaçları..... 189
Fotoğraf 50. İnsanların Gidecekleri Yere Varmaları Konusunda Az Dönüş ve Kavisleri Tercih Etmelerine Bir Örnek..... 298

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Nevşehir'in Lokasyon Haritası 4
Harita 2. Nevşehir'in Çevre Yerleşmeleriyle Olan Yönetsel Alan Sınırı. 35
Harita 3. Nevşehir Mahallelerinin Sınırları 39
Harita 4. Nevşehir'in Jeoloji Haritası 43
Harita 5. Nevşehir'in Topografya Haitası 48
Harita 6. Nevşehir ve Çevresinin Jeomorfoloji Haritası 62
Harita 7. Nevşehir'in Yüzey Sıcaklık Haritası 91
Harita 8. Nevşehir'in Hidrografya Haritası 94
Harita 9. Nevşehir'in Toprak Nitelikleri 97
Harita 10. Nevşehir'in Tarihi Gelişim Haritası 108
Harita 11. Nevşehir'in Şehirsel Arazi Kullanımı. 115
Harita 12. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin Geldikleri İllere Göre Dağılışı 125
Harita 13. Nevşehir Devlet Hastanesinde Tedavi Olan Hastaların Geldikleri İllere Göre Dağılışı 134
Harita 14. Nevşehir'in Şehir İçi arazi Kullanım Haritası 151
Harita 15. Nevşehir'in Tarımsal Arazi Sınıfları Haritası 169
Harita 16. Nevşehir'in Tarımsal Arazi Kullanım Haritası 171
Harita 17. Nevşehir'deki Tarihi ve Coğrafi Alternatif Turizm Mekanları 190
Harita 18. Nevşehir'in Eski Mahalle Sınırları ve İsimleri 243
Harita 19. Nevşehir'in Mahallelere Göre Nüfus Yoğunluğu (Eski Sınırlara Göre) 244
Harita 20. Nevşehir'in Mahallelere Göre Nüfus Yoğunluğu (Yeni Sınırlara Göre) 245
Harita 21. Nevşehir Nüfusunun Dağılışı (Eski Sınırlara Göre) 247
Harita 22. Nevşehir Nüfusunun Dağılışı (Yeni Sınırlara Göre) 248
Harita 23. Analizde Kullanılan Temel Haritalar. 280
Harita 24. Nevşehir'in Yerleşmeye Uygunluk Analiz Haritası 284
Harita 25. Nevşehir'in Sanayi Yer Seçimi Uygunluk Analiz Haritası 287
Harita 26. Nevşehir'de Şehirleşmeye ve Sanayileşmeye Uygun Alanların Sonuç Haritası 289
Harita 27. Nevşehir'in Aksiyel Global (RN) Bütünleşme Analizi 305
Harita 28. Nevşehir'in Segment Global (RN) Bütünleşme Analizi 307
Harita 29. Nevşehir'in Aksiyel Lokal (R3) Bütünleşme Analizi 309
Harita 30. Nevşehir'in Segment Lokal (R3) Bütünleşme Analizi 311
Harita 31. Nevşehir'in Segment Tercih Edilebilirlik Analizi 313

ÖNSÖZ

21. yüzyılın şehirlerin yüzyılı olarak ifade edildiği günümüz dünyasında şehirleşme ve şehirleşmenin etkileri coğrafya ve diğer bilimler açısından ayrı bir boyut kazanmıştır. Hızlı şehirleşmeyle birlikte plansız büyüyen şehirler, birçok problemle yüz yüze kalmıştır. Çarpık şehirleşme sonucunda ise insanlar yaşam kalitesi ve standardı bakımından olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Coğrafyacıların asli görevi; doğal/kültürel çevre ile insanlar arasındaki ilişkileri inceleyerek onların en akılcı şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Hatta kısaca coğrafyacı için "yeryüzü planlamacısı" ifadesi kullanılabilir. Nevşehir şehrinin konu alındığı bu çalışma, ifade edildiği gibi coğrafi sorumluluk anlayışıyla hazırlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın öncelikle çalışma alanına ve coğrafya ilmine yararlı olabilmesi asıl hedefi oluşturmaktadır.

Her çalışma bir sonrakine göre eksik ya da hatalı olabilir. Bu bilimselliğin ve bilimsel ilerlemenin de temel boyutudur. Bu nedenle çalışmanın eksiksiz ve mükemmel olduğunu söylemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çalışmadaki amaç benzer konularda araştırma yapacak olanlara küçük bir rehberlik yapmak ve bilimsel çıtayı çok az da olsa yukarıya çıkarmaktır. Umarım bu araştırma amacına ulaşmıştır.

Çalışmanın her aşamasında desteğini ve emeğini esirgemeyen, kıymetli danışman hocam Yrd. Doç. Dr Handan ARSLAN'a ve her konuda verdiği güveni, desteğini hep hissettiğimiz değerli hocam Prof. Dr. Saadettin TONBUL'a şükranlarımı sunarım.

Ayrıca çalışmada akademik olarak desteklerini sıkça gördüğüm Doç. Dr. Sabri KARADOĞAN'a, Doç. Dr. Murat SUNKAR'a ve Yrd. Doç Dr. Halil GÜNEK'e, Osmanlıca transkripsiyon aşamasında büyük emeği olan Yrd. Doç. Dr. Ayşegül HÜSEYNİKLİOĞLU'na teşekkürü borç bilirim.

Hayatımın ve geleceğimin şekillenmesinde büyük emeği olan ve çalışma sürecinde kaybettiğim Babama, desteklerini ve anlayışlarını her an hissettiğim eşime, anneme, dünyaya gelişiyle hayata başka bir gözle bakmama neden olan kızıma, mekânsal uzaklıklarına rağmen manen yakınımda olan kardeşlerime sevgilerimi sunuyorum.

Çalışmanın bilime, doğaya ve çalışma alanına katkı sağlaması dileklerimle…

ELAZIĞ-2017 **Emrah ŞIKOĞLU**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Araştırma Konusu, Kapsamı ve Amacı

Günümüzde şehir ve şehircilik gün geçtikçe güçlenmekte ve geçmişten farklı bir şehircilik anlayışı doğmaktadır. Farklı şehir özellikleri, değişen sınırlar ile idari sınırları aşan etki sahaları gün geçtikçe şehir hayatını önemli kılmakta ve şehir coğrafyasına olan ilgiyi arttırmaktadır. Şehir coğrafyası, şehir sahalarındaki bütün faaliyetlerle ilgilenmektedir. Bu faaliyetler topraktan faydalanma, ticaret ve sanayi gibi çeşitli meslek gruplarını içine alır. Böylece şehir coğrafyasının ilgilendiği esas konu, coğrafyanın diğer bütün dallarında olduğu gibi, insandır ve insan ile insan faaliyetleri ve yeryüzü arasındaki ilişkileri incelemktir (Göney, 1984;2).

Bir şehir coğrafyacısı, şehri veya kasabanın coğrafi konumlarını (lokasyonunu), üzerinde yer aldıkları alanların doğal coğrafya özellikleriyle yapısal özelliklerini araştırarak, bu alanların niçin yerleşim yeri olarak seçildiğini açıklamak zorundadır. Şehrin veya kasabanın bulunduğu coğrafi ortamın jeolojik-jeomorfolojik özellikleri, iklim, su, bitki ve toprak örtüsü özellikleri sentezci bir yaklaşımla araştırılarak yerleşmelerin sahadaki dağılımlarında bu faktörlerin rolü ve etkileri ortaya çıkarılır (Özçağlar, 2004: 97).

Verilen bilgiler ışığında, yaşayan organizmalar olarak kabul edilen şehirlerin, belli zaman dilimlerinde coğrafi açıdan ele alınmaları gerekmektedir. Bu durum dikkate alınarak Nevşehir'in şehir coğrafyası açısından daha önceden çalışılmamış olması, uygulama alanı olarak Nevşehir'in seçilmesinde en önemli etken olmuştur. Yapılan ön araştırmalar sonucunda Nevşehir'in fiziki yapısının farklılık göstermesi ve şehrin konumu, alan olarak Nevşehir'in seçilmesinde önemli rol oynamıştır. Konu olarak şehir coğrafyasının seçilme sebebi ise; insan ve mekanın iç içe geçtiği, insanın doğal ortam koşullarına galip gelmeye çalıştığı ve insanın doğaya karşı daha fazla baskın olduğu yerlerin şehirler olmasıdır. Bu kapsamda insanlar mekanı, mekanlar da insanı etkilemektedir. Coğrafyanın tanımında da bulunan, doğal ortam ve insan arasındaki etkileşimi inceleyen bir bilim olması temelde çalışmanın bu yönde gelişmesine sebep olmuştur. Şehirle ilgili yapılacak değerlendirmelerde beşeri özellikler ile birlikte fiziki coğrafya özellikleri de dikkate alınmıştır. Öncelikli olarak çalışma alanının temel beşeri

ve fiziki özellikleri incelenmiş, daha sonra Nevşehir'in şehirsel fonksiyonları ortaya konulmuş ve şehri şehir yapan unsurların varlığı açıklanmıştır.

Nevşehir'in belediye yönetsel alanıyla sınırlandırılan bu çalışmada; şehrin tarihsel gelişimi, yeri ve sınırları, nüfusu, ekonomisi, fonksiyonel özellikleri, şehrin gelişim aksı, şehrin mekan dizim analizi ve bu durumların tümünü etkileyen fiziki ve beşeri faktörler, çalışma kapsamı içerisinde incelenmiştir. Aynı zamanda şehrin gelişiminde fiziki faktörlerin insan üzerindeki etkisi incelenirken, beşeri faktörlerin de fiziki faktörler üzerindeki etkisinin incelenmesi de çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Çünkü şehrin kurulduğu alan üzerinde bulunan Göre Çayı'nın fiziki yapıyı şekillendirmesi ve yine şehrin etrafında bulunan yükseltilerin şehirleşmeyi sınırlandırması, buna rağmen insanların bu alanlarda şehirleşmeye devam etmesi, sıradan bir şehirleşmeye göre, çalışma alanında çeşitli farklılıklar doğurmuştur.

Çalışmanın en temel amacını, Nevşehir'in kuruluş ve gelişme dönemlerinin, nüfus ve yerleşme özelliklerinin belirlenmesi ile şehirsel fonksiyonlarının analizi oluşturmaktadır. Şehrin gelişme aksı ve yönlerinin tayini, şehrin kendine has şehirsel gelişim modelinin belirlenmesi, yerleşme ve sokak özelliklerinin analiz edilmesi, bu analize göre mekânsal kullanım farklılıklarından ortaya çıkan sorunların irdelenmesi, beşeri özelliklerden kaynaklanan sorunların tespit edilmesi ise çalışmanın bir diğer amacıdır.

Bu amaçlar kapsamında; Nevşehir'in turizm potansiyelinin belirlenerek, bağlı olduğu ilçelerin seviyesinde turizm geliri elde edebilmesi için çalışma sahasının doğal ve tarihi kaynakları tespit edilmiştir. Ayrıca Nevşehir'in fiziki coğrafya niteliklerinden kaynaklanan, özellikle iklim ve jeomorfolojik özelliklerin sebep olduğu sorunlar belirlenerek çözüm önerileri sunulmuştur. İklim özelliklerinin şehirsel gelişim üzerindeki etkisinin neler olduğu tartışılarak, arazi çalışmasında gözlenen sorunlar hakkında detaylı incelemeler yapılmıştır.

1.2. Nevşehir'in Coğrafi Konumu ve Genel Özellikleri

Nevşehir, İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümüne yer almaktadır. [1]Çalışma alanının komşu yerleşmelerle olan yönetsel sınırı kabaca kuzeyde Çat, Nar ve Sulusaray, doğuda Göreme ve Uçhisar, güneyde Göre ve Boğazköy, batıda Balcın ve

[1] Sınırların ayrıntılı takibi için bakınız, "Nevşehir'in Yerleşim Alanı (siti) ve Sınırları" sayfa.41

Alacaşar belediyeleri yönetsel alanı sınırıyla çevrelenmiştir (Harita 1). Nevşehir, adı geçen yönetsel alanlar içerisinde iki muhtarlık yönetsel alan sınırı (Boğazköy ve Balcın), yedi belediye teşkilatlı yönetsel alan sınırıyla çevrilmiştir.

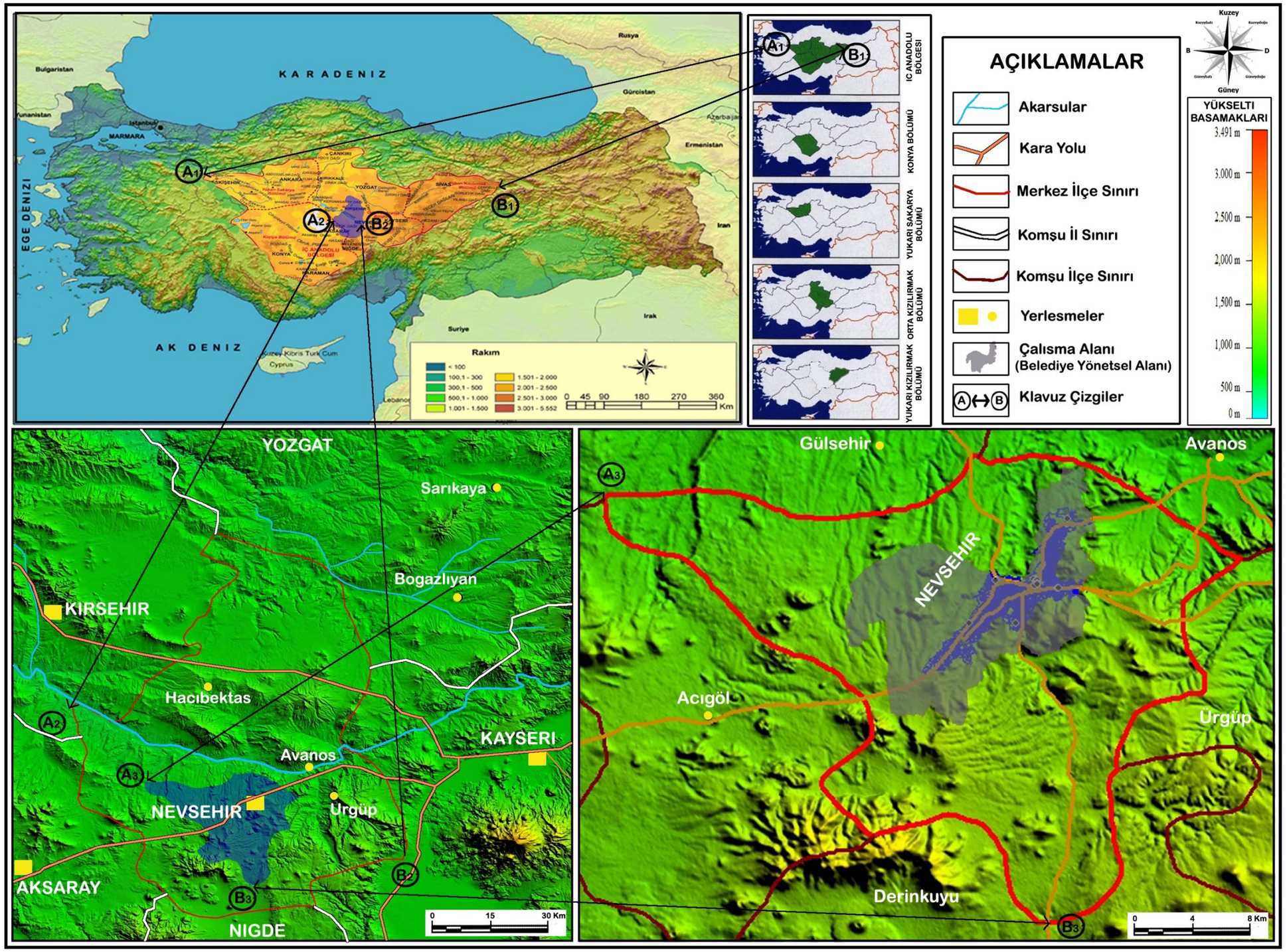
Çalışma alanı şehir merkeziyle sınırlandırılmış olan Nevşehir, fiziki olarak doğusunda Oylu Dağı, güneyinde ise Kahvecidağı Tepe yükseltileriyle sınırlandırılmıştır. Oylu Dağının en yüksek noktası 1642 m. ile Sivri Tepe'dir. Ayrıca şehrin kuzeyinde Karaağaç Dere, güneyinde ise Göre Çayı vadisi bulunmaktadır. Şehir 1100 ile 1350 metreler arasında volkanik bir plato üzerine kurulmuştur.

Nevşehir'in genel arazi uzanışı kuzey-güney doğrultusundadır. Çalışma alanı doğu kısımda Aşıklı Dağ, Oylu Dağı, Göbeli Tepe ve Kılıçdağ Tepe gibi yükseltiler bulunmaktadır. Çalışma alanının en yüksek dağı olan Aşıklı Dağ'ın yükseltisi 1.695 m. dir. Şehrin kurulu olduğu alanın hemen güneyinde ise Nevşehir Kalesi ve kalenin hemen güneyinde Kahvecidağı Tepe yeralmaktadır. Şehrin kurulduğu alan içerisinde bulunan Karaağaç derenin oluşturduğu vadi şehrin kuzey batı sınırını oluştururken bu vadi aynı zamanda Nevşehir ile Nar kasabasını birbirinden ayıran doğal bir sınır olma özelliği de göstermektedir. Şehrin içerisinde bulunan Göre Çayı vadisi de Oylu Dağıyla Kahvecidağı Tepe'yi birbirinden ayıran bir sınır niteliği taşımaktadır. Bu doğal engeller dışında çalışma alanını doğal bir yapıyla sınırlandırmak güçtür.

Şehirin kurulmuş olduğu yer, bölgenin genel iklim özelliklerini taşımaktadır. Nevşehir'in yıllık ortalama sıcaklığı 10.6 ºC'dir. Nevşehir'de ocak ayından başlayarak sürekli bir sıcaklık yükselmesinin temmuz ayına kadar sürdüğünü, ağustos ayından başlayarak, aralık ayına kadar sıcaklığın düzenli bir şekilde azaldığı görülmektedir.

Çalışma alanının yıllık ortalama yağış miktarı ise 422.9 mm.'dir. Bu değere göre Nevşehir, bozkır (yarı kurak) ile yarı nemli alanların geçiş sınırı üzerindedir. 1960-2016 yılları arasında, Nevşehir'de yapılan yağış ölçümlerine göre en yağışlı ay mayıs ayı (59.3 mm.) olarak görülmektedir.

İç Anadolu'nun hakim bitki örtüsü, otsu türlerden meydana gelen steplerdir. Şehirler, doğal bitki örtüsünün büyük ölçüde tahrip edildiği veya en azından değiştirildiği yerleşmelerdir. Çalışma alanı içerisinde ormanlık sahalar tahrip edilmiştir. Bu sebeple ormanlık alandan ziyade fundalıklar mevcuttur.

Harita 1. Nevşehir'in Lokasyon Haritası

Nevşehir İli'nin en önemli akarsuyu Kızılırmak'tır. Çalışma alanı içerisinde ve yakın çevresinde ise Genç, Karaağaç, Göre ve Oylu suları devamlı akarsuları temsil etmektedir. Bu akarsular dışında yaz aylarında kuruyan yüzlerce mevsimlik akarsu bulunmaktadır. Akarsular dışında Nevşehir'de ve yakın çevresinde birçok havuz, su kuyusu ve kaynak suyu bulunmaktadır.

Nevşehir'de belediye geçici hizmet sınırı içerisindeki yerleşim alanı 24,04 km²'lik bir araziden oluşur. Belediye yönetsel alan sınırı ise 92,66 km²'dir. 2015 yılı verilerine göre şehirde 98.713 kişi yaşamaktadır. Çalışma alanında şehirsel fonksiyonlar bakımından hizmet fonksiyonunun belirgin bir üstünlüğü göze çarpar. Çalışan nüfusun yaklaşık %89'u hizmet, %10'u sanayi, %1'i ise tarım sektöründe faaliyet göstermektedir.

Nevşehir bulunduğu konum itibariyle ulaşım açısından önemli avantajlara sahiptir. Günümüzde birçok şehri birbirine bağlayan temel güzergahlar Nevşehir'den geçmektedir. Bu güzergahların başında Kırşehir'i Niğde'ye bağlayan D-765 karayolu, Konya'yı Kayseri'ye bağlayan D-300 karayolu ve Ürgüp, Göreme gibi turizm açısından büyük öneme sahip yerleşmelerle bağlantı kurulmasını sağlayan D-302 karayolu güzergahı Nevşehir'den geçmektedir.

1.3. Kavramsal Çerçeve

Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı (TDK) anlamını taşıyan kavram, soyut ve genel bir tasarımı ifade ettiği için bireysel düşünüldüğünde zaman zaman bir karmaşaya veya fikirsel karışıklığa yol açabilir. Çalışmada bu karışıklığın yaşanmaması adına, bazı temel kavramlara değinmek gerekir. Böylece okuyucular, çalışmayı temelde bir fikir birliğine ulaşarak kavraya bilir. Bu kapsamda çalışmada kullanılan bazı temel kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır.

[2]*Şehir*; Bünyesinde barındırdığı insanların ihtiyaçlarını başka yerleşmelere fazlaca muhtaç olmadan yerinde karşılayabilecek fonksiyonlara sahip bulunan, alt ve üst yapı bakımından fazlaca eksiği olmayan, bugünkü koşullarda nüfusu 30.000 veya 50.000'in üzerindeki belediye örgütlü yerleşmelerdir (Özçağlar, 2016; 2).

Kasaba; Şehirlerin alt basamağını oluşturan yerleşmeler olup, köy ile şehir arasında köprü oluşturmaktadırlar. Fonksi¬yonları itibariyle şehirler kadar gelişmemiş, fakat köy yerleşmelerine oranla bir hayli gelişmiş yerleşmelerdir (Özçağlar, 2016; 2).

[2] Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız."Şehir Nedir? Şehir ve Kent Kavramı Tartışması" sayfa. 8

[3]*Kent*; Günümüz Türkiye'sinde yaygın olarak şehir karşılığı kullanılan bir sözcük olmakla birlikte, geniş anlamda belediye örgütlü yerleşmelerin tümünü (şehirleri, kasabaları ve kasabalaşamamış belediye teşkilatlı yerleşmeleri) kapsamaktadır (Özçağlar, 2016; 2).

[4]*Sit*; Şehri oluşturan binalarla her türlü yapının üzerinde yer aldığı araziye (jeomorfolojik birimlere) şehrin siti denir. Sit'in güncel ve arkeolojik olmak üzere iki farklı anlamı bulunmaktadır. Mevcut durumda şehrin üzerinde yer aldığı arazinin tümü ***Güncel Sit***; şehrin içindeki korumaya alınan kültürel, tarihi, arkeolojik değeri olan alanlar ise ***Arkeolojik Sit*** olarak tanımlanır (Özçağlar, 2016; 2).

[5]*Situasyon*; Durum, vaziyet, mevkii anlamına gelen "situation" sözcüğü, kavramsal olarak yerleşmelerin çevresiyle olan ulaşım ağını, idari yönden konumunu ve etki alanlarını; sağlık, eğitim, pazarlama, ticaret vb. yönünden etkilediği veya etkilendiği alanları belirtmektedir. Bir liman şehrinin situasyonunu limanın ekonomik etki sahası, başka bir deyişle art ülkesi (hinterlandı) oluşturmaktadır (Özçağlar, 2016; 2).

Şehirsel İdari Alan; Belediye teşkilatına sahip olan ilçe merkezi, il merkezi durumundaki şehirsel yerleşmelerle, ilçe ve il merkezliği görevi olmayan belediye örgütlü şehirsel yerleşmelerin (=beldelerin) içerisinde yer aldıkları idari alanlar (Özçağlar, 2016; 3).

Şehirsel İdari Alan Sınırı; Bir şehirsel yerleşmenin (şehir ya da kasabanın), kendisine birinci derecede komşu olan köylerle varsa belediye teşkilatlı yerleşmelerle olan ortak idari sınırına "şehirsel idari alan sınırı" denir (Özçağlar, 2016; 3).

Hali Hazır Harita; Hâlihazır, kelime olarak içinde bulunulan mevcut durum demektir. Hâlihazır harita ise içinde bulunulan mevcut durumu gösteren harita anlamına gelir. Kısaca tanımlamak gerekirse, belediyelerin yapacağı teknik hizmetlerin proje planlaması, tasarımı, uygulaması ve işletmesi, imar planı ve yukarıda belirtilen diğer projelerin gerçekleşmesi amacıyla Belediyelerce veya İller Bankasınca yaptırılan büyük ölçekli haritalar "hali hazır harita" olarak adlandırılır (Özçağlar, 2016; 10).

Nazım İmar Planları; onaylı hali hazır haritalar üzerine işlenen planlar olup genelde gelecekte yapılması planlanan işleri gösterdiği için şu anda şehirde bulunmayan gerçekleşmemiş unsurları içermektedir (Özçağlar, 2016; 11).

---

[3] Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız. "Şehir Nedir? Şehir ve Kent Kavramı Tartışması" sayfa. 8
[4] Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız "Nevşehir'in Yerleşim Alanı (Siti) ve İdari Sınırları" sayfa. 41
[5] Nevşehir'in Stiasyonu yani çevresini etkilediği ve çevresinden etkilendiği konusu, çalışmanın ilgili bölümlerinde (ör. eğitim, sağlık, ticaret vb.) ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Uygulama İmar Planı; Onaylı halihazır haritalar üzerine varsa kadastral durumu işlenmiş olan ve nazım imar planına uygun olarak hazırlanan ve çeşitli bölgelerin yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve esaslarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren ve 1/1000 ölçekte düzenlenen raporuyla bir bütün olan plandır (Özçağlar, 2016; 11).

Mevzii İmar Planı; Mevcut planların yerleşmiş nüfusa yetersiz kalması veya yeni yerleşim alanlarının kullanıma açılması gereğinin ve sınırlarının ilgili idarece belirlenmesi halinde, bu Yönetmeliğin plan yapım kurallarına uyulmak üzere yapımı mümkün olan, yürürlükteki her tür ve ölçekteki plan sınırları dışında, planla bütünleşmeyen konumdaki, sosyal ve teknik altyapı ihtiyaçlarını kendi bünyesinde sağlayan, raporuyla bir bütün olan imar planıdır (Özçağlar, 2016; 11).

Çevre Düzeni Planı; Kalkınma planı ve bölge planı (varsa) kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen, 1/100.000, 1/ 50.000 veya 1/25.000 ölçekte Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca İmar Kanunu çerçevesinde yapılan, yaptırılan ve onaylanan, raporuyla bir bütün olan plandır (Özçağlar, 2016; 2).

1.3.1. Şehir Coğrafyası Metodolojisi ve Kavramsal Yaklaşım

Bilimsel faaliyetler için doğru tanımı yapmak önemli bir başlangıçtır. Verileri sağlıklı değerlendirebilme adına istikrarlı tanımlara ihtiyaç vardır. Tabiattaki her olay, olgu ve obje farklı tanımlanabilir. Bu farkın temelinde iki şey yatmaktadır, birincisi; farklı bakış açıları ve farklı amaçlara yönelik tanımlar, ikincisi ise; aynı disiplin içerisindeki bilim adamlarının konuya birbirlerinden farklı yaklaşmalarıdır.

1.3.1.1. Şehir Nedir? Şehir ve Kent Kavramı Tartışması

Şehir konusunda uluslararası nitelikte bir şehir tanımı yoktur. Her ülke kendi tanımını yapmıştır. Bazı ülkeler idari sınırları ölçüt olarak kullanırken, bazıları nüfus ölçütünü, bazıları ise şehirsel fonksiyonları ölçüt olarak kullanmışlardır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:2). Bu ölçütler sadece ülke bazında değil, bilim dallarının kendi çalışma kriterlerine göre ölçütleri çeşitlendirilmiştir. Örneğin, sosyologlar şehri tanımlarken temel ölçüt olarak üretimi, ekonomiyi, bireysel ve toplumsal hayatı ile sosyal tabakalaşma

gibi kriterleri kullanırken, şehir plancıları barınma, altyapı, ulaşım, haberleşme gibi kriterleri kullanmaktadır.

Coğrafyacıların konuya bakış açıları ise farklıdır. Coğrafyacılar şehri bir bütün olarak ele almakta ve incelemektedir (Tolun-Denker, 1976:2). Ayrıca coğrafyacı, şehir yerleşmesini, insan yapımı yaşama alanı olarak algılar. Fonksiyon ve form şehir tanımının esasını oluşturur (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 4).

Şehir, Farsça büyük kent, belde anlamına gelmektedir (Hasol, 1998: 428). İdari sınırlar dünya ölçüsünde en fazla kullanılan ölçüttür (Çezik 1982:4). Bu ölçüte göre şehir, belli idari sınırlar içerisinde kalan, özel idari yapıya sahip yerleşmelerdir (Ertürk, Sam 2016:42). Başka bir tanımla şehir, siyasi iktidarın kent olarak tanımladığı yerdir (Şahin 2011:3). Bu tanımların yanı sıra bazı bilim dallarının şehir tanımları şöyledir;

İktisatçılar şehri; "Mal ve hizmetlerin üretim, yoğaltım (tüketim) ve dağıtım sürecinde toplumun sürekli değişen ihtiyaçlarına cevap vermek üzere ortaya çıkan iktisadi bir mekanizma" olarak tanımlamaktadırlar.

Tarihçiler şehri; "Sanayi ve ticaret faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı siyasi, idari, askeri ve dini işlerin görüldüğü ve bütün bu işler için gerekli alt yapının gerçekleştirildiği ve halkın buna göre teşkilatlandığı yerleşim alanları" olarak tanımlamaktadırlar (Baytan, 2005: 86).

Sosyologlar şehri; "Nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vs. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubudur" olarak tanımlar (Yörükan, 1968: 14-17).

Şehir Planlamacıları şehri**;** "Yaşama fonksiyonlarına cevap veren bir yerleşme olarak görmektedirler. Şehri bir veya daha fazla belediye tarım hayatından ayrılmış, büyük ölçüde şehir ihtiyaçları için kullanılacak olan ve böylece şehir planlaması için elverişli bir biçim teşkil edecek şekilde birbirine bağlı toplumsal, iktisadi ve gelişme problemleri bulunan şehirleşmiş veya şehirleşmekte olan arazi" olarak tanımlamaktadırlar (Keleş, 2015; 108).

Mimarlar şehri; "insanın hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli en büyük fizikî ürünü ve insan hayatını yönelten, çerçeveleyen yapı" olarak nitelendirir (Cansever, 1996;125).

Coğrafyacılar şehri; "Ekonomik fonksiyonları arasında tarımsal fonksiyonların daha az olduğu, diğer fonksiyonların yoğunluk kazandığı, özellikle hizmet sektörüne ait faaliyetlerin ağırlık kazandığı yerleşmelerdir" şeklinde tanımlar (Tolun-Denker, 1976:

27). Daha güncel bir tanımla şehir; "bünyesinde barındırdığı insanların ihtiyaçlarını başka yerleşmelere muhtaç olmadan yerinde karşılayabilecek fonksiyonlara sahip, alt ve üst yapı bakımından gelişmiş, bugünkü koşullarda nüfusu 30.000 veya 50.000'in üzerindeki belediye örgütlü yerleşmelerdir" olarak tanımlanabilir (Özçağlar, 2011: 8).

Köy yasasına göre ise şehir, nüfusu 20.000'in üzerinde olan yerlere denmektedir (Keleş, 2015:108). Ancak günümüzde nüfusun artışı da göz önünde bulundurularak, şehrin tanımıyla ilgili kullanılan nüfus kriterleri güncellenmelidir.

Fakat bahsedilen bu tanımlar dışında aynı disiplinler içerisinde şehirle ilgili birçok farklı tanımlar da yapılmıştır. Yukarıda bahsedilen tanımlar, genel itibariyle kullanılan tanımlardır. Farklı bilim dallarının şehri nasıl tanımladığı konusunda bir fikir oluşturulabilmesi adına, çalışmanın bu bölümünde sadece genel tanımlarla yetinilmiştir.

Günümüzde bazı kavramlar şehir çalışmalarında tartışmalara yol açmaktadır. Bu kavramlardan birisi kimi zaman birbiri yerine kullanılan, "şehir" ve "kent" terimleridir. Terimlerle ilgili farklı fikirlerin olması, konuya değinilmesi gerekliliğini doğurmuştur.

Bu kavramların birbirinden farklı olduğunu düşünen görüşe göre;

Şehir, insanla birlikte var olan, onunla şekillenen ve malzemesi insan olan bir yapı, Henri Laborit"in ifadesiyle, "bir insan ürünüdür" (Laborit, 1990: 21). Şehir kelimesinin Arapça "medine" kelimesiyle karşılandığını, "medeniyet"in "medine"den türediğini ve "medenilik"le aynı kökten geldiğini düşünürsek, medeniyet ve şehir kavramlarının birbirine koşut bir mecrada yol aldıklarını öne sürebiliriz. Benzer durum batı dillerinde de görülür. İngilizcede, "medeniyet"in karşılığı olarak kullanılan "civilisation" "sivil"likle (Redhouse, 1998: 745), Şehir karşılığında kullanılan "city" ise, "vatandaş", "ülkedaş" anlamlarına gelen "citizen" ile aynı kökten gelir. Bu kelimeler diğer batı dillerinde de bazı ses değişmeleri dışında hemen hemen aynıdır (Türkmenoğlu, 2011, 1769-1770). "Kentler, toplu olarak bulunulan yerlerdir. Otobüs, tren, metro gibi ulaşım araçları insanların bir arada ama birbirinden çok uzak olduğu ve sadece bakışmanın hakim olduğu mekânlardır" olarak tanımlanır (Benjamin, 2009: 132).

Şehir, tarihi bir geçmişi olan ve bu tarihi sürecin göstergelerini barındıran, başka bir ifadeyle kültürel ve sanatsal anlamda geçmişini taşıyan, yaşayan ve yaşatan, günün koşullarına da yanıt verebilen yerleşim ve yaşam alanı olarak tanımlanır. Kent ise, endüstrileşme ile birlikte ortaya çıkmış yeni yerleşim alanı anlayışıyla kurulmuş, eskiliğini (varsa eğer) silmiş, izlerini yitirmiş yerler olarak tanımlanmaktadır (Uludağ, 2000:4). Ayrıca "kent", uygarlık diye adlandırdığımız bir örgütlenme aşamasına

varabilmiş ana toplumsal yerleşme birimi olarak da tanımlanmaktadır (Sözen ve Tanyeli, 1986: 128).

Yani tanımlardan da anlaşıldığı gibi "şehir" eskiyle olan bağını devam ettirirken, kentler eskiyi tamamen silmiş olan yerleşmeler olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca yine kentler endüstrileşme sonucunda oluşmuş yeni yerleşme alanları olarak değerlendirilmektedir.

Oysaki karşıt görüş ise; 10. Kalkınma Planının kent ve kentleşme politikalarına ayrılmış olan bölümünde, *kent* ve *kentleşme* sözcükleri sistemli bir biçimde kaldırılmış olduğunu belirtmiştir. Bu terimlerin yerine *şehir* ve *şehirleşme* sözcükleri yerleştirilmiştir. Ruşen Keleş konuyu şu şekilde özetlemektedir; "Bilindiği üzere "şehir", "kent" kavramının Farsça karşılığıdır. Cumhuriyeti kuranların, dil ve tarih gibi konularda da ulusal kimliğimizin ön plana çıkarılması amacıyla "dilde özleşme" akımını başlatmış olduklarını biliyoruz. Türk Dil Kurumu'nun büyük çabalarıyla hazırlanan sözlüklerinde uzun süredir yer alan kent ve kentleşme gibi terimlerin dilimizde yerleşmiş olmalarına karşın, bir süredir Farsça ve Arapça karışımı olan Osmanlıcanın ön plana çıkarılmak istendiğini gösteren girişimlere tanık olmaktayız. Bunu, başka alanlarda olduğu gibi, "yeni" adı altında bir geriye gidişin simgesi olarak değerlendirmek gerekir. Bu geriye gidiş özleminden ayrı olarak, kimi yazarlarımız, *şehir* ile *kent* sözcüklerinden sanki farklı kavramlarmış gibi söz etmektedirler ki, bu da yapay ve yanlış bir yaklaşımdır. Şehir, kentin eski karşılığı, kent ve kentleşme de, şehir ve şehirleşme sözcüklerinin öz Türkçesi'dir" (Keleş, 2015: 107).

Coğrafyacılar tarafından yapılan tanıma göre kent, günümüz Türkiye'sinde yaygın olarak "şehir" karşılığı kullanılan bir sözcük olmakla birlikte, geniş anlamda, belediye örgütlü yerleşmelerin tümünü (şehirleri, kasabaları ve kasabalaşmamış belediye teşkilatlı yerleşmeleri) kapsar (Özçağlar, 1997:8).

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, özellikle *kent* ve *şehir* kavramları farklı tanımlanmıştır. Şehir, eskiyle olan bağını devam ettirirken, kentler eskiyi tamamen silmiş olan yerleşmeler olarak nitelendirilmesinin, muğlak bir ifade olduğunu söyleyebiliriz. Ülkemizdeki şehirlerin hemen hepsinde eski yerleşmelerin izleri açıkça görülmektedir. Bir yerleşmeden, eskinin izlerinin silinip silinmediği konusunun net olarak tespit edilmesi ise mümkün değildir. Ayrıca "kentlerin endüstrileşme sonucunda oluştuğu" açıklaması içerisindeki ifade, kentlerin şehirlere kıyasla daha yeni inşa edildiği kanısını güçlendirmektedir. Oysaki böyle bir ayrımı yapabilmek neredeyse imkansızdır. Çünkü

şehirler veya kentler sadece belirli bir zaman diliminde değil, bir süreç dahilinde oluşan ve gelişen canlı yapılardır.

Coğrafi açıdan değerlendirildiğinde ise kentler, gerek idari anlamda gerekse yerleşim bakımından şehirlerden daha geniş yerler olarak nitelendirilmiştir. Bu yaklaşım da tarafımızca yanlış bir nitelendirme olarak kabul edilmektedir. Çünkü "kent" eski ve günümüzde unutulmuş bir İrani dillerden olan "Sogd"ca dan dilimize geçmiş bir kavram olup, **kasaba, kale** anlamını taşımaktadır (Nişanyan, 2010; 318). Bu bilgiye göre kentler, şehirlerin bir üst basamağı değil tam tersi şehrin, kentlerin bir üst basamağı olduğu anlamına gelmektedir.

Belirtilen sebeplerden dolayı, kent ve şehir kavramlarının temelde birbirinden tamamen farklı bir anlam taşıdığı fikri benimsenmiştir. Ayrıca geçmişten günümüze kadar birçok coğrafyacı idari olarak farklı anlamları içerdiği için "kent" yerine "şehir" kavramını kullanmıştır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalara da "şehir" ile başlayan isimler verilmiş ve tanımlarda sürekli olarak "şehir" kavramı kullanılmıştır. Örneğin Şehir Coğrafyasıyla ilgili olarak 1947 yılında Tanoğlu'nun yaptığı "Samsun Şehri" ya da 1957 yılında Tunçdilek'in yaptığı "Eskişehir ve Şehrin Tekamülü" isimli çalışmalar bunlara örnek gösterilebilir.

Bu çalışmada, "kent" ve "şehir" kavramlarının gerek farklı anlamlar taşıması ve gerekse geçmişten günümüze kadar gelen coğrafi çalışmalarda daha çok "şehir" kavramı kullanılmasına istinaden "kent" yerine "şehir" terimi kullanılacaktır.

1.4. Kuramsal Çerçeve

Kuram, sistemli bir biçimde düzenlenmiş birçok olayı açıklayan ve bir bilime temel olan kurallar, yasalar bütünü (TDK) olarak tanımlanmaktadır. Şehir coğrafyası çalışmalarında da şehri açıklamak ve çalışmayı bilimsel bir temelde ilertmek için bazı kurallar ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu kural ve yaklaşımlar çalşmalara belirli standartlar ve bilimsel bir değer kazandırmaktadırlar. Çalışmanın bu bölümünde şehir coğrafyası ile ilgili bilginin çıkış kaynağı ve konuyla ilgili yaklaşımlar değerlendirilmiş, şehri coğrafyası çalışmalarının metodolojisi ve kapsamı anlatılmaya çalışılmıştır.

1.4.1. Şehir Coğrafyası Epistemolojisi ve Yaklaşımları

Epistemoloji bilginin nasıl elde edildiği, bilginin sınırları ve geçerliliğinin nasıl değerlendirildiği teorileriyle ilgili bir felsefe dalıdır. Epistemoloji dikkatli bir değerlendirme gerektirmektedir. Çağdaş şehir coğrafyası dört ana epistemolojik

gelenekle şekillenir: Pozitivizim, yapısalcılık, hümanizm-fenomenoloji ve post-yapısalcılık. Bu yaklaşımların her biri açıklama yapma tarzı, nedenselliği tanımlama ilkeleri açısından farklıdır ve teorilerin doğrulanması için gerekli kriterleri kabul etmiştir.

Pozitivizm, gözlenen olgular arasındaki nedensel ilişkileri açıklamak için bir çaba içermektedir. Fransız filozof Auguste Comte (1798-1857) tarafından başlatılan bir epistemoloji (bilgi kuramı) olan Pozitivism (Olguculuk) bilimsel bilgiyi, gözlemlenebilir bağlantılar, ampirik testler ve yaygın bir biçimde paylaşılan kriterlerin titiz uygulaması olarak tanımlamaktadır (Wyly, 2012: 14).

Pozitivizm bilgi toplama yolu için sadece teknik bir açıklama değildir aynı zamanda ilerleme, büyüme, evrim, gelişim vb. ile alakalı bir yargıdır: Pozitivizm pozitif bir şeydir. Temel kavramlarımızın her biri, elimizdeki bilginin her bir dalı üç farklı teorik aşama üzerinden başarı ile geçmektedir: teolojik veya hayali, metafizik veya soyut, bilimsel veya pozitif. Bir başka deyişle, insan zihni, doğası gereği, tüm araştırmalarında, temelde farklı ve hatta doğanın da zıttı olan 3 felsefe yöntemi kullanır: Önce teolojik, sonra metafizik ve sonunda da pozitif. Dolayısıyla birbirinden bağımsız 3 felsefe çeşidi ya da olayların bütünü ile ilgili anlayış (kavrama) sistemleri vardır: İlki insan zekâsının gerekli olan başlangıç noktası; ikincisi sadece bir geçiş aracıdır; üçüncüsü ise sabitleyen son aşamadır (Andreski, 1974: 20).

Strüktüralizm (Yapısalcılık), gözlenen olguları *gözlenmemiş (fark edilmemiş)* yapılar ve ilişkilerin bir sonucu olarak açıklamak için ortaya atılan bir çalışmadır. Gözlemlenmesi güç ilişkileri ve süreçleri ortaya çıkarmak için deneysel testler tasarlamak ve bunları geliştirmek mümkündür, fakat genelde, yapısalcı araştırma pozitivizm ile kıyaslandığında gözlem ve ölçüme daha az önem verir (Wyly, 2012: 15).

Hümanizm ve **fenomenoloji,** pozitivizm ve yapısalcılığın ortak amacından uzaklaşmaktadır. Hümanistler, gözlemlenen sonuçların nedensel açıklamaları için bir araştırmadan ziyade, insan kurumunun, bilincinin ve yaratıcılığının anlaşılmasının ve yorumlanmasının sağlanmasını aramaktadırlar.

Hümanizm ve fenomenolojide, teoriler ortak anlayış, yorumlama ve uzlaşma temelinde değerlendirilirler: pozitivizmde olduğu gibi belirli bir durumu "doğrulamak" ya da "yanlışlamak" şeklinde herhangi bir girişimi yoktur ya da strüktüralizmde olduğu gibi belirli bir durumun temelinde yatan dinamikleri "kazmak" gibi bir çalışma içinde değildir (Wyly, 2012: 16).

Bunların yerine amaç, hem “ insanın yeryüzündeki varlığının ne anlamı olduğu ile ilgili” olan beşeri bilimlerden hem de etnografı metotları ve benzeri yaklaşımlar yoluyla “ teorik olarak öz benlik bilinci” ni vurgulayan sosyal bilimlerin bazı kısımlarından ilham alarak “gerçek beşeri coğrafya” yı çizmektir (Gregory and etc., 2009: 361-364).

Post-yapısalcılık, bilimlerin “foundationalizm (temelcilik)” inin ötesine taşımak için geniş kapsamlı bir girişim içerir. Post-yapısalcı yazarlar, kültürel sistemlerin dışında bir “gerçek” olmadığını iddia ederler (Gregory and etc., 2009: 625).

Sonuç olarak, Post yapısalcılar büyük oranda bilginin nasıl inşa edildiği, durumun ve konumun farklı bireylerin anlayış kazandırma yollarını ve belirli zamanlarda ve yerlerde gelişen “yerel” bilgiyi edinme yollarını nasıl şekillendirdiği ile ilgilidirler. Bu yaklaşımda, teoriler asla doğru olarak onaylanamaz (ya da temelde yanlış olduğu ile ilgili bir ıspata gidilemez). Post-yapısalcı yaklaşım herhangi bir genel teorinin dünyayı açıklayabileceği fikrine güçlü bir şekilde karşı çıkar. Bunun yerine, dünyanın değişken ve istikrarsız doğasını kabul eder ve anlamı kimin tanımladığı, bu anlamın nasıl ve ne gibi bir amaçla tanımlandığı ve sorularına yoğunlaşır. Post-yapısalcılar sembolizmin, görüntünün ve dilde, komünikasyonda ve şehirsel peyzajda ifade edilen reprezentasyonun gücüne odaklı çalışmalar yaparlar (Knox, McCarthy, 2005: 6).

Pozitivistler için bir şehir, bizim teknolojimizin elverdiği ölçüde hassas bir şekilde gözlemlenecek, ölçülecek ve haritalandırılacak birçok yıldızı barındıran parlak bir galaksidir.

Strüktüralistler için şehir, siyasi bir mitingdeki geniş ve heyecan verici bir kalabalıktır. Bu kalabalık büyüklü küçüklü müttefikler ve düşmanlardan oluşan birçok grubu barındırır her biri bize şehirsel zenginlik, güç ve seferberliğin altında yatan yapılar hakkında dersler vermeye hazırdır.

Hümanist ve fenomenolojistler için şehir, mükemmel bir sanatsal çalışma ya da büyük bir edebi eserdir.

Post-yapısalcılar için bir şehir belki de bir Pazar yeridir (çarşıdır), maddenin gerçek değeri üzerine pazarlıkların yapıldığı ve anlaşmazlıkların olduğu, hızlı bir değişimin yaşandığı bir alışveriş ortamı ya da belki de bir partide süregelen bir sohbettir. Bu sohbet belki de içerisinde birçok tanıdık tutkulu duyguları, kulak misafirliğini, söylentileri, yanlış anlaşılmaları, şu anda ne olduğu ya da sonrasında nelerin olacağını fısıldayan spekülasyonları barındırmaktadır. Şehirin kendisi gibi, kentsel coğrafya (şehir

coğrafyası) da zor ve bunaltıcı (ezici) olabilir ve şehir coğrafyasını bu kadar heyecanlı kılan şey de budur (Wyly, 2012: 22).

Yukarıda bahsi geçen epistemolojiler aynı zamanda şehirsel yaklaşımların da temellerini oluşturmaktadır ve bu şehirsel yaklaşımlar aynı isimleri taşımaktadır. Fakat iki durum arasında ince bir nüans vardır. Epistemolojiler bilginin elde edilme biçimini değerlendirirken yaklaşımlar ise aynı bilgi kuramlarını kullanarak uygulamaya yönelmesi anlamına gelmektedir. Şöyle ki;

Pozitivist yaklaşım, kanunlar bulmaya yönelik olduğundan nomotetik yaklaşımı kullanır. Yaklaşımda evrensel kanunlar ve bunların neden olduğu gözlemlenebilir kalıplar ortaya konulmakta ve bunlar sayılar, istatistiki tasvirler, istatistiksel güdümleme, hipotez testleri ve modeller kullanılarak açıklanmaktadırlar. Pozitivist yaklaşım kendi arasında ekolojik ve neo-klasik yaklaşım olarak ikiye ayrılır. Ekolojik yaklaşım insan davranışı ekolojik ilkeler tarafından belirlenir fikrini savunurken, neo-klasik yaklaşım ise insanın akılcı olduğunu ve bu sebeple davranışlarının tahmin edilebilir olduğu fikrini savunur.

Davranışsal yaklaşım, insan davranışlarında değer yargıları, amaçlar ve güdülerin önemine vurgu yapmaktadır. Ancak davranışsal yaklaşımda bu tür tutumlarda yasa benzeri birtakım genellemelerinin ortaya çıkarılması ile ilgilenmektedir. Bu sebeple bu yaklaşım pozitivist yaklaşımın bir uzantısı olarak kabul edilmektedir (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 9).

Hümanistik yaklaşım, bireyler ve gruplar ile yer ve coğrafi görünümler arasında derin, öznel ve çok karmaşık olan ilişkileri anlamaya çalışır. Hümanistik coğrafya yorumlayıcı anlamaya yöneliktir.

Yapısalcı yaklaşım, Karl Marx'ın yorumlanmasına dayanmaktadır. Marx'a göre endüstri devrimi, sınıf savaşı, burjuva ve işçi sınıfı şehirlerde ortaya çıktı. Bu açıdan şehir çifte rol oynamaktadır; yabancılaştıran ve kurtarıcı. Şehirler kapitalizmin ürünü oldukları gibi onları ortadan kaldıracak tohumları da içinde taşımaktadır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 10).

Neo Liberal yaklaşım, Neoliberalizm, günlük hayatta sıkça kullanılan bir terimdir ve kapitalizmin iktisadi öğretisini öngörmektedir (Kılınç, 2012: 148). Neo Liberal yaklaşımın dört temel öğesi vardır. Buna göre; ilk olarak üretim ve dağıtım mekanizmalarının, bütünüyle piyasa güçlerine terk edilmesi, serbest piyasa mekanizmasının devlet müdahalesi olmadan tüm kurum ve kurallarıyla uygulanması gerekir. İkinci olarak özellikle sosyal devlet harcamaları olarak ifade edilen, eğitim,

sağlık, ulaşım, fiziki altyapı gibi kamusal alanlarda yapılan harcamaların kısılması gerektiği öngörülmektedir. Üçüncü olarak, deregülasyon terimiyle ifade edilen bu anlayışa göre devletin piyasa ekonomisine müdahalesi asgari düzeyde tutulmalı ve sadece piyasanın daha iyi işlemesini sağlayacak şekilde yasal ve kurumsal ortamı düzenlemekle sınırlı olmalıdır. Son olarak ise "minimal" devlet anlayışı doğrultusunda kamu girişimlerinin özel kesime satılmasını savunmasıdır (Acı, 2005: 204, 205, 206).

Neo Liberal yaklaşımın şehirlere olan yansıması ise, şehirsel dönüşüm ve küresel şehir şeklinde olmuştur. Şehirsel mekan neoliberal küreselleşme projesinin kurucu öğelerinden biri olurken aynı zamanda bu projenin işsizlik, mekansal ayrışma, şehirsel gerilim, vb. olumsuz sonuçlarının da en çok hissedildiği mekanlar olmuşlardır (Öktem, 2011: 24).

Çoğulcu Yaklaşım, birçok sosyal araştırma alanı çoğulculuk ile şekillenir: Açık, sağlam ve tartışmasız bir fikir birliği yoktur. Coğrafya kuramsal ve metodolojik çoğulculuğa izin verir ve bunu teşvik eder. Şehir coğrafyası özellikle farklı yaklaşımlara açıktır. Bireysel araştırmacıların uzmanlaşmaları ve kendi güçlerini oynamalarına rağmen, bu bireysel çabaların tümü birçok farklı gelenek ve yöntem karışımı içermektedir. Bizde, kendi dünya görüşlerini ve yaptıkları işleri açıklamak için geniş bir başka terimler yelpazesi kullanmak isteyen insanlar olduğu gibi pozitivistler, Marxistler, yorumlayıcı hümanistler, fenomenolojistler ve post yapısalcılar da vardır. Belki de coğrafyacıların şehire yaklaşımlarının nasıl olduğu hakkındaki tek ve en önemli özellik şudur: Diğer disiplinlerin çoğuna kıyasla bizimkiler, sorabildiğimiz sorulara, kullanabildiğimiz metotlara ve bulabildiğimiz ilham kaynaklarına daha az kısıtlama getirir. Coğrafyanın sınırları elek gibidir ve kötü tanımlanmıştır. Bu da çalışma alanının düzenli ordularla sıkça işgal edildiği anlamına gelir. Ayrıca coğrafyanın, birçok ilginç şehirsel soru ile alakalı tüm çalışmaların merkezine yakın olduğu anlamına da gelir ve bundan dolayı, şehir coğrafyacısı Michael Pacione şehir coğrafyasını tüm coğrafya türlerinin ortasına koymaktadır.

Pratikte, çoğulculuk üç anlam taşır. İlki, alt alan pek çok farklı soru türüne, veri kaynağına ve analiz yöntemlerine açık olmalıdır. Bu, senin bir şehir coğrafyacısı olarak her yöntemde uzman olman gerektiği anlamına gelmez.

İkincisi, katı bir çoğulculuk (plüralizm) belirli türlerdeki soruların belirli bilgi kuramlarına (epistemolojilere) daha uygun olduğuna dikkat çeker.

Üçüncüsü, katı bir çoğulculuk analiz yöntemlerinin çeşitli amaçlara, yorumlamalara ve de sonuçların uygulamalarıyla uyumlu olmasını gerektirmektedir (Wyly, 2012: 19,20).

Temelde çalışmanın coğrafi olarak incelenmesi, sosyal bir alan içerisinde değerlendirilmesine neden olmuştur. Ayrıca çoğulcu yaklaşımın birden fazla yöntem ve epistemolojiye dayanması, ayrıca sonuçlarının da uygulamayla uyumlu olması gerekmektedir. Bu sebeple, tezde yöntemsel olarak çoğulcu yaklaşım tercih edilmiştir.

1.4.2. Şehir Coğrafyası Çalışma Metodolojisi Hakkında Genel Değerlendirme

İyi bir şehir coğrafyası çalışması yapabilmek için öncelikle birçok bilgi, belge ve kaynağa ulaşmak, bunları coğrafyanın prensiplerine uygun bir şekilde değerlendirmek gerekir. Bununla beraber, şehir coğrafyası alandaki çalışmaların temel hedefi, insanların yaşadıkları ve kurdukları yapılandırılmış mekan yani "şehir" üzerinde, yapılandırılmış mekanların da insan davranışı üzerindeki etkilerini incelemektir. Fiziki unsurların, beşeri ve iktisadi faaliyetlerin şehre kazandırdığı değeri ifade eden coğrafi potansiyelin tespit edilerek, çalışılan alanın şehirsel fonksiyonlarını ortaya çıkarmak ise bir diğer önemli hedeftir.

Metodoloji, bilginin belirli türlerini üretmek için kullanılan teknik kümeleri (setleri) ile ilgilidir. **Metotlar**, ham bilgiyi tutarlı bir biçimde yorumlama ve analiz etme durumunu organize etmek için kullanılan spesifik yaklaşımlardır. En alt, en deneysel (ampirik) spesifik seviyede ise **data (veri)** bulunmaktadır: Veri nitel ve nicel ham bilgi, kelimeler, şekiller, belirli bir olguyu sembolize etmek ya da göstermek için kullanılan sayılar anlamını taşır (Wyly 2012: 8).

Bir çalışma yapılırken hakim olunması gereken ilk şey, çalışılmak istenen konunun ne anlama geldiği yani tanımıdır. Bu kapsamda aranması gereken ilk cevap "şehir coğrafyası nedir?" sorusunun cevabıdır. Şehir coğrafyası, şehir sahaları dahilinde mevcut insan ile doğal ortam arasındaki ilişkilerle birlikte şehir yerleşmeleri ve kırsal alanlar arasındaki ilişkileri inceleyen coğrafyanın "yerleşme coğrafyası" dalının bir alt dalıdır (Kocadağlı, 2011: 90).

Tarihçiler ile toplumbilimciler, şehirlerin ortaya çıkışına uygarlıkların doğuşu gözüyle bakar. Antik çağlardaki şehirlerin büyüklüklerine ilişkin fazla bilgimiz olmamakla birlikte, MÖ 6. Yüzyılda Babil'in 350 bin nüfuslu ve iki yüzyıl sonra da

Syracuse'ün 400 bin nüfuslu olduğu bilinmektedir. Sanayileşme ve şehirleşme ayrılmaz bir biçimde birbirine bağlı olaylardır. Sanayi devrimi sonrasında şehirleşme, sanayileşmenin bir yan ürünü olarak görülmüştür. Şehirleşme, 20. Yüzyılın ayırt edici özelliklerinden biri olmuştur (Keleş, 2015: 36-37).

21. yüzyıl şehirlerin çağı olarak ifade edilirken dünyada daha fazla kırsal alan şehirleşmekte, daha fazla insan şehirde yaşamaktadır. Bununla birlikte şehir coğrafyası henüz gereken değeri bulamamış ve bir alt disiplin olarak kalmaya devam etmiştir (Lees, 2002: 102). Dünyada şehir coğrafyası ile ilgili çalışmaların tarihi çok eski olmadığı gibi şehirlerle ilgili diğer disiplinlerin de çalışmalarının uzun bir geçmişi yoktur. Şehirlerle ilgili ilk önemli sistematik çalışmalar Almanya'da Kohl (1841), Amerika'da Tappan (1855) ve Dickinson'un yapmış olduğu çalışmalardır. Ancak şehir çalışmalarının gerçek kökeni 1891-1911 yılları arasında gerçekleşmiştir. Beşeri coğrafyacı Ratzel Almanya'da (1891) ve 1897-1911 yılları arasında Semple'nin Amerika'da şehir coğrafyasına önemli katkıları olmuştur. Bu dönemde şehir coğrafyası henüz düzenli ve sistematik olarak gelişmemiştir. Ancak bu çalışmalar, genel şehir coğrafyasına yapılan ilk büyük katkı olarak değerlendirilmiştir (Singh, 1996: 3).

Şehir coğrafyasının gelişim periyodunun ilk basamağı, bölgesellik ve bölgesel ilişkiler ile ilgili çalışmaların yapıldığı 1920'li yıllardan itibaren başlamıştır. 1927'de Alman coğrafyacı Bobek, İngiliz-Amerikan coğrafyacısı olarak tanınan Dickinson (1929) ve ekonomist Reilly (1929-1931) bölgesel merkez olarak şehirleri çalışmış ve şehir coğrafyasının gelişim dönemlerinin başlangıcını oluşturmuşlardır (Aurosseau, 1924, 447). 1940 yılından sonra yaklaşık 20 yıllık süre boyunca şehir coğrafyasında yeni bir dönem gelişmiştir. Niceliksel dönüşüm sonucunda istatistiksel, matematiksel metotlar şehir coğrafyasına girmiş ve şehirsel lokasyonlardan oluşan çalışmalar, yerini betimleyici coğrafya çalışmalarına bırakarak söz konusu dönemde şehir coğrafyasının en büyük konsepti olmuştur. 1955 yılından itibaren şehir coğrafyasında tümden gelim yöntemleri, niceliksel ve teorik yaklaşımlara dahil olmuş; şehir coğrafyasında model ve sistemler dönemi başlamıştır (Sign, 1996: 4-5).

1970'lerin sonundan itibaren şehir coğrafyasının konuları önemli oranda genişlemiştir. Yeni araştırmalar, merkez ekonomiler, silikon peyzajlar, telekominikasyon ağları, yeni şehircilik, yeni orta sınıf şehirler ve küresel sınıflar üzerine yoğunlaşmıştır. Araştırmalar kenar şehirlerden, varoşlardan ve şehirlerin kendi içlerini oluşturan özelliklerden uzaklaşıp küresel ölçekli çalışmalara kaymıştır. 1980'li yıllarda şehir

coğrafyasında feminizm ve postmodernizm akımları etkili olmuştur. Bu sebepten dolayı çalışmalarda şehirlerin sosyal yapıları ağırlık kazanmaya başlamıştır (Gregory vd., 2009: 785-786). 1990'lı yıllarda sosyal coğrafyadaki kültürel dönüşüm, kültürel coğrafyanın gelişmesi ve peyzaj çalışmalarının yeniden canlanmasıyla şehir çalışmaları yeniden önem kazanmıştır. Ancak şehir "kültürel bağlamda şehir" hem üretici hemde kültürün ürünü olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Mapes, 2009: 12-15). Günümüzde şehir coğrafyası çalışmalarında insan merkezli şehir teorileri sorgulanmaya başlanmıştır. Küresel şehirler ve küresel ekonomik yapılar üzerinde yeniden yoğunlaşılmıştır (Gregory vd., 2009: 787).

Dünyada şehir coğrafyası alanında görülen bu gelişmelerin Türkiye'deki yansımaları 1940'lı yıllara dayanır (Çakar, 2014: 16). Tanoğlu'nun "Samsun Şehri" (1947), Tunçdilek'in "Eskişehir ve Şehrin Tekamülü" (1957), Tümertekin'in "Türkiye Şehirlerinin Fonksiyonel Sınıflandırılması" (1965), adlı çalışmaları ilk çalışmalar olarak ifade edilmektedir. İlk şehir coğrafyası dersleri İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünde Prof Dr. Süha Göney tarafından 1972'de verilmeye başlandı. Göney tarafından ele alınan "Şehir Coğrafyası I" adlı eserin ilk baskısı 1977 yılında yapılmıştır. Prof Dr. Bedriye Tolun-Denker, "Şehir İçi Arazi Kullanılışı" adlı eseriyle 1976'da konuya ders kitabı boyutunda katkıda bulunan başka bir bilim insanıdır. Prof. Dr. Erol Tümertekin, Prof. Dr. Ejder Kalelioğlu, Prof. Dr. Metin Tuncel, Prof. Dr. Necdet Tunçdilek ve Prof. Dr. Hayati Doğanay konuya, kitap, makale, doçentlik tezi düzeyinde eserler vererek katkıda bulunan öncü bilim adamlarıdır. Türkiye'de şehir coğrafyası çalışmaları günümüzde de yapılmaktadır. Ancak bu çalışmaların çoğu eski yaklaşımlarla, özellikle fonksiyonel yaklaşım ele alınmıştır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 7).

Türkiye'de şehir coğrafyası ile ilgili çalışmaları, nicel ve nitel özellikleri açısından 1945-1990 ile 1990 ve sonrası olmak üzere iki dönemde incelemek mümkündür. 1945-1990 yılları arasında yapılan şehir coğrafyası çalışmaları konu çeşitliliği açısından incelendiğinde genel olarak şehirlerin kuruluş ve gelişmesi, şehirsel fonksiyonlar, nüfus kriteri, yer değiştiren şehirler, şehirsel koruma, şehirleşme-gecekondulaşma ilişkisi ve Türkiye'de şehirleşme hareketleriyle ilgili olduğu 1990 yılından sonra ise şehir coğrafyası çalışmalarının sayıca arttığı, konu ve yelpazesinin genişlediği görülür. Bu çalışmalar peyzaj, uzaktan algılama ve şehirsel gelişim, şehir-iklim ilişkisi, şehir pazarları, şehirlerin risk analizleri, mülteci hareketleri-şehir ilişkileri, şehirsel kimlik, şehirleşme modelleri, kültürel coğrafya gibi konuların şehirle ilişkileri ile ilgilidir (Çakar, 2014: 17).

1.4.2.1. Şehir Coğrafyası'nın Amacı ve Faaliyet Alanı

Şehir coğrafyası çalışmalarında sorulması gereken bir diğer önemli soru ise; şehir coğrafyasının amacı nedir ve faaliyet alanı (konu kapsamı) neresidir?

Şehir coğrafyasının temel amacı, coğrafyanın diğer bütün dallarında olduğu gibi, insandır. Yani insan ile insan faaliyetleri ve yeryüzü arasındaki ilişkileri incelemektir. Bunun yanı sıra şehir sahaları ile kırsal alanlar arasındaki temel farkı ortaya koymak ve fonksiyonel açıdan değerlendirmek temel amaçlar arasındadır. İnsanların oluşturduğu en büyük yerleşme şekli olan şehirlerin tarihini, siyasi özelliklerini incelemek ve hinterlandını belirlemek bir diğer önemli amaçtır. Şehirdeki binaları, caddeleri, kamusal alanları, şehirlerin kültürel özelliklerini incelemek ve coğrafi açıdan değerlendirmek de amaçlar arasında yer almaktadır. Bütün bu çalışmalar neticesinde çeşitli aşamaları olan şehir planlaması çalışmalarına katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Şehir coğrafyası şehir sahalarındaki bütün faaliyetlerle ilgilenmektedir. Bu faaliyetler topraktan faydalanma, ticaret ile sanayi gibi çeşitli meslek gruplarını içine almaktadır (Göney, 1984: 2). Günümüzde bu tanım artık sınırlı kalmıştır. Çünkü günümüzde şehir coğrafyası çalışmalarının faaliyet alanı daha genişlemiştir. Geçmişte şehirlerin fiziki çevreleri insanla ilişkilendirilirken, günümüzde artık sosyal çevrenin de insan ilişkileri ve kültürle olan bağları incelenmektedir.

Şehir coğrafyası başka bir anlatımla şehir olarak tanımlanan yerlerin coğrafyasıdır. Nasıl ki coğrafya insanın evi olan yeryüzünde, yerler arasında değişen çeşitli özelliklerin tasvir ve yorumunu yaparsa, şehir coğrafyası da şehirsel yerleşmelerin tasviri ve yorumlanmasıyla ilgilidir. Şehir coğrafyası yerlerin (şehir ve kasabaların), farklılığını ve şehir içinde veya şehirlerarasında mevcut düzenlilikleri, insan ve çevre arasındaki mekansal ilişkiler bakımından anlamaya çalışır. Buradaki çevre hem fiziki çevre, inşa edilmiş çevre (evler, fabrikalar, bürolar, okullar, yol ve köprüler), ekonomik çevre (ekonomik kurumlar, ekonomik yapı ve ekonomik hayatın düzenlenmesi gibi) ve hem de sosyal çevre (davranış normları sosyal tavırlar, insanlar arası ilişkileri belirleyen kültürel ve siyasi değerler gibi) anlamına gelmektedir. Özet olarak, şehir coğrafyası şehirsel hayat ve şehirsel çevrenin tüm elemanları ile ilgilidir. Bu elemanlar ise daha çok beşeri niteliklidir. O, şehirsel coğrafi görünümün mekansal ve alansal yönlerini ele almaktadır. Çünkü şehirsel olmayan alanlar da onunla karşılıklı ilişki içinde, bütünün bir parçası durumundadır. Bu açıdan bakıldığında şehir, insan faaliyetlerine bağlı olarak siyasi, ekonomik ve toplumsal olarak örgütlenmiş bir mekansal sistem olan işlevsel

bölgenin merkezi konumundadır. Şehirsel coğrafi görünüm aniden ortaya çıkmamıştır. Bu durumda zamanın önemi fark edilir. Böylece tarihi coğrafya çalışmalarının da şehir coğrafyası kapsamında incelendiği sonucu ortaya çıkar (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 5-6).

Bir ülke veya sahanın şehir coğrafyasını ortaya koyabilmek için o alanla ilgili birçok veriye ve kaynağa ulaşmak, bunların içindeki bilgilerden önce coğrafyaya ait olanları sonra da bunların içerisinden şehir coğrafyası çalışmalarında kullanılacak olan verileri ayıklamak gerekir. Daha sonra bu veriler coğrafyanın prensiplerine uygun bir şekilde değerlendirilmelidir. Şehir coğrafyası çalışmalarındaki temel hedef, şehirsel mekan özelliklerinin insanlar üzerindeki etkileri ile beşeri iktisadi faaliyetlerin şehirdeki durumunu belirlemek ve bu faaliyetlerin açıklanmasını kolaylaştırmaktır. Bu ölçekte çalışılan alanla ilgili belgelerin ve yorumların yapılmasının yanı sıra, çalışma sahasıyla ilgili amaca uygun haritaların da üretilmesi gerekmektedir.

1.4.2.2. Coğrafyada Şehirsel Algı

Çevreyi nasıl algıladığımız ve düşüncelerimiz ile algılarımızın davranışlarımızı nasıl etkilediğinin incelenmesi davranışsal coğrafyanın konusunu oluşturur. Bir başka ifadeyle de, davranışsal coğrafya olarak bilinen inceleme şekli "insanların çeşitli çevrelere tepkilerinin, geniş ölçüde, onları nasıl algıladığı ve anladığına bağlı olduğu"nu esas alan yaklaşımdır. Coğrafi yazımlarda da artık "algı", "imaj", "bilgi yapısı", "algılanan mekân", "çevresel algı", "davranışsal çevre", "şema" ve "zihin haritaları" gibi sözcükler iyice yerleşmiş görünmektedir.

Yaklaşık olarak 1960'lardan beri özellikle Anglo-Sakson coğrafyasında "Behavioral Geography" adı altında insan ve insan gruplarının mekansal davranışlarına ve sorunlarına yönelik bir araştırma dalı gelişmiştir. Davranışsal coğrafya genel olarak insanda cereyan eden ve çevresel "aktivitelere" yol açabilen olayları ele almakta ve açıklığa kavuşturmaktadır (Tolun, 1980:257). Davranışsal coğrafyada kullanılan yöntem ve usüller bir coğrafyacının klasik repertuarındakilerden farklıdır (Schrettenburnner, 1974:70). Bu sebeple farklı bilim dallarındaki kaynak ve yöntemlerden de yararlanılmalıdır. Şehirsel çevrenin algılanmasına ait araştırmalar konusunda kendinden en çok söz ettiren kişi Lynch'tır. Lynch, yaptığı çalışmalarda;

- Şehirdeki bazı objelerin farklı bir entansite ile algılandığı,
- Berlirli özelliklerin, örneğin boş alanların, vejetasyonun, sokaklardaki hareket ve görsel tezatların şehrin görüntüsünde ayrı bir önem taşıdıkları,
- Şehir ne kadar belirgin mahallelere ayrılırsa ve bu mahalleler ne kadar karakteristik özelliklere sahip olursa, şehrin tümü o derece entansif algılanmaktadır, sonucuna varmıştır (Lynch, 1968:27).

Şehirsel algının nasıl elde edildiğini ortaya koyan farklı şehirsel algı tipolojileri vardır. Bunlardan yaygın olarak kullanılanları Lynch ve Appleyard'a aittir (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:214).

Şehirsel imajın beş elemanı bulunmakta ve bunlar da fiziksel şekillerden etkilenmektedir. Bu beş eleman yollar, kenarlar, kesimler, kavşaklar ve nirengi noktalarıdır (Lynch, 1960: 46). Yollar, gözlemcinin bazen alışılmış şekilde veya potansiyel olarak yürüdüğü kanallardır. Kenarlar, gözlemci tarafından yol olarak algılanan veya kullanılmayan çizgisel elemanlardır. Kesimler şehrin orta ile geniş alanlarını kapsamakta ve iki boyutlu özellik taşımaktadırlar. Kavşaklar, noktalar veya içine gözlemcinin girebileceği stratejik yerlerdir. Bu alanlar seyahatin başladığı veya bittiği yerlerdir. Nirengi noktaları, başka bir noktasal referans tipleridir. Ancak bu kez gözlemcinin içine girmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla dışsaldırlar (Lynch, 1960: 49-66).

Appleyard ise araştırmacı sınıflandırmasını üçe ayırmıştır. Bunlar Kullanımsallık, karşılık veren algılama ve yorumsal algılamadır. Kullanımsallık şehirlerde birçok elemanın algılanmasının onların kullanılmasıyla ilgili olmasıdır. Karşılık veren algılamada fiziki çevrenin biçimi önemlidir. Bu durumdaki algı daha çok pasiftir. Yorumsal algılama ise doğası gereği ihtimalcidir. Biz büyüdükçe yaşadığımız şehir için bizim kodlama sistemimizi oluşturan genelleştirilebilir çevresel kategoriler, kavramlar ve ilişkiler geliştirmekle tanımlanabilir (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:217-218).

İncelemeler sonucu ülkemizde yapılan şehir coğrafyası çalışmalarında algısallık bölümü neredeyse hiç işlenmemiştir. Gerek konuyla bağlantılı verilerin temin edilmesiyle ilgili zorluklar, gerekse algısallıkla ilgili konunun daha çok soyut kavramlarla ifade edilmesi, şehir coğrafyası çalışmalarındaki algısallık konusunun işlenmemesine sebep olmuştur.

Yapılan bu çalışmada şehrin algısallığı Lynch'ın metodolojisine göre, yani yollar, kenarlar, kesimler, kavşaklar ve nirengi noktaları temel alınarak insanların şehri nasıl

algıladıklarıyla ilgili bir sonuca varılacaktır. Sadece insanların şehri nasıl algıladıkları değil şehrin kavranabilirliği ile ilgili sonuçlara da değinilecektir. Bu sonuca varmak için kullanacağımız çıkış noktası ise "Mekan Dizim Analizi" yöntemi olacaktır.

1.4.3. Önceki Çalışmalar

Araştırma alanı olan Nevşehir ile ilgili şehir coğrafyası alanında yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Araştırma alanının dikkat çeken fiziki, beşeri, ulaşım ve turizm gibi özellikleri şehir coğrafyası bakımından sahayı inceleme isteğini ve merakını doğurmuştur.

İncelenen çalışmaların tümünde, çalışma alanı sınırı olarak Nevşehir ilinin tamamı seçilmiştir. Bu çalışmalar içerisinden, coğrafyacıların yaptığı çalışmalar ilk olarak incelenmiştir. Nevşehir ilinin sınır olarak alındığı Sosyal Bilimlerle ilgili diğer bilim dallarının çalışmaları dikkate alınarak tezin önceki çalışmalar kısmı oluşturulmuştur. Sosyal Bilimler dışında Coğrafya' ya yakınlığıyla bilinen Jeoloji Mühendisliği çalışmaları da incelenmiştir.

Araştırma alanı ve yakın çevresine yönelik olarak yapılan çalışmalar; coğrafyacıların, sosyologların, tarihçilerin ve jeologların yaptığı çalışmalar olarak dört grupta incelenmiştir. Bu guruplar dışında çalışma alanıyla ilgili edebiyat ve halk sağlığı bölümlerinde yapılmış iki adet çalışma da "diğer çalışmalar" başlığı altında değerlendirilmiştir.

1.4.3.1. Coğrafyacıların Yaptığı Çalışmalar

Nevşehir ile ilgili, coğrafyacılar tarafından yapılan çalışmaların ilki, Emrullah Güney tarafından yazılan "**Nevşehir-Ürgüp Yöresinin İklimi**" adlı çalışmadır. Çalışma ders notları şeklinde olduğu için yayımlanmamıştır. Bu çalışmada özellikle Kapadokya olarak bilinen bölgenin genel iklim özelliğinden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir. Nevşehir'in yanı sıra Aksaray'ın da bir bölümünden bahsedilmiştir. Bu çalışmada verilen bilgiler, il geneliyle ilgili olup bütün veriler genele indirgenmiştir.

Çalışma alanıyla ilgili yazılmış olan bir diğer eser ise "**Nevşehir İli Yakın Çevre İncelemeleri" (**Güney vd., 1974), adlı çalışmadır. Çalışmanın isminden de anlaşıldığı üzere çalışma alanı sınırı bütün ili kapsamaktadır. Çalışmada Nevşehir'in genel fiziki ve beşeri özellikleriyle ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu başlıklar dışında eserde yine il

geneliyle ilgili kültürel özeliklere ve ilin bütün ilçeleriyle ilgili genel bilgilere değinilmiştir.

YÖK kütüphanesinde kayıtlı bir çalışma da "**Nevşehir İli İnanç Coğrafyası**" Özeşsiz, (1995) adlı tezdir. Bu çalışma her ne kadar YÖK kütüphanesinde coğrafya tezi olarak görünse de hem tezi hazırlayan kişi hem de tez danışmanı İlahiyat Fakültesi üyesidir. Eserde Nevşehir'deki farklı kültürlerden gelmiş insanların günümüzde hala devam ettirdikleri inançlarından bahsedilmiş ve inançların il genelindeki dağılışı gösterilmiştir. Yani coğrafi anlamda oldukça yetersizdir ve tamamen inanç sistemleri üzerine kurulmuş bir çalışmadır.

"**Nevşehir İlinde Yerleşme ve Nüfus**" Öztürk (1998), adlı doktora tezinde Nevşehir ilinin yerleşme tiplerinden bahsedilmiş, kırsal yerleşmeler üzerinde durulmuştur. Nüfus bölümünde ise yine il geneli incelenmiş, şehir ve kır ayrımı gözetilmemiştir. Bu çalışma sade bir coğrafi etütten ibaret olup, ilin geneli temel alınarak veriler temin edilmiş ve sadece genel değerlendirmelere yer verilmiştir. Şehir coğrafyası çalışmaları coğrafi etütlerden tamamen farklıdır. "Nevşehir İlinde Yerleşme ve Nüfus" adlı bu doktora tezinde, adından da anlaşılacağı üzere ilin sadece nüfusu ve yerleşme özellikleri incelenmiştir. Yapılan bu çalışmanın 1998 yılında yapıldığı düşünülürse, verilerin güncellenmesi gerektiği konusu da ortaya çıkmaktadır.

Yine Öztürk (2002) "**Nevşehir İli Nüfusu ve Nüfusun Egitim Durumu (1935 - 1996)**" isimli bir makale yayımlamıştır. Çalışmada belirli dönemler arasındaki Nevşehir ilinin nüfusu, nüfus gelişimi, nüfusun ekonomik nitelikleri, nüfus hareketleri ve nüfusun okuryazarlık durumu çalışılmıştır. Bu çalışmada il genelinde, erkeklerin kadınlara oranla okuryazarlık bakımından çok daha ileride olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışma alanımızla ilgili doğrudan bağlantılı olan bir diğer çalışma da "**Nevşehir'in İklim ve Canlı İkliminin Turizm Açısından Değerlendirilmesi**" Çalışkan (2011), isimli makaledir. Çalışmada Nevşehir ilinin bütünü incelenmiş, iklim ve canlı iklim koşulları turizm açısından değerlendirilmiştir. Bu koşulların belirlenmesi amacıyla yıl on günlük dönemlere ayrılmış, bu dönemler için fizyolojik eşdeğer sıcaklıklar, ortalama termal algılamalar incelenmiş ve klimatolojik turizm bilgilendirme şeması oluşturulmuştur. Canlı iklim koşullarının yanı sıra hava sıcaklığı, gün ışığı süresi, yağışlı gün sayıları ve yağış miktarı gibi meteorolojik parametrelerin turizm faaliyetleri perspektifinden incelenmiştir. Böylece insanların kişisel tercihlerine bağlı olarak

kendilerine en uygun tatil zamanını belirlemelerine yardımcı olmak çalışmanın temel amacını oluşturmuştur.

Karameşe (2014), "**Kapadokya Jeopark Önerisinin Halk Açısından Değerlendirilmesi**" isimli yüksek lisans tezi, çalışma alanımızla ilgili hazırlanmış bir çalışmadır. Çalışma alanı "Kapadokya" olarak adlandırılan bölümü içermektedir. Fakat bilindiği gibi Kapadokya, Nevşehir başta olmak üzere Kayseri, Niğde, Aksaray ve Kırşehir illerini içine alan bir bölgedir. Böyle olmasına rağmen çalışmada sadece Nevşehir sınırları içerisinde kalan alanlar incelenmiştir. Tezde jeopark önerisinin yanı sıra, milli park ve çalışma alanının turizm potansiyeli konularına da değinilmiştir.

1.4.3.2. Jeologların Yaptığı Çalışmalar

Atabey, (2013), "**Nevşehir İli Tıbbi Jeolojik Unsurları ve Halk Sağlığı**" adlı eserde Nevşehir belediyesi tarafından basılmış bir çalışmadır. Eserde Nevşehir ilinin genel jeolojik özelliklerinden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir. Aynı zamanda Nevşehir ilinin maden yatakları, enerji kaynakları ile ilgili bilgiler verildikten sonra alanın depremselliğine değinilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Nevşehir'in jeolojik özelliklerinden kaynaklanan minerallerin, burada yaşayan insanların sağlığı üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Korkanç (2007), "**İgnimbiritlerin Jeomekanik Özelliklerinin Yapı Taşı Olarak Kullanımına Etkisi: Nevşehir Taşı**" isimli makale ise jeologların Nevşehir ile ilgili yaptığı bir diğer çalışmadır. Bu çalışmada Nevşehir dolayında geniş alanlarda yüzeylenen Kavak ignimbiritlerine ait farklı renklerdeki piroklastikler incelenmiştir. Söz konusu taşların önceleri özellikle tarihi yapılarda ve düşük katlı binalarda yapı taşı olarak yaygın bir şekilde kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde ise daha çok dekoratif özelliklerinden dolayı bina dış yüzey kaplamasında, merdiven, yer döşemesi, korkuluk, havuz ve kenarları, kemer, sütun, şömine balkon süslemeleri ve yenileme uygulamalarındaki kullanımının giderek arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmalar dışında Nevşehir iliyle ilgili birçok yüzey araştırma raporu bulunmaktadır. Bu raporlar da yine yukarıda bahsi geçen çalışmalar gibi Nevşehir ilinin geneline ait çalışmalardır. Bunlardan ilki;

Gülçur (1995), **Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri 1994 Yüzey Araştırması"** adlı rapordur. Bu raporda ismi geçen Aksaray, Nevşehir ve Niğde illerinin yakınında bulunan höyükler incelenmiş ve höyüklerin kuruluş yerleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Balkan-Atlı ve Cauvin (1996), "**1995 Yılı Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri Obsidyen Yüzey Araştırması**" adlı rapor ise raporlar dizisinin ikinci kısmını oluşturmuştur. Bu raporda Aksaray, Niğde, Nevşehir illeri, kısaca Kapadokya bölgesindeki bilinen ve bilinmeyen tüm obsidyen kaynakları tespit edilmiştir. Bu kaynakların yakınlarında atölye ve kültür buluntuları, kamp yerleri ile obsidyen kaynaklarına ve atölyelere giden doğal yollara değinilmiştir. Yine 1998 yılında bu kez "**1996 Yılı Aksaray, Nigde, Nevşehir İlleri Obsidyen Yüzey Araştırması**" adlı bir rapor yayımlanmıştır. Bu iki rapor birbirinin devamı niteliğindedir.

Esin, Gülçur, Kurar (1998), "**Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri 1996 Ortak Yüzey Araştırması**" isimli bir rapor yayımlamıştır. 1995 yılında Gülçur'un tek başına hazırladığı rapora yeni çalışmacılar eklenmiş ve İTÜ. Prehistorya Anabilim Dalı ve TÜBİTAK (Marmara) Uzay Teknolojileri Bölümü uzmanları da bu çalışmaya katılmışlardır. 1996 ortak yüzey araştırmasında 4 höyük, 20 tümülüs, 2 düz yerleşme ve 11 parça antik/eski yol kalıntısı envantere alınmıştır.

Son olarak, Başoğlu (2011), "**Nevşehir İli ve İlçeleri 2011 Yılı Miyosen Dönem Fosil Yatakları Yüzey Araştırması Bilimsel Raporu**" yayımlanmıştır. 2011 yılı yüzey araştırma raporunda, 2010 yılı yüzey araştırması sırasında belirlenen ve Ürgüp ilçesi sınırlarında yer alan Taşkınpaşa köyünden başlanmıştır. Araştırmalar sonucunda Kızılasma Mevkiinde Geç Miyosen tabakada kırmızı-kahverengi çamur taşları içinde insutu durumda yeni bir lokalite saptanmıştır. Bu lokaliteye Refik Başaran adı verilmiştir. 2011 yılındaki bu yüzey araştırmaları, Nevşehir ilinin Gülşehir, Ürgüp ve Avanos ilçelerinin köylerinde gerçekleştirilmiştir.

1.4.3.3 Tarihçilerin Yaptığı Çalışmalar

Okyar (2002), "**Cumhuriyet Dönemi'nde Nevşehir'in Sosyo-Ekonomik Tarihi (1955-2000)**" adlı doktora tezinde çalışma sınırı Nevşehir ili olarak belirlenmiştir. Nevşehir'in tarihi dönemler içerisindeki gelişmesinin incelendiği bu çalışmada, milattan önceki dönemlerden Cumhuriyet dönemine kadar olan süreç incelenmiştir. Daha sonra Nevşehir'in vilayet olmasından sonraki dönemde ise sosyo-ekonomik yapı tarihsel süreçte değerlendirilmiştir.

Halme (2006), "**XIX yy II. Yarısında Nevşehir'in Sosyal ve Ekonomik Durumu**" adlı çalışma, esas olarak H.1266 ve 1338 (1850–1920) yılları arasındaki Konya Vilayet Salnamesi ve arşiv belgeleri temel alınarak hazırlanmıştır. Nevşehir hakkında bu

dönemden önceki tarihlere ait olan yapılar ile ilgili özet bilgiler verilerek çalışma alanının sosyal ve ekonomik durumu değerlendirilmiştir.

Karakaya (2007), "**Seyehatnamelerde Nevşehir**" adlı çalışma, tarih alanında yapılmış bir diğer tezdir. Bu yüksek lisans tezinde yine çalışma alanı sınırı bütün Nevşehir ilini kapsamaktadır. Çalışmada yerli-yabancı 22 eser incelenmiş ve bu seyahatnamelerin tümünde Nevşehir ile ilgili olan bilgiler değerlendirilmiştir.

Kuş (2010), "**20 Numaralı (H.1339/M.1921-H.1343/M.1925) Nevşehir Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Genel Değerlendirme**" adlı yüksek lisans tezinde Nevşehir ile ilgili şer'iyye sicilleri, bir diğer deyişle şer'î mahkeme kayıtları incelenmiştir. 20 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicili (H.1339/M.1921-H.1343/ M.1925) tarihlerini kapsamaktadır. Çalışmanın giriş kısmını "Osmanlı Hukukuna Genel Bakış" bölümü oluşturmaktadır. Daha sonra ise " Osmanlı Devleti'nin Adli Teşkilatı" başlığı adı altında kadı ve kadı yardımcıları incelenmiştir. "Şer'iyye Sicilleri" başlığı altında ise bu kavramın tanımı ve önemi ile adli belge çeşitleri hakkında bilgiler verilmiştir. Nevşehir'in tarihçesine de kısaca değinildikten sonra, çalışmada belgelerin özetlenmesi ve metin transkripsiyonu yapılmıştır.

Kebapçı (2011), "**17 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Siciline Göre Nevşehir ve Havalisinde Sosyal Hayat**" isimli bir diğer yüksek lisans tezinde Nevşehir'in 1905-1906 yılları arasındaki sosyal yapısı incelenmiştir. Çalışma üç ana bölüm altında toplanmıştır. Birinci bölümde, Nevşehir'in kısa tarihçesi, Nevşehir Şeriyye sicilleri ve 17 numaralı Nevşehir Şeriyye sicil defteri hakkında bilgi verilmiştir. Yani hükümlerin özet bilgisi sunulmuştur. İkinci bölümde 17 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicilinin transkripsiyonu yapılmıştır. Üçüncü bölümde metinden sosyal hayatla ilgili elde edilen bilgileri değerlendirilmiştir.

Çelik (2012), "**18 Numaralı (H.1339/M. 1920 ile 1927) Nevşehir Şer'İyye Sicili Metin Çevirisi ve Değerlendirme**" isimli yüksek lisans tezinde ise yine Nevşehir'in 1920-1927 yılları arasındaki durumu incelenmiştir. Çalışmada dönemin mahalle, köy ve kaza adları, görevlilerin ünvanları ve meslekleri konuları, "İdari ve Sosyal Durum" başlığında incelenmiştir. Ticari hayat, tarım, hayvancılık, değerli madenler, vergi ve kesintiler ile ilgili bilgiler "Ekonomik Hayat" başlığında değerlendirilmiştir. Müslim ve gayri müslimlerin kullanmış oldukları erkek ve kadın isimleri, kullanılan ev eşyaları, çocuk sayıları, miras taksimlerine ilişkin kayıtlar sosyal yaşam başlığında değerlendirilmiştir. Sicil kaydında geçen tüm tereke hükümleri bir tabloda gösterilmiş,

tabloda miras bırakan kişi, mirasçılar ve miras miktarına yer verilmiştir. Sonuç bölümünde 18 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicilinde yer alan belgelere göre dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi görünürlüğüne ilişkin tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Doğan (2012), "**Milli Mücadele'de Nevşehir ve Çevresi**" isimli makalede, Milli Mücadele yıllarında Nevşehir ve çevresi, işgal edilmemesine rağmen işgallere karsı sessiz kalmadığı konusu ele alınmıştır. Bölgede Müdafaa-i Hukuk dernekleri kurularak teşkilatlanma yoluna gidilmiştir. Daha sonra da bu milli dernekler vasıtasıyla başta yerel idareciler olmak üzere, ahali ve eşraftan ileri gelen kişiler ile bazı din adamlarının imzaladıkları işgalleri kınayan protesto telgraflarının, işgal güçlerinin temsilciliklerine Meclis-i Mebusana, sadaret makamına ve diğer ilgili makamlara gönderildiği konusuna değinilmiştir. Son olarak, birinci millet meclisinde Nevşehir'den meclise giren, dönemin ileri gelenleriyle ilgili bilgilere değerlendirilmiştir.

Şahin (2013), "**29 Numaralı Nevşehir Şeriyye Sicillerine Göre Nevşehir ve Havalisinde Sosyal Hayat**" Nevşehir ile ilgili yazılmış bir diğer yüksek lisans tezidir. 29 numaralı şeriyye sicili 1906-1908 yılları arasındaki kayıtları ihtiva etmektedir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Şer'iyye Sicillerinin tanımı, önemi ve mahiyeti ne zamandan beri sicil tutulmaya başlandığı, sicillerin muhteviyatı ve kadı ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde; çalışmanın asıl bölümünü oluşturan 29 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicillerinin transkripsiyonu yapılmıştır. Üçüncü bölümde; Nevşehir'in kısa bir tarihini verdikten sonra, 29 Numaralı Nevşehir Şer'iyye sicillerinden çıkarılabilecek, aile, miras, evlilik, boşanma, şehir hayatı, sosyal ve demografik yapı hakkında bilgiler sunulmuştur.

1.4.3.4. Diğer Çalışmalar

Nevşehir ile ilgili yapılmış diğer çalışmalardan biri, Halk Sağlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezlerinden biri olan Yiğit (2009), "**Nevşehir İlinde İntihar Girişiminde Bulunan Kadınların Sosyo Demografik Özellikleri ve Risk Faktörleri**" isimli çalışmadır. Çalışmada intiharın tanımı ve intiharla ilgili kuramsal yaklaşımlara yer verilmiştir. İntihar girişimini hazırlayan faktörlere değinilmiş ve Nevşehir'de intihara teşebbüs eden kişilerle mülakat yapılarak intihar yöntemi ve etiyolojisi ile ilgili bilgiler elde edilmiştir. Son olarak elde edilen bu bilgiler ışığında halk sağlığı açısından intihara müdahale yaklaşımına değinilmiştir.

İncelediğimiz son eser ise Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı tarafından hazırlanan Tekin (2009) "**Nevşehir İli Yerleşim Adları Üzerine Bir Dil İncelemesi**" isimli yüksek lisans tezidir. Çalışmanın I. bölümü olan Sözlük bölümünde, Nevşehir ili sınırları içerisindeki merkeze bağlı köy, sokak ve mahalle adlarıyla, ilçe ve ilçelere bağlı köy adlarına yer verilmiştir. II. bölümde; sözlük kısmında yer alan yerleşim adlarının etimolojik ve gramatikal değerlendirmesi yapılmıştır. III. bölümde ise yerleşim adlarının tasnifi yapılmıştır. Bu bölümü oluştururken sözlük bölümündeki isimler anlam ve gramatikal ortak özelliklerine göre sınıflandırılarak verilmiştir.

1.5. Materyal, Yöntem ve Teknikler

Nevşehir'in coğrafi özellikleri ile bu özelliklerin insan-mekan üzerindeki karşılıklı ilişkilerinin ve coğrafi özelliklerin etkileri ekseninde araştırılacak olan mevcut yapının, gelişim süreciyle birlikte yapısal analizinin yapılacağı ve yorumlanacağı çalışmada, metodolojik olarak Coğrafyanın ilke ve prensipleri, konuya yaklaşımları esas alınmıştır. Sahada yeryüzü-insan etkileşimi, nedenleri, bağlantıları, korelatif ilişkileri, sonuçları, coğrafi bakış açısı ile incelenmiştir. Saha ile ilgili diğer disiplinlerin yaklaşımları dikkatle incelenerek, bu disiplinlerin konu ile ilgili bazı yöntemleri kullanılmıştır.

Çalışmanın ilk aşamasını, çalışma alanı ile ilgili literatür taraması ve güncel çalışmaların tespiti oluşturmaktadır. Nevşehir ile ilgili tezler, makaleler, raporlar, dergiler, bültenler, istatistikler, salnameler, tahrir defteri, kamu kurum ve kuruluşlarından alınacak veriler incelenmiştir. Bu kapsamda başka disiplinlerin konuyla ilgili çalışmaları ve yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır.

İkinci aşamada arazi gözlem ve ölçümleri yapılarak sayısal analizler için veri toplanmıştır. Arazi çalışmaları şehir içi ve çevresi olmak üzere iki faklı alanda yürütülmüştür. Merkezdeki çalışmalarda daha çok şehirsel gelişim niteliklerine ve şehirsel sorunların var olup olmadığı konusuna odaklanılmıştır. Şehir merkezi ile birlikte yapılacak geniş çevre gözlemlerinde ise iklim ve jeomorfolojik özelliklerin şehirsel gelişim üzerindeki etkisi tespit edilmiştir. Bu aşamada incelenen alana ait taslak haritalar oluşturulmuştur. Elde edilen veri ve bilgilerin toplu bir şekilde gözden geçirilip eksikliklerin giderilmeye çalışılacağı bu koordinatlı haritalar CBS ortamında uygun programlarlar kullanılarak hazırlanmıştır. Nüfus, tarım, yerleşme, ticari faaliyetler,

sanayi, turizm gibi birtakım istatistikî veri ve bilgiler tablolar halinde derlenmiş, oluşturulan tabloların sonuçları ise grafikler halinde sunulmuştur.

Tezin bütünündeki tablo, grafik ve haritaların oluşturulmasında TUİK (genel nüfus sayımları, adrese dayalı nüfus sayımları, mahalle nüfusları, yaş gruplarına göre nüfuslar, eğitim durumu, doğum ve ölüm istatistikleri vs.) verileri, MTA (jeoloji haritaları), Belediye (imar planı), Tarım İl Müdürlüğü (geçmişten günümüze üretilen tarımsal üretim verileri), Harita Genel Komutanlığı (topografya haritaları), Meteoroloji (yıllara göre yağış miktarları, yağış türleri, rüzgar, basınç vb. gibi klimatolojik veriler), gibi kurum ve kuruluşlara ait veriler kullanılmıştır. Bu bölümde ayrıca arazi çalışmaları planlanmış, ortaya çıkabilecek sorunlar ve alternatif öneriler ileri sürülmüştür.

Üçüncü aşamada elde edilen belge ve bulgular değerlendirilmiştir. Büro çalışmalarında ayrıca sayısal analiz ve haritalama yapılarak tez metni hazırlanmıştır. Arazide oluşturulmuş haritaların asılları çizilecek, saha çalışmasında derlenen veriler yazıya, tablo, grafik ve haritalara dönüştürülmüş, topografya haritaları, jeomorfoloji haritaları ve beşeri coğrafya unsurlarını gösteren tematik haritalar oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Temel haritalar ve sayısal verilerin derlenmesiyle birlikte, CBS programlarındaki mevcut istatistiksel analizler kullanılarak geleceğe yönelik planlama yapılmıştır.

Dünyada herhangi bir yerin turist çekebilme potansiyeli üç şeye bağlıdır; çekicilik, erişim ve konaklama (Tümertekin, Özgüç, 1999, s. 67). Çalışma sırasında Nevşehir şehrinin turizm bakımından çekiciliği ve ulaşımı incelenecek, bunların turizme ne gibi etkileri olduğu tartışılmıştır. Nevşehir ile ilgili turizm verileri TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından 2006 yılından itibaren yayınlanmıştır. Fakat bu verilerin tümü il geneline ait verilerdir. Oysa çalışma alanı şehir merkeziyle sınırlandırılmıştır. Arazi gözlemleri sırasında elde ettiğimiz bilgilere göre Nevşehir çevresine gelen turistlerin %5'i veya daha azının merkeze geldiği belirlenmiştir. Bu sebeple TÜİK turizm verilerinin kullanılması yanıltıcı bir sonuç verecektir. Şehir merkeziyle ilgili turizm verileri, arazi gözlemleri sonucu değerlendirilmiştir. Böylece şehir merkezinin turizm potansiyeli en doğru şekilde verilmeye çalışılmıştır.

1.5.1. Çalışmanın Yazım Metodolojisi

Bu başlığın açılmasındaki temel sebep, yapılan çalışmanın içerisinde açılan başlıklar ve bu başlıklar altında bahsedilen konuların daha iyi anlaşılması amacının güdülmesidir. Ayrıca çalışma okunmadan önce hangi bölümde, okuyucunun nelerle karşılaşacağını önceden bilmesi, çalışmanın daha kolay kavranabilmesine neden olabileceği düşünülmüştür. Çünkü bu çalışmada klasik bir şehir coğrafyası tezi kalıplarının dışına çıkılarak, farklı kavramlardan sözedilmiş, farklı metotlar kullanılmış, yer yer tekrara düşmemek adına klasik şehir coğrafyası çalışmalarında açılan bazı başlıklar birleştirilmiş ve bazı temel başlıklar ise kullanılmamıştır. Kullanılmayan temel başlıkların olması o kunuya çalışmada değinilmediği anlamı taşımamalıdır. Klasik çalışmalarda temel başlıklar altında bahsedilen konular, bu çalışmada kendine ait başlıklar altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde bütün şehir coğrafyası çalışmalarında görülen başlıkların dışında "*Şehir Coğrafyası Epistemolojisi ve Yaklaşımları*" başlığı görülmektedir. Bu başlık altında günümüzde sıkça tartışılan "*kent mi? Şehir mi?*" kavramlarına dikkat çekmek amaçlanmış ve coğrafi olarak bu kavramların yeri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışma yapılırken incelenen bazı eserlerde "*epistemolojinin*" ve "*yaklaşımların*" temelde birbirine karıştırıldığı tespit edilmiştir. Bu sebeple yine aynı ana başlık altında, epistemoloji ve yaklaşımlar değerlendirilerek aralarındaki fark ortaya konulmaya çalışılmış, günümüzde ortaya atılan yeni yaklaşımlar da değerlendirmeye alınmıştır.

Birinci bölüm kapsamında "*şehir coğrafyasının metodolojisi*" konusu da irdelenmiştir. Günümüzde birçok şehir coğrafyası tezi veya konuyla ilgili makaleler, kitaplar yazılmıştır. Bu kapsamda incelenen çalışmaların birbirinden bağımsız bir sistemle kaleme alındığı tespit edilmiştir. Bu durum, konunun irdelenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Yani gelecekte yapılması düşünülen çalışmalarda bir metot birliğinin sağlanması, şehir coğrafyası çalışmaları açısından olumlu bir sonuç doğurabileceği kanaati uyandırmıştır.

Çalışamadaki bir diğer farklılık ise "*Fonksiyonlar*" bölümündedir. İncelenen çalışmaların tümünde fonksiyonlar ve fonksiyon alanları ayrı başlıklar kullanılarak anlatılmıştır. Bu durum tezlerde sıkça tekrara düşme durumunun yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu kapsamda hem tekrara düşmemek için hemde anlatılan fonksiyonun hemen ardından, bahsedilen fonksiyonun şehirdeki dağılışından ve alanından bahsetmek

çalışmayı daha anlaşılır kılacağı düşünülerek başlıklar "*fonksiyon ve fonksiyon alanları*" şeklinde birleştirilmiştir.

Ayrıca çalışmanın tümünde, özellikle uygulamanın olduğu bölümlerde, konu ilerledikçe ayrıntının arttırıldığı bir yol takip edilmiştir. Yani uygulamanın yapılacağı yöntem önce ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Daha sonra ise anlatılan yöntem çalışma alanına uygulanarak, çıkan sonuç arazi üzerinden değerlendirilmiştir. Bu örneklerin başında, "*şehrin gelişiminin iklim üzerindeki etkisi, çalışma alanına uygulanan geleceğe yönelik nüfus tahmini, arazi kullanım modellerinin çalışma alanına uygulanması, çalışma alanının geleceğe yönelik sanayi ve yer seçiminde kullanılan yöntemin anlatımı ve uygulanması, şehrin algılanabilirliğinin ve okunabilirliğinin ölçülmesinde kullanılan yöntem ve yöntemin çalışma alanına uygulanması"* gelmektedir. Bahsi geçen konuların tümünde önce uygulanacak olan yöntemin nitelikleri, formülleri ve pozitif-negatif özelliklerinden sözedilmiştir. Daha sonra bu yöntemler Nevşehir'e uygulanarak elde edilen bulgular ve sonuçlar ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır. Yani çalışmada klasik yöntemlerle modern yöntemler harmanlanarak kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. NEVŞEHİR'İN YERLEŞİM ALANI (SİTİ) ve İDARİ SINIRLARI

Konuya giriş yapmadan önce yerleşim alanı ve idari sınırları daha doğru tespit edebilmek adına bazı temek kavramlardan bahsetmek gerekir. Bu kavramların başında sit, arkeolojik sit ve situasyon kavramları gelir.

Üzerinde yerleşim faaliyetinin gerçekleştiği arazi parçalarına *yerleşim alanı (Siti)* denilmektedir. Yerleşim alanları, insanların berınmak veya çeşitli ekonomik etkinliklerde bulunmak amacıyla yerleştikleri yerleri ifade etmektedir. Yerleşilen bu yerler sadece jeomorfolojik birim veya arazi parçasına karşılık gelmeyip, doğal ortamın diğer unsurlarıyla iç içe girmiş olan ve bir veya birden fazla sayıdaki konut/konutlar tarafından işgal edilmiş kompleks bir oluşumdur. Bu nedenle, yerleşim alanlarını insan doğal ortam etkileşimini en güzel biçimde yansıtan coğrafi mekanlar olarak ele almak gerekmektedir.

Yerleşmelerin içinde bulunduğu coğrafi ortamı geniş perspektifte ele aldığımızda, yerleşmenin kendisi ve etkileşim halinde olduğu çevresi bu ortamla bütünleşmektedir. Her yerleşme sahip olduğu fonksiyonlarının gücü oranında çevresindeki diğer yerleşmeleri etkilemekte veya onlardan etkilenmektedir. Bu karşılıklı etkileşim sonucunda oluşan çevresel etkileşim alanı, her bir yerleşmenin coğrafi ortam içindeki konumunu (situasyonunu) belirlemektedir. Konum veya durum anlamına gelen "situation" sözcüğü, kavramsal olarak yerleşmelerin çevresiyle olan ulaşım ağını, yönetsel yönden pozisyonunu ve etki alanını; sağlık, eğitim, pazarlama, ticaret vb. yönünden etkilediği/etkilendiği alanları belirlemektedir (Özçağlar, 2015; 116).

Arkeolojik sit ise, Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan şehir ve şehir kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar olarak tanımlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009; 2).

Verilen bilgiler çerçevesinde çalışmanın bu bölümünde Nevşehir'in yerleşme alanı (sit) sınırları, çevresindeki yerleşmelerle olan yönetsel sınırı ayrıntılı olarak belirlenmiş, şehir merkezinde bulunan arkeolojik sit alanı sınırları anlatılmıştır. Şehrin

situasyonu yani etkilediği/etkilendiği alanlar konusu ise ilerleyen konularda sağlık, eğitim, ticaret vb. konuların içerisinde ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

2.1. Nevşehir'in Yerleşim Alanı (siti) ve Sınırları

Belediye teşkilatı bulunan bir yerleşim alanını (şehri, kasabayı veya köyü) komşu köylerin veya belediye teşkilatlı yerleşmelerin yönetsel sınırları kuşatmaktadır. Bu sınırlar yerel yönetim organlarıyla yönetilen köylerin ve belediyelerin "*yönetsel alan sınırları*"dır. Ancak, uygulamada belediyeler bu alanın tümünü sahiplenmeyip yaptıkları planlamara göre dönemsel olarak "*belediye geçici hizmet alan sınırları*" belirlemektedirler (Özçağlar, 2015; 169).

2.1.1. Nevşehir'in Çevresindeki Yerleşmelerle Olan Yönetsel Sınırları

Nevşehir, iki köy, yedi belediye teşkilatlı yönetsel alan sınırıyla çevrilmiştir. Şehirsel idari alan içinde kalan sahada şehrin yerleşim alanı ile şehre ait diğer araziler (tarım, otlak vb) yer almaktadır (Harita 2).

Çalışma alanının kuzeydeki yönetsel alan sınırı Nar kasabasıyla başlatılabilir. Bu sınır toplamda 16.61 km uzunluğundadır ve Nevşehir'in komşu belediyelerle olan en uzun yönetsel alan sınırına sahiptir. Zaten şehirden Nar kasabasına geçiş anlaşılmayacak ölçüde olup, şehir ve kasaba adeta iç içe geçmiştir. Sınırın en batı ucu Kulaklıkepez Tepenin hemen kuzey batısında bulunan Kepez Tepe'nin Arzu ile Kamber kayası olarak adlandırılan mevkinin güneyindeki Çat-Alacaşar yoluyla, Çat-Nevşehir yolunu birbirine bağlayan tali karayolunu takip ederek, Çat- Nevşehir karayoluna oradan da D765 karayoluna ulaşmaktadır. D765 karayoluyla D300 karayolunun kesiştiği yerden itibaren kuzeye yönelen sınır, şarap fabrikasını, karaağaç dere vadisinin başlangıç yeri ve şelaleyi de şehrin içinde bırakacak şekilde vadinin doğu yamacına ulaşmaktadır. Buradan itibaren karaağaç dere vadisini Nar kasabasında bırakacak şekilde, vadinin doğu yamacını takip ederek kuzeye yönelmektedir. D300 karayolunun batısından ve karaağaç dere vadisinin batısından çizilen sınır kuzeyde Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinin kuzey batı ucunda son bulmaktadır. Buradan itibaren Nevşehir Sulusaray sınırı başlamaktadır.

Nevşehir'in Sulusarayla olan sınır uzunluğu yaklaşık 4.7 km uzunluğundadır. Bu sınır Nevşehir'in komşu yönetsel alanıyla olan en kısa sınırını da temsil etmektedir. Sınır Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinin kuzeyinden devam ederek, rakı fabrikasını şehirde bırakacak şekilde devam etmektedir. Buradan itibaren taşocaklarına doğru

yönelen sınır, doğuya doğru yönelerek bir diğer tali yolu takip ederek Kılıçdağ Tepenin kuzeyinde son bulmaktadır. Bu sınır Nevşehir'in kuzey sınırını tamamlamaktadır. Buradan itibaren Nevşehir'in Göreme'yle olan yönetsel sınırı yani doğu sınırı başlar.

Kılıçdağ Tepeyi Göreme'de bırakarak güneye yönelen sınır, yine tali yolları takiben, Nevşehir-Kayseri karayolunu dik birşekilde keserek, Türkmenlik tepeye kadar ulaşmaktadır. Bu sınır Nevşehir'in ikinci en kısa yönetsel sınırını oluşturmaktadır. Yaklaşık mesafesi 4.9 kmdir. Buradan itibaren Nevşehir'in Uçhisarla olan sınırı başlamaktadır.

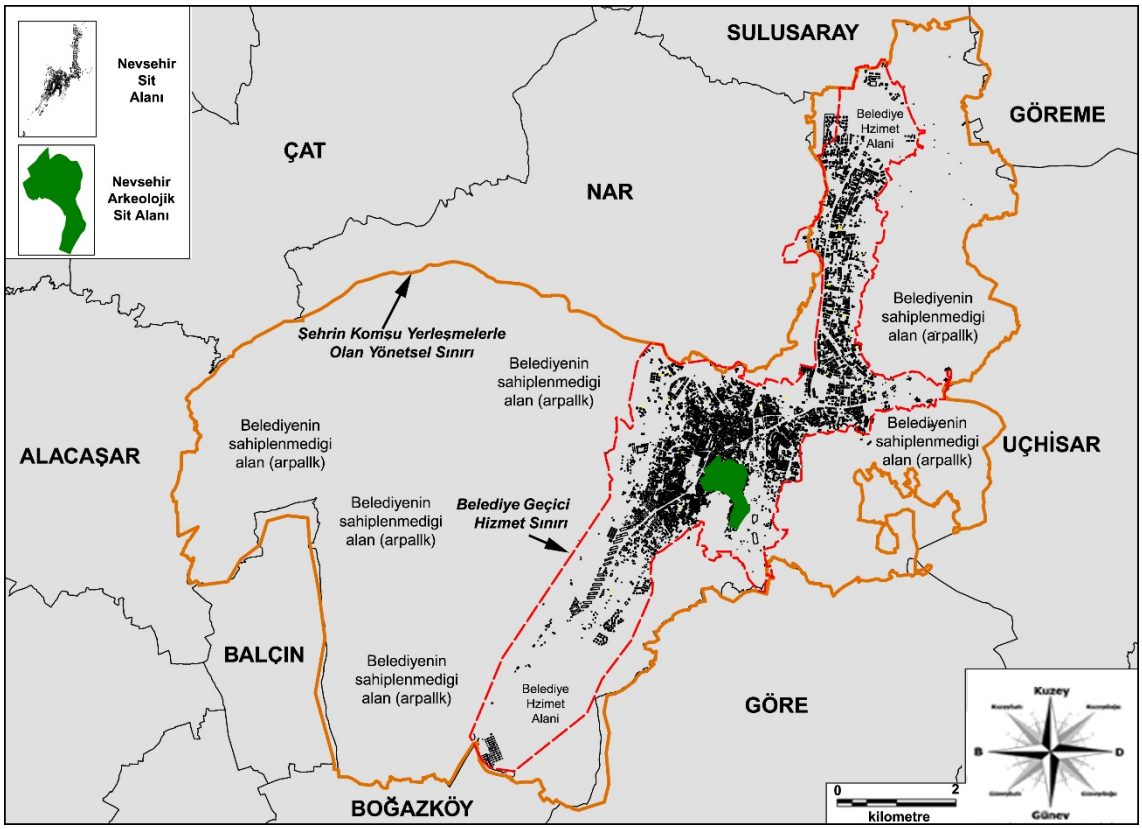
Şehrin ikinci en uzun yönetsel sınırı, Uçhisar ile arasında olan sınırdır. Bu sınır yaklaşık 11.9 km uzunluğundadır. Türkmenlik tepeden güneye doğru yönelen sınır, bu kısımdan itibaren Çakmaklı Tepenin doğusundan avanos yoluna ulaşmaktadır. Avanos yolunun doğusundan devam eden sınır D302 karayoluna ulaşır. Buradan itibaren doğuya yönelen sınır D302 karayolunu yaklaşık 1 km takip ettikten sonra tekrar güneye yönelir. Oylu dağının eteklerinden devam eden sınır, dağın kuzey yamacında son bulur. Nevşehir-Uçhisar sınırı genel itibariyle tedricen çizilmiştir. Yani herhangi bir fiziki veya beşeri unsuru takip etmeksizin Oylu Dağının kuzeyine kadar ulaşmaktadır. Buradan itibaren şehrin yönetsel olarak doğu sınırı tamalanmış olup, güney sınırı başlamaktadır.

Uçhisar sınırından sonra Nevşehir-Göre yönetsel alan sınırı başlar. Yaklaşık olarak 12.2 km uzunluğundadır. Sınır Oylu Dağı'nın en yüksek noktası olan Sivri Tepenin üstünden geçirilerek, Uyuzpınar Tepeyi de ikiye bölerek batıya doğru, Nevşehir-Göre yoluna yani D765 karayolunun şehirdeki güney uzantısına inmektedir. Kahveci Dağı Tepenin doğu yamacından itibaren tepeyi şehirde bırakacak şekilde güneye yönelen sınır, tali yolları takip ederek galericiler sitesinin doğusundaki kışlaören derede son bulmaktadır. Bu sınır şehrin güneydoğu yönetsel sınırını tamalar.

Şehrin güney yönündeki yönetsel sınırı Boğazköy yönetsel sınırıyla devam eder. Bu sınır yaklaşık 6.4 km uzunluğundadır. Kışlaören dereden itibaren kuzeybatıya yönelen sınır galericiler sitesini de içine alarak D300 karayolunun şehirdeki güney kısmına yani Nevşehir-Aksaray karayoluna ulaşır. Sınır D300 karayolunu yaklaşık 2km güneye takip ettikten sonra batıya yönelir ve Vıgla Tepe'nin güneyinde son bulur. Bu sınırla şehrin güney yönetsel sınırı tamamlanmış olup buradan itibaren şehrin batıdaki Balcın köyüyle olan yönetsel sınırı başlar.

Nevşehir'in batı sınırını oluşturan sınır, yaklaşık 8.4 km uzunluğundadır. Vıgla Tepe'nin güneyinden başlayan sınır aniden kuzeye doğru uzanır ve Vıgla Tepe'yi

Balcında bırakacak şekilde tepenin doğu yamacından Balcın köyünün doğusuna ulaşır. Buradan da kuzeye doğru uzanan sınır, Balcın köyü yerleşkesinin hemen kuzeyinde bulunan Nevşehir-Alacaşar karayoluyla birleşir. Karayolunu yaklaşık 2 km batıya doğru takip eden sınır, buradan güneye yönelerek meşeli dereyi takip ederek bu kez Balcın köyü'nün batısını kapsar. Buradan itibaren tekrar batıya yönelen sınır tali yolları takip ederek Dolluk mevkiinde son bulur. Bu noktada Nevşehir-Alacaşar arasındaki sınır başlar.

Harita 2. Nevşehir'in Çevre Yerleşmeleriyle Olan Yönetsel Alan Sınırı.

Balcın'dan sonra sınır tamamen kuzey-güney yönlü bir rota izlemeye başlar. Nevşehir-Alacaşar sınırı yaklaşık 6 km uzunluğundadır. Dolluk mevkiinden kuzeye yönelen sınır yine Nevşehir-Alacaşar karayoluyla birleşir. Buradan da Alacaşar'ın doğusundaki Dollukönü sırtını takiben kuzeye doğru çıkar. Buradan Ortabel mevki civarında kuzey doğuya doğru bir kavis çizerek son bulur. Nevşehir-Alacaşar yönetsel sınırı daha çok tedricen çizilmiş olup, herhangi bir karayolını veya fiziki bir unsuru takip etmemektedir.

Buradan itibaren Nevşehir-Çat yönetsel alan sınırı başlar. Bu sınır Nevşehir'in en kısa yönetsel alan sınırını oluşturur. Sınırın yaklaşık mesafesi 1.4 km'dir. Ortabel

mevkiiden başlayan sınır kuzey doğuya doğru bir kavis çizerek Çat-Alacaşar yoluyla, Çat-Nevşehir yolunu birbirine bağlayan tali karayolunu takip eder ve Arzu Kamber Kayasının güneyinden başlayan Nevşehir-Nar yönetsel alan sınırıyla birleşir. Böylece Nevşehir'in 92,66 km²'lik şehirsel idari alan sınırını aynı zamanda tezin de çalışma alan sınırını tamamlamış olur (Harita 2).

2.1.2. Nevşehir'in Belediye Geçici Hizmet Alan Sınırı

Yapılan çalışmalarda çoğu zaman "*imar sınırı*" olarak adlandırılan bu alan coğrafi anlamda "*belediye geçici hizmet alan sınırı*" olarak adlandırılmalıdır. Çünkü "*imar sınırı*" kavramı daha çok planlamacıların kullandığı mavzuatlarla belirlenmiş bir kavramdır. Oysaki bu sınır zaman içerisinde belediyelerin ihtiyaçlarına göre değiştirip revize ettiği geçici bir sınır niteliği göstermektedir.

Nevşehir'in belediye geçici hizmet alan sınırı toplamda yaklaşık 47 km uzunluğunda olup, 24 km²'lik bir alandan oluşmaktadır (Harita 2). Belediye geçici hizmet alan sınırının geçirildiği yerler ise şöyledir:

Nevşehir'in belediye geçici hizmet alan sınırı, Nevşehir yönetsel alan sınırının kabaca ortasında yer almaktadır. Belediye geçici hizmet alan sınırı kuzeyde D300 karayolu ile D750 karayollarının kesiştiği noktadan başlatıla bilir. Buradan itibaren D300 karayolunu doğuya doğru takip eden sınır, yaklaşık 1 km güneydoğu yönünde ilerledikten sonra kara yolundan ayrılarak Nevşehir-Nar kasabası arasındaki yönetsel sınırla birleşir. Şarap fabrikasını içine alarak devam eder fakat karaağaç dere vadisinin başlangıç noktasını ve şelaleyi dışarda bırakacak şekilde vadinin doğu yamacına ulaşmaktadır. Şehrin bu bölümünde yani Karaağaç Dere vadisinin hemen doğusunda askeri bir alan bulunmaktadır. Bu sebeple belediye geçici hizmet alan sınırı askeri alanı dışarda bırakarak, askeri alanın doğusundan devam eder ve D300 karayoluyla birleşir. Buradan itibaren kuzeye yönelen sınır yaklaşık 2 km D300 karayolunu takip ettikten sonra tekrar şehir yönetsel alan sınırıyla birleşir. İçki fabrikasına kadar yönetsel sınırı takip eden geçici belidiye hizmet alan sınırı, fabrikayı da içine aldıktan sonra yönetsel sınırdan ayrılarak güneye yönelir.

Taşkesti Tepe ve Sarı Tepe'nin doğusundan güneye doğru ilerleyen sınır, Kayseri-Nevşehir karayolunu dik bir şekilde keserek Taş Ocaklarını içine alır ve Göbekli Tepenin doğu yamacına ulaşır. Göbekli Tepe geçici belidiye hizmet alan sınırının dışında bırakılmıştır. Yani Göbekli Tepe'nin doğu ve güney etekleri geçici belidiye hizmet alan

sınırını oluşturmaya devam etmiştir. Göbekli Tepe'nin güney eteklerinde sınır doğuya doğru bir kavis çizerek, avanos yolu civarında Uçhisar yönetsel alan sınırıyla tekrar kesişir. Buradan güneye yönelen sınır D302 karayolunu dik bir şekilde keserek batıya yönelir. Batıya yönelmesinin sebebi, Oylu Dağının kuzey eteklerindeki Cevizlioğlu sırtı ve Katipderesi Sırtı gibi yükseltilerin varlığıdır. Adı geçen sırtları sınırın dışında bırakarak doğuya doğru devam eden sınır, Küçük Dağ Tepe'nin kuzyine ulaşır, bu yükseltiyi de dışarda bırakan sınır, tepenin kuzyinden itibaren tekrar güneye yönelir. Oylu Dağı'nın batı yamacını takip eden sınır Nevşehir-Göre yolu güzergahında tekrar yönetsel alan sınırıyla birleşir. Fakat birleştikten çok kısa bir mesafe sonra tekrar yönetsel sınırdan ayrılarak kuzeybatıya doğru yönelir. Kahveci Dağı Tepe'nin doğu yamacından tepenin üstüne geçen geçici belidiye hizmet alan sınırı, tepenin en kuzey ucundan yaklaşık 1 km güneyine kadar olan kesimi, yani tepenin tam zirvesini de içine alarak tepenin batı yamacına iner (Harita 2).

Buradan itibaren güneydoğu yönlü uzanmaya başlayan sınır, Kahveci Dağı Tepe'nin batı yamacının altından kuzeydoğu-güneybatı yönünde devam ederek Galericiler Sitesine kadar ulaşır. Doğu-batı yönlü uzanan sınır Galericiler Sitesi'ni de içine alır. Nevşehir-Aksaray karayolunu (D300) dik bir şekilde keserek devam eden sınır, yolun yaklaşık 1 km batısında tekrar kuzeydoğu-güneybatı yönlü bir dönüş yapar. Çiftlik mevkiiden sonra sınır, topografya haritasındaki enerji nakil hattını takiben Nevşehir-Alacaşar karayoluna kadar ulaşır. Nevşehir-Alacaşar karayolunu da kuzeye doğru dik bir şekilde kestikten sonra kuzeye doğru ilerlemesini sürdürür. Belediye geçici hizmet alan sınırı, son olarak Toprak Dere vadisini takip ederek kuzeyde D300 karayolu ile D750 karayollarının kesiştiği noktada son bulur.

2.1.3. Şehri Oluşturan Mahalleler

Mahalle "belediye sınırları içinde yer alan, ortak ihtiyaç ve öncelikleri benzer özellikler gösteren ve sakinleri arasında komşuluk ilişkisi bulunan yönetsel birim" olarak tanımlanmıştır (Gözler, 2007;205). Mahalle muhtarlığı ise şehirlerde belediye yönetim alanında varlık gösteren bir semt örgütlenmesidir (Dik, 2014;88).

"[6]"Nevşehir'de 1997 yılı itibariyle 30 mahalle bulunmaktaydı. Fakat 2013 yılında şehirsel dönüşüm kapsamında bazı mahalleler birleştirilerek mahalle sayısı 21'e düşürülmüştür. Bu bölümde güncel olduğu için, sadece 21 mahalle değerlendirmeye alınmıştır (Tablo 1- Harita 3).

Tablo 1. Nevşehir'in Mahalleleri ve Mahalle Alanları

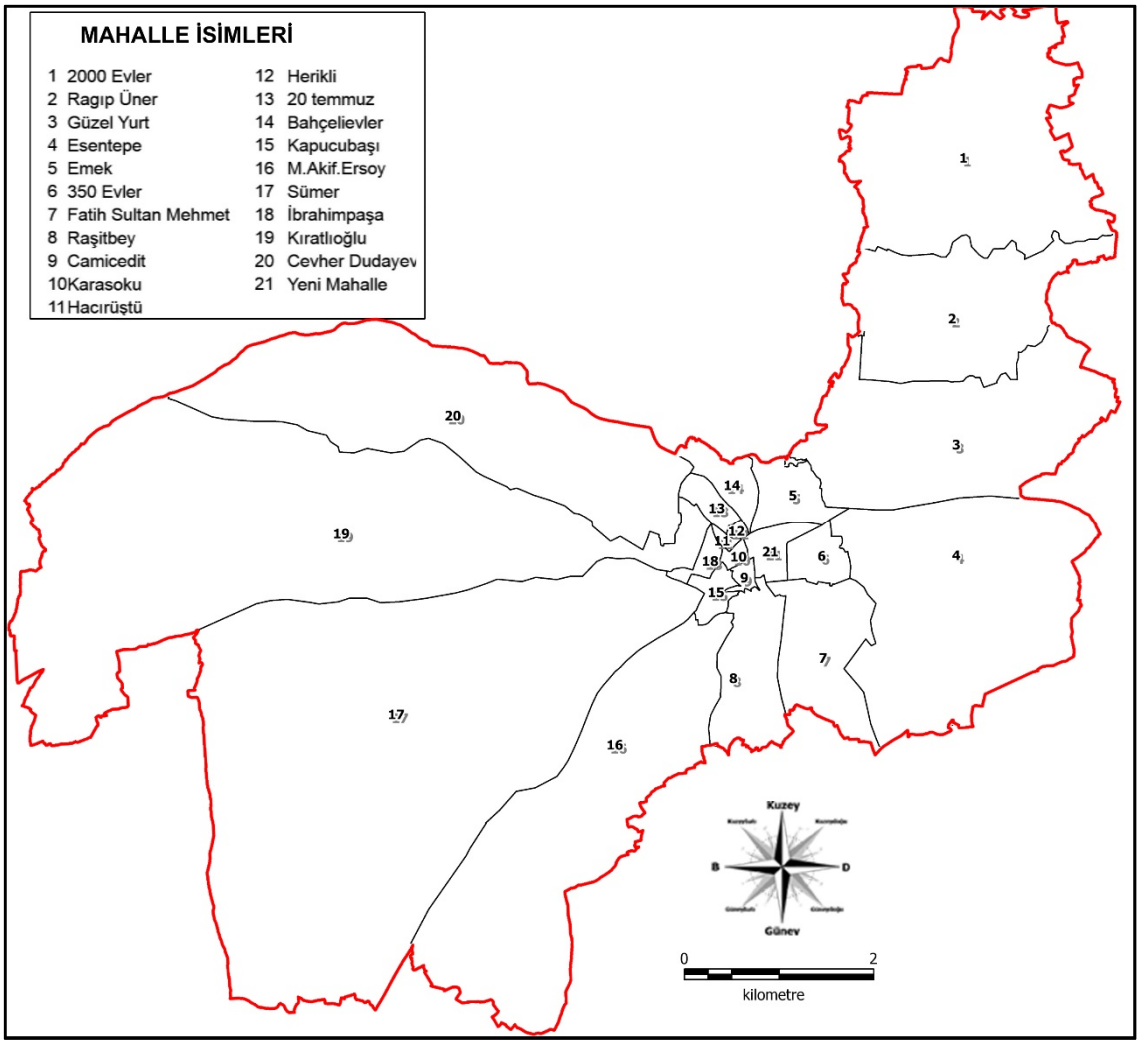
Mahalleler	**Alanlar km²**	**Mahalleler**	**Alanlar km²**
Sümer	22.75	Bahçelievler	0,53
Kıratlıoğlu	18.07	350 Evler	0.51
M.Akif Ersoy	9.08	Yeni	0.41
Cevher Dudayev	8,65	20 Temmuz	0.29
2000 Evler	7.97	Kapucubaşı	0.28
Esentepe	6,89	İbrahimpaşa	0.20
Güzelyurt	6,25	Camicedit	0,10
15 Temmuz	4.66	Karasoku	0.09
Fatih Sultan Mehmet	2,15	Hacırüştü	0,05
Raşitbey	1.71	Herikli	0.05
Emek	0,76		

Nevşehir'de mahallelerin dış sınırları, şehrin yönetsel alan sınırıyla birleştirilmiştir. Fakat mahalle dış sınırları hernekadar yönetsel sınırla birleşse de sit alanı belediye geçici hizmet alan sınırıyla belirlenmiştir. Nevşehir'de 12 mahallenin (Cevher Dudayev, Bahçelievler, Emek, Güzelyurt, 15 Temmuz, 2000 Evler, Esentepe, Fatih Sultan Mehmet, Raşitbey, M. Akif Ersoy, Sümer ve Kıratlıoğlu) dış sınırı şehrin yönetsel alanıyla ve komşu mahalle sınırıyla belirlenmiştir. Bu mahalleler daha çok şehri çevreleyen mahallelerdir. Geriye kalan 9 mahallenin ise (20 Temmuz, İbrahim Paşa, Kapucubaşı, Camicedit, Karasoku, Hacırüştü, Herikli, Yeni Mahalle ve 350 Evler)

[6] Nevşehir'deki eski ve yeni mahalleler hakkında ayrıntılı bilgi için "Nevşehir'de Mahalle Nüfusunun Gelişimi" adlı bölüme bakınız.

sınırları sadece komşu mahalle sınırlarıyla oluşmuştur. Bu mahallelerin tümü şehrin orta kısmında olan mahallelerdir (Harita 3).

Bu kapsamda şehrin alan bakımından en büyük mahallelerini de şehrin yönetsel alan sınırı içerisindeki mahalleler oluşturmuştur. Alan olarak şehrin başlıca en büyük mahallelerini Sümer, Kıratlıoğlu, M. Akif Ersoy, Cevher Dudayev, 2000 Evler, Esentepe, Güzelyurt ve 15 Temmuz mahalleleri oluşturmaktadır. Şehirde alansal olarak en küçük mahalleler ise şehrin iç kesiminde kalan, Herikli, Hacırüştü, Karasoku, Camicedit gibi mahalleler oluşturmaktadır (Tablo 1-Harita 3. Nevşehir Mahallelerinin Sınırları (2016)).

Harita 3. Nevşehir Mahallelerinin Sınırları (2016)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NEVŞEHİR'DE YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN DOĞAL ORTAM FAKTÖRLERİ

İnsanın içerisinde yaşadığı ve karşılıklı etkileşim halinde bulunduğu ortam, doğal ortamdır. İnsan doğal ortam içerisinde kendi amaçlarına uygun olarak birtakım düzenlemeler yapmakta ve bunun üzerinde beşeri (kültürel) ortamı inşa etmektedir. Doğal ve beşeri ortamın birbiriyle kaynaşması sonucunda ise *coğrafi ortam* ortaya çıkmaktadır (Özçağlar, 1997; 9). Bu ölçekte uygun coğrafi bir ortamda kurulan yerleşmelerin gelişmesi ve büyümesi daha olağandır. Yerleşim yerlerinin tercih edilmesinde doğal ortam oldukça belirleyici bir rol oynar.

Türkiye'de yerleşmelerin kuruluş ve dağılışında fiziki coğrafya koşulları belirleyicidir. Özellikle şehir yerleşmelerinin ulaşım güzergahında, su kaynakları çevresinde, verimli ovalarda Pliyosen ve Pliyo-Kuvaterner yaşlı platolar ve bunların yarılmasıyla oluşan yamaçlarda yaygınlık göstermesi bunu doğrular niteliktedir. Yani fiziki coğrafya koşullarının uygunluğu, şehir yerleşmelerinin dağılışını önemli ölçüde etkiler. Koşulların uygun olmadığı alanlar, şehirlerin büyümesine imkan vermez ya da şehirlerin yer değiştirmelerine neden olur (Bilgin 1989: 36). Şehirlerin devamını, fonksiyonel sürekliliğini ya da sürdürülebilirliğini sağlayan en önemli faktör coğrafi çevre faktörleridir (Tuncel, 1977: 93).

Coğrafya çalışmalarının temelini doğal ortam oluşturduğu için, çalışmanın bu bölümünde öncelikle araştırma alanının yer şekilleri, iklimi, bitki örtüsü, hidrografyası ve toprak özellikleri incelenecektir.

3.1. Yapısal Özellikler (Jeoloji-Litoloji-Tektonik) ve Yerleşmeye Etkileri

Bölgede Tersiyer öncesi formasyonlar temel birimleri oluşturmaktadır. Bu birimler genellikle Paleozoyik-Mesozoyik yaşlı metamorfik kayaçlardan oluşur. Bu kayaçlar üstüne Üst Kretase yaşlı Orta Anadolu ofiyolitleri bindirir ve tüm bunları plütonik kayaçlar keser. Eosen dönemi denizel kireçtaşları ile karakterize edilir ve bu birim, Oligo-Miyosen yaşlı karasal kırıntılılar tarafından uyumsuz olarak üzerlenir. Orta-Üst Miyosen'de başlamış ve Kuvaterner sürecinde devam etmiş yoğun karasal volkanizma ürünleri tüm bu birimleri örtmektedir.

Bölgedeki en önemli jeolojik unsur Anadolu'daki Neojen- Kuvaterner volkanik kuşaklarından biri olan, yaklaşık 250-300 km uzunlukta ve KD-GB doğrultulu Kapadokya Volkanik Alanı (KVA) (Dirik, 2009; 6) veya Kapadokya Volkanik Kompleksi (KVK) (Aydın, 2009; 11) olarak adlandırılan volkanik etkinlik kuşağıdır. KVK Türkiye'nin en önemli Tersiyer- Kuvaterner volkanik provenslerinden biridir. KVK doğuda Kayseri yakınlarındaki Erciyes Volkan'ından, batıda Karaman yakınlarındaki Karadağ-Karacadağ volkanlarına ve kuzeybatıda Aksaray çevresi ve Tuz Gölüne kadar uzanan, kuzey-kuzeydoğuda Sivas havzası ile güneyde ise Niğde Masifi, Ulukışla baseni ve Toros karbonat platformuyla sınırlanan, özellikle Niğde-Nevşehir-Aksaray arasındaki volkanik bir bölgeyi karakterize eder (Aydın, 2009; 11). KVK değişik volkanik yapıları ve büyük hacimdeki piroklastik ve volkanoklastik ürünleri ile Anadolu'nun ortasında iyi korunmuş en ilginç volkanik komplekslerden biridir

KVK'nin oluşumu ve gelişimi Neo-Kuvaterner döneminde Arap ve Avrasya plakaları arasındaki çarpışmaya bağlanmaktadır. Elde edilebilen arazi ve yaş verileri, Kapadokya Bölgesi'nde volkanik aktivitenin Neojen'den günümüze kadar büyük bir kesinti olmadan sürdüğüne işaret eder. Neojen volkanizması büyük oranda geniş ignimbirit örtüleri ve andezitik stratovolkanlar (Melendiz, Keçiboyduran, Koçdağ, vs.) ile tanımlanırken, Pliyo-Kuvaterner dönemi Erciyes ve Hasandağ stratovolkanları ve Göllüdağ-Acıgöl asidik volkanizması ile karakterize edilir. Söz konusu volkanik faaliyetlerin bölge üzerindeki etkinliği muhtemelen Pleyistosen-Holosen'e kadar devam etmiştir. Üst Miyosen-Kuvaterner sürecinde yoğun bir volkanik etkinliğe sahne olan Kapadokya bölgesi, çoğunlukla piroklastik akıntılardan (blok ve kül akıntısı, ignimbirit, lahar), pümisce zengin çökellerinden, piroklastik yayılma ürünlerinden, ayrıca çok sayıda polijenetik ve monojenetik volkandan oluşmaktadır (Aydın, 2009; 12-13-14).

Kapadokya Volkanik Kompleksi'ndeki en önemli tektonik yapılar, Tuz Gölü ve Ecemiş Fay sistemleridir. Kapadokya bölgesi, büyük ihtimalle bu iki tektonik aktivitenin etkisi altında kalmış olmalıdır. Bu fay sistemleri Kapadokya Bölgesi Volkanitleri'nin uzun eksenini yaklaşık dik olarak kesmektedir ve K-G, KB-GD ve KD-GB yönlerinde gelişmiş birçok faydan oluşur.

Nevşehir ve yakın çevresi büyük oranda Kuvaterner yaşlı tüf ve küllerden oluşmuştur. Çalışma sahasında Kuvaterner dönemine ait yaklaşık olarak 233.9 km²'lik bir alan bulunmaktadır. Ancak saha içerisinde belirli alanlarda farklı dönemlere ait araziler de bulunmaktadır. Jeoloji haritasından da anlaşılacağı üzere Kuvaterner arazileri

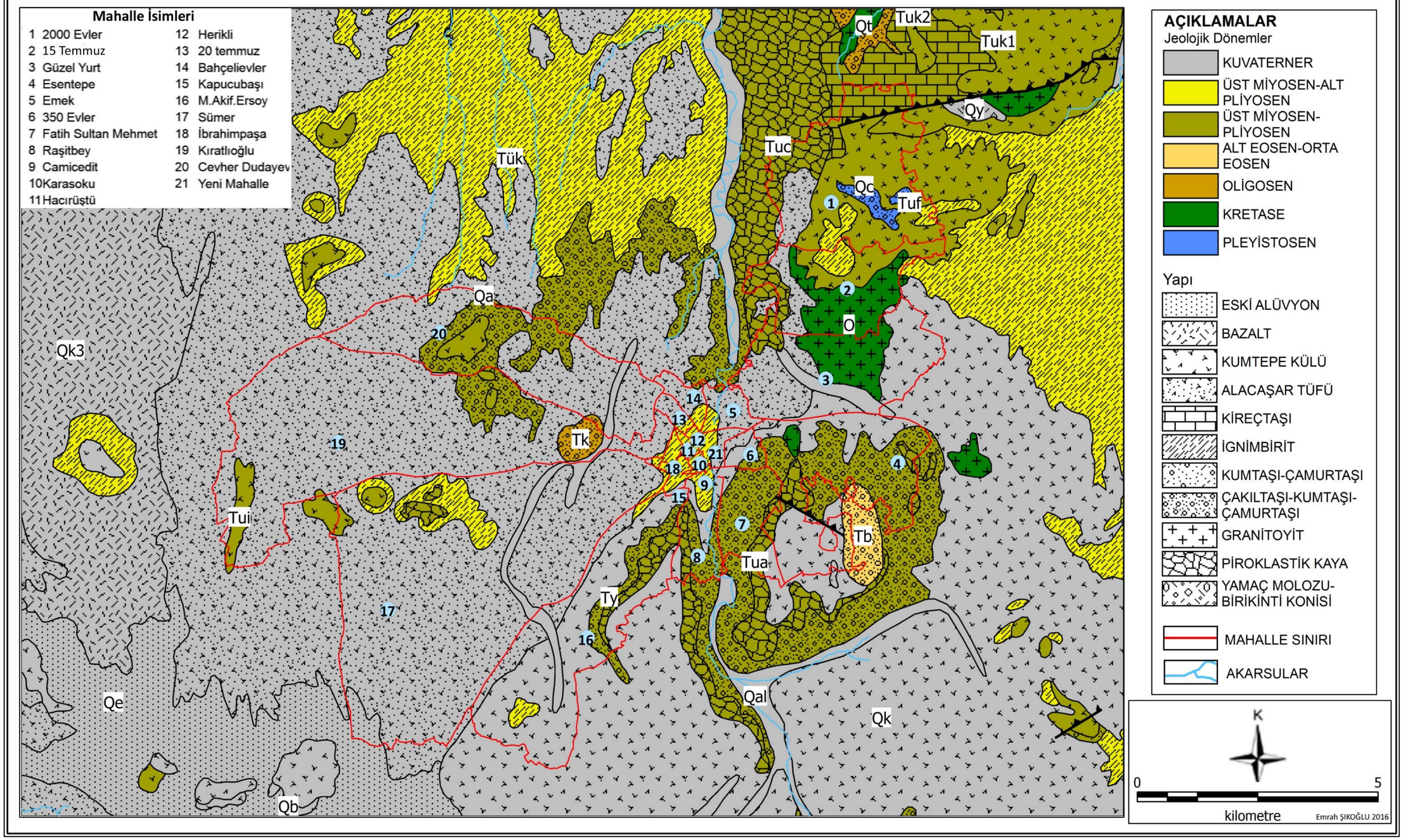
dışında ikinci büyük birimi yaklaşık 105.7 km²'lik alanıyla Miyosen yaşlı araziler oluşturmaktadır. Miyosen yaşlı arazileri sırasıyla Kretase (5.1km²), Eosen (2.4km²) ve Pleyistosen (0.4 km²) yaşlı araziler takip etmektedir (Harita 4).

Çalışma alanında Kuvaterner yaşlı birimler şu şekilde ayrılmıştır; *Alaçaşar tüfü* (Qa) kuvaterner yaşlı birimler içerisinde en geniş alana sahip (105km²) birimdir. Belediye yönetsel alan sınırları içerisinde kalan bu saha, günümüzde henüz tam anlamıyla imara açılmadığı için yerleşmeden ziyade daha çok tarımsal üretimde değerlendirilmektedir. Alaçaşar tüfünün kalınlığı yaklaşık olarak 1-20 m'ler arasında değişmektedir.

Kumtepe Külü ise Qk olarak simgelenmiştir. Çalışma sahasında ve yakın çevresinde Alacaşar Tüfünden sonra en geniş yayılma alanına sahip (71.6 km²) birimdir. "Hasandağ Formasyonu" olarak adlandırılan bu birim yaklaşık olarak 10-40 m'ler arasında kalınlığa sahiptir. Kumtepe külü şehir yerleşmesi içerisinde yani belediye yönetsel alan içerisinde çok geniş bir yere sahip değildir. Yerleşim yerinin güneydoğu kısmında bulunan bu birime Mehmet Akif Ersoy, Raşitbey, Fatih Sultan Mehmet, 350 Evler ve Esentepe mahallelerinde az da olsa rastlanmaktadır. Aynı yapının Üst Miyosen Pliyosen yaşlı birimi ise Tüf olarak sembollendirilmiş ve şehrin kuzey ucundaki 2000 Evler mahallesinde görülmektedir. Nevşehir'deki Üniversite Kumtepe Külü üzerinde kurulmuştur (Harita 4).

Boğazköy Obsidyeni ise (Qb) haritanın en güneyinde çok küçük bir alanda rastlanmıştır. Üzerinde herhangi bir yerleşme bulunmayan bu birim, harita üzerinde en küçük alana sahip birimlerden birini temsil etmektedir.

Qk3 olarak simgelenen *Karnıyarıktepe Bazaltı* ise Nevşehir'in hemen batısında bulunan Alacaşar İlçesiyle adeta sınırlandırılmıştır. Çalışma alanındaki yerleşim sahasında Karnıyarıktepe Bazaltına rastlanmamaktadır. Formasyon olarak Çataltepe-Kızıldağ formasyonuna ait olan bu birim, yer yer 10-30 m kalınlığa sahiptir (Harita 4).

Harita 4. Nevşehir'in Jeoloji Haritası (Kaynak: MTA'dan değiştirilerek)

Çalışma alanında kül ve bazaltik cüruf konilerinden oluşan birim Qc olarak simgelenmiştir. Bu birim aslında Kuvaternerin alt devresi olan Pleyistosen olarak yaşlandırılmıştır. Çalışma sahasındaki 2000 Evler Mahallesi'nde yüzeylenen bu birim haritada toprak yapısı bakımından çakıltaşı, kumtaşı ve çamurtaşı olarak nitelendirilmiştir. Kalınlığı yaklaşık olarak 30-40 olarak belirlenmiştir.

Çoğunlukla Kızılırmak Nehri boyunda yüzeylenen yaklaşık 10 m kalınlığındaki çakıltaşı, kumtaşı ve milden oluşan eski alüvyon (Qe) çalışma sahasının güney batısında görülmektedir. Sümer Mahallesinin henüz imara açılmamış olan güney batı ucunda çok az miktarda belediye yönetsel alanına dahil olmuştur. Toprak kalınlığı 1-20 m arasında değişmektedir.

Qy ile simgelenen *Yamaç Molozları* ise çalışma alanındaki en küçük birimlerden biridir. Belediye yönetsel alanın kuzey uzundaki yani 2000 Evler Mahallesinin hemen bitiminde bulunan Kılıçdağ Tepenin eteklerine tekabül etmektedir. Çamurtaşı, kumtaşı ve çakıltaşından müteşekkildir.

Son olarak çalışma sahasında çakıl, kum, mil ve topraktan oluşan *Alüvyonlar*"Qal" olarak simgelenmiştir. Bu birimler Karaağaç suyu, Göre Suyu ve diğer bazı büyük mevsimlik akarsu yataklarında yüzeylenmiştir. Çalışma sahasında Güzelyurt, Cevher Dudayev, Kıratlıoğlu ve Sümer Mahallelerinde alüvyon sahalara rastlanmaktadır. Fakat imar planını adeta bu birimler şekillendirmiş gibidir. İmar sınırı alüvyon sahalara kadar dayanmış fakat bu alanlar henüz yerleşmeye açılmamıştır. Sadece Güzelyurt Mahallesinde alüvyal sahanın bir bölümüne konutlar yapılmıştır.

Çalışma sahasındaki Kuvaterner dışındaki birimler ve özellikleri ise şöyledir; Tüi olarak sembollendirilmiş olan İncesu üyesi Gri, pembe renkli ignimbritik tüflerden oluşmaktadır. Bu birimler yaklaşık 60 m kalınlığında olup, çalışma sahasında Şahit Kayalar (Mesalar) olarak nitelendirilen alanları oluşturmaktadır. Cevher Dudayev ve Kıratlıoğlu Mahallelerinde de bu birimler gözlenmiştir (Harita 4).

Karadağ Üyesi birimler ("Tük" sembollü) ise, *"Nevşehir Taşı"* olarak tanınan yaklaşık 150 m kalınlığındaki tüfitik karakterli, kalın tabakalı, karışık lahar çökelleridir. Şehrin en eski yerleşim yerleri bu alan üzerinde kurulmuştur. Nevşehir'de günümüzde yeni keşfedilen Höyük tepede Karadağ üyesi olan yapı üzerindedir. Araştırma alanımızın yakın çevresinde, yani haritanın kuzey ve doğu kısmında da bu yapıya rastlamak mümkündür. Üst Miyosen-Alt Pliyosen yaşlı bu arazi sahada oldukça geniş alanlarda yayılım göstermektedir (Harita 4).

Şehri sınırlandıran yüksek sahaların yamaçlarında ise beyazımsı-gri renkli çapraz tabakalı kumtaşı, çakıllı kumlu tüffit, miltaşı, kiltaşı ile kaba kumtaşı ve çakıltaşından oluşan ortalama 200 m kalınlığındaki *Yüksekli Formasyonları* (Ty) bulunmaktadır. Bu yapılar Üst Miyosen-Pliyosen yaşlı arazilerdir. Bu araziler çalışma sahasının içerisinde bulunup yerleşme sınırını oluşturmaktadır. Raşitbey ve Fatih Sultan Mehmet Mahallelerinde bu formasyon üzerinde yerleşmeler görülmektedir.

Yüksekli Formasyonları olarak adlandırılan birimin hemen üstünde *Ağıllı Üyesi* (Tüa) olarak adlandırılan aglomera, kumtaşı, kiltaşı ve tüfitten oluşan bir yapı bulunmaktadır. Bu yapı Nevşehir dolaylarında yaklaşık 80 m kalınlığındadır. Oylu Dağı'nın batısında görülen bu formasyonun bir benzeri de Nevşehir'e üçgen bir kama gibi sokulan Kahvecidağı Tepenin doğu ve batı yamaçlarında görülmektedir.

Çalışma sahasında *Cemilköy Üyesi* (Tüc) olarak adlandırılan Pomzalı volkanik ve tortul bir birim mevcuttur. Bu birimin kalınlığı yaklaşık 80 m kadardır. İki birim arasındaki tek fark içeriklerindeki malzemenin yapısıdır. Yükseltileri ve yapısal özellikleri sebebiyle bu alanlar şehirleşmeyi olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Yukarda bahsi geçen yapıların (Tüa ve Tüc) üstünde ise Eosen yaşlı Oylu Dağı'nın en yüksek kısmını oluşturan Büyükkale tepe andeziti bulunmaktadır (Harita 4).

3.2. Jeomorfolojik Özellikler ve Yerleşme Yerine Etkileri

Yer şekilleri bakımından çalışma sahası karmaşık bir yapı göstermektedir. Sahanın jeomorfolojik özellikleri ve gelişiminden önce şehir ve çevresinin belirgin topografik görünümünden ve sınırlandırıcı bazı rölyef eşiklerinden bahsetmek gerekir. Nevşehir ve yakın çevresinin genel hatlarıyla orografik uzanışı kuzey-güney doğrultusundadır. Çalışma alanı doğu kısımda güneyden kuzeye doğru, Aşıklı Dağ, Oylu Dağı, Göbeli Tepe ve Kılıçdağ Tepe gibi yükseltilerle sınırlandırılmıştır (Fotoğraf 1). Nevşehir şehrinin kurulu olduğu alanın hemen güneyi ise Nevşehir Kalesi ve kalenin hemen güneyindeki Kahvecidağı Tepe ile sınırlandırılmıştır. Bu doğal engeller dışında çalışma alanını doğal yapıyla sınırlandırmak güçtür.

Platoların ve aşınım yüzeylerinin hakim olduğu çalışma sahasında, diğer doğal sınırları ise vadiler oluşturmaktadır. Şehrin kurulduğu alan içerisinde bulunan Karaağaç deresinin yerleştiği vadi şehrin kuzey batı sınırını oluştururken, söz konusu vadi aynı zamanda Nevşehir ile Nar kasabasını birbirinden ayıran doğal bir sınır olma özelliğini de

göstermektedir. Yine şehrin içerisinde bulunan Göre çayı vadisi de Oylu Dağıyla Kahvecidağı Tepe'yi birbirinden ayıran doğal bir sınır niteliği taşımaktadır (Fotoğraf 2).

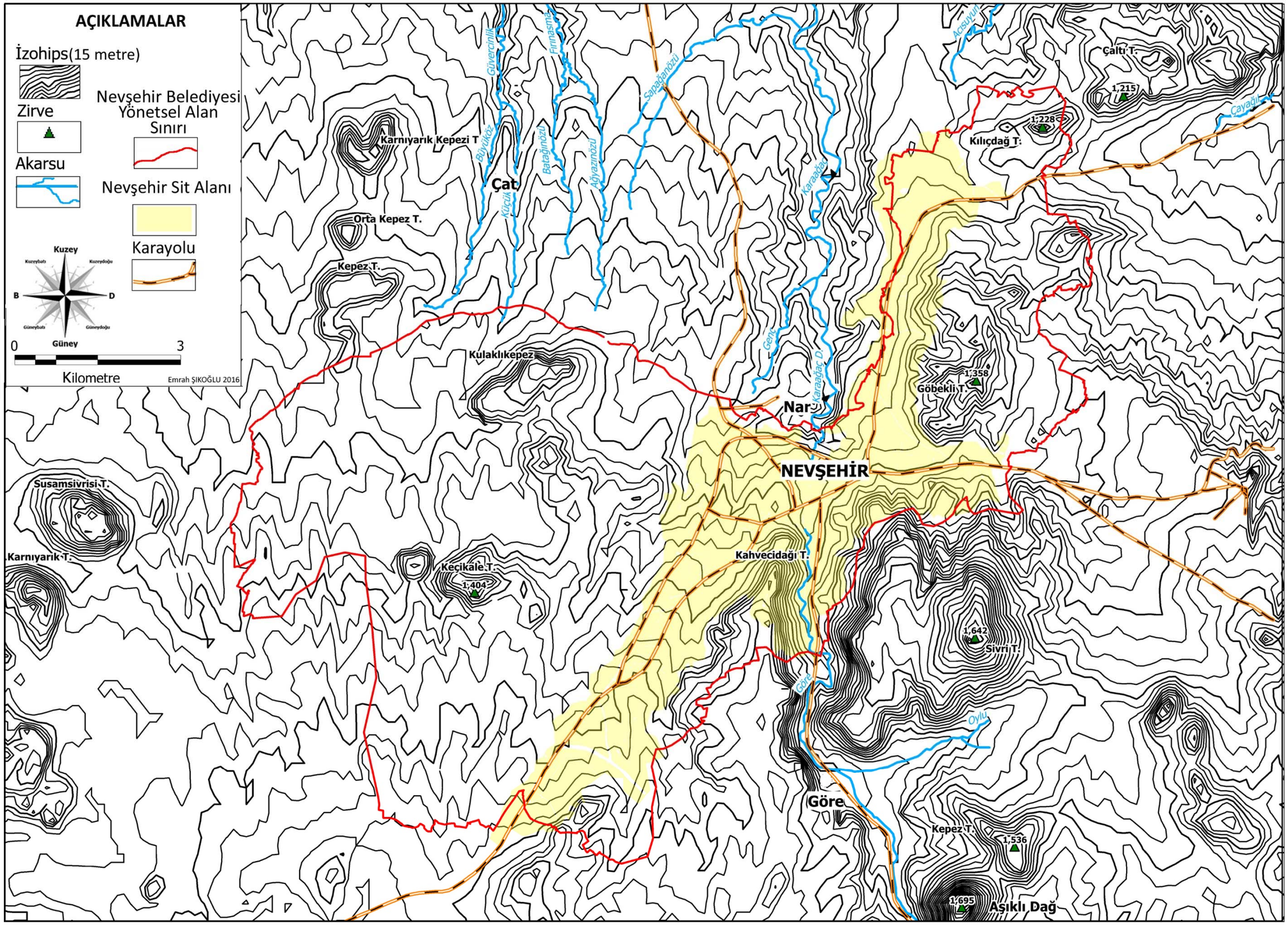
Fotoğraf 1. Kahvecidağı Tepe'den Nevşehir'in Doğusuna Bakış (Drone Çekim).

Şehrin güney ve batı kısmında ise daha çok mevsimlik akarsuların vadileri yer alır. Şehrin batısında tek tepeler halinde birçok yüksek rölyef gözlenir. Bu yükseltilere Türkçe de "*yüksek yer*" anlamını taşıyan "*kepez*" eklentili isimler verilmiştir. Çalışma alanımız içinde ve yakın çevresinde bulunan tek tepeleri şöyle sıralaya biliriz; şehrin hemen batısındaki Kulaklıkepez ve Keçikale tepe, yine şehrin kuzey batısında Kepez Tepe, Orta Kepez, Karnıyarıkkepezi Tepe gibi (Harita 5).

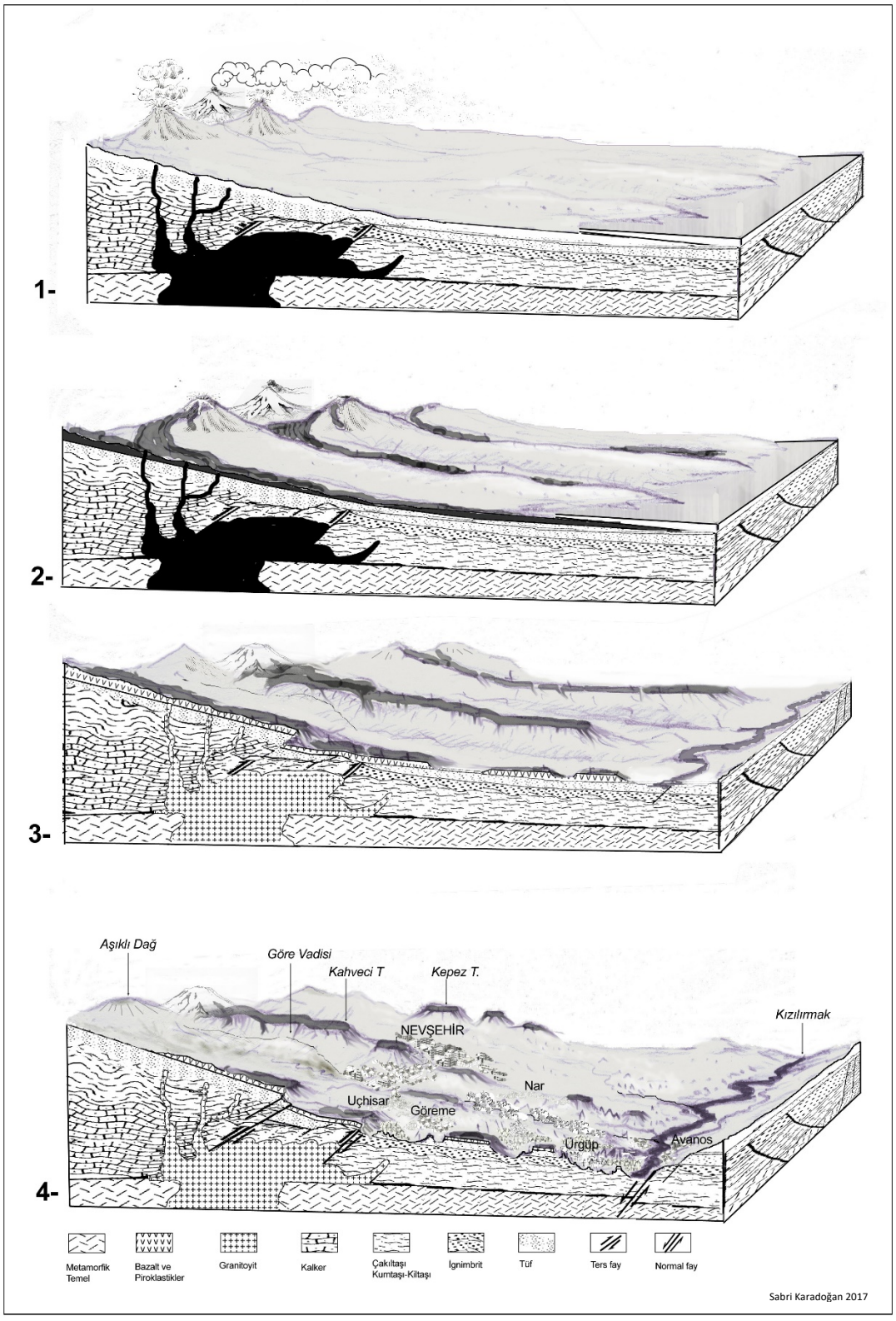
Fotoğraf 2. Kahvecidağı Tepe'den Nevşehir'in Güneydoğusuna Bakış (Drone Çekim).

Bahsi geçen alanların yaklaşık dört kilometre kadar batısında yine Susamsivrisi Tepe, Karnıyarık Tepe ve Tıyraz Tepe gibi yine tek tepeler bulunmaktadır. Bu tepelerin her biri oluşum bakımından farklılıklar göstermektedir.

Harita 5. Nevşehir'in Topografya Haitası (Kaynak: HGK'dan Değiştirilerek)

Nevşehir bilindiği üzere İç Anadolu bölgesinde Kapadokya olarak adlandırılan alanın merkezinde bulunmaktadır. Bu alanın jeolojik-jeomorfolojik evrimi ile Nevşehir şehri çevresinin jeolojik-jeomorfolojik evrimi neredeyse eşdeğer bir anlam taşımaktadır.

Şekil 1. Nevşehir ve Çeveresinin Jeomorfolojik Gelşimi.

Her şeyden önce Nevşehir çevresinde polisiklik (çok evreli) bir yer şekillenmesi sözkonusudur. Bu özellik, sahanın Kızılırmak kuzeyinde dönemsel yüzeylerin geniş alanlar kaplaması şeklinde kendini göstermektedir. Nitekim Üst Miyosen sonlarında, yörede kurak-yarıkurak iklim şartlarında oluşabilen yetkin pedimentler şekillenmiştir. Pliyosen başlarından itibaren görülen klimatik değişikliklerle havzalaşmayı nihayetlendiren yer hareketleri sonucunda, yeni bir aşınım dönemi ile tatlısu göllerinin oluşup, bu göllerin gelişim evresi başlamıştır. Pliyosen-Pleyistosen dolgu yüzeyleri bu dönemde oluşmuş, Üst Miyosen yüzeyleri daralmıştır.

Gerileyen kesimlerde bir geçiş zonu şeklinde aşınım yüzeyleri, glasiler, eksüme yüzeylerle yamaçlar şekillenmiştir. Pliyosen-Pleyistosen dolgu yüzeyleri Pliyosen dönemini karakterize etmektedir. Pliyosen-Pleyistosen dolgu yüzeyleri sahanın kuzeyinde geniş alanlar oluştururken (1050-1180 m) bu alanlar nehrin güneyinde daha azdır. Pliyosen sonlarındaki yer hareketleri sonucunda gölsel rejim sonlanmış (muhtemelen havza dış drenaja açılmış), Kızılırmak günümüz vadisini oluşturmaya başlamış, yan kolları da Pliyosen-Pleyistosen dolgu yüzeylerini geriletmeye başlamıştır. Pleyistosen'de kuzeyde genel yarılma olurken, güneyde yapıya da bağlı olarak, önce sertken tepelerin bulunduğu Pleyistosen aşınım yüzeyleri kuzeye eğimlenmiş, sonra da yarılmışlardır (Şekil 1).

İnceleme alanında dönemsel aşınım dolgu birimler yanında pek çok yapısal şekiller bulunmaktadır. Bu şekiller daha çok nehrin güneyindeki alanın büyük bölümünü kaplayan volkanik şekillerdir. Üst Miyosen'den itibaren şiddetlenen tektonizma ve volkanizma, bu yörede önce ortaç, sonra asitik, en sonunda da bazik malzemeler çıkarmış; bu malzemeler yapısal unsurları oluşturmuştur. Ürgüp Formasyonu üzerinde genellikle dolgu ve aşınım yüzeyleri oluşmuşken, esas yapısal şekilleri bu formasyonu deforme eden veya kısmen örten daha genç volkanitler meydana getirmişlerdir. Bunlar; volkanik domlar, volkan konileri, kül örtü ve konileri, kül halkaları ve lav akıntılarıdır.

Alanın bu evrimsel gelişiminde iç-dış etken ve süreçlerin birlikte etkili oldukları gözlenmektedir. Dış etmen ve süreçler genel olarak akarsu, iç etmen ve süreçler ise yer hareketleri ve volkanizma olarak belirginleşmektedir.

Günümüzde araştırma alanında daha çok fluviyal aşındırma süreci hakimdir. Bu süreç litolojik faktörlerin de etkisi ile selektif aşındırma ile yarıntı erozyonu şeklinde ortaya çıkan badlands topoğrafyası ve peribacası oluşumları ile dikkati çekmektedir.

Diğer yandan Karaağaç Deresi vadisinde, heyelanlar, taş düşmeleri, akarsu aşındırmasına bağlı kenar dikliği gerilemeleri gibi kütle hareketleri etkindir (Aktimur vd. 1994; 13-14).

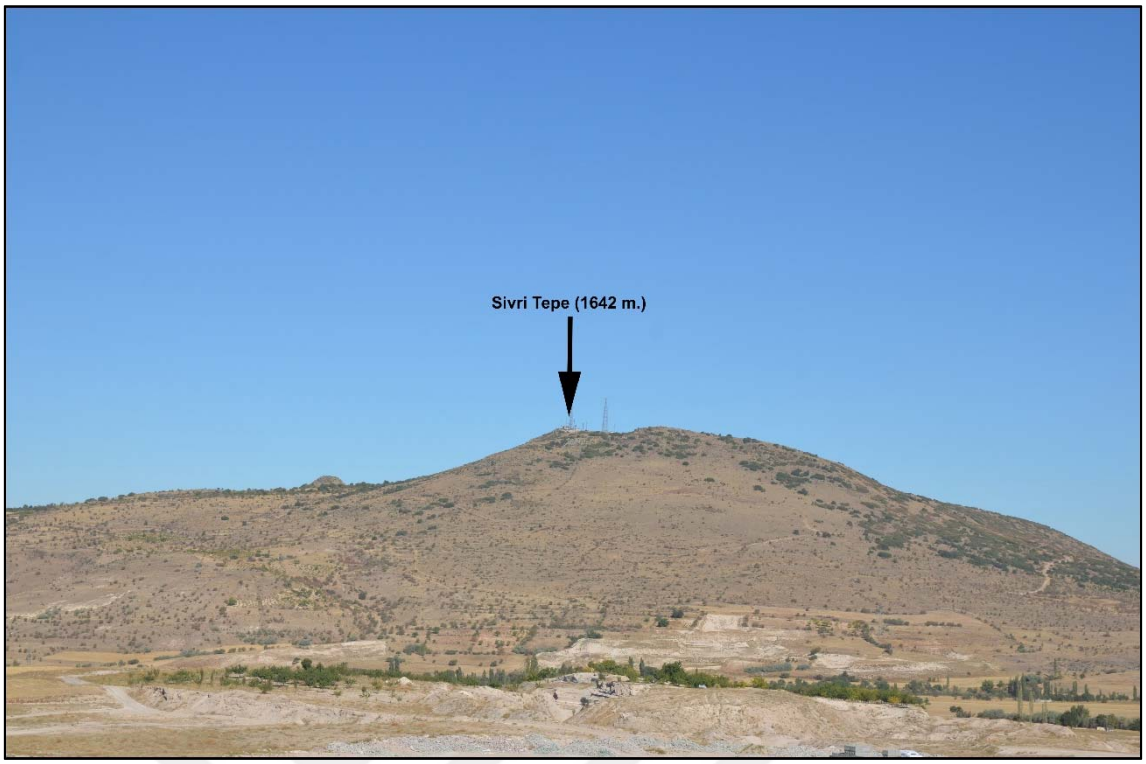
Çalışma alanı ve yakın çevresinin jeomorfolojik görünümü volkanizma ve tektonizma gibi iç etken ve süreçlerin yanında aşındırıcı dış faktörlerin etkisiyle şekillenmiştir. Araştırma alanının jeomorfolojik elamanları sistematik bir yaklaşımla; platolar, vadiler, dağlık alanlar şeklinde, analitik yapısal ve morfojenetik süreçler açısından analitik bir yaklaşımla volkanik şekiller (volkanik dom, volkanik plato, volkan konileri, trap, volkanik terselme ve erozyon alanları gibi), faylı yapılar (fay basamakları, fay aynaları), yatay yapı şekilleri (mesalar, şahit tepeler) olarak sıralanabilir.

3.2.1. Dağlık Alanlar

Dağlık alanlar şehir yerleşmelerini olumsuz yönde etkiler. Özellikle şehirlerin alansal gelişimini ve şehirsel gelişimin yönünü önemli ölçüde kısıtlar (Aydın, 2003; 24).

Dağlık alan olarak nitelendirilen alanlar çevrelerindeki taban araziler göre yüksek eğim, belirgin rölyef ve yükselti farkları gösteren kütlelerdir. Volkan konileri bir tarafa bırakılacak olursa, dağlık kütlelerin de çoğunlukla yüksek platoların bir parçası olduğu unutulmamalıdır. Nitekim çalışma alanımız için de durum böyledir.

Bu açıdan bakıldığında çalışma alanında üç önemli dağlık kütle bulunmaktadır. Bunlar, Oylu Dağı, Aşıklı Dağ ve Kahvecidağı Tepe'dir . Bu yüksek kütleler şehirsel gelişime etki ettiklerinden çalışmaya dahil edilmiş dolayısıyla şehirsel sınırlara etkisi olan yükseltilerdir (Fotoğraf 3Fotoğraf **4**Fotoğraf **5**).

Fotoğraf 3. Oylu Dağı Güney Eteği ve Sivri Tepe Zirvesi

Nevşehir'de şehirleşmeyi doğrudan etkileyen dağlık kütle Oylu Dağıdır. Bu dağın büyük bölümü şehir sınırları içerisinde kalmaktadır. Şehrin sınırları içerisinde kalan kısmı dağın hemen batı yakasındaki düzlük alandan ibarettir, en yüksek kısımları ise belediye yönetsel alan sınırları dışında bırakılmıştır. En yüksek noktası 1642 m. ile Sivri Tepe'dir (Fotoğraf 3). Oylu Dağı yükselti bakımından Nevşehir'in en yüksek dağı olmakla birlikte, kapladığı alan bakımından çalışma sahasındaki en geniş alana yayılmış dağlık kütledir. Oylu Dağı yaklaşık 12 km²'lik bir alana yayılmıştır.

Dağın jeolojik yapısı ilgi çekicidir. Volkanik bir kütle olan dağın bulunduğu alanda alt-orta Eosen, Üst Miosen-Pliosen ve Kuvaterner arazileri bir arada görülmektedir. Ayrıca dağın en yüksek kısmının bulunduğu alan ve doğusu çakıltaşı, kumtaşı ve çamur taşından oluşurken, batı yakası piroklastik kaya ve Alacaşar Tüfünden oluşmaktadır. Dağın kuzey batı kısmında kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu bir fay uzanmaktadır.

Fotoğraf 4. Aşıklı Dağı Güney Yamacından Görünüm

Çalışma alanındaki bir diğer dağlık kütle ise Oylu Dağı'nın hemen güneyinde kalan Aşıklı Dağı'dır (Fotoğraf 4). Oylu dağı ile kuzey-güney istikametinde paralel konumda olan bu dağ, Nevşehir'in güney-güneydoğu istikametinde Niğde yolu kenarında bağımsız büyük bir kütle halindedir. En yüksek noktası 1.695 m. olan Aşıklı Dağ, volkanik bir birikimdir. Üst Miyosen Alt Pliyosen yaşlı olan Aşıklı Dağ kütlesi ignimbirit muhteva etmektedir. İgnimbiritik birimler ayrıca andezitik bileşimli lav akıntıları da içermektedir.

Kahvecidağı Tepe (1.370-1.400 m) ise şehrin kuruluş alanının güneyinde, adeta bir kama gibi, üçgen şekilde şehrin kuruluş alanına doğru sokulmuştur. Nevşehir Kalesi ise bu tepenin en kuzey ucunda yer almaktadır. Dağlık alanlar içinde oluşum bakımından en ilgi çekici olanı Kahvecidağı Tepedir.

Bu alan volkanik topoğrafya terselmesi sonucu oluşmuş bir yükseltidir. Şöyleki; Kahvecidağı Tepenin şu anda bulunduğu yer paleotopografyada bir vadiye karşılık gelmektedir. Bu vadi akıcı lavlarla doldurulmuştur. Nevşehir'in günümüzde kurulmuş olduğu alan, aşınmaya daha az dirençli olan tüfler ihtiva ettiği için bu alan hızlı bir şekilde aşındırılmış ve aşınmaya karşı dirençli olan bazalt kütleleri ise aşınımdan sonra adeta bir duvar gibi açığa çıkmıştır (Şekil 1- Harita 6).

Fotoğraf 5. Kahvecidağı Tepe'nin Batı Yamacından Görünüm.

Kahveci tepenin bulunduğu bazalt platosu kalenin yer aldığı tepeyle birlikte en az üç basamak şeklinde faylanmıştır. Fayların doğrultusu güneybatı/kuzeydoğu yönündedir. Kalenin önünden geçen fay açık bir şekilde kuzey doğuya doğru devam etmektedir. Kalenin bir üstündeki basamak güneye doğru çarpılmıştır. Bu da fayın tek biz zondan değil, birden fazla zondan oluştuğunu göstermektedir (Harita 6).

Şehir kuzeye doğru tedricen alçalma gösterir. Kahvecidağı tepenin üzerinde ayrışmış bazalt blokları arasında yumuşak kültür toprağı özelliğinde yüzey örtüsü dikkati çekmektedir. Bu topraklar üzerinde yoğun bir bitki örtüsü ve yerleşme kalıntıları gözlenmektedir.

Bu dağlık kütlelerden şehrin gelişimini en çok etkileyen, Oylu Dağı ve Kahvecidağı Tepedir. Oylu Dağı şehrin doğuya doğru gelişmesini olumsuz yönde etkilerken dağın batı yamacındaki düzlükte ise tarımın yapılmasına olanak sağlamasıyla olumlu bir durum sergilemiştir. Kahvecidağı Tepe ise şehrin güney yönlü gelişimini engellerken, tepenin üst kısmının çevreye hakim konumundan dolayı geçmiş dönemlerde yerleşmeye sahne olduğu söylenebilir.

3.2.2. Platolar

Çalışma sahamızı kristalin bir temel üzerine oturmuş tüf bünyeli bir plato olarak nitelendirir. Gerçekten de Nevşehir'in üzerine kurulduğu alan ile yakın çevresinin büyük bir bölümü plato yüzeylerinden oluşmaktadır. Arazinin genel yapısının volkanik olması ve geçirdiği jeomorfolojik gelişim süreci itibariyle oluşan platolar volkanik terselme platolarıdır. Ancak Kızılırmak nehrinin aşındırıcı gücü ve sahayı mutelif yerlerde doğu-batı eksenli kateden faylar nedeniyle bu platolar farklı yükselilerde uzanış gösterirler. Çalışma sahasındaki volkanik platoları En Alçak Volkanik Terselme Platoları, Alçak

Volkanik Terselme Platoları ve Yüksek Volkanik Terselme Platoları olmak üzere üçe ayırabiliriz. Fakat bu ayrım arazinin sade bir yapı arz etmesi sebebiyle gözle görülür bir ölçüde değil, daha çok tedricen ayırt edilmiştir. Bu ayrım yapılırken çalışma alanının kuzeyde Kızılırmak'tan güneyde Aşıklı Dağı'na kadar olan bölümün yükselti değerleri temel alınmıştır. Bu yükselti değerleri kuzeyde 950m'den itibaren güneyde 1500 m'ye kadar çıkmaktadır. En Alçak Volkanik Platolar 950 m ile yaklaşık 1200 m'ler arasına, Alçak Volkanik Platolar yaklaşık 1200 m ile 1400 m'ler arasındaki düzlüklere, Yüksek Volkanik Platolar ise kabaca 1400 m'den sonraki düzlüklere karşılık gelmektedir. En Alçak Volkanik platoların alt yamaçlarından belirgin bir rölyefle peribacalarının da oluştuğu erozyonal tüf boşalım depresyonlarına geçilir (örneğin Ürgüp Göreme depresyonu) (Şekil 1). Bu depresyonların sona erdiği Kızılırmak çevresinde ise birikim sekileri uzanır.

Nevşehir şehri aynı zamanda yüksek volkanik platoların kuzeye doğru uzandığı ters faylı ve basamaklı bir sırt şeklinde olan Kahveci Tepe'nin eteklerinde alçak ve en alçak platoların geçiş alanları üzerinde kurulmuştur. Her iki platoya ait yüzeyler şehirin kuzeyinde (özellikle Nar kasabası çevresinde) eğim kırıklıkları şeklinde dikkati çekmektedir. Yine aynı şekilde Nar, Sulusaray ve Çatköy gibi yerleşmeler de plato düzlüklerine kurulmuşlardır. Arazinin jeolojik yapısı sebebiyle gerek sürekli gerek mevsimlik akarsular tarafından parçalanmış olması, bu düzlükleri yerleşme açısından çok daha önemli bir konuma taşımıştır.

Şehrin kuruluş alanını, çalışmada tedricen ayrımı yapılan plato yüzeylerine göre değerlendirecek olursak, şehrin büyük bir bölümünün en alçak volkanik plato alanlarında kurulmuş olduğunu söylemek mümkündür. Nevşehir'in güneyinde kalan Sümer, Mehmet Akif Ersoy ve Raşitbey mahallelerinin sadece küçük bir bölümünün alçak volkanik plato olarak adlandırılan kısımlara taştığını söyleyebiliriz.

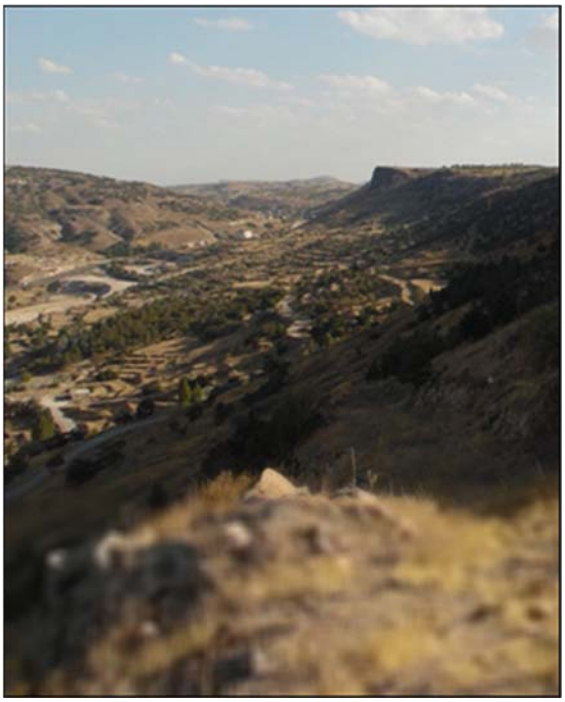
3.2.3. Vadiler

Orta Anadolu platolarının Nevşehir çevresini oluşturan kesimleri, Kızılırmak ve kolları tarafından derince yarılmıştır. Türkiye'nin en uzun ve önemli nehirlerinden biri olan Kızılırmak vadisinin Nevşehir'deki bölümü pek geniş değildir. Yalnızca Avanos ve Gülşehir çevresinde yer yer genişleyen vadide dar alüvyal ovalar oluşmuştur. Kızılırmak vadisine kuzeyden ve güneyden çok sayıda yan kol kavuşur.

Fotoğraf 6. Karaağaç Dere Vadisi

Vadiler oluşumları sebebiyle şehirleşmeyi olumsuz etkileyen ve sınırlandıran coğrafik oluşumlardır. Çalışma sahasında bu şekilde şehrin gelişimini sınırlandıran iki önemli vadi sistemi bulunmaktadır. Bunlardan ilki Karaağaç Dere olarak isimlendirilen ve şehrin orta kısmında bulunan, zaman zaman dik yamaçların oluşmasına sebebiyet veren ve suyunu doğrudan Kızılırmak'a boşaltan sürekli akarsu vadisidir. Bu vadinin bir diğer önemi ise Nar kasabasıyla Nevşehir'i birbirinden ayıran bir doğal sınır olma özelliğidir. Karaağaç dere vadisi yatağı kuzeye doğru gidildikçe daha geniş profilli bir yapıya bürünmektedir. Şehrin içerisinde bulunan bu vadinin bazı kolları Nevşehir-Ankara karayolu hattındaki Necip Fazıl Kısakürek Bulvarı ve kuzeyde Nevşehir-Ankara karayolu üzerindeki Zübeyde Hanım Caddeleri üzerinde gözlenebilir ve bu kısımlar vadinin en derine yarılmış yerlerini oluşturmaktadır. Vadi şehrin içerisinde bazı yerlerde 60 m. bazı yerlerde ise 90 m'lik yamaçlarla plato yüzeyinden ayrılmaktadır (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 7. Göre Çayı Vadisi.

Çalışma sahasındaki bir diğer önemli vadi ise Göre vadisidir (Fotoğraf 2-7). Bu vadi şehrin kuruluş alanının hemen güneyinde Karaağaç Dere vadisinin adeta bir devamı niteliğindedir. Bu vadi aynı zamanda tedricen ayırdığımız Alçak Volkanik Platodan Yüksek Volkanik Platoya geçiş sınırındadır. Yani Karaağaç Dere vadisi Alçak Volkanik Platoda, Göre vadisi ise Yüksek Volkanik Platoda oluşmuştur diyebiliriz. Göre vadisi, doğusunda Oylu Dağı ile batısında Kahvecidağı Tepe yükseltileri arasına yerleşmiş ve bu iki yükseltiyi birbirinden ayırmış bir vadi özelliği taşımaktadır. Göre vadisi de bazı yerlerde yaklaşık 100 m'yi bulan yamaçlarla yüksek platolardan ayrılmaktadır.

Bu vadiler Nevşehir'in gelişimini sınırlandırmanın yanı sıra, çevresindeki yüksek alanlarla birlikte şehrin günümüzdeki geometrik şeklini de belirlemişlerdir.

3.2.4. Yapısal ve Erozyonal Yer şekilleri

Bu başlık altında incelenecek olan jeomorfolojik birimler Şahit Tepeler, Endojen domlar, sel erozyon alanları ve heyelan bölgeleridir. Bu birimler şehrin gelişimine doğrudan etki etmemektedir. Bu sebeple çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan, yukarıda adı geçen birimler tek başlık altında değerlendirilmiştir.

Mesalar; genellikle yumuşak ve sert tabakaların üst üste yer aldığı yatay yapılı sahalarda görülürler. Oluşumlarında fiziksel parçalanma, kimyasal ayrışma ve akarsu aşındırmasının rolü büyüktür. Tepelerin üst kısımları genellikle sert tabaka ile kaplıdır (Hoşgören, 2010: 10).

Fotoğraf 8. Kulaklıkepez Tepe'nin Doğu Ucundan Görünüm

Mesalar, hem çalışma alanımız olan Nevşehir'in belediye yönetsel alanı içerisinde hem de çalışma sahasının yakın çevresinde çokça görülmektedir (Harita 6). Kulaklıkepez belediye yönetsel alanı içerisinde bulunmaktadır (Fotoğraf 8). Kulaklıkepez'in hemen kuzey batısında belediye yönetsel alanı dışında kalan, adeta tek sıra halinde dizilmiş güneyden kuzeye doğru sırasıyla, Kepez Tepe, Orta Kepez ve Karnıyarıkkepezi Tepe çalışma sahamızdaki mesalara örnek olarak verilebilir (Fotoğraf 9).

Fotoğraf 9. Nevşehir'deki Mesaların Çat Köy Yakınlarından Görünüşü.

Bu mesalar içerisinde alansal olarak en geniş olan, içerisinde bulunan Kulaklıkepez Tepedir (Fotoğraf 8). Tabanı yaklaşık 1,2 km²'lik bir alana yayılmıştır. Volkanik platoyla arasında 40-60 m'lik bir yükselti farkı vardır. Kulaklıkepez'i alansal büyüklük olarak sırasıyla; Kepez Tepe (1 km²), Karnıyarıkkepezi (0,5 km²) ve Orta Kepez (0,2 km²) takip etmektedir.

Mesaların tümü miyosen yaşlıdır. Kulaklıkepez'in üst katmanı genelde volkanik tüf ve küllerden oluşurken, alt katmanı çamur taşı, kum taşı, çakıl taşından oluşmuştur. Kepez Tepe, Karnıyarıkkepezi ve Orta Kepez'in ise üst yüzeyi tüf ve külden, alt katmanı ise ignimbiritlerden müteşekkildir.

Endojen Domlar; Asit lâvların oluşumu esnasında meydana gelmiş piroklastik materyaller dışarı atılırken çukur kalderaların ortasında, yüksek viskoziteli (akmaya karşı

dirençli) andezitik lâvlar soğuyarak, kraterlerin etrafında endojen domları meydana getirmişlerdir (Sassano, 1964: 19).

Fotoğraf 10. Keçikale Tepe Domu'nun Kuzey Yamacından Görünüm.

Magmanın çıktığı yarıkların tıkanması ile içeride dipten yeni gelen lâvların sebep olduğu şişkinlikler oluşmuştur. İç basıncın yükselmesiyle kenar kısımlarda çatlaklar oluşmuş, bu çatlaklardan lâvlar şiddetle püskürerek, küçük ve küme halinde akıntılar meydana getirmişlerdir. Bu akıntılar domun esas kısmını oluştururlar. Muhtemel sismik sarsıntılar bu teşekkülleri çökerterek havaya kül fırlatmışlardır. Bunun yanında küçük magma akıntıları geri kalan kısımları işgal etmişlerdir. Yeni ve kısa süreli patlamalar, en büyük irtifalı volkanik yükseltileri kısmen tahrip etmektedir. Bu tahribe erozyon da katılmaktadır. Şiddetli yağmurlar krater yamaçlarından kopardıkları parçaları, eteklere depo ederek, kalın bir örtü meydana getirirler (Sassano, 1964: 20-21).

Kapadokya bölgesinde birçok endojen dom oluşumu mevcuttur. Bunların en karakteristik olanlarına Nevşehir'in batısındaki Acıgöl ve Boğazköy arasında rastlamak mümkündür. Susamsivrisi Tepe ve Kuzey Tepe endojen domlara en güzel örnekleri teşkil etmektedirler. Fakat bu domlar çalışma alanı dışında olduğu için çalışmaya dahil edilmemiştir.

Nevşehir'de ise bu yapıya en uygun örnek, şehrin batısındaki Keçikale Tepedir (Fotoğraf 10-Harita 6). Yaklaşık 1.1 km²'lik bir tabana sahip olan bu domun üzerinde yaklaşık dört zirve noktası bulunmaktadır. Alçak volkanik plato olarak tabir ettiğimiz

alanda bulunan bu dom, platodan yaklaşık olarak 200-250 m daha yüksekte bulunmaktadır. Keçikale Tepesi domunun üst katmanında proklastik kayalar mevcut iken, alt katmanı ignimbiritlerden oluşmuştur.

Mesaların ve endojen domun yapısal olarak şehirleşmeye olumsuz etki edebilecekleri aşikardır. Fakat çalışma sahası içerisinde olmasına rağmen gerek alansal olarak geniş yer kaplamamaları gerekse şu anki yerleşim yerinden uzakta olmaları sebebiyle şehirleşmeye herhangi bir olumsuz etkileri gözlenmemiştir.

Sel Erozyonu Alanları; Nevşehir genel itibariyle tüf ve volkanik kül olarak bilinen gevşek yapılı bir arazi üzerinde kurulmuştur. Bu sebeple akarsu ve seller bölgede oldukça etkili bir aşındırmaya sebep olmaktadır. Bu aşınım neticesinde ise yerleşmeye elverişli olmayan alanlar meydana gelmektedir.

Yine benzer bir yapıya Oylu Dağı'nın batı yamacındaki Göre vadisi içerisinde de rastlanmaktadır. Göre ilçesi de bu vadi kenarında kurulmuş olan bir yerleşmedir. Fakat yerleşme heyelan bölgesinde kurulmamış, Yeşiltaş Tepe sırtıyla bu alandan ayrılmıştır.

Yarı kurak iklimin etkisi ve arazinin gevşek yapılı olması çalışma alanında ve yakın çevresinde sel erozyonunun yoğun olmasına sebep olmaktadır. Bu durum arazinin sık bir şekilde parçalanmasını da beraberinde getirir. Bu yarıntılar "***Badlands***" olarak da adlandırılmaktadır. Çalışma alanının kuzey batısında bulunan ve Karaağaç suyunun kolu olan Genç suyu vadisi sel yarıntılarının yoğun görüldüğü alanlardan biridir. Nar Kasabası içerisinde bulunan bu vadinin batı yakası sel suları tarafından yarılmıştır.

Fotoğraf 11. Uçhisar Yakınlarındaki Badlands Arazi.

Fakat badlands topoğrafyasının en yoğun görüldüğü yerler çalışma sahasının batısındaki Uçhisar çevresidir. Zaten buradan itibaren peribacası oluşumlarının en yoğun olduğu Ürgüp-Göreme boşalma havzasına geçilmektedir. Uçhisar yerleşmesinin kurulduğu alanın kuzey batısında yaklaşık 4 km²'lik bir alan küçük kollarla derin bir

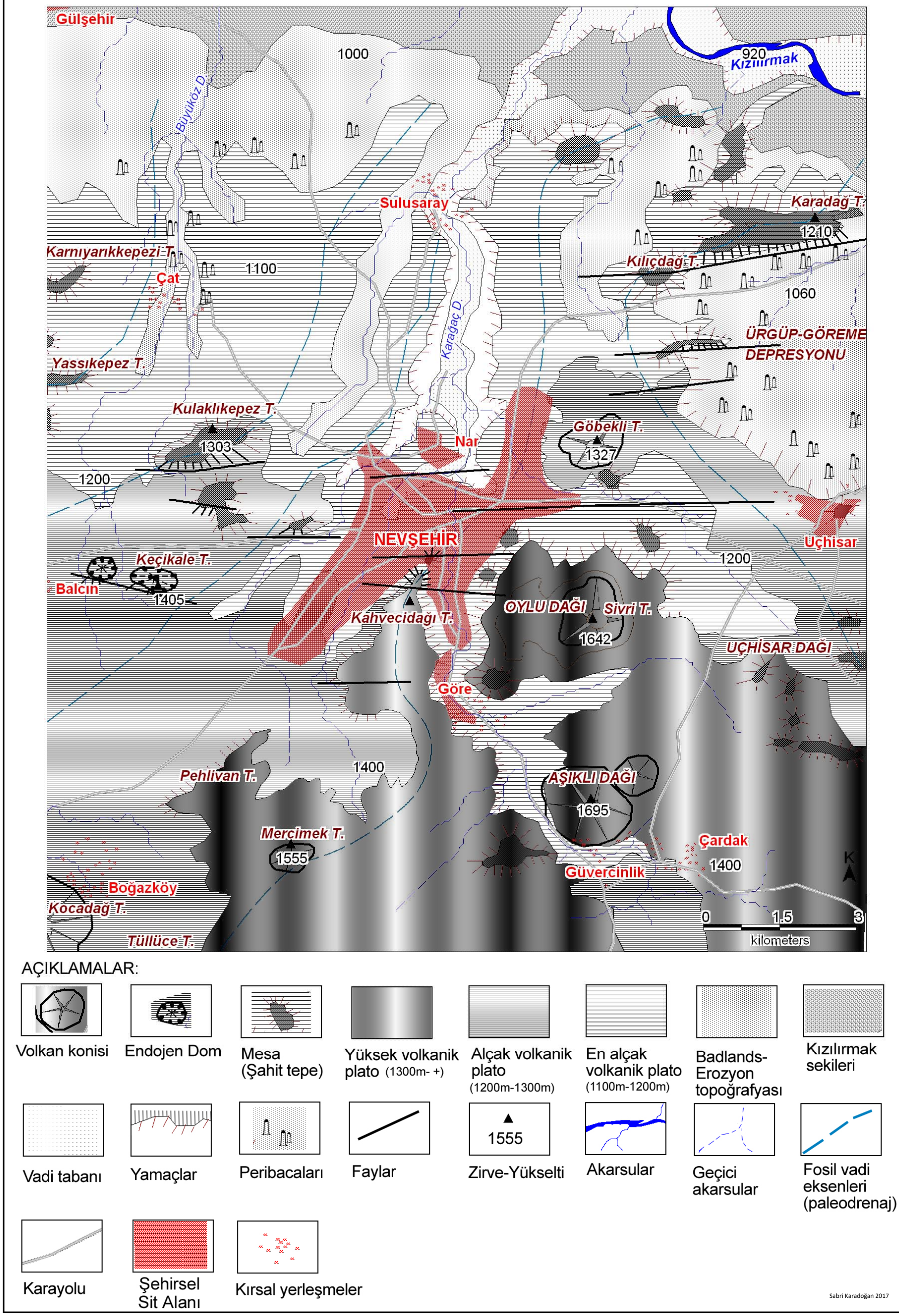
şekilde parçalanmıştır. Erozyon sonucu yamaçlarda "atraksiyon" denilen dereciklerin-vadiciklerin, yamaçları kemirerek yanal olarak birbirini kapması söz konusudur. Bölgede çok şiddetli bir erozyonal süreç hakimdir. Havza tabanına ulaştıkça erozyon aşındırmanın şiddeti artmaktadır (Fotoğraf 11).

Uçhisar platosu İki terselme havzasını yani Nevşehir terselme havzasıyla, Göreme-Ürgüp terselme havzasını birbirinden ayırmaktadır. Bu bölgede yani, Ürgüp-Göreme civarında peri bacalarının ideal oluşumunun ve uzun ömürlü olmalarının nedeni, bu ortamda çökelmiş tüflerin muhtemelen bir göl ortamında çökelmiş olmaları dolayısıyla daha dirençli kayaç özellikleri göstermeleridir.

Çalışma alanının batısında bulunan Çat Köy ise yine sel yarıntılarının en yoğun görüldüğü alanlar içerisindedir. Yerleşmenin kurulmuş olduğu platonun doğu ve batı yakasındaki vadilerin kenarları küçük sel yarıntılarıyla yoğun bir şekilde parçalanmıştır. Bu parçalanma Çat Köy civarında da peri bacalarının yoğun bir şekilde oluşmasına neden olmuştur. Badlands arazileri bazı yerlerde doğal bir güzellik olan peri bacaları oluşumuna neden olsa da erozyonal etkileri nedeniyle yerleşme açısından risk oluşturmaktadır (Fotoğraf 12).

Fotoğraf 12. Çat Köy'de Bulunan Peri Bacaları

Harita 6. Nevşehir ve Çevresinin Jeomorfoloji Haritası

3.3. İklim ve İklimin Şehre Etkisi

Yeryüzünün herhangi bir alanında iklim özelliklerinden söz edebilmek için uzun yıllar boyunca düzenli bir şekilde elde edilmiş meteorolojik verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu verilerin; inceleme yapılan alanda veya aynı jeomorfolojik özellikler gösteren yakın bir meteoroloji istasyonunda uzun dönemler boyunca ve düzenli olarak tutulmasıyla mümkün olabilmektedir. İklim elemanlarının incelenme amacı; çalışma yapılan alanlarda iklim tiplerinin tespiti ve bunda çıkan sonuçlarla mekândan yararlanmada bilimsel bazı tasniflerle birlikte, pratik amaçlar için de sonuçlar çıkarmakdır. Bu amaçtan yola çıkarak coğrafi mekanın iklim şartlarına bağlı kapasitesi veya potansiyeli de ortaya konmuş olmaktadır. Ziraat, planlama, ulaşım, yerleşme, sulama gibi mekandan faydalanma ile ilgili hemen bütün hayati işler, geniş ölçüde iklimle alakalıdır (Erinç, 1985: 255).

Şehir ile iklim arasında çok yönlü bir ilişki söz konusudur. İklim şehrin dağılışını etkilediği gibi şehir hayatına da yön verir. Şehirlerin de iklim üzerinde etkileri vardır. Şehirler özellikle iklim elemanlarından yağış ve sıcaklık özelliklerinin değişmesi üzerinde etkili olabilmektedir (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 109).

Bazı yerleşmeler, özel konumları sebebiyle, bulundukları bölgenin genel iklim şartları dışında kendilerine has iklim özelliklerini oluşturabildikleri gibi, ülkemizde bulunan çoğu yerleşmede görüldüğü üzere bulundukları bölgenin genel iklim özelliklerini yansıtırlar. Bu sebeple çalışma alanının, bulunduğu bölge dışında bir iklim niteliği taşıyıp taşımadığını tespit etmek için, öncelikle bölgenin genel iklim özelliklerine göz atmak gerekir.

İklim özelliklerinin anlatılmaya çalışıldığı Nevşehir, İç Anadolu Bölgesi'nin güneydoğusunda, Orta Kızılırmak Bölümü'nde yer almaktadır. Mevsimsel olarak İç Anadolu bölgesinin iklim koşullarını etkileyen jenetik-dinamik faktörler şöyledir; Kış mevsiminde genel olarak Ekim ayı sonundan başlayıp Mayıs'a kadar süren bir dönemde, farklı bölgelerden Akdeniz havzasına ulaşan hava kütlelerine bağlı cephe sistemleri ve alçak basınç oluşumları Türkiye'nin hava şartlarını yönetir. Yüksek platolardan oluşan Doğu ve İç Anadolu bölgeleri kışın uzun bir süre ülkenin kuzeydoğusundan (Hazar havzası) kaynaklanan soğuk bir hava kütlesinin (cP) işgali altında bulunur. Bu nedenle, kışın iç bölgeler çoğu zaman yüksek basınç rejiminin etkisinde kalır. Böyle bir antisiklonal rejimin egemen olması, batıdan gelen alçak basınç merkezlerinin çok kez iç

bölgelere sokulmasına imkan vermez. Bu koşullar iç bölgelerimizin kış yağışlarının azlığına neden olur (Koçman, 1993: 2).

Yaz aylarından itibaren havaların ısınmaya başlaması ve Azor antisiklonunun kuzeye doğru yer değiştirerek Avrupa üzerinde yayılmasıyla birlikte, Akdeniz havzası ve dolayısıyla Türkiye tropikal hava kütlelerinin etkisi altına girer. Bu dönemde Basra körfezi ve Hazar denizi çevresinde oluşan sıcak kontinental tropikal (cT) hava, Anadolu platosuna sokulur, kuzey Ege ve Balkanlardan Türkiye'ye ulaşan kuzey sektörlü hava akımları ile karşılaşır, sıcaklık yükselir ve yağış kaydedilmez. Yaz mevsimini niteleyen bu koşullar ortalama olarak Ekim ayına kadar sürer (Koçman, 1993: 4-6).

İç Anadolu bölgesinin genel iklim özellikleri ise şöyledir; İç Anadolu Bölgesi'nin merkezi kısmının yüksek dağ sıraları, ya da dağ dizileri ile kuşatılmış olmasına bağlı olarak, karasal yönü ağır basan bir iklim belirir (Arınç, 2011: 241). Karasal İç Anadolu Termik Rejimi olarak adlandırılan bu iklim türü, ülkemizde geniş İç Anadolu Bölgesi ile kenar dağların iç bölgelere dönük bölümlerinin önünde kalan alanlarda hüküm sürer. Kış mevsimi soğuk geçer ve soğukların şiddeti batıdan doğuya doğru artar. En soğuk ayın (Ocak) ortalama sıcaklığı 0ºC ile -3ºC arasında değişir. Yazları sıcak olur. Bazı yerlerde bir veya iki ayın ortalama sıcaklığı 20ºC'den yüksektir. En sıcak ayda (Temmuz) ortalama sıcaklık 19º-23ºC arasındadır. Yaz aylarında gündüzler sıcak, geceler serin geçer. Yıllık ortalama sıcaklık 10º-12 ºC; amplitüt değeri 20º-25ºC'dir (Koçman, 1993: 26).

Ülkemizde yıllık ortalama yağış miktarının en düşük olduğu bölge İç Anadolu Bölgesidir. Bölgenin ortalama toplam yıllık yağış tutarı 400 mm civarındadır. Ülkemizin diğer bölgelerinde olduğu gibi İç Anadolu'da da mevsimler arasında yağış bakımından eşitsizlik görülür. Yaz mevsimi genel olarak kurak, sonbahar nispeten yağışlı, kış ve ilkbahar ise bol yağışlıdır. Bölgede ilkbahar yağışlarının yüksek olmasında kırkikindi yağışlarının da etkisi vardır (Arınç, 2011: 243-244-245).

3.3.1. Sıcaklık

Sıcaklık yeryüzündeki coğrafi koşulları ve yaşam etkinliklerini önemli ölçüde etkileyen bir iklim elemanıdır. Sıcaklık şartları buharlaşma ve yağış üzerinde, su ihtiyacını temin ederek karların erimesinde, olan olayların meydana gelmesini sağlayan hidrolojik şartlar üzerinde etkili olmakla beraber, atmosferin kararlılığı ve kararsızlığı yağış imkanları üzerinde de dolaylı etkiler yapmaktadır. Hava sıcaklığı aynı zamanda yeryüzündeki zirai faaliyetlere de etki yapan önemli bir iklim elemanıdır. Düşük

sıcaklıklar don tehlikesine neden olup bitki hayatını kesintiye uğratabilirken, çok yüksek sıcaklıklar da buharlaşmayı ve solunum miktarını arttırarak bitki hayatı açısından olumsuz bir rol oynar. Sıcaklığın ana kaynağını oluşturan güneş enerjisi, yeryüzüne geliş açısına bağlı olarak sıcaklık şartlarını etkilemekte ve iklimde büyük değişikliklere yol açmaktadır (Erinç, 1969: 1). Bütün bu yönleriyle sıcaklık en önemli iklim elemanı olarak ele alınması gereken ve öncelikle incelenmesi gereken bir özellik taşımaktadır.

Nevşehir'in iklim elemanlarından sıcaklığı incelerken, merkezde bulunan meteoroloji istasyonu verilerinde faydalanılmıştır. Yakın çevresiyle karşılaştırabilmek için ise, her ne kadar kısa dönemlik olsa da Avanos ve Ürgüp ilçelerindeki meteoroloji istasyonlarından veriler alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. Nevşehir merkezde bulunan meteoroloji istasyonu sıcaklık verilerinin 1960 yılı, Avanos ve Ürgüp istasyonlarındaki sıcaklık verilerinin ise 2008 yılından itibaren kaydı tutulmuştur.

3.3.2. Yıllık Ortalama Sıcaklık

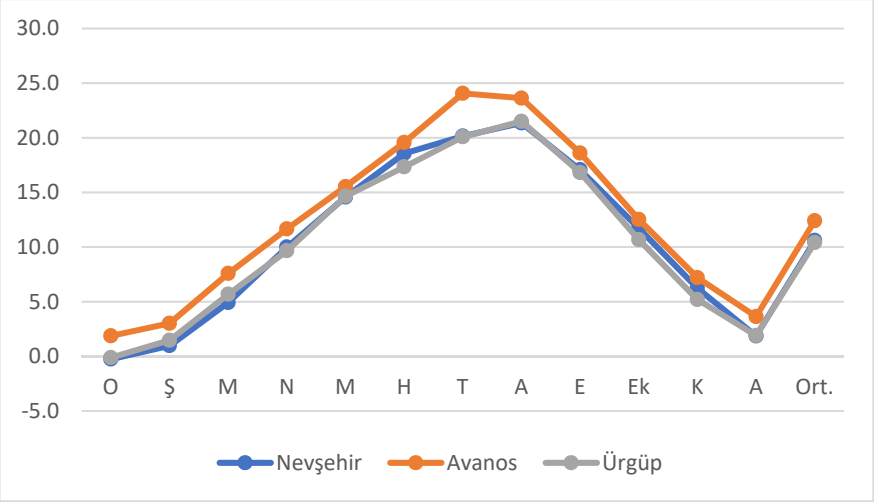
Araştırma sahası çevresindeki verilere göre yıllık ortalama sıcaklıklar Nevşehir'de 10.6 ºC, Avanos'ta 12.4 ºC, Ürgüp'te ise 10.4 ºC'dir. Bu değerlere göre Nevşehir, Avanos'a göre daha düşük sıcaklık değerlerine sahipken, Ürgüp ise neredeyse eşit sıcaklık değerlerine sahiptir. Bu değerlendirmeler yapılırken rasatlar arasındaki zaman farkı da göz önüne alınmalıdır.

Tablo 2. Nevşehir (1960-2016), Avanos ve Ürgüp'ün (2008-2016) Yıllık Sıcaklık Ortalaması

İstasyonlar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Ort.
Nevşehir	-0.2	0.9	4.9	10.0	14.6	18.6	20.1	21.3	17.1	11.7	6.2	1.9	10.6
Avanos	1.9	3.0	7.6	11.7	15.5	19.6	24.1	23.6	18.6	12.5	7.2	3.6	12.4
Ürgüp	-0.1	1.5	5.7	9.7	14.7	17.3	20.1	21.5	16.8	10.7	5.2	1.9	10.4

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Araştırma alanında, yıl içerisindeki en düşük sıcaklık değeri -0.2º ile Ocak ayında görülürken, en yüksek sıcaklık ise 21.3º ile Ağustos ayında görülmektedir (Tablo 2). Ürgüp de Nevşehir'in iklim özelliklerine benzelik göstermektedir. Ürgüp'te en düşük sıcaklık değeri -0.1º ile Ocak ayında görülürken, en yüksek sıcaklık ise 21.5ºC ile Ağustos ayında görülmektedir. Bu benzerliğin temelinde iki yerleşmenin hem matematik konumlarının hem de yükseltilerinin birbiriyle yakın olması yatmaktadır. Avanos'ta ise durum daha farklıdır. Sıcaklığın eksi değerlere düşmediği ve en sıcak mevsimin ise Temmuz ayında 24.1ºC gibi yüksek bir sıcaklığa eriştiği görülmektedir (Tablo 2-Grafik 1).

Grafik 1. Nevşehir, Avanos ve Ürgüp'ün Yıllık Sıcaklık Ortalaması Grafiği

Avanos'un Nevşehir ve Ürgüp'e göre ortalama sıcaklık değerinin daha yüksek olmasında yükselti faktörü önemli bir rol oynamaktadır. Avanos 900-950m arasında bir yükseltiye sahip iken Ürgüp 1050-1100m'ler arasında bir yükseltiye sahiptir. Ayrıca Avanos'un Kızılırmak'ın kıyısında kurulması, şehre klimatik olarak bir ılımanlık kazandırmıştır. Bu sebeple Avanos'un iklim özellikleri Nevşehir ve Ürgüp'e oranla daha ılıman bir karaktere sahiptir.

3.3.3. Termik Rejim

Bu başlık altında araştırma alanındaki sıcaklık seyrinin, yıl içerisinde gösterdiği değişim aylık ortalamalar yardımıyla incelenmiştir.

Nevşehir'de ocak ayından başlayarak sürekli bir sıcaklık yükselmesinin temmuz ayına kadar sürdüğü, ağustos ayından başlayarak, aralık ayına kadar sıcaklığın düzenli bir şekilde azaldığı görülmektedir. Aylık ortalama sıcaklıklar -0.2 ºC ile 21.3 ºC arasında değişmektedir. Nisan ve ekim ayı ortalamaları ise yıllık ortalamaya çok yakın değerler göstermektedir. Mart ayından itibaren ekim ayı da dahil olmak üzere, yılın altı ayında sıcaklıklar ortalamanın üzerindedir. Kasım ve mart ayları arasında ise negatif anomali görülmektedir. Nevşehir'de kış aylarına rastlayan bir soğuk ve yaz aylarının oluşturduğu bir sıcak mevsim yaşanmaktadır. Yalnız temmuz ve ağustos ayları ortalamalarının 20.7ºC olması da gösteriyor ki, aşırı sıcak bir yaz mevsimi söz konusu değildir.

Bu durumu ile Nevşehir, İç Anadolu Bölgesi'ne genel karakteriyle benzer özellikler göstermektedir. Yani termik rejim açısından, orta kuşağın karasallığı burada da izlenmektedir.

Tablo 3. Nevşehir'in Mevsimlere Göre Ortalama Sıcaklığı (1960-2016).

Mevsimler	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar
Sıcaklık ort.	0.9	9.8	20.0	11.7

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Mevsimlere ait sıcaklık ortalamaları değerlendirildiğinde; kış mevsimine ait ortalama sıcaklık değeri 0.9 ºC'dir (Tablo 3). Ocak ayının -0.2 ºC olan düşük sıcaklığını Aralık ve Şubat aylarının değerleri yükseltmiştir (Tablo 2).

İlkbaharda sıcaklık ortalaması 9.8 ºC'dir. Kıştan yaza geçişin belirsiz olması bu değerlerden anlaşılmaktadır. Kararsız hava koşullarının etkisini sürdürdüğü ve depresyonik yağmurların görüldüğü bu mevsimde sıcaklığın düşüklüğünü güneşin yükselmeye başlaması kısmen önler. Aylar arasında ortalama sıcaklık artışı 4.5-5 ºC kadardır. Sıcaklık özellikle mayıs başlarından sonra sürekli yükselir. Mayıs ayı ortalaması mevsim ortalamalarından 4.7 ºC kadar daha yüksektir. Sıcaklığın artması sürerken, mayıs sonlarına doğru kırkikindi yağmurları ortalamanın aşırı derecede yükselmesini önler.

Yaz mevsimini oluşturan aylar arsında sıcaklık farkları diğer aylara oranla daha azdır; bu fark 1-1.5 ºC arasında değişir. Yaz ayları ortalaması 20 ºC'dir. Temmuz ayı mevsim ortalamasını verirken, ağustos ayı ise mevsim ortalamasının üzerinde bir seyir göstermektedir. Haziran ayı ise mevsim ortalamasının altındadır. Yaz mevsiminin özelliği bir frontoliz dönemi olmasıdır. Bu sebeple yağış olasılığı oldukça düşüktür. Fakat zaman zaman yerel konveksiyonel yağışlara rastlanabilir.

Nevşehir'de sonbahar mevsiminin ortalama sıcaklığı 11.7 ºC'dir (Tablo 3). Yazın etkisi sürmektedir ve çoğu zaman yazdan kışa geçiş süratli olduğundan, sonbaharın belirgin özelliği hisedilmektedir. Fakat sonbahar ilkbahara oranla daha sıcak bir mevsimdir. Sıcak ve kurak geçen bir yazdan sonra toprak sıcaklığı, havanın serinlemesine karşın, bir süre daha eksilen sıcaklığın yerden telafi edilmesine sebep olmaktadır. Yani toprak, içinde yazdan biriktirdiği sıcaklığı, havanın soğumaya başladığı dönemde dışarıya vererek düzenleyici bir etki yapmakta ve sonbaharın aşırı soğuk olmasını önlemektedir. Bu mevsimde eylül ayı mevsim ortalamasının üzerinde seyrederken, ekim ayı mevsim ortalamasını yakalamış, kasım ayı ise mevsim ortalamasının 5.4 ºC altında seyretmektedir.

3.3.4. Ortalama ve Mutlak Ekstremler

Nevşehir'deki merkez istasyonundan elde ettiğimiz verilere göre, ortalama yüksek ve ortalama düşük sıcaklık değerlerinin gidişi, ortalama sıcaklık değerlerine paralel bir seyir izlemektedir. Ortalama düşük sıcaklıklar Nevşehir'de -3.8ºC olarak ocak ayında, ortalama yüksek sıcaklık ise temmuz ve ağustos aylarında 28.4ºC olarak ölçülmüştür (Tablo 4).

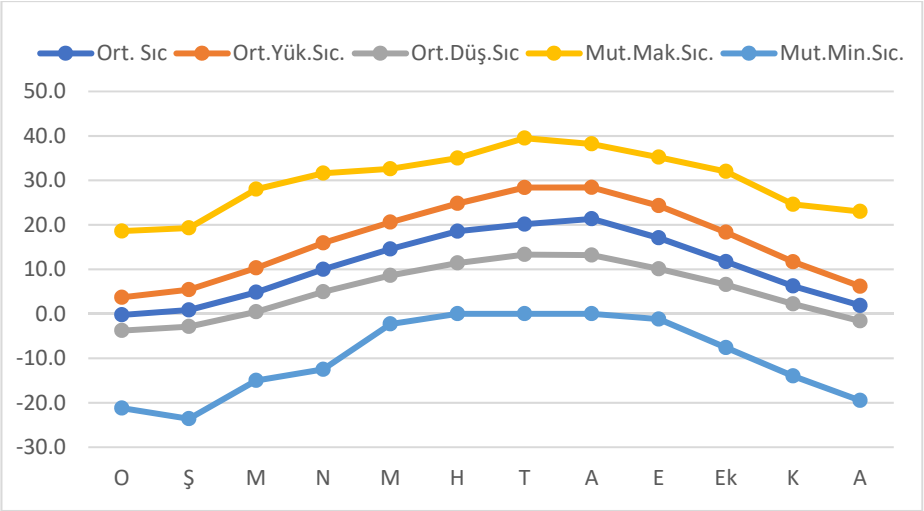
Tablo 4. Nevşehir'de Ortalama ve Ekstrem Sıcaklıklar (1960-2016).

Nevşehir	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ortalama Sıc.	-0.2	0.9	4.8	10.0	14.6	18.6	20.1	21.3	17.1	11.7	6.2	1.9	10.6
Ort.Yük.Sıc.	3.7	5.4	10.3	15.9	20.6	24.8	28.4	28.4	24.3	18.3	11.7	6.2	16.5
Ort.Düş.Sıc.	-3.8	-2.9	0.4	4.9	8.6	11.4	13.3	13.2	10.1	6.6	2.2	-1.6	5.2
Mut.Mak.Sıc.	18.6	19.3	28	31.6	32.6	35	39.5	38.2	35.2	32	24.6	23	39.5
Mut.Min.Sıc.	-21.2	-24	-15	-12.5	-2.3	0	0	0	-1.2	-7.6	-14	-19.5	-23.6

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Ortalama sıcaklık ile ortalama yüksek ve ortalama düşük sıcaklıklar arasındaki farkı mevsimsel olarak incelediğimizde, kış mevsimi olarak nitelendirilen aralık-şubat ayları boyunca ortalama en düşük sıcaklık ile ortalama sıcaklık arasındaki fark 3.5ºC ile 4ºC arasında değişmektedir. Mart ve mayıs ayları arasında ise 4.5ºC ile 6ºC, haziran ve ağustos ayları arasında olan yaz mevsiminde 7.2ºC ile 8.1ºC, eylül ve kasım arasında yani sonbaharda 7ºC ile 4ºC arasında değişmektedir. Bu mevsimler içerisinde değerlerin birbirine en çok yaklaştığı ay aralık ayı en çok uzaklaştığı ay ise ağustos ayıdır. Ortalama yüksek sıcaklık ile ortalama sıcaklık arasındaki fark ise yıl boyunca 6ºC ile 8ºC arasında değişmektedir.

Mutlak maksimum ve minimum değerlerde ise durum farklıdır. En yüksek sıcaklık değerleri Nevşehir'de ocak ayı itibariyle başlayarak temmuz ayına kadar yükselmekte daha sonra ise kademeli olarak azalmaktadır. Bu yükseliş esnasında en keskin fark kış mevsiminden bahar mevsimine geçiş olan şubat ve mart ayları arasında görülmektedir. Bu aylar arasında 8.7ºC'lik bir fark vardır (Tablo 4-Grafik 2).

Grafik 2. Nevşehir'de Ortalama ve Ekstrem Sıcaklıklar (1960-2016).

En düşük sıcaklık değerlerinde ise ekim ayı itibariyle eksi değerler görülmeye başlar. Mevsim itibariyle giderek sıcaklık değerleri azalır ve şubat ayında en yüksek seviyesine ulaşır. Daha sonra yine kademeli olarak eksi değerler etkisini kaybetmeye başlar. En düşük sıcaklık değerleri arasındaki en keskin fark bu defa nisan ve mayıs ayları arasında görülmüştür. Nisan ve mayıs ayları arasındaki fark 10.2ºC olarak hesaplanmıştır (Tablo 4-Grafik 2).

Yapılan hesaplamalar sonucunda, şubat ayı ile mart ve nisan aylarında ortalama sıcaklık değerleri ile mutlak maksimum ve mutlak minimum sıcaklık değerleri arasındaki farkın, diğer aylara oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, Nevşehir'de kış sonu ile bahar aylarında daha kararsız bir sıcaklık rejiminin olduğunu göstermektedir.

3.3.5. Donlu Günler

Sıcaklığın günün herhangi bir anında "0 ºC"nin altına düştüğü gün, donlu gün olarak kabul edilir (Koçman, 1993:31). Donlu günlerin ortalama sayısı da karasallık derecesine, o yerdeki hava kütlelerinin niteliğine, denizden uzaklığa, yüksekliğe ve yeryüzü koşullarına bağlı olarak değişmektedir (Göney, 1985:31).

Nevşehir meteoroloji istasyonundan alınan 56 yıllık verilere göre Nevşehir'de yıllık ortalama donlu gün sayısı 83.4'tür (Tablo 5). Don olayı eylül ayında başlayıp mayıs ayında sona ermektedir. Ancak eylül ve mayıs aylarındaki toplam donlu gün sayısı iki günü bile bulmaz.

Tablo 5. Nevşehir'de Aylara Göre Donlu Gün Sayısı (1960-2016)

Nevşehir	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ortalama	21.2	17.7	13.0	4.1	1.5	-	-	-	0.3	3.5	9.0	17.7	83.4

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Asıl olarak eylül ayı sonlarında başlayan ve mayıs ayı başlarına kadar süren donlu günlerin en çok görüldüğü ay, aynı zamanda en soğuk ay olan ocak ayıdır. Sonbaharın ilkbahara oranla ılık olması, yaz mevsiminin bir devamı gibi görünmesi nedeniyle don olayı gecikir ve bazı yıllarda ekim ayı ortalarını bulur. Soğuk hava kütlelerinin düşük sıcaklıkları ortaya çıkarması ve bunların yörede kalarak etkin olmaları, don olayının süresini belirlemektedir. Yaklaşık olarak 1200 m. yükseltide bulunan Nevşehir'de, denizel etkilere de kapalı olduğundan, sıcaklığın sıfır derece altına iniyor olması olağan bir özellik olarak belirmektedir.

Tablo 6. Nevşehir'de Donlu Günlerin Mevsimlere Göre Dağılışı ve Ortalaması (1960-2016)

İlk Bahar		Kış		Sonbahar	
Gün	%	Gün	%	Gün	%
18.6	21.2	56.5	64.3	12.8	14.6

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Bunun dışında Nevşehir'de kış mevsiminde yaklaşık iki aylık bir süre boyunca don olaylarına rastlanmaktadır. Donlu günlerin mevsimsel dağılışına bakıldığında, kış ayından sonra ilkbahar mevsimi (%21.2), ilkbaharı ise %14.6'lık payıyla sonbahar izlemektedir (Tablo 6).

3.3.6. Basınç ve Rüzgarlar

Yeryüzünde farklı sıcaklıklara sahip yerlerde farklı basınç değerleri görülmektedir. Havanın yoğunluğu ve yükseltisi ile ilgili olan basınç, sıcak yerlerde azalırken soğuk yerlerde artmaktadır.

Nevşehir'de basıncın aylara göre dağılımına bakıldığında, ortalama basınç değerleri olarak minimum 872.9 mb. ile nisan ayında, maksimum 877.8mb ile ekim ayında ölçüldüğü görülmektedir (Tablo 7).

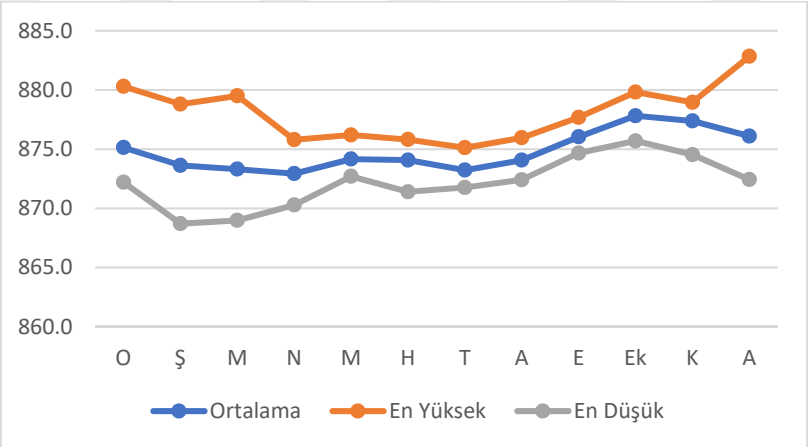
Yıllık ortalamanın üzerinde olan aylar ise eylül, ekim, kasım, aralık, ocak aylarıdır. Bu aylara çok yakın bir değere sahip olduğu için ağustos ayını da dahil edebiliriz (Tablo 7-Grafik 3).

Tablo 7. Nevşehir'in Ortalama ve Ekstrem Basınç Değerleri (mb) (1975-2015)

Rasat (mb)	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ortalama	875.1	873.6	873.3	872.9	874.2	874.1	873.2	874.1	876.0	877.8	877.4	876.1	**874.8**
En Yüksek	880.3	878.8	879.5	875.8	876.2	875.8	875.1	876.0	877.7	879.8	879.0	882.8	**878.1**
En Düşük	872.2	868.7	869.0	870.3	872.7	871.4	871.8	872.4	874.7	875.7	874.5	872.4	**872.1**

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Kış mevsiminde bir antisiklon alanı olan Avrasya üzerinde, iç kısımlardaki yüksek basınç batıya doğru bir sırt şeklinde uzanarak, Avrupa'ya doğru sokulmaktadır. Bu yüksek basınç sırtı, Karadeniz'in kuzey kesimine kadar ilerleyebilmekte ve güney Akdeniz'in bulunduğu alanı kaplayan alçak basınçlar nedeni ile kutupsal soğuk hava kütleleri bu sırt üzerinden sarkarak bütün Anadolu'yu etkileri altına alabilmektedirler. İşte bu hava kütlelerinin doldurduğu ve alttan şiddetli bir soğuma eğilimi gösteren Anadolu kara kütlesi üzerinde yüksek basınçlar görülmesi gerekmektedir (Akyol, 1944:9-10).

Grafik 3. Nevşehir'de Ortalama ve Ekstrem Basınçların Seyri.

Kış mevsimindeki basınç, rakamsal olarak birbirine yakın oranlar içermektedir. Ekim ve kasım aylarındaki yüksek değerler ise Akdeniz'den gelen barometre depresyonlarının frekanslarındaki artma ile ilgili olmalıdır. Çünkü bunların maksimum frekans gösterdikleri aylar arasında ekim ve kasım ayları da vardır. Depresyonların sık ya da seyrek geçişleri basınçta alçalıp yükselmelere sebep olabilir (Göney, 1985:38). Yine

mart, nisan ve mayıs aylarında, basınç değerleri arasındaki hareketlilik ilkbahar mevsimindeki kararsız hava koşullarının göstergesidir.

Nevşehir'in basınç değerleri incelendiğinde, maksimum 882.8 mb. ile aralık ayında, minimum ise 868.7 mb. ile şubat ayında ölçüldüğü görülmektedir. Bu verilere göre çalışma alanında ortalamadan sapmalar olduğunu söyleyebiliriz. Genel itibariyle kasımdan başlayarak nisan ayına kadar basınç oynamaları çok görülmekte, atmosferin kararsızlığı belirsizlik göstermektedir. Yaz aylarında oynamalar olmakla birlikte, yine de belirli oranda bir kararlılık gözlenmiştir. Başka bir deyişle sahada düzenli basınç koşulları hakimdir. Kış mevsiminde ise dinamik etkinlikler yoğunluktadır.

Nevşehir'de basınç ve rüzgarlar arasında sıkı bir bağlantı söz konusudur. Bunun yanı sıra şehrin fiziki yapısının, rüzgar esiş yönüne büyük ölçüde etki ettiğini söyleyebiliriz.

Tablo 8. Nevşehir'in Aylara ve Yönlere Göre Yıllık Ortalama Rüzgar Frekansları (1980-2016).

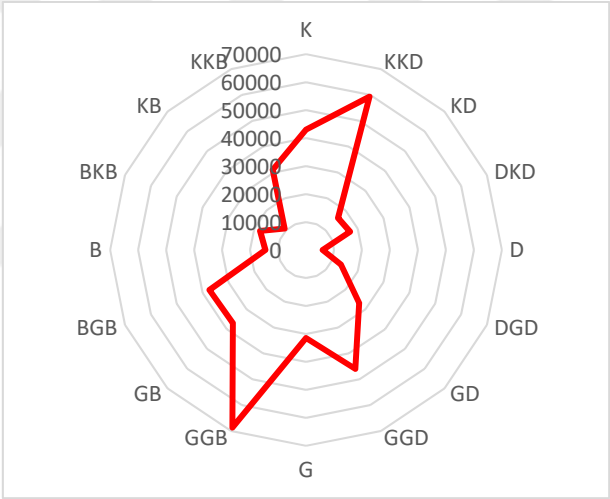
Yön	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
K	3245	2243	2395	2658	2978	4557	6139	5676	3924	3416	3271	2660	**43162**
KKD	2873	2724	3365	2949	4379	6453	9675	9368	6148	5233	3374	2842	**59383**
KD	981	784	1030	976	1205	1667	2472	2518	1586	1120	934	972	**16245**
DKD	1017	996	1110	1009	1514	1681	2656	2431	1589	1345	826	921	**17095**
D	409	359	442	355	552	684	674	773	519	433	342	435	**5977**
DGD	1358	1068	1207	1294	1362	1058	975	929	907	966	1097	1333	**13554**
GD	3908	3636	3208	2264	1949	992	548	548	888	1907	2636	4406	**26890**
GGD	6408	6118	5310	3737	3244	1710	1018	1111	1979	3585	5509	6298	**46027**
G	3280	3125	3348	3079	2564	1501	917	1174	2324	2942	3711	3542	**31507**
GGB	5256	5010	5822	6129	5872	4822	3733	4477	6646	7322	7422	6289	**68800**
GB	3424	3363	3973	3859	3584	2711	1916	2229	2712	3170	2800	3286	**37027**
BGB	3064	3019	4147	4729	4043	3277	2080	2103	2731	2597	2530	3062	**37382**
B	1113	994	1603	1752	1542	1554	1061	887	1120	997	986	967	**14576**
BKB	1207	1171	1392	1894	2184	2222	1639	1422	1542	1138	1003	1001	**17815**
KB	858	711	771	868	1069	1175	1180	1062	961	820	595	786	**10856**
KKB	2159	1867	1863	1987	2492	3285	3817	3610	3203	2669	2084	2051	**31087**

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Aylık rüzgar frekansları incelendiği zaman güney, güneybatı-kuzey, kuzeydoğu yönlü rüzgar frekanslarının en yüksek değerlere sahip olduğu, yani Nevşehir'in hakim rüzgar yönünün güney, güneybatı-kuzey, kuzeydoğu yönünde olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra en düşük frekanslara sahip yönlerin ise doğu ve kuzeybatı olduğu açıkça görülmektedir (Tablo 8- Grafik 4).

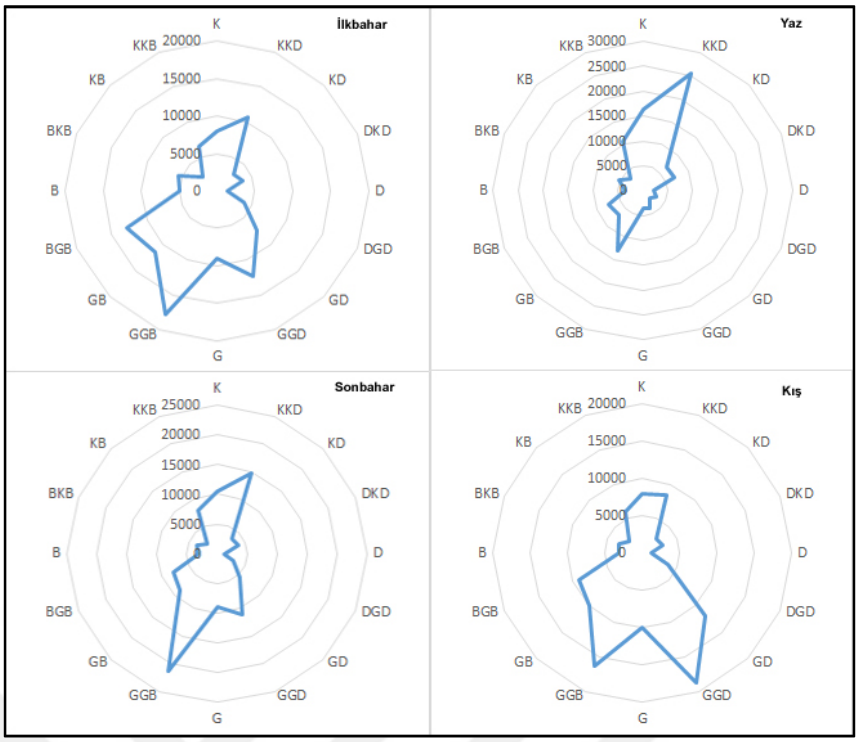
Kış mevsiminde, çalışma alanının güney sektörlü rüzgarlardan daha fazla etkilendiğini söylemek mümkündür. Doğu, kuzeydoğu ve kuzey batı yönlü rüzgarların ise frekansları bu mevsimde oldukça düşüktür. Yaz mevsiminde ise durum kış mevsiminin tam tersi yönünde bir hal almaktadır. Yaz mevsiminde kuzey sektörlü rüzgarlar, özellikle de kuzey-kuzeydoğu yönlü rüzgarlar, yüksek frekansta esme niteliğine sahiptir (Grafik 5).

İlkbahar da ise tıpkı kış mevsimindeki gibi güney yönlü rüzgarlar hakimdir. Özellikle güney-güneybatı, güney-güneydoğu ve batı-güneybatı sektörlü rüzgarlar büyük ölçüde yüksek frekanslı rüzgarlardır. Fakat ilkbahar mevsimindeki rüzgar gülü diyagramı incelendiğinde güney-güneydoğu yönlü rüzgarların etkisinin kış mevsimine oranla azaldığı gözlenmektedir. Bu mevsimde yine en düşük esme frekanslarına doğu ve batı yönlerinde rastlanmaktadır (Grafik 5).

Grafik 4. Nevşehir'in Yönlere Göre Yıllık Ortalama Rüzgar Frekans Gülü (1980-2016).

Sonbahar mevsimi rüzgar frekans diyagramı ise Nevşehir'in genel rüzgar frekans diyagramının bir minyatürü konumundadır. Bu mevsimde Nevşehir'in hakim rüzgar yönünün güney güneybatı-kuzey kuzeydoğu yönünde olduğu görülmektedir. Sonbaharda da yine en düşük esme frekansları doğu ve batı yönlerine aittir.

Grafik 5. Nevşehir'in Mevsimlere ve Yönlere Göre Yıllık Ortalama Rüzgar Frekans Gülü (1980-2016)

Boyu en uzun, yani frekansı en fazla olan yönün saptanması istasyonda egemen olan rüzgar yönünü göstermektedir ki, bu da yine aksiyon merkezlerinin durumu ile ilgilidir (Ardel, Kurter, Dönmez, 1969:117). Bu bilgiler ışığında Nevşehir'in mevsimsel olarak değerlendirilen hakim rüzgar yönlerine bakıldığında şu tespitler yapılabilir:

Kuzey sektörlü rüzgar hakimiyetinin görüldüğü yaz mevsiminde, antisiklon alanı Nevşehir'in kuzeyine yerleşmiştir. Kış mevsiminde ise hakim rüzgar yönü güney sektörlere kaymaktadır. Yani kış mevsiminde antisiklon alanı yaz mevsiminin aksi istikametinde bir mevkiye yerleştiği söylenebilir.

Bahar aylarında ise ikinci hatta üçüncü derece sektörler oluşmaktadır. Mesela ilkbaharda güney-güneybatı, batı-güneybatı ve güney-güneydoğu sektörleri hakim sektörlerken, sonbaharda güney-güneybatı, kuzey-kuzeydoğu sektörleri hakimdir. Bu durum ise bahar mevsimlerindeki aksiyon merkezlerinin kararsızlığı ile açıklanabilir. Sonbahar mevsimi yazdan kışa geçişteki antisiklon kararsızlığını gösterirken, ilkbahar mevsimi ise kış mevsiminden yaz mevsimine geçişteki kararsızlığı göstermektedir. Ayrıca bahar mevsimlerini kendi içlerinde değerlendirirsek, sonbahar mevsiminde

görülen iki yönlü hakim sektörün, ilkbahar mevsiminde üç yönlü sektöre dönüşmesi, ilkbahar mevsiminin sonbahara göre daha kararsız bir yapı arz ettiğini göstermektedir.

3.3.7. Nisbi Nemlilik

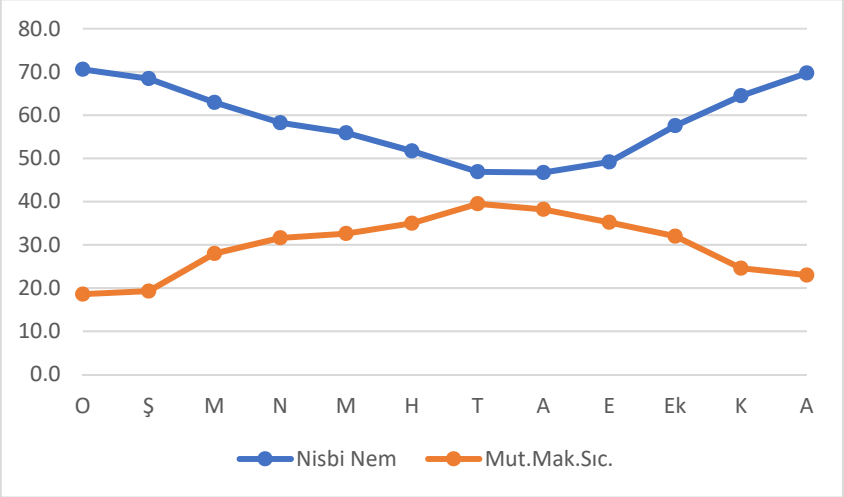
Çalışma alanında yıl içerisinde nisbi nemin aylara göre dağılışında farklılıklar görülmektedir. Kış aylarında maksimum değerler ve yaz aylarında da minimum değerler dikkat çekmektedir (Tablo 9-Grafik 6).

Tablo 9. Nevşehir'de Nisbi Nemin Aylara Göre Dağılışı (1960-2016)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Nisbi Nem	70.6	68.4	62.9	58.2	55.9	51.7	46.9	46.7	49.2	57.5	64.5	69.7	58.5
Mak.Sıc.	18.6	19.3	28	31.6	32.6	35	39.5	38.2	35.2	32	24.6	23	39.5

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Nevşehir'de yıllık ortalama nisbi nem değeri % 58,5'dir. Mayıs ayı itibariyle ekim ayına kadar Nevşehir'de nisbi nem oranı ortalamanın altındadır. Bu durumun temel sebebi nisbi nem ile sıcaklığın ters orantılı olmasıdır. Sıcaklık arttıkça nisbi nem düşer. Mayıs ve ekim ayları arasında sıcaklık yıl içerisindeki en yüksek değerlerine ulaşmaktadır (Tablo 9).

Grafik 6. Nevşehir'de Nisbi Nemin Aylara Göre Dağılışı

Sıcaklığın en düşük olduğu ocak ayında ise nisbi nem en yüksek değere ulaşmaktadır. Yani Nevşehir'de kış ve ilkbahar mevsimlerinde nisbi nem yüksek, yaz ve son bahar mevsimlerinde nisbi nem oranı düşüktür. Sonbahar mevsiminde nisbi nemin

düşük olma sebebi ise, sıcaklık konusunda da bahsedildiği gibi sonbaharın, yaz mevsiminin bir devamı niteliğinde olmasından kaynaklanmaktadır.

3.4. Bulutlu ve Sisli Günler

3.4.1. Bulutluluk

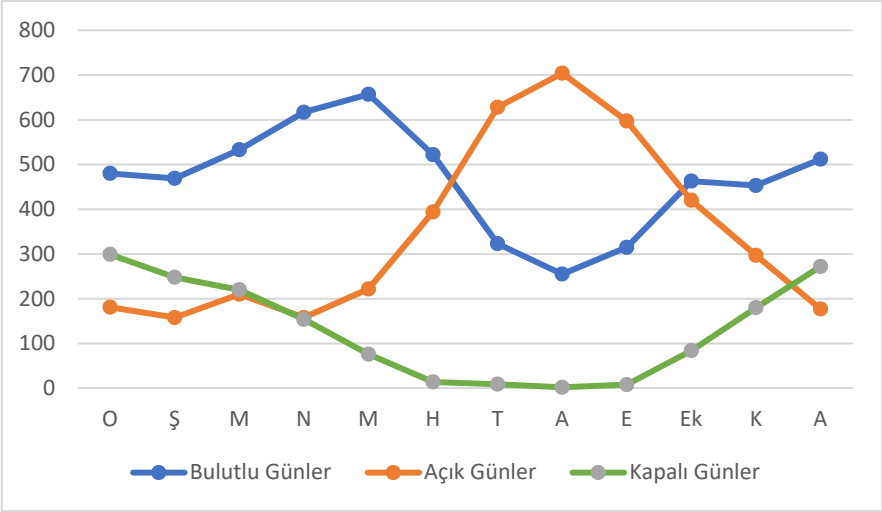
Gökyüzünün açık ya da kapalı olması, kısacası bulutluluk oranı klimatik özelliklerin belirlenmesinde önemli bir etkendir. Yıl içinde bulutluluğun mevsimden mevsime değişmesi de planeter yağış koşullarından ileri gelmektedir. Ayrıca bulutluluk basınç, nisbi nem ve sıcaklıkla da yakından ilgilidir.

Tablo 10. Nevşehir'de Bulutluluk Oranının Aylara Göre Dağılışı (1980-2016)

Gün/Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık Ort.
Bulutlu Günler	480	469	533	617	657	522	323	255	315	463	453	512	**466.6**
Açık Günler	181	158	210	158	222	394	628	704	597	420	297	177	**345.5**
Kapalı Günler	299	248	220	154	76	14	9	2	8	84	180	272	**130.5**

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Hava kütlelerinin kararlı olması bulutluluk oranının düşüklüğüne yol açmaktadır. Bu nedenle temmuz, ağustos ve eylül aylarında, bulutluluk oranında düşük değerler ortaya çıkmaktadır. Ekim ayı itibariyle cephesel etkinlikler sonucu, bulutlu gün sayısındaki artışlar başlamaktadır. Hava eylül ayı itibariyle kararlılığını yitirir. Nevşehir'de uzun yıllar ortalamasına göre bulutlu gün sayısı 466.6'dır. Temmuz ağustos ve eylül aylarında bulutlu gün sayısı ortalamanın altındayken, diğer ayların tümünde bulutlu gün sayısı ortalamaya oldukça yakın veya ortalamanın üstündedir (Tablo 10).

Grafik 7. Nevşehir'de Bulutluluk Oranının Aylara Göre Dağılışı

Açık günler ise bulutlu günlerin tam tersi bir yapı arz etmektedir. Açık gün sayısının en fazla olduğu ay ağustos ayı, en az olduğu ay ise şubat ve nisan aylarıdır. Nevşehir'de açık günlerin uzun yıllara göre ortalaması 345.5 gündür. Yaz mevsiminin tümünde ve sonbahar mevsiminin eylül-ekim aylarında havanın açık geçtiği günler, ortalamanın üstünde bir özellik sergilemektedir.

Kapalı günler ise Nevşehir'de yaz aylarında neredeyse yok gibidir. Kapalı gün sayısının en az olduğu ay ağustos, en fazla olduğu ay ise ocak ayıdır. Kapalı günlerin sayısı haziran ayında en düşük değerlere ulaşmaya başlar ve bu ay itibariyle eylül ayı sonlarına kadar bu durumunu devam ettirir. Kış aylarında ise kapalı gün sayısı en yüksek düzeye yükselir ve nisan ayı itibariyle ise yeniden azalmaya başlar (Tablo 10-Grafik 7).

3.4.2. Sisli Günler

Sis, milimetrenin onda biri oranında çapı olan ince su damlacıklarıdır. Yeryüzüne dokunan bulut olarak da adlandırılan sis, fenolojik olaylarla da yakından ilgilidir. İç Anadolu bölgesi Türkiye'nin en çok sisli günlere sahip yerleri arasında bulunmaktadır (Göney, 1985:65).

Nevşehir meteoroloji istasyonundan elde edilen 56 yıllık (1960-2016) verilere göre, çalışma alanında sis olayı yıllık ortalama 40 gündür (Tablo 11). Nevşehir'de sis oluşumu en çok aralık ve ocak aylarındadır. Bu durumun temelinde, iklim koşullarının bu mevsimde sisin oluşumuna elverişli olması yatmaktadır. Çünkü sıcaklık düşük, hava hareketleri kısmen durağandır. Antisiklon koşullarında soğuk hava kütlelerinin Nevşehir ve çevresi üzerinde yerleşmiş bulunması sis için elverişli ortamı yaratmaktadır.

Tablo 11. Nevşehir'de Sisli Günlerin Aylara Göre Dağılışı (1960-2016)

Gün/Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık Ort.
Sisli Günler	119	79	33	15	4	0	0	0	3	19	58	148	**40**

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Çalışma alanında **y**az mevsimi dışında diğer bütün mevsimlerde sis olaylarına rastlanır. Sis oluşum süresi bakımından kış mevsimini, sonbahar daha sonra ise ilkbahar mevsimi takip etmektedir. Havaların soğumaya başladığı kasım ayı sonlarında sis olayının artış göstermesi, sonbahar mevsimini sis oluşumu bakımından kış mevsiminden sonra ikinci sıraya yükseltmiştir.

Nevşehir'deki sis oluşumunun bir diğer özelliği ise bu alandaki sis oluşum tipinin "radyasyon sisleri" olmasıdır. Bu sisler havanın yer radyasyonu yoluyla soğuması sonucu bu ismi almıştır. Dere, ırmak veya göl çevresinde oluşan sisler ise "buharlaşma sisleri"

olarak tanımlanmaktadırlar. Bu sisler daha kararsız oldukları için radyasyon sislerine göre etkileri daha azdır (Göney, 1985:65).

3.5. Yağış

Planeter ve coğrafi faktörlere bağlı olarak İç Anadolu Bölgesinde yağış rejimi karasallığın bir göstergesidir. 400 mm. izopleti İç Anadolu'da bozkır (yarı kurak) ile yarı nemli alanların geçiş sınırlarını çizmektedir. Erinç'e göre 400 mm. izopleti orta derecede yağışlı alanların alt sınırı olarak kabul edilmektedir (Erinç, 1969:334).

3.5.1. Yıllık Ortalama Yağış Dağılımı ve Yağış Rejimi

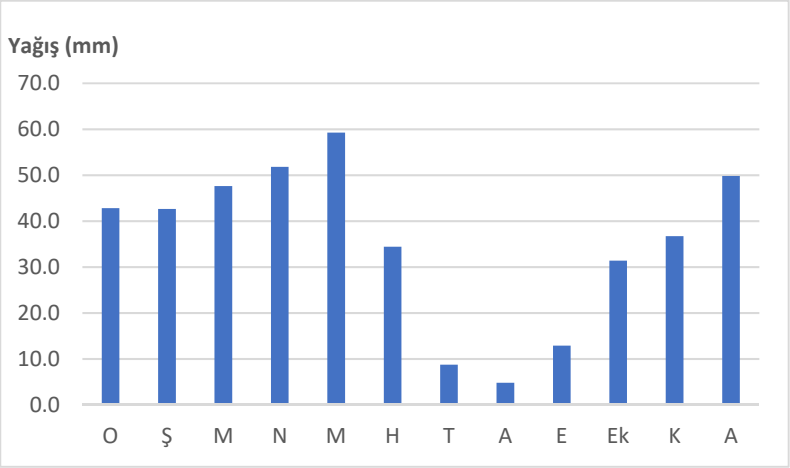
Nevşehir'in yıllık ortalama yağış miktarı 422.9 mm.'dir. Bu değere göre Nevşehir, yukarıda sözü edilen bozkır (yarı kurak) ile yarı nemli alanların geçiş sınırı üzerindedir. 1960-2016 yılları arasında, Nevşehir'de yapılan yağış ölçümlerine göre en yağışlı ay mayıs ayı (59.3 mm.) olarak görülmektedir. Cephesel etkinliklerin gecikmesiyle yağış maksimumunun ilkbahara ya da ilk yaza rastlaması karasallığın bir göstergesi sayılır. Nevşehir'de de bu karasallığın bir sonucu olarak nisan ve mayıs ayları en yağışlı aylar olmuştur. Yağış minimumu ise ağustos ayına (4.8 mm.) rastlamaktadır. Ancak, yerel konveksiyonel sağnaklar nedeniyle ağustos ayı yağışsız geçmemektedir (Tablo 12).

Tablo 12. Nevşehir'de Yıllık Yağış Ortalamalarının Aylara Göre Dağılışı (1960-2016)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık Ort.
Yağış (mm)	42.8	42.6	47.6	51.8	59.3	34.4	8.8	4.8	12.9	31.4	36.7	49.8	422.9

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Nevşehir'de yine karasallık sebebiyle yaz kuraklığı Akdeniz kıyılarından daha hafiftir. Şöyle ki; Alanya'da mevsim olarak yazın yağış oranı %0.7 olduğu halde (Sür, 1977:84), Nevşehir'de bu oran % 11.34'dür.

Grafik 8. Nevşehir'de Aylık Yağış Ortalamaları

Nevşehir'de yağış miktarı ayrıntılı olarak incelendiğinde nisan ve mayıs aylarının en yağışlı ayları oluşturduğunu, temmuz ve ağustos aylarının ise en az yağışlı aylar olduğunu görmekteyiz. Yağış miktarları aslında haziran ayı itibariyle azalmaya başlar. Eylül ayından sonra ise yağışlar kademeli olarak yükselir (Tablo 12-Grafik 8).

Nevşehir'de toplamda 145 günlük bir dolu yağışı olduğu görülmektedir. Toplam yağışın sayısından ziyade, dolu yağışının yaşandığı aylar daha önemlidir. Dolu yağışının oluşması, havanın kararsız olmasının en önemli göstergelerinden biridir.

Tablo 13. Nevşehir'de Dolu Yağışlı Gün Sayılarının Aylara Göre Dağılışı (1960-2016).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık Top.
Dolulu Gün	1	8	15	40	56	15	3	1	1	4	1	0	**145**

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Gerek rüzgar esme sayılarında gerekse basınç ve yağış konularında değinildiği gibi çalışma alanındaki bahar aylarında kararsızlığın kanıtı dolu yağışlı günlerdir. Dolu yağışının görüldüğü 145 günün, 96 günü nisan ve mayıs aylarında yani ilkbahar mevsiminde gerçekleşmiştir. Yine mart ve haziran aylarındaki 15'er günlük dolu yağışı da kararsız havanın bahar mevsiminde ve yaz mevsimi başlarında yaşandığını göstermektedir (Tablo 13). Dolu yağışları şehirsel hayattan ziyade daha çok kırsal hayatı olumsuz etkilemektedir. Tarım ürünleri zarar gören çiftçiler bu dönemlerde sıklıkla hükümetten kredi ödemelerini erteleme talebinde bulunmaktadır. Günümüzde ise bu afete bazı çiftçiler ürünlerini sigortalama yöntemiyle çözüm bulmaya çalışmaktadır. Dolu yağışı şiddeti zaman zaman ilçelerle şehir yollarının kapanmasına bile neden olabilmektedir. Bu kapsamda belediye hızlı bir çalışmayla en kısa sürede yolları ulaşıma çabilmekteidr.

Çalışma alanındaki yağış miktarları mevsimsel olarak değerlendirildiğinde, en yağışlı mevsimin ilkbahar mevsimi olduğu görülmektedir (Tablo 14). En yağışlı mevsimin ilkbahar olmasında, mayıs ayının yağış ortalaması yüksekliğinin etkisi büyüktür. Mayıs ve kısmen haziran aylarında yöreye kırkikindi yağmurları bol yağış bırakır. Nevşehir ve çevresinde ilkyaz döneminde bile yağışın az olmayışının sebebi kırkikindi yağışlardır.

Kırkikindi yağmurlarının oluş nedeni konusunda değişik görüşler vardır. Bu yağmurların oluşum mekanizmasının eskiden sanıldığı ölçüde basit olmadığı ortaya çıkmıştır. Nisan ve mayıs aylarında depresyon yağışlarından sonra toprak sıcaklığı artmaktadır. Toprak suya doygun durumdadır ve bir su fazlalığı vardır. Nemce zengin olan topraktan suyun buharlaşması oldukça normaldir. Sıcak toprağa dokunan hava

kütleleri de ısınmaya başlar. Isınarak kararsızlaşan hava kütlelerinde konveksiyonel hareketler başlar. Topraktan yukarıya doğru hava hareketleri başladıktan sonra, hava kütlelerinin sıcaklığı yükselmeye bağlı olarak düşer. Belli bir zamandan sonra yoğunlaşma olur, bulutlar oluşur ve yağmurlar başlar. Bu yağmurların en temel özellikleri orajlı olması, boranlı, elektrik boşalımlı yapısıdır. Bitkilerin gelişmesi için çok yararlı olmakla birlikte, sağanaklı yağışlar sellerin oluşumuna da ortam hazırlar ve erozyonu hızlandırır. Öğlen ile akşam saatleri arasında ve yaklaşık kırk gün süren bu sağanak yağmurlarına halk arasında "kırikindi yağmurları" denir (Göney,1985:76). Kırkikindi yağmurlarına Sivas civarında "aptal şaşırtan", Konya civarında ise "öğlencil dadandı yağışları" denmektedir (Arınç, 2011:245).

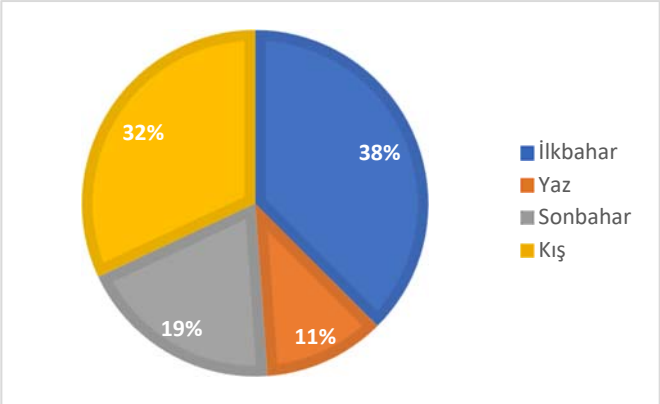
Tablo 14. Nevşehir'in Mevsimlere Göre Yağış Miktarı ve Oranı.

Mevsimler	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış
%	37.52	11.34	19.15	31.98
mm	158.7	48.0	81.0	135.3

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Çalışma alanında yağışların en fazla olduğu mevsim 158.7 mm. ile ilkbahar mevsimidir. Bu sayı mevsimler arasındaki yağış oranının %37.52'sini oluşturmaktadır. İlkbahar mevsimini 135 mm. yağış ile kış mevsimi (%31.98), 81 mm.'lik yağış ile sonbahar ve son olarak da 48 mm yağış ile yaz mevsimi izlemiştir (Tablo 14-Grafik 9).

Yaz yağışlarının azlığına karşılık yine de 48 mm ve yıllık yağışın %11,34 oranını karşılaması haziran ayında düşen yağışlarla ilgilidir.

Grafik 9. Nevşehir'in Mevsimlere Göre Yağış Oranı.

Yaz mevsiminin ilk ayı olan haziran, ilkbaharın devamı olmak gibi bir özelliğe sahiptir ve orajlı havalarda, sağanak şeklinde düşen yağışlar sebebiyle yaz mevsiminin yağış değerlerini yükseltmektedir.

3.5.2. Kar Yağışı

Kış mevsiminin en önemli klimatik olayı kar yağışıdır. Kar yağışı Türkiye'de genellikle batıdan doğuya, güneyde kuzeye doğru gidildikçe artar. Çalışma alanı hemen her yıl kar yağışının görüldüğü bir yerdir.

Kış mevsiminde İç Anadolu Bölgesi'nde kar yağışının başlama tarihi genellikle kasım ayıdır. Nevşehir'de de kasım ayından başlayarak, nisan ayına kadar kar yağışları görülür.

Kışın İç Anadolu Bölgesi antisiklon alanı olduğu için kuzeyden gelen kutupsal hava kütleleri, burada salınım yaptıkları sürece yağış bırakmaktadırlar. Gezici barometre depresyonları ne kadar sık geçerse o kadar çok yağış düşer.

Yörenin zaman zaman kış kuraklığı çekmesinin, soğuk ve güneşli geçen günlerde yağışın görülmeyişinin nedeni, İç Anadolu Bölgesi platolarının bu mevsimde karasal-kutupsal hava kütlelerinin ikinci merkezi olmak gibi bir işlevi bulunmasındandır. Çünkü böylece batıdan gelen barometre minimumları içerilere sokulamazlar ve bu platolar kış kuraklığı çeker. Asıl antisiklon merkezi Doğu Anadolu olmasına karşın, İç Anadolu da bunun etkisi altında kalmaktadır (Göney,1985:91).

Çalışma alanında kar yağışlarının kasım ayında görülmeye başlaması, İç Anadolu'nun henüz bir yüksek basınç alanı olmayışındandır. Sonbaharın gezici depresyonları bu çevreyi etkisi altına almaya başlamışlardır ve kararsız bir hava niteliği taşımaktadırlar. Sıcaklık düşmeye başladığından dolayı yağışlar kar şeklinde düşmektedir.

Tablo 15. Nevşehir'in Kar Yağışlı ve Kar Örtülü Günlerin Mevsimsel Ortalamaları (1960-2016)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık Ort
Karlı Gün	471	488	361	106	10	-	-	-	1	19	155	352	**163.6**
Ortalama	6.4	6.6	5.0	1.5	0.2	-	-	-	-	0.2	2.2	4.7	**4.7**
Kar Örtülü Gün	890	723	363	53	4	-	-	-	-	8	189	572	**233.5**
Ortalama	16.1	12.9	6.4	0.9	0.1	-	-	-	-	0.1	3.3	10.0	**4.2**

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Aralık ayında ise Doğu Anadolu bölgesine yerleşen yüksek basınç, batıdan gelen barometre depresyonlarının ilerlemesine izin vermez ve iç bölgelerde kar yağışlarının oluşmasına yol açar. Ocak ayında ise doğudaki yüksek basınç iç bölgeleri de etkisi altına almaya başlar ve batıdan gelen barometrik depresyonlar zaman zaman içeriye sokulabilirler. Bu durum şubat ayı boyunca gerçekleştiği için ocak ve şubat aylarında kar yağışları görülür. Ayrıca kutupsal hava kütlelerinin bu aylarda sık salınım yapmaları da

kar yağışlarının özellikle şubat ayında yoğun olmasına sebep olmaktadır. Nevşehir'de ocak (471 gün) ve şubat (488 gün) ayları en fazla kar yağışının görüldüğü aylardır (Tablo 15).

Güney'in belirttiği gibi, Mart ayında ise antisiklon rejimi İç Anadolu'da zayıflamış gibidir. Fakat gezici depresyonların varlığını sürdürmesi Nevşehir ve çevresinde yağışların görülmesine sebep olmaktadır. Mart ayı ilkbahar mevsiminin başlangıcıdır, buna karşılık sıcaklık değerlerindeki düşüklük belirgindir. Bu sebeple mart ayındaki yağışların bir kısmı kar şeklinde düşmektedir. Nisan ayı itibariyle ise antisiklon Doğu Anadolu'nun da doğusuna geçmiştir. Sıcaklık sebebiyle yağışlar kar şeklinden yağmura dönüşmeye başlar. Ancak, sıcaklığın düşük olduğu zamanlarda veya siklon soğuk cephe oluşturursa yağmur yağışları kar yağışına dönüşebilir. Bu sebeple mart ayında toplam 361 gün kar yağışı yaşanmıştır. Hatta bu veriye göre mart ayındaki kar yağışının aralık ayındaki yağış günlerini (352 gün) geçtiğini söylemek mümkündür (Tablo 15).

Kar yağışıyla ilgili değinilmesi gereken önemli noktalardan biri de karla örtülü günlerin sayısıdır. Çünkü karın yerde kalma süresi, tamamen mevsimsel veya o aya ait özellikleri yansıtmaktadır. Çalışma alanında kar yağışlı günlerin en yoğun olduğu ay şubat ayı iken, yağan karın yerde kalma süresi en fazla ocak ayına rastlamaktadır. Bu durumun yaşanmasında şubat ayı rasatlarının 28 veya artık yıllarda 29 günlük tutulması, yani ocak ayına oranla 3-4 günlük bir farkla kaydedilmesinden de kaynaklanmaktadır. Fakat yine de karın yerde kalma süresi bakımından ocak ayının daha üstün olduğu açıktır (Tablo 15).

Karın yede kalma süresiyle ilgili bir diğer önemli fark ise aralık ve mart aylarındaki durumdur. Mart ayının 56 yıllık toplam rasat süresi içerisinde, 361 günü kar yağışlı geçerken, yağan karın yerde kalma süresi 363 gündür. Yani bu durum yağan karın neredeyse yağdığı gün tekrar eridiği anlamına gelir. Aralık ayında ise 352 gün kar yağışlı geçerken, yağan karın yerde kalma süresi 572 gündür (Tablo 15). Yani bahar mevsiminde havanın serin olması ve gezici depresyon alanlarının zaman zaman etkili olması sebebiyle her ne kadar kar yağışı görünse de, hava sıcaklıkları kış aylarındaki gibi eksi değerlere çok fazla ulaşmadığı için, karın yerde kalma süresi kısalmaktadır. Aralık ayında ise kar yağışı antisiklonlar sebebiyle mart ayından az olmasına karşın, mevsim gereği hava sıcaklıklarının eksi değerlerde olması karın yerde kalma süresini uzatmıştır.

Tablo 16. Nevşehir'de Ortalama Kar Kalınlığı (1980-2016)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A
Kar Kalınlığı (cm)	17	19	12	2	0	0	0	0	0	1	8	13

Kaynak. DMİ Nevşehir Bölge Müdürlüğü.

Kar yağışıyla ilgili değinilmesi gereken bir başka konu ise kar örtüsünün kalınlığıdır. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bir tablo hazırlanmamıştır fakat elde edilen veriler doğrultusunda; Çalışma alanının kar kalınlığı verileri 1980 yılı itibariyle kayda geçirilmeye başlanmıştır. 35 yıllık veriler doğrultusunda Nevşehir'de ortalama kar kalınlığının 13cm olduğunu söylemek mümkündür. En yüksek kar örtüsü 1992 yılının şubat ayında 64cm olarak ölçülmüştür. Aylık ortalamalara bakıldığında ise şubat ayı 19cm ile birinci sırada, ocak ayı 17cm ile ikinci, aralık ayı 13cm ile üçüncü sıradadır (Tablo 16).

3.6. Yağış Etkinliği ve İklim Tipi

Bir yerin sıcaklık veya nemlilik özelliklerinin belirlenmesinde çeşitli formüller kullanılmaktadır. Bunlardan De Martonne ve Thorntwaite'ye ait formüller kullanılarak sahamıza ait yağış etkinliği belirlenmeye çalışılmıştır.

De Martonne formülü "I=P/T+10" olarak ifade edilmektedir burada P yıllık yağışı (mm), T ise yıllık sıcaklığı (ºC) ifade etmektedir. İndis değerlerine göre kurak (I<10), yarıkurak (10<I<20), yarınemli (20<I<30) ve nemli (I>30) olmak üzere başlıca dört yağış etkinliği kategorisine ayrılır (Erinç, 1996:478-479).

Thornthwaite formülü ise bir hayli uzun hesaba ihtiyaç göstermesine karşılık oldukça tatminkar sonuçlar sağlamaktadır. Bu formül "İm = 100s – 60d / n" olarak ifade edilmektedir. Burada İm nemlilik indisini, s aylık su fazlasının yıllık toplamını, d aylık su noksanının yıllık toplamını, n ise potansiyel evapotranspirasyonun yıllık değerini gösterir (Erinç, 1996:480).

De Martonne formülü uygulandığında, Nevşehir istasyonunda yıllık yağış etkinliği açısından 20.52 değeri görülmektedir. Bu değer ise yağış etkinliği değerleri arasından "yarınemli" iklim tipine girmektedir. Fakat değer bakımından tam olarak "yarıkurak-yarınemli" sınırı arasındadır.

Thornthwaite formülü çalışma alanına uygulandığında ise karşımıza -35.3 nemlilik indisi sonucu çıkmaktadır. Bu durum Thornthwaite iklim tipinde "D"ye yani yarıkurak iklim tipine karşılık gelmektedir. Thornthwaite formülüne göre hesaplanan

sıcaklık indisinde ise Nevşehir 65.1'lik değeriyle "B`1" mezotermal sıcaklık değerine karşılık gelmektedir.

Formülün üçüncü unsurunu ise yağış rejimi, aridite ve hümidite indislerinin hesaplaması oluşturmaktadır. Yalnız bunun için nemli iklimlerde aridite, kurak iklimlerde ise hümidite indislerine bakılır (Erinç, 1996:500). Nevşehir'in iklimi yarıkurak iklim tipine girdiği için hümiditesi hesaplanmıştır.

Hümidite indisi "Ih=100*s/n" formülüyle hesaplanır. Buna göre "Ih" hümidite, "s" yıllık su fazlası, "n" ise yıllık su ihtiyacına yani potansiyel evapotranspirasyona tekabül eder. Bu förmüle göre Nevşehir'in hümiditesi 0.97 olarak hesaplanmıştır. Bu rakam Thornthwaite hümidite indisinde "d"ye karşılık gelmektedir, yani "su fazlası yok veya pek az" kavramının tam karşılığıdır.

Thornthwaite formülünün son unsuru ise sıcaklık rejiminin belirlenmesidir. Bunun için potansiyel evapotranspirasyonun % kaçının yaz aylarına isabet ettiği tayin edilir (Erinç, 1996:500). Buna göre Nevşehir'in potansiyel evapotranspirasyonun %58.4'unun yaz aylarına tekabül ettiği, Thornthwaite sıcaklık rejim tablosunda ki karşılığı "b`" yani yarı kontinental tip olarak hesaplanmıştır. Fakat eylül ayınında mevsim ortalamaları üzerinde seyrettiği düşünüldüğünde bu oran %71.5'e yükselmektedir. Bu oranın Thornthwaite sıcaklık rejim tablosunda ki karşılığı ise "c²`" yani kontinental tipe tekabül etmektedir. Bu durum Nevşehir için daha doğru bir sonuçtur.

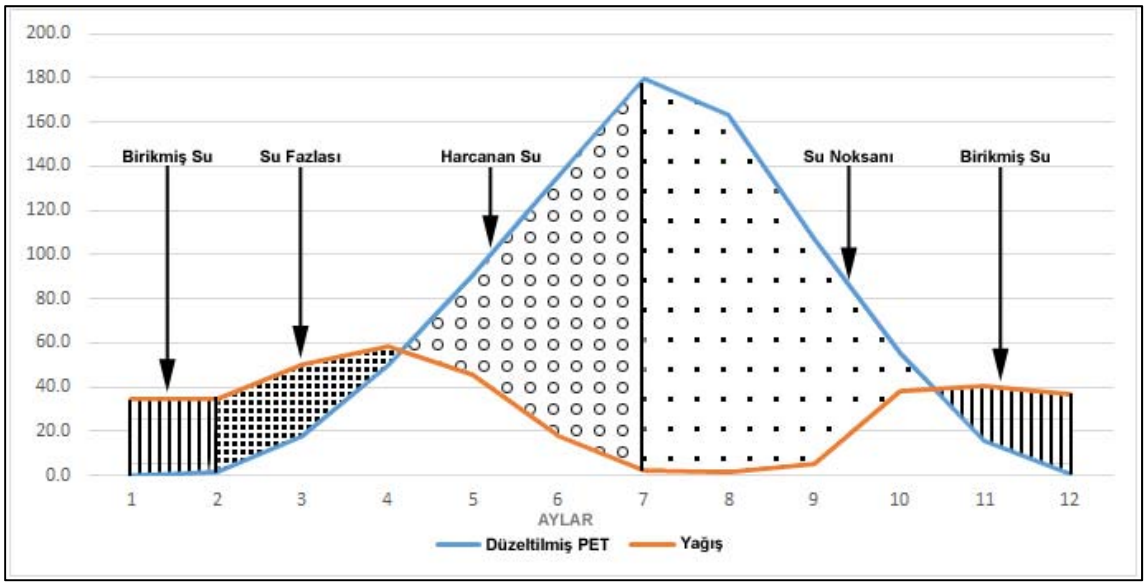
Özet olarak Nevşehir'in Thornthwaite formülüne göre iklim sembolleri "D, B`1, d, c²`" şeklindedir. Yani Nevşehir Thornthwaite göre, yarıkurak, birinci derecede mezotermal, su fazlası yok veya pek az, kontinental bir iklim tipine sahiptir.

Su bilançosu diyagramına bakıldığında ise Nevşehir'de kasım ayında yağışlar, PE (Potansiyel Evapotransprasyon)'den fazla olmaya başlar ve bu aydan itibaren toprakta su birikmeye başlar. Aralık ayında da durum aynıdır. Bu aylarda su birikmesi görülmektedir. Şubat ayına gelindiğinde toprak artık suya doymuştur. Bu sebeple şubat ayı itibariyle su fazlası oluşmaya başlar. Bu durum nisan ayına kadar devam eder (Tablo 17-Grafik 10).

Tablo 17. Nevşehir'in Aylara Göre Su Bilançosu Çizelgesi.

Nevşehir, Yükselti (m): 1520	Enlem: 38,43				Boylam:36,23				Ölçme yılları: 1960-2016				
Su Bilançosu Unsurları/Aylar	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**	**VII**	**VIII**	**IX**	**X**	**XI**	**XII**	**Toplam**
Sıcaklık °C	-0.1	1.5	6.9	13.0	17.9	23.1	27.4	26.9	22.3	15.2	7.3	1.3	13.6
Sıcaklık indisi (I)	0.0	0.2	1.6	4.2	6.9	10.1	13.1	12.8	9.6	5.4	1.8	0.1	65.9
Düzeltilmemiş PE mm.	0.0	1.7	17.2	45.3	74.0	109.3	142.9	138.5	103.6	57.6	18.7	1.3	
Enleme göre PE	0.9	0.8	1.0	1.1	1.2	1.2	1.3	1.2	1.0	1.0	0.8	0.8	
Düzeltilmiş PE	0.0	1.4	17.7	50.0	90.9	135.4	179.4	162.8	107.2	55.4	15.8	1.1	817.0
Yağış	34.5	34.7	50.0	58.2	45.9	18.2	2.1	1.6	5.5	38.4	40.8	36.7	366.6
Depo Değişikliği	34.5	4.9	-	-	-45.0	-55.0	-	-	-	-	25.0	35.6	
Birikmiş Su	95.1	100.0	100.0	100.0	55.0	-	-	-	-	-	25.0	60.6	100.0
Gerçek Buharlaşma	-	1.4	17.7	50.0	90.9	73.2	2.1	1.6	5.5	38.4	15.8	1.1	297.6
Su Noksanı	-	-	-	-	-	62.2	177.3	161.2	101.7	17.0	-	-	519.4
Su Fazlası	-	28.4	32.3	8.2	-	-	-	-	-	-	-	-	69.0
Yüzeysel Akış	-	14.2	30.4	20.3	4.1	-	-	-	-	-	-	-	69.0
Nemlilik Oranı	34.5	23.9	1.8	0.2	-0.5	-0.9	-1.0	-1.0	-0.9	-0.3	1.6	32.4	

Nisan ayından sonra PE yağıştan fazla olmaya başlar. Hatta buharlaşma oldukça hızlı ve yüksek miktarda olur. Toprak Nisan ayına kadar suya doyduğu için su eksiğinden bahsedilemez. Mayıs ayı itibariyle başlayan yağış azlığının getirdiği kuraklığın etkileri, temmuz ayına kadar toprakta biriken suyla karşılanır. Temmuz ayı itibariyle toprakta birikmiş suya rastlanmaz. Çünkü mayıs ayında yağış buharlaşmadan daha az olmaya başlar ve temmuz ayına varıldığında yağış ve buharlaşma arasındaki farkın en üst seviyeye ulaştığı görülür (Tablo 17-Grafik 10).

Grafik 10. Nevşehir'in Su Bilançosu Diyagramı

Temmuz ayı itibariyle sıcaklığın iyice artmasıyla birlikte buharlaşma artmakta ve yağış miktarı da en üst seviyede azalmaktadır. Bu nedenle temmuz ayı itibariyle su açığı oldukça belirginleşir. Su açığının en çok oluştuğu dönemler ise temmuz, ağustos, eylül ayı ve ekim ayının ise ortalarına kadardır.

3.7. Nevşehir'in Gerçek Mevsim Sürelerinin Belirlenmesi

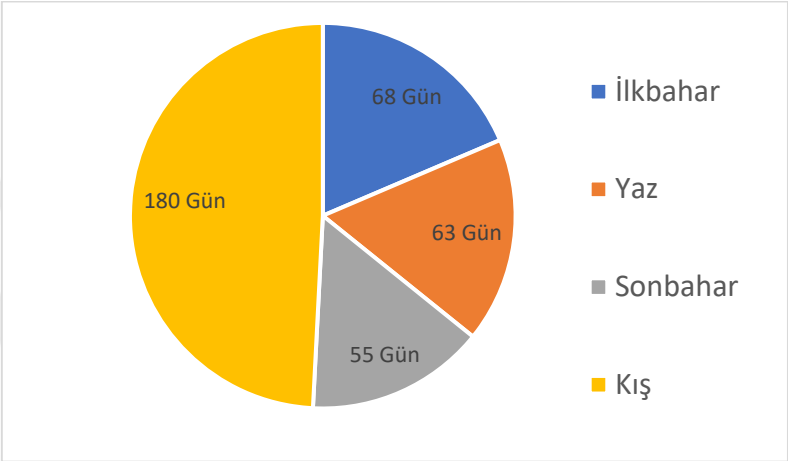
Uzun yıllar boyunca ölçülmüş günlük ortalama sıcaklıkların yıl içinde gösterdiği sürekliliğe ve değişime bakarak gerçek mevsim süreleri tespit edilebilmektedir. Orta kuşakta yer alan ülkemizde dört mevsimi yaşamaktayız. Ancak, yıl boyunca gerçek olarak yaşadığımız mevsimlerin süreleri ülkemizin her bölge, bölüm ve yöresinde 3'er aylık eşit periyot halinde değildir. Oysa okul kitaplarında mevsimler 3'er ay eşit süre ile mart, nisan, mayıs ayları ilkbahar; haziran, temmuz, ağustos ayları yaz; eylül, ekim, kasım ayları sonbahar; aralık, ocak, şubat ayları kış mevsimi olarak kavratılmaktadır. Böyle bir tasnifin coğrafi yönden hiçbir bilimsel dayanağı yoktur.

O halde bilimsel olarak bir sahanın gerçek mevsim süreleri hangi kıstaslara göre tespit edilmelidir? Bilindiği üzere sıcaklık şartları fizyolojik olarak hem insanları, hem de bitki ve hayvanları etkilemektedir. Hava sıcaklığının düşmesiyle üşümeye başlar ve soğuktan korunmak için kalın giysiler giyinip, ısınma araçları kullanırız. Hava sıcaklığının üşütmeyen, terletmeyen veya bunaltmayan günlerde seyrettiği günlerde insanlarda bir rahatlama, aşırı sıcaklarda ise bunalma, terleme görülmektedir. Yine bitkilerin yaprak ve çiçek açmaları için, hava sıcaklığının o bitkilerin ihtiyaç duyduğu dereceye yükselmesi gerekmektedir. İşte, bu durumların meydana gelmesi için acaba günlük ortalama sıcaklıkların uzun yıllar ortalaması kaç derece arasında olması gerekmektedir? Hava sıcaklığının ülkemizde insanlar ve bitkiler üzerinde yarattığı fizyolojik etkilere dayanarak genel hatlarıyla ortalama günlük sıcaklıkların +10 ila +20 °C arasında süreklilik gösterdiği dönem ilkbahar; +20 °C üzerindeki dönemi yaz; +20 ila +10 arasındaki dönemi sonbahar; +10 °C'nin altında seyrettiği dönemi ise kış mevsimi olarak belirlenmiştir (Özçağlar, 2006;34-35). Kış mevsimi ise kendi içinde ılık kış devresi (+10° ile +5°) ve gerçek kış devresi (+5°'nin altındaki dönem) olarak ikiye ayrılmıştır. Yaz mevsimi için de normal yaz devresi (+20° ile 25° arasındaki dönem) ve tropik yaz günleri devresi (+25°'nin üzerindeki dönem) ayrılabilmektedir (Gürsoy, 1950;116).

Tablo 18. Nevşehir'in Gerçek Mevsim Süreleri ve Yağış Değerleri

Mevsimler	Mevsim Süreleri	Yağış Değerleri (mm)	Mevsimlerin Başlama ve Bitiş Tarihleri
İlkbahar	68 Gün	107.5	23 Nisan - 29 Haziran
Yaz	63 Gün	13.4	30 Haziran – 31 Ağustos
Sonbahar	55 Gün	34.3	1 Eylül- 25 Ekim
Kış	180 Gün	266.8	26 Ekim- 22 Nisan

Kaynak. Meteoroloji Genel Müdürlüğü (Günlük Rasatlardan Düzenlenerek).

Grafik 11. Nevşehir'in Gerçek Mevsim Süreleri

Nevşehir'in gerçek mevsim sürelerinin belirlenmesinde 1960-2016 yılları arasındaki 56 yıllık verileri kullanılmıştır. Bu verilere göre Nevşehir'in mevsim süreleri şöyledir: ilkbahar; 23 Nisan - 29 Haziran 68 gün, yaz; 30 Haziran – 31 Ağustos 63 gün, Sonbahar; 1 Eylül- 25 Ekim 55 gün, Kış; 26 Ekim- 22 Nisan 180 gün olarak belirlenmiştir. Bu süre zarfında Nevşehir'de yaz mevsimi boyunca tropik yaz günü yaşanmamasına rağmen, 180 günlük kış mevsiminin 115 günü (26 Kasım-19 Mart) gerçek kış devresi olarak geçmektedir (Tablo18-Grafik 11).

Nevşehir'in gerçek mevsim sürelerine göre yağış değerleri ise şöyledir: İlkbahar: 107.5 mm, yaz 13.4 mm, sonbahar 34.3 mm, kış 266.8 mm. Bu bilgiler ölçeğinde değerlendirildiğinde, Nevşehir'in en yağışlı mevsimi ilkbahar değil, kış mevsimidir. Elbette kış mevsiminin en yağışlı mevsim olmasının temelinde, yapılan hesaplamalar sonucu kış ayının 6 ay sürmesi ve bu ölçekte mart ve nisan aylarının da kış mevsiminden sayılması yatmaktadır (Tablo 18).

3.8. Nevşehir'in Şehirsel Gelişiminin İklim Üzerindeki Etkisi

Şehir ikliminin, çevre iklim koşullarından farklılıkları olduğu bilinmektedir. Bu farklılıklar hem klimatolojik hem de fenolojik gözlemlerle kanıtlanmıştır. Ancak şehrin sahip olduğu iklim, çevrede egemen olan makro iklim koşullarının bir modifikasyonu biçimindedir ve şehrin kendine özgü bir iklimi olduğundan söz edilemez (Finke, 1980:224).

İklim, şehirsel gelişimi etkilediği gibi şehirsel gelişimden de etkilenen dinamik bir unsurdur. Fakat her ne kadar şehirleşmeden etkilense de şehirlerin kendilerine has iklim özellikleri olduğunu söylemek pek doğru bir yaklaşım değildir. Şehirler genel iklim özelliklerinden etkilenen ve iklimin bazı niteliklerini belirli ölçülerde etkileyen bir yapıya sahiptir. Yani bir şehrin iklimi kurulduğu yerin genel iklim özelliklerini taşırken, iklim elemanlarında bazı küçük değişikliklere yol açabilir. Meydana getirdiği bu küçük değişimler o şehrin kendine özgü iklim özelliğini oluşturduğu anlamını taşımaz.

Şehirsel iklime nitelik olarak bakıldığında çevresine göre bazı değişiklikler göstermesi beklenir. Bu değişiklikler şöyle özetlenebilir:

Rüzgar hızı: Çevresine Göre daha az, Rüzgar Yönü: Küçük değişimlere uğramış olabilir, Sıcaklık: Daha yüksek, Nem: Daha az, Yağış: Daha az, Bulutlanma: Daha fazladır. Ayrıca şehir havasının çevre havasına oranla çok kirli olduğu da gözlenmektedir (Finke, 1980:224-225).

Sıcaklık Nevşehir'de şehrin gelişimiyle birlikte azda olsa belirli bir değişim göstermiştir. Bu değişimde dünya genelindeki küresel ısınmanın da payı olduğu düşünüle bilir fakat ölçümlerin şehir merkezinde yapılmış olması bu değişimde şehrin gelişiminin de etkisi olduğunu göstermektedir. Türkoğlu ve Çalışkan'ın yapmış oldukları çalışmada sıcaklık artışının şehirleşmenin yoğun olmasına ve nüfusun artmasına bağlanmıştır (Türkoğlu, Çalışkan, 2011: 58).

Nevşehir'de şehirsel gelişimin iklim üzerinde bazı değişikliklere sebep olduğu söylenebilir. Yapılan incelemeler sonucunda Nevşehir'de başta sıcaklık olmak üzere, rüzgar hızı, yağışın niteliği ve şehir gelişim alanlarıyla çevresi arasındaki yüzey sıcaklıklarında değişimler gözlenmiştir.

Fakat bu değişim sürekli olmamıştır. Nitekim sıcaklık 1960-2016 yılları arasında düzenli bir artış göstermemiştir fakat genel itibariyle geçmiş dönemlere nazaran günümüzde yıllık sıcaklık ortalamalarında bir yükselme söz konusudur. Bu yükseliş geçmiş dönemlerde daha değişken olmasına rağmen, şehrin gelişmesiyle birlikte daha

yüksek ve kararlı bir hal almıştır. Nevşehir'de sıcaklık ortalamaları genel itibariyle 9-13 ºC arasındadır. Fakat geçmiş dönemlerde bu aralık 9-11 ºC arasında bir değer gösterirken, 2000'li yıllarda bu değer 11-12 ºC arasında bir değişim göstermiştir. Hatta 2010 yılında bütün yılların en yüksek ortalamasına (14 ºC) ulaşmıştır. Özellikle 1994 yılı öncesinde daha değişken ve düşük sıcaklık ortalamalarına sahip olan Nevşehir'de, şehrin gelişmesi itibariyle hem ortalama sıcaklıklar yükselmiş hem de bu sıcaklıklar 9-11 ºC aralığından 11-12 ºC aralığına yerleşmiştir.

Şehirsel gelişimlerin rüzgar yönü ve hızında da bir değişime sebep olduğundan daha önce bahsedilmişti. Şehirleşmeyle birlikte konutların inşa edilmesi, yine konutların yoğunluğu ve yükseltisi rüzgarları büyük oranda etkilemektedir. Nevşehir'de şehirleşme, esme yönünde değil fakat esme hızında küçükte olsa bir farklılık yaratmıştır. Nevşehir'in fiziki yapısı dolayısıyla rüzgar esme yönü güney-güneybatı (GGB), kuzey-kuzeydoğu (KKD) biçimindedir. Bu sebeple çalışmanın bu bölümünde bahsi geçen yönler üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Şehirleşmeyle birlikte güney-güneybatı (GGB), kuzey-kuzeydoğu (KKD) yönlerinden esen rüzgarların hızında bir miktar azalma görülmüştür. 1980 yılı itibariyle kaydedilen rüzgar yönü ve hızı verileri değerlendirildiğinde özellikle GGB yönünde esen rüzgarların esme hızı ortalamasındaki düşüş oldukça belirgindir. 1980'li yıllarda GGB yönünden esen rüzgar hızı ortalama 17-20 m/dak. İken, 1990 yılı itibariyle hem esme sıklığında hem de esme hızında bir düşüş gözlenmiştir. Bu dönem itibariyle GGB yönünden esen bu rüzgarın esme hızı ortalama 10-16 m/dak'ya kadar gerilemiştir (Tablo 8).

Kuzey-kuzeydoğu (KKD) yönlü esen rüzgarlar ise Nevşehir'de en aktif ikinci rüzgar frekans yönünü oluşturmaktadır. Şehirleşmenin rüzgar hızı üzerindeki etkisi KKD yönlü frekansta görülmemektedir. Kuzey-kuzeydoğu yönünden esen rüzgarlarda esme hızı ortalama 10-15 m/dak. olarak kaydedilmektedir. Uzun yıllar boyunca bu yönden esen rüzgar hızında bazı düşüş ve artışlar yaşanmıştır fakat ortalaması değişmemiştir. Bu durumun temelinde ise şehrin kuzeyinde güneyindeki kadar yoğun bir şekilde konutların olmaması yatmaktadır.

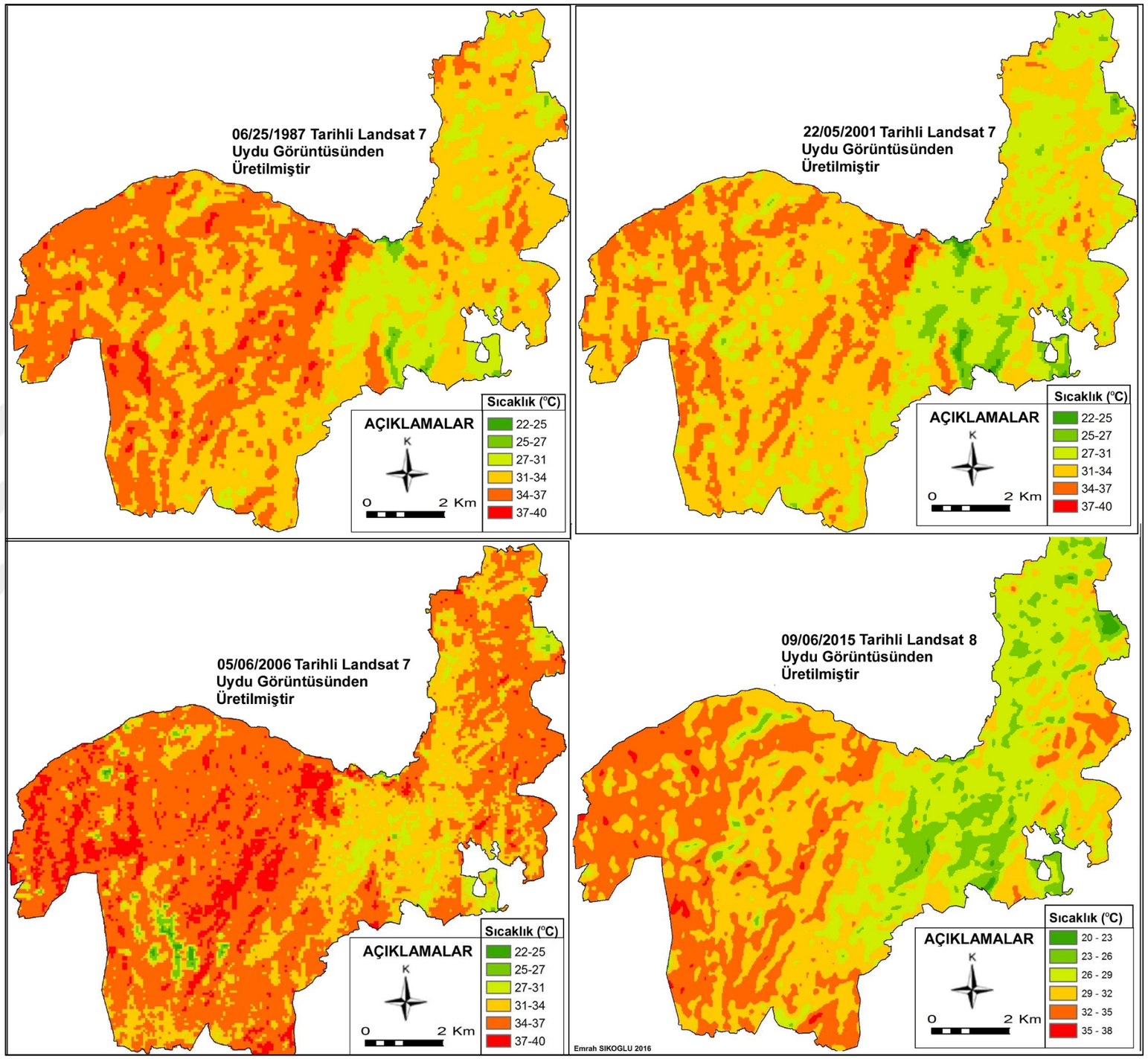
Şehirleşmenin nem ve yağış üzerindeki etkileri incelendiğinde ise: Bilindiği üzere şehirleşmeyle birlikte toprak yüzeylerinin binalarla, asfalt ve benzeri malzemelerle kapatılması ve yağışların kanalizasyonlar yoluyla yer altına indirilmesi sebebiyle, nem oranının düştüğü bilinmektedir. Fakat Nevşehir iklim itibariyle yarıkurak bir iklime sahip

olduğu için şehirleşmenin nem üzerindeki etkisi çok net değildir. Fakat yine de 1960 yılından günümüze kadar alınan veriler incelendiğinde özellikle 2000'li yıllarda nem miktarının geçmiş yıllara oranla daha düşük kaydedildiği gözlenmiştir. Nevşehir'de yıllık ortalama nisbi nem oranı %64 ile %51 oranları arasındadır. Geçmiş dönemlerde bu nem oranı daha çok %64 ile %58 arasında seyrederken, zaman içerisinde şehirleşmenin artmasıyla birlikte bu oran %59 ile %51 seviyesine gerilemiştir. Çalışma alanında yağış miktarı veya yağış türünde şehirleşmeyle birlikte belirgin bir farklılık gözlenmemiştir.

Isıtma ve endüstriyel işlemler sonucu bir sıcaklık üretimi söz konusu olmakta ve özellikle "**kışın**" radyasyon yüzeyleri artmaktadır. Şehir iklimi etkisinde kalan alan meteorolojik anlamda bir "**sıcaklık (ısı) adası**" olarak tanımlanabilir (Finke, 1980:226). Isı adalarının tespit edilebilmesi için özel ve teknik ekipmanlar gerekmektedir. Bu konu başlı başına özel bir çalışma konusu olup, çalışmanın bu bölümünde uydu görüntülerinden faydalanılarak Nevşehir'in şehirsel gelişiminin, yaz mevsiminde çalışma alanındaki yüzey sıcaklıklarını nasıl etkilediği tespit edilmiştir. Bu tespit için landsat 7 ve 8 uydu görüntüleri kullanılmıştır. Landsat 7'nin 6. Bandı landsat 8'in ise 10. termal bantları kullanılmıştır. Ayrıca çalışma sınırı olarak da Nevşehir'in belediye yönetsel alanıyla sınırlandırılmıştır. Haritada kullanılan kırmızının tonları daha sıcak yüzeyleri, yeşilin tonları ise daha serin alanları temsil etmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi ısı adaları daha çok kış mevsiminde görülmektedir. Yaz mevsiminde çekilmiş olan uydu görüntülerinden elde edilen yüzey sıcaklığı haritalarında ise bu durum tam tersi şeklinde bir gelişme gözlenmiştir.

1987 yılına ait ilk uydu görüntüsünde ölçülen sıcaklıklar 22 ile 40 ºC arasında ölçülmüştür. Bu uydu görüntüsünde şehir, belediye yönetsel alanın henüz orta kesimlerinde gelişme göstermektedir. Hatta haritada açık ve koyu yeşil renklerin yoğun olduğu yerlerde şehirsel gelişmeler görülmektedir. Bu haritada yüzey sıcaklıkları şehrin daha çok batı kesiminde yoğunlaşmıştır (Harita 7).

Harita 7. Nevşehir'in Yüzey Sıcaklık Haritası (1987-2015).

2001 yılında şehir kuzeye doğru gelişme göstermeye başlamış ve şehrin kuzey kesiminde de yavaş yavaş yüzey sıcaklıklarında düşüşler gözlenmiştir. 2006 yılındaki görüntüde ise haritanın geneline her ne kadar koyu renkler hakim olsa da bu renkler içerisinde açık yeşil ve sarı renklerin hakim olduğu alanlar şehirsel gelişimin yoğunluk kazandığı alanları göstermektedir. 2015 yılı uydu görüntüsünde ise şehir yerleşiminin yayılma alanı iyice genişlemiş ve şehrin kurulduğu alanlar çevresine göre daha düşük yüzey sıcaklığına sahip bölgeleri oluşturmuştur (Harita 7).

Bütün haritalarda ortak olan ve bahsedilmesi gereken asıl konu ise yeşil renkle temsil edilen alanların dağılımı ve özellikleridir. Şehrin gelişimiyle birlikte yüzey sıcaklıklarında düşüş yaşanmasına rağmen özellikle koyu yeşil renklerle temsil edilen bazı sabit alanlar mevcuttur. Bu alanlar şehrin içerisindeki stadyum, park, bahçe ve küçük ormanlık alanları temsil etmektedir. Bu alanların dışında şehrin kuzey doğu ucundaki koyu yeşil alan dikkat çekicidir. Bu küçük alan 1987 yılındaki uydu görüntüsü dahil olmak üzere bütün haritalarda yayılma göstererek öne çıkmıştır. Bu alanda herhangi bir konut ve yeşil alan yoktur. Burası şehrin içerisindeki halkın deyimiyle “Sarıtaş” yani ignimbirit çıkarma bölgesidir. Çıkarılan bu taş binaların dış cephesinde hem görsellik hem de yalıtım amacıyla kullanılmaktadır.

Şehrin batısında yoğun kırmızı alanlar içerisindeki yeşil alanlar ise sulu tarımın yapıldığı alanlardır. Haritalardaki yoğun kırmızı ve turuncu alanlar içinde, şehrin gelişim kısmında olanlar yoğun konut alanlarına, beton ve asfalt yüzeylerine karşılık gelirken, şehrin dışında kalan yüzey sıcaklığının yoğun olduğu yerler ise çıplak toprak zeminleri ve kuru tarım alanlarını temsil etmektedir.

3.9. Nevşehir'in Hidrografik Özellikleri

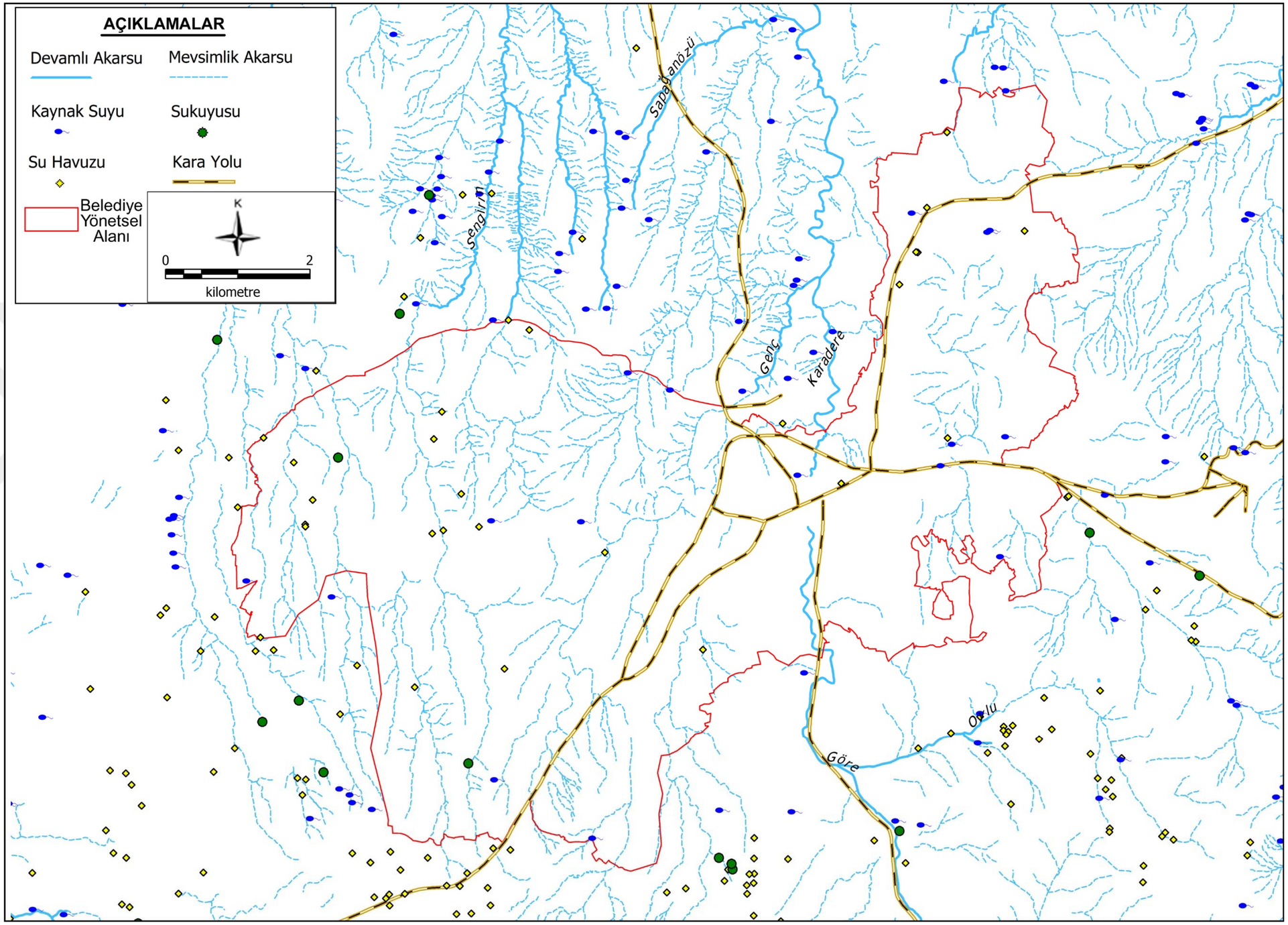
Nevşehir İli'nin en önemli akarsuyu her mevsim su taşıyan Kızılırmak'tır. Fakat nehrin şehre olan uzaklığı dolayısıyla, şehir böylesine önemli bir akarsudan faydalanamamaktadır. Kızılırmak'a irili ufaklı çok sayıda dereler katılmaktadır. Bu derelerin çoğu Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında kurumaktadır. Nevşehir İli sınırları içerisinde tarım sulamalarında ve şehrin içme suyunu temin amacı ile derinlikleri 50-200 m arasında değişen yüzlerce sondaj yapılmıştır. Bu sondajlar sonucu, kuyulardan 31 lt/sn ile 50 lt/sn arasında su çıkarılmaktadır. Nevşehir İli'nde debileri 0.02 lt/sn-6 lt/sn arasında değişen çok sayıda kaynak bulunmaktadır. Ancak yörede özellikle tarım amaçlı yeraltı suyundan yararlanıldığından bu kaynakların büyük bir bölümü aşırı yeraltı suyu kullanımı sonucu yaz aylarında kurumaktadır.

Nevşehir'de yer alan kaya birimlerinden yeraltı suyunu en iyi Üst Miyosen-Pliyosen yaşlı formasyonlara ait konglomera ve tüflü seviyeler taşımaktadırlar. Bu formasyonlarda açılan sondajlı kuyulardan bol miktarda kaliteli su alınabilmektedir.

Resmi kurumlardan elde edilen haritaların tümünde, çalışma alanı içerisinde ve yakın çevresinde Genç, Karaağaç, Göre ve Oylu suları devamlı akarsuları temsil etmelerine rağmen, günümüzde bu akarsular içerisinden akışını sürdürenler Karaağaç ve Genç sularıdır. Göre ve Oylu suları da arazi gözlemlerinden anlaşıldığı üzere mevsimlik akarsu halini almıştır. Bu akarsular dışında yaz aylarında kuruyan yüzlerce mevsimlik akarsu bulunmaktadır. Ayrıca Nevşehir'de ve yakın çevresinde birçok havuz, su kuyusu ve kaynak suyu bulunmaktadır.

Kaynak suların birçoğu mevsimlik akarsuların hemen kıyısında bulunmaktadır. Sıklıkları ve sayıları Kızılırmak'a doğru yaklaştıkça artmaktadır. Kaynak suların birçoğu yine tüflü arazi üzerinde görülmektedir.

Açılan su kuyuları da yine benzer araziler üzerinde yer almaktadır. Çalışma alanı ve yakın çevresinde açılmış olan kuyular da genelde mevsimlik akarsuların etrafında açılmıştır. Ortalama debileri 2 lt/sn'dir. Kuyuların birçoğu sulama amaçlı kullanılmaktadır.

Harita 8. Nevşehir ve Yakın Çevresinin Hidrografya Haritası (Kaynak: Tarım Bakanlığı)

Yaz kuraklığının tarım arazilerindeki etkisini azaltmak için çalışma alanı ve yakın çevresinde çok miktarda su havuzları yapılmıştır. Bu havuzların dağılımında en dikkat çeken özellik, mevsimlik akarsuların ve kaynak sularının az olduğu yerlerde olmalarıdır. Bir diğer özellikleri ise tarım arazilerine olan yakınlıklarıdır. Çalışma alanı sınırı içerisinde bulunan havuzların neredeyse tümü, henüz imara açılmamış tarımsal arazi olarak kullanılan alanlarda yer almaktadır (Harita 8).

Şehir merkezindeki içmesuyu, şehrin kuzey batısındaki Çat ve Gülşehir ilçelerinin çevresinde bulunan Sengirin ve Arzu-Kamber mevki olarak adlandırılan alanlarda açılmış kuyulardan sağlanmaktadır. Volkanik kayaçların içerisinde açılan kuyu suları arsenik içermektedir.

Arsenik; renksiz kokusuz ve doğada yaygın olarak bulunur. Nevşehir ili ve çevresindeki sularda bulunan arsenik değeri genel olarak 14-80 µg/l'dir. Dünya Sağlık Örgütüne göre bu değer 10 µg/l ve altında olmalıdır. Şehrin sularının alındığı Çat köy civarında bu değer yaklaşık olarak 20 µg/l olarak tespit edilmiştir (Atabey, 2013;235-247). Arsenik deri hastalıkları başta olmak üzere solunum, kalp-damar, sindirim sistemi bozuklukları gibi birçok hastalığa yolaçmaktadır. Arseniğin oluşmasında doğal ve antropojen birçok etken mevcuttur.

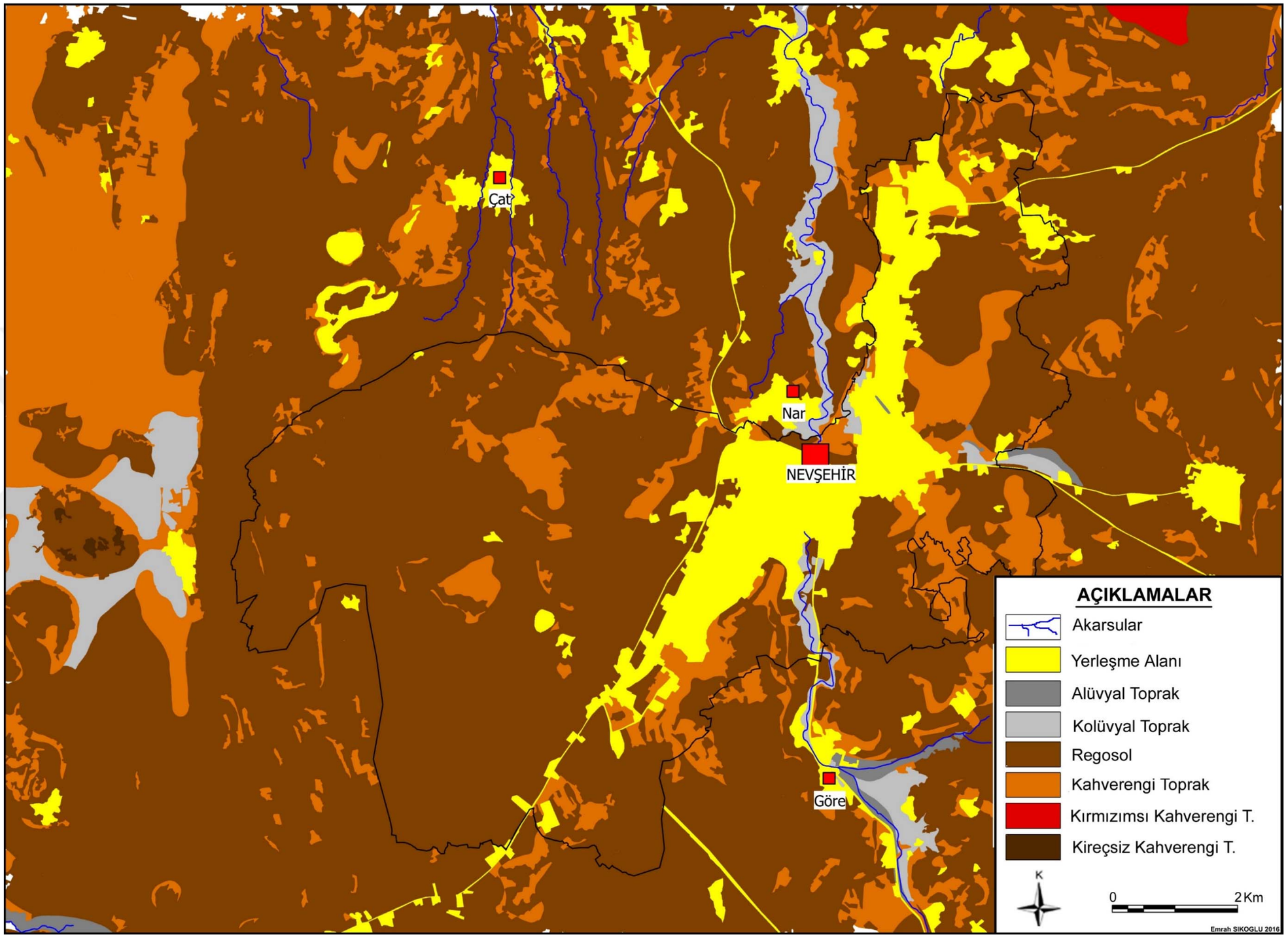
İçme sularındaki arseniğin normal seviyelere indirilmesi için 2009 yılında bir de Arsenik Arıtma Tesisi kurulmuştur. İçme sularında yapılan ölçümlerde bazı kaynaklardaki arsenik değeri 8 µg/l olarak ölçüldüğü için bütün sular arıtmadan geçirilmemektedir. Buna rağmen içme sularının %80'i arıtılarak sulardaki arsenik oranı Dünya Sağlık Örgütü standartlarına (10 µg/l ve altı) kavuşturulmaktadır. Elde edilen bu arıtma suları, arsenik değeri doğal sebeplerle düşük olan içme sularıyla karıştırılarak, şebekelere gönderilmektedir.

3.10. Nevşehir'in Toprak Özellikleri

Toprak, yeryüzünün dışını ince bir tabaka halinde kaplayan, kayaların ve organik maddelerin türlü ayrışma ürünlerini karışımından meyana gelen, içerisinde ve üzerinde geniş bir canlı alemi barındıran, bitkilere durak yeri ve besin kaynağı olan, belli oranlarda su ve hava içeren üç boyutlu bir varlıktır (Mater, 1998:5). Toprak oluşumunda iklim, ana materyal, bitki örtüsü, fauna, topografya, zaman ve beşeri faktörler etkilidir. Nevşehir ve yakın çevresinde bu faktörlere bağlı olarak büyük toprak gruplarından, altı farklı toprak türü görülmektedir.

Toprak türlerinden üçü (Kahverengi Topraklar, Kırmızımsı Kahverengi Topraklar ve Kireçsiz Kahverengi Topraklar) zonal toprak grubuna girerken, diğer üçü de (Alüvyal, Koluvyal ve Regosol) azonal toprak grubuna dahildir. Çalışma alanındaki toprakların türü ve dağılışı şöyledir;

Nevşehir ve yakın çevresinde en fazla yayılış gösteren toprak türü Regosoller bir diğer ismiyle iskelet topraklardır. Bu toprak türü azonal toprak grubuna ait olup, çalışma alanının hemen her yerinde görülmektedir (Harita 9).

Harita 9. Nevşehir'in Toprak Nitelikleri (Kaynak: Tarım Bakanlığı)

Regosoller alüvyon dışındaki yeni sediment depoları üzerinde bulunurlar. Genellikle ince bir A horizonuna sahip olan bu topraklar lokal koşulların özelliklerine bağlı olarak tarımsal açıdan değerlendirilebilirler (Mater, 1998:190). Regosoller patlamalı volkan püskürmeleriyle meydana gelen ve çoğunlukla kum ebadındaki asit volkanik malzemeler ve özellikle tüfler üzerinde oluşan topraklardır ve üzerlerinde kumlu toprakları seven bitkiler yetişmektedir. Ülkemizdeki volkanik Regosoller, İnseptisol ordosunun Andept alt ordosuna girer (Atalay, 2006:452).

Nevşehir'de Regosollerden sonra en fazla yayılma alanı gösteren toprak türü Kahverengi Topraklardır. Kahverengi Topraklar çalışma alanında Regosollerin içerisinde parçalar halinde görülmektedir.

Bu topraklar daha çok yarıkurak bozkır bölgelerinde oluşmaktadır. Humus miktarı az ve açık renklidirler. Kahverengi Toprakların A horizonu açık kahverenginin çeşitli tonlarında olabilir, kireç önemli ölçüde A horizonundan uzaklaşmıştır. B horizonu, A horizonundan taşınan materyallerin, özellikle de kirecin biriktiği horizondur. Baz doygunluğu yüksek olan bu topraklar, sulama yapıldığında yüksek verimli topraklar arasına girer (Atalay, 2006:255). Nevşehir'de Kahverengi Topraklar büyük oranda Mera alanlarına karşılık gelmektedir.

Çalışma alanındaki bir diğer azonal topraklar ise alanlarına göre fazladan aza doğru sırasıyla Kolüvyal ve Alüvyal topraklardır. Nevşehir'de bu toprak türlerine daha çok Göre ve Karaağaç dere vadilerinin tabanlarında ve yamaçlarında rastlanmaktadır.

Bilindiği üzere Alüvyal topraklar (Fluvisols) akarsu yataklarında ve kıyılarındaki genç alüvyal dolgular üzerinde gelişmektedir. Bu topraklar üzerinde yeterli zaman geçtiğinde oldukça verimli alanları meydana getirirler.

Kolüvyal topraklar ise dağların eteklerinden ve yamaçlardan gerek yer çekiminin gerekse yüzeysel akıma geçen suların etkisi ile taşınan çakıllı, kumlu malzemelerin yamaçların eteklerinde birikmesiyle oluşur. Fizyolojik derinlikleri fazladır. Taşınma ve aşınmanın durduğu sahalarda ise zayıf da olsa A horizonu gelişme gösterir. Su ve hava dolaşımı iyi olduğu kolüvyal depolar üzerinde kökü derine giden ağaçlar yetişmekte veya bağcılık yapılmaktadır (Atalay, 2006:451).

Nevşehir'de Göre ve Karaağaç dere sularının bulunduğu alanlarda eğimin fazla olması ve iklim dolayısıyla yüzeysel akışın fazla olması, kolüvyal toprakların alüvyal topraklara oranla daha fazla alana yayılmasına sebep olmuştur.

Alüvyal topraklar ise bahsi geçen akarsuların yataklarını düzleştirdiği alanlarda yayılım göstermiştir. Bu toprak gruplarının dar ve dik bir alanda bulunması sebebiyle tarımsal araziler ve yerleşmeler bulunmamaktadır. Bu alanlar şehirde daha çok piknik alanı olarak değerlendirilmiştir.

Yukarda bahsedilen toprak grupları dışında haritada bir de Kireçsiz Kahverengi Topraklar ve Kırmızımsı Kahverengi Topraklar görülmektedir. Bu iki toprak grubu çalışma sahamız olan Nevşehir'in belediye yönetsel alan sınırı dışında olup oldukça dar bir bölgede görülmektedir.

Kırmızımsı Kahverengi Topraklar ülkemizde daha çok Güneydoğu Anadolu bölgesiyle özdeşleşmiş bir toprak grubudur. Topraktaki kızılımsı veya kırmızımsı renk sıcaklığın yüksek olması ve çözünebilen kalsiyum karbonatın varlığından (terra rosa oluşumu) kaynaklanmaktadır (Atalay,2006:424). Haritada bu toprak grubu kuzeyde küçük bir alanda görülmektedir. Kızılırmak'a yakın olan bu alanda sıcaklığın daha yüksek olması Kırmızımsı Kahverengi Toprakların oluşmasına sebep olmuştur.

Kireçsiz Kahverengi Topraklar ise yine haritanın batısında Susamsivrisi Tepenin üst kısımlarında görülmüştür. Bu topraklar genelde Kırmızımsı Kahverengi Topraklardan daha fazla yağış alan bölgelerde görülür. Susamsivrisi Tepe çevresine göre yüksekte olması sebebiyle daha fazla yağış almakta ve tepenin üst kesimlerinde Kireçsiz Kahverengi Toprakların oluşmasına sebep olmaktadır (Harita 9).

3.11. Nevşehir'in Bitki Örtüsü

İç Anadolu'nun hakim bitki örtüsü, otsu türlerden meydana gelen steplerdir. Kuraklık şartlarına uyum sağlamış bu bitki örtüsüne bozkır adı da verilmektedir. Bununla beraber, İç Anadolu stepi içinde orman adaları bulunduğu gibi, ormanlar öbekleri içerisinde de step sahaları bulunmaktadır (Arınç, 2011, 257).

Şehirler doğal bitki örtüsünün büyük ölçüde tahrip edildiği veya en azından değiştirildiği yerleşmelerdir. Ancak oturma alanları, parklar ve açık alanlarda görsellik ve şehir peyzajı amaçlı çimen, çalı ve ağaçlara sıkça rastlanır. Şehirler, özellikle merkezi alanlarda bitki örtüsünden yoksundur. Çünkü bu gibi alanlarda hava kirliliği yüksektir ve bitki kök sisteminin gelişimi için uygun, havalandırılmış toprak yoktur (Uğur, Aliağaoğlu, 2015, 116).

Çalışma alanı içerisinde ormanlık sahalar tahrip edilmiştir. Bu sebeple ormanlık alandan ziyade fundalıklar mevcuttur. Bu alanlar şehrin doğusundaki Oylu Dağı'nın batı eteklerinde ve kuzeyde Üniversite'nin kurulmuş olduğu alanın çevresinde mevcuttur. Yine Oylu Dağı'nın doğu kısmında ise çalılık bir alan bulunmaktadır. Bu alanlar dışında tarımsal üretimin yapıldığı tarla etraflarında meyve ağaçları ve Orman Bölge Müdürlüğü tarafından dikilen Mahlep ağaçları bulunmaktadır.

Nevşehir Türkiye'de orman varlığı bakımından en az araziye sahip iller arasındadır. 1726 yılına ait olduğu ileri sürülen bir uygulamada, Nevşehir'in gelişmesi ve evlerin inşa edilmesi için kullanılması düşünülen kerestelerin Erdaş Dağı'ndan alındığı söylenmektedir. Bu sebeple Erdaş Dağı'ndaki meşe ormanları kesilerek yok edilmiştir. Yine aynı dönemde Nevşehir'e yerleştirilen aşiretlerin geçimlerini sağlayabilmeleri için bağ ve bahçeye sahip olmaları istenmiştir. Bu ölçekte Ürgüp sınırından Göre yoluna kadar olan alanda meşe ormanları kaldırılıp bu topraklara üzümler dikilmiştir. Ayrıca Oylu Dağı ve Ürgüp arasındaki meşeler de kesilerek dut ağaçları dikilmiştir. İpek böceği yetiştirmek içi yapılan bu girişimle yöre halkına bir geçim kaynağı yaratılmak istenmiştir. Ancak iklim ve kültür buna elverişli olmadığı için bir sonuç alınamamıştır (Güney, 2008:5-6).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. NEVŞEHİR'İN KURULUŞ VE GELİŞİM EVRELERİ

Eski kültür yörelerinin zamanımızdaki arta kalan görüntülerini ve teşekkül tarzındaki zindeliği tanımak, lokalize etmek, açıklamak ve yorumlamak; bunun ile de yöre tarihi ve eski yöreler için yapılan çok boyutlu araştırmalar bir belge olarak kazanılır. Bu bakımdan tarihi coğrafya araştırmaları çok önemli bir vasıta olarak görülmelidir. Ayrıca, kültür yöresindeki tarihi coğrafya değişikliklerinin ilmi nitelik ve özelliğinin ortaya çıkarılması için saha araştırmaları neticesinde elde edilen çeşitli belgeler çok önemli değerde bir çalışmanın temelini oluştururlar (Karaboran, 1996; 5).

Çalışma sahası olan Nevşehir'in kuruluş ve gelişim aşamaları çeşitli dönemlere ayrılarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu dönemler öncelikle Cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır. Cumhuriyet dönemi ise kendi içinde üç alt başlığa ayrılmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan Nevşehir'in il olmasına kadar geçen süre yani 1923-1954 yılları arası ilk dönem olarak incelenmiştir. 1954-1990 yılları arası ise ikinci dönem olarak ele alınmıştır. Çalışma sahasındaki şehirleşme çalışmalarının en hızlı olduğu dönem 1954-1990 yılları arası dönem olarak belirlenmiştir. Bu dönemde açılan sanayi tesisleri, eğitim kurumları oldukça hızlı bir şekilde yapılaşmış ve bazı sanayi kurumları bu süreçte tekrar kapatılmıştır. 1990 yılı ve sonrası dönem ise şehirleşmeyle ilgili daha sağlam ve stabil çalışmaların yapıldığı üçüncü evreyi oluşturmuştur. 1990 yılı itibariyle şehirsel gelişim günümüze kadar incelenmeye çalışılmıştır.

4.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Kuruluş tarihi oldukça eskiye dayanan Nevşehir'in bilinen tarihi, M.Ö. 6500'lere kadar uzanmaktadır. Ancak, Nevşehir'de yazılı tarih öncesi dönemleri aydınlatacak araştırmalar yetersiz olduğu için, bu konuda kesin bilgiler verilememektedir. Yöredeki tek prehistorik araştırma, 1964-1966 yılları arasında İngiliz Arkeoloji Enstitüsü Ankara Şubesi'nce yapılmıştır. Çalışmalar sonucunda Nevşehir Niğde yöresinde, Neolitik Dönem' den başlayan birçok yerleşim yeri saptanmıştır (Parla, 1982-1983: 6064).

Kapadokya bölgesi tarih içerisinde çeşitli devlet, toplum ve önemli kişilerin adlarıyla anılmıştır. Tarihi süreç içerisinde Kapadokya Bölgesi'ni üç ana dönemde

incelemek mümkündür. Birinci dönem paleolitik, neolitik ve antik dönemlerdir. İkinci dönem Roma ve Bizans dönemleri ve son dönem Türk dönemidir.

Kapadokya'da paleolitik döneme ilişkin izlere pek rastlanmamakla birlikte, bugüne kadar elde edilen veriler bu izlerin erken paleolitik dönemden çok, son paleolitik döneme ait olduğunu göstermektedir. Paleolitik dönemden sonra volkan patlamalarının uzun süre insan yerleşimine müsaade etmediği sanılmaktadır. Bu dönem neolitik döneme kadar devam eder. Bölgede yapılan arkeolojik araştırmalar da neolitik dönemden başlayan birçok yerleşme tespit edilmiştir. İnsanlığın avcılık ve toplayıcılıkla geçindiği döneme ait izlere rastlanmamasında volkanik patlamaların yanı sıra, Kapadokya'nın yaşayan doğasının sonucu, mekânların bir sonra gelenler tarafından genişletilip tekrar yerleşime sahne olmasıyla izlerin silinmesinden kaynaklanmaktadır.

Şehrin eski isminin "*Nyssa*" olduğu ileri sürülmektedir. Ancak Nyssa'nın yerinin bugünkü Nevşehir'e mi yoksa Nar'a mı tekabül ettiği tam olarak bilinmemektedir. Bölgenin Osmanlı idaresine girmesinden sonra şehrin yerinde Muşkara adlı bir köyün mevcudiyetinden söz edilmektedir (Şahin, 2013, s. 178). Yapılan araştırmalarda tespit edilen vabartumlara göre şehir MÖ. 2000 ile 1750 yılları arasında Asur Ticaret Koloniler döneminde oldukça gözde mekanlar arasındaydı (Komisyon, 2004: 12).

Bu dönemden kalan Anadolu tarihini aydınlatan en önemli belgeler Kapadokya tabletleridir. Kapadokya'nın "güzel atlar ülkesi" anlamına gelen adı da Asurluların mirasıdır. Asurluların "*Katpatuka*" adını verdiği bölge Persler döneminde "*Kapadokya*" adını almıştır. Erken bronz çağı sonlarında (M.Ö.3200–1650) bölgenin özelikle Avanos ve Kültepe'nin önemli, bir ticaret merkezi olduğu Asurlu tüccarların pişmiş topraktan yapılmış ticaret mektuplarından öğrenilmektedir. Asur dönemi MÖ. 1850–1800 yılları arasında sona ermiştir (Karakaya, 2007: 7).

M.Ö. 1800–1200 yıllarında Hititler Kapadokya'nın güney bölümlerini de egemenlikleri altına alınca, Nissa çevresiyle birlikte bu devletin sınırları içinde kalmıştır. Bu dönemde Nisa Ankara ile Kayseri'yi birbirine bağlayan yol üzerinde olduğundan önemli bir merkez olarak gelişmiştir (Güney vd. 1974: 20).

M.Ö. 1200–1100 yıllarında Hititlerin bir kolu olan Tabal Krallığı yeniden canlanarak bölgeyi ele geçirmiştir. Ancak Ege'den, Kafkaslardan ve Doğudan gelen saldırılarla sarsılan Krallığın Kapadokya'daki hâkimiyeti, Frigyalıların öncüsü Mıskiler tarafından son bulmuştur. M.Ö. 1100–950 tarihleri arasında Frigyalılar bölgeye hâkim olmuş ancak Kimmer ve İskit akınları sonucunda Firigler Orta Anadolu'dan Batı'ya

sürülmüştür. M.Ö. VI. Yüzyılda bölgeye Firigya'nın önemli bir kısmını ele geçiren Lidyalılar egemen olmuştur. M.Ö. 575–546 arasında Lidya, Pers çatışması yaşanmıştır ve Persler bölgeye hâkim olmuştur. Anadolu halkı Pers hâkimiyetine alışamamış ve sık sık ayaklanmıştır. M.Ö. 334–331 dönemlerinde Makedonya komutanlığı bu büyük krallığı çökertmiş ve Kapadokya'ya hâkim olmuştur. M.S.17 yılında Kapadokya Krallığı Dönemi Nevşehir tarihinde birinci aşamayı oluşturur (Karakaya, 2007: 8).

17–395 Roma İmparatorluğu (395 Doğu Roma Bizans Devleti) ikinci dönemi oluşturur. Roma İmparatorluğu bütün Anadolu'yu ele geçirdikten sonra, Hıristiyanlığın yayılma dönemlerinde, dinsel özgürlük olmadığı için halk Göreme vadilerine sığınmıştır. Peribacalarının içlerini oyarak kilise, ev, ahır, kiler, şarap evleri oluşturmuştur. Göreme ana yollardan uzak olduğu için Roma İmparatorluğu bu alana pek fazla nüfuz edememiştir. Bu sayede Kapadokya yöresi uzun yıllar Hıristiyanlık Okulu ve misyonerlik merkezi olarak kalmayı başarmıştır (Güney vd. 1974: 32). Bu durumun günümüzdeki en önemli kanıtı ise Nevşehir'de bulunan yeraltı şehridir. Yeraltı şehrinde bulunan kilise, ahır, anıt mezarlar ve evler, bu dönemde Nevşehir'in aktif olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Ayrıca yine yeraltı şehrinde bulunan ahırın büyüklüğü ve demir işleme ocaklarının varlığı Nevşehir'in bu dönemde de merkezi bir fonksiyonunun olduğunu ispatlar niteliktedir.

Roma İmparatorluğu ikiye bölününce Anadolu Doğu Roma'nın eline geçmiştir. Daha sonra Araplar 300 yıl süreyle Kapadokya'ya hâkim olmuşlardır. Bu dönemde Kapadokya durmadan Bizans ve Araplar arasında el değiştirmiş ve Hıristiyanlar için bir sığınak olmuştur (Güney vd. 1974: 21).

1071 yılında Malazgirt Ovasında Bizans ordusunu yenen Türkler akın akın Anadolu'ya gelmeye başladılar. Bu da üçüncü aşamayı başlatmıştır. Emir Afşin Bey Kapadokya'yı Türk yerleşmesine açmıştır. Kapadokya bu süreçte giderek Türkleşmiştir. 1243'te Kösedağ Savaşı'nda Selçukluların Moğollara yenilmesiyle bölgede Moğol hâkimiyeti başlamış ve bölge Moğollar tarafından bir üs olarak kullanılmıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti yıkılınca bölge Karamanoğullarının ve Dulkadiroğlularının egemenliğine girmiştir. Yavuz Sultan Selim Dulkadiroğlularını ortadan kaldırınca bölge Osmanlı İmparatorluğunun egemenliğine geçmiştir (Güney vd. 1974: 32).

XVI. Yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine giren Kapadokya bölgesinde bulunan Muşkara köyü, günümüzdeki Nevşehir ilinin nüvesini teşkil etmektedir. XVIII. yüzyılda

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazam olmasıyla birlikte Muşkara'nın tarihinde değişiklikler başlamıştır. Sadrazam Muşkara'yı çok sayıda mimari yapılarla donatarak imar ve iskânını tamamlamıştır. İdari taksimatını da değiştirerek Niğde sancağına bağlı bir kaza haline getirilmiş ve yerleşim yerinin adı yeni şehir anlamında "Nevşehir" olarak değiştirilmiştir. İbrahim Paşa'nın yaptırdığı eserler arasında iki cami, muallim hane, sekiz adet çeşme, imaret, kütüphane, iki hamam, bir han, mektep ve medrese bulunmaktadır (Fotoğraf 42-43-44) (Aktepe, 1963: 20).

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, imar ve iskân faaliyetleri yanında bölgenin nüfusunu artıracak önlemler de almıştır. Bu amaçla bölgeye yerleşenlere vergi muafiyeti getirilmiş ve bazı konargöçer aşiretleri bu bölgeye yerleştirmiştir. Ayrıca konargöçerlere ev yeri verilmesi ve tarımla uğraşmaları için de bağ alanı ya da tarla gösterilmesi iskân sürecini hızlandırmıştır. Bölgeye yerleştirilen 15 kadar aşiret içerisinde Bektik, Boynuincelü, Horasanlu, Herikli, İnallu, Araplı ve Rişvan aşiretleri bunlardan sadece bir kaçıdır. Bu aşiretler iskân edildikleri bölgelere isimlerini vermek suretiyle yerleştirmişlerdir. Bugün özellikle kale ve çevresinde bazı yer ve mahalle isimleri hala bu aşiretlerin adlarını taşımaktadır (Harita 10) (Güney, 1993:57).

4.2. Cumhuriyet Dönemi

Nevşehir, Osmanlıların son dönemlerinde Niğde Sancağı'na bağlı bir kaza markeziydi. Cumhuriyetin ilanından sonra 1924'te Niğde yeni bir idari yapılanmada il olarak ortaya çıkarken Nevşehir de ilçelerinden biri oldu. 6429 sayılı yasa ile Nevşehir 20 Temmuz 1954 tarihinde il haline getirilmiştir. Kırşehir ve Kırşehir'e bağlı Mucur, Avanos, Hacıbektaş, Kayseri'ye bağlı Ürgüp, Niğde'ye bağlı Arapsun (1948'de Gülşehir adını almıştır) Nevşehir'in ilçeleri olmuştur. 1954'te Kozaklı Nevşehir'e bağlanmış, Derinkuyu ise 1 Nisan 1960'ta Nevşehir'e bağlı bir ilçe durumuna getirilmiştir. Acıgöl kasabası ise 4 Temmuz 1987'de ilçe olmuş ve Nevşehir'e bağlanmıştır.

1954 yılından sonra hızlı bir şehirleşme sürecine giren Nevşehir 1990 yılına kadar ekonomik ve kültürel hareketliliğin yaşandığı bir mekan olmuştur. 1990 yılından sonra ise daha yavaş fakat köklü yapılaşmalar belirginleşmiştir. Nevşehir'in Cumhuriyet kurulduktan sonraki gelişimini üç dönem halinde ele almak mümkündür.

4.2.1. 1923-1954 Yılı Arası I. Dönem

Nevşehir'in asli yerleşim yeri kalenin yani bugünkü Höyük'ün yeridir. Nüfusun zaman içerisinde artmasına bağlı olarak yine kale civarındaki yerleşmeler etrafında şehir büyümeye başlamıştır (Harita 10).

Geçiş döneminde bölgenin sosyal ve iktisadi hayatındaki en önemli değişim, 1923'de Lozan Antlaşması çerçevesinde imzalanan Türk-Yunan mübadelesinde yaşanmıştır. Bölgede sarraflık mesleği ile uğraşan, ticaret ve finans sektörünü elinde tutan Gayri Müslimlerin mübadele ile bölgeyi terk etmeleri, arkalarında ticaret, zanaat ve finans sektörlerinde bir boşluk oluşmasına sebep olmuştur.

Milli kalkınmanın ancak milli sermaye ile gerçekleştirilebileceğini düşünen ülke yönetimi, 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar gereği, sermaye ihtiyacını karşılamak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde yerel bankaların kurulmasını planlamıştır. Bu planlama dahilinde Nevşehir'de yerli müteşebbisler tarafından "Nevşehir Bankası Türk Anonim Şirketi" adıyla bir banka kurulması kararlaştırılmıştır. Bakanlar kurulunun 9 Kasım 1926 tarihinde aldığı karar ile 10 Şubat 1927 tarihinde 100 bin lira sermaye ile banka faaliyetlerine başlamıştır. 1947-1950 yılları arasında banka zarar ettiğinden dolayı kapanmıştır (Özdemir, Çakırbaş, 2013: 564-565).

Nevşehir'in ilçe statüsünde olduğu 1954 yılı dönemine kadar, çalışma alanıyla ilgili bilgi ve belgeler oldukça azdır. Fakat yapılan arazi gözlemleri ve mülakatlar sonucunda, Nevşehir'de kurulan bankanın o dönemdeki çiftçilere destek vermesi amacıyla kurulduğu anlaşılmıştır. Bankanın 1947 yılında zarar edip kapanmasında ise o yıl yaşanan don olayı sebebiyle çiftçinin zarar etmesi ve borcu ödeyememesinin büyük rol oynadığı düşünülmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak, Nevşehir'in ilçe statüsündeyken birincil geçim kaynağının tarım olduğunu söylememiz mümkündür.

Yine resmi kurumların bulunduğu yerler bakımından ve Nevşehir'in o dönemdeki nüfusuna binaen, şehrin kale civarında Eskili, Bekdik, Tahta Camii, Memiş Bey, Cami Atik, Kayacami, Raşitbey, Dere ve Cumhuriyet Mahalleleri etrafındaki dar bir alanda kurulu olduğunu söylememiz mümkündür (Harita 10). Bahsi geçen mahallelerin etrafı yani bugünkü Nevşehir'in kurulmuş olduğu alan da tarımsal arazi içerisinde bağlık ve bahçelik alanlara tekabül etmektedir.

4.2.2. 1954-1990 Arası II. Dönem

Nevşehir, 20 Temmuz 1954 tarihinde il haline getirildikten sonra ilin yönetim merkezi olarak çok hızlı bir şehirleşme sürecine girmiştir. Bu süreçte şehrin gelişiminin hızlanmasında kurulan sanayi tesislerinin etkisi büyük olmuştur. Bu tesisler hem şehrin gelişim yönünü hem de gelişim hızını belirlemiştir. Fakat zaman içerisinde birçoğu, bazı sebeplerle kapanmış ve ticaret ortamından çekilmiştir.

Nevşehir'de ilk olarak kuzey yönlü bir gelişme yaşanmıştır. 1958 yılında, bugünkü Nevşehir-Nar yolu güzergahına yakın bir noktada Taskobirlik Şarap Fabrikası kurulmuştur. Aynı dönemde yine bu alanda Stadyumun yapılmış ve bugünkü Nevşehir Adliye Binasının olduğu 350 Evler Mahallesi civarına İl Jandarma Alay Komutanlığı sitesi kurulmuştur. Bu sebeple şehir, 1958 yılı itibariyle kuzeye doğru hızlı bir gelişme göstermiştir. Taskobirlik ilerleyen dönemlerde önce özelleştirilmiş daha sonra şarap üretimine son verilerek meyve suyu üretim ve satışında kullanılmıştır.

Nevşehir'in batı yönlü gelişmesi ise 1966 yılında Küçük (Yeni) Sanayi Sitesinin inşasıyla başlamıştır. Şehrin batı yönlü gelişimi bazı sonuçları da beraberinde getirmiştir. Gereksinimler sonucu, işyerleri, oteller ve bankaların bu alanda açılmasına vesile olmuştur (Güney, 2008: 8). Küçük Sanayi sitesinin kuruluşundan sonra Lale Sanayi Sitesi de bu dönem içerisinde Küçük Sanayi Sitesi'nin hemen güneyinde inşa edilmiştir.

Şehrin batısında bugün yerinde kapalı Pazar ve Park alanı olan, Kapucubaşı Mahallesiyle Sümer Mahallesinin kesişme alanındaki sahada 1967 yılında Sümerbank İplik Fabrikasının kurulması şehrin yine batı yönünde büyümesini desteklemiştir. Ayrıca şehrin batısında, 1984 yılında kurulan ve geçici bir süre hizmet veren Erciyes Üniversitesine bağlı Otelcilik Yüksek Okulu kurulmuştur. Erciyes Üniversitesine bağlı bölümler bugünkü Lale Sanayi'nin içerisindeki çıraklık eğitim merkezinde (KOSGEP binasının bir bölümünde) hizmet vermiştir. Bahsi geçen sebeplerle şehrin batısı 1965-1985 yılları arasında en çok gelişmenin yaşandığı alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

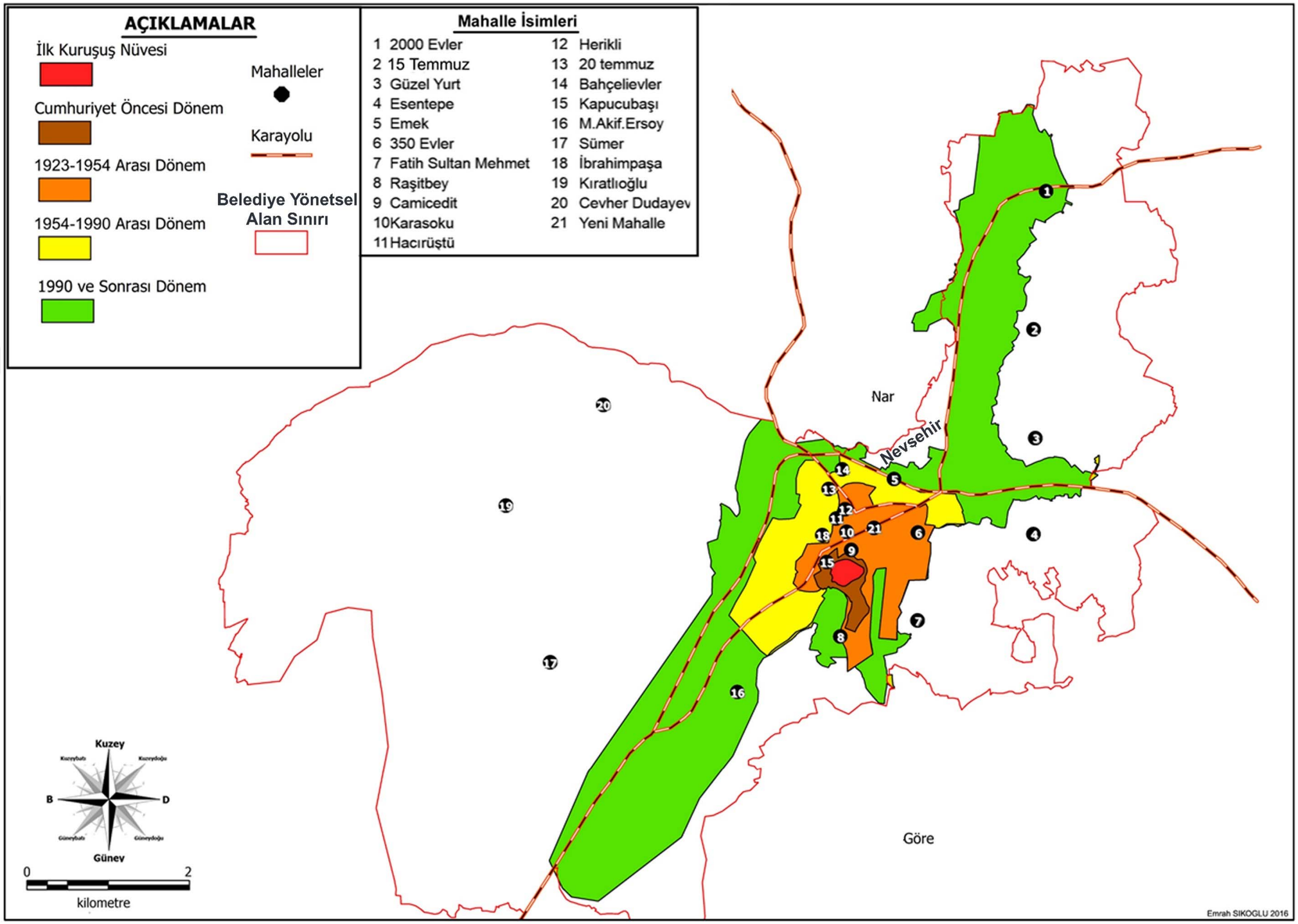
Nevşehir'in doğu yönlü gelişimi ise Karayolları Şube Şefliğinin, Ürgüp Caddesi üzerine kurulmasıyla gelişmeye başlamıştır. Bugünkü Kayseri Caddesiyle, Saatçi Hoca Caddesinin kesiştiği alan dolmaya başlamıştır. Oylu Dağı batı yamacının gecekondu önleme bölgesi olarak belirlenmesi üzerine 1970 yılında şehrin doğusunda 350 Evler Mahallesi kurulmuş ve 5 yıl içerisinde bu alan neredeyse tamamen dolmuştur (Harita 10).

4.2.3. 1990 ve Sonrası III. Dönem

1990 yılına kadar şehir belirli bölgelerde gelişme göstermiş ve yapısal olarak günümüzdeki haline yaklaşmaya başlamıştır. Bu dönem itibariyle şehir doğu batı doğrultulu büyümesini tamamlamış ve artık kuzey güney yönlü iki farklı gelişme aksı ortaya çıkmıştır. Her ne kadar iki akstan bahsedilse de 1990 yılı sonrasında şehrin kuzey yönlü gelişmesi güney yönlü gelişmeye oranla çok daha hızlı olmuştur.

Daha önce Lale Sanayi içerisinde bulunan Otelcilik Yüksek Okulu 1991 yılında bugünkü Hacıbektaş Veli Üniversitesi'nin kurulu olduğu alana taşınmıştır. 1993 yılında 2000 Evler Mahallesi, Karayazı mevkiinde bir rakı fabrikası kurulmuştur. Fabrikanın kurulması şehrin kuzeye doğru olan gelişimini hızlandırmıştır. 2005 yılında 2000 Evler Mahallesi'nde TOKİ evlerinin yapılması ve 2007 yılında Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi'nin Erciyes Üniversitesinden ayrılmasıyla, şehrin kuzeyindeki mahalleler (Güzelyurt, 15 Temmuz ve 2000 Evler Mahallesi) hızlı bir şekilde şehirleşmiştir. Devlet hastanelerinin, okulların kurulması bazı resmi kurum ve kuruluşların yeni yapılaşan mahallelere kayması neticesinde şehrin kuzeyi gelişmeye devam etmiştir.

Şehrin güneye doğru gelişmesi ise 1990-2007 yılları arasında oldukça yavaşlamıştır. 2012 yılında Nevşehir'de şehirsel dönüşüme gidilmiştir. Bu ölçekte şehrin merkezindeki ilk kuruluş alanlarına tekabül eden birçok mahalle toplulaştırılmıştır. Bu alanda yaşayan insanlar 2010 yılında Mehmet Akif Ersoy mahallesinde TOKİ'nin inşa ettiği evlere yerleştirilmiştir. Fakat yine de şehrin güneyi, iskan bakımından kuzeyinde olduğu gibi hızlı bir gelişme göstermemiştir. 2012 yılından sonra yıkılan konutların altında dünyanın en büyük yeraltı şehri bulununca, bu konutların yerine yenisi yapılmamıştır (Harita 10).

Harita 10. Nevşehir'in Tarihi Gelişim Haritası

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. NEVŞEHİR'İN ŞEHİRSEL FONKSİYONLARI-FONKSİYON ALANLARI VE ŞEHİR İÇİ ARAZİ KULLANIMI

Fonksiyon kavramının yerleşmeler açısından önemi büyüktür. Yerleşmelerin sahip oldukları fonksiyonel özellikler, bu fonksiyonlardaki çeşitlilik ve uzmanlaşma, kendi aralarında görev, sorumluluk ve etki alanı farklılıklarına, dolayısıyla da bir yerleşme kademelenmesine (hiyerarşiye) yol açar. Fonksiyonel özelliklerle yerleşmenin büyüklüğü ve büyüme süreçleri arasında ilişki vardır. Bunun yanı sıra her bir yerleşmenin özel işlevleri de olabilir. İşlevsel uzmanlaşmaya bağlı olarak yerleşmelerin, özellikle de şehirsel yerleşmelerin bazı faaliyetlerde öne çıktıkları belirlenir ki, bu durumda imalat, madencilik, ticaret, ulaştırma (liman, istasyon vb.), garnizon, turizm, üniversite şehirlerinden veya karma işlevli yerleşmelerden söz etmek mümkün olur (Özgür, 2010: 14).

Tolun-Denker (1976), fonksiyon kavramını mekana ihtiyaç duyan genel ve özel hizmetleri ya da etkinlik ve yararlanmaları, bir yandan şehrin yakın ve uzak çevresiyle olan bağlantıları olarak açıklar. Keleş (1998), ise şehriler için fonksiyon kavramını insanlara barınma, ticaret, yönetim, dinlenme, eğlenme, ulaşım vb. işgörü ve etkinlikleri sunan ve ancak şehirlerde bulunabilen, kırsal yerleşmelerde sağlanma olanağı bulunmayan faaliyetler olarak tanımlar. Beaujeu-Garnier ve Chapot (1976), ise bir şehir yerleşmesinin ortaya çıkışını, gelişimini ve büyümesini mümkün kılan faaliyetleri şehirsel fonksiyonlar olarak tanımlamıştır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 131).

Karaboran ise fonksiyon terimini geniş ve dar anlamlarıyla açıklamaya çalışır. Buna göre, geniş manasıyla fonksiyon terimi, zaman içinde akıp giden faaliyetler ya da yapılan iş anlamına gelirken dar anlamıyla bireysel hareketlerin birbirine karşılıklı bağlılığının ifadesidir. Aynı zamanda fonksiyonlar, coğrafyada birbirine karşılıklı bağımlı durabilen faaliyetler olarak tanımlanır (Çakar, 2014:72).

Türkiye'de bu konuyla ilgili ilk çalışma Tümertekin'e aittir. Tümertekin 1960 yılı verilerini kullanarak 10.000 ve daha fazla nüfuslu 146 şehir yerleşmesi ile 10.000'den daha az nüfuslu 5 yerleşmeyi fonksiyonlarına göre sınıflandırmıştır. Bu yapılırken sadece 1960 yılı verileri esas alınmış, yerleşmelerin geçmişteki durumu ve geçirdikleri değişiklikler dikkate alınmamıştır. Buna göre Türkiye'deki şehirler ziraat şehirleri (51

adet), imalat şehirleri (42 adet), gayrı muayyen faaliyetlerin olduğu şehirler (40 adet), genel hizmetlerin ağırlık kazandığı şehirler (13 adet), istihraç (çıkarım) faaliyetlerinin ağırlıklı olduğu şehirler (4 adet), ve inşaat şehirleri (1 adet) olarak sınıflandırmıştır (Tümertekin, 1965: 10). Bu eser dışında konuyla ilişkili birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir.

5.1. Nevşehir'in Şehirsel Fonksiyonları

Şehir coğrafyası çalışması yapılırken belirlenmesi gereken en temel konulardan biri şehri kırdan ayıran özelliklerin tespit edilmesidir. Bu da çalışma alanının fonksiyonlarını net bir şekilde belirlemekten geçer. Coğrafyada fonksiyon kavramı ilk kez 1891 yılında F. Ratzel tarafından kullanılmıştır. Kavram, fizyoloji biliminden ödünç alınmış ve bugüne kadar gerek coğrafyacılar gerekse şehir plancıları tarafından kullanılmıştır. Burada şehir insana benzetilmiştir. Nasıl her insanın bir mesleği ya da görevi varsa, şehirlerin de bir görevi veya varoluş nedeni bulunmaktadır (Beaujeu-Garnier ve Chabot, 1967: 10).

Şehirler, kuruluş amaçlarına ve yürüttükleri faaliyetlerin sosyoekonomik özelliklerine, kuruldukları sahalara ve çevresi ile olan ilişkilerine göre farklı fonksiyonlar gösterir. Bu fonksiyonlara göre de bir sınıflandırmaya tabi tutulur. Buna göre sanayi şehirleri, ticaret, madencilik, kültür, ve rekreasyon, turizm gibi çeşitli faaliyetler ve hizmetlere göre sınıflandırılmaktadır. Bu fonksiyonlardan biri veya birkaçı, diğer fonksiyonlara göre ağır basar ve ağır basan fonksiyona göre şehir kendine özgü karakter kazanır (Atalay, 2001: 57).

Şehirler, fonksiyonel çeşitliliğin olduğu alanlardır (Bayar, 2003:98). Bu fonksiyonel çeşitlilik şehir içerisinde ikametgah alanları, iş yerleri, dinlenme sahaları gibi birbirinden farklı ve şehrin bütünü içinde her birinin ayrı görevinin olduğu alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Tolun-Denker, 1976: 31-32). Bu alanlar esasında şehrin kimliğini ortaya koyar. Araştırma alanı da sahip olduğu fonksiyonlarla şekillenmiş ve şehrin genel karakteristiğini ortaya koyan kullanım alanlarından oluşmuştur.

Nevşehir'de ekonomik fonksiyonlar zaman içerisinde büyük bir değişiklik göstermiştir. Tümertekin'in 1965 yılında yayımladığı eserde Nevşehir, bir tarım kasabası olarak değerlendirilmiştir (Tümertekin, 1965:40). Çalışma sahası, ilerleyen yıllarda tarım sektöründen hizmet sektörüne doğru bir yönelme göstermiştir. 1985 yılında nüfusun %80'inin tarım sektöründe çalıştığı bilinmektedir. Bu bilgi doğrultusunda 20 yıllık bir

süreçte tarımda çalışanların oranının büyük miktarda düştüğünü söylememiz mümkündür. Günümüzde Nevşehir'de tarımda çalışanların oranı %1'in de altındadır. Nevşehir, ülkemizdeki diğer birçok şehir gibi, hizmet şehri olma yolunda hızla ilerlemektedir.

5.1.1. Nevşehir'in İdari Fonksiyonu ve İdari Fonksiyon Alanları

Şehirleri çevrelerine göre merkezi konuma getiren fonksiyonlardan bir tanesi de şehirlerin sahip oldukları idari fonksiyonlardır. Şehirler, bu fonksiyonla aynı zamanda kırsal alanlardan da ayrılmıştır (Göney, 1984:76). Şehir coğrafyasında fonksiyon kavramı bir şehir yerleşmesinin ortaya çıkışını, gelişimini ve büyümesini mümkün kılan faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Beaujeu-Garnier ve Chabot, 1967: 106).

Bu fonksiyonların en başında "*idari fonksiyon*" gelir.

Şehirlerin idari fonksiyonları oldukça önemlidir ve herhangi bir şehir, zaman akışına göre değişen bu fonksiyona bağlı olarak, gittikçe önem kazanmakta veya sönmektedir (Göney, 1984: 78). Her şeyden önce şehir idari bir bütündür. Çeşitli dönem ve devirlerde zaman akışı içinde idari fonksiyonda değişiklikler meydana gelebilir. Bu ya politik görüş açısından ya da nüfus dağılışındaki değişikliklerden ve nüfus yapısından meydana gelmiştir. Yine şehrin bünyesinde topladığı çeşitli kuruluşlar ve devlet daireleri idari fonksiyonun uygulayıcısı olarak, şehirlerin genel manzarasının değişmesinde önemli yere sahiptir. (Karaboran, 1989: 89).

İdari fonksiyon, devlet yöneticileri tarafından sonradan verilmesi nedeniyle ticaret, sanayi ve kültürel fonksiyonların oluşumu ve gelişimlerinden ayrı bir özellik arz eder. Bir başka ifadeyle idari fonksiyonların tarihi bir boyutu vardır. Ancak zaman içerisinde politik görüş, nüfus yapısında meydana gelen değişiklikler nedeniyle değişebilir. Buna bağlı olarak da yönetim açısından belirli bir etki alanına sahip olan şehirlerin önemi farklılaşabilir (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 139).

Türkiye'nin bugünkü idari bölümlenmesi, esasında Osmanlı İmparatorluğu'nun 1921 tarih ve 85 numaralı "İlk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" ile 1924 tarih 491 sayılı "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu"'nda yer alan vilayet-kaza-nahiye sistemine dayanır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 140).

Bilindiği gibi idari fonksiyonların şehirler açısından önemli bir avantajı kamu kurum ve kuruluşlarının burada toplanmasıdır. Bu kuruluşlar, şehirlerin çevresindeki yerleşmeler tarafından talep edilen hizmetlerin sağlanması açısından merkezi mevkii

konumuna gelmesini sağlar (Yazıcı, 1995:201). Bu merkeziyet ise şehir yerleşmelerine önemli üstünlükler sağlar. Aynı zamanda şehirlerde farklı kullanım alanlarının ortaya çıkmasına neden olurlar. Yani idari fonksiyon şehir içi arazi kullanımını da etkiler.

Osmanlı döneminde bugünkü Nevşehir il merkezi ile ilgili, yazılı ilk bilgilere XVI. yüzyıl başlarından itibaren rastlenmaktadır. Hicrî 924 (M.1518) tarihinde, "Muşkara" köyü idarî bakımdan Niğde Sancağının Ürgüp Kazasına bağlı Uç Hisar Nahiyesinin köyleri arasında yer almaktadır (Şahin, 2006: 248). Bu tahrire göre Muşkara, yeni oluşturulan Nevşehir kazası merkez nahiyesine bağlı köy olarak kaydedilmiştir. Türkiye Selçukluları döneminde 1067 yılında, Nevşehir doğu- batı istikametinde birer menzillik mesafede yapılmış Çay Hanı, Horozlu Han, Zazadin Hanı, Sultan Hanı, Ağzı Kara Han, Tepesidelik Han, Alay Hanı ve Sarıhan gibi kervansaraylarla ve bunlar arasındaki güzergahı izleyen ticaret yolu üzerinde küçük bir yerleşim yeri idi (Şahin, 2007:64).

XVII. yüzyıl ortalarında Muşkara Köyü, yine Niğde Sancağının Ürgüp Kazasına bağlıydı. 1718-1730 yılları arasında Muşkara, Niğde Sancağından ayrılan 12 köyün merkezi olma özelliğini taşımıştır (Metin, 2007: 29-31).

Nevşehir'in esas nüvesini teşkil eden Muşkara köyünde Selçuklu devrinde yapıldığı anlaşılan bir kale mevcuttur. Kale söz konusu dönemde muhtemelen bölgenin güvenlik ve asayişine yönelik bir fonksiyonu yerine getiriyordu. XVIII. Yüzyılın başlarına kadar normal bir köy durumunda olan Muşkara köyü kasaba durumuna gelmesini sağlayan asıl fiziki, mimari ve demografik gelişmelere, Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde (1718-1730) sahne olmuştur. Bunun en önemli sebebi köyün Damat İbrahim Paşa'nın doğduğu yer olmasıdır. 1690 yılına doğru İstanbul'a gelen İbrahim Paşa köyü ile alakasını kesmemiş ve manevi bağlarını koparmamıştır. Nitekim 1730 yıllarında şehirde oturan hane sahipleri arasında yer alan İbrahim Paşazade Mehmed Bey, Damat İbrahim Paşa'nın akrabalarındandır. Bunun yanında Muşkara köyü bulunduğu yer itibariyle de gelişmeye oldukça uygundu. Köy Aksaray, Niğde ve Kayseri şehirlerini birbirine bağlayan yolların kesiştiği bir derbent yeri durumundaydı; bu bakımdan hem buralara gelip giden kervanların, hem de muhtelif ticaret erbabı ve tüccarın uğrak yeriydi (Şahin, 2007:65). 1730'da kalede kale dizdarı, topçu neferatı ve cebe hanenin yanı sıra bir mehter takımının bulunması buranın faal bir durumda olduğunu gösterir. Muşkara yeni bir şehir halini alınca bu özelliğine atfen 1137 (1725) yılında Nevşehir adını almıştır.

Yapılan bu iskan hareketleri neticesinde 1730 yıllarında Nevşehir'in nüfusu birkaç bine ulaştı ve artık bir kasaba haline gelmiştir. Tanzimat'tan sonra 1840'taki idari düzenlemelerde "Nevşehir maa Ürgüp" adı altında Niğde muhassıllığının ve ardından genellikle Niğde sancağının kazaları arasında yer almıştır. Nevşehir, 1847'de Karaman Eyaleti'nde sancak ve Niğde de burada kaza yapılsa da 1849'da tekrar Niğde sancak ve Nevşehir de bu sancakta, eskiden olduğu gibi, kaza yapılmıştır (Şahin, 2007:66).

Cuinet, 1890 yılı başlarında, Nevşehir kazasında 34 köy bulunduğunu yazmaktadır (Cuinet, 1892: 98). Nevşehir'e bağlı 34 köyün olması, şehrin yöreye göre büyük bir yerleşim birimi olduğunu da göstermektedir.

24 Ekim 1893 tarihinde Nevşehir'in Niğde Sancağından ayrılarak Konya Vilayetinde ayrı bir sancak yapılması için Dahiliye Nezaretine başvurulmuş fakat bu öneri kabul görmemiştir (Ösen, 2008:105). Devlet salnamelerine göre 1888 ile 1909 yılları arasında Nevşehir Kazasında 1 Nahiye ve 34 köy bulunmaktadır. Bu köylerin tamamı merkez nahiye olan nefs-i Nevşehir'e bağlıdır. 1910 yılında ise nefs-i Nevşehir'e bağlı köy sayısı 34'ten 28'e düşmüştür (Öztürk, 2008: 68).

1924 yılındaki idari yapılanmada il olarak ortaya çıkan Niğde'ye bağlı bir ilçe merkezi olan Nevşehir, 1954'te il merkezi haline getirilmiştir. Bu yeni idari teşkilatta ilin kazalarını Nevşehir'den ayrı bir vilayet iken kaza haline getirilen Kırşehir, Kırşehir'e bağlı Mucur, Avanos, Hacıbektaş, Kayseri'ye bağlı Ürgüp, Niğde'ye bağlı Gülşehir ve Kozaklı teşkil etmekteydi. Kozaklı ilçesi, Kozaklı ve Hamamorta adıyla Avanos'a bağlı köylerin birleşmesiyle kurulmuştur. Bu ilçeler arasında yer alan Kırşehir 1957'de tekrar il haline getirildi ve Mucur ilçesiyle beraber Nevşehir'den ayrıldı. Buna karşılık daha önce Melegübi adıyla bilinen Derinkuyu 1960'ta ilçe olarak Nevşehir'e bağlandı. Ardından Acıgöl kasabası Nevşehir'in kazalarından biri haline getirildi (Kebapçı, 2011:20).

Bu süreçte 1935 yılında Nevşehir'e bağlı, merkez nahiyesi hariç, iki nahiye (Acıgöl, Derinkuyu) 41 köy bulunmaktaydı. 1945 yılında da yine idari merkezlik yaptığı nahiye ve köy sayıları aynı kalmıştır.1950 yılında ise iki nahiye ve 39 köye idari merkezlik yapmıştır.

1955 yılında yani il statüsü kazandıktan sonra, merkez ilçe hariç Nevşehir, yedi ilçe (Avanos, Gülşehir, Hacıbektaş, Kırşehir, Kozaklı, Mucur, Ürgüp) ve 289 tane köye idari merkezlik yapmaktaydı. 1990 yılı nüfus sayımına göre Nevşehir'de 8 ilçe 173 köy bulunurken Günümüzde yani 2016 yılında Nevşehir'e bağlı 8 ilçe 133 köy bulunmaktadır.

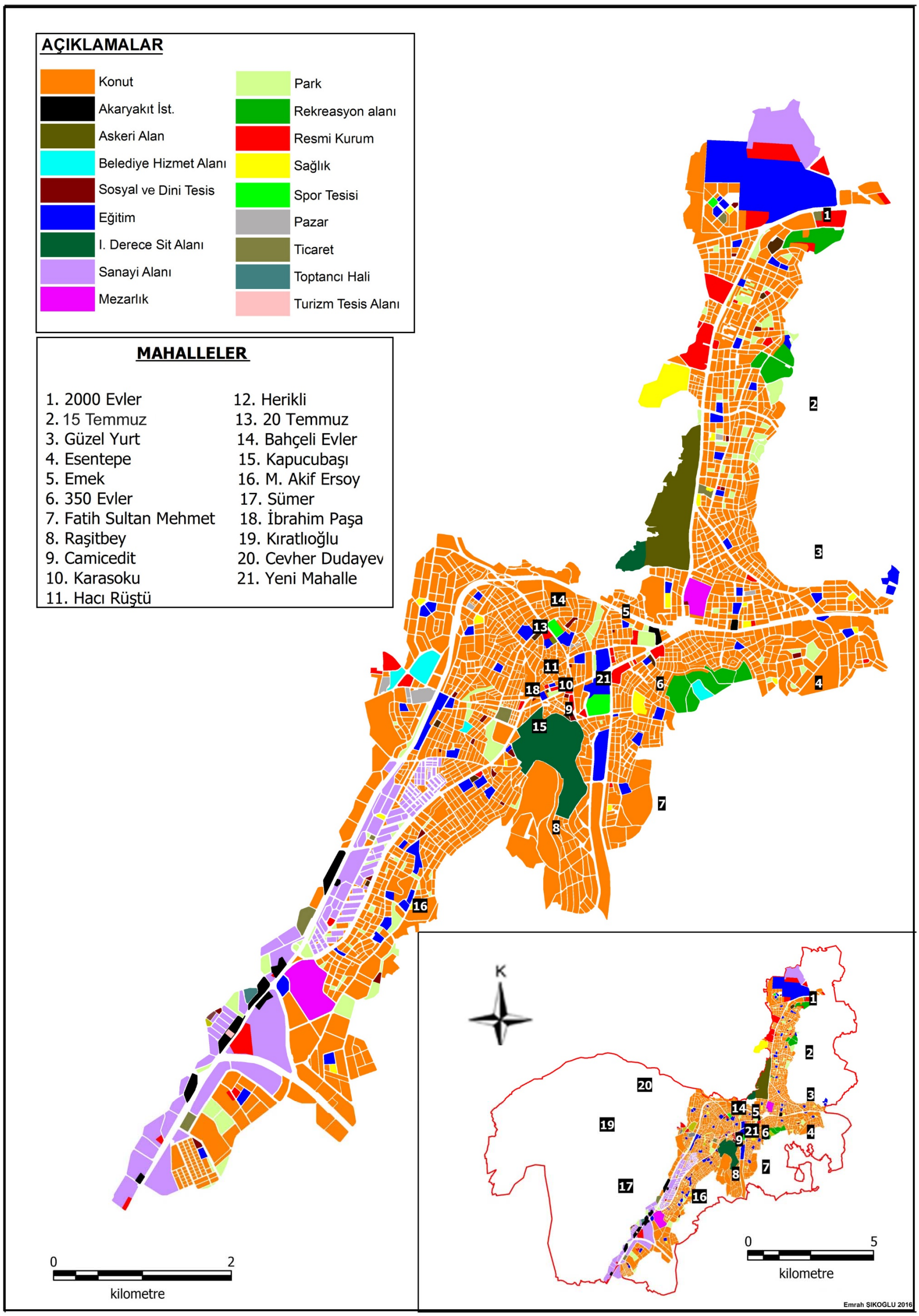
Köy sayılarındaki bu düşüşün sebebi 173 köyün içerisinden 40 tanesinin belediyelik olmasından kaynaklanmıştır. Belediyelik olan köyler, köy statüsünden çıkartıldığı için köy sayısında sanal bir düşüş gözlenmiştir.

Araştırma alanında, belediye sınırlarının kapladığı toplam alan, belediye yönetsel alanı ile birlikte 92,66 km²'dir. Günümüzde şehirsel arazi bu alanın 24,04 km²'sini yani %25,9'unu oluşturur. Belediye yönetsel alanın büyük bir kısmını tarım arazileri oluşturmaktadır. Araştırma alanı, doğal ve beşeri özelliklere bağlı olarak üç arazi kullanım kuşağına ayrılabilir. Bunlardan ilkini imara henüz dahil edilmemiş ve çoğunlukla Cevher Dudayev, Kırtalıoğlu, Sümer ve Mehmet Akif Ersoy mahallelerinde bulunan tarımsal araziler oluşturmaktadır. İkincisi ise tarımsal arazilerin hemen kenarında bulunan, yine Sümer mahallesi sınırları içerisinde kurulmuş güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu uzanan sanayi alanlarıdır. Üçüncü ve son kısım ise ticaret fonksiyon alanları, konut fonksiyon alanları, sağlık fonksiyon alanları, park-bahçe fonksiyon alanları, eğitim fonksiyon alanlarının bulunduğu şehrin orta ve kuzey kesimlerinden oluşmaktadır.

Arazi kullanılışı bakımından şehrin en büyük alanlarını konut ve ulaşım alanları oluştururken, bu alanları sanayi, ticaret, park-bahçe ve kültürel alanlar takip etmektedir.

Şehirde 0,54 km²'lik bir alanda idari fonksiyonu oluşturan ilçe idaresi ile kamu kurum ve kuruluşları bulunur. Bu alan Nevşehir belediye geçici hizmet alanının %2'sini oluşturur. İdari fonksiyon alanları şehrin muhtelif yerlerine dağılmış durumdadır.

İdari fonksiyon alanlarını oluşturan kamu kurum ve kuruluşlarına ait binalar Nevşehir'in 21 mahallesinden 19'una dağılmış durumdadır. Fakat bu 19 mahalle içinden ise üç mahallede yoğunlaşmıştır. Söz konusu üç mahallenin biri merkezde, diğer ikisi ise şehrin kuzeyinde bulunan yeni yerleşmelerin hakim olduğu yerdedir (Harita 11).

Harita 11. Nevşehir'in Şehirsel Arazi Kullanımı.

Şehrin en kuzey mahallesi olan 2000 evler mahallesi resmi kurumlar bakımından oldukça yoğundur. 7.9 km²'lik bir alana sahip olan bu mahallede, Kredi ve Yurtlar Kurumu, Karayolları Şube Müdürlüğü, Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü ve MEDAŞ (Meram Elektrik Dağıtım AŞ.) gibi kamuya ait 4 bina bulunmaktadır. Ayrıca bunların yanı sıra MEDAŞ'a bağlı iki depo alanı da 2000 Evler mahallesinde yer almaktadır (Harita 11).

Nevşehir'in kuzeyinde bulunan mahalleler içerisinde resmi kurumların yoğun olduğu bir diğer mahalle ise 15 Temmuz Mahallesi'dir. Bu mahallede aslında resmi kurum olarak, Nevşehir İl Özel İdaresi, Nevşehir Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü ve Sağlık Bakanlığı'na bağlı Ağız ve Diş Merkezi bulunmaktadır. Mahalle üç resmi kurum bulunmasına rağmen alan olarak resmi kurumların geniş alana yayıldığı bir yerdir. Çünkü Nevşehir İl Özel İdaresi'nin burada yaklaşık 0.08 km²'ye yakın arazisi bulunmaktadır. 15 Temmuz Mahallesi'nin toplam 4.6 km² arazisi olduğu düşünüldüğünde, Nevşehir İl Özel İdaresi arazisinin mahallede kapladığı alan % 1.7'dir.

Resmi kurumların yoğun olduğu merkez mahallelerden ilki 0.5 km²'lik alanıyla 350 Evler mahallesidir. Mahallede İl Emniyet Müdürlüğü, Valilik ve Hükümet Konağı bir arada bulunmaktadır. Nevşehir'deki birçok resmi kurum (İl Milli Eğitim, Müftülük vs.) aynı bina çatısı altındadır. Mahallede Tekel Pazarlama ve Dağıtım Baş Müdürlüğü de bulunmaktadır. Bu kurumlar alan olarak mahallenin % 4'lük kısmını kapsamaktadır.

Bahsi geçen üç mahalle dışında resmi kurumların yoğunlaştığı mahalle yoktur, fakat Nevşehir geneline bakıldığında diğer resmi kurumların aslında birbirlerine pekte uzak olmadıkları görülür. Bu kurumlar birbirine yakın olmalarına karşın, merkez mahallelerin alansal olarak küçük parçalara ayrılmış olmaları, her kurumun farklı mahalle sınırlarında kalmasına sebep olmuştur. Örneğin Camicedit Mahallesinde bulunan Nevşehir Belediyesiyle, Karasoku Mahallesi sınırlarında bulunan Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü arasındaki yaklaşık mesafe 200 metredir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile İbrahim Paşa Mahallesi sınırlarında bulunan, Nevşehir Esnaf ve Sanatkarlar Odası ve Posta İşletmeleri Genel Müdürlüğü arasında ise yaklaşık 500 metre mesafe vardır. Yine Nevşehir Belediyesiyle Raşit Bey Mahallesi sınırları içerisinde bulunan TÜİK binası arasında ise yaklaşık 150 metrelik bir mesafe vardır. Özellikle merkezde bulunan resmi kurumların birbirlerine yakınlıkları açıkça gözlenmektedir. Fakat mahallelerin alan olarak küçük olmaları bu kurumların farklı mahallelerde görülmesine yol açmıştır (Harita 11).

5.2. Nevşehir'de Eğitim-Kültürel Fonksiyonlar ve Fonksiyon Alanları

Şehir coğrafyasında önemli olan, şehirlerin idari fonksiyon dışında diğer fonksiyon kriterlerinin de ortaya çıkarılmasıdır. Bu fonksiyonlar şehrin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesinde etken olan ve şehre niteliğini veren fonksiyonlardır (Karaboran, 1989: 89). Diğer fonksiyon ise "k*ültürel fonksiyonlar*"dır. İktisadi ve idari fonksiyonlar kadar, kültür hizmetleri de, yeryüzünde bazı şehirlerin gelişmesinde ve önemlerinin devam etmesinde büyük ölçüde rol oynamaktadır (Karaboran, 1989: 90). Kültürel fonksiyonlar çok çeşitlidir. Bu bakımdan kültürel fonksiyonun sınırlandırılmasında fayda vardır. Bu sınırlar içinde eğitim-öğretim, yerel basın-yayın ele alınmaktadır. Ülkemizde bugüne kadar şehir coğrafyası ile ilgili yapılan çalışmalarda, eğitimle ilgili faaliyetlerin tarihi gelişimi, eğitim kurumlarının fiziki olarak yeterlilikleri, eğitim kurumlarının yer seçimi ve bunların etki alanlarının tespiti ele alınmaktadır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 146).

Şehirler, kültürel faaliyetlerin doğması ve genişlemesine zemin hazırlayan yerleşmelerdir. Bu özellikleriyle şehirler, kırsal yerleşmelerden ayrılırlar ve kırsal yerleşmelerin bu yöndeki ihtiyaçlarını karşılar. Çünkü kırsal alanlar, çeşitli kültürel faaliyetleri tek başına yürütebilecek durumda değildir. Şehirler, çeşitli kültürel fonksiyonlara sahip yerleşmelerdir. Şehriler üniversiteler, yüksekokullar, muhtelif meslek okulları ve diğer eğitim öğretim kurumlarının varlığı ve söz konusu eğitim kurumlarının fiziki yeterlilikleri, yer seçimleri ve etki alanları ile kırsal yerleşmelerden ayrılır (Göney, 1984: 79). Aynı zamanda basım yayım işleri, kütüphane, tiyatro, sinema, radyo ve televizyonlar şehirsel yerleşmeleri kırsal yerleşmelerden ayıran önemli kültürel fonksiyonlardır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 143).

5.2.1. Nevşehir'in Eğitim Fonksiyonu ve Eğitim Alanları

Nevşehir'in sahip olduğu kültürel fonksiyonu ile ilgili olarak eğitim öğretim faaliyetlerinin günümüzdeki genel durumu hakkında bilgi vermeden önce tarihi gelişimi anlatılmaya çalışılacaktır.

Çalışma alanı eğitim öğretim bakımından, cumhuriyet öncesinde oldukça gelişmiş bir yer olduğu düşünülmektedir. Bu gelişmede Damat İbrahim Paşa'nın yaptırmış olduğu medresenin payı büyüktür. "Damat İbrahim Paşa İstanbul 'da kitap satan esnafta bulunan bazı değerli eserlerin, değerlerinden çok daha ucuza satın alınarak Avrupa 'ya gönderildiğini öğrenmiştir. İbrahim Paşa, bu eserlerin yurtdışına çıkışını yasaklayıp, kitapları alarak kurduğu kütüphaneye kazandırmıştır. Kendi kitaplığından da 187 değerli

yazmayı Nevşehir'de yaptırdığı bu medrese kütüphanesine bağışlamıştır. Kütüphane zamanla gelişerek medresede eğitim gören öğrencilerin ve yöre halkının bilgi ihtiyacını karşılayan bir kaynak konumuna gelmiştir" (Atılgan, 2008: 58-59).

Tüm Türkiye'de olduğu gibi Nevşehir'de de eğitim kurumlarının yaygınlığı ve okullaşma oranı Cumhuriyet öncesi dönemde oldukça düşük düzeydedir. Cumhuriyetin kurulmasından itibaren gerek Nevşehir'de gerekse Nevşehir'e bağlı kırsal yerleşmelerde okullaşma oranı artmaya başlamıştır. Bu artış Nevşehir'in 1954 yılında il statüsü kazanmasından sonra çok daha hızlı bir gelişme göstermiştir.

Nevşehir'de 1924 yılında ilk olarak Nevşehir Cumhuriyet İlkokulu kurulmuştur. Bu tarih itibariyle Nevşehir il statüsü kazanana kadar şehir merkezinde başka bir okul kurulmamıştır. Fakat 1924 yılını takip eden yıllarda, şu an Nevşehir'e bağlı birçok ilçe ve köyde okullar kurulmuştur. Örnek verecek olursak: 1928 yılında Nar'da, 1934 yılında Kaymaklıda, 1936 yılında Göreme, Sulusaray ve Çat'ta, 1946 yılında Alacaşar ve Kavak'ta çeşitli ilk ve orta düzey okullar kurulmuştur.

1954'ten 1960 yılına kadar şehirde iki tane lise (Nevşehir Anadolu Lisesi ve Nevşehir Lisesi), 1960-1970 yılları arasında ise 7 okul kurulmuştur. Bu okullardan 3'ü ilkokul, 1'i ortaokul, diğer 3'ü ise lisedir. 1970-1980 yılları arasında 1 ortaokul 3 lise olmak üzere toplamda 4 okul kurulurken, 1980-1990 yılları arasında ise toplam 14 okul hizmete girmiştir. Bu yıllar Nevşehir'de okullaşmanın en üst seviyeye çıktığı dönemdir. 1990 yılı itibariyle günümüze kadar Nevşehir'de 1990-2000 yılları arasında 11 okul, 2000-2010 yılları arasında 10 okul, 2010-2015 yılları arasında ise 12 okul kurulmuştur. Hizmete açılan okul sayısının en yüksek olduğu dönem 1980-1990 yılları arası olsa da 2010-2015 yılları arasındaki beş yıllık periyotta 12 okul yapılması günümüzde hizmete açılan okul sayısının daha yüksek olduğu anlamı da taşıyabilir.

Sonuç olarak Cumhuriyet'ten günümüze kadar Nevşehir'de toplamda 62 adet okul inşa edilmiştir. Bu okullardan 17'si İlkokul, 11 tanesi ortaokul, 17 tanesi ise lisedir. Toplamdan geriye kalan 17 okul ise anaokulu, akşam sanat okulu ve III. kademe okulları içermektedir.

Nevşehir'de okul bina sayılarıyla okul sayıları uyuşmamaktadır. Bu uyuşmazlığın sebebi, bazı okullarda aynı bina ve alan içerisinde birden fazla eğitim kurumunun bulunmasıdır. Nevşehir'de 62 adet okul binası içerisinde toplamda 70 adet okul hizmet vermektedir. Gerçek rakamlar ise şöyledir; Nevşehir'de 19 ilkokul, 15 ortaokul, 22 lise bulunmaktadır.

Bahsi geçen resmi okullar dışında Nevşehir'de 13 tane de özel okul bulunmaktadır. Özel okullardan 2'si ilkokul, 2'si ortaokul, 9'u ise liseden oluşmaktadır. Bu okullar dışında birde rehabilitasyon merkezleri, okul öncesi eğitim ve özel kurslar da bulunmaktadır. 2016 yılı itibariyle iki özel eğitim kurumu kapatılmış bu kurumların yerine meslek liseleri açılmış fakat henüz öğrenci almamıştır.

Şehirde yer alan okulların öğrenci sayıları incelendiğinde; Nevşehir'de 2015 yılında 12.563 erkek, 12.362 kız olmak üzere toplam 24.925 öğrenci bulunmaktadır (Tablo 19). Bu sayı Nevşehir'in 2015 yılı nüfusunun %25.2'lik bir dilimini oluşturmaktadır.

Tablo 19. Nevşehir'de Cinsiyete Göre Öğrenci Sayısı (2015)

Kurum	Kız	Erkek	Toplam
Anaokulu	530	558	1088
İlkokul	3791	3990	7781
Ortaokul	3532	3661	7193
Lise	4509	4354	8863

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Ayrıca yine Nevşehir'in 2015 yılı dar aralıklı nüfus grubundaki 5-19 yaş aralığındaki nüfusu 24.817 kişidir. Bu rakama okul öncesi kreşe giden veya okula geç başlayıp şu an 20 yaşında olan nüfus da eklendiğinde, Nevşehir'deki şehir nüfusunda okul çağına gelen bütün çocukların okutulduğunu söylememiz mümkündür.

Nevşehir'deki okulların öğretmen, derslik sayılarının ve bu ögelerin öğrenciye göre oranının ortaya konulması oldukça önemlidir. Buna göre 2015 yılında Nevşehir'deki anaokullarının toplam derslik sayısı 56, öğretmen sayısı ise 41'dir. Yani bir sınıfa ortalama 19.4 öğrenci düşerken, 26.5 öğrenciye ise bir öğretmen düşmektedir (Tablo 20). 2015-2016 eğitim öğretim yılında anaokullarında Türkiye genelinde bir sınıfa ortalama 19.1 kişi düşerken, 14.8 öğrenciye bir öğretmen düşmektedir.

İlkokullarda ise bir sınıfta ortalama öğrenci sayısı 20.8 iken, 19.8 kişiye ise bir öğretmen düşmektedir (Tablo 20). Türkiye genelinde ise bir sınıfta ortalama 21.7 öğrenci düşerken, öğretmen başına 17.6 öğrenci düşmektedir.

Tablo 20. Nevşehir'de Okullara Göre Derslik-Öğretmen Sayıları ve Bunların Öğrenci Sayılarına Oranı

Kurum	Derslik	Oran	Öğretmen	Oran
Anaokulu	56	19.4	41	26.5
İlkokul	374	20.8	392	19.8
Ortaokul	276	26	471	15.2
Lise	423	20.9	619	14.3

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Ortaokullarda ise Nevşehir'de bir sınıfta ortalama 26 öğrenci bulunmaktadır. Fakat bir öğretmene düşen öğrenci sayısı ise 15.2'dir. Bu dönemdeki Türkiye ortalaması ise şöyledir; Sınıftaki ortalama öğrenci sayısı 31.5 kişi, bir öğretmene düşen ortalama öğrenci sayısı ise 16.1'dir.

Nevşehir'de Lise düzeyindeki eğitim kurumlarında ise sınıflara ortalama 20.9 öğrenci düşerken, 14.3 öğrenciye bir öğretmen düşmektedir. Aynı dönemde Türkiye genelinde ise sınıflarda ortalama 31.8 öğrenci bulunurken, 17.3 öğrenciye bir öğretmen düşmektedir (Tablo 20).

Nevşehir'de eğitim kurumları içerisinden standartların altında kalan kurumlar anaokulları ve İlkokullardır. Bu kurumlarda da sınıflardaki öğrenci sayısı standardı yakalanmıştır fakat öğretmen sayısı Türkiye ortalamasına göre oldukça alt seviye kalmıştır. Ortaokul ve liselerde ise, gerek sınıflardaki öğrenci ortalaması gerekse öğretmen başına düşen öğrenci sayısı bakımından, çalışma alanı Türkiye standartlarının üstünde bir durum sergilemiştir.

Tablo 21. Nevşehir'de Mahalle Nüfuslarına Göre Okul, Derslik ve Öğretmen Sayıları

Mahalleler	Nüfus	Okul	Derslik	Öğretmen
Bahçelievler	1.994	1	23	43
Camicedit	347	1	12	15
Cevher Dudayev	7.257	7	72	85
Emek	3.697	3	43	48
Esentepe	6.536	3	34	43
Fatih Sultan Mehmet	1.906	3	17	20
Güzelyurt	15.792	10	246	251
Hacirüştü	760	-	-	-
Herikli	774	1	30	32
İbrahimpaşa	2.297	-	-	-
Kapucubaşi	1.168	1	19	10
Karasoku	906	2	24	33
Kiratlioğlu	3.371	2	30	40
M.Akif Ersoy	13.873	9	136	207
15 Temmuz (15 Temmuz)	10.222	4	70	87
Raşitbey	316	-	-	-
Sümer	5.498	4	92	84
Yeni	2.774	7	161	273
20 Temmuz	1.968	1	27	39
2000 Evler	13.202	7	173	170
350 Evler	4.055	1	30	43

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Eğitim kurumlarının Nevşehir'de mahallelere göre dağılımında bakıldığında Güzel Yurt Mahallesi ilk sırada yeralır. Mahallede toplamda 10 adet okul bulunmaktadır. Okul sayısındaki bu fazlalığın temelinde mahalle nüfusunun (15.792 kişi) da yüksek olması yatmaktadır. Aynı zamanda şehirdeki en fazla derslik ve öğretmen de bu mahallededir (Tablo 21). Güzelyurt Mahallesinden sonra ikinci sırada yine nüfus bakımından da ikinci sırada olan Mehmet Akif Ersoy Mahallesi (13.873 kişi) yer almaktadır. Mahallede 9 okul mevcuttur. 2000 Evler Mahallesi de şehirde okul sayısı en yoğun olan üçüncü mahallesidir. Mahallede 7 okul 173 derslik ve 170 öğretmen bulunmaktadır.

Çalışma sahasında yukarıda bahsi geçen mahalleler dışında, mahalle nüfuslarıyla okul, derslik ve öğretmen sayıları her zaman doğru orantılı bir seyir izlemez. Örneğin

10.222 nüfuslu 15 Temmuz Mahallesinde toplam 4 okul varken, 7.257 nüfuslu Cevher Dudayev Mahallesinde 7 okul bulunmaktadır (Tablo 21).

Mahallelere göre okul sayıları değerlendirilirken, sadece okul sayılarından bahsetmek doğru bir yaklaşım değildir. İlk bakışta her ne kadar okul sayısı önemliymiş gibi görünse de eğitim kurumlarının türü de aynı ölçüde değerlidir. Güzelyurt Mahallesi buna en güzel örneklerden biridir. Hem nüfus hem okul sayısı bakımından en üst seviyede olan mahallede, önemli olan bir diğer durum ise eğitimin bütün kademelerinin mahallede yer almasıdır. 2000 evler mahallesinde de benzer durum görülmektedir. Mahallede yeralan 7 okul içerisinde, eğitimin bütün kademeleri görülmektedir (Tablo 21). Yani mahallelerde anaokulundan başlayarak liseye kadar bütün eğitim kurumları bulunmaktadır. Bu durumun temelde iki sebebi vardır. Birincisi şehrin kuzeyinde kurulmuş olan bu mahalleler Nevşehir'in yeni yapılaşmış mahalleri arasındadır. İkincisi ise üniveritsenin varlığı eğitim kurumlarının daha çok şehrin kuzeyine doğru kaymasına sebep olmuştur.

Bir diğer güzel örnek ise Mehmet Akif Ersoy Mahallesidir. Mahallede bütün eğitim kademeleri bulunmakla birlikte bir tane de Mesleki Eğitim Merkezi mevcuttur. Bahsi geçen mahalleler dışında bütün eğitim kurumlarını bünyesinde toplayan diğer mahalleler ise Cevher Dudayev, 15 Temmuz ve Sümer mahalleleridir (Tablo 21).

Tablo 22. Nevşehir'de Mahallelere Göre Okulların Dağılışı

Mahalleler	Anaokulu	İlkokul	Ortaokul	Lise	Özel eğitim
Bahçelievler	-	-	-	1	-
Camicedit	-	-	-	1	-
Cevher Dudayev	1	2	2	2	-
Emek	-	1	1	1	-
Esentepe	-	1	-	1	1
Fatih Sultan Mehmet	-	1	-	-	2
Güzelyurt	3	2	2	3	-
Hacırüştü	-	-	-	-	-
Herikli	-	1	-	-	-
İbrahimpaşa	-	-	-	-	-
Kapucubaşı	-	-	1	-	-
Karasoku	-	1	1	-	-
Kıratlıoğlu	-	1	1	-	-
M.Akif Ersoy	1	3	2	2	1
15 Temmuz	1	1	1	1	-
Raşitbey	-	-	-	-	-
Sümer	1	1	1	1	-
Yeni	-	-	-	7	-
20 Temmuz	-	-	1	-	-
2000 Evler	2	2	1	2	-
350 Evler	-	-	1	-	-

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü

En merkezi kısımdaki Yeni mahalle ise çalışma sahasında okulların yoğun olduğu mahalleler içerisinde yer almasına rağmen eğitim kademesi bu mahallede homojen olarak dağılmamıştır. Mahallede bulunan 7 okulun hepsi lise ve dengi okullardır (Tablo 22).

Çalışma sahasında üç mahallede (Hacırüştü, İbrahimpaşa ve Raşitbey) okul bulunmamaktadır. Bu mahalleler merkez mahalleler olup, Nevşehir'in en eski yerleşmeleridir. Raşitbey Mahallesi'nde okulun bulunmama sebebi, şehirsel dönüşüm nedeniyle binaların çoğunun yıkılmasından kaynaklanmaktadır. Daha sonra yeraltı şehrinin bulunmasıyla III. Dereceden sit alanı olarak ilan edilen alanın büyük bölümü yine bu mahalle sınırları içerisindedir. Hacırüştü ve İbrahimpaşa mahallelerinin ise sınırları oldukça küçüktür, bu sebeple eğitim anlamında yakın çevresinde bulunan mahallelerden faydalanmaktadırlar.

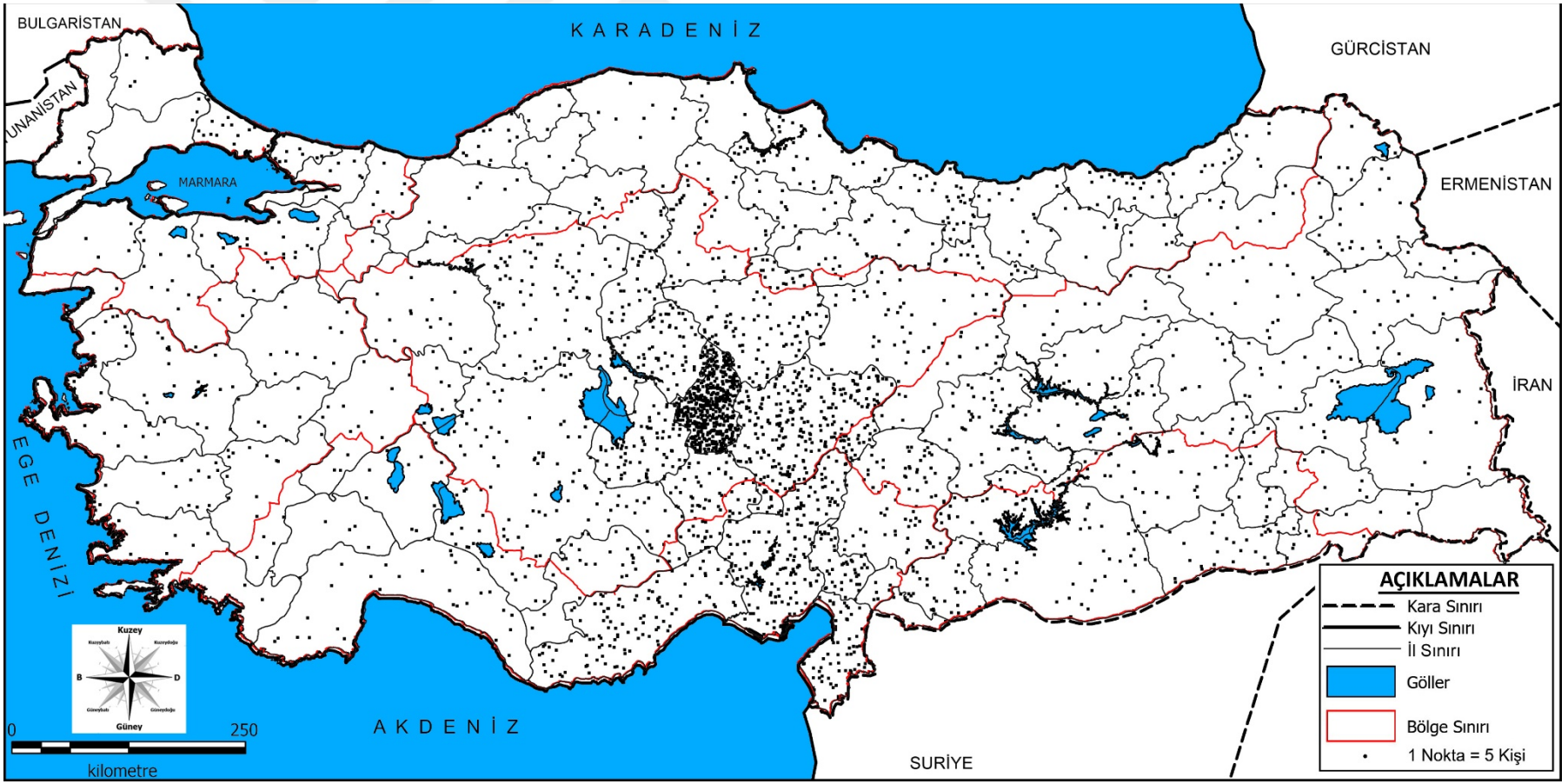
Fakat bu durum pek sağlıklı bir sonuç doğurmamıştır. Çünkü Hacırüştü ve İbrahimpaşa mahallelerinin yakın komşuları olan Herikli, Karasoku, Kapucubaşı ve 20 Temmuz mahallelerindeki okul sayıları pek yeterli değildir. Ayrıca bu mahallelerde anaokulu ve lise gibi eğitimin diğer kademelerinden okullar bulunmamaktadır. Bu durum da Hacırüştü ve İbrahimpaşa mahallelerindeki anaokulu ve lise çağındaki öğrencilerin Sümer mahallesine yönelmesine sebep olmaktadır. Bu yöneliş Sümer mahallesinde zaten yetersiz olan sınıf ve öğretmen sayısını daha da sorunlu bir hale getirmektedir.

Nevşehir'de birde üniversite bulunmaktadır. Üniversitenin ilk oluşumu yüksekokullarla başlamıştır. Üniversitenin temelleri Erciyes Üniversitesi'ne bağlı Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun kurulduğu 1984 yılına dayanmaktadır. Bu bakımdan Turizm Fakültesi üniversite bünyesindeki en eski birimdir. Fakülte 1984 yılında Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlı bir yüksekokul olarak kurulmuş, 2000'de doğrudan Erciyes'e bağlı bir yüksekokul statüsüne kavuşmuştur. 2007 yılında Nevşehir Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesine ve 13 Kasım 2009 yılında ise Bakanlar Kurulu kararıyla ilgili fakülte kapatılarak Turizm Fakültesine dönüştürülmüştür.

Fotoğraf 13. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörlüğünden Bir Görünüm.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi 29 Mayıs 2007 tarih ve 26536 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 17.05.2007 tarih ve 5662 Sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu gereğince kurulan 17 yeni üniversiteden biridir (Fotoğraf 13). Üniversite, birisi ana yerleşke olmak üzere toplam 6 farklı yerleşkede kurulmuştur. Üniversitede günümüzde 7 fakülte, 3 yüksekokul, 7 meslek yüksekokulu, 3 enstitü ve 7 araştırma merkezi bulunmaktadır.

Harita 12. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne Kayıtlı Öğrencilerin Geldikleri İllere Göre Dağılışı (2016).

2016 yılı itibariyle Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne kayıtlı 10.228 erkek, 10.610 kız olmak üzere toplam 20.838 öğrenci bulunmaktadır. Üniversiteler kuruldukları şehrin hinterlandını genişleten bir kurum olma özelliği taşımaktadır. Çalışma alanında kurulmuş olan üniversite de hizmet bakımından Nevşehir'in hinterlandını yerel olmaktan çıkartıp, yurt geneline yayan bir yapı arz etmiştir. Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne Türkiye'nin bütün illerinden öğrenciler gelmiştir. Üniversiteyi tercih edenler bölgesel bazda incelendiğinde ilk sırada ilin de içerisinde bulunduğu İç Anadolu bölgesinin geldiği söylene bilir. İkinci sırada Akdeniz Bölgesi, üçüncü sırada ise Karadeniz Bölgesi bulunmaktadır. Yani üniversitenin hinterlant yönü daha çok doğu, kuzey ve güney doğrultuludur (Harita 12).

Tablo 23. 2016 Yılı İtibariye Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesine Kayıtlı Öğrencilerin İllere Göre Sayısı (İlk On beş İl)

İller	Erkek	Kız	Toplam
Nevşehir	1724	996	2720
Kayseri	724	714	1438
Adana	333	422	755
Konya	255	380	635
Mersin	249	311	560
Yozgat	263	245	508
Ankara	223	266	489
K.Maraş	191	198	389
Sivas	176	209	385
Hatay	167	204	371
Aksaray	163	195	358
Niğde	161	187	348
Kirşehir	156	152	308
Malatya	129	139	268
Osmaniye	102	131	233

Kaynak: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

İç Anadolu bölgesindeki illere bakıldığında en çok tercih eden öğrencilerin yine üniversitenin bulunduğu il olan Nevşehir olduğu görülmektedir. Bunun dışında üniversiteyi en çok tercih eden il coğrafi yakınlığı dolayısıyla Kayseri olmuştur. Kayseri'yi sırasıyla Konya, Yozgat, Ankara, Aksaray, Niğde ve Kırşehir takip etmektedir (Tablo 23).

Akdeniz bölgesinde ise Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ni en çok tercih eden il Adana'dır. Adana aynı zamanda Nevşehir dışında, üniversiteyi tercih eden iller arasında

Konya'dan sonra ikinci sıradadır. Bölgesel olarak öğrencilerin en çok tercih ettiği iller arasında Adana'yı Mersin ve Hatay takip etmektedir. Karadeniz Bölgesinde ise Samsun, Çorum ve Trabzon ilk sıralarda yer almaktadır Doğu Anadolu bölgesinde ise Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ni en çok tercih eden il Sivas ve Malatya'dır (Tablo 23).

Genel itibariyle bakıldığında üniversiteyi tercih eden illerin Nevşehir'e coğrafi yakınlıklarının ön plana çıktığı açıkça görülmektedir. Bu durumda Nevşehir'in coğrafi konumunun önemine de değinmek gerekir. Çünkü Nevşehir'in çevresindeki büyük şehirlerle olan karayolu bağlantılarının kuvvetli olması, insanlar üzerinde yakınlık duygusunu arttırmaktadır. Aynı zamanda karayolu örgüsü, şehre olan ulaşımı kolaylaştırmakta ve üniversitenin hinterlandını hem genişletmekte hem de üniversiteyi tercih eden illerin sıralaması konusunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Yani kısaca her ne kadar Nevşehir'e Türkiye'nin bütün illerinden öğrenci gelmiş olsa da tercih sırasında, coğrafi yakınlık ve ulaşımın birincil etken olduğu söylenebilir.

Fotoğraf 14. Nevşehir İl Halk Kütüphanesi Çalışma Salonu.

Kültürel fonksiyonlar kapsamında değerlendirilmesi gereken bir diğer unsur ise kütüphanelerdir. Şehirde faal olan 3 kütüphane vardır. Bunlar; İl Halk Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi ve Üniversite Kütüphaneleridir.

Nevşehir'de kurulan ilk kütüphane İl Halk Kütüphanesidir (Fotoğraf 14). Kurulduğu dönemlerde bugünkü Damat İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi'nin yerinde bulunan kütüphane, Kültür Bakanlığı tarafından yapımı tamamlanan Kültür Merkezi binasında kendisine ayrılan yere taşınarak 21.04.1988 tarihinden itibaren burada hizmetine devam etmektedir. Giriş katında Çocuk Bölümü ve Ödünç Verme Bölümü; İkinci katta ise İnternet Erişim Merkezi, Süreli Yayınlar Bölümü, idari bürolar, yetişkinler için Okuma Salonu, Teknik Hizmetler Bölümü ve depo bölümleri bulunmaktadır. Kütüphaneye kayıtlı 2016 yılı itibariyle 61.492 kitap 1.186 üye bulunmaktadır.

Fotoğraf 15. Damat İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi Girişi.

Nevşehir'de İl Halk Kütüphanesine bağlı bir şube bulunmaktadır (Fotoğraf 15-16). İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi, 1726-1727 yıllarında yaptırılmış olan Damat İbrahim Paşa Külliyesi'nin bölümlerinden birini oluşturan medresenin içerisinde hizmet vermektedir. Damat İbrahim Paşa tarafından kütüphaneye kazandırılan ve daha sonraları kütüphaneye eklenmiş değerli yazma eserler, saklama koşullarının sağlanamaması ve gerekli güvenlik önlemlerinin alınamaması nedeniyle, Milli Kütüphane'ye devredilmiştir. Şu an Milli Kütüphane'de Nevşehir Damad İbrahim Paşa İl Halk Kütüphanesi koleksiyonuna ait 688 yazma eser bulunmaktadır (Atılgan, 2008: 59).

Fotoğraf 16. Damat İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi Avlusu.

Günümüzde kütüphaneye kayıtlı 16.437 kitap, 18'de üye bulunmaktadır. Tarihi bir mekanda kurulan kütüphanenin, fiziki mekanın yetersizliği ve ısınmadan kaynaklı sorunlar dolayısıyla kapatılması düşünülmektedir.

Çalışma alanında birde üniversite bünyesinde kütüphane bulunmaktadır. 2009 yılında Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı bünyesinde kurulan kütüphanede toplam 41.000'e yakın basılı, 3.700.000'dan fazla elektronik kitap hizmete sunulmuştur.

5.2.2. Nevşehir'in Sağlık Fonksiyonu ve Alanları

Şehirleri kır yerleşmelerinden ayıran önemli bir özellik de sahip oldukları sağlık fonksiyonudur. Hiç şüphesiz kırsal yerleşmelerin birçoğunda sağlık hizmetleri sunulur. Ancak şehirsel sağlık hizmetlerinin etki alanları daha geniştir. Bu durum uzman hekimlerin şehirlerde toplanması, yataklı tedavi kuruluşları ve eczanelerin çokluğu ile ilgilidir. Kırsal kesimde sağlık hizmetleri kamu tarafından sunulduğu halde şehirlerde kamu ve özel sektörler birlikte çalışır. Ayrıca şehirler, orta ve yükseköğretim seviyesinde sağlık eğitiminin yapıldığı yerlerdir. Bilindiği üzere Sağlık Bakanlığına bağlı hastanelerin yapımı bazı kıstaslara bağlıdır. Bu kıstaslar "Sağlık Bakanlığına Ait Hastanelerin Yatırım

Esaslarının Tespitine Dair Yönerge" ile belirlenir. Bu yönergenin 9. Maddesine göre herhangi bir mülki birimde hastane kurulması planlanırken o birimin merkez nüfusu, coğrafi konumu, ulaşılabilirliği nüfus artış hızı gibi unsurlar dikkate alınmalıdır. Öncelikli hedef merkez nüfusu 10.000'i geçen yerleşmelerde hastane kurulmasıdır. Ayrıca hastane kurulması planlanan ilçe merkezinin en yakın hastaneye olan uzaklığı 40 km'den az olmamalıdır. Bu nedenle kamu hastaneleri daha çok il ve ilçe merkezlerinde yoğunlaşır. Sağlık ile ilgili kuruluşlardan bir tanesi de eczanelerdir. Eczanelerin şehir içerisindeki dağılışını etkileyen iki önemli faktör vardır; bunlardan biri hastanelere yakın olma isteği, diğeri ise şehir merkezine yakın olma isteğidir (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:188-189).

Şehir merkezi olma gibi bir idari fonksiyonu olan Nevşehir'in sağlık fonksiyonu hiç şüphesiz kırsal alanlardan farklıdır ve etki sahası daha geniştir. Bunun yanı sıra Nevşehir'de verilen sağlık hizmetleri büyük ölçüde devlet desteklidir. Ancak bazı özel sağlık kuruluşları da mevcuttur.

Çalışma alanında ilk kurulan Nevşehir Devlet Hastanesi 1944 yılında 10 yataklı Sağlık Merkezi olarak hizmetine başlamıştır. Asıl hastane binasının yapımına 1952 yılında başlanmıştır. 1954 yılında 25 yataklı Devlet Hastanesi şekline dönüştürülmüştür. Hastane 1954 yılında 25, 1955 yılında 50, 1960 yılında 200 ve 1975 yılında 250 yataklı olarak düzenlenmiştir. Hastane 1963 yılında Sağlık Bakanı Prof. Dr. Ragıp Üner'in desteğiyle genişletilmiştir. Nevşehir Devlet Hastanesi'nin adı Sağlık Bakanlığı tarafından 2001 yılında Dr. İbrahim Şevki Atasagun Nevşehir Devlet Hastanesi olarak değiştirilmiş ve temeli 1993 yılında atılan yeni binası 2002 yılında bitirilerek hizmete açılmıştır. Acıgöl Devlet hastanesi de 2005 yılında il merkezindeki Nevşehir Dr. İbrahim Şevki Atasagun Devlet Hastanesi'ne bağlanarak entegre edilmiştir.

1946 yılında kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) önceleri sosyal güvenlik hizmetleri ile ilgilenirken, 1952 yılından sonra doğrudan sağlık hizmeti sunmaya başlamıştır. 1990 yılında Nevşehir'de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olan SSK Hastanesi hizmete girmiş ve 2004 yılı itibariyle üç ilçe dispanseri (Avanos, Hacıbektaş, Ürgüp) ve üç sağlık istasyonu (Gülşehir, Kalaba, Kozaklı) ile birlikte hizmetine devam etmektedir. 2006 yılı başı itibariyle Sağlık Bakanlığı ve SSK Sağlık Tesislerinin ortak kullanımı başlatılmıştır. Bu çerçevede 2005 yılında Nevşehir SSK Hastanesi il merkezindeki Nevşehir Dr. İbrahim Şevki Atasagun Devlet Hastanesi ile birleştirilmiştir.

2005 yılında S.S.K Hastanelerinin Sağlık Bakanlığına devredilmesi protokolü ile 350 Evler mahallesindeki Eski S.S.K Hastanesi Ek Binası, Merkezdeki Kadın Doğum ve Çocuk Ek binası, 15 Temmuz mahallesindeki 150 yataklı hastane olmak üzere üç ayrı yerde hizmet verilmeye başlanmıştır. Daha sonra 2008 yılında yeni 324 yataklı Hastanenin inşası tamamlanınca 350 Evler mahallesindeki Eski S.S.K Hastanesi Ek Binası, Merkezdeki Kadın Doğum ve Çocuk ek binası kapatılarak bu tesise entegre edilmiştir.

2016 yılı itibariyle hizmet veren Nevşehir Devlet Hastanesi Sağlık Bakanlığı, TOKİ, Nevşehir Belediyesi ve Maliye Bakanlığı ortak protokolü ile 45 000 m² kapalı alan üzerine 2008 yılında inşasına başlanmıştır. Yapımı iki yıl süren hastane 2010 yılında hizmete açılmıştır (Fotoğraf 17).

Sağlık Bakanlığı'nın Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamındaki uygulamaları çerçevesinde 663 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname İle Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu'nun Taşra Teşkilatlanmasına ilişkin olarak 2 Kasım 2012 tarihinden geçerli olmak üzere İllerde Kamu Hastane Birlikleri ve Genel Sekreterlikler oluşturulmuştur. Nevşehir İli Kamu Hastaneleri Birliği dört sağlık tesisinden (Nevşehir Devlet Hastanesi, Ürgüp Devlet Hastanesi, Kozaklı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi ve Nevşehir Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi) oluşmaktadır. Bu tesislerden Nevşehir Devlet Hastanesi ve Nevşehir Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi aynı fiziki alanda hizmet vermektedir (Fotoğraf 18).

2016 yılı itibariyle Nevşehir Devlet Hastanesinde toplam 105 doktor, 354 ebe ve hemşire, 707 personel bulunmaktadır.

Nevşehir Ağız ve Diş Sağlığı Merkezinde ise aynı dönemde toplam 29 diş hekimi, 12 ebe ve hemşire, 63 personel bulunmaktadır. Yani Nevşehir'de 2016 yılı itibariyle toplam 134 doktor, 366 ebe ve hemşire, 770 personel hizmet vermektedir. Ayrıca Nevşehir'de 7 adet 1. Basamak sağlık kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşlarda ise toplamda 29 doktor, 29 da sağlık personeli bulunmaktadır.

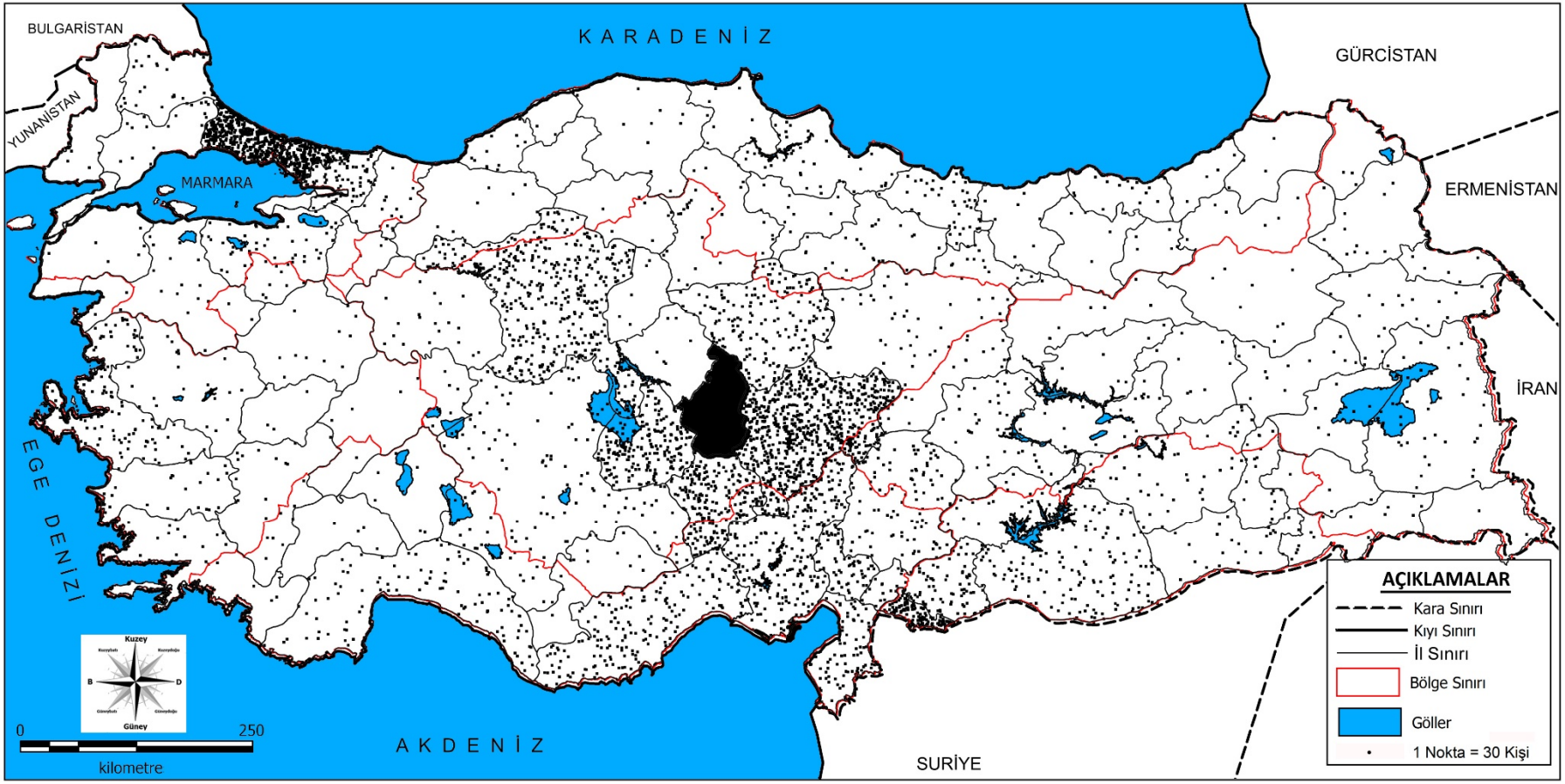
Fotoğraf 17. Nevşehir Devlet Hastanesi Girişi

Fotoğraf 18. Nevşehir Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi Girişi

Nevşehir'de 1. Basamak sağlık kuruluşları yani aile hekimlikleri ve sağlık ocakları genel itibariyle şehirde yaşayan insanlara hizmet verirken, aynı durum devlet hastanesi için geçerli değildir. 2015 yılında Nevşehir Devlet Hastanesinde muayene ve tedavi olan hasta sayısı toplam 922.961 kişidir. 2016 yılı ekim ayına kadar ise tedavi gören toplam hasta sayısı 658.901'dir. Bu rakam içerisinde acil girişleri ve tedavileri de bulunmaktadır.

Nevşehir Devlet Hastanesinde tedavi olan hastaların dağılışına baktığımızda Türkiye'nin her yerinden hastaların gelip burada tedavi gördüğünü söyleyebiliriz. Yani hastanenin hinterlandı oldukça geniştir. Tedavi gören hastaların illere göre sayısını daha ayrıntılı incelediğimizde, çalışma alanı yakın çevresindeki illerden gelen hastaların yoğunluğu dikkat çekmektedir (Harita 13).

Harita 13. Nevşehir Devlet Hastanesinde Tedavi Olan Hastaların Geldikleri İllere Göre Dağılışı (2015).

2015 yılında Nevşehir Devlet Hastanesinde muayene ve tedavi olan 922.961 hastanın %83'ü yani 778.923 kişisi Nevşehir'de ikamet eden kişilere aittir. Bu rakamdan da anlaşıldığı üzere Devlet Hastanesi kurulmuş olduğu alandaki insanlara büyük ölçüde hizmet etmektedir. Nevşehir'i ikinci sırada Kayseri takip etmektedir. Nevşehir'de tedavi gören 24.143 kişi (%2.59) Kayseri nüfusuna bağlıdır. 2016 yılında da durum benzer özellikler göstermektedir (Tablo 24).

Tablo 24. Nevşehir Devlet Hastanesinde Tedavi Gören Hastaların, Nüfusa Kayıtlı Oldukları İllere Göre Sayıları (İlk On beş İl)

	2015		**2016***	
İl	**Oran**	**Muayene Sayısı**	**Oran**	**Muayene Sayısı**
Nevşehir	83.67%	778.923	85.52%	568.109
Kayseri	2.59%	24.143	2.33%	15.461
İstanbul	2.43%	22.589	2.28%	15.150
Ankara	1.47%	13.640	1.21%	8.039
Niğde	0.73%	6.771	0.70%	4.640
Aksaray	0.69%	6.393	0.69%	4.563
Adana	0.67%	6.280	0.56%	3.696
Mersin	0.60%	5.565	0.57%	3.767
Yozgat	0.59%	5.452	0.59%	3.907
Kırşehir	0.50%	4.652	0.36%	2.404
Şanlıurfa	0.47%	4.332	0.46%	3.080
Konya	0.41%	3.809	0.35%	2.320
İzmir	0.33%	3.083	0.29%	1.895
Antalya	0.33%	3.032	0.29%	1.902
Kahramanmaraş	0.31%	2.915	0.25%	1.691

Kaynak: Nevşehir Devlet Hastanesi İstatistik Birimi
*: 2016 yılı verileri Ekim ayı başına kadar alınmıştır.

Nevşehir Devlet Hastanesi, yakın çevresindeki illere de hizmet vermektedir (Tablo 24). Yakın çevresindeki iller dışında İstanbul, Adana, Mersin gibi büyük şehirlerden de tedavi gören hastaların fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu durumun temel sebepleri ise şöyledir:

Nevşehir Devlet Hastanesinin gerek fiziki yapısı gerekse personel yetkinliği, hastane teçhizatının çeşitliliği ve yeni olması gibi sebepler, çevresindeki Aksaray, Kırşehir Niğde, Yozgat gibi küçük şehirler tarafından tercih edilmesine sebep olmaktadır.

Küçük şehirler dışında yine çalışma alanının yakınındaki Ankara ve Kayseri gibi büyük şehirlerin de Nevşehir Devlet Hastanesinden hizmet aldıkları görülmektedir. Bunun temelinde ise, özellikle MR olarak bilinen MRG yani Manyetik Rezonans Görüntüleme işleminde büyük şehirlerdeki sıranın yoğunluğu yatmaktadır. Örneğin Ankara ve Kayseri gibi büyük şehirlerde MR çekmesi gereken bir hastaya, yaklaşık 2 ila 3 ay sonrasına gün verilirken, Nevşehir'de bu süre 2 ila 4 gün arasında değişmektedir. Bu sebeple yakın çevredeki büyük şehirler özellikle Manyetik Rezonans Görüntüleme işlemini Nevşehir'de yaptırmakta fakat tedavilerine bulundukları büyük şehirlerde devam etmektedirler.

Nevşehir Devlet Hastanesinde tedavi gören hastalar içinde, Türkiye'nin her yerinden insan bulunmaktadır. Turizm cazibe merkezi olan Kapadokya'ya merkezlik eden Nevşehir, sağlık açısından da bölgenin çekim merkezini oluşturmaktadır. Türkiye'nin her yerinden gelen turistler sağlık problemi yaşadıklarında, bulundukları ilçeden (Avanos, Ürgüp, Göre vs.) merkeze getirilerek tetkikleri burada yapılmaktadır. Nüfus bakımından yüksek olan illerden (İstanbul, Adana, Mersin vb.) turist olarak Kapadokya'ya gelenlerin sayısının, diğer şehirlerden gelen turistlerden fazla olması beklenen bir durumdur. Bu fazlalık, gelinen yerden yani Kapadokya'dan alınan hizmet fazlalığını da beraberinde getirir. Bu sebeple Nevşehir'den sağlık hizmeti alan iller içerisinde, İstanbul üçüncü sırada yer almaktadır.

Nevşehir'in yakın çevresi dışında sağlık alanında en çok hizmet alan iller içerisinde Adana, Mersin ve Antalya illerinin olmasının temel sebebi, yine turizmdir. Nevşehir Devlet Hastanesinden hizmet alan iller içinden Adana yedinci, Mersin sekizinci, Antalya ise on dördüncü sırada yer almaktadır (Tablo 24-Harita 11). Adana, Mersin, Antalya gibi illerde yaşayan insanların sağlık açısından çalışma alanından hizmet almaları, farklı turizm alanlarına yöneldiklerinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

5.2.3. Nevşehir'in Ulaşım-İletişim Fonksiyonu ve Alanları

"*Ulaşım Fonksiyonu*" ve ulaşım faaliyetleri ile şehir yerleşmeleri arasındaki ilişkiler çeşitli ve de önemlidir (Tümertekin, 1973: 54). Şehirlerin ortaya çıkışı kadar gelişimi de ulaşım faaliyetleri ile yakından ilgilidir. Şehirler çevrelerindeki sahaların çeşitli hizmetlerinin merkezi durumundadır. Bu hizmetler şehir dışında ne kadar uzaklara yayılırsa şehirler de o ölçüde önem kazanacaktır (Smailes, 1957: 54).

Ulaşım fonksiyonu bir şehir için üç farklı başlık altında incelenmelidir. Bunların başında "*Şehir İçi Ulaşım*" gelir. Şehir içi ulaşım toplu taşıma sisteminin şehirdeki gelişimiyle ölçülebilir. Belediyelere ait toplu taşıma araçları bulunurken, özel sektöre ait toplu taşıma araçları da bulunmaktadır. Yine çalışılan alana göre raylı sistemler de bunların içerisine dahil edilebilir. Toplu taşıma araçlarının güzergahları ve taşıdığı yolcu miktarlarının şehir içerisindeki dağılışının tespit edilmesiyle, bu fonksiyonun yeterliliği hakkında fikir sahibi olunabilir.

"Ş*ehir ve yakın çevresi arasındaki ulaşım*" ise coğrafi açıdan şehir merkezlerinin etki sahasında yer alan köy, kasaba ve şehir yerleşmeleri arasındaki ulaşımı yakın çevre ulaşımı olarak tanımlamak mümkündür. Bu ulaşım sisteminde karayolu veya raylı sistem ulaşımının yanı sıra çalışılan alan çevresinde eğer varsa deniz yolu ulaşımı da incelenmelidir.

"*Şehir ve uzak çevresi arasındaki ulaşım*" ise kara yolu, demir yolu, deniz yolu ve hava yolu ile yapılmaktadır. Şehir ve uzak çevresi arasındaki ulaşım incelenirken dikkat edilmesi gerek önemli bir husus vardır. Terminalde bulunan işletme sayısı, bunlara bağlı olan firma sayısı ve bu firmaların kontenjanları araştırma yapılırken göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle kontenjan sayısı yerleşmenin transit geçiş alanı olup olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Yerleşme eğer geçiş alanı ise kontenjanları az olacaktır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 166-178).

Ulaşım fonksiyonu şehirlerin kuruluşunu, gelişimini ve sürekliliğini sağlayan en önemli beşeri unsurlar içerisinde yer alır. Bu fonksiyona bağlı olarak sanayi, ticaret, tarım, yönetim, turizm, güvenlik gibi fonksiyonlar gelişir ve şehrin etki alanının genişlemesini sağlar. Konum itibariyle şehirler, ulaşım yönünden elverişli şartlara sahip oldukları ölçüde çevresine göre merkezilik gösterir. Bu açıdan araştırma sahası, ulusal ölçekte özellikle doğu-batı yönlü ulaşım sisteminin ortasında yer almaktadır. Kayseri ve Konya gibi büyük şehirleri birbirine bağlayan bir konumu vardır.

Nevşehir ulaşım alanında, eski dönemlerden beri önemli bir güzergah üzerindeydi. Selçukluları döneminde 1067 yılında, Nevşehir doğu- batı istikametinde birer menzillik mesafede yapılmış Çay Hanı, Horozlu Han, Zazadin Hanı, Sultan Hanı, Ağzı Kara Han, Tepesidelik Han, Alay Hanı ve Sarı Han gibi hanlar ve kervansaraylar bu durumu ispatlar niteliktedir. Nevşehir ulaşım avantajını uzun süre korudu. Hatta ulaşım alanındaki avantajı kendisine ticari anlamda da önem kazandırmıştı. Nevşehir İç Anadolu'nun başlıca ticaret merkezlerinden biri konumundaydı. Nevşehirli tüccarlar

bölgenin zirai ürünlerini satın alır ve buradan Mersin limanına naklederlerdi. 1896 yılında Eskişehir Konya tren yolu hattının işletmeye açılmasından sonra, Nevşehir ulaşım sistemindeki eski önemini kaybetmiştir.

Büyük şehirleri birbirine bağlayan güzergah dışında Nevşehir'in, çevresinde bulunan Aksaray, Niğde ve Kırşehir'i birbirine bağlayan bir köprü niteliği vardır. Bu ölçekte kuzey-güney yönlü bağlantı sağlayan yani Kırşehir'i Niğde'ye bağlayan D-765 karayolu, Konya'yı Kayseri'ye bağlayan D-300 karayolu ve Ürgüp, Göreme gibi turizm açısından büyük öneme sahip yerleşmelerle bağlantı kurulmasını sağlayan D-302 karayolu güzergahı Nevşehir'den geçmektedir.

Tablo 25. Nevşehir'in Bazı Büyük Şehirlere Olan Uzaklığı

İller	Mesafe (Km)
Ankara	295
Adana	260
Kayseri	80
Konya	222
Mersin	266

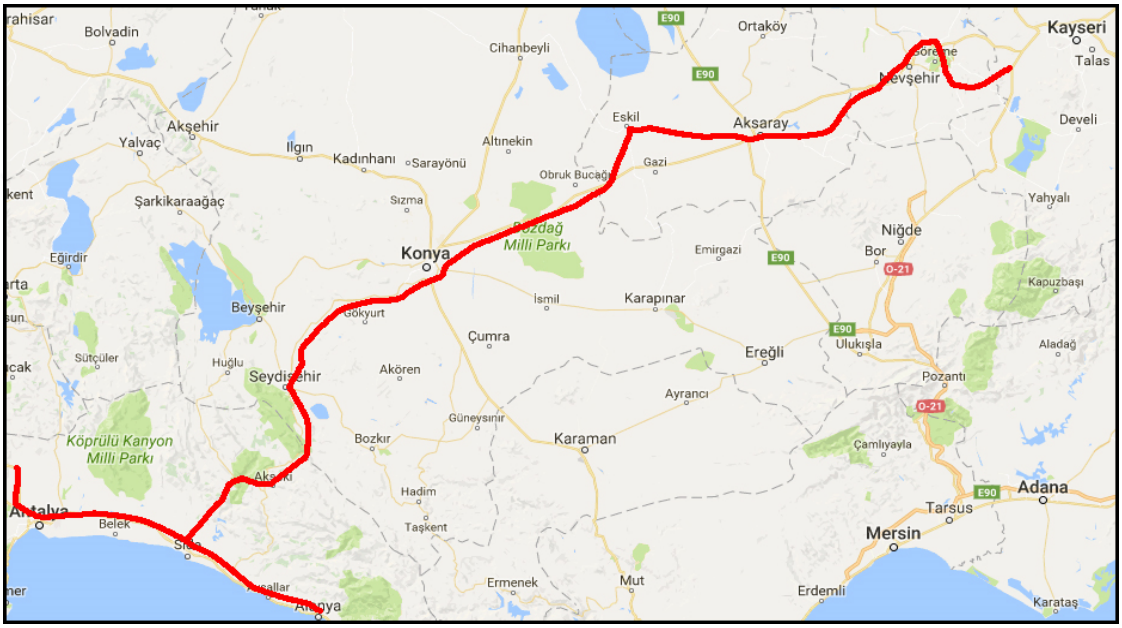
Kaynak. Karayolları Genel Müdürlüğü

Nevşehir'in çevresindeki büyük şehirlere olan mesafesine bakıldığında ise Kayseri'yle olan yakınlığı dikkat çekmektedir. Ayrıca tabloda verilen diğer şehirlere olan mesafesi ise birbirine yakın değerler göstermektedir. Bu durum Nevşehir'in ulaşım güzergahları konusundaki önemini ispatlamaktadır (Tablo 25).

Ayrıca çalışma alanıyla yakından ilgili olan Antalya-Konya-Aksaray-Nevşehir-Kayseri Demiryolu Projesi bulunmaktadır. Proje konusu faaliyet, T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü tarafından Antalya, Konya, Aksaray, Nevşehir, Kayseri İlleri İle İlçeleri idari sınırları içinde yapımı planlanan "Antalya-Konya-Aksaray-Nevşehir-Kayseri Demiryolu" Projesidir. Söz konusu proje Antalya-Konya-Aksaray-Nevşehir-Kayseri Ana Hattı ve Alanya-Antalya Bağlantı Hattı olmak üzere 2 ayrı kesimden meydana gelmektedir. Projenin, Antalya-Kayseri ana hattı ve Alanya-Antalya bağlantı hattından meydana gelmesi planlanmaktadır. Antalya-Kayseri ana hattı Antalya'nın Döşemealtı ilçesinden başlayarak, sırası ile Kepez, Aksu, Serik, Manavgat, İbradı ve Akseki ilçelerinden geçerek, Konya il sınırına ulaşacak, oradan da Konya Seydişehir, Meram ve Karatay ilçelerinden geçerek Aksaray il sınırına ulaşması düşünülmektedir.

Daha sonra, Aksaray Eskil, Merkez ve Gülağaç ilçelerinden geçtikten sonra Nevşehir Acıgöl, Merkez, Avanos ve Ürgüp ilçelerinden geçerek Kayseri İncesu İlçesi'nde sonlanacaktır.

Alanya-Antalya bağlantı hattı ise Manavgat ilçesinde ana hattan ayrılarak Alanya ilçesinde son bulacaktır. 5 milyar liraya mal olması beklenen projedeki yolcu trenlerinin 250 km/s, yük trenlerinin de 80 km/s hıza çıkacakları planlanmaktadır. Projenin hem yük hem de yolcu taşıma amacıyla gidiş-geliş olmak üzere 2 ayrı elektrikli hat olarak gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. Antalya-Konya-Aksaray-Nevşehir-Kayseri Demiryolu Projesi Güzergahı

Merkeze yaklaşık 30 km uzaklıkta olan Tuzköy civarında birde hava limanı bulunan Nevşehir'in temel ulaşım sistemini karayolları oluşturmaktadır. Bu nedenle 2008 yılında Emek mahallesine Adnan Menderes Otobüs Terminali inşa edilmiştir. Günümüzde kurulan otobüs terminali çalışma alanının üçüncü terminal alanıdır (Fotoğraf 19). Nevşehir'deki ilk terminal alanı bugün Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği olarak hizmet verilen binanın yerinde yani İbrahim Paşa mahallesinde bulunmaktaydı. Borsa kavşağı olarak adlandırılan bu alan, Nevşehir'in en işlek caddeleri olan Atatürk Bulvarı ve Demir Hafız-Osmanlı Caddelerinin kesişme alanıdır. Şehrin tam merkezindeki bu alanda bulunan otogar, trafik sorunu oluşturduğu için ikinci yeri olan D300 karayolu üzerindeki bugün Nevşehir'deki Forumun kurulmuş olduğu alanda yani Esentepe mahallesinde 1988 yılında inşa edilmiştir. Zaman içerisinde yine şehrin içinde kalan otogar buradan günümüzdeki yerine yani Emek Mahallesine taşınmıştır.

Fotoğraf 19. Nevşehir Otobüs Terminali

Modern yapısı ve şık tasarımıyla Türkiye'nin en iyi otogarları arasında gösterilen terminal binası, 6500 metrekaresi kapalı olmak üzere toplam 60 bin metrekare alan üzerine kurulmuştur. 9'u gelen ve 20'si giden olmak üzere 29 peron, 14 adet gişe ve 4 adet satış birimi bulunmaktadır. Nevşehir Otogarı ayrıca restoran, kafe, kuaför gibi yolcuların ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri tesisleri de içerisinde barındırmaktadır. Otogardan büyük şehirlere, komşu illere ve Nevşehir'deki turistik bölgelere çok sayıda otobüs ve minibüs seferleri düzenlenmektedir.

Şehirlerde ortaya çıkan kültürel faaliyetlerden biri de basın yayın kuruluşlarıdır. Şehir coğrafyası açısından önemli olan, bunların kapsadıkları reklamlar ve dağıtıldıkları alanların tespitidir. Böylece şehrin kültürel etki sahası belirlenmiş olacaktır. Yerel gazetelerin şehirleri anlamak açısından kuşkusuz başka katkıları da vardır. Yerel gazeteler "gözlemlerin zamana yayılımı" ile ilgili ipuçlarıyla doludurlar. Geçmiş dönem baskılarının incelenmesiyle, şehrin çevresiyle olan ilişkilerini anlamak ve şehrin yatay yönde gelişimini anlamak gibi daha birçok konuda bilgi edinmek mümkün olacaktır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 150-151).

Çalışma alanındaki basın yayın kuruluşları da iletişim fonksiyonunu temsil etmektedir. Bu kuruluşların önemli bir kısmını radyolar oluşturmaktadır. Merkezde yayın yapan dört adet radyo kuruluşu bulunmaktadır. Radyo kuruluşları Nevşehir'deki ilk iletişim kurululalarını da oluşturmaktadır. 1994 yılında kurulan Kapadokya FM ve Keyf FM Nevşehir'in ilk radyo kuruluşlarıdır. Bu radyo kuruluşlarını 1995 yılında kurulan Radyo Nevşehir ve 1999 yılında kurulan Mega FM takip etmiştir.

Nevşehir'de kurulan gazeteler ise 2000 yılından sonra faaliyet göstermişlerdir. Kapadokya Gazetesi 2000 yılında kurulan ve haftalık olarak yayınlanan gazetelerden biridir. Bir diğer haftalık gazete ise 2009 yılında kurulan Yenigün Gazetesidir. Çalışma alanındaki günlük gazeteler ise 2004 yılında kurulmuş olan Kent Haber ve 2010 yılında kurulan Muşkara Gazeteleridir.

Çalışma sahasında yayımlanan dergilerin tümü resmi kuruluşlara ait dergilerdir. Bu dergilerin ilki Nevşehir Belediyesi tarafından yayımlanan ve 2005 yılından itibaren hizmet veren Nevşehir Kültür ve Tarih Araştırmaları Dergisidir. Dergi her yıl basılmakla birlikte yıllara göre yayımlanan sayılar değişim göstermektedir. Bir diğer yayın ise Nevşehir Ticaret ve Sanayi Odası Dergisidir. 2014 yılında yayına giren derginin 18. sayısı yayımlanmıştır. Yayın sayısından da anlaşıldığı üzere bu derginin de standart bir yayımlanma tarihi yoktur. Bahsi geçen dergiler dışında Üniversiteye bağlı bilimsel makalelerin yayımlandığı iki adet dergi de mevcuttur.

5.3 Ekonomik Fonksiyonlar

"*Ekonomik Fonksiyon*" ise şehrin yerine getirdiği fonksiyonların en önemlisi olarak görülür. Şehir ekonomik bakımdan bir merkez olarak çevresine tesir eder, bununla belirli ve sınırlı çevresini bu yönden kendisine bağlar (Karaboran, 1989: 90). Bu fonksiyon kendi içinde ikiye ayrılabilir.

"*Ticaret Fonksiyonu*" şehir yerleşmelerinin geleneksel fonksiyonları arasındadır. Düzenli olarak yapılan mal ve hizmet değiş tokuşu şehrin kendine özgü bir karekteristiğidir. Bu mal değişiminde önemli etkin yürütücü ise ticarettir (Monheim, 1969: 89). İmalatın bile şehirlerde yapılmasının ana sebebi, malları şehirde üretmenin daha kolay olması değil, ticaret konusunda şehrin sağladığı avantajlardır (Jacobs 2011: 354-355). Ticaret fonksiyonunu etkileyen önemli unsur nüfustur. Çünkü çok nüfuslu yerlerde veya büyük şehirlerde ticari faaliyetler artmakla kalmayıp, çeşitlilik de kazanır. Başka bir deyişle küçük yerleşmelerde günlük ihtiyaçları karşılayan işyerleri bulunurken,

nüfusun artışına bağlı olarak bunlara periyodik ihtiyaçları karşılayan iş yerleri de katılmaktadır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 155).

"*Sanayi Fonksiyonu*" birçok şehirde hakim ekonomik fonksiyonu oluşturur. 3. sanayi devrimi ile birlikte, şehirlerin bazı özellikleri sanayi yatırımları için çekici hale gelmiştir. Geleneksel anlamda düşünüldüğünde bile sanayi kuruluş yeri istekleri daha çok şehir ve onların yakın çevrelerinden karşılanmaktadır. Şehirler çeşitli faaliyetlerin ve nüfusun coğrafik olarak bir yerde toplanması ile ortaya çıkan kazançlar anlamına gelen toplanma ekonomilerine sahiptirler (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 151).

Toplanma ekonomilerini üç farklı başlık altında irdelemek mümkündür. Ölçek ekonomisi bunlardan biridir. İçsel ekonomiler olarak da bilinen ölçek ekonomileri, bir üretim biriminin üretim ölçeğinde meydana gelen değişimlerle ortaya çıkan kazanç/kayıplardır (Ertürk, Sam 2016: 56). Toplanma sonucu ortaya çıkan bir başka etki de yerel ekonomilerdir (Dışsal ekonomiler). Lokal ekonomiler aynı veya benzer faaliyetlerle uğraşan firmaların bir arada bulunması sonucu ortaya çıkan kazançlar anlamına gelmektedir (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 151).

Şehirleşme ekonomisi de toplanma ekonomisi sonucu ortaya çıkan bir diğer etkidir. Şehirleşme ekonomisi, bir ekonomik faaliyetin şehrin sunduğu alt yapı ve diğer hizmetleri kullanarak sağladığı kazançlar anlamına gelmektedir (Wheeler, Müller, 1986: 132-136).

5.3.1. Nevşehir'in Ticaret Fonksiyonu ve Alanları

Şehirler, etki sahasındaki yerleşmelerin ticari hizmet merkezleri durumundadır. Bu nedenle ticaret fonksiyonu şehirlerin devamlılığını sağlayan en önemli fonksiyonlar arasındadır (Özçörekçi, 1971:71). Özellikle küçük şehirlerin esas fonksiyonu, kırsal bir bölgenin ticari merkezliğini yapmasıdır. Bu anlamda kurulan pazarlar, şehrin ticari fonksiyonunun da bir göstergesidir (Benedict, 1971:177-178).

Ticaret fonksiyonuna giriş yapmadan önce konuyla ilgili belirtilmesi gereken en önemli husus elde edilen verilerle ilgilidir. Öncelikle belirtmek gerekir ki konuyla ilgili kullanılan veriler pek sağlıklı değildir. Çünkü Belediye'den alınan veriler geçmişten günümüze kadar düzenli bir şekilde tutulmamıştır. Ayrıca mahalle sayıları 21'e düşürülmesine rağmen iş yerlerinin adresi güncellenmemiş ve iş yerlerinin yeni mahallelere becayişi yapılmamıştır. Bu sorunların yanı sıra 284 iş yerlerinin adresleri ve mahalleleri de belli değildir. Bu ölçekte belediyeden alınan 5.360 adet veri tarafımızca incelenmiş, ayıklanmış, düzenlenmiş ve belirli kategorilere ayrılmıştır. Eksik veya hatalı

olan bazı iş yerlerinin sayıları ise Nevşehir Sanayi ve Ticaret Odası verilerinden faydalanılarak tamamlanmıştır. Arazi gözlemlerinden de yola çıkılarak, en doğru sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu bilgiler ışığında Nevşehir'de ticaret sektöründe toplam 4.891 işyeri bulunmaktadır (Tablo 26). Mevcut işyerleri daha çok günlük, yeme-içme eğlence, hizmet ve Ulaşım-İletişim sektörüne yönelik mekanlardan oluşmaktadır. İş yerlerinin tamamına yakını perakende satış ve hizmet iş yerlerinden oluşmaktadır. Yani şehirde toptan ticaret çok fazla gelişmemiştir. Bunun temelinde şehrin Kayseri gibi büyük bir şehre yakın olması yatmaktadır.

2016 yılı itibariyle Nevşehir'de günlük ihtiyaca yönelik iş yeri sayısı 735 olup şehirdeki ticaret ünitelerinin % 15'ine karşılık gelmektedir. Bu iş yerleri daha çok bakkal, market, fırın ve kasaplardan oluşmaktadır. Yeme-içme eğlence ihtiyaçlarına yönelik işyeri sayısı ise toplam 765'tir. Bunlar ise daha çok lokanta ve kıraathanelerden oluşmaktadır. Nevşehir'de hizmet sektöründe ise 728 iş yeri bulunurken, Ulaşım-İletişim sektörüne yönelik işyeri sayısı ise toplam 755'tir (Tablo 26).

Şehirde 117 tane kıraathanenin bulunması, yani Yeme-içme eğlence sektörü içerisinde lokantadan sonra ikinci sırada olması işsizliğin yüksek oranda olduğunun bir göstergesidir. Hatta geçmişten günümüze kadar 102 adet kıraat hane ise kapanmıştır. Özellikle 2000'li yıllardan sonra kıraathanelerin kapanması geçmiş dönemlerde işsizliğin çok daha yüksek oranlarda olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Hizmet sektöründe ise en fazla kuaför, berber ve güzellik salonları yer almaktadır. İkinci sırada ise büro hizmetleri gelmektedir. Sigorta, harita, servis gibi büro hizmetleri bu kategori altında toplanmıştır.

Fotoğraf 20. Yeni Oto Galericiler Sitesinden Görünüm

Sektörler içerisinde en dikkat çekici olan ise ulaşım-iletişim sektörleridir. Özellikle ulaşım sektörü Nevşehir'de oldukça gelişmiştir. Ulaşım sektöründen kastedilen asıl konu, araç alım-satım, bakım-tamir ve karoser gibi bazı hizmetlerdir. Oto alım ve satımda en çok pay büyük araçlara ve traktörlere aittir (Fotoğraf 20-21).

Fotoğraf 21. Yeni Oto Galericiler Sitesinin Genel Görünüşü

Özellikle Sümer mahallesindeki Yeni Galericiler Sitesi oto alım satımında oldukça etkili bir alandır. Yaklaşık olarak 39.790 m²'lik bir alan üzerine kurulmuş olan sitede kırk adet firma bulunmaktadır. Bu sitede daha çok kamyon, tır ve küçük otomobiller satılırken, sitenin hemen doğusunda ise motorlu araç alım satım alanı bulunmaktadır. 26.320 m²'lik bir alan sahip olan bu yerde ise galericiler sitesinden farklı olarak daha çok traktör ve tarımsal makinaların alım ve satımı yapılmaktadır.

Tablo 26. Nevşehir'de İhtiyaca Göre Sıralanmış Ticaret Grupları ve Dükkan Sayıları (2016)

Günlük	S	Periyodik	S	Uzun Vadeli	S	Yemem İçme Eğlence	S	Hizmet	S	El Sanatları	S	Ulaşım-İletişim	S	Diğer
Bakkal	339	Züccaciye	34	Beyaz Eşya	64	Lokanta	262	Kuaför-Berber	197	Terzi	25	Bilet Satış	23	412
Fırın	89	Konfeksiyon	143	Mobilya	102	Büfe	11	Kırtasiye	28	Döşemeci	22	Oto-Traktör-Tır Satış	176	
Kasap	62	Tuhafiye	53	Kuyumcu	46	Kuruyemiş	41	Spor Salonu	6	Kaynakçı	28	Oto Elektr.	39	
Market	160	Manifatura	7	Kasetçi	2	Sinema	2	Otel	8	Marangoz	13	Otopark	1	
Şarküteri	29	Giyim	45	Saatçi	8	Kafeterya	49	Kuru Temizl.	12	Nalbur	1	Oto Tamir-Servis	133	
Top.Gıda	26	Ayakkabı	27	Sıhhi Tesisat	20	Tekel Bayi	51	Kargo-Taşıma	29	Tornacı	34	Bobinaj	7	
Manav	25	Temizlik Ür.	17	Güneş Enrj.	30	Bilardo Salonu	1	Matbaa	11	Boyacı	12	Contacı	5	
AVM	5	Eczane	32	Av Malz.	13	Börekçi	7	Seyahat Acnt.	8	Camcı	11	Yedek Parça Sat.	28	
		Fotoğrafçı	23	Bilgisayar Sat.	32	Bowling	1	Depo	24	Kalaycı	1	Karoser	51	
		Çiçekçi	11	Gözlükçü	8	Çay Ocağı	36	Dershane	9	Demirci	2	Egzos	7	
		Tüpgaz	35	Halı Mağazası	25	Kıraathane	117	Hırdavatçı	33	Elektrikci	6	Kaportacı	65	
		Od. Kömür	72	Perdeci	36	Dondurmacı	19	Zirai İlaç	8	Bilgisayar Tam.	6	Lastikçi	24	
		Spor Malz.	6	Çeyiz	17	Düğün Salonu	9	Akaryakıt İst.	31	Asansörcü	13	LPG Dönüşüm	17	
		Elektrik Mal.	9	Tarımsal Malzemeler	62	Go-Kart	1	Banka	20	Elektrikli Eş.Tam	24	Oto Kiralama	36	
		Aktar	22	Hububat	21	Şans Oyunlşarı	13	Büro Hizm.	131	İmalathane	98	Oto Aksesuar	12	
		Bijuteri	14			İnternet Kafe	33	Emlakçı	18	Demir Doğrama	28	Oto Boya	19	
		Çantacı	13			Paintball	2	İnşaat Malz.	81	Mobilya Yapım	42	Oto Yıkama	32	
		Hediyelik Eşya	44			Pastane-Unlu Mamül	66	Sigortacı	38	Nalbant	3	Cep Tlf.	59	
		Oyuncakcı	6			Playstation	10	Sağlık Ürünleri	27	PVC	20	İletişim Bayi	21	
						Restoran	23	Taş Ocağı	2	Ayakkabı Tamir	8			
						CD Satış	9	Hurdacı	7					
						Luna Park	2							
Toplam	**735**		**613**		**486**		**765**		**728**		**397**		**755**	**412**

Kaynak. Nevşehir Belediyesi.

Uzun vadeli ihtiyaçlarda öne çıkan sektörler ise mobilya, beyaz eşya ve tarımsal malzemeler satan yerlerdir. Nevşehir'de tarımsal faaliyetlerin hizmet sektöründen sonra ikinci sırada yer alması ve yakın çevresinde tarımın yoğun bir şekilde yapılması, şehirde tarım ürünleri (tohum, gübre, ilaç vs.) ve tarımsal alet satan yerlerin yoğun olmasına sebep olmuştur (Fotoğraf 22). Bu özelliğiyle şehir, çevresindeki kırsal alanların büyük oranda ihtiyacını karşıladığının da bir göstergesidir.

Fotoğraf 22. Tarımsal Malzemelerin Yoğun olarak Satıldığı Alandan Görünüm (Hacı Rüştü Mahallesi)

Çalışma alanında bu tür sektörler dışında bir de haftalık pazarlar mevcuttur. Fakat bu pazarlar şehrin bütün mahallerinde kurulmamaktadır. Nevşehir merkez mahallelerinden biri olan Kapucubaşı mahallesinde belediye tarafından kurulan bir kapalı pazar yeri mevcuttur. Bu Pazar yeri yaklaşık 21.420 m²'lik bir alan üzerine inşa edilmiştir (Fotoğraf 23). İki katlı olan bu Pazar yeri haftada sadece iki gün kurulmaktadır. Pazar günü öğlen kurulan pazar, pazartesi akşam saatlerine kadar devam etmektedir. Pazar yeri birçok bölümden oluşur. Üst katlarda daha çok hayvansal ürünler, süt, yoğurt vs. satılırken, alt katlarda ise daha çok meyve, sebze ve kıyafetler satılmaktadır. Giyim kısmı pazarın tam orta kısmında yer alırken, pazarın doğu yarısında ticari anlamda bu işi yapan satıcılar bulunur. Pazarın batı kısmı ise tamamen köylüye ayrılmıştır. Çevre köylerdeki yetiştiriciler pazarın bu kısmında kendi yetiştirdikleri ürünleri satabilmektedirler.

Bahsi geçen Pazar yeri dışında haftada iki gün ise (Perşembe ve Cuma) 2000 evler mahallesinde ve 2000 Evler TOKİ'lerde Pazar kurulmaktadır. Pazar yerinin 2000 Evler mahallesinde kurulmasının sebebi ise, bu mahallenin Kapucubaşı mahallesine uzak olmasıdır. Şehrin kuzeyinde bulunan mahallelerin 2000 Evlerde kurulan Pazar yerine ulaşımları daha kolay olmaktadır.

Fotoğraf 23. a. Kapalı Pazar Yeri Girişi, **b.** Hayvansal Ürünlerin Satış Alanı, **c.** Köylü Pazarı, **d.** Ticari Anlamda Devamlılık Arz Eden Pazarcı Alanı

Yaş sebze, meyve pazarları dışında Nevşehir'de birde zahireciler pazarı bulunmaktadır (Fotoğraf 24). Zahireciler pazarı haftanın bütün günü açık olmasına rağmen en hareketli olduğu günler Pazar ve Pazartesi günleridir. Zahireciler pazarı yaklaşık 33.360 m²'lik bir alan üzerine kurulmuştur. Bu pazarın özelliği ise üretilen hububatın, özellikle kabak çekirdekleri ve kuru üzümlerin mevsimlerine göre, üreticiler tarafından bu pazara getirilip toptancılara satılmasıdır. Satılan ürünler daha sonra buradaki toptancılar tarafından ham halde, yani herhangi bir işlem görmeden Türkiye'nin çeşitli yerlerine gönderilmektedir.

Fotoğraf 24. Nevşehir Zahireciler Pazarı

Zahireciler pazarının hemen kuzey doğusunda ise birde hayvan pazarı bulunmaktadır. Hayvan pazarında ise çevre illerden veya ilçelerden getirilen hayvanlar satılmaktadır. Gayet modern bir görünüme sahip olan hayvan pazarının içerisinde bir de kesim hanesi mevcuttur (Fotoğraf 25).

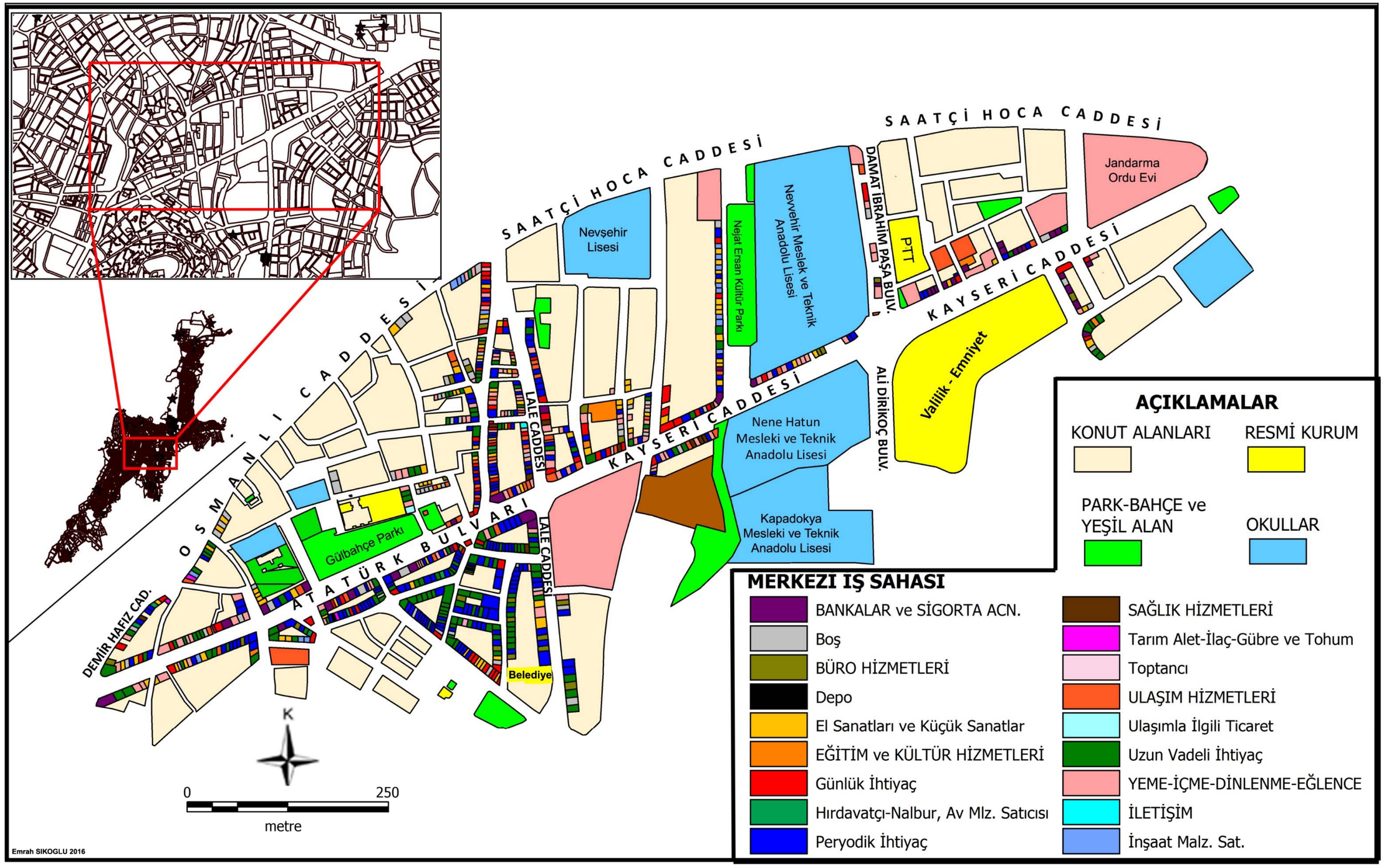
Fotoğraf 25. Nevşehir Hayvan Pazarından Görünüm

Nevşehir Sümer mahallesinde, 2013 yılı itibariyle faaliyette bulunan bir de tüketici hali bulunmaktadır (Fotoğraf 26). Bu hale tüketici hali denmesindeki en büyük sebep Nevşehir'de dışarıdan getirilen sebze ve meyvelerin, buradan diğer ilçelere yayılmasından kaynaklanmaktadır. Yani Nevşehir'de yetiştirilen ürünlerin dışarıya pazarlandığı bir hal değildir. Tüketici hali yaklaşık 7.000 m²'lik bir alana sahip olup, toplamda 34 dükkandan ibarettir. Hal içerisindeki dükkanlardan 3'ü sebze, 10'u sebze-meyve, 5'i patates-soğan, 1'i kavun ve karpuz ticaretiyle uğraşmaktadır. Geriye kalanlar ise karışık olarak nitelendirilmektedir.

Ayrıca halde büyük şehirlerdeki firmalara ait dükkanlar bulunmaktadır. Bu firmalar büyük şehirlerde yer bulamadıkları için Nevşehir'de ismen var olup, bütün işlerini bulundukları büyük şehirlerden yönetmektedirler. Ayrıca Nevşehir'de bol miktarda üretilen patates ve üzüm bu hal aracılığıyla değil tamamen müstakil çabalarla dışarıya satılmaktadır. Bu sebeple hal tam anlamıyla bir tüketici hali niteliği taşımaktadır.

Fotoğraf 26. Nevşehir Yaş Sebze ve Meyve Hali

Harita 14. Nevşehir'in Şehir İçi Arazi Kullanım Haritası

Çalışma alanında bulunan toplam 4.891 ticaret hanenin 812'si, yani %16.6'sı merkezi iş sahası olarak adlandırılan alanda toplanmıştır. Bu alan kabaca, Nevşehir'in ana güzergahları olan Atatürk Bulvarı ve Kayseri Caddesi üzerinde toplanmıştır. Özellikle Atatürk Bulvarı ve Atatürk bulvarıyla Kayseri Caddesini kuzey-güney doğrultusunda dik bir şekilde kesen Lale Caddesi, iş ve ticaret alanlarının en yoğun olduğu caddelerdir (Harita 14).

Fotoğraf 27. Nevşehir Kayseri Caddesinden Görünüm

Her ne kadar Merkezi iş sahası Atatürk ve Kayseri Caddeleri (Fotoğraf 27) boyunca belirtilmiş olsa da bu güzergah içerisinde ticaret hane sayısı bakımından en yoğun alan Lale Caddesi'nin (Fotoğraf 28) özellikle batı kısmıdır.

Fotoğraf 28. Nevşehir Lale Caddesinden Görünüm

1954 yılından önce, yani Nevşehir il olmadan önce, Demir Hafız Caddesi ile Osmanlı Caddesinin kesişme noktası ve güneydeki Atatürk Bulvarı'nın başlangıç noktasındaki üçgen kısım, temelde Nevşehir'in ilk merkezi iş sahasıdır. Daha sonra şehrin büyümesi ve gelişmesiyle birlikte merkezi iş sahası da bu ölçekte şehrin doğusuna doğru gelişme göstermiştir. Bu gelişme yaşanırken şehrin merkezi iş sahasında belirli alanlarda, belirli iş grupları gelişmiştir. Şöyle ki; Atatürk bulvarının güneyi ve lale caddesinin hemen batısında kalan alanlar daha çok gözlükçü, perdeci ve çeyiz eşyası satan yerlerden oluşurken, Atatürk Bulvarının kuzeyi ve Lale Caddesinin batısında kalan alanlarda ise daha çok ulaşım ve yeme içme alanları birikmiştir. Atatürk Caddesi ve Kayseri Caddesi boyunca ise iş yerleri daha homojen bir dağılım sergilemiştir.

5.3.2. Nevşehir'in Sanayi Fonksiyonu ve Alanları

Sanayi faaliyetleriyle şehirleşme arasında doğrudan ve karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Sanayi faaliyetlerinin "şehir yapıcı" karakterleri yerleşmelerin şehirleşmesinde önemli rol oynar. Yerleşmelerin nüfusunun artmasına, iş bölümünün oluşmasına, yeni sanayi kollarının gelişmesine neden olarak yerleşmelere şehirsel kimlik kazandırır (Tümertekin, 1969:121). Sanayi faaliyetlerinin etkileri sadece yerleşmelerin niteliğinin değişmesi ile sınırlı değil bununla birlikte arazi kullanımını, yatay büyümeyi ve şehirsel peyzajı da etkiler (Tümertekin, 1977:41).

Nevşehir'de sanayileşme şehrin gelişim alanlarını ve yönünü büyük ölçüde etkilemiştir. Fakat çalışma alanındaki sanayileşme girişimleri yeteri kadar olumlu sonuçlar verememiştir. Ayrıca yapılan bu girişimlerde profesyonel anlamda bir fabrikalaşma da görülmemektedir.

Fotoğraf 29. Yeni Sanayi Sitesinden Bir Görünüm

Çalışma alanında eskiden beri taşa toprağa dayalı sanayi bulunmaktadır. Fakat geçmiş dönemlerde bu durum daha çok el sanatları şeklinde gelişme göstermiştir. Bunun yanı sıra Nevşehir'de sanayi faaliyetleri yine el sanatları ölçeğinde, önce eski sanayi sitesinin kurulmasıyla başlamıştır. Eski sanayi sitesinin kuruluş veya oluşum tarihi tam anlamıyla bilinmemekle birlikte, Nevşehir'in henüz il statüsü kazanmadığı dönemlerde oluştuğunu söylemek pekte yanlış bir yaklaşım olmaz. Eski sanayi olarak nitelendirilen alan, bugün Nevşehir'de belediye pazarının hemen doğusundaki Kapucubaşı mahallesinde küçük bir alanda kurulmuştur. İlk kurulduğu dönemlerde daha çok araç tamiri ve karoser imalatında bulunulan bu alan zaman içerisinde şehrin büyümesiyle birlikte şehrin içinde kalmış ve şehre yetmemeye başlamıştır. Bu sebeple 1966 yılında yeni sanayi sitesi (Fotoğraf 29) kurulmuş ve buradaki oto tamirhaneleri yeni sanayi sitesine taşınmıştır. Günümüzde eski sanayi sitesinde sobacılar, çatı ve oluk tamircileri kalmıştır. Bunlar dışında birçok dükkan boş bırakılmış, bazıları da depo olarak kullanılmaktadır.

Nevşehir'de büyük araçlarla ilgili geçmişten gelen bir tecrübe bulunmaktadır. Yeni Sanayi ve Lale Sanayi'nin kurulmasındaki temel sebeplerin başında, tır ve kamyon gibi büyük araçlara yapılan karoser ve dorseler gelmektedir (Fotoğraf 30).

Fotoğraf 30. Lale Sanayi Sitesinden Bir Görünüm

Geçmiş yıllarda Nevşehir Türkiye'nin en önemli karoser imalat alanlarının başında gelmekteydi. Karoser Otomobilde, mekanizmayı oluşturan motor, makine, tekerlek, şasi vb. bölümlerin dışında kalan, görünen dış bölümü olarak tanımlanmaktadır (TDK). Özellikle tır ve kamyonların yük taşımada kullandıkları dorseler Nevşehir'de imal edilmekteydi. Yıllar itibariyle büyük şehirlerden gelen (özellikle Kayseri, Konya ve Ankara) firmaların, karoser imal eden ustaları kendi bünyelerinde çalıştırmak üzere transfer etmeleri, bu iş kolunun Nevşehir'den uzaklaşmasına sebep olmuştur. Günümüzde ise karoser imalatında kullanılan bazı temel parçalar hala Nevşehir'in sanayi alanlarında imal edilmekte ve tamiratları yapılmaktadır.

Bunların yanı sıra tarımda kullanılan makinaların tamiratı ve bazı parçaları yine Nevşehir'de özellikle Lale Sanayide üretilmektedir. Bahsedilen ticaret alanlarının 302 tanesi Lale Sanayide bulunmaktadır. Yine Lale Sanayi içinde yer alan Metal İş bölümünde ise 82 adet işletme yer almaktadır. Nevşehir'de yeni sanayi sitesi olarak adlandırılan yerde ise 487 adet işyeri bulunmaktadır. Bunların birçoğu oto tamir, karoser,

oto elektrik gibi iş yerlerinden oluşmaktadır. Nevşehir'deki ticaret sektörüne ait işletmelerin 871 tanesi yani %17,8'i sanayi sitesinde yer almaktadır.

Çalışma alanında 01.12.1967 tarihinde Nevşehir Pamuklu Dokuma Sanayi AŞ. Adı altında bir Sümerbank fabrikası kurulmuştur. Fabrika döneminde en çok işçi çalıştıran fabrika olma niteliği taşımaktaydı. 1985 yılında fabrikada 487 işçi 35'de memur çalışmaktaydı. Özelleştirme kapsamında fabrika 08.02.1996 yılında özel bir şirkete satılmıştır. Satıldıktan kısa bir süre sonra ise kapatılan fabrikanın yeri belediyeye tahsis edilmiştir.

Çalışma alanındaki en eski fabrika kuruluşu 1958 yılında yaklaşık 2.140 m²'lik bir alanda kurulan Nevşehir Şarap Fabrikasıdır (Fotoğraf 31). Fabrikanın en büyük özelliklerinden biri de şarap havuzlarının o dönemde insan eliyle toprak altında kazılarak yapılmasından gelmektedir.

Fotoğraf 31. a. Şarap Fabrikası Girişi, **b.** Mahsenler, **c.** Şarap Fıçıları **d.** Dinlendirilen Şarapların Alındığı Havuz

Nevşehir il merkezinde Atatürk Orman Çiftliğine bağlı olarak kurulan bu fabrika, 08.05.1958 tarihinde Nevşehir üzüm ve mamulleri tarım satış kooperatifleri birliği

TASKOBİRLİK adı altında çevre yerlerdeki üreticilerle birleştirilerek, Nevşehir'deki fabrika merkez haline getirilmiştir. Fabrikada sirke, şarap ve üzüm suyu üretilmiştir. Üretime başladıktan uzun yıllar sonra 2009 yılında fabrika iflas etmiştir. İflasından sonra üç yıl boyunca kapalı kalan fabrika 2012 senesinde özel bir firmaya kiralanmıştır. Fabrikada günümüzde sadece meyve suyu ve sirke üretimi yapılmaktadır. Üreticilerin dini inançlarından dolayı şarap üretimine ara verilmiştir. Şarap sadece sirke üretmek için sanayi tipi şeklinde imal edilmektedir. Şarap üretimi durdurulmuş olan fabrikanın birçok bölümü kullanılmadığı için atıl bir hal almıştır (Fotoğraf 31).

Fotoğraf 32. Nevşehir Rakı Fabrikası Girişi

Nevşehir'de günümüzde üretimine devam eden en önemli sanayi kuruluşu, MEY İçki Fabrikasıdır (Fotoğraf 32). Fabrika önceleri TEKEL'e bağlıyken daha sonra özelleştirilmiştir. MEY adını alan firmanın Türkiye çapında Tekirdağ'da 2, Denizli, Manisa, Bilecik, Karaman, Mersin, Nevşehir ve Elazığ illerinde birer tane olmak üzere toplam 9 fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrikaların bazılarında şarap ve benzeri alkallü içeceklerin üretimi yapılırken, bazılarında ise alkollü içecek üretmek için suma ve anason üretimi yapılmaktadır. Üretilen suma ve anason içki yapılmak üzere üretim yapılan fabrikalara sevk edilmektedir. Şarap üretimi için kurulan fabrikaların yer seçiminde

hammaddeye yakınlık gözlenirken, rakı üretimi için gerekli anason ve suma üretiminde böyle bir durum aranmamaktadır.

İzin verilmediği için hakkında pek bilgi edinilemeyen fabrika 1992 yılında üretime başlamıştır. 283.000 m² gibi büyük bir alana kurulmuş olan fabrikanın genel özellikleri ise şöyledir; malzeme hazırlık, fermantasyon, distilasyon, alkol stok sahası, mutlak alkol, rakı hazırlama ve dinlendirme, şişeleme, demineralizasyon su üretim ve atık su arıtma ünitelerinden oluşan ana üretim tesisi ile yönetici konutları, misafirhane, idare binası, yemekhane, kreş, merkezi ısı santrali, atölye, garaj vb. sosyal ve idari tesislerden oluşmaktadır. Günde yaklaşık 52 ton kuru üzüm işleme kapasitesi olan fabrika, en son teknoloji ürünü otomasyon ve bilgisayar sistemleri ile donatılmış olup, Türkiye'deki en büyük kapasiteye sahip rakı fabrikasıdır. İçerisinde yaklaşık 200 işçi çalışmaktadır ve işçilerin tümünün Nevşehir'li olmasına özen gösterilmiştir.

Çalışma sahasında geçmişten beri devam eden ve devamlılığını sürdüren tek sanayi türü taşa-toprağa dayalı sanayidir. Fiziki yapının şehre kazandırdığı en önemli gelir kaynaklarından biri de bu olmuştur. Nevşehir'de Kavak İgnimbiritleri, halk arasında sarı taş olarak adlandırılmaktadır. Bu taşlar özellikle eski tarihi yapılarda ve düşük katlı konutların yapımında kullanılmıştır (Fotoğraf 33).

Fotoğraf 33. Nevşehir Sarıtaş Ocağı ve İşleme Alanı

Nevşehir, Avanos ve Ürgüp arasında, özellikle Kapadokya bölgesinin faklı bileşimlerdeki volkanik kayaçlarıyla temsil edilen bölgesinde yer almaktadır. Yörede yapı taşı olarak kullanılması amacıyla işletilen ocakların hepsi, Ürgüp formasyonuna ait Kavak İgnimbiritleri üzerinde kurulmuşlardır. Jeolojik özelliklerine göre altı farklı renk ve dokuya sahip (Damarlı, Mortaş, Sarıtaş, Kapadokya Bej, Gül Kurusu, Vişne) ignimbirit türü bulunmaktadır. Kavak ignimbiritleri bölgede oldukça geniş alanlarda yüzeylenen ve çeşitli volkanik kayaç parçalarına ait çakıllar ile pomza çakıllarından oluşmakta, iyi kaynaşmamış ignimbirit özellikleri sunmaktadır (Korkanç, 2007:50-52-58).

Nevşehir'de 2000 Evler mahallesinde toplamda iki adet taş ocağı bulunmaktadır. Bu ocaklarda çıkartılan taşlar açık işletme şeklinde olup, herhangi bir damarı takiben yer altında açılan maden şeklinde değillerdir. Günümüzde bu taşlar daha çok binaların dış cephelerinin kaplamasında kullanılmaktadırlar. Bütün bir bina yapımında tercih edilmemesinin temel sebebi pahalı bir yapı taşı olmasından kaynaklanmaktadır. Kendisi pahalı olan taşın (Birim fiyatı 10-20tl arasında değişmektedir), işçiliği de pahalı olduğu için günümüzde bina yapımında pek fazla tercih edilmemektedir. Daha çok Kayseri, Konya ve Ankara gibi büyük şehirlerden talep gören bu taşların kullanımını sekteye uğratan bir diğer konu ise günümüzde Pomzaların (bims) yapı taşı olarak kullanılmasının çevrede giderek yaygınlaşmasıdır.

Bims taşı, teknik terminolojide "doğal hafif agrega" olarak nitelendirilmekte olup, "pomza taşı" olarak da adlandırılmaktadır. Bims taşının kırma, eleme ve boyutlandırma ile elde edilmiş farklı tane boyutlarındaki malzeme haline "bims agregası" (pomza agregası) adı verilmektedir. TS 3234 standardına göre de pomza; birbirine bağlantısız boşluklu, sünger görünümlü silikat esaslı, birim hacim ağırlığı genellikle 1 gr/cm³`ten küçük, sertliği Mohs ölçeğine göre yaklaşık 6 olan ve camsı doku gösteren volkanik bir madde olarak tanımlanmıştır (Bims Sanayicileri Derneği Raporu, 2006:2-3-4). Pomza, volkanlardan çıkan lavların oluşturdukları, değişik boyda, delikli, kabarcıklı, bazen özgül ağırlıkları sudan daha az olduğu için su içerisinde yüzebilen volkanik kayaçlardandır (Ardos, 1987:52-53). Diğer bir ifade ile pomza, kızgın haldeki magmanın ihtiva ettiği gazların ani soğuma esnasında kütleden ayrılmasıyla oluşan çok gözenekli camsı yapıda volkanik bir taştır (Ulusoy, 2004:89).

Fotoğraf 34. Bims (Pomza Agregası) Üretim Aşamaları.

Pomza, hammadde olarak bir çok endüstriyel alanda kullanılmaktadır. Kullanımı, endüstriyel amacına göre ya ana hammadde olarak veya katkı malzemesi biçimindedir. En yaygın kulanım alanı inşaat sektörüdür. Düşük birim hacim ağırlığı, yüksek ses ve ısı izolasyonu, iklimlendirme özelliği, kolay sıva tutması, mükemmel akustik özelligi, deprem yük ve davranısları karsısındaki elastikiyeti ve alternatiflerine göre daha ekonomik oluşu gibi üstün özelliklerinden dolayı inşaat ve yapı sektöründe geniş bir kullanım alanı bulmaktadır (Gündüz, 2005: 398). İnsşaat sektöründe kullanım alanını 6 ayrı kategoride analiz etmek mümkündür.

1. Hafif yapı elemanları üretiminde
2. Prefabrik hafif yapı elemanları üretiminde
3. Çatı ve dekoratif kaplama elemanları üretiminde

4. Hafif hazır sıva ve harç üretiminde hafif beton üretiminde

5. Çatı ve döseme izolasyonu dolgusu olarak.

İnşaat sektöründe kullanımı dışında tekstil endüstrisinde, tarım endüstrisinde, kimya endüstrisinde, ilaç endüstrisinde ve diger endüstriyel alanlarda da kullanımı vardır (Başpınar, Gündüz, 2006: 2).

Ülkemiz, birçok endüstriyel hammadde ve yeraltı kaynakları yönünden önemli bir potansiyele sahiptir. Bununla birlikte 18 milyar m civarında olan dünya pomza rezervlerinin yaklaşık %40'ına (7.2 milyar m3'den fazla) sahip olan ülkemiz açısından, pomza madeni kaynaklarımız da çok önemli bir yer tutmaktadır. Bugün ülkemizde kullanılan ve işletilen pomza rezervleri açısından, İç Anadolu bölgesinde yoğunlaşma görülmesine karşın. Akdeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde de önemli derecelerde pomza oluşumlarına rastlanmaktadır (Gündüz, Şapçı, 2005: 398).

Nevşehir pomza rezervi bakımından Bitlis ve Kayseri'den sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Fakat üretici firmanın en fazla olduğu il Nevşehir'dir. İlin genelinde yaklaşık olarak 20 adet üretici firma bulunmaktadır. Bu firmaların sadece dört tanesi çalışma alanımız içerisindedir. Dört firmada toplamda yaklaşık olarak 220 işçi çalıştırılmaktadır. Gerek üretim maliyetinin düşük olması gerekse özellikleri bakımından, kullanımı hızla yaygınlaşan Bims, Nevşehir'de sarı taşın yerini almıştır (Fotoğraf 34). Maliyetin düşük olmasında üretimi yapılan tuğlalarda kullanılan malzemenin, çevreden temin edilmesi büyük rol oynar. Pomzanın kırılması ve bir miktar çimentoyla karıştırılmasından üretilen tuğlaların birim maliyeti yaklaşık olarak 50-75 kuruş arasındadır.

Hem kapalı hem açık alana sahip firmaların toplamda 10.700 m² kapalı, 163.000 m² açık alanları bulunmaktadır. Bu sebeple üretici firmalar şehirleşmeye uzak alanlarda kurulmuşlardır. Buna rağmen Saray Bims 2000 evler mahallesi sınırları içerisinde, Birlik Bims ise Sümer mahallesi sınırları içerisinde kalmıştır. Bir diğer üretici firma olan Şimşek Bims Sümer mahallesinin hemen 1km güneyinde kalırken, Yalap Bims ise Cevher Dudayev mahallesinin yaklaşık 1 km kuzeyinde kurulmuştur.

5.4. Tarımsal Fonksiyonu ve Tarım Alanları

"*Tarım Fonksiyonu*" günümüzde her ne kadar farklı tanımlanmış olsa da şehirsel fonksiyonlar arasındadır. Bugün şehir denince kır yerleşmelerinin aksine toprağa bağlı olmayan yer akla gelmektedir (Tümertekin, 1973: 43). Fakat bu tanımdan şehirde tarımın

yapılmadığı anlamı çıkartılmamalıdır. İçinde ziraat faaliyeti kalıntılarına rastlanmayan hemen hemen hiçbir şehir yoktur (Tolun Denker, 1976: 28).

Şehir yerleşmeleri için hiç şüphesiz tarımın da önemi vardır. Ancak yerleşmeler üzerine çalışmış olan birçok araştırmacı bu konuda aynı görüşe sahip değildir. Araştırmacıların bir kısmı tarım fonksiyonunu şehirsel bir fonksiyon olarak görmez. Genel olarak şehirsel fonksiyonların aslı ticaret ve sanayi fonksiyonu olarak görülür. Bu görüşün yanında tarım fonksiyonunun şehirsel fonksiyonlar içerisinde olabileceğini savunan araştırmacılar da vardır. Örneğin Schwarz; "Şehir, kır yerleşmelerinin aksine toprağa bağlı değildir. Bununla beraber şehirde ziraat faaliyeti yok demek değildir. Ancak zirai faaliyet hiçbir zaman tek fonksiyon olarak kabul edilmez." der ve nüfusun öneli bir kısmının ziraatte çalıştığı şehirlerin varlığına dikkat çeker. Beaujeu-Garnier ve Chabot, H. Mykle Bost gibi coğrafyacılar şehir fonksiyonlarıyla zirai fonksiyonların karıştığını ancak hakim fonksiyon olmadığını, bir farklılaşmanın meydana geldiğini ve özellikle ticaretin toplandığı bir merkez şeklinde olan şehir yerleşmelerinin de varlığından söz eder (Tümertekin, 1973:44). Mark Jefferson da "Şehirler kendileri için büyümezler, şehirlerin çevreleri, merkezi bir yerde yapılması gereken görevleri belirler." görüşünü dile getirir. Burada bahsedilen çevre etki sahası görevlerinden bir tanesi de tarımsal kökenli ham maddelerin değerlendirilmesidir (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:190).

Yukardaki açıklamalar tarım fonksiyonunun şehirlerin gelişmesine engel olmadığını, temel fonksiyon olmamakla birlikte dünya üzerinde ve ülkemizde şehirsel fonksiyonlar içerisinde yer alabileceğini gösterir. Bu sebeple şehirlerdeki tarımsal faaliyetlere çalışma içerisinde yer verilmelidir. Diğer ekonomik fonksiyonlar içerisinde tarımın şehirdeki yeri değerlendirilmeli ve karşılaştırma yapılmalıdır.

Çalışma alanı tahıl, sebze ve meyve gibi tarımsal ürünlerin yetiştirilebildiği bir potansiyele sahiptir. Her tarım grubunda özellikle kendine has toprak özelliği sayesinde öne çıkan bir ürün bulunmaktadır.

Nevşehir'de kuru tarım arazisinin yoğun olması ve kuraklığın varlığı, tahıl ürünlerinden en fazla arpa ve buğdayın yoğun bir şekilde yetiştirilmesine sebep olmuştur. 2005 yılı itibariyle arpa, buğdaydan daha fazla üretilmiştir. Buğday üretimi ise azalmaya başlamıştır. Buğday genelde 20 ile 24 bin ton civarında üretilmiş ve neredeyse bu üretim sabit kalmıştır. Bu durum halkın buğdayı ticaret amaçlı değil sadece bölgedeki nüfusun tüketimini karşılaması için ürettiğinin bir göstergesidir. Arpa ise 32.201 ton ile en çok 2005 yılında üretilmiştir (Tablo 27).

Tahıl ürünlerinin geneline baktığımızda çalışma alanında daha çok hayvan yemine yönelik üretimin arttığını gözlemleyebiliriz. Hayvan yemi dışında üretimi artış gösteren tek ürün kuru fasulyedir. 2000 yılı itibariyle çalışma alanında silajlık mısır, hayvan pancarı ve tritikale gibi diğer yem ürünleri de ekilmeye başlanmıştır. Yem bitkilerinin üretiminde dönem dönem bazı ürünler öne çıkmaktadır. Yem bitkilerindeki bu dönemlik artışa Tarım Bakanlığının yapmış olduğu destekler sebep olmaktadır. 2010 yılında fiğ'e verilen destek sebebiyle bu dönemde ürün miktarında ani bir yükseliş görülmüştür. Günümüzde ise bölgenin iklimi göz önüne alınarak özellikle kış aylarında hayvanların beslenmesi sekteye uğradığı için silajlık mısıra verilen destek arttırılmıştır. 2010 yılında 3.495 ton olan silajlık mısır üretimi 2015 yılında 11.750 tona yükselmiştir (Tablo 27).

Tablo 27. Nevşehir'de Yıllara Göre Tahıl Üretimi (Ton)

Ürünler	1995	2000	2005	2010	2015
Arpa (Diğer)	20.614	22.296	32.201	22.836	22.861
Buğday (Diğer)	24.211	22.699	22.957	20.590	19.098
Mısır (Silajlık)	-	140	1.307	3.495	11.750
Yonca (Yeşil Ot)	1.550	1.200	5200	2.500	10.500
Çavdar	2.626	2.516	3.247	2.500	8.059
Fasulye (Kuru)	221	255	340	360	3.807
Yulaf (Dane)	142	100	112	250	1.640
Tritikale (Dane)	-	-	19	150	418
Fiğ (Yeşil Ot)	880	560	866	2.520	394
Nohut	273	250	351	450	298
Sorgum (Yeşil Ot)	-	-	-	-	225
Hayvan Pancarı		221	180	125	125
Tritikale (Yeşil Ot)	-	-	-	-	100
Ayçiçeği (Çerezlik)	318	249	117	12	22
Mercimek (Yeşil)	170	136	171	160	17
Korunga (Yeşil Ot)	-	15	25	30	11
Aspir	-	-	-	15	7

Kaynak: TÜİK

Yonca ve çavdar da desteklenen ürünler arasında olduğu için bu ürünlerin üretim miktarı da günümüzde oldukça artmıştır.

Çalışma alanında ihtiyaca yönelik birçok sebze türü yetiştirilmektedir. Bu ürünler arasından en dikkat çekici olan patatestir. Patates dışında çalışma alanında en çok üretilen sebzeler, çerezlik kabak ve domatestir.

Nevşehir'in toprak yapısı ve iklimi patates üretimine oldukça elverişlidir. Ülke genelinde isim yapmış bir ürün olan patates, son dönemlerde üretiminde büyük oranda düşüş gözlenen bir ürün olmuştur. Nevşehir'de patates üretiminin yapılmasında fiziki özelliklerin yanı sıra ürünün, üreticiye büyük miktarda kar bırakması üretimin yaygınlaşmasında önemli bir etken olmuştur. Fakat kar marjının yüksek olması, üreticilerin küçük alandan daha fazla ürün alma çabasına girmesine neden olmuş ve bunun sonucunda üreticiler toprağa daha fazla gübre vermek suretiyle üretimi arttırmaya çalışmışlardır. Aşırı gübreleme ve tohum değişikliği sebebiyle 2005 yılından sonra patateste, "*patates kanseri*" olarak bilinen bir hastalık görülmüştür. Hastalık aynı zamanda toprak yoluyla da taşınmaktadır. Patatesin aşırı üretimi aynı zamanda toprağın da zehirlenmesine sebep olduğu için çalışma alanında patates üretimi bazı alanlarda devlet tarafından yasaklanmıştır. Bu sebeple 1995 yılında 528.257 ton olan patates üretimi zaman içerisinde azalarak, 2015 yılında 57.265 tona kadar gerilemiştir (Tablo 28).

Tablo 28. Nevşehir'de Yıllara Göre Sebze Üretimi (Ton)

Ürünler	1995	2000	2005	2010	2015
Patates (Diğer)	528.257	340.624	154.000	148.500	57.265
Kabak (Çerzlik)	-	-	62	3.575	5.940
Domates	863	988	1.060	1.552	3.924
Soğan (Kuru)	1.781	1.555	15	150	418
Sarımsak (Kuru)	1.578	1.275	12	10	387
Biber (Sivri)	34	36	42	83	140
Hıyar	33	40	76	90	123
Fasulye (Taze)	7	12	25	34	70
Soğan (Taze)	11	19	25	38	52
Marul (Göbekli)	5	16	34	30	44
Biber (Dolmalık)	15	15	18	38	40
Ispanak	16	16	36	48	39
Lahana (Beyaz)	152	-	10	12	23
Patlıcan	8	11	10	10	16
Turp (Bayır)	14	13	13	-	15
Havuç	11	10	5	15	7
Yerelması	-	-	-	3	5
Pırasa	8	10	15	8	3
Maydonoz	6	2	2	2	3
Sarımsak (Taze)	4	5	-	96	3
Bamya	1	-	1	1	3

Kaynak. TÜİK

Patates üretimindeki yasak ve topraktaki hastalığın yayılmaması için alınan önlemler, çalışma alanındaki üreticileri Nevşehir'de yine Türkiye çapında isim yapmış bir diğer ürün olan, çerezlik kabağın üretimine yönlendirmiştir. 2005 yılında 62 ton olan çerezlik kabak üretimi, 2015 yılında 5.940 tona yükselmiştir.

Bu ürünler dışında domates üretimi, tüketim doğrultusunda her dönem yükselirken, kuru soğan ve sarımsak üretimi ise ithal ürünlerin çoğalması ve kar marjlarının düşük olması sebebiyle her dönem düşmüştür (Tablo 28).

Çalışma alanındaki meyve üretimini inceleyecek olursak; Nevşehir'de 18 çeşit meyve üretilmektedir. Fakat gerek su azlığı ve gerekse kurak iklim dolayısıyla üretilen ürünlerin miktarı yüksek değildir. Meyve türleri içerisinden öne çıkan tek meyve üzümdür. 1995 ve 2000 yıllarında tutulan verilerde üzüm sofralık ve şaraplık olarak ayrılmamıştır. Bu sebeple bu dönemlerde üretilen üzümün çeşitleri hakkında bilgi verilememektedir.

Tablo 29. Nevşehir'de Yıllara Göre Meyve Üretimi (Ton)

ÜRÜNLER	1995	2000	2005	2010	2015
Üzüm	55.161	57.470	33263	29.538	13.408
Üzüm (Şaraplık)	-	-	21380	23.920	12.000
Elma	938	1.555	1375	1295	1.644
Armut	544	531	500	500	596
Kiraz	88	134	96	149	192
Kayısı	-	905	356	662	168
Vişne	77	100	94	84	151
Ceviz	12	112	63	77	113
Zerdali	-	1.030	320	625	106
Şeftali (Diğer)	26	49	30	39	92
Ayva	89	126	114	125	89
Erik	109	146	108	99	82
Badem	12	46	41	56	51
Çilek	-	-	88	34	50
İğde	78	63	34	34	39
Dut	21	33	23	20	20
Karpuz	77	603	480	258	176
Kavun	18	10	10	24	38

Kaynak. TÜİK

Üzüm üretimi 2010 yılına kadar her dönemde 50.000 tonun üzerinde olmuştur. Fakat zaman içerisinde üretim azalmış ve 2015 yılında 13.408 ton sofralık, 12.000 ton şaraplık olmak üzere toplam 25.408 tonluk bir üretim olmuştur (Tablo 29). Sofralık üzüm her dönem şaraplık üzümden daha fazla üretilmiştir. Üzüm üretimindeki düşüşün en

önemli sebebi TASKOBİRLİK şarap fabrikasının kapatılması olmuştur. Fabrika kapandıktan sonra yöre halkı üzüm üretimini bırakmıştır. Çünkü fabrika döneminde üzüm üretiminin yüksek olmasına rağmen, üzüm fiyatları da yüksek olduğu için üreticiler kar etmekteydi. Zaman içerisinde fabrika üreticiden sadece üzüm suyu ve sirke için ürünleri satın alınca ve geçmiş dönemlerdeki fiyatların altında bir satış gerçekleştiği için, üretici üzüm yetiştirmeyi bırakmıştır. Özellikle şaraplık üzümün üretimindeki düşüşte halkın inanç yönünden etkilendiğini de söylemek mümkündür.

Şehirde bulunana rakı fabrikası, şaraplık veya sofralık bütün üzümleri işleyebilmektedir. Fakat rakı fabrikası üretilen üzümlerin tümüne kalitesine bakmaksızın üreticiye aynı fiyatı önermektedir. Bu durum, özellikle şaraplık üzüm üreten üreticinin aleyhinde bir sonuç doğurduğu için şaraplık üzüm üretimi daha fazla gerilemiştir.

Gerek TASKOBİRLİK meyve suyu üretim tesisi, gerekse Mey İçki Fabrikası üretilen üzümlerin tümünden çok daha fazlasını işleyebilecekleri kapasitelerinin olduğunu belirtse de üreticiler ürünlerinin değerinin altında alınmasına razı gelmeyip üretimi bırakmışlardır.

Üzüm dışında çalışma alanında yetiştirilen bir diğer önemli ürün ise elmadır. Özellikle soğuk havaya karşı dirençli olan türünün ekildiği elma, çalışma alanında 2015 yılı verilerine göre sadece 1.644 ton üretilmektedir. Elmayı üretim miktarı bakımından sırasıyla armut, kiraz ve kayısı izlemektedir (Tablo 29).

Tablo 30. Nevşehir'deki Tarımsal Arazi Sınıfları (2016)

Arazi Sınıfı	**Alan (Km²)**	**%**
Marjinal Tarım Arazisi	29.97	38.70
Özel Ürün alanları	24.53	31.67
Çayır-Mera	15.10	19.50
Dikili Tarım Arazisi	7.02	9.06
Orman Alanları	0.73	0.94
Doğal ve Yarı Doğal	0.10	0.13
Mutlak Tarım Arazisi	0.05	0.06

Kaynak. Tarım Bakanlığı

Nevşehir'in belediye yönetsel alanı içerisindeki tarımsal arazi sınıflandırılmasında en büyük paya sahip olan arazi, Marjinal Tarım arazileridir. Bu araziler mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri ve dikili tarım arazileri dışında, yerel ihtiyaçlar nedeniyle tarıma açılmış arazilerdir. Bu arazilerin toprak ve topografik sınırlamaları fazla olup tarımsal üretim potansiyeli düşüktür. Arazi eğimi yağışın 640

mm'nin altında olduğu yerlerde %12 den, 640 mm veya üzerinde olduğu yerlerde ise %18 den fazla olup, toprak derinliği 50 cm'den azdır. Yetiştirilen bitkilerden elde edilen verim genellikle yöre ortalamasının altındadır. Bu araziler klasik sulama metotları ile sulamaya uygun olmayıp kontrollü ileri sulama teknikleri kullanılarak sulu tarım yapılabilir. Çalışma alanındaki tarımsal potansiyeli olan arazi içerisinde marjinal tarım arazilerinin payı %38,7'dir.

Marjinal tarım arazilerini %31,67'lik oranıyla özel ürün alanları takip etmektedir. Çalışma alanındaki özel ürün alanları toplam 24,53 km²'dir (Tablo 30). Bu araziler tarımsal üretim için mutlak tarım arazilerinden daha fazla toprak (tuzluluk, taşlılık, drenaj vb.) ve topografik (bakı, meyil) sınırlamalara sahiptir. Yöreye adapte olmuş her tür bitkiye nöbetleşe ekimde yer verilemez. Sadece arazide bulunan sınırlamalara uyum sağlayan ve/veya nöbetleşe ekime alındığında arazi bozulmasına neden olmayan bitkilerin tarımı yapılabilir. Özel ürün arazilerinde sulu tarım yapılmadığı zaman ekonomik üretim yapılması çoğunlukla mümkün değildir.

Çayır ve Meralar çalışma sahasında, tarım arazisi sınıfları içerisinden üçüncü sırada yer alırken, dikili tarım araziler en çok bağlardan oluşup sınıflandırmada dördüncü sırada yer almaktadır (Tablo 30).

Tablo 31. Nevşehir'deki Mahallelerin Tarım ve Yerleşme Alanları (Km²) (2016)

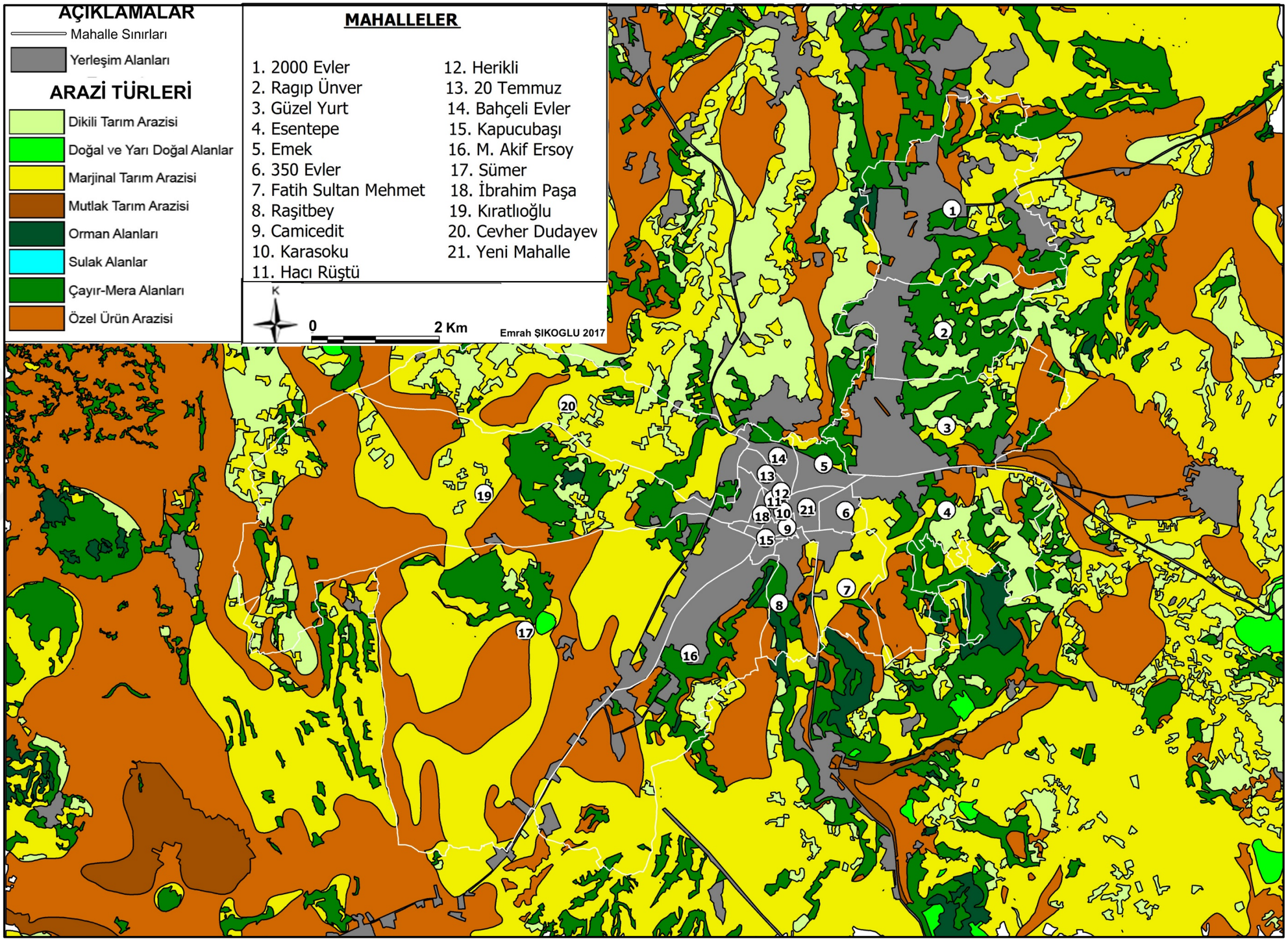
Mahalleler	Tarım Alanı	Yerleşme Alanı	Toplam Alan
Sümer	20.82	1.93	22.75
Kıratlıoğlu	17.48	0.59	18.07
Cevher Dudayev	8.26	0.37	8.63
Mehmet Akif	7.88	1.93	9.81
Esentepe	6.24	0.65	6.89
2000 Evler	5.04	2.93	7.97
Güzelyurt	4.30	1.95	6.25
15 Temmuz	3.44	1.22	4.66
Fatih Sultan Mehmet	1.77	0.38	2.15
Raşitbey	1.31	0.40	1.71
Emek	0.31	0.45	0.76
Bahçelievler	0.11	0.42	0.53

Nevşehir'de bulunan 21 mahallelerin 12'sinde tarım arazisi bulunmaktadır. Tarım arazisinin en fazla olduğu mahalle ise Sümer mahallesidir. 22,75 km² arazisi olan mahallenin 20,82 km²'si tarım arazisidir. Tarım arazilerinin çoğu marjinal ve özel ürün

arazisine aittir (Harita 15). Ayrıca mahallede çayır ve mera alanları da marjinal ve özel ürün arazisinden sonra üçüncü sırayı almaktadır.

Kıratlıoğlu ve Cevher Dudayev mahalleleri de tarım arazisi bakımından ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadırlar. Kıratlıoğlu mahallesindeki tarımsal araziler tıpkı Sümer mahallesinde olduğu gibi daha çok marjinal ve özel ürün arazisinden oluşmaktadır. Fakat çayır ve mera bakımından en zengin mahalle Kıratlıoğlu mahallesidir (Harita 15).

Bahsi geçen mahalleler içerisinden yerleşme alanı tarım alanından fazla olan mahalleler ise Emek ve Bahçelievler mahalleleridir. Bu mahallelerin yüzölçümleri de diğer mahallelere oranla daha azdır (Tablo 31).

Harita 15. Nevşehir'in Tarımsal Arazi Sınıfları Haritası (Kaynak: Tarım Bakanlığı'ndan Değiştirilerek)

Nevşehir'deki tarımsal arazilerin günümüzdeki kullanım durumu ise şöyledir; çalışma alanında tarım arazilerinin çoğu kuru tarım arazisine aittir. 77,50 km²'lik tarım arazisinin 44,46 km²'si yani yaklaşık %57'si kuru tarım alanlarına aittir (Tablo 32). Şehrin batı kısmı tarım arazileri bakımından yoğun olması sebebiyle kuru tarım arazilerinin de birçoğu çalışma alanının batısında toplanmıştır. Kuru tarımın yapıldığı yerler daha çok marjinal ve özel ürün arazilerine tekabül etmektedir (Harita 16).

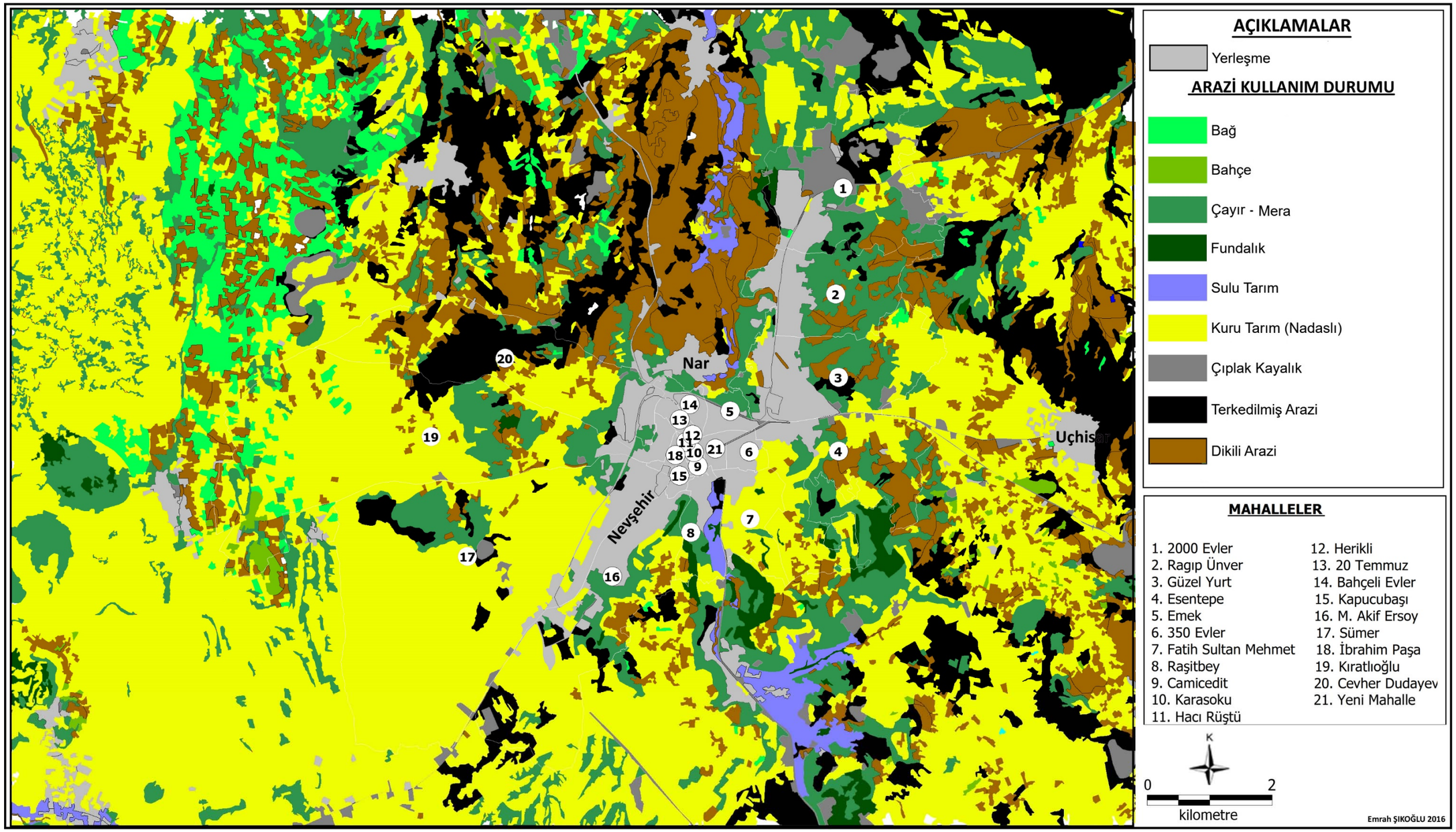
Tablo 32. Nevşehir'deki Tarımsal Arazilerin Kullanım Türü Sınıflandırması (2016)

Arazi KullanımTürü	Alan (Km2)
Kuru Tarım	44.46
Çayır	13.82
Dikili Arazi	8.17
Terkedilmiş	6.29
Bağ	1.77
Mera	1.34
Fundalık	0.73
Bahçe	0.43
Sulu Tarım	0.42
Bahçe-Mera	0.07

Kaynak. Tarım Bakanlığı.

Kuru tarım alanlarını 13,82 km²'lik alanıyla çayırlar takip etmektedir. Çayırlar ise şehrin hem doğusunda hem de batısında neredeyse homojen bir dağılım sergilemiştir. Dikili araziler ise parseller halinde çalışma alanının hemen her bölgesinde dağılım göstermektedir. Bu araziler aslında ağaçlandırılacak olan alanları belirtmektedir. Orman Bölge Müdürlüğü tarafından başta mahlep olmak üzere, bazı ağaç türlerinin dikilmesinin planlandığı alanlardır.

Çalışma alanında terkedilmiş olan arazilerin varlığı da oldukça fazladır. Bu araziler daha çok yüksek alanlar ve marjinal tarım arazilerinin olduğu kısımlara tekabül eder. Bölgenin hidrolojik yapısı itibariyle suyun az olması sulu tarım alanlarının ve bahçelerin az yer kaplamasına sebep olmuştur. Sulu tarım arazisi sadece çalışma alanının güneyindeki Göre Çayı vadisinin taban kısmında mevcuttur. Bahçe alanları ise yine küçük parseller halinde özellikle çalışma alanının batı kısmında yoğunlaşmıştır (Harita 16).

Harita 16. Nevşehir'in Tarımsal Arazi Kullanım Haritası (Kaynak: Tarım Bakanlığı'ndan Değiştirilerek)

5.5. Nevşehir'in Konut ve Yeşil Alanları

Nevşehir'de şehirsel arazi kullanımı incelendiğinde en büyük payı konut alanlarının oluşturduğu görülür. Çalışma alnındaki en büyük handikaplardan biri, bina sayım cetvellerinin olmayışıdır. Bu sebeple konut sayılarıyla ilgili 2016 yılına ait net bilgiler ortaya konulamamaktadır. Ayrıca konu içerisinde bahsedilen kat irtifaları ise arazi gözlemleri sırasında tarafımızca tespit edilen bilgilerdir.

Nevşehir'de şehirsel alan içerisinde konut alanlarının kapsadığı yer 11.261 km²'dir. Bu rakam şehirsel alanın %46,8'ine tekabül etmektedir. Çalışma alanında 2015 yılı itibariyle toplam 8.525 adet bina bulunmaktadır. Bu sayı konut sayısı olarak algılanmamalıdır. 2015 yılında Nevşehir'de toplam 35.079 konut mevcuttur.

Tablo 33. Nevşehir'de Mahallelere Göre Bina ve Konut Sayıları (2015)

Mahalleler	Bina	Konut
Sümer Mh.	942	2920
Mehmet Akif Ersoy Mh.	905	4635
Güzelyurt Mh.	847	5060
2000 Evler Mh.	632	3970
15 Temmuz Mh.	588	2550
350 Evler Mh.	554	1310
Kıratlıoğlu Mh.	532	741
Esentepe Mh.	440	2150
Emek Mh.	432	1279
İbrahimpaşa Mh.	345	1037
Fatih Sultan Mehmet Mh.	282	616
Bahçelievler Mh.	261	700
20 Temmuz Mh.	252	763
Herikli Mh.	241	320
Karasoku Mh.	238	521
Yeni Mh.	236	2012
Kapucubaşı Mh.	217	900
Cevher Dudayev Mh.	184	2243
Hacırüştü Mh.	167	302
Raşitbey Mh.	115	300
Camicedit Mh.	115	750
TOPLAM	8525	35079

Kaynak: Nevşehir Belediyesi.

Çalışma alanında binaların en fazla olduğu mahalle Sümer mahallesidir. Mahallede 942 adet bina bulmaktadır. Binaların en çok bulunduğu mahalle olmasına rağmen konut bakımından en yoğun mahalle olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü

Sümer Mahallesi Lale Sanayi ve Yeni Sanayi sitesinin bulunduğu mahalledir. Yani buradaki binaların çoğu konut değil daha çok iş yeridir ve bu iş yerlerinin tümü tek katlı yapılardan oluşmaktadır.

Bina sayısı bakımından ikinci büyük mahalle ise Mehmet Akif Ersoy mahallesidir. Mahallede 905 adet bina bulunmaktadır (Tablo 33). Bu mahallenin konut sayısı bakımından Sümer mahallesinden daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Sümer mahallesinde 2.920 konut varken Mehmet Akif Ersoy mahallesinde toplam 4.635 konut bulunmaktadır. Mahallenin, kat yüksekliği 3 ile 4 kat arasında değişen binalardan oluştuğunu belirtmek gerekmektedir. Özellikle mahallenin kuzeyine doğru yani şehrin merkezine yakın olan yerlerdeki binalarda bu durum söz konusuyken, mahallenin güneyindeki TOKİ'ler ve yeni yapılan binaların kat irtifaları daha yüksektir. Mehmet Akif Ersoy Mahallesi konut sayısı bakımından Nevşehir'in ikinci büyük mahallesidir.

Güzelyurt Mahallesi ise bina sayısı bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. 847 binanın bulunduğu mahalle çalışma alanındaki en geniş sınırlara ait mahalleler arasındadır. Bu mahalle, tıpkı Sümer mahallesi gibi tarım alanlarının yoğun olduğu mahallelerden biridir. Bu sebeple binalar mahallenin doğusunda yani merkeze yakın yerlerde kümelenmiştir. Güzelyurt Nevşehir'in en yeni mahallelerinden biridir. Binaların çoğu 3 veya 5 katlıdır. Mahallenin kuzeyine doğru yeni yapılan binaların kat irtifası ise 6-7 kat civarındadır. Yani elde edilen bilgiler doğrultusunda Güzelyurt Mahallesi bina sayısı bakımından üçüncü sırada yer alsa da kat irtifasından dolayı konut sayısı bakımından Nevşehir'in en kalabalık mahallesidir.

Nevşehir'in konut bakımından en zengin diğer mahalleleri ise şehrin kuzeyinde bulunan 2000 evler ve 15 Temmuz mahalleleridir. Bina sayıları bakımından düşük olsa da kat yükseklikleri bakımından Nevşehir'in en yüksek katlı binaları bu mahallelerde bulunmaktadır. Özellikle 15 Temmuz mahallesinde 9-11 katlı binalara rastlamak mümkündür. Yine 2000 evler mahallesinde TOKİ'ler ve çevresinde bina kat yükseklikleri 5'in üzerindedir.

Bina ve konut bakımından en az olan mahalleler ise merkezdeki mahalleler, yani Nevşehir'in ilk kurulduğu alanlardaki mahallelerdir. Şehirlerde konut ve bina sayılarının merkezdeki mahallelerde daha yoğun olması beklenirken, çalışma alanında durum bunun tam tersidir. Merkezdeki mahallerde şehirsel dönüşümün yapılmış ve kale eteklerinde bulunan yeraltı şehri sebebiyle yıkılan konutların yerine yenisi yapılmamıştır. Bu sebeple merkez mahallelerde sadece koruma altına alınan birkaç bina bugün varlığını

sürdürmektedir. Kat yüksekliği en düşük olan mahalleler ise Herikli, Hacırüştü ve Raşitbey mahalleleridir. Bu mahallelerde binaların kat irtifaları genelde 1-3 kat arasında değişmektedir.

Nevşehir'de park ve yeşil alanlar 1,42 km²'lik bir alan kaplamaktadır. Bu da toplam belediye geçici hizmet alanının %5,9'luk bölümünü oluşturur. Şehir nüfusuna oranlandığında kişi başı 14,3 m²'lik bir yeşil alan düşmektedir. 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 24. Maddesine göre, nüfusu 45.000-100.000 arası olan orta büyüklükteki şehirlerde bu alanın kişi başı 10 m² ve üzerinde olması gerekmektedir (İmar Planı Yönetmeliği). Dolayısıyla çalışma alanındaki park ve yeşil alanlar, olması gereken rakamın üstündedir.

Şehir merkezinde günümüzde yer alan, Sümer mahallesindeki Nevşehir Konağı, Karasoku mahallesindeki Gül Bahçe Parkı, 20 Temmuz mahallesindeki Bey Obası Parkı, Cevher Dudayev mahallesindeki Yapıtek Parkı, Güzelyurt mahallesindeki 80. Yıl bulvarı üzerinde bulunan park önemli park ve yeşil alanlar içerisindedir.

5.6. Turizm Fonksiyonu ve Alanları

"*Turizm Fonksiyonu*", şehirsel fonksiyonlardan bir diğerini oluşturur. Turizm ile şehirlerarasındaki ilişki çok yönlüdür. Artan sanayi faaliyetleri, gürültü, konut ve çalışma yeri arasındaki uzaklık gibi nedenlerle şehirler yaşanılması güç olan yerler olarak belirmektedir (Toskay, 1983:130). Dolayısıyla şehirler turist oluşturan bir etkiye sahiptir (Uğur, Aliağaoğlu, 2015: 178). Şehirler kullanıcıları tarafından, tarihi, turistik, kültürel ve alışveriş şehri olarak sınıflandırılabilirler. Ancak bütün bu şehir tiplerini tek bir yerleşmede görmek de mümkündür (Shaw, Williams, 1969: 201).

Şehirsel turizmin üç elemanı vardır. Birincil eleman turist çekim işlevine sahip olmasıdır. İlgi çekici mimari ve sokak kalıpları, meydanlar, sanatsal nesneler, parklar, yeşil alanlar, sanayi mirası, kanal, akarsu ve limanlar ile şehre küçük ölçekli çeşitlilik katan tarihi özellikler bu ortamın başlıca elemanlarıdır. İkincil elemanlar, yeme-içme faaliyetlerinin yanında, çeşitli boyutta alışveriş faaliyetlerini de kapsarlar. Bunlar turisti şehre çeken esas eleman olmasalar da turistik ziyaretin önemli bir parçasıdır. Koşullu elemanlar ise şehir turizminin üçüncü elemanlarıdır. Bunlar erişilebilirlik, otopark imkanları, enformasyon büroları, yol gösterici levhalar, şehir haritaları ve tanıtıcı broşürlerden oluşurlar (Burton, 1995: 128-129).

Turizmin en kısa tanımı, zevk için yapılan gezilerdir (Doğanay,2001: 11). Turizm ve şehirler arasındaki ilişki çok yönlüdür. Turizm şehirsel fonksiyonlardan biridir. Başka bir anlatımla turizm için şehir, şehir için turizm etkilidir (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:178). Şehirler sadece potansiyel turistlerin yaşadığı yerler değildirler. Onlar aynı zamanda turizm destinasyonlarıdır. Şehir yerleşmeleri gerek kendi sakinleri ve gerekse turistler tarafından kullanılacak birçok turizm çekiciliklerine ve faaliyetlerine sahip oldukları gibi, bunlar mekânsal olarak da dar bir alanda yoğunlaşmışlardır. Şehirler kullanıcıları tarafından, tarihi, turistik, kültürel ve alışveriş şehri olarak sınıflandırılabilirler. Ancak bütün bu şehir tiplerini tek bir yerleşmede görmek de mümkündür (Shaw ve Williams, 1996: 201).

Turizmin kıyı bölgelerine yığılması yerine ülkenin hemen her yerine yayılmasını sağlayacak, geçmişi seçicilikten uzak bir şekilde tanıtacak olan kültürel turizmin belirli niteliklere kavuşması için çok yönlü çabalar sarf edilmektedir (Herbert, 1995:7). Türkiye'de turizm faaliyetleri uzun yıllar boyunca hem gelen turistler açısından hem de Türk turizmcileri açısından deniz, güneş, kum üçgeninde algılanmıştır. Ancak son yıllarda değişen turizm anlayışı ve turist profili, sektörü yeni destinasyon arayışına yöneltmiştir. Bu arayışlar kapsamında öne çıkan destinasyonlardan birisi de Kapadokya'dır (Şamiloğlu, Serin-Karacaer, 2011: 131).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının verilerine göre her yıl Kapadokyayı ortalama 2 milyonu aşkın turist ziyaret etmektedir. Bu turistlerin yaklaşık yarısı yerli turistlerden oluşmaktadır. Hatta bazı dönemlerde yerli turist sayısı yabancı turist sayınını geçmiştir.

Kapadokya, dünya turizminden aldığı payı her yıl arttıran Türkiye'nin, özellikle de inanç ve kültür turizmi açısından öne çıkan destinasyonlarından biridir. Tarihi ve kültürel değerleriyle bölge, insanlık tarihinin tüm evrelerine tanıklık eden özellikler taşımaktadır. Çok sayıda uygarlığa ait izleri barındırmaktadır. Uygarlığın bıraktığı kültürel iz ve tarihi miraslar bölgeyi sadece ülkemiz açısından değil evrensel değerler bakımından da son derece çekici kılmaktadır. Bu sebeple Kapadokya 1985 yılında UNESCO Dünya Mirasları listesine alınmıştır (Ersun, Arslan, 2009:144). Kapadokya aynı zamanda dünyada benzersiz bir jeolojik formasyona sahiptir. Tarihi ve kültürel değerleriyle Türkiye'de ve dünyada önemli kültür ve inanç turizmi merkezlerinden biridir (Şamiloğlu, Serin-Karacaer, 2011: 138). Kapadokyadaki Göreme Açık Hava Müzesi, Zelve, Ihlara Vadisi, Mustafapaşa ve Açıksaray Örenyeri, Çavuşin, El Nazar Kilisesi, Karanlık Kale Kilisesi, Gülşehir St. Jean Kilisesi, Nevşehir, Ürgüp, Hacıbektaş Veli

Müzesi, Hacıbektaş Atatürk Evi, Özkonak, Tatlarin, Kaymaklı ve Derinkuyu yer altı şehirleri, başlıca kültür ve inanç turizm merkzlerini temsil etmektedirler.

Turizm, tarihi Kapadokya bölgesinin merkezinde bulunan Nevşehir'in ekonomisi için en önemli sektörlerden biridir. Buna ilaveten turizm sektörü bölgenin sosyo-kültürel gelişimi ve çevresinin korunması açısından da son derece önemli bir rol oynamaktadır (Kuşluvan, İlhan, 2011: 80).

Nevşehir turizm bakımından kendisine bağlı olan ilçelerin adeta gölgesinde kalmış bir şehirdir. Oysaki idari manada merkezlik ettiği Kapadokya bölgesinin coğrafi olarak merkezinde bulunan şehir tarihi, kültürel ve coğrafi bakımdan oldukça renkli ve zengin bir yerleşmedir. Tarihi ve kültürel mirasların başında Nevşehir Kalesi, Yeraltı şehri, Damat İbrahim Paşa Külliyesi, tarihi camiler ve çeşmeler gelmektedir. Bunların yanı sıra coğrafi bakımdan ise şehrin jeomorfolojik gelişiminin farklılığı, "Nevşehir Tarihi Teras Bahçeleri" olarak adlandırılabilecek tarihi yapay sekiler ve Karaağaç Dere vadisi şehrin turizm cazibe merkezleri olarak nitelendirilebilir.

Nevşehir Kalesi, şehir merkezinin güneybatısındaki bir tepe üzerinde kurulmuştur (Fotoğraf 35). Kitabesi günümüze gelemediğinden yapım tarihi kesinlik kazanamamıştır. Bununla beraber yapı üslubundan Bizans döneminde yapıldığı sanılmaktadır. Selçuklu döneminde ve Osmanlı döneminde onarılmıştır. Kalenin ön ve arkasında iki ayrı giriş kapısı vardır. Kalede volkanik kaya ve tüflerden oluşan malzeme kullanılmıştır. Silindirik şekilde bir plan göstermektedir. Simetrik olarak dört yönde daire şekilli burçlar yer almaktadır (Rapor: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü). Nevşehir'de yeni bulunan yeraltı şehrinin üst kısmında bulunan kale, tarihi mekânın adeta tamamlayıcısı niteliğindedir. Kale konumu itibariyle şehrin kuzeyini geniş ölçüde görme imkânı sağlar. Güneyinde bulunan ve kaleden daha fazla yükseltiye sahip olan Kahveci Dağı Tepe sebebiyle güney istikametindeki görüş açısı sınırlıdır.

Fotoğraf 35. Nevşehir Kalesi ve Şehrin Kahveci Tepe'den Görünüşü

Nevşehir Kalesi'nin tarihi öneminin yanı sıra kalenin kuzey eteklerinde farklı bir coğrafi oluşum da söz konusudur. Kalenin üzerine kurulduğu sert bazalt kütleleri aşırı basınç yapraklanmıştır. Bu bazalt foliasyonları farklı bir coğrafi görünüm arz etmektedir. Halk dilinde bu kayaçlara "cakçara" veya "göreli taşı" denmektedir. Bu taşlar Göre civarında yaygın olduğu için bu adı almıştır. Ayrıca Göre civarında bulunan bu taşlar bina yapımında, yardımcı malzeme olarak da sıkça kullanılmaktadır (Fotoğraf 36).

Fotoğraf 36. Nevşehir Kalesi Kuzeyinde Bulunan Bazalt Foliasyonları

Yeraltı Şehri, Nevşehir Kalesi ve Çevresi Şehirsel Dönüşüm Projesi çalışmaları kapsamında I. Etap olarak belirlenen alanda çalışma yapılırken tesadüfen bulunmuştur.

Fotoğraf 37. Yeraltı Şehri Bulunmadan Önce Kale ve Çevresinden Görünüm

Nevşehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 17.10.2014 tarih ve 1266 sayılı kararı doğrultusunda III. Derece Arkeolojik Alan olarak ilan edilmiştir. Bu alanda bulunan 2600 hane daha önce TOKİ İle Belediye arasında yapılan protokol ile yeni yerleşim alanına taşınmıştır. Nevşehir Müze Müdürlüğü denetiminde, Belediye Başkanlığınca yapılan temizlik çalışmalarına 23.01.2015 tarihinde başlanılmıştır. Çalışmalar günümüzde devam etmektedir. Çalışılan alan 396.000 m²'lik bir sahadan oluşmaktadır (Fotoğraf 37-38).

Fotoğraf 38. Yeraltı şehrinin Genel Görünümü

Fotoğraf 39. Yeraltı Kilisesinden Görünüm

Temizlik çalışmaları, günümüze kadar yerleşim amaçlı olarak kullanılan ve şehirsel dönüşüm projesi kapsamında yıkılan mekânların enkazının kaldırılmasını ve bu aşamada ortaya çıkan kaya oyma mekânların içinin temizlenmesini içermektedir. Bir yıllık periyod içerisinde temizlik çalışmaları sürdürülen alanda yukarıdan aşağı sıralanan 5 adet ana teras açığa çıkarılmıştır.

En üst sırada yer alan terasta ortaya çıkarılan mekânlar içerisinde kaya oyma mezarlar, kutsal mekânlar, tüneller, depolar ve bir adet kilise bulunmaktadır (Fotoğraf 39). Bu teras genel yapısı itibariyle kaya oyma yerleşiminin dini faaliyetlerinin sürdürüldüğü bir alan konumundadır. Duvar resimleri ile bezeli kaya oyma kilisede büyük miktarda toprak dolgusu bulunmakla beraber ana kayadaki doğal çatlamalar sonucu oluşmuş kopmalar ve yüksek nem oranından dolayı tuzlanmalar, pigmentlerde pullanmalar gözlemlenmiştir. Bu doğal çatlamaların temel sebebi, Oylu Dağının kuzey eteklerinden başlayarak şehri KD-GB doğrultusunda kesen bir ters fayın varlığıdır (Fotoğraf 40).

Fotoğraf 40. Oylu Dağında Uzantısı Gözlenebilen Ters Fay ve Kaleye Etkisi

İkinci terasta daha çok yaşam alanı olarak kullanılabilecek mekânlar, depolar, şıra haneler, tandırlar ve ocaklar bulunmaktadır. Bu mekânların bazılarında alt kottaki terasla bağlantılı geçiş alanları mevcuttur.

Üçüncü terasta; işlikler, üretim ve imalat atölyelerinin bulunduğu alandır. Geç Osmanlı Dönemine tarihlenmesi muhtemel bu terasta sürdürülen temizlik çalışmaları sırasında demircilikte kullanılan ocaklar açığa çıkarılmıştır. Bu ocaklar içerisinde işlenmiş demir cürufları, atıkları ve demir dökmek için kullanılan taş kalıplara rastlanmıştır. Bahse konu ocaklarda metal eritebilecek kadar yüksek enerjiye ulaşabilmek amacıyla havalandırma olukları uzun tutulmuştur.

Fotoğraf 41. Yeraltı Şehri At Ahırı (üstteki resim), Yeraltı Şehri Teras Görüntüsü (alttaki resim)

Ana teras olarak nitelendirilen dördüncü teras, geniş bir alanda konumlanmıştır. Bu teras kaya yerleşkesine gelen ziyaretçilerin ve yerleşkede yaşayan halkın ilk uğrak

yeri durumundadır. Terasta büyük ve geniş ahırlar, depolar, işlikler ve barınma mekânları mevcuttur (Fotoğraf 41). Yerleşkedeki ticari faaliyetlerin yoğun olarak sürdürüldüğü alan da bu terastır. Kırmızı teras aynı zamanda lojistik faaliyetlerin de yoğun olarak yapıldığı yerdir. Bu kapsamda gidecek kervanların buradan gönderildiği, gelen kervanların ise burada indirildiği düşünülebilir. Terasın en büyük özelliği ise yerleşkenin merkezi konumunda olmasıdır.

Beşinci terasta temizlik çalışmalarına 2016 yılı içerisinde başlanılmıştır. Bu terasta genel olarak günümüz halkının kullandığı ev temelleri ve yoğun moloz yığınları bulunmaktadır. Ancak kısa süre önce başlanılan temizlik çalışmalarında pek çok kaya oyma mekânın giriş kısımlarına ulaşılmıştır.

Bahse konu kaya yerleşkesi, yapısal özelliği bakımından kolay oyulabilmekte ve bölgede bulunan bu yapıdaki tüm kayaçların jeolojik özelliğini bünyesinde barındırmaktadır. Kaya yerleşkesi kullanım mantığı açısından yeraltı şehirleri ile benzerlik göstermekle birlikte yeraltı şehirlerinden farklı olarak yerin üstünde imar ve iskan gördüğü için sonraki dönemlerde de asıl işlevleri dışında farklı amaçlarla kullanılarak işlev değişikliğine uğramışlardır. Örneğin ilk önce depo olarak oyulan bir mekânın daha sonraları oda, tandır, ahır, banyo vs. gibi farklı işlevlerle kullanıldığı veya döneminde kapı işlevi gören sürgü taşının sonraki dönemlerde duvar işlevi görmesi gibi durumlar mevcuttur.

Camiler, Nevşehir'de Osmanlı dönemine ait 8 adet tarihi cami (Kurşunlu, Orta Bekdik, Aşağı Bekdik, Tahta, Kara, Eskili, Hacı Şeyh Efendi, Hacı Nassuh) bulunmaktadır. Camilerin 7 tanesi kale etrafında konuşlanmıştır. Hacı Nassuh Efendi Cami ise kalenin daha kuzeyinde bulunan Herikli mahallesinde inşa edilmiştir (Harita 17).

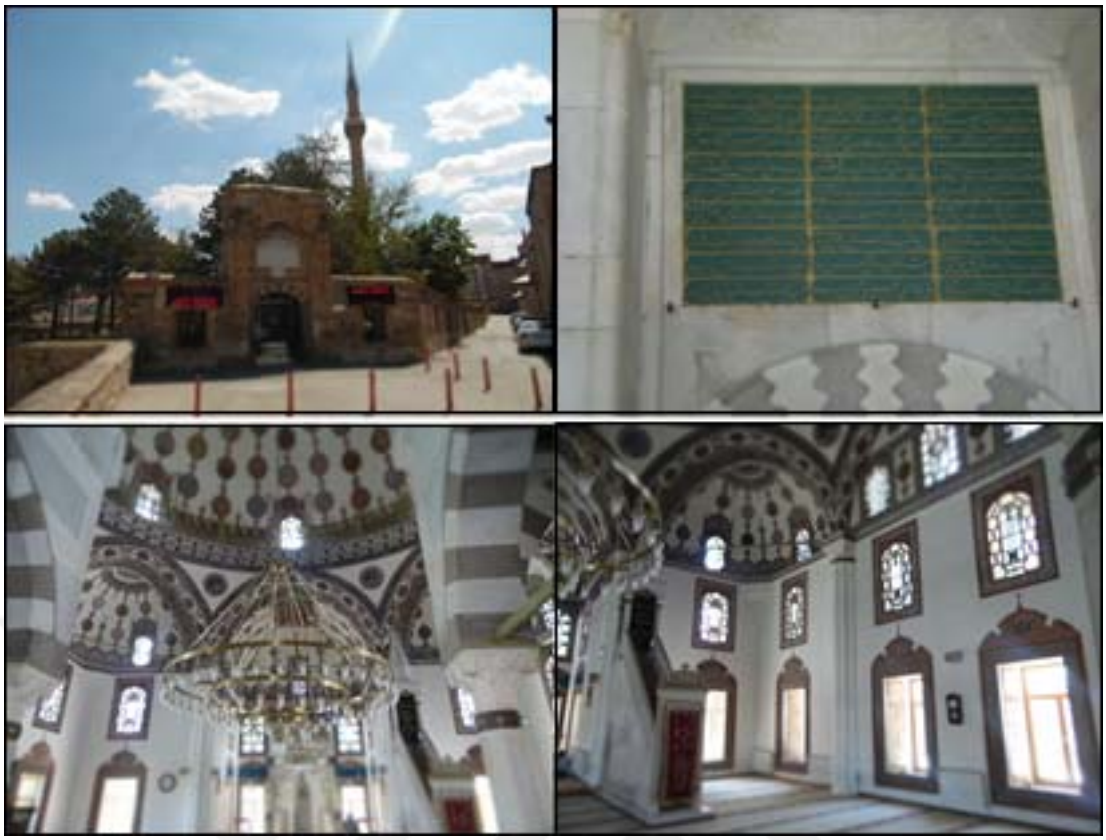

Fotoğraf 42. Nevşehir Kara Cami

Camiler içerisinde en eski yapım tarihli olan Kara Camiidir (Fotoğaf 42). 1716 yılında inşa edilen Kara Cami günümüzde Raşitbey mahallesinde, kalenin hemen doğu yamacında kurulmuş bir camidir (Harita 17). Bir avlu içerisinde yer alan caminin, basık kemerli avlu kapısı üzerinde oldukça büyük boyutlu mermer kitabe levhası bulunmaktadır (Rapor).

Camiler içerisinden en dikkat çekici olanı ise Kurşunlu Cami'dir (Fotoğraf). Kurşunlu Caminin dikkat çekme sebebi ise Damat İbrahim Paşa'nın yaptırmış olduğu Külliye'nin camisi olmasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde Camicedit mahallesinde bulunan cami, 1726-1727 yıllarında inşa edilen İbrahim Paşa Cami (Kurşunlu Cami) kare planlı harimi ve mihrap önü birimi dikdörtgen şeklinde güney duvardan çıkıntı yapan bir plan şemasına sahiptir (Kuran, 1971: 243-244).

.

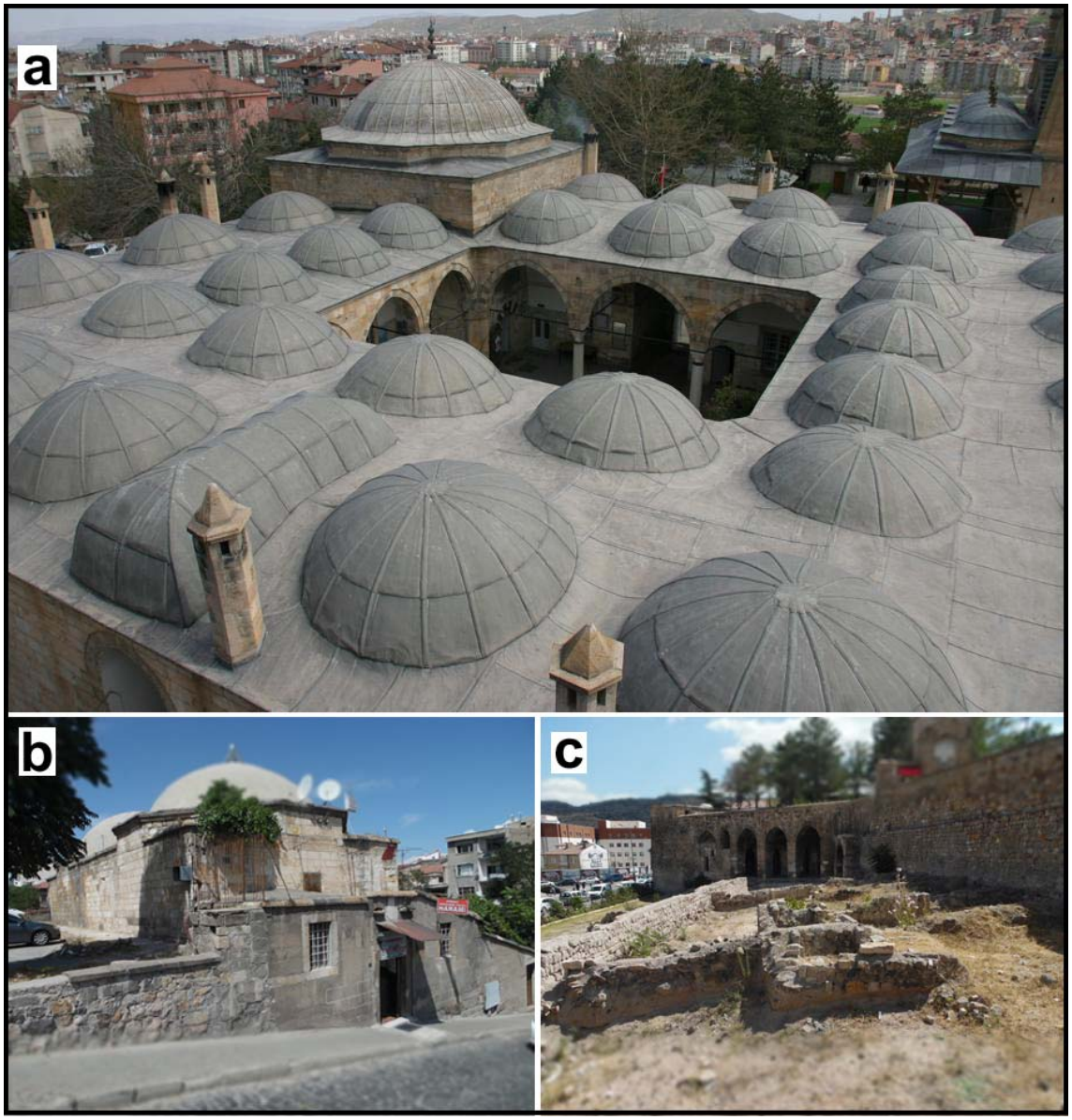

Fotoğraf 43. Nevşehir Kurşunlu Cami

Külliye, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından 8.yüzyılın ilk yarısında (1726-1727)inşa ettirilen Külliye camii, medrese, kervansaray, sıbyan mektebi, imaret, hamam ve iki çeşmeden oluşmaktadır. Külliye programı açısından klasik Osmanlı külliye programının son uygulamalarından biridir. Eğimli bir araziye konumlandırılan külliyede camii, medrese sıbyan mektebi ve imaret istinat duvarı ile sınırlandırılmış bir platform üzerinde inşa edilmiştir (Fotooğraf 44). Ortasından Camii Cedid Caddesi geçen bu platformun doğusunda camii, batısında sıbyan mektebi, medrese ve imaret ile biri camii avlusunun güney duvarının dışında, diğeri sıbyan mektebi avlusu köşesindeki istinat duvarı üzerinde olmak üzere iki çeşme bulunur. Hamam bu platformun kuzeyinde, eğimli arazi üzerindedir (Harita 17). Günümüzde Kurşunlu Camii ve hamam işlevlerini aynen devam ettirmektedir. Fakat sıbyan mektebi kütüphane olarak hizmet vermektedir. Külliyenin diğer birimleri kullanıma açık değildir.

Cami avlu platformunun kuzey cephesinde, avlunun altına yerleştirilmiş olan kervansaray kısmen inşa edilip kısmen kaya oyularak yapılmıştır. Bu binaya avludan ya da diğer binaların bulunduğu meydan seviyesinden girilmez; bugün şehir parkı olan daha aşağıdaki düzlükten erişilir. Kervansaray içerisinde dehlizler bulunmaktadır. Dehlizler,

kaya içine oyulmuş, ortasında ayaklar bulunan büyük bir hacme geçit verir. Aynı biçimde oyularak elde edilmiş bir hacim de dikdörtgen odanın batısında bulunur. Bu hacmin kapısı doğrudan doğruya dışarıya açıktır (Kuran, 1974: 243).

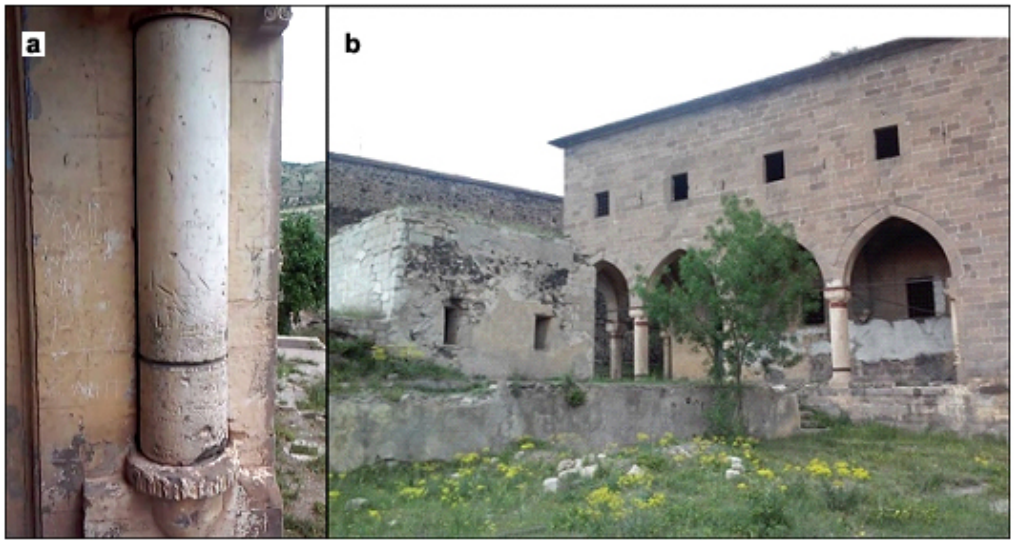
Fotoğraf 44. a. Günümüzde Kütüphane Olarak Kullanılan Sıbyan Mektebi, **b.** Hamam, **c.** Kervansaray

Damat İbrahim Paşa Medresenin kitabeli kapısı, cami avlusunun batı kapısının tam karşısına konulmuş, böylece camiyle medrese arasında bağlantı kurulmuştur. Medresede on yedi talebe hücresi bulunur. Külliyenin imareti medreseye bitişik yapılmışsa da bu bölüme medreseden doğrudan doğruya giriş imkanı yoktur. İmaret avlusunun güneyinde bulunan basık kemerli kapının gerisindeki merdiven, sıbyan mektebi ile dershanesi arasındaki bağlantıyı sağlar. Fakat mektebin esas girişi bu avludan

yapılmamış, sokağın sonunda bulunan üçüncü kapıdan verilmiştir. İki taraftan merdivenle çıkılan mektep, medrese ve imaret avlularına nazaran daha yüksekte inşa edilmiş, dershanenin altına ayrıca bir oda konulmuştur (Kuran, 1974: 244-45).

Geleneğe uyularak müstakil bir yapı olarak düşünülen hamam, medresenin önündeki meydan düzlüğünden çarşıya inen dik yolun başında, doğu cephesi kısmen toprağa gömülü durumdadır. Kapısı doğuda, dik sokak üzerindedir. Bugün kubbeli soyunma hacmi önünde yapıya sonradan eklendiği belli olan düz çatılı bir bölüm vardır (Kuran, 1974: 246).

Kilise ve Çan Kulesi, Nevşehir'deki tarihi yapılar içinde kilise ve çan kulesi de yer almaktadır. Merkezde, Nevşehir Kalesi'nin güneyinde, şehre hakim bir konumda yer alan ve halkın 'Hapsane Kilise' olarak adlandırdığı Meryem Ana Kilisesi (Fotoğraf 45), yarısı kayıp olan kitabesine göre 1894 tarihinde ibadete açılmıştır. Batıdaki giriş kapısı üzerindeki yedi satırdan oluşan, bir kısmı kırık kitabesinden Meryem'e ithaf edildiği anlaşılan bir kilise bulunmaktadır. Kitabeden anlaşıldığına göre, kilise Başrahip Paisios döneminde temelden inşa edilmiş ve 16 Ekim 1849'da açılarak Meryem'e ithaf edilmiştir. Kilise Cumhuriyet Dönemi'nde, uzunca bir süre devlet hapishanesi olarak kullanılmış sonra terkedilmiştir. Hapishane kullanımı için yapının içine ikinci bir kat inşa edilmiştir. (Pekak, 1998: 2). Kapadokya bölgesinde tespit edilen en büyük boyutlu yapılardan olan kilise günümüzde kullanılmamaktadır.

Fotoğraf 45. a. Meryem Ana Kilisesi Girişindeki Statik Taşı **b**. Nevşehir Meryem Ana Kilisesi

Kilisenin bir diğer dikkat çekici mimari özelliği ise giriş kapısının hemen yanında bulunan yaklaşık 2 metre uzunluğunda ve 1 metre çapında dönen bir taşın varlığıdır. Taş

dikey bir şekilde duvar içerisine yarısı gömülmek suretiyle yerleştirilmiştir. Bu taş kilisenin statiğinde herhangi bir sorun olduğunda dönme niteliğini kaybetmektedir. Taş döndürülmeye çalışıldığında yerleştirilmiş olduğu duvara takıldığı kısım tespit edilerek, taşın takıldığı kısmın yönü doğrultusunda binanın temelindeki hasar gören yer tespit edilebilmektedir. Oldukça hassas bir ölçüm yapabilen bu taş, kiliseye farklı bir özellik kazandırmıştır (Fotoğraf 45).

Meryem Ana Kilisesi'nin kuzeybatısında, yaklaşık 500 m uzaklıktaki Damat İbrahim Paşa İlkokulu'nun avlusunda bulunan Çan Kulesi'nin (Fotoğraf 46) kuzeybatısındaki kemerli duvar kalıntıları, büyük olasılıkla bir kiliseye aittir (Harita 17). Dört katlı sekizgen planlı kule, kesme Nevşehir taşından inşa edilmiştir (Pekak,1990:260). Çan kulesinin bir kiliseye ait olduğu bilgisine Eyice'nin Anadolu'da Karamanlıca Kitabeler (1977) adlı eserinden ulaşılmıştır. Nevşehir'de Karamanlıca harflerle yazılan bir salnameyi kaynak göstererek, burada iki kilise bulunduğunu, bunlardan ilki olan Hagios Georgios kilisesinin 1797'de, kubbesinin 1880'de ve kadınlar mahfilinin de 1885'de inşa edildiğini belirtir. 1870'de ise dört katlı bir çan kulesinin yapıldığını ekler. Yazar ayrıca Nevşehir'de ikinci kilise olarak adlandırdığı kilisenin biri Grekçe, diğer Grek harfleriyle Türkçe yazılmış iki kitabesinin bulunduğunu belirtmektedir (Eyice, 1977, 77-102).

Fotoğraf 46. Çan Kulesi

Çeşmeler; çalışma alanında Osmanlı dönemine ait 15 adet çeşme (Kutlu, Tahta Cami, Orta Bekdik, Ordu Oğlu I, Ordu Oğlu II, Damat İbrahim Paşa Aşevi, Şekerci, Alay Bey, Dere Mahallesi, Seferci, Halilbey, Hapishane, Damat İbrahim Paşa, Tavukçu Cami ve Cami Atik çeşmeleri) bulunmaktadır (Harita 17). Çeşmelerin üçü (Kutlu Çeşme, Orduoğlu II, Cami Atik Çeşmesi) günümüzde hala faaliyetlerini devam ettirmektedir. Faaliyetlerini devam ettiren çeşmeler de dahil olmak üzere bütün çeşmelerin onarıma ve bakıma ihtiyaçları vardır. Çeşmelerden bazılarının kitabeleri çalınmış, bazıları ise bulundukları mahallelerdeki kaldırımların yükseltisi dolayısıyla yarısına kadar toprak altında kalmıştır.

Fotoğraf 47. Nevşehir'in Kuzeyinde Bulunan Sekiler

Diğer Turizm Alanları; çalışma alanında gerek fiziki gerekse beşeri coğrafya açısından önemli olduğu düşünülen Emek mahallesi sınırları içerisinde kalan Nevşehir ve Nar Kasabası sınırındaki tarafımızca "Nevşehir Tarihi Teras Bahçeleri" olarak adlandırılan bir alan mevcuttur (Fotoğraf 47). Bu alanla ilgili herhangi bir tarihi veya arkeolojik çalışma yapılmamıştır. Alan Çevre Düzen Planında, Şehirsel Park olarak gösterilmiştir. Fakat arazi gözlemleri sırasında alandaki sekilerin çok eski dönemlerde şekillendirildiği, çevre halkıyla yapılan görüşmelerle teyit edilmiştir. Sekilerin bir diğer önemli yanı ise içerisinde bulunan toprakların araziye uygun olmamasıdır. Bu durum toprakların buraya yakın çevresinden taşınarak getirildiği fikrinin oluşmasına neden olmuştur. Aynı zamanda sekilerin hemen karşı yamacında yine arazi gözlemleri sırasında bulunan "obsidyen ok uçları" bu bölgenin Paleolitik dönemde aktif olarak kullanılmış bir alan olma ihtimalini güçlendirmiştir (Fotoğraf 48).

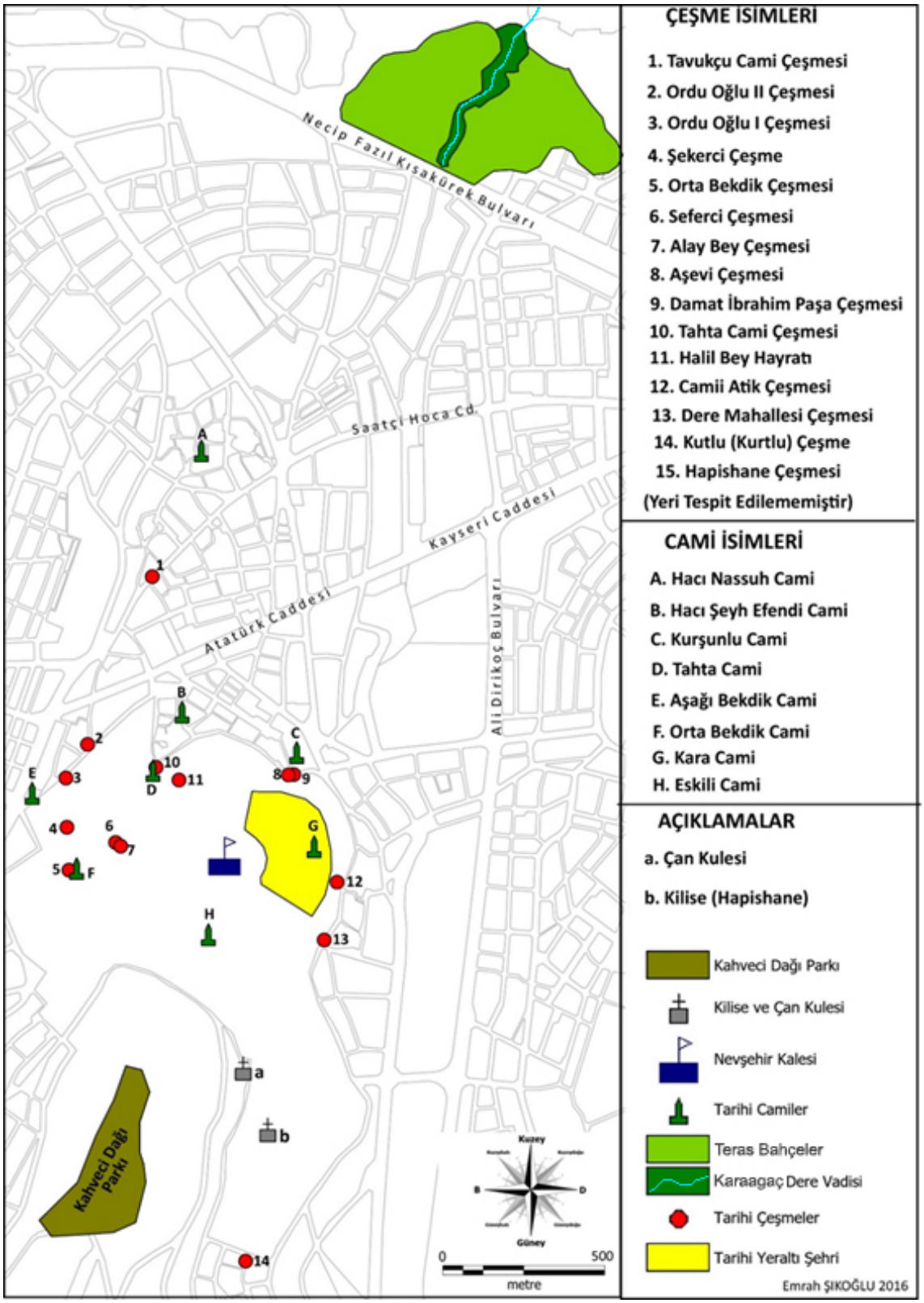

Fotoğraf 48. Nevşehir'deki Sekilerin Kuzey Yamacında Bulunan Obsidyen Ok Uçları

Bahsi geçen sekilerin orta kısmından geçen günümüzde akışı devam eden Karaağaç Dere'nin oluşturduğu bir vadi mevcuttur. Vadinin başladığı yerde, büyük bazalt kütleleri arasında akan dere, fiziki yapısı dolayısıyla küçük bir şelale oluşturmuştur. Vadi içerisinde ceviz başta olmak üzere meyve ağaçları iğde ve söğüt ağacının varlığı gözlenmiştir. Nevşehir'de Kahvecidağı Tepesinde, Orman Müdürlüğü tarafından düzenlenmiş bir sayfiye alanı mevcuttur. Ağaçlandırma alanı olarak değerlendirilen Kahveci Dağı, yükseltisi sebebiyle şehri yukardan görme imkanı sağlamaktadır. Rölyef Terselmesi sonucu oluşan dağın coğrafi anlamda da önemi büyüktür. Aynı zamanda sayfiye alanının güneyinde bulunan kısımda arazi gözlemleri sırasında bazı çömlek kalıntılarına rastlanmıştır. Yoğun olarak görülen bu kalıntılar ve dağın hemen kuzeyindeki Nevşehir Kalesi eteklerinde bulunan Yeraltı şehrinin varlığı, bu alanda da geçmiş dönemlere ait yerleşmelerin bulunabileceği fikrini güçlendirmektedir.

Fotoğraf 49. Karaağaç Dere Şelalesi ve Vadinin Kuzey Ucundaki İğde Ağaçları

Harita 17. Nevşehir'deki Tarihi ve Coğrafi Alternatif Turizm Mekanları

ALTINCI BÖLÜM

6. NÜFUSUN MEKANSAL ve FONKSİYONEL AÇIDAN ANALİZİ

6.1. Nüfusun Gelişimi

Nüfus, belli bir sayım gününde, belli bir ülkede belirlenen "toplam insan sayısı"dır. Nüfus bilimi ise insan nüfus sayısı büyüklüğü, yapısal özellikleri ve gelişmesini inceleyen bir bilimdir. Coğrafya temelde bir yeryüzü ilmidir. Nüfus da inceleme konusudur ve özellikle bu olguyu, daha çok "dağılım ve nedenleri" açısından inceler (Doğanay, 1990: 4).

Şehirler belirli bir alanda nüfus toplanmasının en yüksek olduğu yerleşmelerdir. Gerçekten de yüzlerce hatta milyonlarca insan birkaç yüz veya birkaç bin kilometre karelik bir alanda toplanmıştır (Tümertekin, Korkut, 1964: 124). Şehir nüfusu kırsal nüfustan birçok bakımdan farklıdır. Bu farklılıklar gerek nüfus miktarında, yoğunluğunda, yapısında, hareketliliğinde büyüme oranında gerekse mesleklerde görülmektedir. Ancak bu özellikler şehirden şehire de farklılıklar gösterir. Bu sebeplerle nüfus şehir coğrafyası çalışmalarının önemli konularından birini oluşturur. Nüfusun yapısı ve özelliklerini belirlemek ve nüfusun şehir içeirsindeki yayılışını tespit etmek coğrafi anlamda önem arz etmektedir.

Nevşehir'de nüfusun gelişimi Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası olmak üzere iki dönemde ele alınmıştır. Cumhuriyet öncesi nüfusla ilgili bilgi ve belgelere salnamelerden, tahrir defterlerinden vb. kaynaklardan ulaşılmıştır. Cumhuriyet dönemi ile ilgili nüfus bilgilerine ise 1927-2000 yılını kapsayan genel nüfus sayımı sonuçlarından, 2007 yılı ve sonrası için ise adrese dayalı nüfus kayıt sistemi üzerinden ulaşılmıştır.

6.1.1. Cumhuriyet Öncesi Nüfus

Müslüman Türkler ile gayr-i müslimlerin birlikte yaşadığı bir köy görünümünde olan Nevşehir'in, eski adıyla Muşkara'da XVI. yüzyıl başlarında 61 vergi hanesi ve 105 nefer (nim:51, bennak:16, caba:35, pir-i fani:1, vasıfsız:2) bulunmakta idi (Metin, 2007: 29).

Muşkara, Hicri 935 (M. 1530) yılında Ürgüp Kazasına tâbi Uç Hisar nahiyesinin mezralarından birisi olarak geçmektedir (BOA, TD 387, s. 180). Anılan tarihte Muşkara'da toplam 80 hane ve 150 nefer nüfus bulunmaktadır (Metin, 2007: 29).

Muşkara'nın Hicrî 992 (M. 1584) yılında toplam 186 neferi vardır. Bunun 140 neferi "gebran (gayrımüslim)" olarak kaydedilmiştir (nim:37, bennak:48, caba:47, çift:4, pir-i fani:4). Müslüman Nüfus ise 46 (nim:8, bennak:14, caba:18, pir-i fani:3, vasıfsız:3) civarındadır.

1727 tarihinde Nevşehir'de nim, bennak, çift ve caba kaydedilen toplam 913 nefer vergi nüfusuna karşılık, 494 mücerret kayıtlı bekar nüfus bulunmaktadır (KKA TD, 98, s. 1/b-19/b). Bu durumda ortalama köy başına düşen evli nefer sayısı yaklaşık 63 iken bekar nüfus miktarı ise, 37 civarındadır.

Bu dönemde Muşkara, Niğde Sancağından ayrılan 12 köyün merkezi olma özelliğini göstermiştir (Tablo 34).

Tablo 34. 1718-1730 Yılları Arasında Muşkara'ya Bağlı Köyler ve Nüfusları

Köy	**Nim**	**Çift**	**Bennak**	**Caba**	**Mücerret**
Andırlos	12	12	21	-	28
Ortaköy	5	11	26	-	28
Ma'son	5	3	27	-	12
Mazi	5	12	4	-	10
Akköy	16	-	14	-	8
Başköy	36	3	23	-	37
Germiyan	5	38	17	-	43
Elgörü	-	9	5	-	-
Malta	1	20	32	22	-
Amanos	-	22	26	-	23
Ervani	11	42	161	-	134
Andırson	103	-	68	-	116
Bulgarcık	10	8	35	-	42
Çoydu	2	23	18	-	13
TOPLAM	211	203	477	22	494

Kaynak: (Metin, 2007: 31)

Yukarıda zikredilen köylerin haricinde Saskos ve Soğanlu Köyleri de Muşkara'ya bağlı köyler arasındadır. Ancak bu köyler raiyyetsiz olarak kaydedilmişlerdir (Metin, 2007: 31).

Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Bu sayımda sadece erkekler sayılmıştır. Kadın ve çocukların sayıma dâhil edilmemesi, sayımın eksikliğini göstermektedir. Sayım memurlarının gerekli özeni göstermemiş olmaları da gözden kaçmaması gereken bir husustur. Gayrimüslimlerin bu sayımda gösterilmedikleri, genel sayım içinde yer aldıkları düşünülmelidir (Karpat, 2003: 38).

1870 yılı Konya Vilayet Salnamesine göre Nevşehir' de nüfus miktarı 17.212'dir (1287 Kon. Vil. Sal. s. 92). 1877 Konya Vilayet Salnamesine göre Nevşehir'de 5.214 hane ve 11.933 nüfus vardır (1294 Kon. Vil. Sal. s. 154).

1889 Konya Vilayet Salnamesinde 1.096 olan Nevşehir'deki hane sayısı, 1899'da 8.713 haneye çıkmıştır (Halme, 2006: 14).

1906'da kazanın nüfusu 47.000'e yaklaşmıştır. 1913'deyse nüfus 21.500'e düşmüştür. Nüfus azalmasının sebebi iktisadi hayatta vuku bulan Eskişehir- Konya tren yolu hattının açılmasıdır (Kuran, 1997: 169)

Tablo 35. Nevşehir Kazası Köy Nüfusu (1916)

Nevşehir Kazası	Hane Sayısı	Nüfus
Narlı	510	2.550
Meleköy	591	2.955
İnegi	483	2.415
Mecan	460	2.300
Topuz	309	1.545
Kolpak	108	540
Kavak	132	660
Karapınar	93	465
Çardak	61	305
Topaç	58	290
Kızılçın	63	315
Civarzile	231	1.155

Kaynak: Halme, 2006:28.

1906 – 1907 yıllarında yeni bir sayım yapılmıştır. Bu yıllarda daha önceki sayımlar gibi kazalar tek tek ele alınmıştır. 1906 – 1907 nüfus sayımında Rum, Ortodoks ve Katolik, Ermeni Ortodoks ve Katolik olmak üzere dört farklı ayrıma gidilmiştir. Bu yüzden Nevşehir'e ait nüfus sayımı belirginleşmemiştir. Yapılan sayımlara göre 21.156 erkek, 18.666 kadın olmak üzere Nevşehir toplam 39.822 kişilik bir nüfusa sahipti (Halme, 2006: 24).

1915 yılında da Osmanlı Devleti'nde nüfus sayımı yapılmıştır. Nevşehir kazasının 4.058 hanesinde toplam 20.290 nüfus bulunduğu kaydedilmiştir. Köyler için ise ancak 1916 yılına ait bilgiler mevcuttur (Tablo 35). Bu anlamda köylerin toplam hane sayısı 3.729 tahmini nüfus 18.645 idi (Halme, 2006:28).

Genel nüfusu bulmak için en çok kullanılan yöntem Barkan'ın "hâne x 5" formülüdür. Her ne kadar bu husus kesin kabul görmediği gibi hânenin her zaman ve her bölgede aynı olduğunu söylemek mümkün değildir. "J. Russel, 12-14 yaş üstü erkeklerin kaydedildiği varsayımından hareketle "nefer x 3" formülünün daha uygun olacağını söyler. Mc Gowan ise incelediği dört sancaktaki mücerret oranlarını dikkate alarak her bölgede farklı bir katsayı ile hesaplama yapmıştır. Erder ise, bazı muaflar dışında bütün yetişkin erkeklerin yazıldığından hareketle yetişkinler nüfusun belli bir yüzdesini oluşturur prensibine göre kendisine bir yaş piramidi geliştirir ve 2,72 ile 4,31 arası bir dizi katsayı öngörür. Fakat bu sistemin tahrirlere uygulanabilmesi pek pratik olmamıştır. Lowry ise mücerretlerin kaydedilmesindeki bazı belirsizlikler nedeniyle nefer üzerinden hesaplama yerine tahrir emininin öncelikli ve asıl olarak ilgilendiği hane sayısının daha sağlıklı bir kıstas olduğunu belirtir" (Elibüyük, 1990: 25-26). Mehmet Ali Ünal, doğu bölgeleri için hanenin 7 kişi olarak kabul edilmesinin daha doğru olacağını ifade ederken (Ünal, 1989: 63-64), Cook, toplam nüfusa ulaşmak için hane x 4,5 ya da nefer x 3 (Cook, 1972:85) formülünü kullanmıştır. Hangi katsayı kullanılırsa kullanılsın sonuçta bulunan bütün rakamlar bir tahminden öteye gidememektedir. Tahmin ölçeğinde de olsa cumhuriyet öncesi nüfusun incelenmesinin büyük bir önemi vardır.

Tahrir defterlerindeki nüfus verileri incelendiğinde nim-çift ve bennak olan evli nefer, mücerret ve caba ise bekar nefer olarak kabul edilir (Hüseyniklioğlu, 2008: 271).

Nevşehir'in Cumhuriyet öncesi döneme ait nüfus verileri yukarıdaki bilgiler ışığında daha sade bir ölçekte değerlendirilmiştir. Tarihi verilerde kullanılan hane, nefer, nim, bennak vs. gibi tabirlerden arındırılarak geçmiş dönemlerdeki nüfus, tahmini olarak hesaplanmıştır (Tablo 33). Bu hesaplama yapılırken "hane x5" formülü kullanılmıştır. Bu sonuca göre Nevşehir'in cumhuriyet öncesi nüfus gelişimi üç ayrı dönemde ele alınmıştır. Bu dönemlere ayrılmasında, Nevşehir'in cumhuriyet öncesi dönemde köy, nahiye merkezi ve şehir gibi idari anlamdaki değişimi esas alınmıştır.

6.1.1.1. 1870 Öncesi Dönem

Bu dönemde Nevşehir, Ürgüp kazasının Uç Hisar nahiyesine bağlı bir köydür (Kebapçı, 2011: 14). Muşkara olarak adlandırılan Nevşehir'in 1518, 1530, 1584 ve 1727 yıllarına ait dört dönemlik tahmini nüfusundan da anlaşıldığı üzere, düşük bir gelişim seyri gözlenmiştir. Nüfusun en yüksek olduğu yıl 1727 yılına tekabül etmektedir (Tablo 36). Bu yıl itibariyle verilerine ulaşabildiğimiz bir önceki sayım tarihi 1584 yılıdır. Bu kapsamda düşünüldüğünde, 1727 yılındaki nüfusun yüksekliği tablo 36'da her ne kadar göze çarpsa da bu yıldan hemen önceki nüfusuna ulaştığımız 1584 yılıyla arasında 143 yıllık bir zaman dilimi bulunmaktadır. 143 yıllık bir süreçte nüfusun sadece 1.540 kişi artması, yani nüfusun bu süreçte sadece üç katına çıkması, kayda değer bir artış olmadığının göstergesidir.

Nevşehir'de 1518 yılında toplam 65 hane bulunmaktadır (BOA, TD 455, s. 810-811). Bazı çalışmalarda 1518 yılında Nevşehir'in 61 vergi hanesi ve 105 nefer olduğu söylense de yapılan transkripsiyonda gerçek hane sayısının 65 olduğu tespit edilmiştir. Hane sayısı esas alınarak yapılan hesaplamalar sonucunda bu dönemdeki Nevşehir nüfusunun tahmini 325 kişi civarında olduğunu söyleyebiliriz (Tablo 36).

1530 yılına gelindiğinde ise Nevşehir'in hane sayısı 70'e yükselmiştir (BOA, TD 387, s. 180). Yine bazı tarih çalışmalarında Nevşehir'de 1530'da, toplam 80 hane ve 150 nefer olduğu söylenmiştir. Orijinal metinden yapılan transkripsiyon sonucu bunun bir çeviri hatası olduğu düşünülmektedir, yani gerçek rakam 70 hanedir. Bu sebeple 1530 yılında nüfusun yaklaşık 350 kişi olduğunu söylemek mümkündür.

Nevşehir'in nüfusuyla ilgili bilgiye 1530 yılından yaklaşık elli yıl sonra, yani 1584 yılında rastlanmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda 1584 yılında Nevşehir'de 111 hane olduğu tespit edilmiştir. Bu da yaklaşık olarak 555 kişilik bir nüfusa tekabül etmektedir (Tablo 36).

Tablo 36. Nevşehir'in Cumhuriyet Öncesi Tahmini Nüfusu

Yıllar	Nüfus
1518	323
1530	350
1584	555
1727	2.095
1870	17.212
1877	26.070
1889	33.025
1899	43.565
1906	47.000
1913	21.500
1915	20.290

Kaynak: BOA, 387-455 Numaralı Tahrir Defteri, KKA, 98 Numaralı Tahrir Defteri, 1287 Numaralı Konya Vilayet Salnamesi.

1727 yılına gelindiğinde ise Nevşehir'de 913 nefer 494 mücerret nüfus bulunmaktadır. Bu dönemde toplam hane sayısının 419 olduğu belirlenmiştir. Bu ise nüfusun yaklaşık 2.095 kişi olduğunu gösterir. Hicri 1140 (M. 1727) tarihinde Muşkara, Niğde'nin bazı köylerini de alarak kaza merkezi olmaya başlamıştır. Bu dönemde nüfus bir önceki tahrire göre yaklaşık dört kat artmıştır. Bunun en önemli nedeni Damat İbrahim Paşa'nın Sadrazamlığı döneminde (1718-1730) büyük bir imar faaliyetinin başlatılmış olmasıdır. Muşkara köyü yeni bir şehir halini alınca bu özelliğine atfen 1137 (1725) yılında Nevşehir adını almıştır (TK. Nevşehir Evkaf defteri, nr. 2135, s. 2-6).

6.1.1.2. 1870-1906 Yılları Arası Dönem;

Bu dönemlerde Nevşehir'in nüfusu aktif bir şekilde artmıştır. Bu artışın en temel sebebi şehirleşme sürecinin başlamasıyla birlikte konargöçerlerin yerleşik hayata geçirilmesi ve 1840 yılında Nevşehir ile Ürgüp'ün birleştirilerek Niğde sancağına dahil edilmesi olmuştur (Şahin, 2007: 65). Bu sebeple 1870 yılında 17.212 olan nüfus yaklaşık yirmi yıl sonra 33.025 kişiye yükselmiştir.

1889 Konya Vilayet Salnamesinde Nevşehir'de 1.096 hane bulunduğu kaydedilmiştir. Oysaki on yıl sonra 1899 yılında bu rakam 8.713 hane olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu fark 1889 yılında Ürgüp'ün Nevşehir'e bağlı olmasına rağmen Ürgüp'te 5.509 olan hane sayısının Nevşehir'e eklenmemesinden kaynaklanmaktadır. Oysaki 1899 yılındaki verilerde Nevşehir ve Ürgüp'teki hane sayıları toplanarak kayda geçilmiştir. Bu

sebeple 1889 ve 1899 yıllarındaki hane sayıları arasındaki fark oldukça fazla çıkmaktadır. Yanlışlığı gidermek maksadıyla, 1889 yılındaki Nevşehir hane halkı sayısına Ürgüp'teki haneleri de ekleyerek yapılacak hesabın daha doğru bir sonuç vereceği düşünülmüştür. Bu kapsamda yapılan hesaplamalar sonucunda 1889 yılında Nevşehir'de toplam 6.605 hane, yaklaşık 33.025 kişilik bir nüfusun bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Bahsi geçen yıllardaki nüfus yükselişinin tek sebebi, Nevşehir ile Ürgüp'ün birleştirilmesi olamaz. Bu yükselişin diğer önemli sebebi ise Ankara-İstanbul demiryolu yapılmadan önce 19. Yüzyılın sonunda Kırşehir, Yozgat, Koçhisar ve Aksaray'ın ürünlerinin Nevşehir'den alınarak binek hayvanları vasıtasıyla Mersin limanına indirilmesinden kaynaklanmaktadır. Yani Nevşehir 1890'lı yıllarda önemli bir ticaret merkezi konumundadır (Kuran, 1997: 169). Bu ticari merkezlik Nevşehir'in nüfusuna büyük oranda etki etmiştir. Nitekim Nevşehir'in nüfusu 1899 yılında 43.565'e, 1906 yılında ise dönemin en yüksek nüfusu olan 47.000 kişiye ulaşmıştır.

6.1.1.3. 1913 ve Sonrası Dönem

Bu dönem her ne kadar sadece iki sayım yılından ibaret olsa da önemli gelişmeler sonucu dönemin kendi içerisinde incelenmesi gerekmektedir. Çünkü bahsi geçen iki sayım dönemi içinde Nevşehir'deki nüfusun %50'nin üzerinde bir düşüş yaşandığı gözlenmiştir.

Bir önceki dönemde (1906) nüfusun 47.000 kişi olduğu Nevşehir'de, 1913 yılında nüfus 21.500'e 1915 yılında ise 20.290'a gerilemiştir.

Nevşehir'deki nüfusun bu denli gerilemesinde iktisadi hayattaki değişimlerin oldukça büyük rol oynadığı söylenmektedir. Şöyle ki; eski ismiyle Muşkara köyü yani Nevşehir, Aksaray, Niğde ve Kayseri şehirlerini birbirine bağlayan yolların kesiştiği bir yer konumundaydı. Kervanların ve tüccarların uğrak yeriydi. Ayrıca Nevşehir İç Anadolu'nun başlıca ticaret merkezlerinden biriydi. Nevşehirli tüccarlar bölgenin zirai ürünlerini satın alır, eşek ve deve katarlarıyla Mersin limanına naklederlerdi. 1896 yılında Eskişehir Konya tren yolu hattının işletmeye açılmasından sonra, Nevşehir iktisadi önemini kaybetmiştir. İş imkanlarının daralması sonucunda Nevşehir halkı başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır (Kuran, 1997: 169).

İktisadi hayattaki bu düşüşün yanı sıra 1912-1913 yıllarındaki balkan savaşlarının, yine 1914-1918 yılları arasındaki Birinci Dünya Savaşı'nın da nüfusun azalmasında büyük bir etkisi olduğu düşünülebilir.

6.1.2. Cumhuriyet Dönemi Nüfus

Nevşehir'in nüfus özellikleri incelenirken nüfusun artışı, artış oranı, artış hızı, idari değişiklikler ve göçler gibi değişkenlerin farklılaştığı üç dönem tespit edilmiştir. Bu dönemlerden ilki Nevşehir'in daha çok ilçe niteliğinde olduğu ve zamanla il statüsü kazandığı 1927-1954 yılları arası dönemdir. Şehirleşmenin artmaya başladığı, nüfusun ise yavaş da olsa bir ivme kazandığı 1927-2000 yılları arası dönem ikinci dönemi oluşturmaktadır. 2000 yılı sonrası ise adrese dayalı nüfus kayıt sistemi dönemi başlamıştır. Bu dönemde nüfus artışının büyük bir ivme kazanması sebebiyle çalışmada ikinci dönem olarak nitelendirilmiştir.

6.1.2.1. 1927-1954 Yılı Dönemi

Cumhuriyet döneminde Nevşehir'e ait ilk veriler 1927 yılına aittir. 1927 yılında Nevşehir toplam 43.067 kişilik bir nüfusa sahiptir. Bu dönemde nüfusun 13.454 kişisi yani %31,2'si şehirde yaşarken 29.613 kişisi yani %68,8'i ise kırda yaşamaktaydı. 1935 yılında ise şehir nüfusu 14.135 kişiye kır nüfusu ise 32.304'e yükselmiştir. Bu dönemde şehirde yaşayanlar nüfusun %30,4'ünü oluştururken, kırda yaşayanlar ise nüfusun %69,6'sını oluşturmaktaydı. Bu iki dönem arasında şehir nüfusu 681 kişi artarken kır nüfusu 2.691 kişi artmış ve bu sebeple şehirde yaşayanların oranı, kırda yaşayanlara nispetle düşmüştür (Tablo 37, Grafik 11). 1935 yılına ait ilk nüfus artış oranı ise %5,06 olarak hesaplanmıştır.

1940 yılında şehir nüfusunda artış beklenirken bir önceki döneme göre 23 kişi azaldığı gözlenmiştir. Kır nüfusu ise bu dönemde doğal bir artış göstermiştir. Şehir nüfusundaki bu azalma her ne kadar az gibi görünse de şehir nüfusu hem doğal artışını kaybetmiş hem de bir önceki döneme oranla az bir düşüş (23 kişi) yaşamıştır (Tablo 37). Bu sebeple 1940 yılında şehirde yaşayanların oranı %28,8'e gerilemiş, kırda yaşayanların nüfusu ise %71,2'ye yükselmiştir. Aynı dönemde Nevşehir'in nüfus artış oranı da bu durumdan etkilenmiş ve %-0.16 olarak hesaplanmıştır. Bu düşüşe, idari anlamda 1940 yılında Nevşehir'in hemen kuzey batısında bulunan Niğde'ye bağlı Arapsun İlçesine, Salanda adında yeni bir nahiyenin kurulmasının sebep olduğunu söyleyebiliriz. Coğrafi yakınlık sebebiyle yeni kurulan nahiyeye Nevşehir'in şehir nüfusundan bir kayma meydana geldiği görülmüştür. 1940 yılında Nevşehir'in merkez nahiyelerinden Nar ve Sulu Saray'ın nüfuslarının bir önceki sayım yılına oranla azaldığı tespit edilmiştir. Bu

tespit, netice itibariyle şehir nüfusunun Nar ve Sulusaray'dan, Salanda'ya kaydığını ispatlamaktadır.

1940 yılından sonra 1945 yılında nüfus tekrar normal seyrine dönmüş şehir nüfusu 15.563'e kır nüfusu ise 36.826'ya yükselmiştir. Bu dönem için söylenmesi gereken ise, kır ve şehir nüfusu artmış olmasına rağmen, oransal olarak şehirde yaşayanların yüzdesi, %1 oranında artmış kır nüfusu ise aynı oranda düşmüş yaşamıştır. Nüfus artış oranı ise bu yükseliş sebebiyle %10.28'e çıkmıştır. Yani Nevşehir'de kırdan şehre doğru göçün bu yıllarda başladığını söylememiz mümkündür.

Tablo 37. Nevşehir'in Yıllara Göre Şehir-Kır Nüfusu ve Oranları

Yıllar	Şehir	%	Kır	%	Toplam
1927	13.454	31.2	29.613	68.8	43.067
1935	14.135	30.4	32.304	69.6	46.439
1940	14.112	28.8	34.872	71.2	48.984
1945	15.563	29.7	36.826	70.3	52.389
1950	15.054	26.9	40.852	73.1	55.906
1955	16.799	28.1	43.010	71.9	59.809
1960	18.662	34.4	35.593	65.6	54.255
1965	21.121	32.8	43.299	67.2	64.420
1970	25.685	34.2	49.334	65.8	75.019
1975	30.203	38.0	49.249	62.0	79.452
1980	37.161	41.1	53.184	58.9	90.345
1985	50.204	47.1	56.318	52.9	106.522
1990	52.719	60.7	34.081	39.3	86.800
2000	67.864	64.6	37.214	35.4	105.078
2007	81.688	72.2	31.504	27.8	113.192
2008	81.899	71.4	32.792	28.6	114.691
2009	84.631	72.1	32.696	27.9	117.327
2010	85.634	72.6	32.256	27.4	117.890
2011	88.170	73.1	32.435	26.9	120.605
2012	92.068	74.3	31.908	25.7	123.976
2013	94.189	74.6	32.138	25.4	126.327
2014	95.476	74.7	32.415	25.3	127.891
2015	98.713	75.4	32.285	24.6	130.998

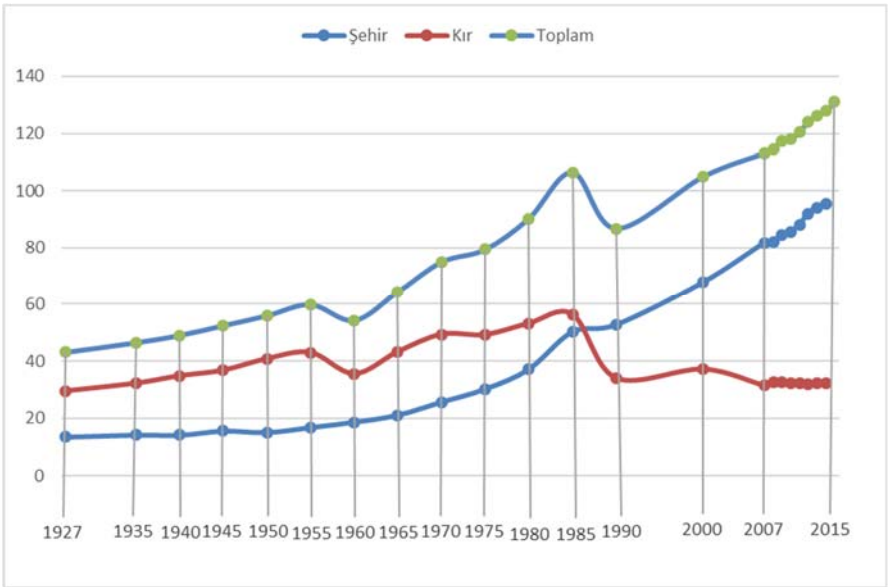
Kaynak: DİE (1927-1960), TÜİK (1965-2000), ADNKS (2007-2015)

1950 yılında ise şehir nüfusunda bir artış beklenirken, tekrar bir düşüş gözlenmiş ve nüfus 15.054 kişiye gerilemiştir. Bu dönemde kır nüfusu ise bir önceki döneme göre 4.026 kişi artmış ve 40.852 kişiye yükselmiştir (Tablo 37, Grafik 11). Bu dönemde (1945-1950 dönemleri arası) şehirsel nüfus artış oranı da %-6.65'e gerilemiştir ve Nevşehir'in

en düşük nüfus artış oranı bu dönemde meydana gelmiştir. 1950 yılında tıpkı 1940 yılındaki gibi Niğde'de idari değişiklikler meydana gelmiştir. 1940 yılında Niğde'ye eklenen Arapsun ilçesi, 1950 yılında yerini Gülşehir'e bırakmıştır. Ayrıca 1945 yılında Niğde'ye bağlı beş ilçe bulunurken (Aksaray, Arapsun, Bor, Nevşehir, Ulukışla), 1950 yılında bu sayı altıya (Aksaray, Bor, Çamardı, Gülşehir, Nevşehir, Ulukışla) yükselmiştir. 1950 yılında ortaya çıkan Çamardı ve Gülşehir ilçeleri Arapsun'un bölünmesiyle oluşmuştur. Bu idari değişikliklere Nevşehir'den herhangi bir idari birim katılmamış olsa da bu dönemde Nevşehir'e bağlı merkez nahiyelerden biri olan Avcılardan bir miktar nüfusun Gülşehir'e kaymıştır.

6.1.2.2. 1954-2000 Yılı Dönemi

1955 yılına gelindiğinde ise 1927 yılından bu yana nüfusu kimi zaman azalan, kimi zaman ise küçük artışlar gösteren Nevşehir'de, şehir nüfusu 16.799 kişiye yükselmiştir. Bu dönemde kır nüfusu da normal artışını sürdürmüştür. 1955 yılında Nevşehir nüfusunun %28,1'i şehirde %71,9'u ise kırda yaşamaktaydı. Oysaki oransal olarak bakıldığında 1950 yılında köyde yaşayanların oranı %73,1'di (Tablo 37). Toplam nüfusa oranla 1955 yılında kırda yaşayan nüfusun miktar olrak bir önceki döneme göre arttığı gözlenmiştir. Fakat toplam nüfus içerisindeki kır nüfusunun düşük değer gösterme sebebi şehir nüfusunun artmış olmasından kaynaklanmaktadır. 1950-1955 yılları arası dönemde nüfus artış oranı ise %11,59 olarak hesaplanmıştır.

Grafik 12. Nevşehir'in Yıllara Göre Nüfusu

20 Temmuz 1954 yılında Nevşehir'in Niğde'den ayrılarak İl statüsünü alması, 1955 yılındaki şehir nüfusunun artışı kır nüfusunun ise oransal olarak azalmasının en temel sebebini oluşturmaktadır. 1955 yılında merkez ilçe hariç Nevşehir'in yedi ilçesi (Avanos, Gülşehir, Hacıbektaş, Kırşehir, Kozaklı, Mucur, Ürgüp) bulunmaktaydı. Bu dönem itibariyle Nevşehir'in şehir nüfusunda, çalışmada ikinci dönem olarak inceleyeceğimiz 2000 yılına kadar belirli oranlarda artış gözlenmiştir, fakat aynı durumu kır nüfusu için söylemek mümkün değildir (Grafik 12).

1960 yılında Nevşehir'in şehir nüfusu 18.662'ye yükselirken, kır nüfusu 35.593'e gerilemiştir. Bu sebeple şehir nüfusu oransal olarak %34,2'ye yükselmiş, kır nüfusu ise %65,8'e düşmüştür (Tablo 37). Bu düşüşün nedeni ise 1955 yılında yedi olan ilçe sayısının, 1960 yılında altıya (Avanos, Derinkuyu, Gülşehir, Hacıbektaş, Kozaklı, Ürgüp) düşmüş olmasıdır. Özellikle Kırşehir ve Mucur gibi yüksek nüfuslu yerlerin Nevşehir'den ayrılması kırsal nüfusun düşmesine etki etmiştir. Bu ilçelerin yerini her ne kadar Derinkuyu ilçesi alsa da ilçe nüfusu Nevşehir'den ayrılan Mucur'un nüfusuna denk değildir (Tablo 38).

1965 yılında Nevşehir nüfusu normal seyrinde devam etmiştir. Bu dönemde hem şehir nüfusunda (21.121 kişi) hem de kır nüfusunda (43.299 kişi) artış göstermiştir. Oransal olarak bir önceki döneme göre şehir nüfusu %1,6 oranında düşmüş ve %32,8'e gerilemiştir. Kır nüfusu ise %1,6 oranında yükselerek %67,2'ye yükselmiştir (Tablo 37). Bu oranların oluşmasında 1960 dönemindeki idari değişikliklerin etkisinin devam ettiğini söyleyebiliriz.

1965 yılının bir diğer farklılığı ise Nevşehir'in bütün ilçelerinde nüfus artarken Derinkuyu ilçesinde nüfusun düşmesi olmuştur (Tablo 38). Bu düşüşün temel sebebinin ise 1960 yılında Derinkuyu'ya bağlı bir köy olan 2.749 nüfuslu Kaymaklı'nın 1965 yılında Merkeze bağlanması olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum akla merkez nüfusundaki %1,6 oranda düşüş tezatını getirmektedir. Fakat 1960 yılında 17 köye sahip olan Ürgüp'ün, 1965 yılındaki köy sayısı 24'e çıkartılmıştır. Bu köylerden bazılarının nüfusu ise Merkeze bağlı Avcılar, Nar ve Uçhisar kasabalarından kaydırılmıştır. Bu sebeple Kaymaklı'nın merkeze bağlanması merkez nüfusunu çok fazla etkileyememiştir.

Tablo 38. Nevşehir'in İl Olduktan Sonra Kendine Bağlı İlçelerin Nüfusu

Yıllar	Merkez	Acıgöl	Avanos	Derinkuyu	Gülşehir	Hacıbektaş	Kırşehir	Kozaklı	Mucur	Ürgüp	Toplam
1955	59.809	-	25.172	-	21.755	17.552	56.852	12.258	17.296	28.360	**239.054**
1960	54.255	-	26.226	13.953	24.940	19.617	-	22.257	-	26.150	**187.398**
1965	64.420	-	28.018	12.880	26.608	19.744	-	22.838	-	28.808	**203.316**
1970	75.019	-	33.473	15.148	30.796	19.811	-	25.376	-	30.207	**229.830**
1975	79.452	-	35.072	16.795	34.495	22.675	-	25.979	-	34.840	**249.308**
1980	90.345	-	34.614	18.002	31.593	21.922	-	26.607	-	33.850	**256.933**
1985	106.522	-	36.985	19.587	32.290	20.584	-	27.782	-	34.379	**278.129**
1990	86.800	26.048	39.661	20.043	34.526	20.811	-	25.932	-	35.688	**289.509**
2000	105.078	24.844	43.131	24.631	31.664	18.933	-	23.629	-	38.004	**309.914**
2007	113.192	21.846	35.120	21.880	26.051	12.205	-	16.364	-	33.400	**280.058**
2008	114.691	21.475	35.230	22.118	25.654	12.532	-	16.090	-	33.909	**281.699**
2009	117.327	21.450	35.832	22.179	25.269	12.413	-	15.726	-	33.829	**284.025**
2010	117.890	20.865	35.145	22.114	24.503	11.929	-	15.519	-	34.372	**282.337**
2011	120.605	20.382	34.725	21.957	24.062	11.638	-	15.205	-	34.673	**283.247**
2012	123.976	19.943	34.475	21.945	23.437	11.615	-	14.799	-	35.000	**285.190**
2013	126.327	19.733	34.015	21.425	22.722	11.480	-	14.730	-	35.028	**285.460**
2014	127.891	19.399	33.875	21.432	22.558	11.426	-	14.358	-	35.311	**286.250**
2015	130.998	19.203	33.328	21.108	22.118	11.084	-	14.037	-	34.891	**286.767**

Kaynak: DİE (1955-1960), TÜİK (1965-2000), ADNKS (2007-2015)

1965 yılından sonraki sayım dönemlerinde oransal olarak şehirde yaşayanların oranı mütemadiyen artarken, kırda yaşayanların oranı ise özellikle belirli dönemlerde (1990 yılı ve sonrasında) düşüş eğilimi göstermiştir (Tablo 37).

1970 yılında Nevşehir'in nüfusu doğal seyrine devam etmiştir. Şehir nüfusu bir önceki döneme göre 4.564 kişi artarak 25.685'e, kır nüfusu ise 6.035 kişi artarak 43.299'a ulaşmıştır. 1965-1970 yılı nüfus artış oranı ise %21,61 olarak hesaplanmıştır. Aynı dönemde Türkiye'deki şehirsel nüfus artış oranı ise %26,70'dir.

1975 yılında ise şehir nüfusu tıpkı bir önceki dönem gibi 4.518 kişilik bir artış göstermiştir. Kır nüfusunda ise bir önceki döneme oranla 85 kişilik bir düşüş yaşanmıştır. Bu veriler doğrultusunda 1975 yılında Nevşehir'in şehir nüfusu %38'i bulurken, kır nüfusu ise %62'ye gerilemiştir. Kır nüfusundaki 85 kişilik nüfus azalışı küçük bir sayı gibi görünebilir. Fakat normal şartlarda, kır nüfusunda bir önceki dönemde yani 1970 yılında yaklaşık 6.000 kişilik bir artış vardı. 1975 yılında artış olmadığı gibi, bir önceki döneme oranla sayı 85 kişi gerilemiştir. Bu dönemde Nevşehir'in nüfus artış oranı %17.59'dur. Geniş ölçekte düşünüldüğünde bu düşüşün göz ardı edilecek bir düşüş olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Kır nüfusundaki düşüşün temelde iki sebebi vardır; bu sebeplerden ilki ve somut olanı, 1970 yılında Nevşehir'in merkez bucaklarından biri

olan 2.018 nüfuslu Avcılar'ın 1975 yılında Nevşehir'den ayrılması durumudur. Yaklaşık 2.000 kişilik nahiyenin merkezdeki kır nüfusundan ayrılması, düşüşü tamamıyla açıklamamaktadır. Bu bilgilere ek olarak 1970 yılı sonrasında başlayan ve uzun bir süre devam eden, Anadolu'dan yurt dışına giden işçi göçlerinin de kır nüfusundaki düşüşe sebep olduğunu söyleyebiliriz.

1980 yılında şehir ve kır nüfusu doğal artışını sürdürmüştür. Fakat şehir nüfusu kır nüfusuna oranla daha fazla artmıştır. Bu dönemde şehirde yaşayanlar toplam nüfusun %41,1'ini oluştururken kırda yaşayanlar ise %58,9'unu oluşturuyordu (Tablo 37). 1980 yılı Nevşehir'in şehir nüfusu 37.161 kır nüfusu ise 53.184 kişi olarak belirlenmiştir.

1985 yılı Nevşehir'in kır ve şehir nüfus oranlarının birbirine en yakın olduğu dönemdir. Bu dönemde şehirde yaşayanların oranı %47,1'e yükselirken, kırda yaşayanların oranı ise %52,9'a gerilemiştir. Rakamsal olarak hem şehir nüfusu hem de kır nüfusu artmıştır. Fakat şehir nüfusu kır nüfusuna oranla yüksek bir sıçrama göstermiştir. Şehir nüfusu bir önceki sayım döneminde 37.161 iken 1985 yılında bu sayı 50.204'e ulaşmıştır. Kır nüfusu ise 3.134 kişilik bir artışla 53.184 kişiden, 56.318 kişiye yükselmiştir. Şehir nüfusundaki bu denli artışın temelinde kırdan şehre olan göçler yatmaktadır. 1985 yılından sonra kır nüfusu büyük oranda düşüşe geçerken şehir nüfusu da aynı oranda yükselmeye başlamıştır. Kır nüfusunun oransal olarak şehir nüfusundan fazla olduğu son sayım dönemidir. 1980-1985 dönemindeki nüfus artış oranı ise %35,10'luk rakamıyla Nevşehir'in en yüksek artış oranını oluşturmuştur. Aynı dönemde Türkiye'deki şehirsel nüfus artış oranı ise %36,76 olarak hesaplanmıştır. Yani bu dönemde Nevşehir'in nüfus artış oranı Türkiye'deki nüfus artış oranıyla neredeyse eşit bir şekilde ilerlemiştir. Ayrıca bu dönem Türkiye genelinde de kır nüfusunun şehir nüfusundan fazla olduğu son dönemdir.

1990 yılına gelindiğinde şehirde yaşayanların oranı büyük bir artış göstermiştir. Bu dönemde Nevşehir nüfusunun %60,7'si şehirlerde yaşarken %39,3'ü kırlarda yaşamaktaydı. Türkiye'de de bu dönemde %59.1 kişi şehirlerde yaşarken, %40.99 kiş ise kırda yaşamaktaydı.

Oysaki 1990 yılında Nevşehir'de şehir nüfusu çok fazla bir artış göstermemiştir. Bir önceki döneme göre 2.515 kişilik bir artışla 52.719'a yükselmiştir. Şehir nüfusunun oransal olarak bu denli yüksek görünmesinin sebebi kır nüfusundaki düşüştür. 1990 yılında Nevşehir'in kırsal nüfusu 34.081'e gerilemiştir (Tablo 37, Grafik 11). Bu sebeple oransal olarak şehir nüfusu kır nüfusunun oldukça yukarısında görünmektedir. Yine aynı

sebepten ötürü nüfus artış oranı bu dönemde %5,01 olarak hesaplanmıştır. Bu rakamla Nevşehir'in artış oranı Türkiye'nin (%24,5) oldukça gerisinde kalmıştır. Kır nüfusundaki bu düşüş ise 1985 yılında merkez ilçeye bağlı 25.007 nüfuslu bir nahiye olan Acıgöl'ün, 1990 yılında ilçe statüsüne yükseltilmesinden kaynaklanmıştır. Geçmiş dönemde Nevşehir'in kır nüfusuna dahil olan Acıgöl nüfusu, bu dönemde merkezden ayrı bir ilçe statüsü kazandırılmış ve şehre bağlı kır nüfusunun düşük çıkmasına sebep olmuştur.

6.1.2.3. 2000-2015 Dönemi

İdari fonksiyonların ve taksimatların netleştiği bu dönem, nüfus çalkantılarının durulduğu, nüfusun daha istikrarlı artışlar sergilediği bir evre olarak karşımıza çıkar. Bu dönem ve sonrasında şehir nüfusu kır nüfusuna karşı büyük bir üstünlük elde etmiş, kır nüfusu ise belirli rakamlar etrafında adeta sabitlenmiş bir yapı arz etmektedir.

2000 yılında Nevşehir'in şehir nüfusu 67.864'e yükselmiştir. 2000 yılında bir önceki sayım dönemine oranla nüfusun 15.145 kişi arttığı gözlenmiştir. Bu durum nüfus artışının en fazla bu dönemde olduğu kanısını uyandırsa da sayım dönemleri arasında 10 yıllık bir sürenin geçtiği göz önüne alındığında, bu artışın 1980-1985 dönemleri arasındaki artış kadar yüksek olmadığı fark edilebilir. Kır nüfusu ise doğal gelişimini devam ettirip 37.214'e yükselmiştir.

Tablo 39. Nevşehir ve Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Şehir Nüfuslarının Karşılaştırmalı Çizelgesi

	Nevşehir	Türkiye	Nevşehir	Türkiye	Nevşehir	Türkiye
Dönemler	**Nüfus Miktarı (Kişi)**	**Nüfus Miktarı (Kişi)**	**Nüfus artış oranı (%)**	**Nüfus artış oranı (%)**	**Nüfus Artışı (Kişi)**	**Nüfus Artışı (Kişi)**
…	13.454	1,595.397	…		…	…
1927-1935	14.135	3.802.642	5,06	138,35	681	2.207.245
1935-1940	14.112	4.346.249	-0,16	14,30	-23	543.607
1940-1945	15,563	4.687.102	10,28	7,84	-1451	340.853
1945-1950	15,054	5.244.337	-3,27	11,89	-509	557.235
1950-1955	16,799	6.927.343	11,59	32,09	1,745	1.683.006
1955-1960	18,662	8.859.731	11,09	27,90	1,863	1.932.388
1960-1965	21,121	10.805.817	13,18	21,97	2,459	1.946.086
1965-1970	25,685	13.691.101	21,61	26,70	4,564	2.885.284
1970-1975	30,203	16.869.068	17,59	23,21	4,518	3.177.967
1975-1980	37,161	19.645.007	23,04	16,46	6,958	2.775.939
1980-1985	50,204	26.865.757	35,10	36,76	13,043	7.220.750
1985-1990	52,719	33.326.351	5,01	24,05	2,515	6.460.594
1990-2000	67,864	44.006.184	28,73	32,05	15,145	10.679.833
2000-2007	81,688	49.747.859	20,37	13,05	13,824	5.741.675
2007-2008	81,899	53.611.723	0,26	7,77	211	3.863.864
2008-2009	84,631	54.807.219	3,34	2,23	2,732	1.195.496
2009-2010	85,634	56.222.356	1,19	2,58	1,003	1.415.137
2010-2011	88,170	57.385.706	2,96	2,07	2,536	1.163.350
2011-2012	92,068	58.448.431	4,42	1,85	3,898	1.062.725
2012-2013	94,189	70.034.413	2,30	19,82	2,121	11.585.982
2013-2014	95,476	71.286.182	1,37	1,79	1,287	1.251.769
2014-2015	98,713	72.523.134	3,39	1,77	3,237	1.236.952

Kaynak: DİE (1927-1960), TÜİK (1965-2000), ADNKS (2007-2015).

2007 yılında Nevşehir'in şehir nüfusu 13.824 kişi artarak 81.688'e yükselmiştir. Aynı tarihte Nevşehir üniversitesinin kurulmuş olması ve öğrenci alması, şehir nüfusundaki bu ani yükselişin temel sebebini oluşturmaktadır. Kır nüfusu ise bir önceki sayım dönemine göre 5.710 kişi gerilemiştir ve 31.504 olmuştur (Tablo 39). Bu gerilemenin sebebi ise Merkez ilçeye bağlı olan belediyeliklerin (Uçhisar, Sulusaray, Nar, Kaymaklı, Kavak, Göreme, Göre, Çat) nüfuslarının kır nüfusundan çıkartılarak kendi içerisinde şehir nüfusu olarak sayılmasından kaynaklanmıştır.

Nüfus değişimi bakımından hareketli olan Nevşehir'de 2008 yılında nüfusun sadece 211 kişi arttığı gözlenmiştir. 2008 yılında Nevşehir'in şehir nüfusu 81.899 kişi olarak belirlenmiştir. Kır nüfusu ise 32.792 ye yükselmiştir. Şehirde yapılan mülakatlara ve TÜİK ile yapılan görüşmelere rağmen Şehir nüfusundaki 211 kişilik bu yükselmenin

sebebi belirlenememiştir. 2007-2008 yılları arasındaki dönemde Nevşehir'in nüfus artış oranı %0.26'dır. Bu dönem itibariyle nüfus artış oranı artık %2 ile %4 arasında seyretmiştir. Bu dönemler arasında Türkiye'deki artış oranları da %2 civarındadır. Fakat sadece 2013 yılında Türkiye'de şehirsel nüfus artış oranı %19,82 olmuştur (Tablo 39).

2013 yılındaki Türkiye'nin şehirsel nüfusunun bu denli yükselmesinin en temel sebebi ise 6360 nolu ve 12/11/2012 tarihli Büyük Şehir Yasasıyla 13 ilin (Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van) büyük şehir statüsüne yükseltilmesi ve bu illerin nüfuslarının tümünün, şehir nüfusu olarak kabul edilmesinden kaynaklanmıştır.

2007 yılında şehir nüfusu sürekli bir artış göstermiştir. Hatta beş yıllık periyotlar halinde düşünüldüğünde bu artışın fazlalığı daha net gözlenebilir. ADNKS yöntemine geçildiği 2007 yılı sonrasındaki ilk beşinci yılı ele alırsak, 2012 yılında şehir nüfusunun 92.068'e yükseldiğini gözlemleyebiliriz. Bu dönem içerisinde kır nüfusu ise yaklaşık 32.000 civarına adeta sabitlenmiş gibidir. Bu durum bize kır nüfusunun hızla şehre yöneldiğini ispatlamaktadır. Kır nüfusu içerisinden ise merkeze bağlı olan, en çok nüfusu 1.500'ün üzerindeki İçik ve Özyayla köylerinde nüfusun azaldığı tespit edilmiştir. Bilindiği üzere Nevşehir bir turizm bölgesidir. Merkeze bağlı olan köylerin bir kısmı doğal güzelliklere yakınlık sebebiyle bazıları ise yapılan turizm aktivitelerinin merkezi olma sebebiyle, var olan nüfuslarını korumuş veya çok az nüfus kaybetmiştir. Fakat İçik ve Özyayla köylerinin, coğrafi konumları sebebiyle turizm merkezlerine yakın olmamaları ve genç nüfuslarının da fazla olmasından dolayı daha çok göç verdiğini söyleyebiliriz.

2014 yılında ise şehir nüfusu 95.476 kişi, kır nüfusu ise 32.415 kişidir. Bu dönem itibariyle Nevşehir nüfusunun %74,7'si şehirde yaşarken, nüfusun %25,3'ü ise kırda yaşamaktadır. Bu dönemde Nevşehir'de nüfus artış oranı %1,37, Türkiye'de ise %1,79 olmuştur (Tablo 39).

Nevşehir'deki şehirsel nüfusun artış hızı ile Türkiye genelindeki şehirsel nüfusun artış hızı bazı dönemlerde birbirine paralel bir seyir izlemekte, bazı dönemlerde ise birbirinin aksi istikametinde seyirler göstermektedir. Bu süreçte meydana gelen değişimlerin temelinde bahsedilen idari değişiklikler yatmaktadır.

Nevşehir'in ilk nüfus artış hızı 1935 yılında 1927-1935 yılları arasındaki dönemde ‰9,88 olarak hesaplanmıştır. Nüfus artış hızının hesaplandığı bir sonraki dönemde (1935-1940) ise nüfus artış hızı ‰-0.33'tür. Aynı dönemlerde Türkiye'nin şehirsel nüfus

artış hızı ise 1927-1935 yılları arasında ‰173,71, 1935-1940 dönemleri arasında ise ‰26,72'dir.

Tablo 40. Nevşehir ve Türkiye'nin Yıllara Göre Karşılaştırmalı Nüfus Artış Hızları

	Nevşehir	Türkiye
DÖNEMLER	**Nüfus Artış Hızı (‰)**	**Nüfus Artış Hızı (‰)**
1927-1935	9,88	173,71
1935-1940	-0,33	26,72
1940-1945	19,57	15,10
1945-1950	-6,65	22,47
1950-1955	21,94	55,67
1955-1960	21,03	49,21
1960-1965	24,76	39,71
1965-1970	39,13	47,33
1970-1975	32,41	41,75
1975-1980	41,46	30,47
1980-1985	60,17	62,61
1985-1990	9,78	43,10
1990-2000	25,25	27,80
2000-2007	26,49	17,52
2007-2008	2,58	74,80
2008-2009	32,81	22,05
2009-2010	11,78	25,49
2010-2011	29,18	20,48
2011-2012	43,26	18,35
2012-2013	22,78	180,84
2013-2014	13,57	17,72
2014-2015	33,34	17,20

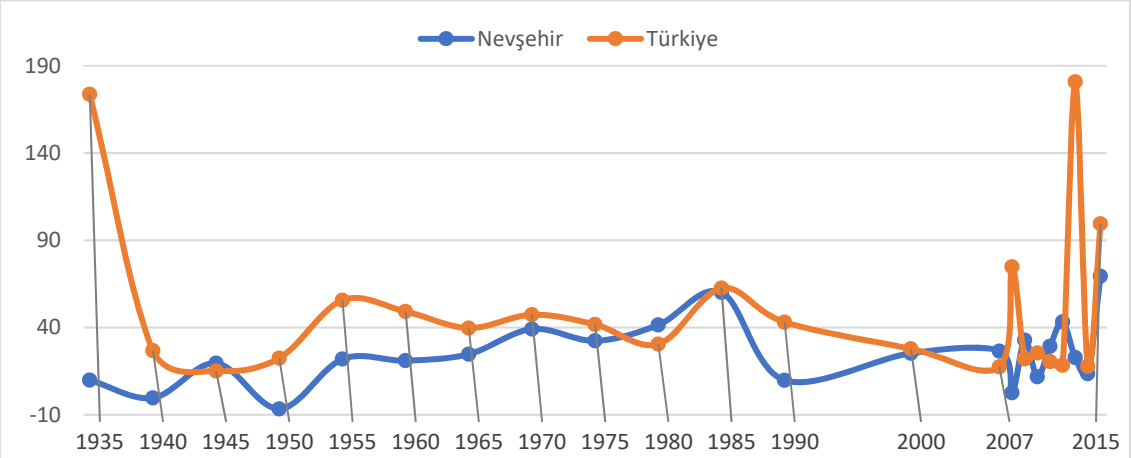
Kaynak: DİE (1955-1960), TÜİK (1965-2000), ADNKS (2007-2015)

Nevşehir'de nüfus artış hızının en düşük dönem ise ‰-6.65 ile 1945-1950 yılları arasındaki dönemdir. Türkiye genelinde ise nüfus artış hızı hiçbir dönemde eksi değerlere inmemiştir. Fakat Türkiye'nin nüfus artış hızının en düşük olduğu dönemler ise ‰15.10'luk bir oranla 1940-1945 dönemleri arasında seyretmiştir. Nevşehir'de nüfus artış hızı incelendiğinde ise birbirine benzer dalgalanmalar olduğu açıkça görülmektedir. Nevşehir'de nüfus artış hızının en yüksek olduğu dönem ‰60,17'lik oranla 1980-1985 yılları arasındaki dönemdir. Bu dönemde Türkiye'nin de nüfus artış hızı ‰62,61'dir. Fakat bu benzerlik sadece rakamsaldır, Türkiye'nin şehirsel nüfus artış hızının en yüksek olduğu dönemler bu dönemler değildir (Tablo 40).

Nevşehir, nüfus artış hızının en yüksek olduğu dönemde (1980-1985) Türkiye genelinde meydana gelen kırdan şehire olan göçten etkilenirken, nüfus artış hızının en

düşük olduğu dönemlerde (1945-1950) ise kendi içerisinde meydana gelen idari değişimden etkilenmiştir.

Nevşehir'in nüfus artış hızı genel itibariyle incelendiğinde sürekli artış ve düşüşlerin yaşandığı görülmektedir. Nüfus artış hızı her ne kadar düşüş gösterse de bu nüfusun düştüğü anlamına gelmez. Nüfus miktarı artarken nüfus artış hızı düşebilir. Aynı dalgalanmalar Türkiye'nin nüfus artış hızında da görülmektedir. Nevşehir'in şehirsel nüfusundaki artış hızı ile Türkiye'nin şehirsel nüfusundaki artış hızı dalgalanma ölçeğinde benzer şekiller göstermiş olsa da artış hızlarındaki genel seyir dikkate alındığında aralarında belirgin bir fark olduğu da görülmektedir. Bu fark 1950 yılından 1985 yılına kadar geçen dönemde oldukça açık bir şekilde gözlenmiştir (Grafik 13).

Grafik 13. Nevşehir ve Türkiye'nin Şehir Nüfuslarının Yıllara Göre Karşılaştırmalı Nüfus Artış Hızları

Nevşehir'de 1955-1985 yılları arasındaki dönemde nüfus artış hızı belirli bir ivme kazanmıştır, bu ivme içerisinde zaman zaman düşüşler ve yükselmeler gözlenmiştir. Fakat aynı dönemler içerisinde Türkiye'de genel bir düşüş seyri görülmektedir. Nevşehir'de genel itibariyle bir yükselme, Türkiye genelinde ise bir düşüş bulunmasına rağmen, bu dönemler içerisindeki alçalma ve yükselme fazları ise birbirleriyle örtüşmektedir. Örneğin 1955-1985 yılları arasındaki dönem içerisinde bulunan 1970 yılında yani 1965-1970 dönemleri arasında, Nevşehir'de artış hızı yükselirken (‰39,13) Türkiye genelinde de bir artış söz konusu olmuştur (‰47,33). Yine 1975 yılında Nevşehir'in nüfus artış hızı ‰32,41'e gerilemiş, aynı dönemde Türkiye'nin şehirsel nüfus artış hızı da ‰41,75'e gerilemiştir. 1985 yılındaki yükselişlerin de seyri benzer nitelikler taşımaktadır, bu dönemde Nevşehir'in nüfus artış hızı ‰60,17 iken bu oran Türkiye'de ‰62,61'dir. Buradan şöyle bir sonuç çıkarılabilir; 1955-1985 dönemleri

arasında Nevşehir'in şehir nüfus artış hızı genel itibariyle Türkiye'den bağımsız olarak belirli bir ivme kazanmış olsa da yine de ülke içerisindeki çalkantılardan da etkilenmiştir. Yani Nevşehir, idari bakımdan gösterdiği değişimlerle 1950-1985 yılları arasındaki dönemde şehir nüfusu artış hızı Türkiye'den yüksektir. Fakat aynı zamanda 1970-1975 yıllarındaki ülke genelinde yaşanan Avrupa'ya yapılan işçi göçünden bu hız negatif yönde etkilenmiş veya 1985 yılındaki ülke genelinde görülen hızlı şehirleşme sürecinden ise pozitif yönden etkilenmiştir (Tablo 40).

1990 yılından sonra ise bu durum Türkiye'nin gidişatıyla neredeyse paralel bir hal almıştır. Çünkü 2000 yılında nüfus artış hızı yükselmiş olsa da 1990 yılından sonra Nevşehir'deki nüfus artış hızı genel itibariyle bir düşüş eğilimi göstermiştir (Grafik 12). ADNKS'ye geçişin yaşandığı 2007 yılı sonrasında da çeşitli dalgalanmalar olmuştur. Bu dalgalanmalar hem Türkiye genelinde hem de Nevşehir'de yaşanmıştır. ADNSK'ye geçildikten sonra Nevşehir nüfus artış hızının dört dönem (2007,2009,2011,2012) boyunca Türkiye'den yüksek olduğunu görmekteyiz. 2007 yılında Nevşehir'de nüfus artış hızı ‰26,49 iken aynı yıl Türkiye'nin şehirsel nüfus artış hızı ‰17,52'dir. 2015 yılında ise Nevşehir'in nüfus artış hızı ‰ 33,34 Türkiye'nin şehirsel nüfus artış hızı ise ‰17,20'dir (Tablo 40).

6.2. Nüfus Hareketleri

6.2.1. Doğumlar ve Ölümler

Nüfusun, artış ve azalışı yönünde önemli bir parametresini oluşturan doğumlar ve ölümler hakkında çalışma alanını oluşturan belediye yönetsel alanı içerisindeki nüfus bakımından, detaylı bilgiler vermemizi sağlayacak istatistikler mevcut değildir. Bu kapsamda elde edilen veriler merkez ilçe sınırları içerisindeki şehir ve kır nüfusuna ait toplam verilerdir. Yine de çalışma alanıyla ilgili bir fikir oluşturabilmek adına, çalışmanın bu bölümünde elde edilen genel veriler değerlendirilerek, konuyla ilgili bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre 2015 yılında araştırma alanında toplam 2.054 canlı doğum gerçekleşmiştir. Doğum sayısını, merkez ilçe nüfusundaki 15-49 yaşları arasındaki kadın nüfusa (72.100 kişi) oranladığımızda, araştırma alanı genel doğum oranının % 2.85 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu değerin 2015 itibariyle Türkiye geneli için % 2.14 olduğu düşünülürse Nevşehir merkez ilçesindeki genel doğum oranının, ülke genelinin biraz üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde kırsal nüfusunda konuya dahil edildiği göz önüne alınırsa, bu nisbi fazlalık doğal karşılana bilir.

Çünkü kırsal alanlardaki doğum oranı, şehirlerdeki doğum oranına göre genelde daha yüksektir.

Yine Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre, Nevşehir merkez ilçesinde 2015 yılı itibariyle, toplam ölüm sayısı 615'dir. Merkez ilçedeki toplam ölüm sayısının, toplam nüfusa (130.998 kişi) oranlanmasıyla ortaya çıkan % 0.47'lik araştırma alanı genel ölüm oranı, Türkiye ortalamasına (% 0.52) oldukça yakındır. Genel doğum oranı ile genel ölüm oranı arasındaki % 2.38'lk fark, merkez ilçenin doğal nüfus artış hızını vermektedir.

6.2.2. Göçler

Çalışma alanıyla ilgili olarak göç konusunda elde edilen veriler, tıpkı doğum ve ölümlerde olduğu gibi merkez ilçe sınırları içerisinde bulunan 130.998 kişi üzerinden değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, Nevşehir merkez ilçesinde yaşanan göçler, Türkiye geneli için de söz konusu olan, genelde sosyo-ekonomik nedenler sebebiyle yaşanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde yurt dışına yaşanan göç verilerine ulaşılamadığı için, sadece yurt içinde yaşanan göçlere değinilmiştir.

2015 yılında Nevşehir merkez ilçesinde toplam 13.302 kişi göç hareketine katılmıştır. Bu rakam içerisinden 7.643 kişi Nevşehir merkez ilçesine göç ederken, 5.659 kişi ise buradan ülkenin çeşitli illerine göç etmiştir. Nevşehir merkez ilçesi Türkiye'nin bütün illerinden göç alırken, Türkiye'nin bütün illerine de göç vermiştir. Fakat bütün iller içerisinden hem aldığı hem de verdiği göçler bakımından, en çok hareketliliğin yaşandığı iller hemen hemen aynı illerdir.

Nevşehir temelde bir hizmet şehri olduğu için, genel itibariyle göç aldığı kişiler daha çok memurlardır. Bunlar dışında diğer illerde yaşayıp emekli olduktan sonra kendi memleketlerine dönen insanlar buraya göç eden bir diğer grubu oluşturur. Nevşehir merkez ilçesinin yüz kişi ve üzerinde göç aldığı toplam 13 il bulunmaktadır. Bu illerin başında Kayseri gelmektedir. Kayseri'den toplamda 695 kişi Nevşehir merkez ilçesine göç etmiştir. Göç aldığı iller sıralamasında ikinci sırayı İstanbul almıştır. Bunun dışında yüz kişi ve üzerinde göç aldığı illerin çoğu Nevşehir'e coğrafi yakınlığının bulunduğu illerden oluşmaktadır (Tablo 41).

Tablo 41. Nevşehir Merkez İlçesi'nin Göç Alıp Verdiği İller

Aldığı		Verdiği	
Kayseri	695	**İstanbul**	682
İstanbul	628	**Kayseri**	668
Ankara	529	**Ankara**	473
Konya	306	**Konya**	223
Adana	279	**Antalya**	212
Aksaray	237	**Aksaray**	159
Mersin	236	**Adana**	123
Niğde	158	**Niğde**	122
Yozgat	154	**Bursa**	121
Antalya	153	**İzmir**	117
İzmir	146	**Mersin**	113
Kırşehir	116	**Kırşehir**	110
K.Maraş	110	**Sivas**	103

Kaynak: TÜİK

Benzer durum göç verdiği iller bakımından da geçerlidir. Yani yüz kişi ve üzerinde göç aldığı illerin çoğunu Nevşehir'e coğrafi yakınlığının bulunduğu iller oluşturmaktadır. En çok göç verdiği illerin başında gelen İstanbul dışında, göç verdiği diğer iller, göç aldığı illerle hemen hemen aynı illeri oluşturmaktadır. Göç aldığı iller içerisinde bulunan Yozgat ve Kahramanmaraş'ın yerini, göç verdiği iller içerisinden Bursa ve Sivas almıştır. Nevşehir merkez ilçesinin en çok göç verdiği ikinci il Kayseri'dir. Kayseri'yi, Ankara, Konya ve Antalya illeri izlemiştir (Tablo 41). Bu kapsamda düşünüldüğünde Nevşehir'in göç verdiği illerin daha çok çevresindeki büyük şehirler olması, göçün daha çok ekonomik amaçlı olduğunu ispatlar niteliktedir.

6.3. Nüfusun Sosyoekonomik ve Kültürel Durumu

Bir yerde yaşayan nüfusla ilgili olarak üzerinde durulan nüfus değişkenlerinin başında nüfusun yaş ve cinsiyet özellikleri gelir. Bunun nedeni yaş ve cinsiyet özelliklerinin sosyal ve ekonomik açıdan önemli yansımalarının olmasıdır. Farklı yaş grubu ve cinsiyetteki nüfusun iş gücü, eğitim, sağlık ve tüketim gibi konulardaki kapasiteleri ve beklentileri farklı olmaktadır. Bu özellikler bilinmeden geleceğin planlaması ve kalkınma planlarının hazırlanması mümkün değildir (Şahin, 2010: 131). Araştırma alanında nüfusun yaş ve cinsiyet yapısının yansımaları, bu nüfusun iş gücü

potansiyeli, doğum, ölüm ve göç olaylarının geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekteki yapısı hakkında önemli ipuçları verir.

6.3.1. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Nevşehir'de nüfusun cinsiyet yapısı incelerken, Cumhuriyet kurulduktan sonraki ilk sayım olan 1927 yılından 2015 yılına kadar geçen sürede üç farklı dönemin olduğu dikkat çekmektedir. Bu dönemlerden ilki 1927-1965 yılları arasındaki kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olduğu ilk dönem, 1970-1990 yılları arasındaki erkek nüfusun kadın nüfustan yüksek olduğu ikinci dönem ve 2000-2015 yılları arasındaki kadın nüfusun tekrar erkek nüfusa oranla üstünlük sağladığı üçüncü dönemdir (Tablo 42-Grafik 13).

"1927-1965 yılları arası birinci dönem "deki nüfus değişimi şöyledir;

Nevşehir'in 1927 yılı itibariyle toplam şehir nüfusu 13.454'dür. Nüfusun %53,6'sı yani 7.210'nu oluşan kısmı kadın, %46,4'ünü yani 6.244'ünü ise erkek nüfus oluşturmaktadır. Nüfusun cinsiyet yapısındaki ilk dönemde 1927 yılı itibariyle kadın nüfusun erkek nüfusa karşı olan üstünlüğü Cumhuriyetin kuruluşu itibariyle başlamış ve 1940 yılına kadar artarak devam etmiştir. 1940 yılında kadın nüfus ve erkek nüfus arasındaki fark birinci evrede en üst seviyesine ulaşmıştır. Bu durumun yaşanmasında Kurtuluş Savaşı ve II. Dünya savaşlarının payı oldukça büyüktür. 1935 yılında Nevşehir'in şehir nüfusunun %54,5'ini kadın nüfus oluştururken %45,5'ini erkek nüfus oluşturmuştur. Bu dönemde kadın nüfus ile erkek nüfus arasındaki fark 1.261 kişidir. 1940 yılında bu fark 1.598 kişiye yükselmiştir. 1940 yılında Nevşehir'in toplam şehir nüfusu 14.112 kişidir. Bu rakamın %55,7'si kadınlardan %44,3'ü ise erkeklerden oluşmaktadır. Ayrıca birinci dönem olarak nitelendirilen 1927-1965 yıllarında kadın-erkek nüfusu arasındaki farkın en yüksek olduğu yıl 1940 yılıdır (Tablo 42).

Tablo 42. Nevşehir'de Yıllara Göre Kadın, Erkek Nüfusu ve Cinsiyet Oranı (1927-2015)

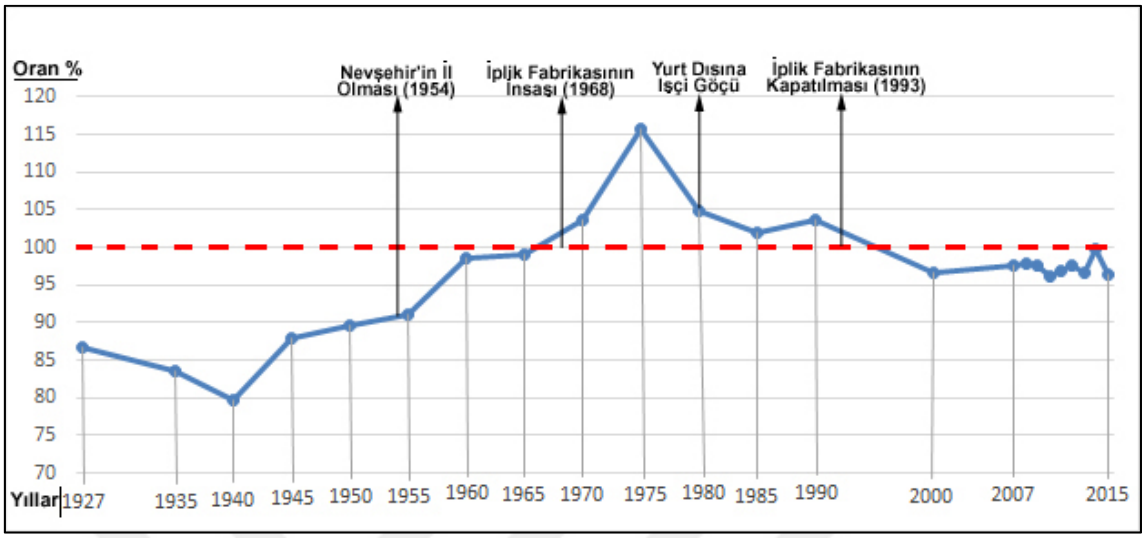
Yıllar	Erkek	%	Kadın	%	Cinsiyet Oranı (%)	Toplam Nüfus
1927	6.244	46.4	7.210	53.6	87	13.454
1935	6.437	45.5	7.698	54.5	84	14.135
1940	6.257	44.3	7.855	55.7	80	14.112
1945	7.282	46.8	8.281	53.2	88	15.563
1950	7.113	47.2	7.941	52.8	90	15.054
1955	8.005	47.7	8.794	52.3	91	16.799
1960	9.268	49.7	9.394	50.3	99	18.662
1965	10.516	49.8	10.605	50.2	99	21.121
1970	13.078	50.9	12.607	49.1	104	25.685
1975	16.21	53.7	13.993	46.3	116	30.203
1980	19.014	51.2	18.147	48.8	105	37.161
1985	25.336	50.5	24.868	49.5	102	50.204
1990	26.818	50.9	25.901	49.1	104	52.719
2000	33.36	49.2	34.504	50.8	97	67.864
2007	40.343	49.4	41.345	50.6	98	81.688
2008	40.483	49.4	41.416	50.6	98	81.899
2009	41.783	49.4	42.848	50.6	98	84.631
2010	41.991	49.0	43.643	51.0	96	85.634
2011	43.369	49.2	44.801	50.8	97	88.170
2012	45.497	49.4	46.571	50.6	98	92.068
2013	46.263	49.1	47.926	50.9	97	94.189
2014	47.660	49.9	47.816	50.1	100	95.476
2015	48.465	49.1	50.248	50.9	96	98.713

Kaynak: DİE (1927-1960), TÜİK (1965-2000), ADNKS (2007-2015)

1940 yılı itibariyle başlayıp ikinci dönem olarak adlandırılan 1970'li yıllara kadar yavaş yavaş erkek nüfus kadın nüfus oranına yaklaşmaya başlamıştır. Erkek nüfusun bu artışının temelinde II. Dünya Savaşının sona ermesi ve silahaltına alınan erkek nüfusun geri dönmesi yatmaktadır. Fakat tek sebep bu değildir. Nevşehir'in 1954 yılında İl statüsüne yükseltilmesi de erkek nüfusun artışında ikinci bir etken olarak düşünülebilir. Yani il statüsüne yükseltilen Nevşehir'in kırsal kesimdeki erkek nüfusu iş imkanının artması sebebiyle kendine çekmesi olasıdır.

Kadın ve erkek nüfus arasındaki farkın kapanmaya başladığı ilk yıl 1945 yılıdır. Bu dönemde kadın ve erkek nüfus arasındaki fark 999 kişiye gerilemiştir. 1945 yılında Nevşehir'in toplam şehir nüfusunu oluşturan kadın nüfusu %53,2'ye gerilerken, erkek

nüfus ise %46,8'e yükselmiştir. Bunu takip eden dönemlerde yani 1950 ve 1955 yıllarında bu fark giderek kapanmış ve 1955 yılında kadın nüfus ile erkek nüfus arasındaki fark 789 kişiye kadar gerilemiştir (Tablo 42-Grafik 14).

Grafik 14. Nevşehir'de Yıllara Göre Nüfusun Cinsiyet Oranı (1927-2015)

Kadın ve erkek nüfus arasındaki farkın hızlı bir şekilde kapandığı tarih ise 1960 yılında başlar. Bir önceki dönemde 789 kişi olan fark giderek kapanmış ve 1960 yılında 126 kişiye kadar gerilemiştir. Kadın ve erkek nüfusu arasındaki bu farkın ani gerilemesinin temelinde Nevşehir'in 1954 yılında il olmasından sonra şehrin gelişmeye başlaması yatmaktadır. Bu gerileme neden 1955 yılında olmamıştır? sorusu akla gelebilir. Fakat henüz 1954 yılında il yapılan Nevşehir'in bir yıl içerisinde hemen gelişme göstermesi beklenemez. Geçen süre zarfında bu gelişmenin nüfusa yansıması ancak 1960 yılında gerçekleşmiştir. 1965 yılında ise Nevşehir'de nüfusun %50,2'sini kadın nüfus, %49,8'ini ise erkek nüfus oluşturmaktadır. Kadın ve erkek nüfus arasındaki fark iyice gerilemiş ve 89 kişi olmuştur. 1965 yılı itibariyle ise çalışmada ikinci dönem olarak nitelendirilen 1970-1990 yılları arasındaki erkek nüfusun üstünlük sağladığı döneme geçilmiştir (Tablo 42-Grafik 14).

"1970-1990 yılları arası İkinci dönem;

İkinci dönemin en belirgin özelliği daha önce de belirtildiği gibi erkek nüfusun kadın nüfusa oranla fazla olduğu bir dönem olmasıdır. Zamanla Nevşehir'de erkek ve kadın nüfus arasındaki farkın kapanmasında şehirleşme sürecinin etkisi olduğu açıktır. Fakat asıl dikkat çekilmesi gereken durum, erkek nüfusun üstünlük sağladığı bir dönem yaşanması ve bu üstünlüğün sürekli olması beklenirken, belirli bir süre sonra tam tersi

ölçüde tekrar gerilemesidir. Yani erkek nüfusun gelişimindeki tek etken şehirleşme süreci değildir.

1970 yılında Nevşehir'in toplam şehir nüfusu 25.685 kişidir. Bu rakamın %50,9'unu erkek nüfus %49,1'ini ise kadın nüfus oluşturmaktadır. Bu dönemde kadın nüfus ile erkek nüfus arasındaki fark 471 kişiyle erkek nüfusun lehine değişmiştir. 1970 yılındaki cinsiyetler arasındaki nüfus farkı 1975 yılında erkek nüfus lehine artarak devam etmiştir. 1975 yılında erkek nüfus ile kadın nüfus arasındaki fark 2.217 kişiye çıkmıştır. Bu dönemde toplam nüfusun %53,7'sini erkek nüfus oluştururken %46,3'ünü ise kadın nüfus oluşturmuştur (Tablo 42-Grafik 14).

Erkek nüfusun kadın nüfus karşısındaki ani yükselişin sebebini 1968 yılında temelleri atılan ve 1970 yılında faaliyete başlayan iplik fabrikasının kurulmasıyla açıklayabiliriz. Nitekim beş yıl sonra yani 1975 yılında gelişen fabrika daha fazla işçi çalıştırdığı için erkek ve kadın nüfus arasındaki fark erkek nüfus lehine iyice gelişmiştir.

1980 yılında erkek nüfus oranında tekrar bir düşüş yaşanmıştır. Bu dönemde erkek nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı %51,2'ye gerilemiştir. Kadın nüfus ise aynı ölçekte yükselmiş ve çalışma alanındaki şehirsel nüfusun %48,8'ini oluşturmuştur. Bu düşüş 1985 yılında da artarak devam etmiştir. 1985 yılında Nevşehir'in toplam 50.204 kişilik bir şehir nüfusu vardır. Bu nüfus içerisinde erkeklerin oranı %50,5 iken kadınların oranı ise %49,5'dir. Erkek nüfusun kadın nüfusa oranla arttığı ikinci evrede yaşanan inişli çıkışlı fazların sebebi, 1980'li yıllarda ülkemizden yurt dışına işçi göçlerinin yaşanmasıdır. Nevşehir'de kurulan fabrika, şehrin çevresinden erkek nüfusu kendine çekerken, yurt dışına işçi göçünün başlamasıyla erkek nüfusun tekrar azalmasına sebep olmuştur. Nitekim bu durum 1985 yılında çok daha net bir şekilde gözlenmiştir (Tablo 42-Grafik 14).

1990 yılında hem yurtdışı göçlerin azalmasıyla hem de fabrikanın üretime devam etmesiyle Nevşehir'de erkek nüfus, kadın nüfusa karşı üstünlüğünü (917 kişi) devam ettirmiştir. Bu dönemde çalışma alanındaki toplam şehir nüfusunun %50,9'unu erkek nüfus, %49,1'ini ise kadın nüfus oluşturmaktadır. 1990 yılı erkek nüfusun kadın nüfustan yüksek olduğu son dönemdir.

2000 yılı ve sonrası üçüncü dönem;

Üçüncü evrenin en belirgin özelliği erkek nüfusun tekrar kadın nüfustan daha az bir seyir göstermesidir. 1970 yılında üretime başlayan iplik fabrikasının 1990 yılında özelleştirilmesi ve 1993 yılında kapanması sonucu, çalışma alanındaki erkek nüfus yine

azalmıştır. 2000 yılında çalışma alanının toplam şehir nüfusu 67.864 kişidir. Bu nüfusun 34.504'ü (%50,8) kadın nüfustan oluşurken, 33.360'ını (%49,2) ise erkek nüfusudur (Tablo 42-Grafik 14).

Gerek ekonomik sebeplerle gerekse eğitim dolayısıyla dışarıya giden erkek nüfus, 2000 yılından itibaren kadın nüfustan daha az seyretmiştir. 2000 yılını takip eden diğer bütün sayım dönemleri incelendiğinde Nevşehir'de erkek nüfus ile kadın nüfus arasındaki farkın, ortalama 1000 kişi olduğu söylenebilir. Hatta 2007 yılından sonra ADNKS sistemi gerek kadın nüfusun gerek erkek nüfusun, yıllık ortalama 1000 kişi arttığını açıkça göstermektedir. Fakat 2014 yılında kadın nüfus ile erkek nüfus arasındaki fark, 156 kişiye gerilemiştir. Yani 2014 yılında kadın ve erkek nüfus neredeyse eşitlenmiştir.

2014 yılında ise bir önceki nüfus verisine istinaden (2013 yılı kadın nüfus: 47.926 kişi) kadın nüfusun 110 kişi azaldığı açıkça görülmektedir. 2015 yılında ise kadın nüfus 47.816 kişiden 50.248 kişiye yükselmiştir. Yani 2014 yılı ile 2015 yılı arasında kadın nüfus 2.432 kişi artmıştır (Tablo 40). 2014 yılında Nevşehir'de kadın nüfusla ilgili herhangi bir ekstrem durumun olmadığı arazi gözlemleri sırasında yapılan mülakatlar sonucunda kesinleşmiştir. Aynı durumun sebeplerini araştırmak üzere başvurulan Nevşehir TÜİK şubesinden de konuyla ilgili tatmin edici bir bilgi alnımamıştır. Bu sebeple 2014 yılında kadın nüfus üzerindeki değişimin sebepleri ortaya konulamamıştır.

Cinsiyet oranları yaş grubu bazında ifade edildiğinde daha anlamlı sonuçlar ortaya çıkarılabilir. Nüfusun yaş yapısı geniş ve dar aralıklı yaş grupları şeklinde sınıflandırılabilmektedir. Nüfusun geniş aralıklı yaş grubuna göre incelenmesi, 0-14 yaş grubunu oluşturan çocuk nüfus, 15-64 yaş grubundan oluşan yetişkin nüfus ve 65+ nüfustan oluşan yaşlı nüfus şeklinde incelenmesidir (Özgür, 1999: 160).

Araştırma sahasına ait nüfusun geniş aralıklı yaş özellikleri incelendiğinde başlıca iki sonuç dikkat çeker: Birincisi çocuk nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının yıllar içinde azalmış olmasıdır. Bu durum üzerinde etkili olan temel faktör şehirdeki genel doğurganlık oranının azalmasıdır. İkincisi ise yetişkin nüfusun zaman içerisinde toplam nüfus içerisindeki oranının ve yaşlı nüfus oranının yükselmesidir.

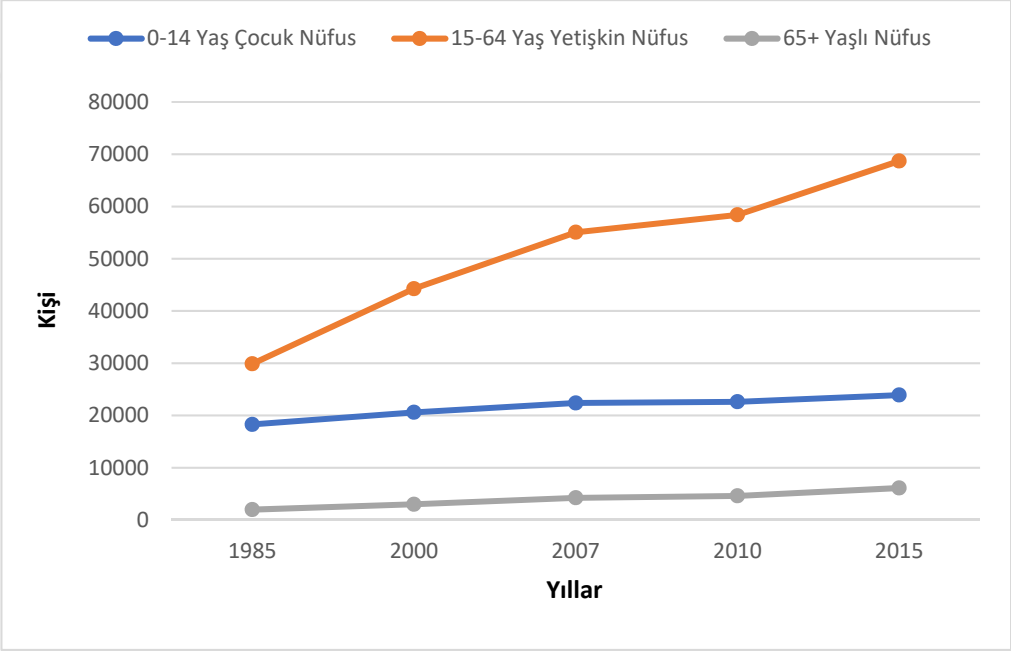
1985 yılında Nevşehir'de çocuk nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı %36,4 iken 2000 yılında %30,3'e, 2007'de %27.4'e, 2015 yılında ise bu oran %24,2'ye gerilemiştir. Yetişkin nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı ise 1985 yılında %59,5, 2000 yılında %65,2, 2010 yılında %68.2, 2015 yılında ise %69.6 olmuştur (Tablo 43).

Tablo 43. Nevşehir'de Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Grupları (1985-2015)

Yıllar	1985	%	2000	%	2007	%	2010	%	2015	%
0-14 yaş Çocuk Nüfus	18286	36.4	20591	30.3	22388	27.4	22626	26.4	23903	24.2
15-64 yaş Yetişkin Nüfus	29889	59.5	44257	65.2	55069	67.4	58408	68.2	68704	69.6
65+ yaş Yaşlı Nüfus	1982	3.9	2992	4.4	4231	5.2	4600	5.4	6106	6.2
Bilinmeyen	47	0.1	24	0.04	-	-	-	-	-	-
Toplam	**50204**	**100.0**	**67864**	**100.0**	**81688**	**100.0**	**85634**	**100.0**	**98713**	**100.0**

Kaynak: TÜİK (1985-2000), ADNKS (2007-2015).

Nevşehir'deki bebek ve çocuk nüfusundaki azalma, yetişkin nüfusundaki artış, gelecekte Nevşehir nüfusunun genç bir yapıya sahip olmayacağı anlamını taşımaktadır. Bir yerdeki nüfusun genç olarak nitelendirilebilmesi için 65 üstü yaşın nüfusun toplamı içerisindeki payının %4'ü geçmemesi gerekir (Çakar, 2014: 194). Oysaki Nevşehir'de 1985 yılında yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı %3,9 iken, 2015 yılında %6,2'ye yükselmiştir (Tablo 43).

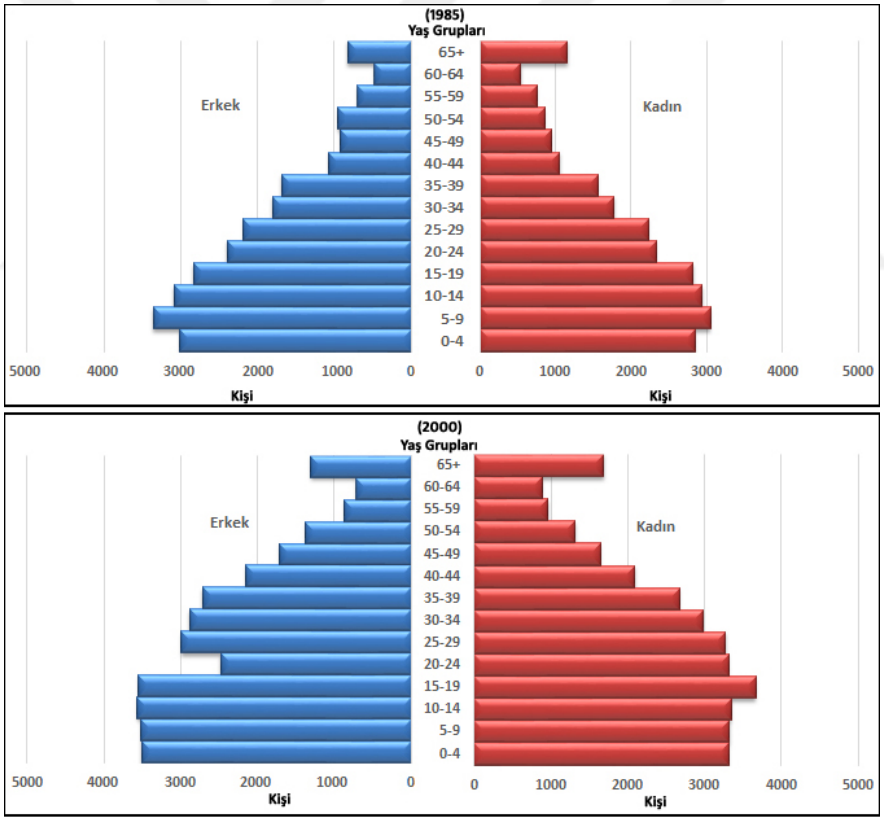

Grafik 15. Nevşehir'de Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1985-2015)

Çocuk nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının azalması veya yetişkin ve yaşlı nüfus oranının artması, nüfusun rakamsal olarak değişimiyle uyum göstermeyebilir. Bütün yaş gruplarındaki nüfusun artmasına rağmen, çeşitli nedenlerden dolayı oransal olarak değişiklikler görülebilir. Nevşehir'de çocuk nüfusunda miktar olarak bir artış

gözlenmesine rağmen, diğer yaş gruplarındak nüfus miktarları arttığı için, çocuk nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı daha az seyretmiştir. Bu durum ise doğurganlığın genel nüfus artışına ayak uyduramadığı anlamını taşıyabilir. Yani, özellikle yetişkin nüfus artış hızının, yeni doğan nüfusun artış hızından yüksek olduğunu söyleyebiliriz (Grafik 15).

Nevşehir'de dar aralıklı nüfus ölçeğinde değerlendirildiğinde, 1985 yılında en yüksek nüfusu barındıran yaş grubunun hem erkek hem kadın nüfusta, 5-9 yaş aralığında olduğu görülmektedir. 2000 yılında ise erkek nüfusta 10-14 yaş grubu kadın nüfusta ise 15-19 yaş grubunun en yüksek nüfusa sahip yaş aralıkları olduğu gözlenmektedir. Oysaki 1985 yılında 5-9 yaş aralığı en yüksek yaş grubunu oluşturmuştu. Bu durum 15 yıl içerisinde doğal seyrinde devam etseydi, 2000 yılında da 20-24 yaş aralığının en yüksek nüfuslu yaş aralığı olması beklenirdi. Oysaki tam tersi bir süreç işlemiştir. 2000 yılında 20-24 yaş grubu özellikle erkek nüfus miktarı büyük oranda azalmıştır. Bu durumun temelinde erkek nüfusun göç etmesiyle açıklanabilir (Tablo 44-Grafik 16).

Grafik 16. Nevşehir'in Nüfus Piramidi (1985 ve 2000 yılları)

1985 ve2000 yıllarına ait nüfus piramitleri incelendiğinde geçen 15 yıllık süreçte çocuk nüfusun giderek azaldığı ve 65 yaş üstü nüfusun ise zamanla arttığı açık bir şekilde görülmektedir. 2000 yılında doğum oranları artmıştır. Doğum oranının artması şehirde daha çok erkek nüfus lehine doğal bir gelişme göstermektedir (Grafik 16).

1985 yılındaki nüfus piramidi, yerini 2015'de daha durağan ve kararlı bir şekle bırakmıştır. Doğum oranı giderek düşmüş yaşlı nüfus ise gelişen sağlık şartları dolayısıyla artmıştır.

2015 yılı nüfus piramidi biraz daha ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, kadın ve erkek nüfus içerisindeki hareketlilik daha net bir şekilde görülebilir. Nevşehir'de 0-14 yaş aralığında erkek nüfusun kadın nüfustan daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Fakat yine de belirtmek gerekir ki bu yaş aralığı piramidin daraldığı bölümlerden biridir. 15-19 yaş aralığına gelindiğinde ise hem kadın hem de erkek nüfusun arttığını bu yaş aralığında kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olduğu belirlenmiştir (Grafik 17).

Tablo 44. Nevşehir'de Nüfusun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1985-2015).

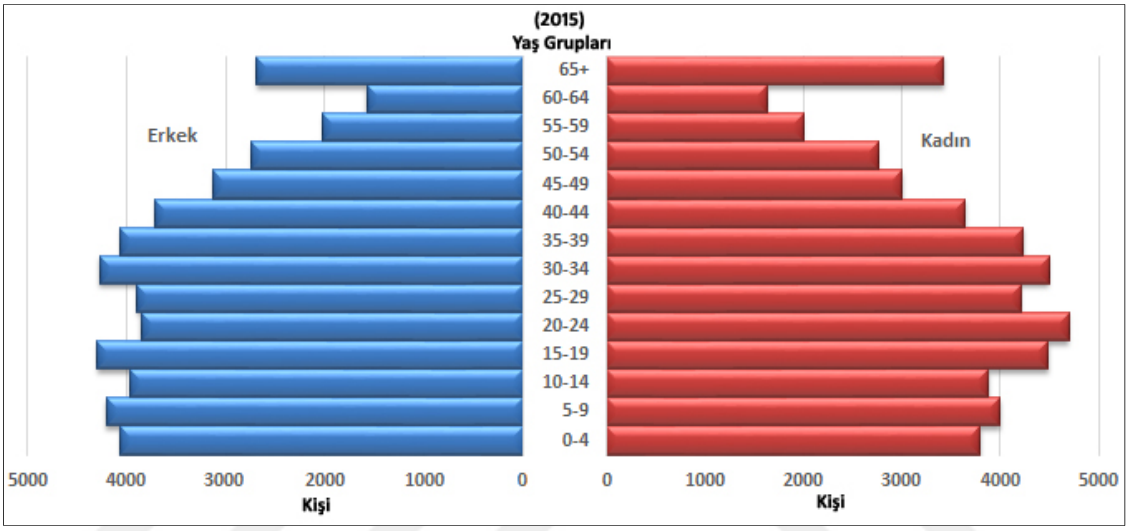
Yaş	1985			2000			2015		
Grupları	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	3009	2841	5850	3512	3318	6830	4067	3799	7866
5-9	3355	3052	6407	3516	3325	6841	4202	3995	8197
10-14	3089	2940	6029	3571	3349	6920	3961	3879	7840
15-19	2835	2817	5652	3549	3669	7218	4295	4485	8780
20-24	2391	2332	4723	2480	3317	5797	3854	4696	8550
25-29	2188	2226	4414	2993	3272	6265	3895	4210	8105
30-34	1806	1774	3580	2885	2976	5861	4270	4496	8766
35-39	1687	1560	3247	2713	2671	5384	4067	4236	8303
40-44	1071	1056	2127	2154	2095	4249	3707	3647	7354
45-49	916	945	1861	1711	1645	3356	3125	3001	6126
50-54	950	862	1812	1370	1318	2688	2742	2759	5501
55-59	702	751	1453	868	965	1833	2021	1997	4018
60-64	482	538	1020	718	888	1606	1574	1627	3201
65+	824	1158	1982	1309	1683	2992	2685	3421	6106
Bilinmeyen	31	16	47	11	13	24			
Toplam	**25.336**	**24.868**	**50.204**	**33.360**	**34.504**	**67.864**	**48.465**	**50.248**	**98.713**

Kaynak. TÜİK (1985-2000), ADNKS (2007-2015).

15-19 yaş aralığındaki nüfus artışında, Nevşehir'de bulunan eğitim kurumlarının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Gençlerin üniversiteye hazırlık amacıyla Nevşehir'deki dershanelere gelmesi ve bunun dışında Nevşehir'de bulunan diğer eğitim kurumlarının çevreden öğrenci çekmesi 15-19 yaş grubunun, nüfus bakımından artmasına sebep olmuştur.

20-24 yaş grubunda ise erkek nüfus büyük oranda azalırken, kadın nüfusta ise artış gözlenmiştir. Bu yaş grubundaki erkek nüfusun göç etmesinin payı büyüktür. Kadın

nüfusundaki artışta ise 2007 yılı itibariyle Nevşehir'de kurulan üniversitenin payı olduğunu söylemek mümkündür. 20-24 yaş grubundaki kadın nüfusun artışında üniversitenin payının olduğunu düşündüren durum, 25-29 yaş aralığındaki kadın nüfusun tekrar azalması olmuştur. Ayrıca 2000 yılındaki nüfus piramidinde de benzer bir durum söz konusudur. Bu tarihte Nevşehir'de henüz üniversitenin kurulmamış olması 20-24 yaş grubundaki hem erkek nüfusun hem de kadın nüfusun daha fazla azalmasına sebep olmuştur. Yani üniversitenin varlığı genç nüfusu az da olsa Nevşehir'de tutmayı başarmıştır (Grafik 17-Tablo 44).

Grafik 17. Nevşehir'in Nüfus Piramidi (2015)

30-34 yaş gurubu incelendiğinde hem erkek hem kadın nüfusta grafiğin geniş saçaklanma gösterdiği fazlardan biri olduğunu açıkça görebiliriz. Bu durumun Nevşehir'in hizmet sektörü merkezli bir şehir olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Şehirdeki devlet kurum ve kuruluşlarının varlığı 30-34 yaş aralığındaki nüfusun fazlalığında önemli bir rol oynamaktadır. Bu yaş grubundan itibaren, Nevşehir'deki üst yaş gruplarının nüfus oranları giderek düşüş eğilimi göstermektedir (Grafik 17).

65 üstü yaş grubu ise daha önce de bahsedildiği üzere, hayat kalitesinin ve standartlarının artması, sağlık sektöründe ve teknolojide yaşanan gelişmeler sebebiyle yükselmiştir. Farklı dönemlere ait nüfus piramitlerinden de anlaşıldığı üzere, yaş kriteri temel alındığında Nevşehir nüfusu, yıllar itibariyle oldukça farklı özellikler taşımaktadır. Bu farklılık sadece yıllar itibariyle değil, nüfusun yaş grupları içerisinde de rahatlıkla gözlenmektedir. Nevşehir nüfusundaki yıl, cinsiyet ve yaş grupları arasındaki

farklılaşmada eğitim, ekonomi ve yaşam standartlarındaki gelişmeler önemli rol oynamıştır.

6.3.2. Nüfusun Sosyal Yapısı

Nüfusun sosyal yapısı; doğal kaynaklar, teknoloji, nüfus, sosyal organizasyon ve değerler sistemi ile alakalıdır. Bu değişkenler birbirine bağlıdır ve buna bağlı olarak toplum göreli bir denge içerisindedir. Bunlardan herhangi birinde meydana gelecek değişiklik göreli dengeyi sarsacaktır (Kıray, 1974: 3). Nevşehir yakın çevresinden ve kırsal alanlardan göç alarak büyüyen bir şehirdir. Yine hizmet sektörünün ön planda olmasından anlaşıldığı üzere bir memur şehridir. Cumhuriyet öncesi dönemlere dönülecek olursa konargöçer aşiretlerin getirilip yerleştirilerek kurulduğu bu şehir, daha önce burada var olan ve mübadeleyle ülkelerine göç eden gayrimüslimlerin de kültürüyle yoğrulmuş karma bir şehirdir.

Nevşehir'de gerek yerli gerekse memur olarak sonradan gelip yerleşen insanlar arasında ekonomik olarak gelir seviyesi bakımından büyük farklılıklar yoktur. Ancak bu durum tamamen bir homojenliğin varlığını da göstermez. Şehrin kuzey kesimindeki mahallelerin (özellikle 2000 Evler, Ragıp Üner ve Güzelyurt Mahalleleri) belirli kısımlarında gelir seviyeleri yüksek insanlar ikamet ederken, şehrin orta kesiminde özellikle kale civarındaki eski mahallelerde ise düşük gelirli insanların ikamet ettiğini söylemek mümkündür.

Konutların konfor durumu ve estetiği açısından şehirde önemli farklılıklar vardır. Eski dönemlerde yapılmış konutlarla memur ve işçilerin oturduğu ve sonradan inşa edilen konutlar şehirde ikili bir görüntünün oluşmasına sebep olmuşlardır. Özellikle merkez mahallelerde tek veya iki katlı yapılarla, yüksek katlı modern yapıların bir arada olmasına neden olmuşlardır. Benzer bir durum mahalleler arasında da açıkça gözlenmektedir. Şehre Aksaray İstikametinden girip Kayseri İstikametine doğru geçen biri, önce şehrin küçük sanayi alanını ve bahçeli seyrek yapılı ve tek katlı konutlarla, modern yüksek katlı konutları görecek, oradan şehrin tam merkezinde eski ve sık dokulu iç içe geçmiş eski ve yeni yapıları bir arada gördükten sonra, şehrin kuzey çıkışında ise yüksek katlı modern ve daha seyrek yapılı konutlara rastlayacaktır. Şehirsel dönüşüm kapsamında kale civarındaki evlerin yıkılması ve bu alanda yeraltı şehrinin bulunması, gecekonduların kaldırılmasına sebep olmuş ve bu durum şehrin estetik yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir.

Şehrin en eski yerleşim alanı olan kale ve çevresindeki şehirsel dönüşüm sonucu yıkılan evlerde yaşayan insanlar, Mehmet Akif Ersoy mahallesindeki TOKİ'nin inşa ettiği evlere yerleştirilmişlerdir. Bu becaiş sırasında ise alınan ev karşılığında bir ev verme sistemi izlenmemiştir. Evleri yıkılan vatandaşlar borçlandırma yoluyla bu konutlardan istifade ettirilmişdir. Ekonomik seviyesi düşük olan bu insanların yerleştirildiği mahalle, Nevşehir'in gelir seviyesi orta ve yüksek seviyede olan insanların yaşadığı bir mahalledir. Bu durum mahallede yaşayan insanların ekonomik seviyeleri bakımından birbirinden tamamen farklı bir sosyal ortamın oluşmasına neden olmuştur.

6.3.3. Nüfusun Ekonomik Özellikleri

Herhangi bir yerde faal nüfusun ekonomik faaliyetlere göre dağılışı o yerin hakim ekonomik faaliyetlerini göstermesi açısından önemlidir. Bu dağılış insanların ne kadarının hangi faaliyette bulunduğunun tespitini mümkün kılar (Akova, 2011: 71). Bu özelliğiyle nüfusun ekonomik özellikleri, yerleşmelerin niteliğini de belirler. Şehirsel yerleşmeleri kırsal yerleşmelerden farklı kılan en önemli özellik ekonomik koşullardır. Şehirsel yerleşmelerde, ekonomik fonksiyonlar çeşitlilik gösterir ve tarımda çalışan nüfusun oranı bu çeşitlilik içerisinde en az paya sahiptir (Doğanay, 1995: 486-487).

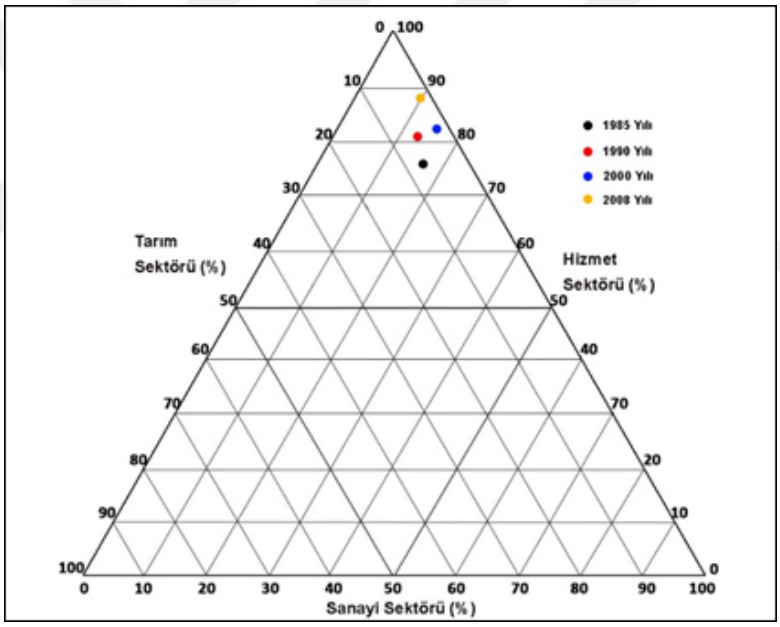
Bu sebeple, nüfusun ekonomik özelliklerinin belirlenmesinde kullanılan veriler de oldukça büyük bir öneme sahiptir. Şehirlerdeki veya kırsal alanlardaki nüfusun ekonomik fonksiyonlara göre dağılımı, bu veriler ışığında tespit edilebilmektedir. Geçmiş dönemlerde (1985 yılı itibariyle) bu veriler, TÜİK tarafından derlenmiş ve nüfus verileri içerisindeki yerini almıştır. Fakat 2000 yılı sonrasında adrese dayalı nüfus kayıt sistemine geçilmesiyle birlikte, veriler kayıtlardan çıkarılmıştır. Bu sebeple çalışmanın bu bölümünde kullanılan veriler, güncel değerleri içermemektedir. Yine aynı sebeplerden dolayı çalışan nüfusun sektör içerisindeki cinsiyet yapısı ve faal olan nüfus içerisindeki işsizlik payı ve bunların sebepleri gibi niteliklerde sadece 2000 yılına kadar olan dönem değerlendirilebilmiştir.

Tablo 45. Nevşehir'de Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (1985-2008)

Yıllar	Hizmet	%	Sanayi	%	Tarım	%	Toplam
1985	10.027	76.1	2.087	15.8	1.058	8.0	13.172
1990	11.927	80.8	1.999	13.5	842	5.7	14.768
2000	13.327	82.1	2.459	15.1	452	2.8	16.238
2008*	13.327	88.4	1.491	9.9	256	1.7	15.074

Kaynak: TÜİK, * Nevşehir Belediyesi Verileri.

Nevşehir'de nüfusun ekonomik özellikleri incelendiğinde, Nevşehir'in genel itibariyle bir hizmet şehri olduğu, sanayinin ikinci fonksiyon olduğu, tarımın ise ekonomik özellikler içerisinde en az paya sahip olduğu görülür. Nevşehir'de nüfusun ekonomik nitelikle ilgili ilk verilerine 1985 yılında rastlanmıştır. Bu verilere göre 1985 yılında Nevşehir nüfusunun %76,1'inin hizmet sektöründe, %15,8'inin sanayi, geriye kalan %8'inin ise tarım sektöründe istihdam edildiği görülmektedir (Tablo 45-Grafik 18).

Grafik 18. Nevşehir'de Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı (1985-2008)

Zaman itibariyle Nevşehir'de hizmet sektörü değerini arttırırken tarım ve sanayi sektöründe ise düşüş yaşamıştır. Hizmet sektöründe çalışanların oranı 1990 yılında %80,8, 2000 yılında %82,1, 2008 yılında ise %88,4'e yükselmiştir. Bu dönemler içerisinde değerini en çok kaybeden sektör ise tarım sektörü olmuştur. 1990 yılında tarım sektöründe çalışanların oranı %5,7 iken 2008 yılında bu rakam %1,7'ye kadar gerilemiştir (Tablo 45-Grafik 18).

Faal nüfusun alt sektörlere dağılımına baktığımızda ise toplum hizmetleri her dönem (2008 yılı hariç) ilk sırada yer almıştır. Toplum hizmetlerini ikinci sırada ticaret, üçüncü sırada ise imalat sanayii takip etmektedir (Tablo 45).

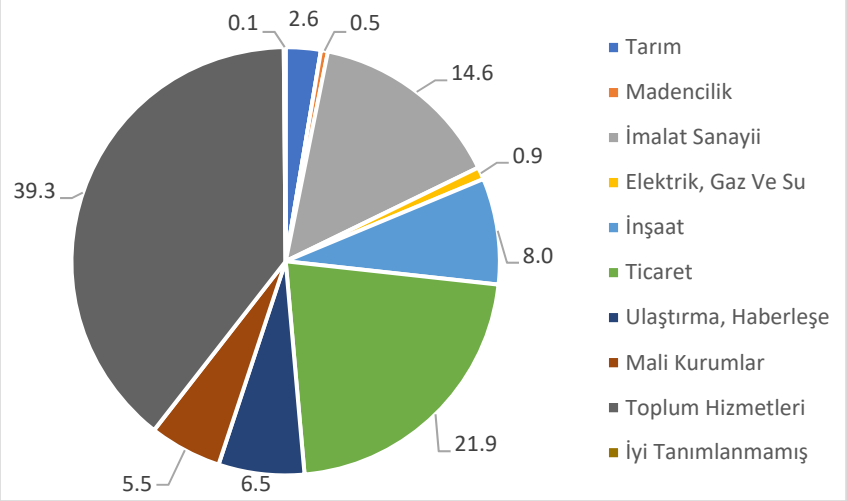
Yukarıda bahsedilen bilgiler sadece üç dönemi kapsamaktadır. Tablo 44'te dördüncü dönem olarak verdiğimiz 2008 yılına ait bilgiler belediyeye ait verilerdir. Bu veriler TÜİK standartlarına göre hazırlanmadığı için faaliyet kolları arasında bir tutarsızlık meydana gelmiştir. Örneğin 2008 yılında sektörel dağılım içerisinde en yüksek pay %40,5'ile ticaret sektörüne aittir. Ticaret sektörünü ise %23,2'ile ulaştırma haberleşme, üçüncü sırada ise toplum hizmetleri sektörü takip etmektedir. Oysaki daha önce de sıklıkla belirtildiği gibi Nevşehir bir hizmet şehridir. 2008 yılındaki verilerle, önceki döneme ait veriler arasındaki tutarsızlığın bir diğer sebebi ise eğitim, elektrik-gaz-su gibi hizmet sektörüne ait verilerin gizlilik dolayısıyla verilmemesidir. Yine ticaretin bu kadar yüksek çıkmasında tarafımızca hizmet sektörü olarak değerlendirilen bazı ticari faaliyetlerin, belediye tarafından hizmet sektörü kategorisinde değerlendirilmemesinin payı büyüktür. Gerek verinin eksik toplanması gerekse yapılan tasnif hataları dolayısıyla 2008 verileri gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Fakat yine de diğer sektörlerde verilen doğru rakamlarla birlikte gelişimin takibinde bir kolaylık sağlayabileceği fikriyle tablo 44'e eklenmiştir.

Tablo 46. Nevşehir'de Ekonomik Faaliyet Kollarının Dağılımı (1985-2008)

Faaliyet Kolları	**1985**	**%**	**1990**	**%**	**2000**	**%**	**2008***	**%**
Tarım	939	7.1	665	4.5	429	2.6	256	1.7
Madencilik	42	0.3	132	0.9	85	0.5	47	0.3
İmalat Sanayii	2045	15.5	1867	12.6	2374	14.6	1444	9.6
Elektrik, Gaz Ve Su	39	0.3	131	0.9	152	0.9	-	0.0
İnşaat	975	7.4	1956	13.2	1301	8.0	382	2.5
Ticaret	2368	18.0	2780	18.8	3550	21.9	6094	40.5
Ulaştırma, Haberleşe	1071	8.1	1150	7.8	1052	6.5	3482	23.2
Mali Kurumlar	454	3.4	642	4.3	887	5.5	768	5.1
Toplum Hizmetleri	5120	38.9	5268	35.7	6385	39.3	2567	17.1
İyi Tanımlanmamış	119	0.9	177	1.2	23	0.1	-	0.0
Toplam	**13172**	**100.0**	**14768**	**100.0**	**16238**	**100.0**	**15040**	**100.0**

Kaynak. TÜİK, *Nevşehir Belediyesi.

Nevşehir'in bir şehir yerleşmesi olması, bunun yanı sıra idari bir kimliğinin olması nedeniyle, toplum hizmetlerinin oranı yüksek değerlere ulaşmıştır. Elektrik su hizmetlerinde çalışan kişi sayısı ise sadece şehirde yaşayan insanlara hizmet verdiği için bütün dönemlerde düşük değerler göstermiştir (Tablo 46).

Grafik 19. Nevşehir'de Ekonomik Faaliyet Kollarının Dağılım Grafiği (2000 Yılı)

Ticaret ve bankacılıkta çalışan nüfus oranı bir yerleşim alanında gelişmişliği yansıtacağından bizim için önem taşımaktadır (Arslan, 2002: 242). Nevşehir'de ticaret sürekli bir artış eğilimindedir. 2000 yılında Faaliyet alanları içerisinde %21,9'luk oranıyla hizmet sektöründen sonra ikinci sırayı almaktadır. Bankacılık faaliyeti ise tabloda mali kurumlar içerisine dahil edilmiştir. 2000 yılındaki mali hizmetlerin %5,5'lik oranını da dahil edersek ve ayrıca yıllar itibariyle bu sektörlerin gelişimini de dikkate aldığımızda, Nevşehir'in gelişmekte olan bir şehir olduğunu söylememiz mümkündür (Tablo 46-Grafik 19).

Gelişmekte olan bir şehir olma niteliğini, inşaat sektöründeki durumdan da anlayabiliriz. İnşaat sektörü özellikle 1990'lı yıllarda artmış ve %13,2'lik oranıyla imalat sanayiinin de önüne geçmiştir. Daha sonraki yıllarda bu oran düşse bile inşaat sektörü Nevşehir'de önemini devam ettirmiştir.

Ulaşım ve haberleşme ise yıllar itibariyle azalma eğiliminde olan bir sektördür. Fakat yine de sektörler içerisinde inşaat sektöründen sonra beşinci sırada yer almıştır. Bu durum ise bize Nevşehir'in ulaşım ve haberleşme konusunda çevresine de hizmet verdiğini göstermektedir.

Tarımsal fonksiyon ise yıllar itibariyle giderek önemini kaybetmiştir. 1985 yılında ekonomik faaliyetler içerisindeki oranı %7,1 olan tarım sektörü, 2008 yılında %1,7'ye gerilemiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında denilebilir ki; Nevşehir'de hizmet fonksiyonu diğer fonksiyonlara oranla oldukça yüksek bir değere sahiptir. Sektörel olarak hizmete en yakın olan sanayi sektörü bile ekonomik faaliyetler içerisinde yaklaşık %15'lik bir paya sahip iken, hizmet sektörü tek başına bu faaliyetlerin yaklaşık %88'lik bir oranını oluşturmaktadır. Bu da Nevşehir'in tam bir "hizmet" şehri olduğunu bize göstermektedir.

Tablo 47. Nevşehir'de Sektörel Faaliyetlerin Cinsiyete Göre Dağılımı (1985-2000)

Y.	Cinsiyet	Hizmet	Sanayi	Tarım
1985	Kadın	856	87	253
	Erkek	9.171	2.000	805
	Toplam	10.027	2.087	1.058
1990	Kadın	1.081	200	151
	Erkek	10.846	1.799	691
	Toplam	11.927	1.999	842
2000	Kadın	1.806	123	74
	Erkek	11.521	2.336	378
	Toplam	13.327	2.459	452

Kaynak: TÜİK

Nevşehir'de nüfusun sektörel dağılımını cinsiyete göre değerlendirdiğimizde, erkek nüfusun bütün sektörlerde kadın nüfusa oranla çok daha aktif olduğunu söyleyebiliriz. Fakat yine yıllar itibariyle kadın nüfusun, özellikle hizmet sektöründe, üretime ve iş hayatına giderek daha fazla katıldığını görmekteyiz. 1985 yılında hizmet sektöründe çalışan nüfus içerisinde kadınların payı %8,5 iken, 2000 yılında bu oran %13,5'e yükselmiştir. Sanayi sektöründe görülen dalgalanma ise geçmiş dönemde açılıp, özelleştirilen ve 1993 senesinde kapatılan iplik fabrikası ve 1998 yılında kurulan rakı fabrikası sebebiyle sürekli bir dalgalanma göstermiştir. Tarım sektörü ise hem erkek nüfusta hem de kadın nüfusta en az değere sahip olan faaliyet kolunu oluşturmuştur (Tablo 47).

Nüfusun faal olmayan kısmına baktığımızda ise faal olmama nedenlerinde, ev kadınlarının rakamsal olarak yüksekliği dikkat çekmektedir. Bunun nedeni kadınların erkeklere nazaran ekonomik faaliyetlere katılımlarının az olmasıdır.

Tablo 48. Nevşehir'de Faal Olmayan Nüfusun Faal Olmama Nedenleri

Y.	Cinsiyet	Öğrenci	Ev Kadını	Emekli	Diğer
1985	Kadın	2.028	14.304	68	70
	Erkek	2.564	-	775	1.275
	Toplam	4.592	14.304	843	1.345
1990	Kadın	2.355	14.628	125	160
	Erkek	3.250	-	1.061	950
	Toplam	5.605	14.628	1.186	1.110
2000	Kadın	3.744	19.032	679	23
	Erkek	4.207	-	3.316	150
	Toplam	7.951	19.032	3.995	173

Kaynak. TÜİK

Ev kadınlarını takiben, öğrenciler gelmektedir. Öğrencilerin sayısı her sayım döneminde katlanarak artmıştır. Bu artışın temelinde, Nevşehir'de bulunan gerek özel gerekse devlet eliyle oluşturulmuş eğitim kurumlarının varlığı yatmaktadır (Tablo 48).

6.3.4. Nevşehir'de Aile Büyüklükleri

Aile büyüklükleri, nüfusun önemli göstergeleri arasındadır. Doğumlar, ekonomik faaliyetler ve gelenekler aile büyüklüğünü şekillendirir. Bunlardan doğum oranının yüksekliği, ailenin kalabalıklığındaki en temel etkendir. Yapılan ekonomik faaliyetin türü ve ekonomik seviye de kalabalık ailelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Başıbüyük, 2005: 276). Aile büyüklüğü o alandaki kültürel yapı hakkında da bilgi verir. Geleneksel Türk aile yapısı, sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak küçülmektedir. Genel olarak Türkiye'de kuzeybatıdan güneydoğuya doğru ortalama hane halkı büyüklüğü artış gösterir. Türkiye'de ortalama hane halkı büyüklüğü 1985'te 5.32 iken, 1990'da 4.97 ve 2003 yılında ise 4.1 dir. Aile büyüklükleri ile birlikte aile tipleri de değişmektedir. Çekirdek ailenin yanında çocuksuz aileler, yalnız ebeveynler ve tek kişilik hanelerin arttığı görülmektedir (Kahraman, 2008: 76).

Aile büyüklüğü bakımından kır yerleşmeleri, şehir yerleşmelerinden farklı özellikler taşırlar. Şehir yerleşmeleri daha çok çekirdek aile yapısından oluşur. Kır yerleşmeleri ise geniş aile tipinin yaygın olduğu yerleşmelerdir.

Araştırma alanındaki aile yapısı, aile büyüklükleri ile ilgili bulduğumuz ilk veri yılı olan 1985 yılından bu yana, şehirlerin taşıdığı çekirdek aile olma niteliğini

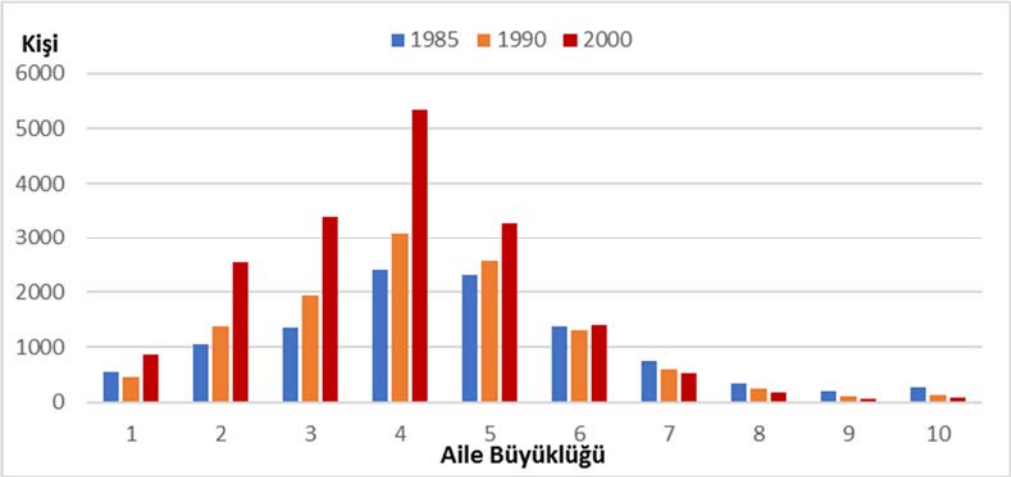
göstermiştir. Fakat yine de yıllar itibariyle aile büyüklüğü sayılarında rakamsal değişimler yaşanmıştır (Tablo 49-Grafik 20).

Tablo 49. Nevşehir'de Aile Büyüklükleri (1985-2000)

Aile Büyüklüğü	1985	%	1990	%	2000	%
1	554	5.2	475	4.0	868	4.9
2	1041	9.8	1369	11.5	2540	14.4
3	1352	12.7	1951	16.4	3395	19.2
4	2398	22.6	3097	26.0	5329	30.1
5	2320	21.8	2584	21.7	3287	18.6
6	1381	13.0	1307	11.0	1391	7.9
7	744	7.0	600	5.0	525	3.0
8	347	3.3	256	2.2	191	1.1
9	204	1.9	109	0.9	75	0.4
10+	280	2.6	143	1.2	88	0.5
Toplam	**10621**	**100.0**	**11891**	**100.0**	**17689**	**100.0**

Kaynak. TÜİK (1985-2000), ADNKS (2007-2015).

Nevşehir'deki aile büyüklükleri de şehirleşme sürecinde çeşitli değişimler yaşamıştır. Aile büyüklüğü, özellikle bir kişilik ailelerin daha sonrasında ise iki ve üç kişilik ailelerin sayıları zaman içerisinde artmıştır. Şehirleşmenin aile yapısı üzerindeki en büyük etkisi aile büyüklüklerindeki azalmalardır. 1985 yılında iki kişiden oluşan aile sayısı, altı kişiden oluşan aile sayısından azken, 2000 yılında bu durum tam tersi yönde gelişmiş, iki kişilik aileler altı kişilik ailelerin neredeyse iki katı seviyesine kadar ulaşmıştır.

Grafik 20. Nevşehir'de Nüfusun Aile Büyüklüklerine Göre Dağılımı (1985-2000)

1985 yılında dört ile beş kişilik ailelerin sayısının birbirine oldukça yakın olması, yine aynı dönemde 7 ve üzerindeki aile büyüklüklerinin diğer dönemlerden yüksek olması bu değişimin en temel göstergeleridir. Yani 1985 yılında dört ve beş kişilik aile büyüklükleri rakamsal olarak birbirine yakın olmasına rağmen, zamanla rakamsal üstünlük dört kişilik aile büyüklüklerine kaymış, 2000 yılında ise dört kişilik aile büyüklüğüne sahip hanelerin sayısı beş kişilik aile büyüklüğüne sahip hanelerin yaklaşık bir buçuk katına çıkmıştır. Yedi kişi ve üzeri aile büyüklükleri ise zamanla azalma göstermiştir. Özellikle sekiz kişi ve üzerindeki aile sayıları, neredeyse yok denecek kadar azalmıştır (Tablo 49-Grafik 20).

6.3.5. Nevşehir'de Nüfusun Eğitim Durumu

Nüfusun eğitim durumu, sosyokültürel yapıyı oluşturan önemli faktörlerdendir. Ayrıca şehirsel yerleşim alanlarıyla kırsal yerleşim alanlarının farklılık gösteren özelliklerinden biri de nüfusun eğitim düzeyidir. Nüfusun eğitim düzeyi kırsal alanlarda düşük iken şehirsel alanlarda yüksektir. Bir yerleşmedeki nüfusun eğitim düzeyi o alandaki nüfusun sadece okuryazar olup olmaması ile belirlenmez. Alandaki okullaşma oranı, okul çağındaki nüfusun eğitim kademelerindeki durumu, öğretmen miktarı, öğrenci sayısı vb. kriterlerle değerlendirilir (Doğanay, 1990: 163). Cumhuriyetin kurulduğu günden bugüne ülkemizde uygulanan eğitim politikalarının temel amacı, okulların yurt geneline yayılması ve artan nüfusun eğitim düzeyinin yükseltilmesi olmuştur (Durmuş, 2009: 252).

Tablo 50. Nevşehir'de Okuryazarlık Durumu

Yıllar	Cinsiyet	Okuma Yazma Bilen	%	Okuma Yazma Bilmeyen	%	Okuma Yazma Durumu Bilinmeyen
1985	Erkek	20000	92.6	1568	7.3	34
	Kadın	16479	77.1	4878	22.8	22
	Toplam	36479	84.9	6446	15.0	56
1990	Erkek	22043	93.7	1490	6.3	
	Kadın	18229	80.5	4414	19.5	1
	Toplam	40272	87.2	5904	12.8	1
2000	Erkek	28266	96.9	899	3.1	
	Kadın	26872	88.0	3659	12.0	1
	Toplam	55138	92.4	4558	7.6	1
2014	Erkek	55787	99.3	378	0.7	
	Kadın	53579	94.8	2920	5.2	
	Toplam	109366	97.1	3298	2.9	

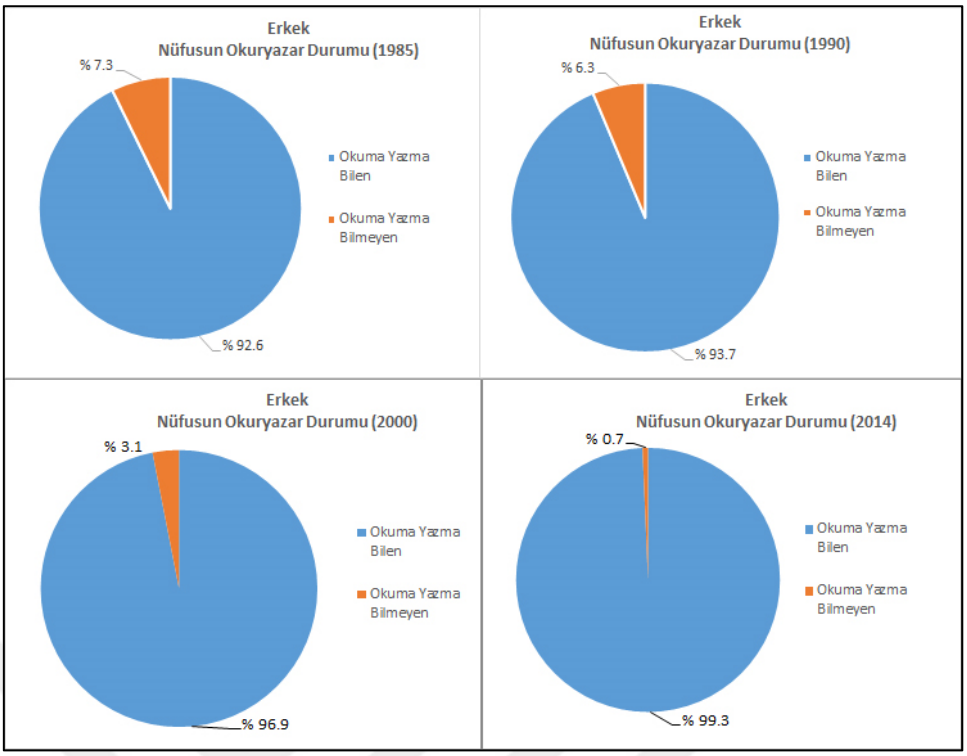
Kaynak. TÜİK (1985-2000), ADNKS (2007-2015).

Nevşehir'deki okullaşma oranı, okul çağındaki nüfusun eğitim kademelerindeki durumu, öğretmen miktarı, öğrenci sayısı kültürel fonksiyonlar kısmında açıklanacağı için çalışmanın bu bölümde nüfusun sadece okuryazarlık durumu ve belirtilen eğitim düzeyi hakkında bilgi verilecektir.

Grafik 21. Nevşehir Nüfusunun Okuryazar Durumu (1985-2014)

1985 yılı verilerine göre Nevşehir'de 6 yaş üstü nüfusun %84,87'si yani 36.479 kişi okuma yazma biliyorken, 6.446 kişi yani %15'i ise okuma yazma bilmeyenlerden oluşmaktaydı. Aynı dönemde okuma yazma durumu bilinmeyenlerin oranı ise %0,13'tür. Okuma yazma durumunu cinsiyet açısından değerlendirildiğinde ise 6 yaş üstü erkek nüfusun %92,5'i okuma yazma bilirken, %7,25'i okuma yazma bilmemektedir. 6 yaş üstü kadın nüfusta ise erkek nüfusa oranla okuryazarlık durumu oldukça düşüktür. Buna göre kadın nüfusun %77,08'i okuryazar iken, %22,8'i okuryazar değildir. Bu dönemde okuma yazma durumu bilinmeyen erkek nüfus sayısı 34, kadın nüfus sayısı ise 22 kişidir (Tablo 50-Grafik 21-22-23). Görüldüğü gibi kadın nüfus ile erkek nüfusun okuryazar olma durumu açısından %14,7 değerinde erkek nüfus lehine bir fark söz konusudur. 1985 yılında ülke genelinde okuryazar nüfusun oranı %77'dir. Cinsiyet açısından ise erkek nüfusun %76'sı, kadın nüfusun ise %68'i okuryazardır (Tablo 51). Bu açıdan bakıldığında Nevşehir'deki okuryazarlık durumunun her ölçekte Türkiye genelinin üstünde bir yapı arz ettiği görülmektedir.

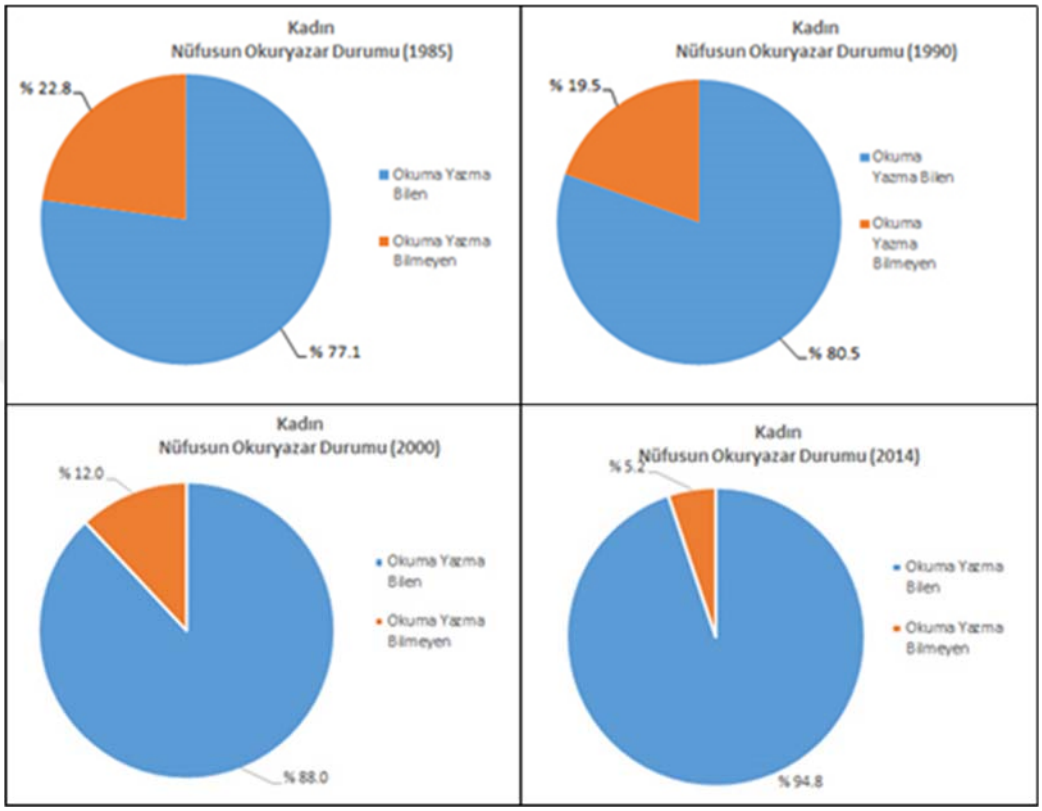

Grafik 22. Nevşehir'deki Erkek Nüfusunun Okuryazar Durumu (1985-2014)

1990 yılında ise okuryazarlık oranında yaklaşık %3'lük bir artış yaşanmış ve okuma yazma bilen 6 yaş üstü toplam nüfusun %87,2'sini oluşturmuştur. Cinsiyet açısından nüfusun eğitim durumu incelendiğinde hem erkek nüfusta hem de kadın nüfusta bir artış yaşanmıştır. Fakat bu artış kadın nüfusta çok daha hissedilir bir şekilde gözlenmiştir. Erkek nüfusun okuma yazma oranı bir önceki döneme göre yaklaşık %1 oranında artmışken, kadın nüfusta bu oran %3'ten fazla olmuştur. Bu dönemde okuma yazma bilen erkek nüfusun oranı %93,7'ye yükselirken, kadın nüfusta bu oran %80,5 olmuştur. Okuma yazma bilmeyenlerin durumu ise aynı ölçekte azalmıştır. Ülke genelinde ise okuryazar durumu 1990 yılında %80,5'tir. Cinsiyet açısından ise erkek nüfusun okuryazar oranı %88,8, kadın nüfusun ise %72'dir (Tablo 50-51-Grafik 21-22-23).

2000 yılında ise şehirde bulunan 6 yaş üstü nüfusun eğitim durumu incelendiğinde okuryazar nüfusun, toplam nüfus içerisindeki oranı %92,4'e yükselmiş, okuryazar olmayanların oranı ise %7,6'ya gerilemiştir. Cinsiyet açısından incelendiğinde her iki grupta okuryazar oranı artarken, okuma yazma bilmeyenlerin oranı da aynı ölçüde azalmıştır. Bu oranlara göre 6 yaş üstü erkek nüfusun %96,9'u okuma yazma bilirken, %3,1'i okuma yazma bilmemektedir. Kadın nüfusun ise bu dönemde %88'i okuma yazma

bilirken, %12'si okuma yazma bilmemektedir. Ülke genelinde ise 2000 yılında 6 yaş üstü nüfusun %87,3'ü okuma yazma bilirken %12,7'si okuma yazma bilmemektedir. Cinsiyete göre değerlendirme yapıldığında ise aynı dönemde Türkiye'de 6 yaş üstü erkek nüfusun %93,8'i okuma yazma bilirken, bu oran kadın nüfusta %80,6'dır.

Grafik 23. Nevşehir'deki Kadın Nüfusunun Okuryazar Durumu (1985-2014)

2014 yılında da yine okuma yazma oranı artarak devam etmiştir. Bu dönemde şehir nüfusunun %97,1'i okuma yazma bilmektedir. Aynı dönemde 6 yaş üstü erkek nüfusun %99,3'ü, kadın nüfusun ise %94,8'i okuma yazma bilmektedir. Kadın nüfustaki okuma yazma oranı erkek nüfustan yine düşük olmasına rağmen, 1985 yılı itibariyle yüksek bir ivmeyle artarak günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca Nevşehir'deki okuma yazma oranı her dönem Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir.

Tablo 51. Türkiye'de Okuryazarlık Durumu

Yıllar	Cinsiyet	Okuma Yazma Bilen	%	Okuma Yazma Bilmeyen	%	Okuma Yazma Durumu Bilinmeyen	%
1985	Erkek	18.824.697	86.3	2.932.964	13.5	43.193	0.20
	Kadın	14.497.065	68.0	6.770.698	31.8	43.720	0.21
	Toplam	33.321.762	77.3	9.703.662	22.5	86.913	0.20
1990	Erkek	22.066.860	88.8	2.779.172	11.2	10.496	0.04
	Kadın	17.488.623	72.0	6.808.809	28.0	9.150	0.04
	Toplam	39.555.483	80.5	9.587.981	19.5	19.646	0.04
2000	Erkek	28.384.266	93.8	1.857.132	6.1	4.047	0.01
	Kadın	23.875.115	80.6	5.732.525	19.4	6.158	0.02
	Toplam	52.259.381	87.3	7.589.657	12.7	10.205	0.02
2014	Erkek	33.967.372	97.4	454.760	1.3	456.027	1.31
	Kadın	32.098.958	92.3	2.208.336	6.3	472.278	1.36
	Toplam	66.066.330	94.8	2.663.096	3.8	928.305	1.33

Kaynak. TÜİK (1985-2000), ADNKS (2007-2015).

Nüfusun okuryazarlık durumu önemli olmakla birlikte, nüfusun niteliksel özelliklerini en iyi yansıtan parametre olması sebebiyle, asıl anlam taşıyan eğitim düzeyinin belirlenmesidir.

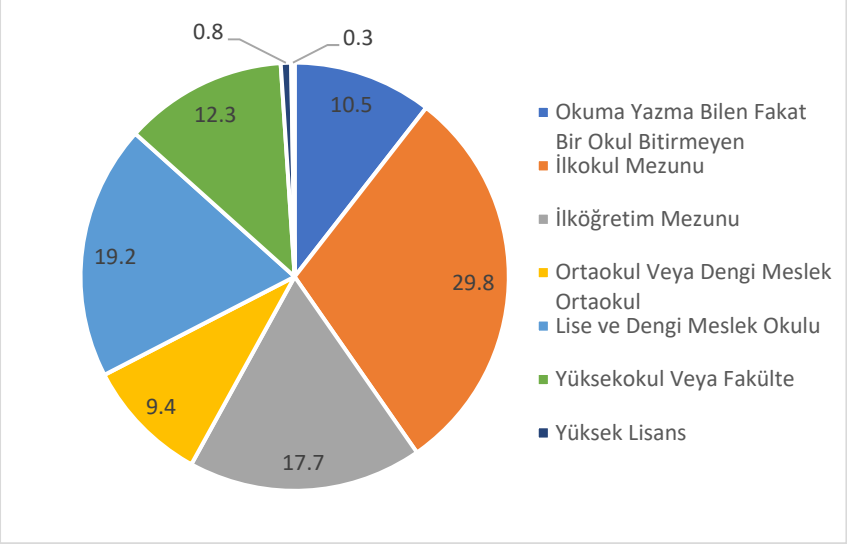
Tablo 52. Nevşehir Nüfusunun Eğitim Durumu (2014)

Eğitim Düzeyi	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	5156	9.2	6431	12.0	11587	10.5
İlkokul Mezunu	13863	24.7	18907	35.2	32770	29.8
İlköğretim Mezunu	10545	18.8	8910	16.6	19455	17.7
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul	5776	10.3	4567	8.5	10343	9.4
Lise ve Dengi Meslek Okulu	12394	22.0	8755	16.3	21149	19.2
Yüksekokul veya Fakülte	7794	13.9	5745	10.7	13539	12.3
Yüksek Lisans	542	1.0	326	0.6	868	0.8
Doktora	168	0.3	113	0.2	281	0.3
Toplam	56238	100.0	53754	100.0	109992	100.0

Kaynak. TÜİK, ADNKS (2014)

Araştırma alanında okuma yazma bilen fakat bir öğretim kurumundan mezun olmayan nüfus toplamda %10,5'lik bir paya sahiptir. Yine araştırma alanında okuma yazma bilen 6 yaş üstü nüfusun %29,8'i ilkokul mezunudur. İlkokul mezun nüfusu,

%19,2 ile lise ve dengi meslek yüksekokulundan mezun olan nüfus takip etmektedir. Fakülte ve yüksekokuldan mezun olan nüfus ise okuryazar nüfus içerisinde %12,3'lük bir dilimi oluşturmuştur. En düşük değerler ise yüksek lisans ve doktora mezunlarında görülmektedir (Tablo 52-Grafik 24).

Grafik 24. Nevşehir Nüfusunun Eğitim Durumu (2014)

Nüfusun eğitim durumu, cinsiyet açısından değerlendirildiğinde 6 yaş üstü okuryazar kadın nüfusun %35,2'si ilkokul mezunu, %16,6'sı ilköğretim mezunu, %16,3'ü ise lise ve dengi bir okul mezunudur.

6 yaş üstü okuryazar erkek nüfusun ise %24,7'si ilkokul mezunu, %22'si ise lise ve dengi bir okul mezunudur. Okuryazar olan kadın ve erkek nüfusun bitirilen eğitim düzeyine göre en yüksek yoğunluk gösterdiği düzey ise ilkokuldur (Tablo 52-Grafik 24). Fakat cinsiyetler arasındaki fark okul düzeyleri yükseldikçe daha açık bir şekilde gözlenmektedir. Buradan hareketle erkek nüfusun eğitim düzeyinin daha yüksek olduğu kolaylıkla söylenebilir. Okuryazarlık oranında cinsiyet açısından görülen bu fark, aslında ülke genelinde kadınların erkeklere oranla daha az eğitim-öğretime katıldığını yansıtan bir gerçektir. Ancak yıllar içerisinde kadın nüfusun okuryazarlık durumu ve bitirilen eğitim düzeyi de dikkat çekici bir şekilde yükselmiştir.

6.4. Nevşehir'de Mahalle Nüfuslarının Gelişimi, Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu

Nüfus dağılış kompozisyonu doğal veya beşeri faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Nüfus dağılışında, çeşitli yerleşim birimlerinin farklı özellikleri etkisini gösterir. Yerleşim birimlerinin özellikle kuruluş aşamalarında etkili olan faktörler, genelde yerleşim birimlerinin gelişiminde de etkisini devam ettirirler. Yerleşim birimindeki nüfusun artışı veya azalışı, nüfus hareketleri ve nüfus yoğunlukları üzerinde doğal çevre faktörleri veya beşeri çevre faktörleri, tek tek veya birlikte etkisini gösterir. Yerleşim sahası olarak seçilen jeomorfolojik birim, dağ ova, vadi kenarında, yamaç üzerinde nüfusun gelişimi farklı farklı olabilmektedir. Fakat bunun yanında nüfusun gelişiminde, antropojen unsurlar yani iktisadi fonksiyonlar, ulaşım, ticaret, turizm, teknoloji oldukça belirleyici faktör olabilmektedir. Bunun tersi olarak, toprak özellikleri, iklim, bitki örtüsü, su yüzeyleri, eğim, nüfusun yerleşim alanı olarak belirmesinde ve alana yayılmasında ana belirleyici faktörler olabilmektedir. Bu tür fiziki ve beşeri coğrafya unsurları nüfus dağılışının çok kısa mesafelerde farklı özellikler göstermesine neden olabilmektedir. Birbirine komşu iki köy çok farklı nüfus özellikleri gösterebilir. Bir köy veya şehirde nüfus dağılışındaki yoğunluk, sokaklar arasında dahi çok büyük farklılıklar gösterebilir. Bu nedenle nüfus dağılışının nedenleri izah edilmeye çalışılırken ortaya konan, doğal veya beşeri unsurlar sadece genellemelere yardımcı olabilmektedir. Yerleşim yerinin daha ayrıntılı gözlemlerinde, daha büyük ölçekli haritalarda dahi, yerleşme dokusundaki bu tarz özellikleri ortaya koymak oldukça zordur (Durmuş, 2009, s.216).

Nüfus ile çevre arasındaki ilişkinin boyutunu en iyi şekilde açıklayan belirleyicilerden birisi de nüfusun dağılışıdır. Alan ne olursa olsun yeryüzünün hiçbir ünitesinde nüfus eşit dağılmamıştır. Nüfusun dağılışı üzerinde etkili olan coğrafi faktörler genel olarak doğal ve beşeri faktörlerdir (Bulut, 2000:32). Bunlardan nüfusun dağılışını etkileyen doğal faktörler iklim, yer şekilleri, toprak, su ve bitki örtüsüdür. Beşeri faktörler ise tarım, sanayi, ticaret, turizm, madenler ve ulaşımdır (Şahin-Doğanay, 1999:179-182).

6.4.1. Nevşehir'de Mahalle Nüfusunun Gelişimi

Nevşehir'in mahalle nüfusları ile ilgili ilk veriye 1997 yılı itibariyle ulaşılmıştır. Bu yıl itibariyle on farklı döneme ait (2000, 2007-2015 yılları arası) veriler değerlendirilmiştir. Bu dönemlere ait veriler değerlendirilmeden önce belirtmek gerekir

ki; Nevşehir'de 1997 yılı itibariyle 30 mahalle bulunmaktaydı. 2013 yılına gelindiğinde ise şehirsel dönüşüm kapsamında bazı mahalleler birleştirilerek mahalle sayısı 21'e düşürülmüştür (Tablo 53).

Bu sebeple iki farklı aritmetik nüfus yoğunluğu hesaplanmıştır. İlk olarak 1997-2012 yılları arasında eski döneme ait mahalle sınırlarından faydalanılarak hesaplamalar ve haritalar yapılmış, 2013-2015 yılları arasında ise yeni mahalle sınırlarına göre hesaplamalar, haritalar üretilmiştir ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 53. Nevşehir'in 1997-2015 Dönemine Ait Mahalle Nüfusları

Mahalleler	1997	2000	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Afetevleri	1288	1519	2017	1974	2569	2569	2845	2326	-	-	-
Bahçelievler	1611	1881	1954	1990	2120	2082	2141	2049	2112	2039	1994
Bekdik	1050	1187	1178	1205	1203	1137	1082	379	-	-	-
Camiatik	402	452	573	500	497	462	443	94	-	-	-
Camicedit	1010	1050	761	761	740	699	657	542	638	418	347
Cevher Dudayev	2417	3304	3849	3641	3594	3824	4359	4609	5256	6212	7257
Cumhuriyet	1386	1305	866	851	849	758	674	75	-	-	-
Dere	516	526	488	423	415	387	371	48	-	-	-
Emek	3446	3505	3438	3399	3545	3556	3636	3662	3690	3729	3697
Esentepe	3515	4801	5715	5699	5745	5849	6057	6206	6202	6400	6536
Eskili	750	800	670	670	660	654	586	39	-	-	-
F. Sultan Mehmet	-	-	-	-	-	-	-	-	2160	2003	1906
Güzelyurt	4919	6012	10509	10849	11422	11936	12826	13425	14159	14891	15792
Hacirüştü	1037	1057	1028	1051	1027	1003	958	883	853	827	760
Herikli	1005	1030	993	940	953	937	911	833	801	821	774
İbrahimpaşa	3116	3313	2887	2829	2893	2962	2914	2748	2640	2494	2297
Kapucubaşi	1312	1494	1266	1232	1230	1184	1134	956	1345	1208	1168
Karasoku	2153	2160	1233	1311	1265	1203	1209	1170	1088	1027	906
Kayacamii	215	257	216	230	197	194	173	165	-	-	-
Kiratlioğlu	3580	3768	3716	3719	3810	3793	3830	3662	3589	3557	3371
M.Akif Ersoy	4212	4500	4962	4943	5151	5276	5538	12823	12937	12837	13873
Memişbey	520	621	504	519	507	510	495	54	-	-	-
Musapaşa	729	813	725	730	711	640	582	84	-	-	-
15 Temmuz	2717	3060	6305	6424	6891	7293	7980	8758	9288	9775	10222
Raşitbey	540	654	445	535	540	509	487	224	425	384	316
Sümer	5520	5782	5814	5786	5836	5964	6004	5760	5684	5704	5498
Tahtacami	997	1019	887	935	937	840	762	169	-	-	-
Yeni	3200	3613	3308	3303	3346	3257	3239	3115	3130	3023	2774
20 Temmuz	1215	1492	1717	1687	1830	1875	1909	1893	1924	1917	1968
2000 Evler	4552	5592	9162	9314	9586	9742	9859	11097	11909	11869	13202
350 Evler	3814	4237	4502	4449	4562	4539	4509	4379	4359	4341	4055

Kaynak. TÜİK (1997-2000), ADNKS (2007-2015).

Nevşehir'de belediye belediye geçici hizmet sınırı içerisindeki yerleşim alanı 24,04 km²'lik bir araziden oluşur. Bu arazi üzerinde 2015 yılı verilerine göre 98.713 kişi

yaşamaktadır. Bu açıdan nüfusun mevcut alana oranlanmasıyla elde edilen aritmetik ortalamaya göre Nevşehir'de 1 km²'lik alana 4.106 kişi düşer. Bu alana belediye yönetsel alan sınırı dahil edilmemiştir. Belediye yönetsel alanı ile birlikte şehrin sınırları 92,66 km²'ye ulaşır. Buna göre ise Nevşehir'de 1 km²'ye 1.065 kişi düşmektedir.

Nevşehir mahalle nüfuslarını 2013 yılı öncesi eski mahalle isim ve sınırlarına göre değerlendirecek olursak;

1997 yılında nüfusun en yüksek olduğu mahalle Sümer Mahallesi, en düşük olduğu mahalle ise Kaya Camii mahallesidir (Tablo 53). Bu niteliklerin oluşmasında iki temel sebep bulunmaktadır. Sümer Mahallesi Nevşehir-Aksaray otoyolu, Necip Fazıl Kısakürek Bulvarı gibi iki büyük karayolu güzergahı üzerinde bulunması ve küçük sanayinin bu mahalle içerisinde olması sebebiyle en kalabalık mahalle olma niteliği taşımaktadır. Kaya Camii Mahallesi ise şehrin iç kısmında bulunan bir mahalle olması, aynı zamanda mahallenin küçük bir alan kaplaması gibi nedenlerle Nevşehir'de nüfusun en az olduğu mahalle olma niteliğini kazanmış ve bu durumunu 2011 yılına kadar sürdürmüştür.

2000 yılına gelindiğinde Güzelyurt Mahallesi Nevşehir'in en kalabalık nüfuslu mahallesi olma özelliğini kazanmıştır. Güzelyurt Mahallesi şehrin kuzeyinde Kayseri-Nevşehir otoyolu güzergahı üzerinde bulunan bir konuma sahiptir. Büyük şehirlerin, çevresindeki küçük şehirleri gelişme bakımından kendine çekme durumu düşünüldüğünde, Güzelyurt Mahallesi nüfusunun yükseliş nedenini nitel olarak açıklamış olabiliriz. Bu dönemde Kaya Camii Mahallesi dışında nüfusu 1000'in altında olan mahallelerden bazıları ise sırasıyla şöyledir; Camiatik, Dere, Memişbey, Raşitbey, Eskili, Musa Paşa (Tablo 53). Adı geçen mahalleler içerisinden Musa Paşa mahallesi dışında diğer mahallelerin ortak özelliği, Nevşehir merkezde bulunan Kale'nin etrafındaki eski yerleşmeler olmalarıdır. Musa Paşa Mahallesi ise Kale'nin biraz daha uzağında, şehrin güney batısında bulunan eski bir yerleşmedir. Bu mahallelerin tümü Nevşehir'deki alan olarak en küçük yüzölçümüne sahip mahallelerdir.

2007 yılına gelindiğinde ise genel itibariyle mahalle nüfuslarında bir hareketlilik gözlenmiştir. Bu tarih itibariyle bir önceki döneme nazaran 14 mahallenin (Bekdik, Camicedit, Cumhuriyet, Dere, Emek, Eskili, Herikli, Karasoku, Memişbey, Musa Paşa, Raşitbey, Sümer, Tahtacami, Yeni) nüfusunda bir düşüş yaşanmıştır. Fakat bu düşüşler 14 mahallenin tümünde keskin bir şekilde görülmemektedir. En keskin düşüşün yaşandığı sadece üç mahalle vardır. Bunlar; Camicedit, Cumhuriyet ve Karasoku mahalleleridir. Bu

bilgiler dışında değinilmesi gereken asıl önemli konu 2007 yılında Nevşehir'de dört mahallede ani bir yükselişin olduğu konusudur. Bu dönemde Güzelyurt, Ragıp Üner, 2000 Evler ve Afetevleri mahallelerinin nüfusunda hızlı bir yükselme gözlenmiştir. Güzelyurt, Ragıp Üner, 2000 Evler mahallelerinin en temel özelliği, üçünün de şehrin en kuzeyinde bulunan kuzey-güney doğrultulu alt alta sıralanmış komşu üç mahalle olmalarıdır. Mahalle nüfuslarının yükselmenin temelinde ise 2007 yılında şehrin en kuzeyindeki 2000 Evler Mahallesinde, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinin kurulması yatmaktadır. Üniversitenin kurulmasıyla birlikte bu mahallelere hem yatırımlar hem de halkın ilgisi artmıştır. Şehrin güneyinde bulunan Afetevleri Mahallesinde ise yapılan kooperatif evlerin 2007 yılında tamamlanması sonucu 500 kişilik bir nüfus bu mahalleye yerleştirilmiştir.

2007 yılından sonra ise bu dönemi takip eden dört yıllık sürede (2008,2009,2010,2011 yılları) mahalle nüfuslarında ekstrem bir değişim gözlenmemiştir. Fakat eldeki veriler ayrıntılı olarak incelendiğinde sekiz mahallede (Bekdik, Camiatik, Cumhuriyet, Dere, Eskili, Memişbey, Musa Paşa, Tahta Cami) küçük fakat düzenli bir azalma olduğu tespit edilmiştir. Bahsedilen sekiz mahalledeki azalmanın sebepleri 2012 yılı verileriyle birlikte değerlendirildiğinde bir anlam kazanmıştır. Şöyle ki;

2012 yılında Nevşehir mahalle nüfuslarında farklı bir durum yaşanmıştır. Nevşehir, Türkiye'de şehirsel dönüşümün en radikal şekilde yaşandığı şehirlerden biridir. Bu dönemde şehirsel dönüşüm kapsamında eski mahalleler boşaltılmış ve bölgedeki tarihi değere sahip evler dışında bütün konutlar yıkılmıştır. Yıkılan konutların altında dünyanın en büyük yeraltı şehri bulununca, 10 mahallenin kesişme bölgesinde kazı çalışmaları başlamış ve bölge 3. Dereceden sit alanı olarak ilan edilmiştir. Bu durumdan her ne kadar 10 mahallenin etkilendiği söylense de nüfus bakımından en çok Bekdik, Camiatik, Cumhuriyet, Dere, Eskili, Memişbey, Musa Paşa, Tahta Cami Mahalleleri (8 mahalle) etkilenmiştir. Adı geçen sekiz mahalle dışında etkilendiği halde nüfuslarında fazla değişimin görülmediği iki mahalle ise Afetevleri ve Kayacami mahalleleridir. Afetevleri mahallesi 2012 yılından sonra aslında sadece isim değiştirmiş ve Fatih Sultan Mehmet Mahallesi olmuştur. Kayacamii mahallesi ise nüfusunun zaten çok düşük olması sebebiyle bu değişim pek göze çarpmamaktadır. Oysaki bir önceki dönemde yani 2011 yılında 1.082 nüfuslu Bekdik Mahallesi 2012 yılında 379 kişiye gerilemiş, yine 2011 yılında 762 nüfuslu Tahtacami mahallesi 2012 yılında 169 kişiye gerilemiştir. Adı geçen

diğer bütün mahalleler de (Camiatik, Cumhuriyet, Dere, Eskili, Memişbey, Musa Paşa,) bu düşüşten büyük ölçüde etkilenmiştir.

Bekdik, Camiatik, Cumhuriyet, Dere, Eskili, Memişbey, Musa Paşa, Tahta Cami mahallelerinden tahliye edilen nüfus, TOKİ (Toplu Konut İdaresi) tarafından Mehmet Akif Ersoy mahallesinde inşa edilen evlerde barındırılmıştır. Bu sebeple 2011 yılında 5.538 kişilik bir nüfusa sahip olan Mehmet Akif Ersoy Mahallesi 2012 yılında 12.823 kişilik nüfusa sahip bir mahalle olmuştur.

2013 yılından sonra ise Bekdik, Camiatik, Cumhuriyet, Dere, Eskili, Memişbey, Musa Paşa, Tahta Cami, Kayacamii mahallelerinin sınırları ve isimleri kaldırılmış, kaldırılan mahalle sınırları, var olan diğer mahallelere eklenerek sınırlar yeniden belirlenmiştir (Tablo 53). Afet Evleri Mahallesi ise sınırlarının daha genişletilmesiyle birlikte sadece ismi değiştirilmiş ve yerini Fatih Sultan Mehmet mahallesine bırakıştır. 2013 yılı itibariyle Nevşehir'de 21 mahalle bulunmaktadır.

2013 yılında Nevşehir'de bulunan mahalleler içerisinde nüfusu 10.000'in üzerinde olan üç mahalle bulunmaktadır. Bu üç mahalleyi Güzel Yurt, M. Akif Ersoy ve 2000 Evler mahallesi oluşturmaktadır. Güzelyurt ve 2000 Evler Mahallesi Nevşehir'in kuzeyinde üniversiteye yakınlıklarıyla bilinen mahallelerdir, ayrıca bu mahalleler Kayseri-Nevşehir otoyolu güzergahında bulunmaktadırlar. M. Akif Ersoy Mahallesi ise daha önce de değindiğimiz gibi TOKİ'nin bulunduğu ve boşaltılan mahallelerdeki nüfusa ev sahipliği yapan bir mahalle niteliği taşımaktadır.

2013 yılında Nevşehir'in mahalle sınırları yeniden düzenlenmiş, mahalle sınırları belediye yönetsel alan sınırıyla eşitlenmiştir. Aynı zamanda bazı mahalleler kaldırılıp, kaldırılan mahallelerin sınırları diğer komşu mahallere bölüştürülmüştür (Tablo 53).

2013 yılından sonra yeni sınırları belirlenen yirmi mahalleden, yedi tanesinin nüfusu artarken geri kalan on üç mahallenin nüfusları mütemadiyen azalmıştır. Nüfusu azalan mahallelerden en dikkat çekeni ise 1997 yılında 1.010 nüfusu olan fakat 2015 yılına kadar sürekli düşüş gösteren ve nüfusu 347'ye kadar gerileyen Camicedit Mahallesidir. Nevşehir'in eski mahallelerinden biri olan Camicedit Mahallesi tıpkı diğer eski mahalleler gibi zamanla nüfusunu kaybetmiştir. 2015 yılında Nevşehir'de nüfusu 10.000'in üzerinde olan mahalle sayısı dörde yükselmiştir. Güzel Yurt, M. Akif Ersoy ve 2000 Evler mahallesine bu dönemde Ragıp Üner Mahallesi de eklenmiştir. Bu mahallenin eklenmesiyle nüfusun şehrin kuzeyinde yeralan ve kuzey-güney doğrultulu oluşturulmuş, bu üç mahallenin nüfus bakımından daha hızlı geliştiğini ve bu gelişmenin temelinde

Üniversite'nin bu bölgede kurulmuş olmasının yattığını daha net olarak söyleyebiliriz. 2016 yılı itibariyle Ragıp Üner Mahallesinin de adı 15 Temmuz Mahallesi olarak değiştirilmiştir.

6.4.2. Nevşehir'de Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu

Nüfus dağılışı ve yoğunluğu şehirlerin gelişimi açısından büyük önem taşır. Çünkü şehirsel arazi kullanımı, şehirsel fonksiyonlar ve şehirsel planlamalar ile nüfus yakından ilgilidir. Şehirsel arazi kullanımı, şehirsel fonksiyonları şekillendirip ileriye dönük planlamalara yön verir. Bu açıdan nüfusun şehir içerisindeki dağılışı ve yoğunluğu büyük önem arz eder.

Daha önce de belirtildiği gibi Nevşehir'in mahalle nüfusları ile ilgili ilk veriye 1997 yılı itibariyle ulaşılmıştır. Bu yıl itibariyle 2000, 2007-2015 yıllarına ait veriler değerlendirilmiştir. Fakat bu verilerden üretilen haritalar bütün yıllara ait değil, sadece belirli dönemlere aittir. Bu bilgiler doğrultusunda oluşturulan ilk harita ulaşılan ilk veri olduğu için 1997 yılına aittir. Daha sonra aradan geçen süreci takip edebilmek adına 2000 yılı verileri değerlendirilmiştir. 2007 yılında Üniversitenin kurulmasıyla oluşan değişimi görselleştirmek için 2007 yılı verisi kullanılarak bir diğer harita üretilmiştir. 2012 yılı Nevşehir'de şehirsel dönüşümün başladığı bir tarihtir, bu nedenle değişimin gözlenmesi bakımından 2012 yılı verilerinden de haritalar oluşturulmuştur. 2013 yılında mahalle sınırlarında yapılan değişikliğin durumunu gözlemlemek için bu dönemle ilgili haritalar oluşturulmuş, son olarak ise en güncel veri olması dolayısıyla 2015 yılına ait haritalar üretilmiş ve yorumlanmıştır. Bahsedilen nedenlerden dolayı üretilen görsellerin zaman açısından aralarında bir uyumsuzluk meydana gelmiştir.

Nüfus yoğunluğunun mahallere göre dağılımı incelendiğinde mahalle yüzölçümleri, mahallelerin konumu, aile büyüklükleri, konut sayısı, fonksiyonel özellikleri, kira ve arsa bedelleri gibi faktörlerin etkili olduğu görülür, bu faktörlere bağlı olarak nüfus yoğunluğu ve dağılışı genel olarak merkezden çevreye doğru azalır.

Nevşehir'deki mahalleler genel itibariyle değerlendirildiğinde aritmetik nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu mahalleler arasında Camiatik, Hacırüştü, Herikli, Tahta Camii mahalleleri dikkat çekerken, aritmetik nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu mahalleler arasında ise Cevher Dudayev, Kıratlıoğlu ve Sümer mahalleleri öne çıkmaktadır. Bu bilgiden hareketle; nüfus yoğunluğunun yüksek çıktığı mahallelerin genelde eski yerleşmeler olduğunu, alansal olarak küçük olduklarını ve bu sebeple

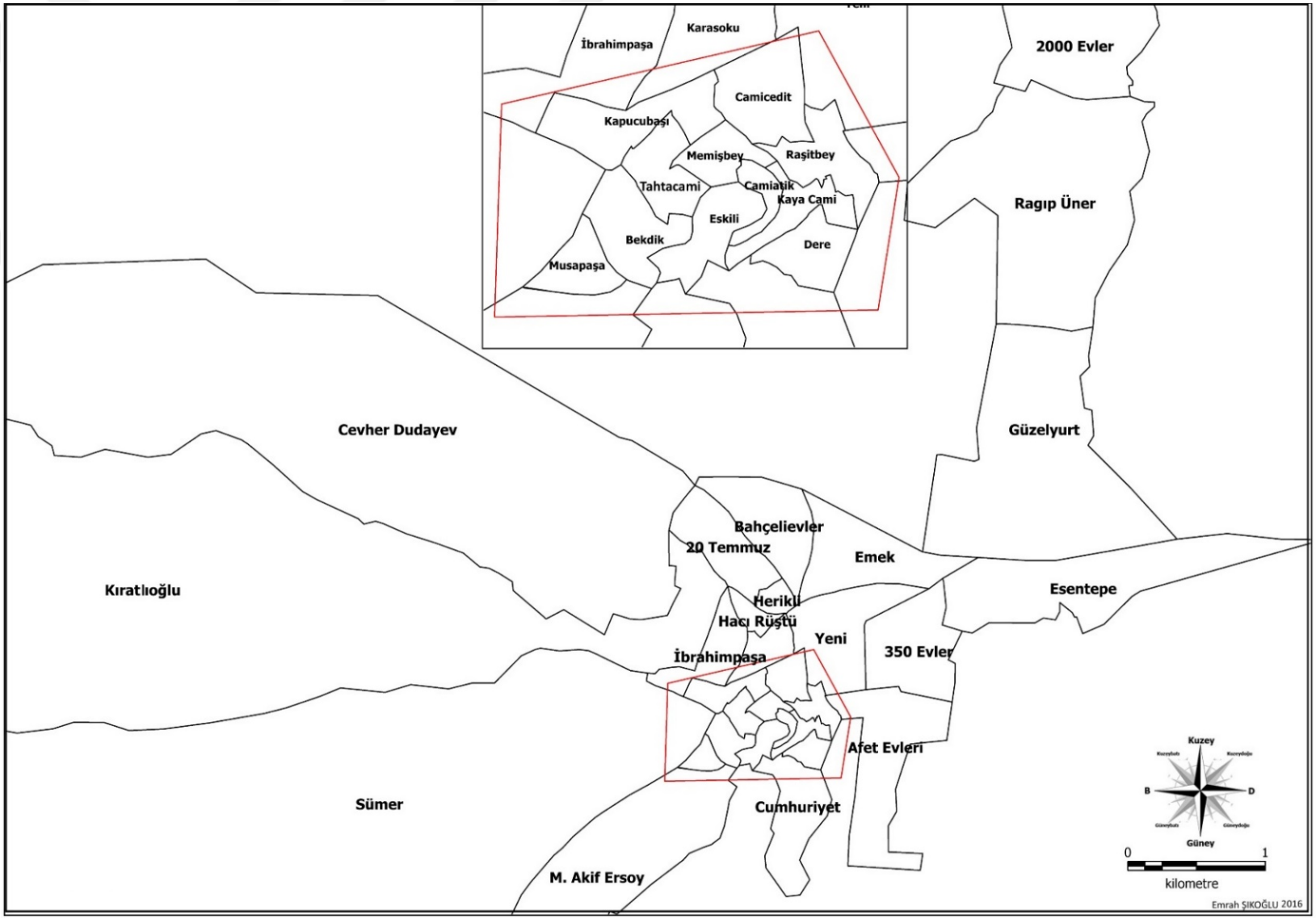
aritmetik yoğunluklarının yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bu mahallelerin bir diğer ortak özellikleri ise Nevşehir'in iç kısımlarında kalmaları dolayısıyla, alansal olarak genişleme imkanı bulamamalarıdır.

1997 yılında Sümer Mahallesi nüfusu en yüksek olan mahalle olmasına rağmen alansal büyüklüğünden dolayı oransal olarak en yoğun mahalle olma niteliği gösterememiştir. Kaya Camii Mahallesi ise alanı küçük olmasına rağmen nüfusu da aynı ölçüde az olduğu için, yoğunluğu en düşük olan mahalleler arasında görünmektedir (Harita 18-19). Nevşehir'de 1997 yılında nüfus oranı en yüksek olan mahallelerin başında Camiatik, Hacırüştü, Herikli Mahalleleri gelmektedir. Bu üç mahallenin oransal olarak yüksek çıkmasında, alanlarının küçük olmasının payı oldukça büyüktür.

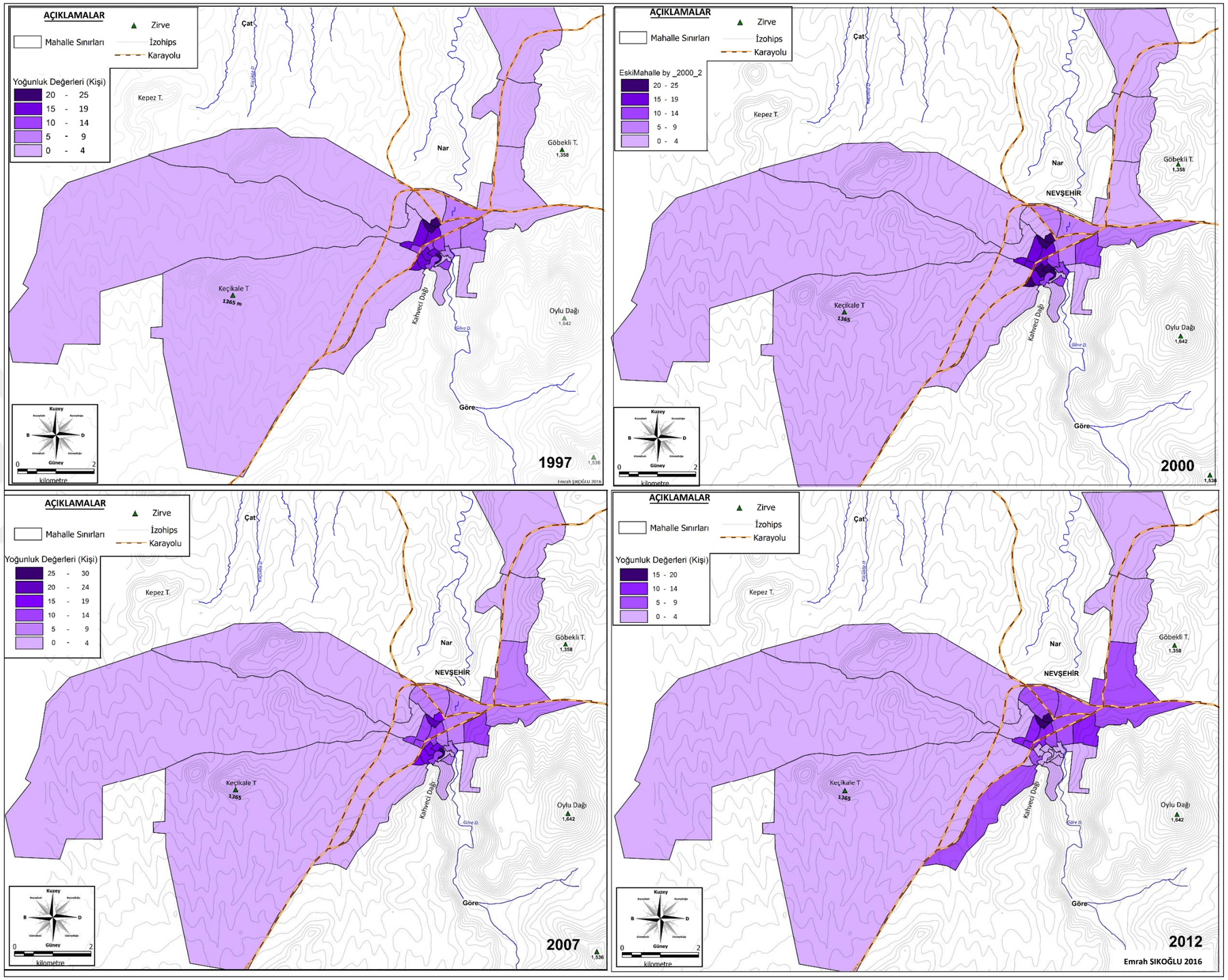
2000 yılındaki durum şöyledir; Camiatik, Dere, Memişbey, Raşitbey, Eskili, Musa Paşa mahalleleri Nevşehir'in alan olarak en küçük altı mahallesidir. Alan olarak küçük olan bu mahalleler içerisinden, Memişbey ve Eskili mahalleleri nüfus yoğunluğu haritasında da yoğunluğu en yüksek olan mahalleler arasındadır. Yine bu dönemde nüfus bakımından gelişme gösteren Güzelyurt Mahallesi de bir önceki döneme göre yoğunluğu artan mahalleler arasına girmiştir. Sümer, M. Akif Ersoy ve Afetevleri Mahalleleri ise nüfusları yüksek olmalarına rağmen alan bakımından geniş olmaları nedeniyle, nüfus oraları düşük olan mahalleler arasındadır (Harita 18-19).

2007 yılında ise nüfus oranlarında dikkat çeken durum, bir önceki dönemde yoğun görünen merkez mahallerin yoğunluklarının azaldığıdır. Fakat yine de en yoğun nüfuslu bölgeler merkezde bulunan mahallelerdir. Bir önceki döneme göre nüfus yoğunluğu artmış olan iki mahalle mevcuttur. Bunlardan ilki 20 Temmuz Mahallesi, diğeri ise Güzelyurt Mahallesidir (Harita 18-19).

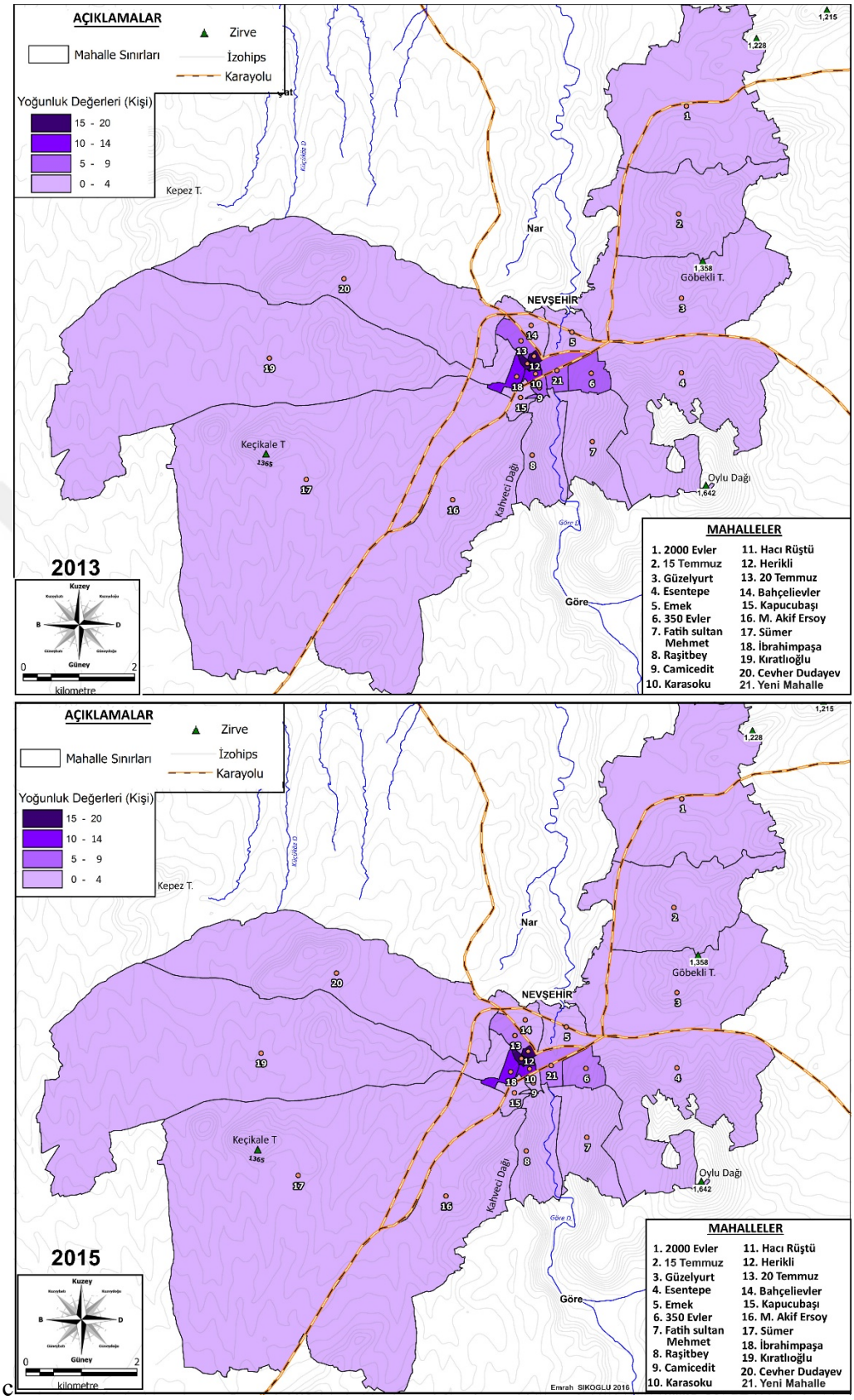
2012 yılında Nevşehir'in oransal haritası incelendiğinde iki mahalle göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki Herikli Mahallesi diğeri ise Hacırüştü Mahallesidir. Bu iki mahalle alansal olarak küçük mahalleler olması sebebiyle, bütün haritalarda oransal olarak yoğun bir görüntü sergilemişlerdir. Bunun dışında kalenin etrafında bulunan mahallelerin boşaltılması yoğunluk haritasına da yansımıştır. 2007 yılı nüfus oranı haritalarında yoğun çıkan merkez mahalleler 2012 döneminde eski yoğunluklarını kaybetmiştir. Bu dönemde M. Akif Ersoy, 20 Temmuz, Bahçelievler, Güzelyurt gibi mahallelerin yoğunluklarının arttığı gözlenmiştir (Harita 18-19).

Harita 18. Nevşehir'in Eski Mahalle Sınırları ve İsimleri

Harita 19. Nevşehir'in Mahallelere Göre Nüfus Yoğunluğu (Eski Sınırlara Göre)

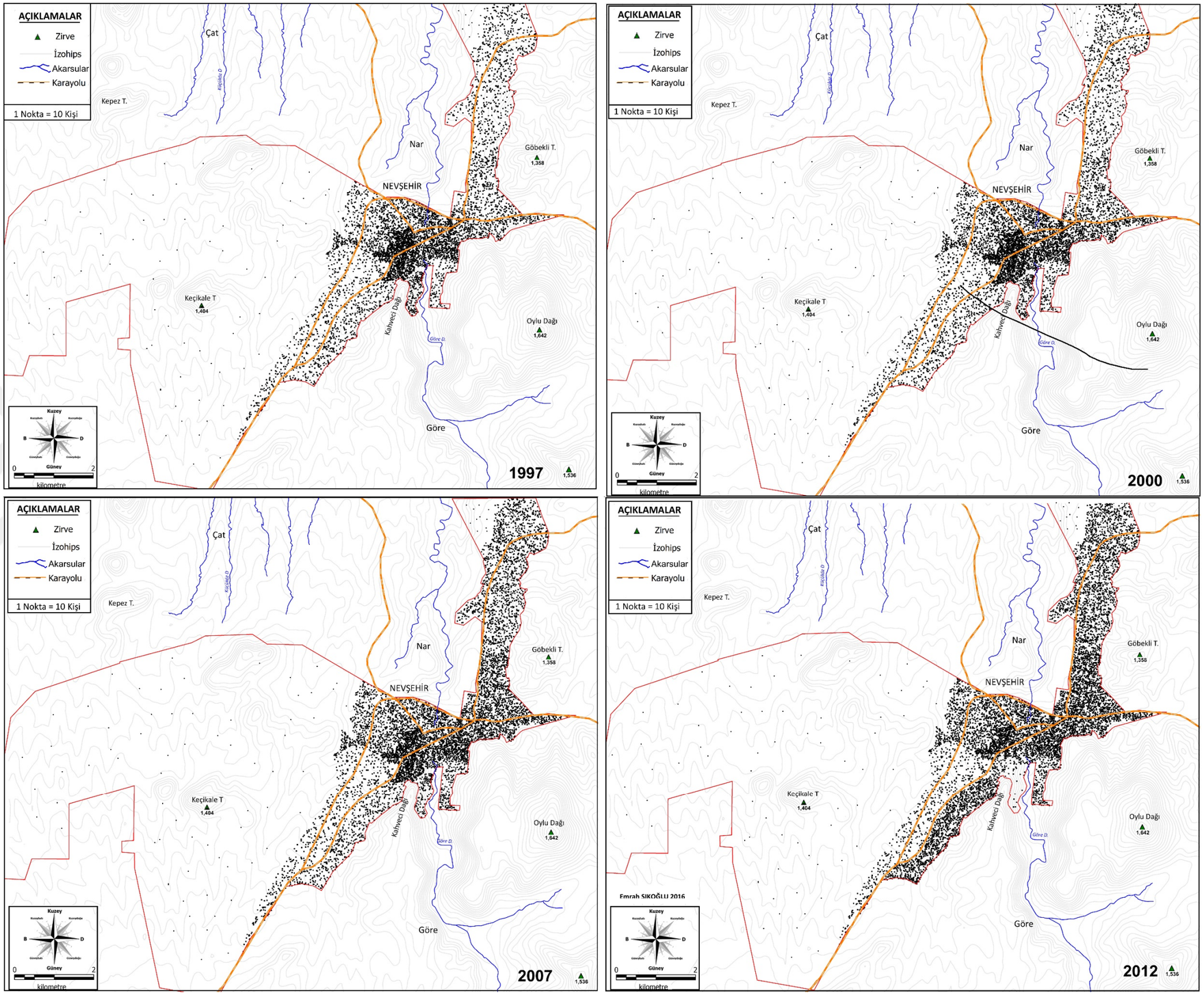
Harita 20. Nevşehir'in Mahallelere Göre Nüfus Yoğunluğu (Yeni Sınırlara Göre)

2013 yılında Nevşehir'in mahalle yoğunluk oranları yine 1997 yılındaki gibi merkezde toplanmıştır. Nüfusu yüksek olan mahallelerin alanları da büyük olduğu için, oran haritalarında bu mahalleler düşük yoğunluklu olarak görülmektedir (Harita 20).

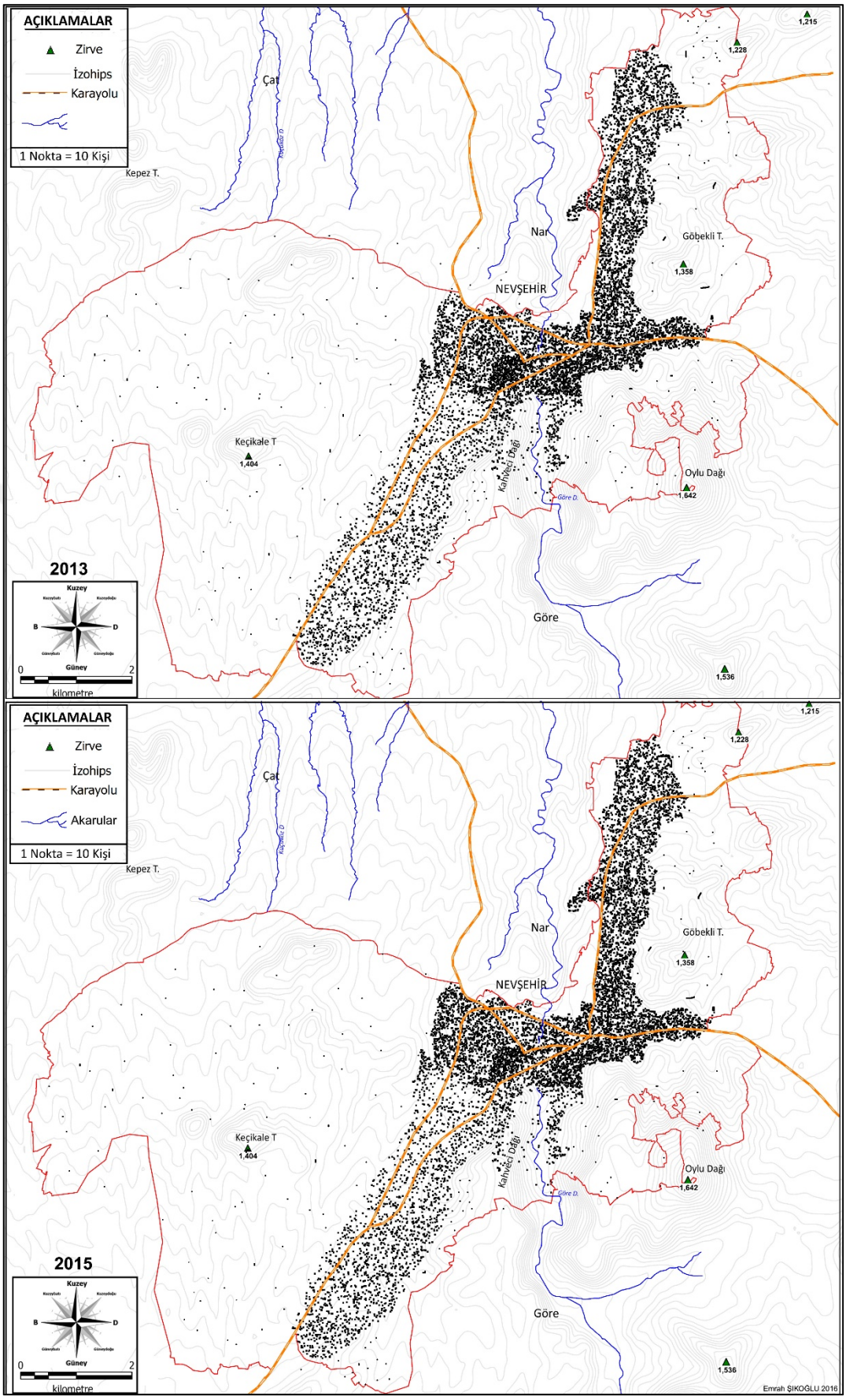
2015 yılında ise yine nüfusun oransal olarak en yüksek olduğu mahalleler Herikli ve Hacırüştü mahalleleridir. Bu iki mahalleyi İbrahim Paşa ve Karasoku mahalleleri izlemiştir. 2013 yılında nüfus yoğunlukları daha yüksek olan Camicedit, Yeni, 20 Temmuz ve 350 Evler mahalleleri bu dönemde yoğunluk bakımından daha düşük çıkmıştır. Bu durum merkez mahallelerin giderek eski nüfus niteliklerini kaybettiğinin bir göstergesidir (Harita 20).

Nevşehir'de nüfusun dağılışını etkileyen birçok beşeri etmen vardır. Fakat alansal olarak bu dağılışı etkileyen temel etken belediye geçici hizmet sınırıdır. Nevşehir'de belediye geçici hizmet sınırı ile mahalle sınırları arasında diğer birçok ilde olduğu gibi farklar vardır. Mahalle sınırları her ne kadar geniş olsa da belediyeler şehrin gelişimini belirli bir düzende tutabilmek için veya tarım arazilerini korumak amacıyla, bazı bölgeleri imar dışında tutarak insanların bu bölgelere yerleşimlerini engellerler. Yerleşmeyi engellemek demek insanların imar dışında kalan alanlardan herhangi bir şekilde faydalanmadıkları anlamına gelmez. Ulaşım, tarım veya rekreasyonel amaçlı kullanımlar dahilinde insanlar imar dışı alanları da mutlaka değerlendirirler. Bu sebeple çalışmada üretilen dağılış haritalarında insanların yoğun olarak kullandığı alanlar, ki bu alanlar belediye geçici hizmet sınırı içerisinde bulunan alanlardır, daha yoğun noktalanmış, geriye kalan alanlar ise insanların bir şekilde değerlendirdiği düşünülerek seyrek bir şekilde de olsa noktalanmıştır.

Bu ölçekte 1997 yılında Nevşehir'in dağılış haritasına baktığımızda nüfusun şehrin daha çok doğu kesiminde yoğunlaştığını görmekteyiz. Yoğunluğun doğuda oluşmasındaki temel sebep belediye geçici hizmet sınırının şehrin doğu kısmını kapsamasıdır (Harita 21). Doğudaki yoğunluğun içerisinde ise nüfusun daha çok merkezde kümelendiğini görmekteyiz. 2000 yılında da aynı durum söz konusudur. Genel itibariyle nüfusun dağılışı yine merkezde kümelenmiştir. Nüfustaki artış şehrin geneline yayılmakla birlikte bu gelişme en çok merkezde ve şehrin kuzeyinde gözlenmiştir (Harita 21).

Harita 21. Nevşehir Nüfusunun Dağılışı (Eski Sınırlara Göre)

Harita 22. Nevşehir Nüfusunun Dağılışı (Yeni Sınırlara Göre)

2007 yılında ise merkezdeki yoğunluk diğer dönemlere göre biraz azalmıştır. Bu azalmanın yanında dağılış şehrin kuzeyine ve güneyine doğru bir yayılma göstermiştir. Özellikle merkezdeki azalma ve şehrin kuzeyindeki yoğunluk dikkat çekici ölçüdedir (Harita 21). 2012 yılında Nevşehir'deki merkez mahallelere uygulanan nüfus politikası sebebiyle özellikle şehrin güney doğusunda bulunan cumhuriyet mahallesi ve merkezdeki mahallelerde dağılış daha da seyrekleşmiştir. Daha önceki dönemlerde şehrin güneyine ve kuzeyine doğru gelişen yığılma bu dönemde de artarak devam etmiştir. Özellikle güneydeki Mehmet Akif Ersoy mahallesinde yığılma bariz bir şekilde gözlenirken, şehrin kuzeyindeki Güzelyurt, 15 Temmuz ve 2000 Evler mahalleleri civarında da yığılmalar söz konusudur (Harita 21).

2013 yılında ise mahalle sınırları değiştikten sonra nüfusun şehrin geneline daha homojen bir şekilde yayıldığını söyleyebiliriz. Fakat yine de bazı bölgelerde yığılmalar biraz daha fazladır. Bu dönemde dikkat çeken en önemli durum, nüfus dağılışı bakımından şehrin neredeyse kuzey-güney olarak ikiye ayrıldığıdır. Özellikle imar sınırları içerisinde kalan alanlarda nüfusun şehrin kuzeyine daha yoğun bir şekilde yayıldığı, güney kısmının ise kuzeyden daha seyrek nüfuslu bir seyir izlediği gözlemlenmiştir.

2015 yılı da bir önceki dönemle benzer özellikleri taşımaktadır. Merkezdeki mahalleler daha fazla tenhalaşırken şehrin kuzeyi daha kalabalıklaşmıştır. Aynı zamanda şehrin güney doğusundaki Raşitbey Mahallesi nüfusunun düşüklüğü ve mahalle alanının genişletilmesi sebebiyle nüfusun en seyrek olduğu alanlardan biri haline gelmiştir (Harita 22).

6.5. Nüfus Kriterine Göre Nevşehir'de Şehirleşme ve Şehirsel Büyüme

Bir yerleşmenin şehir olarak kabul edilmesinde en çok kullanılan ve üzerinde tartışılan kriterlerden biri nüfustur. Özellikle, kullanılacak alt nüfus miktarlarının tespiti tartışma konusudur. Türkiye'de bu konuda birbirinden farklı alt limitler kullanılmıştır. Darkot 1955, 1961, 1967 yılında yaptığı çalışmalarda 3000 nüfuslu yerleşmeleri şehir yerleşmelerinin ilk basamağı olarak ifade eder. 10.000-100.000 arası nüfusa sahip yerleşmeleri dar anlamıyla şehir, 100.000'nin üzerinde nüfusa sahip yerleşmeleri ise "büyük şehir" olarak tanımlar (Avcı, 2004: 18-19). Güney, 1975 yılında yaptığı doktora çalışmasında nüfusu 3000 olan yerleşmeleri şehir olarak kabul eder (Güney, 1975: 316). İnandık, 1956 yılında "Adapazarı Ovası ve Çevresinde Nüfus ve Yerleşme" isimli

çalışmasında, Tümertekin ve Tunçdilek 1961 yılında yaptıkları "1960'da Türkiye Nüfusu" isimli çalışmada, Sözer de 1968 yılında yayınlamış olduğu "Erzurum'da Şehirleşme ve Gecekondulaşma Hareketleri" adlı çalışmasında bir yerleşmenin şehirsel yerleşme olarak ifade edilebilmesi için en az 5.000 nüfusa sahip olmaları gerektiğini ifade eder. Tümertekin, 1965 yılında yaptığı çalışmasında daha önce 5000 olarak belirlediği kriteri 10.000'e çıkarır, 10.000 kriterini kullanan araştırmacılar arasında Selen (1945), Darkot ve Tuncel (1978), Emiroğlu (1975) sayılabilir. 10.000 nüfus kriterini alt limit olarak kullanan bir başka araştırmacı ise Avcı'dır (Çakar, 2014: 227). 10.000-50.000 arası yerleşmeleri "küçük şehirler", 50.001-100.000 arası yerleşmeleri "orta büyüklükteki şehirler", 100.001-1.000.000 nüfuslu yerleşmeleri "büyük şehirler", 1.000.000 üzerindeki nüfusa sahip yerleşmeleri ise "metropolitan sahalar" olarak ifade edilir (Avcı, 2004: 25). Özçağlar, 1996 yılında yapmış olduğu çalışmasında günümüz şartlarında 20.000 nüfus kriterinin alınması gerektiğini, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülke nüfusunun az olması nedeniyle 10.000 kriterinin kullanılmasının doğal olduğunu, günümüzde şartların değiştiğini ve daha büyük bir alt limitin kullanılması gerektiğini ifade eder (Özçağlar, 1996: 20-21). Bir yerleşmenin şehirsel yerleşme olarak kabul edilmesi için kullanılan nüfus miktarının alt limitinin 20.000 olması gerektiğini ifade eden araştırmacılar arasında Özgür (1996), Yüceşahin ve Bayar (2004) da gösterilebilir. DPT 1987 yılı programında 50.000-500.000 arasındaki şehirleri orta büyüklükteki şehirler olarak sınıflandırmış ve bu şehirleri 50.000-100.000 arası "alt-orta büyüklükteki şehirler", 100.000-250.000 arası nüfusa sahip olanları "orta büyüklükteki şehirler", 250.000-500.000 arası nüfusa sahip olan şehirleri ise "üst-orta büyüklükteki şehirler" olarak üç bölüme ayırır. Timor, 1997'de yapmış olduğu "Orta Büyüklükteki Şehirler ve Önemi" isimli çalışmasında DPT'nin yapmış olduğu bu sınıflandırmayı Türkiye şartlarında orta büyüklükteki şehirler için çok geniş bir yelpaze olarak bulmuştur. Türkiye'de 100.000 nüfusunu aşan şehirlerin hızlı büyüyerek büyük şehirler kategorisine girdiğini ve 50.000-100.000 arası nüfusa sahip yerleşmeleri "orta büyüklükteki şehirler", 100.000 üzeri nüfusa sahip şehirleri ise "büyük şehirler" olarak ifade etmenin daha doğru olacağını belirtir (Çakar, 2014:228). Şehirlerin hiyerarşik sınıflandırmasıyla ilgili dikkat çeken çalışmalardan bir diğeri de Yüceşahin ve Özgür'ün 2008 yılında yapmış oldukları çalışmadır. Araştırmacılar bu çalışmada nüfusu 20.000-49.999 plan şehirleri "çok küçük şehirler", nüfusu 50.000-99.999 olanları "küçük şehirler", nüfusu 100.000-499.999 olanları "orta büyüklükteki şehirler" ve son olarak da 500.000 ve daha fazla nüfusa sahip şehirleri ise "metropoller ve büyük şehirler" olarak

isimlendirmişlerdir (Özgür ve Yüceşahin, 2008: 119). Ali Özçağların 1996 yılındaki çalışmasına ek olarak 2015 yılında yayımlanan "Yöentsel Coğrafya" isimli eserinde bilgileri güncellemiştir. Buna göre 50.000'den az nüfuslu yerleşmeleri şehirsel dönüşüm sürecinde olan yerleşmeler olarak nitelemiştir. 50.001-100.000 nüfuslu yerleşmeleri küçük şehirler, 100.001-200.000 nüfuslu yerleşmeleri küçük ölçekli büyük şehirler, 200.000-500.000 nüfuslu yerleşmeleri ise orta ölçekli büyük şehirler olarak nitelendirmiştir. [7]Bu eserde aynı zamanda metropoller de kendi içinde sınıflandırılmıştır (Özçağlar, 2015;140). Bütün bu farklılıklara rağmen coğrafyacıların ortak görüşü nüfusun şehir yerleşmeleri için önemli olduğunu ancak bir yerleşmenin şehir ya da kır olarak ayrımında tek başına kullanılamayacağı şeklindedir.

Bu bilgiler ışığında Nevşehir yukarıda bahsedilen ölçütlere göre hiyrarşik bir sınıflamaya tabi tutulduğunda şöyle bir değerlendirme yapılabilir:

Nevşehir Niğde'ye bağlı bir ilçeyken bile 10.000 nüfusun altına hiçbir zaman düşmemiştir. Dolayısıyla Nevşehir, 10.000 nüfus alt limitini benimseyen Darkot, Güney, İnandık, Tümertekin, Tunçdilek, Sözer, Tuncel ve Emiroğlu'na göre Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllardan beri küçük şehir niteliği taşımaktadır. 10.000 rakamını günümüz şartlarına uyarlayarak 20.000 nüfus kriterini benimseyen Özçağlar'a, Özgür, Yüceşahin ve Bayar'a göre ise Nevşehir 1965 yılında şehir olarak tanımlanabilir.

Nevşehir nüfusu 50.000'i ilk olarak 1985 yılında aşmıştır. Bu tarihte yapılan nüfus sayımına göre Nevşehir'in şehir nüfusu 50.204'tür. Dolayısıyla yukarıda ifade edilen 50.000-100.000 nüfusa sahip orta büyüklükteki şehirler kategorisinde yer almıştır. DPT'nin 1987 yılında yapmış olduğu sınıflandırmaya göre ise Nevşehir "alt-orta büyüklükteki şehirler" kategorisinde yer alır. Yüçeşahin-Özgür'ün 2008 yılındaki ve Özçağların 2015 yılındaki çalışmalarına göre ise Nevşehir 2015 yılı itibariyle, nüfusu 50.000-99.999 arasında olan "küçük şehirler" kategorisindedir. Fakat Nevşehir'in 2015 yılı itibariyle nüfusu 98.713'tür. Her yıl Nevşehir'in nüfusunda yaklaşık 3000 kişilik bir artış olduğu varsayıldığında, kısa bir süre sonra Nevşehir orta büyüklükteki şehirler veya Ali Özçağlara göre küçük ölçeki büyük şehirler, statüsüne yükseleceği düşünülebilir.

[7] Ayrıntılı bilgi için bknz. Ali Özçağlar, Yönetsel Coğrafya, 2015, s.140.

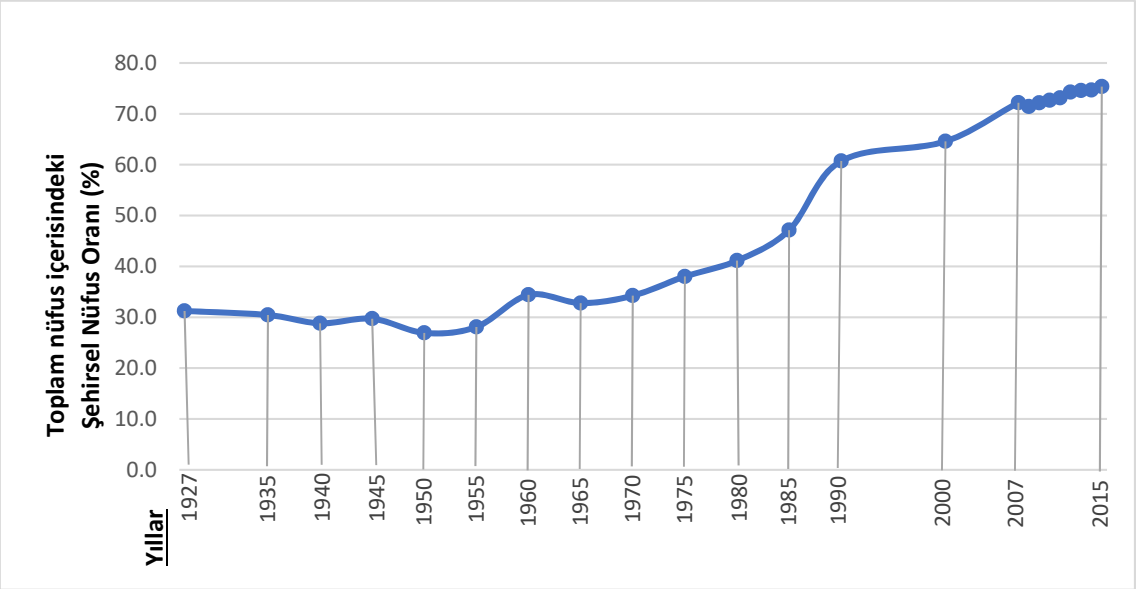
Tablo 54. Nevşehir'de Şehirsel Büyüme ve Şehirleşme Oranı

Dönemler	Şehirsel Nüfus Artış Oranı (%)	Toplam Nüfus Artış Oranı (%)	Şehirsel Büyüme (%)	Yıllar	Şehirleşme Oranı (%)
…	…	…	…	**1927**	31.2
1927-1935	3.1	5.06	0.6	**1935**	30.4
1935-1940	-2.8	-0.16	17.2	**1940**	28.8
1940-1945	16.4	10.28	1.6	**1945**	29.7
1945-1950	-2.3	-3.27	0.7	**1950**	26.9
1950-1955	12.5	11.59	1.1	**1955**	28.1
1955-1960	15.8	11.09	1.4	**1960**	34.4
1960-1965	13.5	13.18	1.0	**1965**	32.8
1965-1970	24.4	21.61	1.1	**1970**	34.2
1970-1975	23.9	17.59	1.4	**1975**	38.0
1975-1980	17.3	23.04	0.8	**1980**	41.1
1980-1985	33.2	35.10	0.9	**1985**	47.1
1985-1990	5.8	5.01	1.2	**1990**	60.7
1990-2000	24.4	28.73	0.8	**2000**	64.6
2000-2007	20.9	20.37	1.0	**2007**	72.2
2007-2008	0.3	0.26	1.3	**2008**	71.4
2008-2009	3.2	3.34	1.0	**2009**	72.1
2009-2010	0.5	1.19	0.4	**2010**	72.6
2010-2011	3.3	2.96	1.1	**2011**	73.1
2011-2012	4.9	4.42	1.1	**2012**	74.3
2012-2013	1.7	2.30	0.7	**2013**	74.6
2013-2014	3.0	1.37	2.2	**2014**	74.7
2014-2015	1.7	3.39	0.5	**2015**	75.4

Herhangi bir yerde, şehirsel büyümeden söz edebilmek için "şehirsel nüfus artış yüzdesi/Toplam nüfus artış yüzdesinin "1"den büyük olması şarttır. Dolayısıyla şehirsel nüfustaki artış her zaman sahada şehirsel büyüme olduğunu göstermez (Kılınç, 1983: 156). Buradan hareketle araştırma alanında şehirsel büyümenin en fazla olduğu dönem 1935-1940 evresi ile 2013-2014 evresi iken, büyümenin en düşük olduğu dönemler ise 2009-2010 ile 2014-2015 dönemleri arasıdır.

Bir ülkenin, bölgenin ya da araştırılan sahanın şehirleşme işlevini veya derecesini ortaya koyabilmek amacıyla "Şehirleşme Eğrisi (Urbanization Curve)" modeli de uygulanır (Yüceşahin, 2003: 91). Bu modele göre araştırma alanının şehirleşme eğrisi, üç

dönemin oluştuğunu gösterir. Buna göre araştırma alanında 1927-1955 arası evre "Başlangıç Evresi" 1960-2007 arası evre "Hızlanma Evresi" 2007 yılı sonrası ise "Olgunlaşma Evresi" olarak belirlenmiştir.

Grafik 25. Nevşehir'in "Şehirleşme Eğrisi"

Bu evreler arasında çeşitli dönemler ve fazlar vardır. Bu faz ve evreler bazı kırılma noktalarına tekabül etmektedir. Oluşturulan grafik doğrultusunda belirlenen evrelerden ilki olan başlangıç evresinde (1927-1955 yılları) şehirde yaşayan nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı %30 civarında seyretmiş ve hatta 1940 yılında bu oran %30'un da altına inmiştir. 1927 ve 1935 yılları hariç tutulursa 1960 yılına kadar bu oran %30'un altında seyretmiştir. 1960 yılında şehirleşme eğrisinde bir sıçrama göze çarpmaktadır. Bu sıçramanın temelinde Nevşehir'in 1954 yılında ilçe statüsünden çıkıp, şehir statüsüne yükseltilmesi yatmaktadır (Tablo 54-Grafik 25).

1960 yılı sonrasında yani hızlanma evresinde, 1990 yılına kadar düzenli bir artış gösteren şehirleşme eğrisi, 1990 yılında yeniden bir sıçrama göstermiştir. Bu sıçramanın sebebi ise bu dönemde gerçekleşen idari değişiklikler dolayısıyla kırsal yerleşme sayısının düşmesinden kaynaklanmaktadır. Hızlanma evresinde şehirde yaşayan nüfusun toplam nüfusa olan oranı %30'lardan %60'lara kadar yükselmiş ve %60'ın da bir miktar üzerinde seyretmiştir.

2007 yılı sonrasını kapsayan olgunlaşma evresinde şehirleşme eğrisi %70'in üzerine çıkmış ve belirli bir değerde kalmıştır. 2007-2015 yılları arasındaki 8 yıllık bu olgunluk evresinde şehirde yaşayan nüfusun toplam nüfusa olan oranı %72,2'den

%3,2'lik bir gelişmeyle ancak %75,4 gibi bir seviyeye yükselebilmiştir. Bu döneme "olgunlaşma evresi" denmesinin temelinde ise bu düşük yükseliş yatmaktadır (Tablo 54-Grafik 25).

6.6. Nevşehir'in Geleceğe Yönelik Nüfus Tahmini

Nüfus projeksiyonları, sosyal ve ekonomik politikaları yansıtan ve sayısallaştıran, aynı zamanda sektörler için gerekli olan üretici ve tüketici kitlenin tespitinde yardımcı bir araç niteliğini taşımaktadır. Nüfus projeksiyonu doğum, ölüm ve göç hareketlerinin ilerdeki eğilimleri ile ilgili belli varsayımlara dayanarak nüfusun gelecek zamanda gelişmesi hakkında tahminlerin yapılması olarak tanımlanabilir. Nüfus projeksiyonları amaca göre ülke geneli, bölge ve il yanında değişik nüfus büyüklüğüne sahip yerleşmeler veya idari birimler bazında olmak üzere farklı boyutlarda yapılabilmektedir (Kocaman, 2002: 2).

Bu çalışmada nüfus tahmin ve projeksiyonu oluşturulurken üç faklı metot kullanılmıştır. Her bir metot hesaplamasından alınan sonuçlar düzenlenerek yorumlanmıştır. Kullanılan metotlar ise şöyledir: Aritmetik Artış Yöntemi, Geometrik Artış Yöntemi, İller Bankası Yöntemi.

Aritmetik Artış Yöntemi;

Bu yöntemde nüfusun birim zamandaki artışının, zamanla sabit kaldığı kabul edilmiştir. Buna göre birim zamandaki nüfus artışı Ka=QN/Qt şeklinde ifade edilebilir. Bu denklem de N nüfus, t zaman, Ka aritmetik nüfus artışı hızını göstermektedir. Bu denklem bilinen iki nüfus sayımı için entegre edilirse, (Samsunlu, 2005:27).

$$\int_{N_1}^{N_2} Q_N = \int_{t_1}^{t_2} Q_t$$

- N2–N1=Ka (t2–t1) eşitliği elde edilir.
- Burada t1 ve t2 nüfus sayısının yapıldığı yılları,
- N1 ve N2 ise bu yıllardaki nüfusu gösterir.

Nüfus artış hızı Ka=(N2–N1)/(t2–t1) şeklinde hesaplanır. Toplumun geçmiş yıllardaki nüfus sayımları ikiden fazla ise birden fazla artış hızı hesaplanarak ortalama bir nüfus artış hızı bulunabilir.

Geometrik Artış Yöntem;

Bu metotta, nüfusun birim zamandaki artışının toplamı, nüfusu ile orantılı olduğu kabul edilmiştir. Buna göre nüfusun birim zamandaki değişimi; QN/Qt=Kg, şeklinde yazılabilir. Kg geometrik hız sabitidir. Bu denklem bilinen iki nüfus sayımı için entegre edilirse;

- $\int_{N_1}^{N_2} \frac{Q_N}{N} = K_g \int_{t_1}^{t_2} Q_t$
- $\ln \frac{N_2}{N_1} = K_g (t_2 - t_1)$
- $K_g = \frac{\ln N_2 - \ln N_1}{t_2 - t_1}$

Bilinen iki nüfus sayımı yardımıyla geometrik hız sabiti Kg yukarıdaki denklemle hesaplandıktan sonra, yerleşim merkezinin gelecekteki bir "tg" yılı için nüfus miktarı Ng; lnNg=lnN1 +Kg(tg-t1) denklemi ile hesap edilebilir. Herhangi bir yerleşim merkezinin gelecekteki nüfusunu hesaplamak için, aritmetik veya geometrik metotlardan birini seçmeden önce, söz konusu yerleşim merkezinin geçmişteki nüfus değerlerini zamana göre grafiği çizilir. Grafik yaklaşık bir doğru gösteriyorsa aritmetik metot, konkav bir eğri gösteriyorsa geometrik metot seçilebilir (Samsunlu, 2005: 52).

İller Bankası Yöntemi;

Bu yöntemde ise gelecekteki nüfusları şu şekilde hesap edilir:

- Ne: ilk sayımı sonucu,
- Ny: son nüfus sayımı sonucu,
- a: bu iki nüfus sayımı arasındaki yıl farkı,
- Ç: Çoğalma katsayısı.

Bu verilere göre çoğalma katsayısı aşağıdaki formül ile hesap edilir.

$$Ç = \left(\sqrt[a]{\frac{N_y}{N_e}} - 1 \right) * 100$$

- 1<Ç<3 ise Ç için bulunan değer alınır.
- Ç<1 ise Ç=1 alınır.
- Ç>3 ise Ç=3 alınır.

Çoğalma kat sayısı belirlendikten sonra, aşağıdaki formülle yerleşim merkezinin gelecekteki nüfusu hesap edilir.

$$N_g = N_y * \left(1 + \frac{Ç}{100}\right)^{30+5+g}$$

n = Son nüfus sayımı ile projeksiyonun hazırlandığı yıl arasında geçen zaman (yıl), iller bankası metodu, Ç = 1 ≈ 3 değerleri arasında kalması halinde, geometrik artış ile aynı sonuçları vermektedir (Arslan vd. 2013: 162).

Nevşehir'deki şehir nüfusunun artması sebebiyle, nüfusun gelecekte hangi değerlere ulaşacağını bilmekte fayda vardır. Şehirlerin altyapılarının hazırlanmasında, fiziksel planlamalarda, nüfusun ileride ulaşabileceği sayıyı tahmin etmenin büyük bir önemi ve faydası vardır. Bu tahminler neticesinde, gelecekte nüfusun artması sonucu karşılaşılabilecek sorunlara önceden çözüm bulunabilir.

Nevşehir'in gelecek nüfusu, yukarıda bahsedilen üç farklı metotla ve beşer yıl aralıklarla, 35 yıl sonrası nüfus tahminleri hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar her bir metot için farklı değerler vermiştir. Elbette ki bu değerlerin farklılığı, her bir yöntemin kendine has olan formül yönteminden kaynaklanmaktadır (Tablo 55).

Tablo 55. Nevşehir'in Yıllara Göre Gelecekteki Tahmini Nüfusu

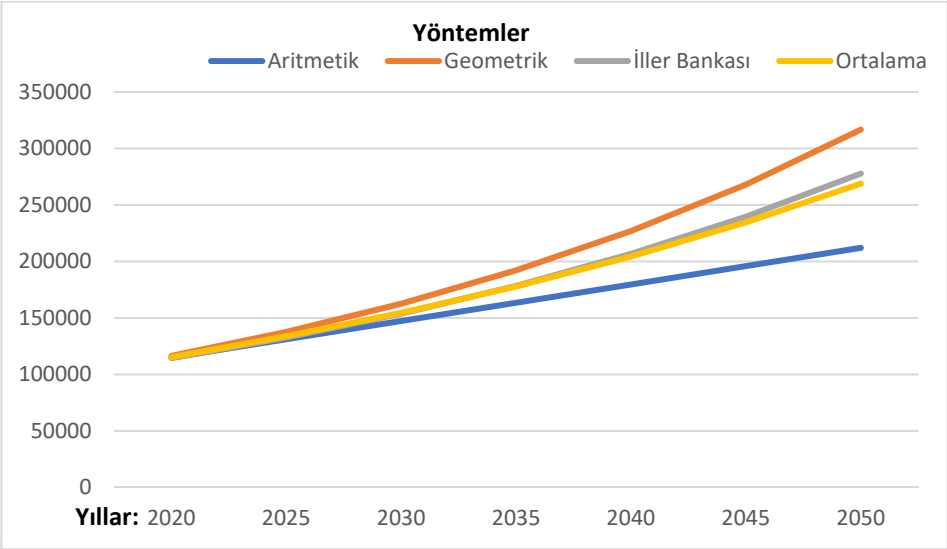
Yıllar	Aritmetik	Geometrik	İller Bankası	Ortalama
2020	114.898	116.480	114.435	115.271
2025	131.083	137.608	132.662	133.784
2030	147.268	162.568	153.792	154.543
2035	163.453	192.057	178.287	177.932
2040	179.638	226.894	206.683	204.405
2045	195.823	268.050	239.602	234.492
2050	212.008	316.671	277.765	268.815

Nevşehir'in gelecekteki nüfus tahminleri yapılmadan önce, yöntemlerin doğruluğunu kanıtlamak için geçmiş yılların verileri üzerinden günümüzde nüfusu belli olan yılların hesaplamaları yaptırılarak, sonuçlar karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde yöntemlerin doğruluk sıralaması şöyledir; İller Bankası Yöntemi, Geometrik Yöntem, Aritmetik yöntem.

Bu hesaplamalar dışında elde edilen verilerden, ortalama bir değer de hesaplanmıştır. Hesaplanan bu ortalama değerin, iller bankası yöntemine yakın sonuçlar vermesi dikkat çekici bir özelliktir.

Yapılan hesaplamaların tümünde Nevşehir nüfusunun genel bir artış içinde olabileceği görülmüştür. İlk tahmin yılı olan 2020 yılında aritmetik yöntemle iller bankası yönteminin değerleri birbirine oldukça yakın sonuçlar vermiştir. Ayrıca aritmetik

yöntemde, temelde artış hızı ve yıllar esas alındığı için ilk 5-10 yıllık tahminlerin daha doğru sonuç verebileceği düşünülmektedir.

Grafik 26. Nevşehir'in Geleceğe Yönelik Nüfus Tahmini

Geometrik yöntemde ise geometrik artış hızı, doğal logaritma (LN) yardımıyla hesaplanmaktadır. Doğal logaritma hesaplanırken başlangıç yılı tahmininden ziyade, hesaplamaların sabit bir ivmeye ulaştığı için ilk tahmin yılından, 10-15 yıllık bir süreç geçtikten sonra daha doğru tahminler elde edilebileceği düşünülebilir.

İller Bankası yönteminde ise özellikle "ç" değerinin hesaplanması ve elde edilen sonuç doğrultusunda "ç" değeri yardımıyla hesap yapılması, bu metoda hem tahmin yılı başlangıcında hem de gelecekteki tahminlerde daha başarılı bir sonuç verme niteliği kazandırmıştır.

Grafikte de gözlendiği üzere, üç yöntemin başlangıçtaki tahmin rakamları birbirine yakınken, zaman ilerledikçe, geometrik yöntem artış yönünde daha geniş bir ivme kazanırken, aritmetik yöntem ise ivmesini zamanla kaybetmektedir.

İller bankası yönteminde ise kazanılan ivme daha kararlı bir halde ilerleme sergilemiştir. Bu kararlılığı, üç yöntemden elde edilen değerlerin ortalaması alındığında, sonucun İller Bankası yöntemi sonuçlarına paralel bir seyir izlemesiyle de ispatlamak mümkündür (Grafik 26).

Sonuç olarak yapılan tahmin doğrultusunda, herhangi bir göç olayı, ekstrem bir doğum veya ölüm olayı gerçekleşmediği düşünülürse, Nevşehir nüfusunun 2020 yılında 110.000'i aşacağını söylemek mümkündür. 2040'lı yıllarda ise Nevşehir nüfusunun 200.000'li rakamlara ulaşacağını, yapılan tahmini hesaplamalara dayanarak söyleyebiliriz.

YEDİNCİ BÖLÜM

7. NEVŞEHİR ŞEHİR İÇİ ARAZİ KULLANIM MODELİNİN BELİRLENMESİ, ŞEHİRLEŞME ve SANAYİ ÖLÇEĞİNDE GELECEĞE YÖNELİK YER SEÇİMİ ÖNERİSİ

7.1. Şehir İçi Arazi Kullanım Modelleri

Konuyla ilgili farklı adlandırmalar olsa da çalışmada "arazi kullanım modeli" ismi tercih edilmiştir. Model teriminin tercih edilme sebebi ise yapılan çalışmaların bazılarında her ne kadar "kuram" olarak adlandırılsa da asıl amacın, şehirleri belirli bir modele göre forma sokarak geliştirilmek istenmesinden kaynaklanmaktır. Aynı konu çeşitli eserlerde başlık olarak "şehirsel modeler" veya "şehir kuramları" olarak da adlandırılmaktadırlar.

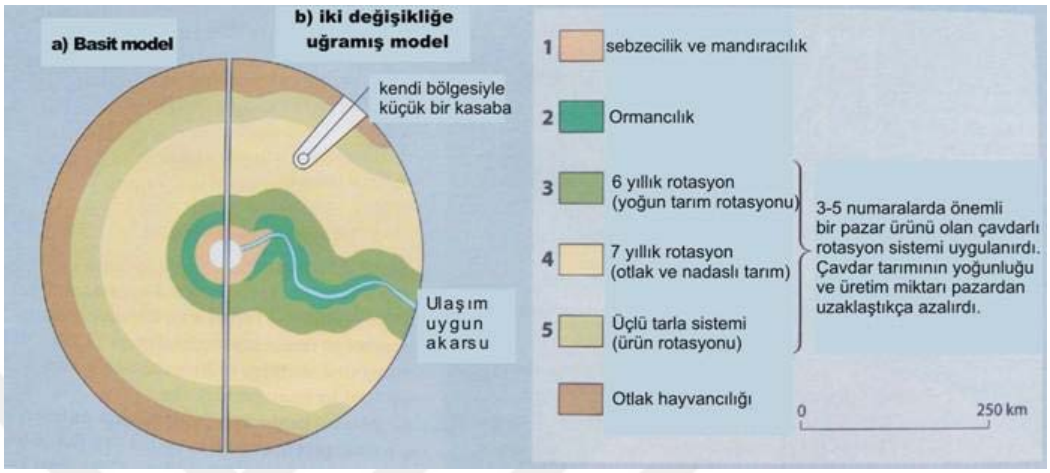
Bu modeller şehrin yapısını açıklamayı amaçlayan geleneksel girişimlerdir. Daha çok Şehir Toplumbilimi'nde ve Çevrebilim'den kaynaklanırlar. Hepsinde, şehirlerin yalnız belirli çevrebilim ilkelerine uygun olarak büyümesi gözlemlenir; gelişmeyi etkileyici dışsal etkenler, örneğin planlı girişimler hesaba katılmaz (Keleş, 2015:122).

Şehirlerin bir alandaki varlıkları ve ihtiyaçlarının karşılanması çevrelerinin düzenlenmesi ile sonuçlanır. Şehriler ve çevreleri arasındaki ilişki, onların mekanda dağılış düzenini anlamaya yönelik iki modelin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan biri Tühnen'in "İzole Devlet Modeli", diğeri ise Christaller'in "Merkezi Yerler Teorisidir". Tühnen "izotopik bir alanda tek şehir mevcut ise, bu şehir çevresindeki tarımsal araziyi nasıl düzenlemiştir?" sorusunu sormuştur. Christaller ise "izotopik bir alanda şehirler nasıl bir dağılım düzeni sergiler" sorusuna cevap aramıştır. Aslında her iki soru birbirinin tamamlayıcısı durumundadır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:121).

Von Thünen Modeli; Johann Heinrich von Thünen kendi çiftliğini bir laboratuvar olarak kullanarak, tek bir şehirsel merkezin etrafındaki tarımsal alanların dağılışını etkileyen faktörleri belirlemeye çalışmıştır (Şekil 3) (Tümertekin, Özgüç, 2002:454). Konuyla ilgili yedi adet varsayımda bulunmuştur:

1. Alanda insan ekonomik faaliyet halindedir.
2. İzole devlette tek merkezi şehir mevcuttur.
3. Şehrin çevresinde tarımsal faaliyette bulunanların etnik kökenleri arasında farklılıklar yoktur.

4. Topografyada çeşitlilik yoktur.
5. Alanda aynı iklim şartları hakimdir.
6. Toprak verimliliğinde farklılık yoktur.
7. Ulaşım her yönden kolay olduğu gibi, insanlar mallarını ilkel ulaşım araçları ile kendileri pazara götürmektedirler.

Şekil 3. Thünnen Modeli (Kaynak. Url 1).

Modelin bilimsel hayata katkısı kuşkusuz büyük olmuştur fakat günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Çünkü model oluşturulurken esas alınan bazı kriterler günümüzde değişmiştir. Modelin bazı eksik yönleri şöyledir;

1. Günümüzde taşım maliyetleri katı bir şekilde hacim ve mesafeye bağlı değildir. Örneğin kolay bozulabilen ürünler soğuk hava deposu olan araçlarla uzaklara taşına bilmektedirler.
2. Şehirlerin gelişmişliklerinde meydana gelen değişim. Örneğin yakıt olarak odun veya kömürün yerini diğer yakıtların alması.
3. Ürünlerin pazarlanmasında, ülke ve dünya ölçeğinde pazarların varlığı.
4. Şehirlerin durağan olmayıp, farklı yönlere doğru gelişme göstermesi.

Bütün bu nedenlere bağlı olarak Thünen modeli eskimiş veya daha çok az gelişmiş alanlar için kullanılabilen bir model olarak kalmıştır.

Merkezi Yer Teorisi (Christaller Modeli); şehirlerin hinterlantları, yani hizmet alanları, çeşitli zamanlarda ve çeşitli yerlerde daima tartışılmaktadır. Bu tür bölgeler için şehriler "*merkezi yerler*" dir. Hatta bir köy bile küçük bir alan için merkezi yerdir (Tümertekin, Özgüç, 2002:456).

Christaller'e göre "Merkezi Yer Kuramı", şehirlerin büyüklük, sayı ve dağılımını açıklamak için tasarlanmıştır. Model Von Thünen'in "tarımsal yerleşme" sinin aksine "hizmetler yerleşmesi" olarak görülmüştür.

Gerçek dünya karmaşık olduğundan ideal mekanın oluşması birtakım varsayımlarla mümkün olacaktır. Christaller'in varsayımları ise şöyledir:

1. Alan homojendir. Topografya, toprak, iklim ve kaynaklar aynı, nüfus ise düzenli bir şekilde dağılmıştır.
2. Bütün yönlerde ulaşım kolay ve mümkündür.
3. Tüketicilerin ihtiyaç ve beğenileri aynıdır.
4. Tüketiciler ihtiyaçları olan bir malı almak için en yakın yere gider.
5. Tüketiciler tek amaçlı yolculuk yapmaktadır.
6. Üreticiler karlarını en üst düzeye çıkarmak için çalışır.
7. Altıgen Pazar alanları söz konusudur (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:124-125).

Bu kuram, şehirlerin büyümesini açıklamak bakımından çok yararlıdır. Bir şehir ile art bölgesi, bir başka değişle, şehir ile içinde bulunduğu bölge arasındaki ilişkiye önem vermesi, değerini arttırmaktadır. Fakat bu kuramın uygulanmasındaki güçlüklerin varlığı, merkezi yere özgü mal ve hizmetlerin neler olduğu konusunun net olmaması ve bir yerin merkezi yer olmasındaki ölçütlerin muğlaklığı, teorinin eleştirilen yönleri olmuştur (Keleş, 2015:128-129).

Bahsi geçen kuramlar dışında Mark Jefferson'un Tek Büyük Şehir Kuramı ve George Zipf'in Sıra- Büyüklük Kuram'ı da bilinen diğer kuramlar arasındadır.

Tek Büyük Şehir Kuramı, bir ülkede nüfusun dağılımı ve şehirlerin kademelenmesi ile ilgilidir. Kuram, ülkede, nüfusun bir veya iki merkezde toplanması, ülkenin kaynaklarının bu merkezlerce emilmekte olması gözlemine dayanır. Kuram gelişmekte olan ülkelerden birçoğu için bugün bile geçerliliğini taşımaktadır. Belli merkezlerde toplanmanın ülkelerde getirdiği belirli ekonomik yara ve üstünlükler bulunmaktadır. Fakat tek büyük şehir ile diğer şehirler arasındaki ekonomik fark uçurumlaşır (Keleş, 2015:130).

Sıra- Büyüklük kuramı ise şehirlerin büyüklüğü ile büyüklük sıraları arasında bir bağlantı bulunduğunu varsayar. Yani nüfusu en fazla olan şehir dışındaki diğer şehirlerin nüfusu, nüfus büyüklüklerine göre sıralanır. Daha sonra bu şehirlerin nüfusu bulundukları sıra sayısı ile çarpılır. Çıkan sonuç toplandığında elde edilen sayının, nüfusu en kalabalık

olan şehrin nüfusuna eşit çıkacağı varsayımıyla hareket eder. Bu durumdaki bir ülkede şehirsel kademelenmede, görsel bir dengenin bulunduğunu açıklar.

Toplumbilimcilerin de şehirlerle ilgili kuramları bulunmaktadır bunlar; Karl Marx, Emilie Durkheim, Max Weber ve Louis Wirth'dir.

Marx ve Engels (1818-1883) şehirlere iş bölümünün arttığı bir yerleşim yeri gözüyle bakarken, köy yerleşmelerine karşı tavır alırlar. Şehirleri üretim araçlarının, ana malın, gereksinimlerin toplanmış olduğu yerler olarak tanımlarlar, kırsal alanları ise yalnızlık ve dağınıklığın simgesi sayarlar. Onlara göre, erkin ve zenginliğin karşılığı toprak değil emektir. Özetle, şehir yalnız üretim güçlerinin değil, erkin toplandığı, toprak iyeliğinden kopuk bir kapitalizme dayanan yerleşmedir. Aynı zamanda şehirler kendine özgü bir bilinçle, sınıf yapısının doğmasına yol açarlar (Keleş, 2015:130-131). Bu durum onların şehirleşmeye karşı olduğu anlamına gelmemelidir. Çünkü şehirlerdeki emeğin karşılığının alınamaması, yoksulluk ve sömürgeciliğin temel sebebi şehir değil, kapitalist düşünce biçimidir.

Emilie Durkheim'e (1858-1917) göre şehir, belli toplumsal güçlerin gelişmesi için tarihsel önemi olan bir koşuldur. Gelişmesinden söz edilen güçler şehirlerdeki nüfus yığılmasıdır. Bunun iş bölümünü özendirdiğini, aynı zamanda, birtakım anormalliklerin doğmasına da yol açtığını öne sürer. Çağdaş toplumun anomik durumunun belirtileri olan patolojik bozukluklara şehirlerde rastlandığına dikkat çeker.

Max Weber'e (1864-1920) göre nüfus bir şehrin kavramsallaştırılmasında yeterli ölçüt olamaz. Önemli olan, şehrin ekonomik ve siyasal örgütlenme biçimidir. Şehrin ekonomik işlevi hem o yerleşim yerinde yaşayanların hem de bir ölçüde art bölgesindekilerin beslenmesini sağlar. Weber'e göre şehir kuramı oluşturmanın bir yararı yoktur, şehir sadece kapitalizm sorununu bir parçasıdır.

Louis Wirth köy ile şehri bir sürekliliğin iki ucu olarak görmektedir. Şehri kendisine göre üç özellikle karakterize etmiştir; bunlar, nüfus büyüklüğü, yoğunluk ve heterojenliktir. Şehirlerde, şehirsel olmayan yaşam biçimlerinin olabileceğini, bunun gibi şehirsel yaşam biçimlerinin şehirlerin dışına da uzanabileceğini kabul eder. Ulaşım ve iletişim araçlarındaki ilerlemelerin şehri köye, köyü şehre yaklaştırdığını, aralarındaki benzerlik ve ayrımların artık geçerli olmadığını varsaymaktadır (Keleş, 2015:132-133).

7.2. Çevrebilimciler Açısından Şehir İçi Arazi Kullanım Modelleri

Şehir içinin coğrafyası, insanlar ve faaliyetlerin ayrıntılı dağılışları kadar yapısal biçim üzerinde de durarak başta metropoller olmak üzere şehirlerin iç örgütlenmeleriyle ilgilidir. Daha önce bahsedilen modeller başlıca üç ilkeye ya da bunlardan birisine dayanarak hazırlanmışlardır: arazi kullanılışı ya şehir merkezinden dışarıya doğru açılan (konsantrik) halkalar halinde düzenlenmiştir; ya merkezden kenarlara doğru ayrılan radyal sektör halinde örgütlenmiştir; ya da arazi kullanışları şehrin içindeki yüksek erişebilirliğe sahip belirli merkezler olarak, çekirdek halinde dağılmışlardır. Şehirsel yapıyla ilgili genel teorilere az rastlanmaktadır. Fakat çevrebilimcilerin üretmiş olduğu teorilerin birkaçı geçmişten günümüze önemini kaybetmemişlerdir (Tümertekin, Özgüç, 2002:467). Bu teorileri şöyle sıralayabiliriz:

7.2.1. Ortak Çemberli Merkez Modeli (Şikago Ekolü)

Şikago Üniversitesi'nde bir sosyolog olan Ernest W. Burgess ve Robert E. Park tarafından 1925'te Şikago için geliştirilmiş ideal bir tiptir. Şehirsel arazi kullanımını sistematik olarak alan ilk kuramdır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:129). Bu modelde şehirsel arazi kullanılışı Merkezi İş Alanından dışarıya doğru açılan *konsantrik halkalar* olarak gösterilmiştir (Şekil 4) (Tümertekin, Özgüç, 2002:467).

İlk halkada Merkezi İş Sahası (MİS) bulunmaktadır. Yani bu halka bölgenin kalbi durumundadır (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:130). Bu alandan çevreye doğru arazi fiyatları azalmakta, şehrin önemli yolları da bu alanda kesişmektedir.

Şekil 4. Ortak Çemberli Merkez Modeli

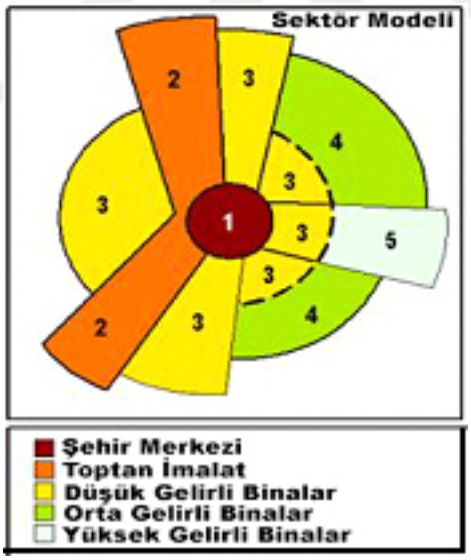
İlk halkayı ticaret alanlarıyla birlikte, hafif sanayi kuruluşlarının bulunduğu geçiş zonu olan İkinci halka izler (Keleş, 2015:123). Bu zon şehrin geçmişte küçük olduğu dönemde, zenginler ve ticaret erbabının oturduğu yerler olarak nitelendirilmiştir. Daha

sonra küçük sanayi faaliyetleri bu alana yerleşmiş, bu durum ise mahalle niteliklerinin değişmesine sebep olmuştur (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:130). Bu mahalleler daha çok göçmenlerin işgal ettiği sefalet mahalleleri haline dönüşmüştür (Tümertekin, Özgüç, 2002:467).

Üçüncü halka ise işçi semti olarak adlandırılmaktadır. Çünkü bu alanda alışveriş merkezi ve fabrikalarda çalışan işçiler tarafından iskan edilmiştir. Dördüncü halkada ise üst sınıf evler inşa edilmiştir. Burası orta sınıf insanların yaşam alanlarıdır. İşlerine kendi arabalarıyla gidip gelirler. Son halka ise yüksek gelirli ailelerin oturdukları yerlerdir. Yerleşme merkezine 30-60km'lik uzaklıkta yer alırlar (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:131).

7.2.2. Sektör (Dilimler Kuramı) Modeli

Model 1939'da Homer Hoyt tarafından ileri sürülmüştür. Model daha çok oturma bölgelerinin içyapısı ile ilgilidir. Modele göre şehirsel büyüme ana ulaşım hatları boyunca ve yıldız biçiminde, bir çemberin merkezinden çevresine doğru uzanan dilimler şeklinde meydana gelmektedir. Bu dilimler, şehrin türlü işlevlerinin görülmesine ayrılmış kesimler niteliğindedir (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:132-133 – Keleş, 2015:124).

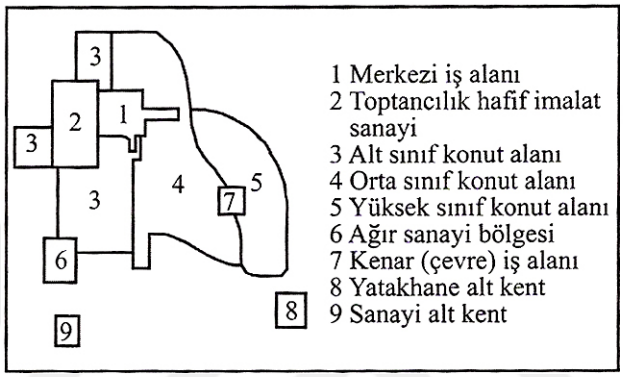
Şekil 5. Sektör Modeli (Picaone, 2009:142)

Sektör modeli beş farklı dilimden oluşmaktadır. Merkezde yine MİS yer almaktadır. İkinci dilimde toptancılık ve hafif sanayi faaliyetleri bulunmaktadır. Bu dilim şehrin yüksek standartlara sahip oturma alanlarının tam karşısında yer alır. Üçüncü dilimde düşük gelirlilere ait konut alanları bulunmaktadır. Dördüncü ve beşinci dilimler orta ve yüksek gelirli insanların yerleşme alanı durumundadır. Her dilim kendi içerisinde

büyümekte coğrafi ve sosyal olarak değişime uğrayabilmektedir. Bu yüzden aynı dilimde zamanla farklı kullanışlar ortaya çıkabilmektedir (Şekil 5) (Uğur, Aliağaoğlu, 2015:133).

7.2.3. Çok Çekirdekli Model (Birden Çok Özekli Büyüme Kuramı)

Coğrafyacı Chauncy Harris ve Edward Ullman'a göre arazi kullanımı yerel bağlama göre değişir (Pacione,2009:143). Bu sebeple yazarlar 1945 yılında çok çekirdekli modeli ileri sürmüşlerdir. Modele göre bir şehir, farklı noktalarda veya birden fazla çekirdek etrafında eşit yoğunlukta gelişme imkanına sahiptir. Bu dört nedene bağlıdır (Şekil 6).

Şekil 6. Çok Merkezli Model (Picaone, 2009:143).

Birincisi, belirli imkanları gerektiren faaliyetlerdir. Yani bazı faaliyetler, uzmanlaşmış özel hizmetlere gereksinim gösterir ve onların bulunduğu yere yakın olmak isterler. İkincisi, birlikte bulunmalarında yarar bulunan etkinliklerdir. Yani belirli faaliyetler karşılıklı olarak birliktelikten yarar sağladıkları için bir araya toplanırlar. Üçüncüsü, birbirlerine olumsuz etkide bulunabilecek farklı türdeki etkinliklerdir. Tıpkı fabrikalarla hastanelerin birbirleriyle olan ilişkisi gibi. Son olarak bazı şehirsel fonksiyonlar, kendileri için en çok istenmeye değer yerlerin yüksek kiralarını ödeme gücünden yoksun oldukları için, ayrı ayrı çekirdeklerin oluşmasına yol açabilirler. Tıpkı araç kiralama firmalarının merkezde olmak istemelerine rağmen, kiraların yüksek olması ve yeterli alan olmaması sebebiyle merkeze yakın yerlerin çevresini tercih etmeleri gibi.

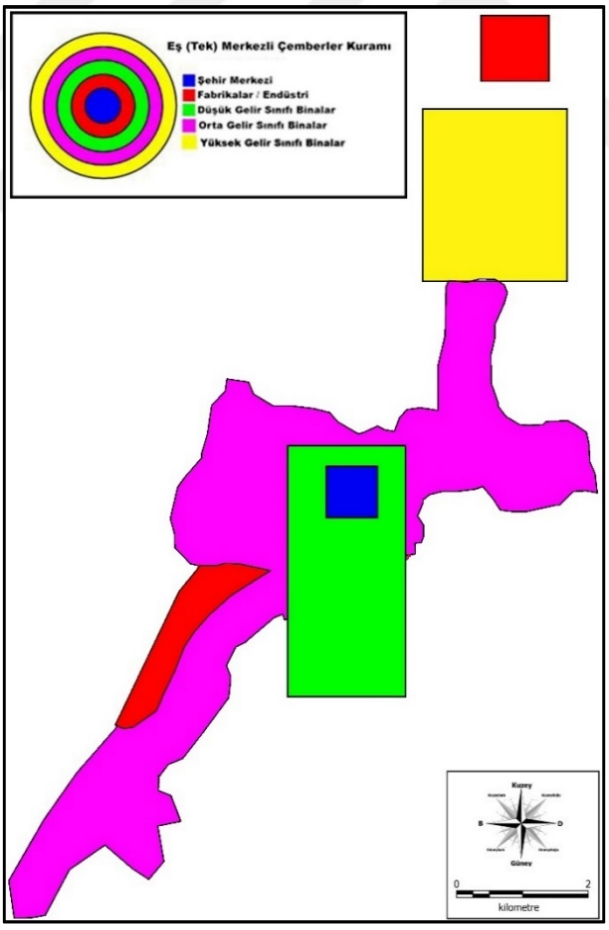
7.3. Nevşehir'in Şehir İçi Arazi Kullanım Modelinin Belirlenmesi

Daha önce de belirtildiği üzere, modeller şehrin yapısını açıklamayı amaçlayan geleneksel girişimlerdir. Modeller şehirleri anlamaktan ziyade ideal bir şehrin nasıl olması gerektiği üzerinde duran kuramlardan ibarettir. Bu kuramlar daha çok geleneksel

girişimlerden müteşekkildir, yani belirli bir alana özgüdür. Bahsedilen kuramların, olduğu gibi alınarak doğal süreçlerle gelişen bir şehrin yapısıyla kıyaslanamayacağı için bu bölümde Nevşehir'in bahsedilen kuramlar içerisindeki yeri (Çevrebilimciler açısından) tespit edilerek, ideal şehir kuramlarından hangisine daha yakın olduğu tartışılmıştır.

Bilindiği üzere şehirler zaman içerisinde gerek hacmen gerekse içerisinde barındırdığı insan nüfusu bakımından gelişir ve büyürler. Bu gelişme sürecinden en çok etkilenen ise şehrin arazi kullanımı ve potansiyelidir. Nevşehir'in şehir içi arazi kullanımı da zaman içerisinde değişime ve gelişime uğramıştır.

Bütün kuramların ortak noktası tek merkezden hareket olduğu için çalışma alanının niteliğiyle uyum göstermektedir. Fakat kuramlar oluşturulurken varsayılan fiziki ve beşeri nitelikler elbette ki farklılık arz eder. Bu sebeple kuramların şehre uygulanmasını tek tek ele alacak olursak;

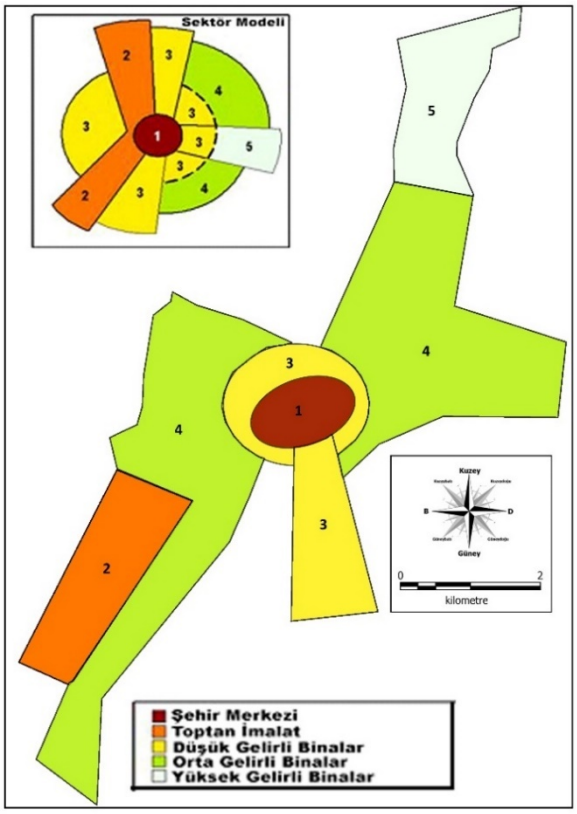
Şekil 7. Ortak (Tek Merkezli) Çemberli Merkez Modelinin Nevşehir'e Uygunluğu.

Şikago ekolünün geliştirmiş olduğu "Ortak (Tek Merkezli) Çemberli Merkez Modeli" temelde Nevşehir'in yapısıyla pek fazla uyum göstermemektedir (Şekil 7).

Bu uyumsuzluğun temelinde çalışma alanının fiziki nitelikleri yatmaktadır. Kuramın temeli "iç içe geçmiş doğal halkalara" dayandırılmaktadır. Oysaki Nevşehir'in fiziki yapısı bu doğal halkaların oluşmasına müsait değildir. Ayrıca ikinci halkanın sanayi alanlarına ayrılmış olması da yine bu uyumu bozan beşeri faktörler içinde yer almaktadır. Fakat belirtmek gerekir ki Tümertekin' in, Uğur ve Aliağaoğlu'nun belirttiği gibi, "bu halkanın zaman içinde niteliklerinin değişmesi" durumu çalışma alanında net bir şekilde gözlenmektedir. Nevşehir'in gelişme gösterdiği ilk dönemlerde merkezin hemen yakınında kurulmuş olan fabrikalar ve küçük sanayi sitesi, günümüzde de varlığını aynı yerlerde devam ettirebilselerdi, kuramın çalışma sahasına olan uyumunu büyük ölçüde arttırabilirdi. Oysaki bu sanayi alanları, yerini günümüzde düşük gelirli insanların ve göçmenlerin konut alanlarına bırakmıştır.

Orta ve yüksek gelirli insanların oturduğu alanların niteliği, görsel olarak kuramla benzerlik göstermektedir. Fakat kuramın ayrıntısına inildiğinde bu benzerliğin de ortadan kalktığını söylemek mümkündür. Çünkü kuramda özellikle yüksek gelirli insanların oturduğu alanlar için "yerleşme merkezine 30-60km'lik uzaklıkta yer alırlar" niteliği kullanılmıştır. Oysaki Nevşehir'in birbirine en uzak uçları (güneybatı-kuzeydoğu) arasında bile yaklaşık 12 km'lik bir mesafe vardır. Bu sebeple bahsi geçen nitelik çalışma alanının kurulmuş olduğu saha için söz konusu dahi olamaz.

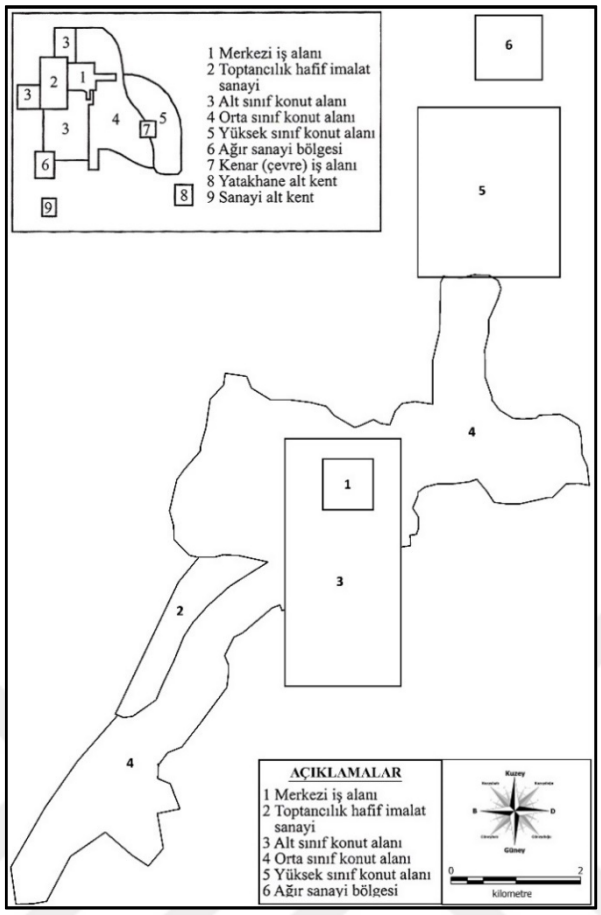
Sektör (Dilimler Kuramı) Modelinde ise temel yapı "şehirsel büyüme ana ulaşım hatları boyunca ve yıldız biçiminde, bir çemberin merkezinden çevresine doğru uzanan dilimler" olarak nitelendirilmiştir. Nevşehir'in de genel itibariyle özellikle çevresindeki ana ulaşım aksları doğrultusunda gelişme göstermiş olması, modelin temel çıkış noktasına yakınlığının bir göstergesi olarak nitelendirilebilir.

Şekil 8. Sektör (Dilimler Kuramı) Modelinin Nevşehir'e Uygunluğu.

Aynı zamanda modelin şekilsel göstergesinin 45º saat yönünün tersi istikametinde çevrildiğinde, çalışma alanının yapısına olan uygunluğu daha net bir şekilde gözlenebilir. Nevşehir'in arazi kullanım modelinin, Sektör modeliyle uyumlu olmadığı tek nokta, modelin halkalar şeklinde tasarlanmış olmasıdır. Oysaki çalışma alanı bağımsız seriler halinde gelişme göstermiştir (Şekil 8). Ayrıca modelin daha çok oturma bölgelerinin içyapısı ile ilgili geliştirilmiş olması bu uygunluğun bir diğer nedenidir.

Çok Çekirdekli Model (Birden Çok Özekli Büyüme Kuramı) ise Sektör Modelinin aksine oturma bölgelerinden çok ticari fayda üzerine kuramsallaştırılmıştır. Yani merkez çekirdek etrafındaki ticari alanların bulundukları yerler ve sebepleri üzerine yoğunlaşılmıştır.

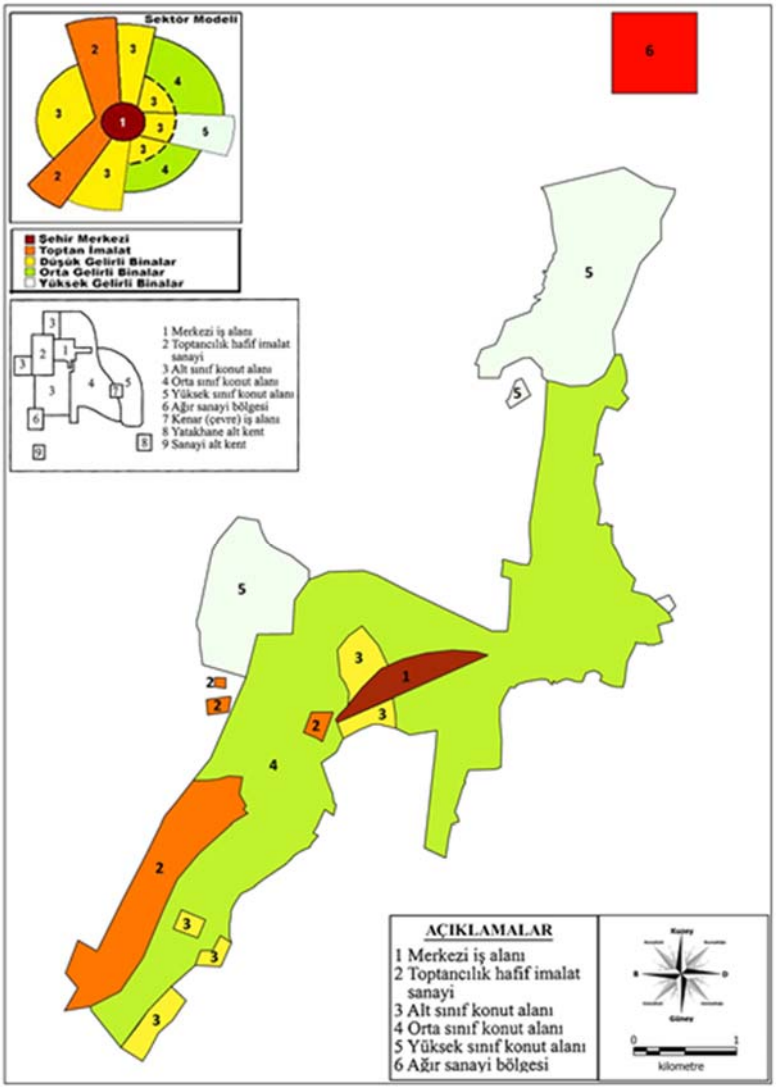

Şekil 9. Çok Çekirdekli Modelin Nevşehir'e Uygunluğu

Modelin genelinde yine merkezi bir iş sahası ve bu saha etrafında gelişen şehirsel yapı izah edilmektedir. Merkezi iş sahasının etrafında kurulan toptancılık-hafif sanayi ve alt sınıf konutları mevcuttur. En geniş alan orta sınıf konutlarına ayrılmıştır. Çalışma alanının yapısı modelin bu nitelikleriyle benzer özellikler sergilemektedir. Yine modelin bir halka etrafında değil parçalar halinde oluşturulması, çalışma alanındaki yapıyla arasındaki benzerliği arttırmıştır (Şekil 9).

Fakat ağır sanayi bölgesinin alt sınıf konutlarıyla yakın olması ve aslında her ne kadar tek merkezli gibi görünse de orta sınıf ve üst sınıf konutları arasında gelişmiş olan ikinci bir iş sahasının (kenar iş sahası) bulunması, yine yatakhane alt şehir ve sanayi alt şehirlerinin varlığı, kuramın Nevşehir'in yapısıyla olan benzerliğinin azalmasına sebep olmuştur.

Şehirsel modeller birbirini tamamlar niteliktedir. Bazı modellerin eksiği bir diğer modelle giderilebilmektedir. Bu ölçekte Nevşehir'in şehirsel gelişim modeli, birinci derecede sektör modeli, ikinci dereceden ise çok çekirdekli modelle örtüşmektedir.

Şekil 10. Nevşehir'in Şehirsel Modeli.

Çalışma alanını her ne kadar kuramsal modellerle örtüştürmüş olsak da Nevşehir'de günümüzde şehirsel gelişim ve şehirsel dönüşüm sebebiyle yapısal olarak bazı değişiklikler yaşanmıştır. Şehrin günümüzdeki yapısı, bahsedilen kuramlara tam bir uyum sergilememesine neden olmuştur. Çünkü alt sınıf konut alanlarının birçoğu yıkılmış ve düşük gelirli vatandaşlar bu alanlardan alınarak şehrin güney kısmına yerleştirilmiştir. Yani alt sınıf konut kavramı Nevşehir'de neredeyse hiç yok gibidir. Bu değişiklikler Nevşehir'de kendine özgü bir modelin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu model konutların yapısına göre değil, konutlarda yaşayan insanların gelir durumuna göre belirlenebilmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, çalışma alanındaki konut alanları arasında bulunan hatlar keskin değil, yumuşak geçişler şeklinde vuku bulmaktadır. Çünkü

Nevşehir henüz doğal gelişim süreciyle arasındaki bağı tamamen koparmamış, organik bağları güçlü olan bir yerleşme niteliği taşımaktadır.

Bu kapsamda çalışma alanının şehirsel modeli şöyledir; merkezi iş sahası etrafında küçük parçalar halinde kalan tek veya iki katlı konut alanları ve merkezi iş sahasına uzak, şehirsel dönüşüm sebebiyle yıkılan konut sakinlerinin yerleştirildiği şehrin güneyinde bulunan yüksek katlı konutlar, günümüzde düşük gelirli insanların yaşadığı yerlerdir (Şekil 10).

Bu alanları geniş ölçekte saran orta gelir grubunun yaşadığı alanlar oluşmuştur. Nevşehir hizmet sektörünün yoğun olduğu bir şehirdir. Orta gelir grubunun varlığı diğer gelir gruplarına göre daha fazladır. Bu sebeple orta gelir grubunun yaşadığı alanlar oldukça geniş bir alana yayılmıştır.

Yüksek sınıf konut alanları ise şehrin kuzeyinde yoğunluk kazanırken, aynı zamanda şehrin batısında bulunan Cevher Dudayev mahallesinde de bu tür konutlar gözlenmiştir. Ayrıca şehrin en kuzeyinde bulunan rakı fabrikası ağır sanayi bölgesi olarak nitelendirilmiştir. Fakat Nevşehir'de belediye yönetsel alan dışında bulunan, şehrin güney ucunda belediye yönetsel alan sınırına yaklaşık 4km mesafe de bir de özel Organize Sanayi Bölgesi olduğunu belirtmek gerekir.

7.4. Nevşehir'de Şehirleşmeye ve Sanayiye Yönelik Yer Seçimi Önerisi

Bugün şehir coğrafyası araştırmalarında üzerinde en çok durulan onulardan biri şehir yerleşmelerinin nerede kurulduğu, yani lokasyonudur. Çünkü yer seçiminde isabetli olan, fiziki mekanla sağlıklı ilişkiler kurabilen yerleşmelerin seçimidir (Karadoğan, 1999;75). Doğada mevcut olan toprakların onların doğasına zarar vermeden, sürdürülebilir ve en yüksek fayda sağlayacak şekilde planlama arazi kullanım çalışmalarının altlığını oluşturmalıdır. Tunçdilek (1985)'in ifadesiyle arazi kullanım çalışmalarının amacı, eski bozulmuş düzeni yeniden düzeltmek, eskisinden çok daha farklı bir şekilde kullanmaktır. Farklı arazi kullanımı şekilleri meydana getirmek ve eskisinden daha farklı bir şekilde kullanmak için arazinin toprak, su gibi arazi kabiliyetlerinin belirlenmesi ve geleceğe yönelik olarak planlanması gerekmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de doğal kaynaklar aşırı nüfus artışı, bu nüfusun mekâna yönelik aşırı talepleri, hızlı şehirleşme ve endüstrileşme, bilinçsiz mekân tüketimi gibi nedenlerle baskı altında tutulmaktadır. Bütün bunlar yanlış arazi kullanımına neden olmaktadır. Yanlış arazi kullanımı sonucu erozyon ve yüzeysel akış,

tarım arazilerinin dolması, kırsal fakirlik ve şehirlere göç, kirlilik gibi pek çok fiziki, beşeri ve ekonomik sorunlara sebep olmaktadır (Dağlı, Çağlıyan, 2016: 83).

Bu tür olumsuzlukların önüne geçilebilmesi için, araziden faydalanan ormancılık, tarım, mera, yerleşim, sanayi, ulaşım vb. sektörlerin mevcut çalışma alanlarının biyofiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel değişkenlere bağlı olarak kesin bir şekilde belirlenip bir arazi kullanım planına ve haritasına bağlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bilimsel esaslara göre gerçekleştirilecek bu planlamanın artan nüfusun talep, ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması ile ekosistemlerin bugünkü ve gelecekteki verimliliğinin korunması arasında bir denge kurması ve böylece sürdürülebilir arazi kullanımını gerçekleştirmesi gerekmektedir (Yılmaz, 2009: 3).

7.4.1. Şehir Planlamada Kullanılan Bazı Analiz ve Teknikler

Planlama sürecinin temel aşamaları: problem tanımlama, veri toplama, kapsamlı analiz, değerlendirme ve sentez, gelecek kestirim ve modelleme, alternatifler geliştirme, alternatifler arasından seçim yapma ve son olarak da plan uygulama adımları olarak tanımlanır (Alkay, 2014, 11). Günümüzde bir alanı planlamak veya kurulu bir alanın gelişme yönüne katkı sağlamak için CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Kullanılan bu araç beraberinde, bir de çeşitli teknik ve analizler de geliştirilmiştir. Bu analiz ve teknikler ayrı ayrı kullanılabildikleri gibi bütünleşik bir şekilde de kullanıla bilirler.

Planlanması öngörülen bir yerleşmenin yapısal durumunun ortaya konması ve planlama sürecinin başlangıcı veri toplama ve mevcut durum analizlerinin yapılması ile mümkündür. Veriler aşaması olarak adlandırılan ve nihai ürünleri konulara bağlı analizler olan bu süreç, sistem yapısının tespit edilerek nasıl ve ne yönde bir gelişme sağlayacağını ortaya koymayı amaçlamaktadır (Akgün, 2014, 33). Bu amaçla kullanılan analiz çeşitleri ve özellikleri ise şöyledir;

Risk Analizi: bu analiz çeşidi adından da anlaşıldığı üzere bir yerleşmenin bulunduğu alanda yerleşmeyi tehdit eden unsurların tespiti amacıyla kullanılmaktadır. Analizin iki temel değişkeni bulunmaktadır. Bunlar Tehlike (tehdit) ve etki altında kalma olasılığı bulunan öğelerin zayıflıklarıdır (hasar görebilirlik).

Tehlike analizi; doğal çevre verilerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı, jeolojik yapı, erozyon ve su kaynakları analizinin yapıldığı üzerinde durulması gereken bir analizdir. Yapılandırılmış çevre verilerinden ise kirletici kaynaklar analizi kullanılmaktadır.

Ayrıca, çalışılan bölgeye dair tarihsel verilerin incelenmesi, yetkili kurum ve kuruluşlar ile bölgede yaşayan halk ile görüşme yapılarak, geçmiş dönemlerde yaşanmış afetlerle ilgili bilgilerin derlenmesi gerekmektedir (Kundak, 2014: 92).

Hasar görebilirlik analizinde ise doğal çevre, yapılaşmış çevre ve sosyo-ekonomik çevre verileri kullanılmaktadır. Doğal çevre verilerinden; hassas ekolojik sistemler; yapılanmış çevre verilerinden; yerleşim alanı, yerleşimin gelişim şekli, bina yaşları, yapı kaliteleri, altyapı sistemleri, kritik donatı alanları; sosyo-ekonomik çevre verilerinden ise; nüfus, hassas nüfus oranı gibi veriler kullanılmaktadır. Bu analizde dikkat edilmesi gereken önemli nokta, farklı ölçekteki bilgilerin aynı pakette değerlendirilmesinden kaçınmaktır (Kundak, 2014, 93).

Eşik analizi: topografya, altyapı, donatı ve halihazır arazi kullanımı ile ilişkili olarak ortaya çıkan sınırlayıcıların varlığı şehirlerin büyümeleri sırasında karşılaşılan ortak bir durumdur. Bu sınırlayıcılar şehirsel gelişmenin "eşikleri" olarak isimlendirilirler (Mimarlık, 1972:38). Eşik analizi, fiziki planlamaya rasyonel bir yaklaşım getirmesi yanı sıra üç grup analizin (doğal veriler, şehirsel altyapı kullanımı ve arazi kullanımı) parçacıl sonuçlarını birleştiren bir role sahip olması bakımından da önemli görülmektedir (Kozlowski ve Hughes, 1972:86).

Şehirsel eşikler üç grupta ele alınmaktadır; Doğal eşikler, Niceliksel Eşikler ve Yapısal Eşikler. Eşik analizinin başlangıç noktası bir şehrin muhtemel gelişme ve büyümesindeki engelleri oluştururken, amacı, yerleşmeye elverişli alanları bulmak, altyapı ile ilgili faktörlerin oluşturduğu eşikleri saptamak ve mevcut yerleşme alanlarındaki yenileme imkanlarını araştırmaktır (Kerimoğlu, 2014:104).

Elek analizi: "karar alma ve planlama metot ve teknikleri" kümesi içinde yer alan bir analiz türüdür. Analiz hem planlama sürecinde analiz safhasında hem de plan yapımı sürecinde kullanılabileceği belirtilmektedir. Planlama sürecinin beş sorusu; ne, nasıl, nerede, ne zaman ve kim olarak tariflenir. Elek analizi bu beş soru içinden "ne" ve "nerede" sorularına cevap alınabileceği vurgulanmaktadır (Lawan, 1993:28). Analizin çıkış noktasını "elek tipi yaklaşım" oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre, belirlenen amaç ve hedef doğrultusunda en iyi seçeneği ortaya koyabilmek için en olumsuzdan başlayarak uygun olmayan bütün seçeneklerin elenmesi gerekmektedir (Bracken, 1981:345).

Planlama disiplini çok geniş ve farklı kaynaklardan gelen kapsamlı bir veri tabanıyla çalışır. Planlamanın yapısı gereği analize çok sayıda ve zaman zaman birbiriyle çelişen öğeler gireceği kabul edilir. Böylesi bir yapıda, hangi öğelerin elek analizine

gireceği hangilerinin analiz dışında tutulacağı ve bu durumun nasıl rasyonalize edileceği konusunda analizin herhangi bir kılavuzu bulunmamaktadır. Bu durum analiz yapan kişi ya da grubun öznel değerlendirmesine bırakılmıştır (Akay, 2014:113-114).

Uygunluk Analizi; şehir planlamada kullanılan analiz uygulamalarından bir diğeri İngilizce karşılığı "Suitability Analiysis" olan uygunluk analizidir. Çok ölçütlü değerlendirme aşamalarının kullanıldığı uygunluk analizi, birçok planlama çalışmasının amaç olarak belirlediği yeni konut yerleşimi için en uygun alanın seçilmesi ve yöre analizi kapsamında kullanılabilmektedir. Özellikle coğrafi bilgi sistemlerinin planlama uygulamaları ve eğitiminde kullanımının yaygınlaşması ile uygunluk analizi, sentez ve karar üretme aşamalarında daha etkin rol almaya başlamıştır (Eastman vd. 1995: 540).

Çok ölçütlü değerlendirme aşamalarında tamamlanan uygunluk analizi aşağıdaki aşamalarda gerçekleştirilmektedir:

1. Amacın belirlenmesi ve karar kurallarının oluşturulması.
2. Faktör ve kısıtlayıcı ölçütlerin oluşturulması ve haritalandırılması.
3. Faktörlere ait bileşen değerlerinin standartlaştırılması.
4. Faktör ağırlıklarının belirlenmesi.
5. Uygunluk analizi: çok ölçütlü değerlendirmenin tamamlanması (Korkmaz, 2014:129).

GZFT (SWOT) Analizi; bu analiz doğal çevre, yapılaşmış çevre ve sosyo-ekonomik çevre analizleri sonucunda ortaya çıkan bilgilerin sistematik olarak değerlendirilmesini sağlayan bir yöntemdir. GZFT (SWOT) analizi planlama sürecinde oluşturulacak stratejilere, hedeflere ve faaliyet alanlarına önemli girdiler sağlamaktadır.

Bu teknik kullanılarak bir yerleşmede:

1. **Güçlü Yönler:** yerleşmenin sahip olduğu avantajlar, kaynaklar, dışarıdan bakıldığında öne çıkan pozitif özellikler vb.
2. **Zayıf Yönler:** Problem alanları, olumsuz işleyiş, değerlendirilmeyen özellikler, zarar veren faaliyetler vb.
3. **Fırsatlar:** Yerleşme çevresinde gelişmekte olan fırsat yaratıcı süreç ve eğilimler, üst düzey plan kararları vb.
4. **Tehditler:** ilerlemenin önündeki engeller, güçlü yönlere zarar verebilecek kararlar, dışsal negatif faktörler vb.

Yukarıda belirtilen başlıklar detaylı olarak incelenmektedir. Yerleşmeyi etkileyen her faktörün bu dört grupta incelenmesi; hem sistematik bir yaklaşımla durumun

algılanmasını, hem de müdahale edilebilecek ya da edilemeyecek alanların tanımlanmasını sağlamaktadır (Kundak, 2014:163).

Analitik Hiyerarşi Süreci (Prosesi); arazi kullanım planlamasında ve katılım uygulamalarında yaygın olarak kullanılan bir karar geliştirme yöntemidir (Saaty,1988:110). Farklı planlama problemleri için farklı planlama alanlarında değişebilecek gereksinimlerin hiyerarşik ve sayısal bir karşılaştırmaya dayalı olarak organize edilmesi analitik hiyerarşi süreci yönteminin temel konusunu oluşturmaktadır. Geniş kapsamlı akılcı planlama anlayışında nesnel bir çerçevede ortaya konması gereken bu analitik bilgi, alternatiflerin oluşturulması ve planlama kararlarının geliştirilmesi içi önem taşımaktadır (Koramaz, 2014:141).

Yeni konut gelişme alanının yer seçimi kararının geliştirilmesinde AHP, Saaty'nin ikili uygulama amacında tanımladığı gibi, temel olarak iki farklı planlama problemi ayrımında tanımlanmaktadır. Planlama literatüründeki yaygın uygulamalarıyla AHP;

1. Karmaşık bütüne ait analitik bilginin bütünleştirilmiş bir öncelikler sıralaması için kullanılabileceği gibi,
2. Analitik bilginin yorumlanmasının ardından ortaya konmuş olan alternatifler arasından seçim yapmak için de kullanılabilmektedir (Koramaz, 2014:143).

7.4.2. Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanılarak Nevşehir'de Şehirleşmeye Yönelik Yer Seçimi Önerisi

Şehir planlamada kullanılan yöntemlerin tümü, kendi içerisinde pozitif ve negatif özellikler barındırmaktadırlar. Çalışmanın bu bölümünde gerek karmaşık verilerin değerlendirilmesi gerekse bu değerlendirmeler sonucunda ağırlıklarının oluşturularak en doğru sonuca varılmasını sağlaması bakımından, Analitik Hiyerarşi Süreci yöntemi tercih edilmiştir.

Karşılaştırmalı karar verme ve tercih matrisinin oluşturulması aşamasında ilk önce tespit edilen parametreler birbiriyle karşılaştırılmıştır. Bu kıyasta karşılaştırma yapılacak hiyerarşi düzeyinde "n" sayıda eleman bulunduğunda "n (n–1)/2" adet karşılaştırma yapılmış ve her bir karşılaştırma matris şeklinde düzenlenmiştir Daha sonra ölçek katsayıları belirlenen kriterlerin ve alternatiflerin yüzde önem ağırlıklarının tutarlılığı geçerli olacak şekilde (Saaty ve Vargas, 2001:9) elde edilmiştir. Tutarlılığın geçerliliği,

tutarlılık indeksi ve oranı hesaplanarak kontrol edilmiştir. A matrisinin tutarlılık oranının hesaplanmasında CR= CI / RI formülü kullanılmıştır.

CR =Tutarlılık Oranı (Consistency Ratio)

CI = Tutarlılık İndeksi (Consistency Index), CI= (λmax-n) / (n-1)

RI = Rastgele İndeks (Random Index)

Tutarlılık indeksi hesaplandıktan sonra bu değer her bir matris boyutu için tamamen tesadüfi sayılardan hesaplanmış tesadüfi tutarlılık indeksine bölünerek tutarlılık oranı hesaplanır. Tutarlılık oranının (CR) (Consistency Ratio) formülü şöyledir: CI: Tutarlılık İndeksi (Consistency Index) RI: Tesadüfi Tutarlılık İndeksi (Random Consistency Index) CR: Tutarlılık Oran'ını göstermek üzere; λmax: Matrisin nisbi ağırlığını göstermektedir. RI: 1,98*(n-2) formülünden hesaplanmaktadır. CR: CI / RI formülü kullanılarak elde edilmektedir. Tutarlılık oranı 0,10'dan küçük çıkarsa ikili karşılaştırmalar matrisinin tutarlı olduğu söylenebilmektedir. Yani tutarsızlık ihmal edilebilir seviyededir. Tutarlılık oranı 0 ise karar verici yargılarının hepsinde tam tutarlıdır. Oran 1'e yaklaştıkça karar vericinin yargılarında mantıklı ve tutarlı olmadığı sonucuna varılır (Saaty, 1980: 179).

Kriterler karar vericiler için farklı ağırlıklarda olabilir. Bu nedenle kriterlerin bağıl önemi hakkında bilgilerin elde edilmesi gerekmektedir. Kriter ağırlıkları, karar vericilerin tercihlerine bağlı olarak oluşturulur. Ağırlık verme işlemi, genelde kriterlere göre bağıl önemini gösteren bir ağırlığın atanmasıyla gerçekleştirilir (Öztürk ve Batuk, 2007: 86). Alt kriter ve ana kriter puanları coğrafi konum ve özelliklere göre değişkenlik göstermektedir. Ayrıca, etki eden coğrafi kriterlerin sayısının tespiti ve uzman görüşlerine dayanan tartışmalı grup çalışması, uygunluk analizlerini daha güçlü kılmaktadır. Grup kararlarından iki önemli konu vardır. Bireysel kararların grupta nasıl toplanacağı ve bireysel seçimden grup seçiminin nasıl yapılandırılacağıdır. Karşılıklı senteze dayanan yargılar eşit olacak şekilde kararlar birleştirilmelidir. Herkesin sıklıkla kullandığı aritmetik ortalama ile değil, sadece geometrik ortalama ile yapılmaktadır (Saaty, 2008: 95). Analitik Hiyerarşi Süreci'nin uygulamasında öncelikli amaç doğrultusunda seçimi etkileyen kriterler ve alternatifler sıralanır ve hiyerarşik bir yapı oluşturulur (Ying vd., 2007: 98). Bir karar probleminde belirlenen kriterlere verilecek ağırlıklar, sonuçlar üzerinde çok etkilidir. Bir kriterin diğerlerine göre daha fazla ya da daha az önemli olmasının belirlenmesinin yanı sıra, her bir kriterin diğerine göre bağıl önemi sayısal olarak ifade edilmelidir. Ağırlık değerlerindeki küçük değişimler bile birçok zaman

sonucu önemli ölçüde değiştirmektedir. Bu nedenle kriter ağırlıklarının belirlenmesi, karar analizinin en önemli aşamalarından biridir (Öztürk ve Batuk, 2007:87).

Karşılaştırmalı karar verme ve tercih matrisinin belirlenmesi safhasında, ilk aşamada tespit edilen parametreler Saaty tarafından ortaya konan önem ölçeğine göre kıyaslanmış (Tablo 56) ve bu ölçek yardımıyla 1 ile 9 arasında derecelendirilmiştir.

Tablo 56. Önem Ölçeği

Önem Derecesi	**Tanım**
1	Eşit önem
3	Orta derecede önemli olması
5	Kuvvetli düzeyde önemli
7	Çok kuvvetli düzeyde önemli
9	Son derece önemli
2, 4, 6, 8	İki faaliyet arasında kalan ara değerler

Kaynak: Özşahin,2015:53.

İkili karşılaştırma terimi iki faktörün ya da kriterin birbirleriyle karşılaştırılması anlamına gelir ve karar vericinin yargılarına dayanır. İkili karşılaştırmalar karar kriterlerinin ve alternatiflerin öncelik dağılımlarının kurulması için tasarlanmıştır. Karşılaştırmalı yargılar veya ikili karşılaştırmalar Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS)'nin ikinci temel adımını oluşturmaktadır. İkili karşılaştırma terimi iki faktörün/kriterin birbirleriyle karşılaştırılması anlamına gelir ve karar vericinin yargısına dayanır. İkili karşılaştırmalar karar kriterlerinin ve alternatiflerin öncelik dağılımlarının kurulması için tasarlanmıştır. Daha açık bir ifade ile hiyerarşideki elemanlar bir üst kademedeki elemana göre göreli önemlerinin belirlenmesi için ikili olarak karşılaştırılır (Wind ve Saaty, 1980: 644: Rangone, 1986:108).

Bu karşılaştırmalar matrisler şeklinde düzenlenir. İkili karşılaştırma yargılarının oluşturulmasında, başka bir ifade ile karar verici tarafından A kriterinin B kriterine göre ne kadar önemli olduğuna karar verilmesi için üstteki çizelgede gösterilen (1-9) puanlı tercih ölçeğinden faydalanılmaktadır. Bu ölçeğin etkinliği çeşitli alanlardaki uygulamalar ve başka ölçeklerle yapılan teorik karşılaştırmalar sonucunda saptanmıştır. İkili karşılaştırma yönteminin bir avantajı bir seferde sadece 2 kriterin düşünülmesidir. n adet kriter için yöntem, $n(n-1)/2$ adet karşılaştırmadan oluşur (Öztürk, Batuk:3007:90).

Saaty, AHS'nin kullanılmasında doğrudan doğruya ilgili kişilerle yüz yüze anket yapıp, onların ikili karşılaştırmalara ilişkin görüşlerinin alınmasını önermektedir. Söz

konusu ilgili kişi veya kişiler mutlaka konunun uzmanı olmasalar bile en azından konuyu bilen, konuya aşina olan kişiler olmalıdır (Evren, Ülengin, 1992:53).

İkili karşılaştırma matrisleri geliştirildikten sonra karşılaştırılan her elemanın önceliğinin (göreli öneminin) hesaplanmasına geçilmektedir. AHS'nin bu bölümü "sentezleme" adıyla anılır. Öncelik vektörlerinin kurulmasında lineer cebir tekniklerinden faydalanılmaktadır. Sentez aşaması, en büyük özdeğer ve bu özdeğere karşılık gelen özvektörün hesaplanmasını ve normalize edilmesini içermektedir. Bu amaçla kullanılan çeşitli yöntemler mevcuttur. Ancak literatürde en yaygın olarak kullanılan normalizasyon yönteminde her sütunun elemanları o sütunun toplamına bölünür. Elde edilen değerlerin satır toplamı alınıp, bu toplam satırdaki eleman sayısına bölünür (Saaty, 1980:19: Evren ve Ülengin, 1992:59). Bu şekilde her kriter için öncelik vektörleri bulunur (Kuruüzüm, Atsan,2001:87).

Bu yöntemin en önemli hesaplamalarından biri ise tutarlılık oranıdır. Daha önce de belirtildiği gibi yargılar için hesaplanan tutarlılık oranı 0.10'un altında ise yargıların yeterli bir tutarlılık sergilediği ve değerlendirmenin devam edebileceği kabul edilmektedir. Eğer yargıların tutarlılık oranı 0.10'un üstünde ise yargılar tutarsız kabul edilmektedir. Bu durumda yargıların kalitesinin iyileştirilmesi gerekir. Tutarlılık oranı yargıların yeniden gözden geçirilmesiyle düşürülebilir. Ancak bu işlemde başarısız olunursa, problemin daha doğru bir biçimde tekrar kurulması ve sürecin en baştan ele alınması gerekir (Armacost vd., 1994:73).

AHS tekniği ile elde edilen ana kriter puanları, yargıların tutarlılığı sağlandıktan sonra kullanılabilmektedir. Analiz sonuçları şu denklem ile sağlanmıştır; $U = \sum_{i=1}^{n} W_i X_i$

U, toplam arazi uygunluk puanı; W i , i arazi uygunluk kriterinin ağırlık değeri; X i , i arazi uygunluk kriterine ait alt kriter puanı; n, arazi uygunluk kriterinin toplam sayısıdır (Cengiz vd., 2013:154).

Bu kapsamda oluşturulan Nevşehir'in ikili karşılaştırma matrisi sonuçları şöyledir:

Tablo 57. Şehirleşme İçin İkili Karşılaştırma Matrisi

ŞEHİR	AKK	AKAS	TG	Eğim	Erozyon	Jeoloji	AS
Arazi Kullanım Kabiliyeti	1	5	3	3	5	3	1/3
Arazi Kullanım Alt Sınıfı	1/5	1	1/5	1/3	3	3	1/5
Toprak Grupları	1/3	5	1	1/3	5	5	1/5
Eğim	1/3	3	3	1	3	3	1/3
Erozyon	1/5	1/3	1/5	1/3	1	1/3	1/7
Jeoloji	1/3	1/3	1/5	1/3	3	1	1/3
Arazi Sınıfı	3	5	5	3	7	3	1

Cr: 0,095

Üretilen matris sonucunda tutarlılık oranının 0,10'un altında olması matrisin tutarlı olduğunu göstermektedir (Tablo 57). Kriterlerin ağırlıkları yani sonuç haritası üretilirken hangi kriterin daha yüksek oranda veya ağırlıkta olduğunun belirlenmesi sonucu ise şöyledir;

Tablo 58. Şehirleşme İçin Ağırlık Oranları

Değişkenler	**%**
Arazi Kullanımı	36
Arazi Kullanım Kabiliyeti	23
Eğim	15
Toprak Grupları	10
Arazi Kabiliyet Alt Sınıfı	7
Jeoloji	6
Erozyon	3

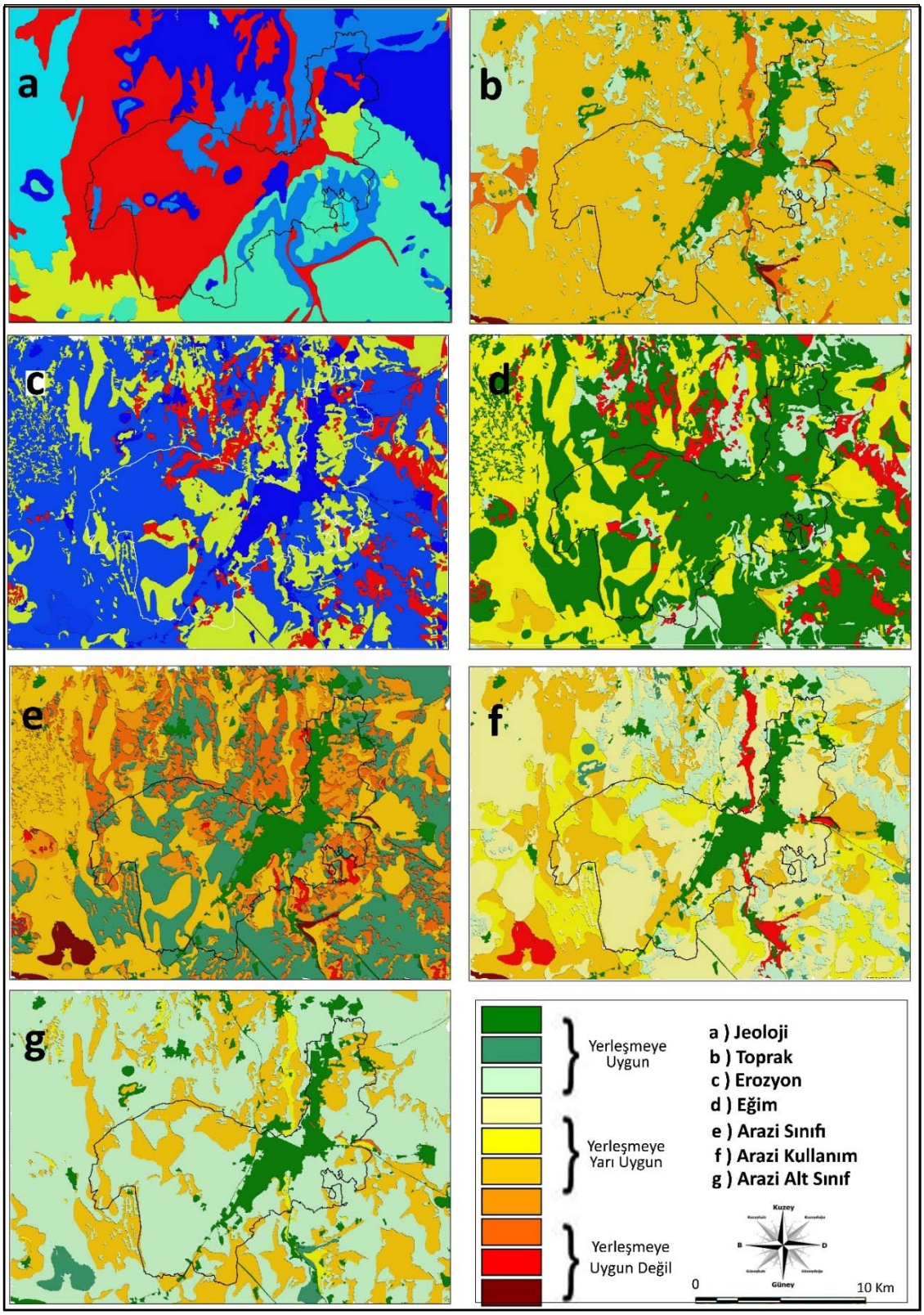
Mekânsal uygunluk analizleri çalışmalarında, çok kriterli kararlar verme sistemi yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Çok Kriterli Kararlar Verme Sistemi, Analitik Hiyerarşi Prosesi tekniği ile birlikte Nevşehir'e uygulanmıştır. Yerleşmeyi etkileyen başlıca coğrafi unsurlar olarak, eğim, jeolojik yapı, arazi kullanım durumu, erozyon, toprak özellikleri, arazi kabiliyeti ve arazi kabiliyet alt sınıfları olmak üzere toplam yedi farklı değişken kullanılmıştır (Harita 23). Bu değişkenlere 1 ile 10 arasında değerler verilerek sınıflandırılmıştır.

Elde edilen bütün değişkenler sınıflandırıldıktan sonra, aynı piksel boyutunda raster (grid) formatına dönüştürülmüştür. Dönüştürülen bu veriler daha sonra Analitik Hiyerarşi yöntemine göre ağırlıklı çakıştırma yapılarak sonuca ulaşılmıştır.

Elde edilen ağırlık oranlarından da anlaşıldığı üzere "arazi sınıfları" en yüksek düzeyde çıkmıştır. Yani Nevşehir'deki arazi kullanım durumu şehirleşme için yer önerisi

haritasının oluşturulmasında birinci derece öneme sahip bir değişkendir. Netice itibariyle şehirdeki tarım, orman ve mera alanlarının korunması bu niteliğin önemine bağlıdır. Arazi kullanım kabiliyeti ise ikinci dereceden öneme sahiptir. Yani tarıma uygun olmayan alanların şehirleşmeye uygunluğu bakımından arazi kullanım kabiliyeti değişkeni de büyük önem taşımaktadır (Tablo 58).

Dikkate alınan temel harita sınıflandırmaları için "10 puan" şu anda üzerinde şehrin kurulu olduğu araziler için kullanılmıştır. 9 ise henüz yerleşilmemiş fakat yerleşmeye en uygun olan alanları ifade etmektedir. 8 ve 7 de yerleşmeye ikinci ve üçüncü derecede uygun olan yerleri temsil etmektedir. 6-5 ve 4 şehir yerleşmelerine orta derecede uygunluğu 3-2 ve 1 ise uygun olmayan yerleri ifade etmekte kullanılmıştır.

Harita 23. Analizde Kullanılan Temel Haritalar.

Sınıflandırılması yapılan haritalar (Harita 23) daha sonra üst üste çakıştırılmış ve ağırlık değerlerine göre hesaplandırılarak, optimal yerleşme alanları haritası üretilmiştir (Harita 24).

Çalışma alanında büyüme potansiyeline sahip 10 mahalle bulunmaktadır (Tablo 59). Diğer 11 mahalle zaten şehrin merkezinde kaldıkları ve hali hazırda yerleşme sahası oldukları için büyüme süreçlerini tamamlamış durumdadır.

Tablo 59. Nevşehir'de Mahallelere Göre Şehirsel Gelişime Uygun Alanların Tasnifi (km²)

Mahalleler	Uygun alanlar	Az Uygun alanlar	Uygun Olmayan Alanlar
Sümer	11.57	9.38	0.03
Kıratlıoğlu	7.52	9.98	0.01
Cevher Dudayev	5.82	2.47	0.01
M. Akif Ersoy	4.93	2.41	-
Esentepe	3.89	2.40	0.01
2000 Evler	3.34	1.84	0.11
Güzelyurt	2.39	1.70	0.28
15 Temmuz	1.37	2.13	0.01
F. Sultan Mehmet	1.23	0.53	0.02
Raşitbey	0.48	0.48	0.37
Toplam	**42.54**	**33.32**	**0.85**

Sümer Mahallesi Nevşehir'de yerleşmeye uygun arazi bakımından en geniş alana sahip olan mahalle konumundadır. 22,75 km²'lik alana sahip olan Sümer mahallesinin 11,57 km²'si haritada yeşil renginin tonlarıyla temsil edilen yerleşmeye uygun sahalardan oluşmaktadır (Tablo 59-Harita 22). Sümer Mahallesi aynı zamanda alansal olarak da Nevşehir'in en büyük mahallesidir. Böyle olmasına rağmen günümüzde mahalledeki hali hazır yerleşme alanı 1,77 km²'dir. Yani mahallenin 20,98 km²'si boştur.

Yerleşmeye uygun arazilerin fazlalığı bakımından ikinci sırada bulunan mahalle ise 7,52 km²'lik alanıyla Kıratlıoğlu mahallesidir. Bu mahalle yerleşmeye az uygun olarak belirlenen ve haritada sarı renkle temsil edilen alanın en fazla olduğu (9,98 km²) mahalledir.

Yukarda bahsedilen durum değerlendirildiğinde, her ne kadar Sümer mahallesinde yerleşmeye uygun alanların varlığı yüksek olsa da sahip olduğu arazilerin çoğu az uygun alanlar olarak çıkmıştır. Bunun sonucunda yerleşmeye uygun olan alanlar bakımından en zengini Cevher Dudayev Mahallesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü mahallenin toplam alanının %67'si yerleşmeye uygun alanlardan oluşmaktadır.

Çalışma kapsamında tablo 59'da Nevşehir'in yerleşmeye uygun olmayan alanı neredeyse hiç yok gibi görülmektedir. Fakat yapılan haritada uygunluk dereceleri de sınıflandırılmıştır. Bu kapsamda sarı renkle gösterilen alanlar her ne kadar az uygun olarak nitelendirilmiş olsa da yerleşme önceliği yeşil renk tonlarıyla gösterilen alanların olmalıdır. Sarı rengin temsil ettiği az uygun alanların, yerleşmeden ziyade farklı amaçlar için (tarım, rekreasyon, mera, orman vs.) kullanılması tercih edilmelidir.

Haritaya göre çalışma alanındaki yerleşmeye birinci dereceden uygun yerler, bölümler halinde üç farklı alanda görülmektedir. Bunlardan ilki en kuzeydeki 2000 evler mahallesi civarındadır. İkincisi ise Cevher Dudayev mahallesinde ince bir hat halindedir. Sonuncusu ise Fatih Sultan Mehmet ve Esentepe mahalleleri içerisinde kalan alandır (Harita 24).

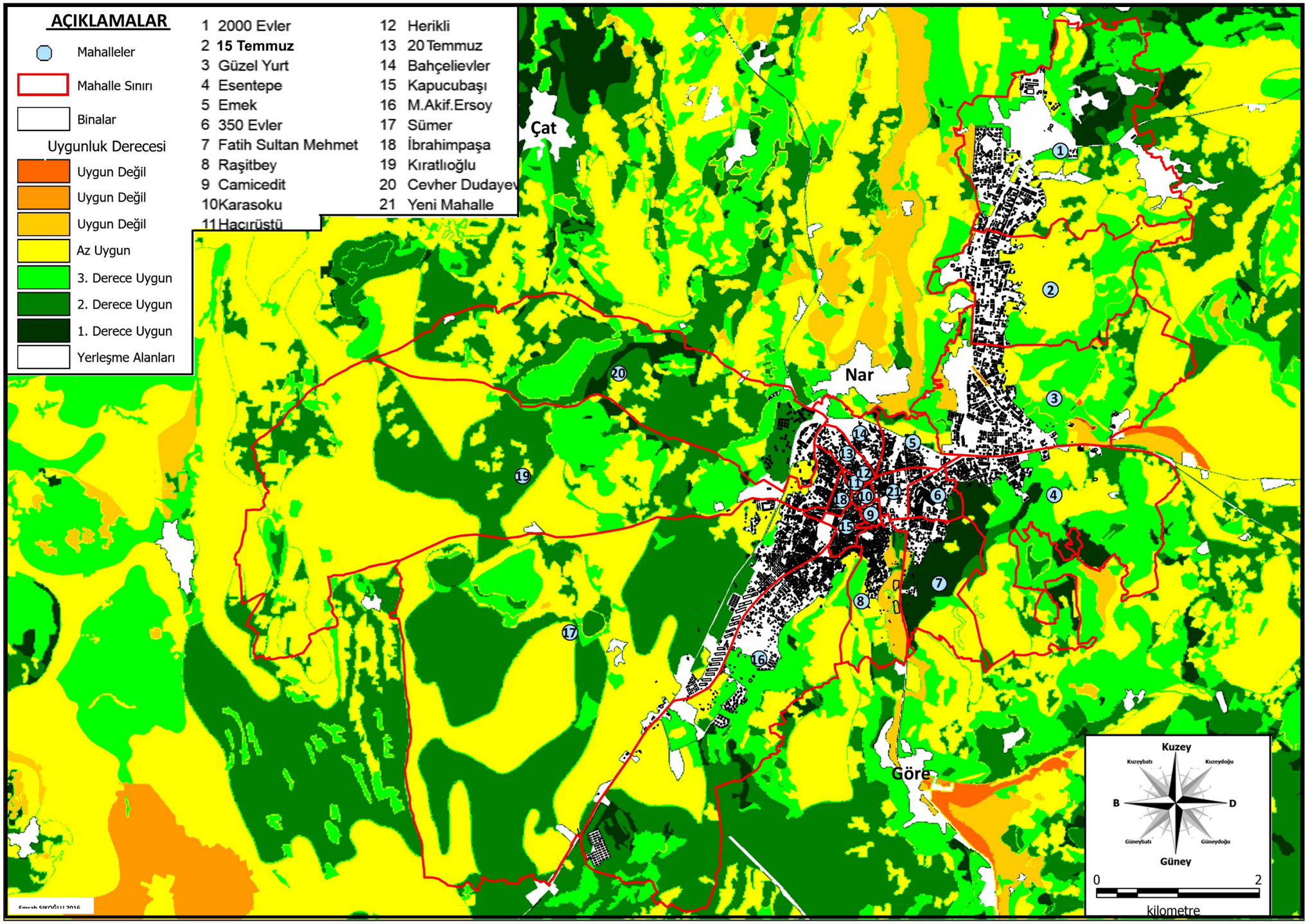
Bu alanlar içerisinden 2000 evler mahallesi sınırlarında kalan saha 10,76 km²'lik bir alana sahiptir. Fakat bu alan içinde Nevşehir Taşı olarak bilinen sarı taş ocağı bulunmaktadır. Bu sebeple haritada en uygun yerleşim alanlarından biri olsa da bu alana yerleşme kurulması mümkün değildir. Cevher Dudayev mahallesinde bulunan saha ise daha önce de belirtildiği üzere ince bir hat şeklindedir. Kepez Tepe'nin hemen doğusunda bulunan, 8,4 km²'lik bu alan şehre uzak olması bakımından ilk etapta değerlendirilebilecek bir yer değildir.

Hem arazi gözlemlerimizden hem de yapılan analizden yola çıkarak, Fatih Sultan Mehmet ve Esentepe mahalleleri içerisinde kalan, yaklaşık 14 km²'lik sahanın yerleşmeye en uygun sahalar içerisinden tercih edilebilirliği en yüksek alan olarak belirlenmesi mümkündür. Çünkü bu alan, hem büyüklüğü akımından diğerlerine göre daha geniş hem de şehir yerleşmesinin doğuya doğru devamı niteliğindedir (Harita 24).

Çalışma alanı ve yakın çevresinde yerleşmeye İkinci dereceden uygun sahalar, toplam 79,9 km²'lik bir alana sahiptir. Şehrin belediye yönetsel alan sınırları içerisinde kalan yerleşmeye İkinci dereceden uygun sahaların toplamı ise 23,2 km²'dir. Yapılan hesaplamalar sonucu yerleşmeye İkinci dereceden uygun sahalar çalışma sahasının muhtelif yerlerinde dağılım göstermektedir. Bu alanlar daha çok şehrin batısında toplanmıştır. Sümer Mahallesi yerleşmeye İkinci dereceden uygun sahalar bakımından 9,6 km²'lik alanıyla şehrin en yoğun olduğu mahalledir. Sümer mahallesini Kıratlıoğlu Mahallesi (4.5km²) takip etmektedir. Üçüncü sırada ise 3,74 km²'lik alanıyla Cevher Dudayev mahallesi yer almaktadır. Geriye kalan 5,4 km²'lik alan ise 2000 evler, 15

Temmuz, Güzelyurt, Esentepe, Fatih sultan Mehmet, Raşitbey ve Mehmet Akif Ersoy mahalleleri sınırları içerisine dağılmıştır.

Çalışma alanı ve yakın çevresindeki üçüncü derece yerleşme sahası toplam alanı 83,02 km²'dir. Bu alanın sadece 16,7 km²'si Nevşehir belediye yönetsel alan sınırları içerisinde kalmaktadır. Üçüncü derece yerleşme sahası çalışma alanında bir yığılma göstermemiş, hemen hemen bütün mahallelerde bu alanın varlığı gözlenmiştir (Harita 24). Buna rağmen yine de yoğunluk olarak şehrin doğusunda bulunan 15 Temmuz (1,14 km²), Güzel Yurt (2,05 km²) ve Esentepe (2,43 km²) mahallelerini örnek göstermek mümkündür. Ayrıca Cevher Dudayev mahallesinde bulunan Kulaklı Kepezin üst kısımları hesaplama sonucu her ne kadar üçüncü derece yerleşme sahası olarak gösterilmiş olsa da bu alan aslında konumu ve keskin yamaçlı bir "mesa" olması dolayısıyla aslında yerleşmeye uygun bir alan olarak görülmemelidir.

Harita 24. Nevşehir'in Yerleşmeye Uygunluk Analiz Haritası

7.4.3. Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanılarak Nevşehir'de Sanayiye Yönelik Yer Seçimi Önerisi

Çalışma alanı için sanayi alanlarının yeri sürekli bir sorun teşkil etmiştir. Eski sanayinin inşası ve daha sonra buranın şehrin merkezinde kalması ve şehre yetmemesi nedeniyle yeni sanayi alanının kurulması. Daha sonra yeni sanayi alanının hemen güneybatısına Lale Sanayi'nin kurulması. Günümüzde yine bahsi geçen sanayi alanlarının şehrin içinde kalması sebebiyle bulundukları yerden kaldırılmasının planlanması, bu sorunları özetlemektedir.

Nevşehir'de sanayi alanı için yer seçimi önerisinde, arazi kullanım kabiliyeti, toprak grupları, eğim, arazi sınıfları ve jeoloji haritaları kullanılmıştır (Tablo 60).

Tablo 60. Sanayi İçin İkili Karşılaştırma Matrisi

SANAYİ DEĞİŞKENLERİ	AKK	TG	Eğim	AS	Jeoloji
Arazi Kullanım Kabiliyeti	1	1/3	1/7	1/7	1/5
Toprak Grupları	3	1	1/7	1/5	1/2
Eğim	7	7	1	5	7
Arazi Sınıfı	7	5	1/5	1	5
Jeoloji	5	2	1/7	1/5	1

Cr: 0,07

Kriterlerin ağırlıkları yani sonuç haritası üretilirken hangi kriterin daha yüksek olduğunun belirlenmesi sonucu ise şöyledir;

Tablo 61. Sanayi Yer Seçimi İçin Ağırlık Oranları

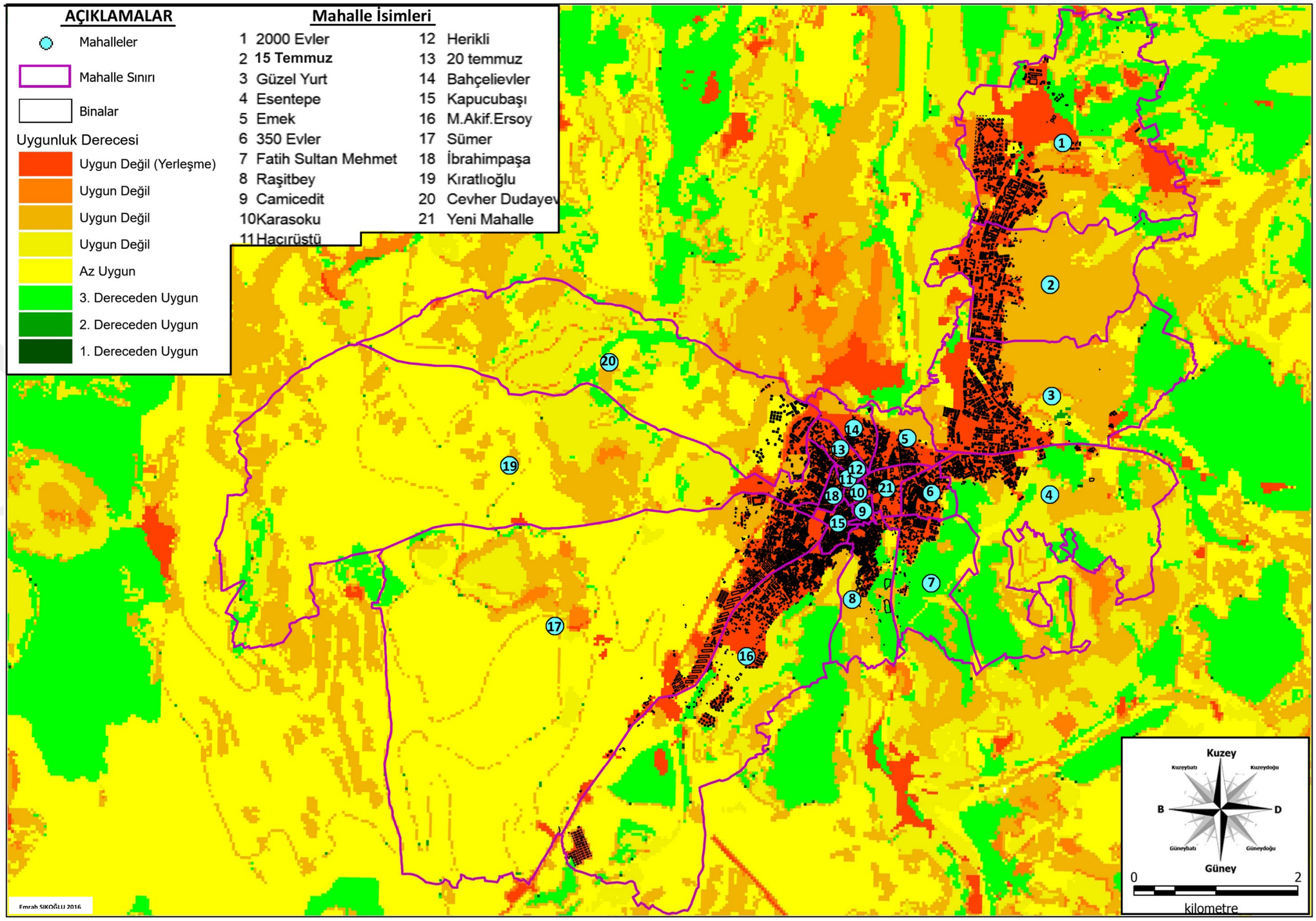
DEĞİŞKENLER	%
Eğim	56
Arazi Sınıfı	24
Jeoloji	9
Toprak Grupları	7
Arazi Kullanım Kabiliyeti	4

Sanayide yer seçimini etkileyen başlıca coğrafi unsurlar olarak, eğim, jeolojik yapı, arazi kullanım durumu, arazi sınıfları ve toprak özellikleri olmak üzere toplam beş farklı değişken kullanılmıştır (Harita 25). Bu değişkenlere 1 ile 10 arasında değerler verilerek sınıflandırılmıştır. Elde edilen bütün değişkenler sınıflandırıldıktan sonra, aynı piksel boyutunda raster (grid) formatına dönüştürülmüştür. Dönüştürülen bu veriler daha sonra Analitik Hiyerarşi yöntemine göre ağırlıklı çakıştırma yapılarak sonuca ulaşılmıştır.

Elde edilen ağırlık oranlarından da anlaşıldığı üzere “eğim” en yüksek düzeyde çıkmıştır. Yani Nevşehir’deki arazinin eğim durumu, sanayi için yer önerisi konusunda üretilen haritanın oluşturulmasında birinci derece öneme sahip bir değişkendir. Çünkü sanayi alanları için fazla eğimli alanlar elverişli alanlar değildir. Bu sebeple eğim durumu, ağırlığı en yüksek değişken olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca “arazi sınıfları” da ikinci dereceden öneme sahip olup sanayi için önerilen yer için temel kriterler içerisindedir (Tablo 61).

Nevşehir’de sanayiye birinci ve ikinci dereceden uygun alanlar neredeyse hiç yoktur. Birinci ve ikinci dereceden uygun yerler genelde haritada alan boyutunda değil, sadece piksel boyutunda kalmış ve görülmesi de oldukça güçtür. Fakat üçüncü dereceden uygun olan alanlar geniş bir yer kaplamaktadır. Özellikle şehrin doğusundaki Mehmet Akif Ersoy, Raşitbey, Fatih Sultan Mehmet ve Esentepe mahallelerinde sanayileşmeye üçüncü dereceden uygun alanların varlığı açıkça görülmektedir (Harita 25).

Sanayiye uygun alanların mahalle ölçeğindeki durumu ise şöyledir; Mehmet Akif Ersoy 1,67 km², Raşitbey 0,47 km², Fatih Sultan Mehmet 1,38 km², Esentepe 2,04 km². Adı geçen mahallelerden Fatih Sultan Mehmet, Raşitbey ve Esentepe mahalleleri birbirine komşu yerleşmeler olduğu için bu alanda sanayiye uygun alanların geniş yer kapladığını söylememiz mümkündür.

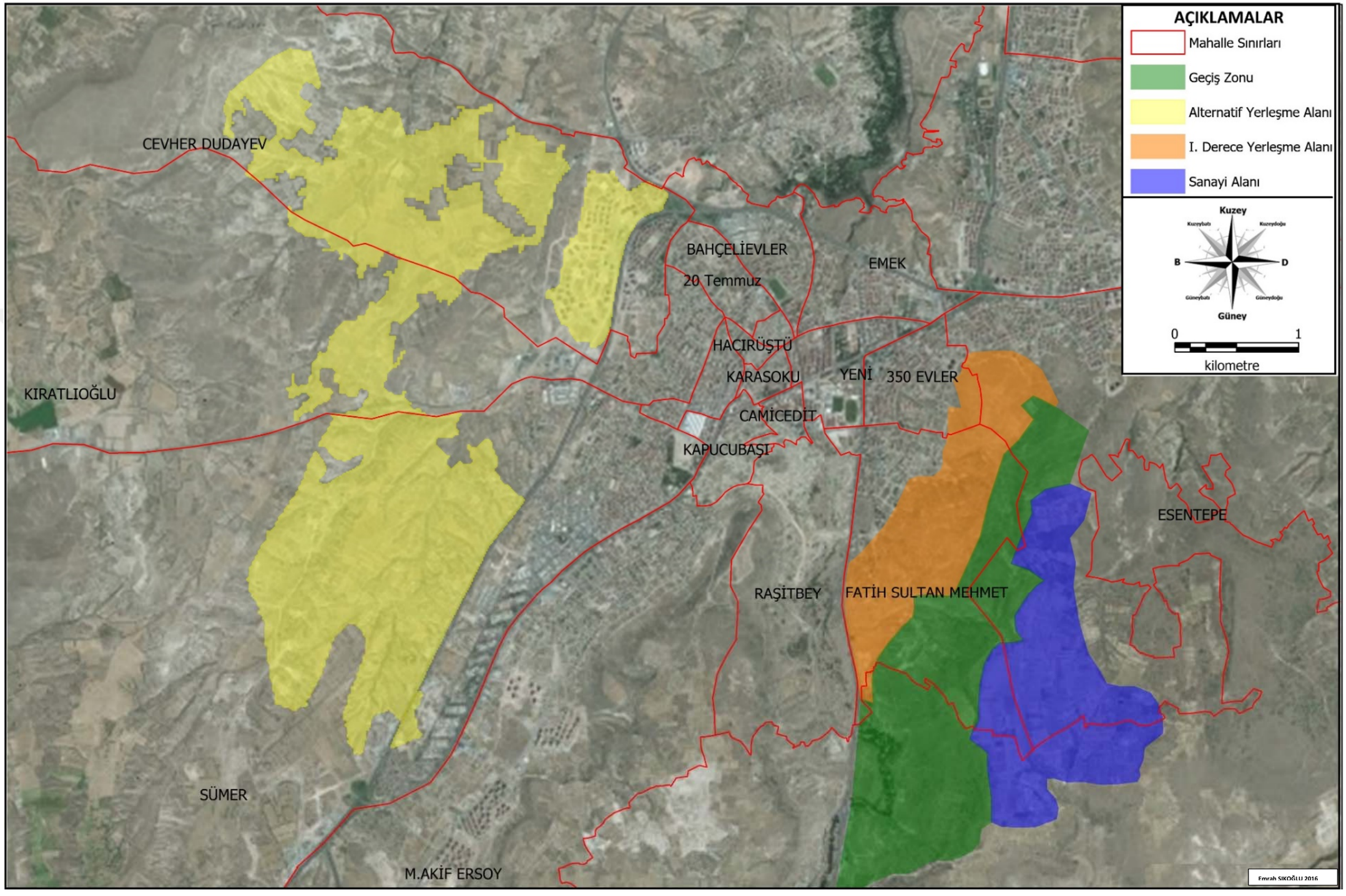
Harita 25. Nevşehir'in Sanayi Yer Seçimi Uygunluk Analiz Haritası

7.5. Nevşehir'de Şehirleşmeye ve Sanayiye Yönelik Yer Seçiminin Sonuçlandırılması

Yapılan analizler sonucunda Nevşehir'in yerleşmeye ve sanayiye uygun alanları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda üretilen haritalarda da görüldüğü üzere şehrin muhtelif yerlerinde gerek sanayiye gerekse yerleşmeye uygun yerler gruplar halinde görülmektedir. Bu kapsamda uygun alanlar içerisinden tercih edilebilirliği yüksek olanların belirlenmesi gerekmektedir. Aksi taktirde yapılmış olan analizler genel bir bilgi derlemesinden ve sayısal niteliklerden öteye gitmemiş olur. Bu kapsamda öncelikle sanayiye uygun olan alanlar içerisinden tercih edilebilirliği yüksek olan yerlerin tespitini coğrafi olarak değerlendirecek olursak;

Şehrin belediye yönetsel alan sınırları içerisinde kalan ve Mehmet Akif Ersoy mahallesinin güneyinde bulunan alan sanayiye uygun alanlardan ilki olarak değerlendirile bilir. Başta yapılan analizler sonucunda uygun yer olarak tespit edilmesi, şehre uzak olması ve D300 karayoluna (Aksaray-Nevşehir yolu) yakınlığı bakımından tercih edilebilirliği yüksek görünmektedir. Bu alan aynı zamanda şehirde bulunan özel organize sanayi bölgesine de yakındır. Fakat bu alan şehirleşmeye de uygun alanlar içerisinde olup daha da önemlisi Nevşehir'in hakim rüzgar yönü (KKB-GGD) üzerinde kalan bir sahadır. Bu sebeple farklı tercihlerin değerlendirilmeye alınması daha doğru bir sonuç verebilir.

Yukarda bahsedilen ilk alanın hemen doğusunda, Kahvecidağı Tepenin sırtları sanayi için uygun alanlar olarak görülmektedir. Hatta bu alan sanayiye uygun alanlar içinden en geniş alana sahip yerlerden biridir. Fakat çalışmanın turizm bölümünde de belirtildiği gibi yapılan arazi gözlemlerinden, bu alanda elde edilen bulgular sonucunda tarihi bir yerleşme olabileceği kanısı güçlenmiştir. Bu alan Nevşehir'de bulunan yeraltı şehrinin hemen güneyinde bulunmaktadır. Aynı zamanda bahsedilen alan, yine Nevşehir'in hakim rüzgar yönü üzerindedir. Bahsedilen handikaplar sebebiyle Kahvecidağı Tepenin sırtları sanayileşme için tercih edilmemelidir (Harita 26).

Harita 26. Nevşehir'de Şehirleşmeye ve Sanayileşmeye Uygun Alanların Sonuç Haritası

Çalışma sahasında sanayiye uygun olan bir diğer alan ise şehrin güneyindeki Esentepe Mahallesi ve bu mahallenin doğusunda kalan Fatih Sultan Mehmet mahallelerinin kesiştiği noktada bulunan alandır. Bu alan Oylu Dağı'nın da hemen batısında yer almaktadır. Bahsedilen saha doğusundaki dağın varlığı sebebiyle de duldada kalmakta ve rüzgar esme frekansının en az olduğu yerlerden biri durumundadır. Ayrıca bu alan D765 Nevşehir-Göre yolu üzerinde bulunan bir sahadır. Yani ulaşım bakımından da elverişli bir konuma sahiptir. Fakat bahsedilen alan şehir yerleşmelerinin hemen doğusunda yer almaktadır. Yani bu sahanın tümü sanayi alanı olarak değerlendirilirse şehirde sanayi yeri bakımından günümüzde yaşanan sorunlar ilerde yine tekrar edebilir (Harita 26).

Nevşehir'de yerleşmeyi ve sanayi alanlarını etkileyen en önemli beşeri unsur, Çevre Düzen Planıdır. Plana göre Nevşehir'in batısındaki Çat, kuzeyindeki Sulusaray ve doğusundaki Uçhisar ve Göreme gibi ilçeler Kültür Turizm Koruma ve Geliştirme bölgesi olarak ilan edilmiştir. Şehrin kuzeyindeki 2000 Evler, 15 Temmuz ve Güzelyurt mahallelerinin doğu ve batı istikametinde genişleyerek büyümeleri söz konusu değildir. Bu sebeple yer tercihleri yapılırken daha çok çalışma alanının orta ve güney kesimleri üzerinde durulmuştur.

Ayrıca yerleşmeye uygun alanların gösterildiği haritaya bakılırsa, şehirde yerleşmeye 1. Dereceden uygun olan sahayla, sanayiye uygun olduğunu düşündüğümüz bu alanın çakıştığı bir yerin mevcut olduğunu görebiliriz. Bu sebeple Oylu Dağının hemen batısında bulunan haritada mor renkle gösterilen yüksek ve düzlük sahanın (1,61 km²), sanayi için kullanılabilir bir yer olabileceği düşünülmektedir. Şehirleşme için 1. Dereceden uygun olan ve haritada turuncu renkle temsil edilen 1,2 km²'lik bu ortak alan ise şehirleşme için kullanılabilir.

Şehirleşme için uygun olan alanla, sanayi için uygun olan saha arasında küçük bir yamaç bulunmaktadır. Şehir yerleşmesiyle sanayi alanı arasında kalan, haritada yeşil renkle gösterilen bu yamacın ise şehir ve sanayi alanı arasında bir tampon bölge oluşturması düşünülebilir. Bahsi geçen bu alanın ağaçlandırılması ve ormanlık bir sahaya dönüştürülmesi de mümkündür. Böylece hem şehre daha doğal bir görünüm kazandırılır hem de sanayi alanıyla yerleşmeler arasında bir geçiş sahası oluşturulmuş olur (Harita 26).

Şehrin doğusunda, Sümer, Kıratlıoğlu ve Cevher Dudayev mahallelerinde ise yine yerleşmeye elverişli alternatif sahalar belirlenmiştir. Bu alanlar yerleşmeye ikinci

dereceden uygun alanlardır. Özellikle Sümer mahallesindeki yerleşmeye uygun olan saha oldukça geniş bir alana sahip ve ulaşım aksının da üstünde yer almaktadır. Bahsi geçen sahanın yerleşme olarak kullanılması Nevşehir'in lineer büyümesinin de önüne geçebilecek bir alan olma niteliği sergilemektedir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

8. MEKAN DİZİM ANALİZİ YÖNTEMİYLE NEVŞEHİR'İN MEKANSAL ALGISI VE OKUNABİLİRLİĞİ

Mekân, insanın bütün faaliyetlerini gerçekleştirdiği, tüm deneyimlerinin yaşandığı yer olarak tanımlanabilir (Tümertekin, Özgüç, 2002: 66). Dizim ise yapısal elemanların rastlantısal kombinasyonları olarak tanımlanır. Dizim, sistematik benzerliklerin ve farklılıkların sergilenmesini sağlayan mekânsal düzenlemelere izin verir (Hillier ve Handson, 1984: 48). Mekân dizimini ise Hillier ve arkadaşlarının tanımladıkları gibi "mekânın temsili, analizi ve yorumlanmasında kullanılan bir model" olarak nitelendirebiliriz (Can, 2014: 27).

İnsan, yeryüzünde ortaya çıktığından beri gerek faaliyetlerini gerekse mekân üzerinde yaptığı değişiklikleri çevreyi algılama şekli ile buna dayanarak verdiği tepkilere göre gerçekleştirmiştir. Psikolojide insanların çevreye tepkilerinin onları nasıl algıladıklarına bağlı olduğunu ileri süren "cognitive behavioralism" adlı bir teori vardır. Buna göre, insanlar kararlarını kendi kafalarındaki resme bağlı kalarak verirler. Bununla birlikte, kararlarını gerçekleştirecekleri yer "dış dünyadadır". Çevreyi nasıl algıladığımız ve düşüncelerimiz ile algılarımızın davranışlarımızı nasıl etkilediğinin incelenmesi davranışsal coğrafyanın konusunu oluşturur. Bir başka ifadeyle, davranışsal coğrafya olarak bilinen inceleme şekli "insanların çeşitli çevrelere tepkilerinin, geniş ölçüde, onları nasıl algıladığı ve anladığına bağlı olduğunu esas alan yaklaşımdır. Coğrafi yazımlarda da artık "algı", "imaj", "bilgi yapısı", "algılanan mekân", "çevresel algı", "davranışsal çevre", "şema" ve "zihin haritaları" gibi sözcükler iyice yerleşmiş görünmektedir. Özellikle 1960'larda hızlanarak, birçok coğrafyacı insan-çevre ilişkisini daha iyi anlamak için öznel çevreye, yani "her insanın kendi algıladığı biçimiyle çevre" ye daha fazla önem vermeye başlamıştır. İnsanlar her bir saniyede 18 ayrı görme imajı aldıkları için, bu, basit bir uyarı-cevap işlemi değildir. Çevre deyimi yalnızca fiziki çevreyi kapsayan bir kavram değildir. İnsanın dışında bulunan topyekün çevre coğrafi çevre, bunun içinde insanın faaliyet gösterdiği çevre ise fonksiyonel çevre olarak tanımlanır. İnsanların farkında oldukları asıl çevre ise algılanabilen çevredir. İnsanların algılarına göre davranışta bulundukları davranışsal çevre ise kişiye göre değişen, çok daha sınırlı bir çevredir (Tümertekin, Özgüç, 2002: 52-53-54).

Şehri okumak ise, şehrin bileşenlerini birbiriyle ilişkilerini kavramayı; bir yerin hem tarihsel hem çağdaş hem işlevsel hem simgesel hem resmi hem de gündelik yaşamına dair katmanları ayrıştırarak bunların ilişkilerini anlamayı içerir. Bir başka değişle, bir şehri okumak; şehre bakmak, şehirdeki ilişkileri araştırmak, hem fark edilmeyenleri görünür kılmak, örüntüleri okumak ve bunlardan mekana dair anlam çıkarma yöntemidir. Bir şehri okumak, o yerin geleceğine dair kestirim yapabilmek, herhangi bir müdahalede bulunmak için gereken ön adımdır (Çil, 2006: 219).

Çalışmanın bu bölümünde, şehri okuma ve algılama yöntemi olan Mekan Dizim Analizi (Apace Syntax Analysis) yöntemi açıklanacak, bu yöntemle Nevşehir'in cadde ve sokaklarının hiyerarşik durumu analiz edilecektir. Ayrıca şehrin insanların mekansal dokuyu oluşturan sosyal mantığı anlama durumları, yani algısallığı yine cadde ve sokak ölçeğinde tartışılacaktır.

8.1. Mekan Dizim Analizi Yöntemi Nedir?

Şehir mekânları, şehrin gündelik yaşam kültürünün orta yerinde yer alırlar. Sadece işlevsel yanları ile değil, taşıdıkları simgesel, göstergesel kodlar ile de şehrin yaşanması, yeniden üretimi ve dönüşümünde merkezi rol oynarlar (Aytaç, 2007;200).

Mekân dizimi 1970'li yıllarda Bill Hillier ve Julienne Hanson tarafından geliştirilmiş insan hareketi ve algısını temel alan bir araştırma yöntemidir (Arslan, Şıkoğlu, 2015: 346). Mekan dizimi, mikro ve makro ölçekteki mekansal dokuların nasıl şekillendiğini, çalıştığını, geliştiğini ve değiştiğini analiz eden bir yöntemdir (Kubat vd.,2007: 1). Mekân dizim analizi, şehirsel dokuyu oluşturan sosyal mantığı anlamak, bir başka deyişle, içindeki harekete bağlı olarak fiziksel mekânın insanları bir araya getirme potansiyelini okumak için oluşturulmuş bir yöntemdir (Çil, 2008: 1).

Kullanıcıların mekân içerisindeki davranışları ile mekân morfolojisi arasındaki ilişkiyi anlamak için, Hillier'in "Mekân Dizim" (Space syntax) modeli yönteminden yararlanılmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda üretilen modelleri, doku üzerinde yapılacak daha sonraki çalışmaları yönlendirici veriler sağlayarak uygulamaların etkinliğini arttırmaktadır. Bunun dışında mekânın geometrisi ve kullanıcı yoğunluğu ile ilişkili olarak davranışı modelleyen araştırmalar da yapılmaktadır. Mekân dizim analizleri farklı analizler içermektedir: Bu analizler aks haritaları veya konveks haritalar denilen açık alanların konveks alt mekânlara bölünmesi ile oluşan haritalar üzerinde yapılmaktadır.

Mekân dizim analizi ile şehirsel dokuların kendine has özellikleri de ortaya çıkarılabilmektedir (Kaya, 2011: 576-577-578).

Mekân dizim analizi yöntemindeki temel yaklaşım, kullanıcının mekânsal dokuyu ve mekân içerisindeki hareketinin kuş bakışı değil, kişinin görerek algıladığı bir açıdan değerlendirilmesidir.

Mekân dizimi hem kuramsal olarak hem de teknik anlamda karşılaştırmak gerekirse; Mekân dizim kuramına göre sosyal yapı ve mekân karşılıklı bir etkileşim içindedir. Mekân, toplumun ve sosyal yapının etkilediği bir ürün, aynı zamanda toplumu ve sosyal yapıyı etkileyen bir etken olarak ifade edilebilir. Mekân dizim analizi ise, yapılı çevrenin, mekânsal düzenleyim özelliklerinin analiz edilerek, mekânsal biçimlenişi oluşturan süreçleri ve altta yatan sosyal yapının tanımlanması için geliştirilmiş, kuram ile desteklenen bir teknikler bütünüdür (Atak, 2009: 8).

Mekân dizim analizinin öncelikli hedefi mekânsal organizasyonun insan hareketi ve görüş alanları ile ilişkisini nesnel olarak inceleyerek, "mekânların" insanları bir araya getirme ve yönlendirme potansiyellerini ortaya çıkarmaktır (Gündoğdu, 2014: 251). Mekân örgütlenmesiyle sosyal yapı arasında doğrudan ilişki olduğu savıyla oluşturulmuş olan mekân dizim analizi, özellikle şehirsel açık alanlarda hareket ve görüş alanlarını çakıştırarak insanların bir araya gelme potansiyelini araştırmak (Çil, 2006: 218) olduğu bilindiğine göre. Mekân dizim analizinin beşeri coğrafyanın, algısal ve davranışsal coğrafya konusu içerisinde bir alt başlık olarak işlenmesi olasıdır. Çünkü her iki konuda da insanların çevreyi nasıl algıladıkları üzerinde durulmaktadır. Mekân dizim analizi sadece algısal coğrafyanın konusu olabilir mi? Bu soruyu yanıtlamak için ise mekân dizim analizinin uygulanma alanına göz atmamız gerekir. Mekân dizim analizi daha çok şehirsel algı üzerinde durmaktadır. Sokaklar ve caddeler mekân dizim analizinin temel çalışma alanı olarak seçilmiştir (Şıkoğlu, Arslan, 2015:18).

Lynch'e (1980) göre, şehirlerde yaşayanların hafızalarında beş ana unsur yer almaktadır. Bunlar; güzergahlar, kenarlar, nodlar yani düğüm noktaları, yöreler ve nirengi noktalarıdır. Bu beş ana unsurdan ilki olan güzergahlar insanların normal olarak gidip geldikleri, seyahat ettikleri sokaklar, caddeler, çevre yolları gibi bütünüyle yollardır. Bunlar diğer unsurların etrafında düzenlenebilecekleri bir çevre sağlar (Tümertekin, Özgüç, 2002: 64). Bu bilgiler ışığında düşünüldüğünde, mekân dizim analizi yönteminin şehirlerin algılanmasında ve planlanmasında da önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir (Şıkoğlu, Arslan, 2015:18).

8.2. Mekan Dizim Analizi Yönteminin Kavramsallaştırılması ve Analizler [8]

Mekan basit bir fiziksel formdan daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Bunun iki nedeni vardır; ilki, mekan nesneden ziyade boşluktur, bu yüzden onun bedensel doğası belli değildir ve nesneler gibi ele alınamazlar. İkincisi, ilişkili mekanlar bir bütün olarak görünmeyebilirler, bütünü yaşayabilmek için birinden diğerine hareket gerektirirler (Hillier, 1996:111). İnsanların hareketleriyle ortaya çıkan mekansal ilişkiler sonuçta belirli bir mekansal model ortaya koyacaktır. İster yerleşim ister bina ölçeğinde olsun insanların biçimlendirdikleri çevreleri anlayabilmek için onların mekan modellerini oluşturan eleman ve ilişkilerin tanımlanması, bir başka ifadeyle konfigürasyon yapıların ortaya konması gerekir (Dursun, 2002: 8). Konfigürasyon ise iki mekan arasındaki ilişkiler, bu mekanlardan birinin, diğerini ya da her ikisini, en az bir ya da daha çok sayıda başka mekanla ilişkilendirme biçimimize bağlı olarak değiştiğinde var olur (Hillier,1996:24).

Konfigürasyon yani Yapılandırılmış mekân bu sistemdeki kavramlardan bir tanesidir. Sonit Bafna'ya göre, mekân dizimin çıkış noktası, toplumun kendilerini örgütlemelerinde, yerleşmelerinde, mekânı bir araç ve gerekli bir kaynak olarak kullanmasıdır; böylece yerleşimin mekânı yapılandırılmış, toplumun amaçlarına, geleneksel ve kültür kodlarına göre düzenlemiş olur (Can 2014: 128).

Mekândizimindeki bir diğer kavram ise "*Doğal Hareketlilik*" kavramıdır. Hiller, şehirsel konfigürasyonun kendisinin doğal hareketliliğin nedeni olduğunu düşünür. İnsan akışını, çekim noktalarından çok sokakların diziminin yönlendirdiğini açıklar. Konfigürasyonel analiz ile gündelik hareket örüntülerinin korelasyonundan elde edilen doğal hareketlilik teorisi, mekânsal dizime bağlı olarak değişen hareket oranlarını açıklar.

Deforme Edilmiş Grid (Deformed Grid) ise şehirsel grid, binaları bir araya getirerek hizaya dizen açık alanların, kamusal geçişlerin oluşturduğu mekânsal sistem olarak tanımlanabilir (Tuncer, 2010: 2).

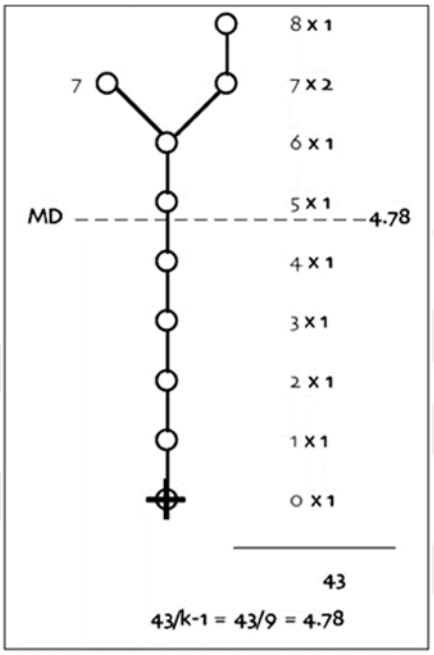
Bu kavramlar dışında bahsedilmesi gereken diğer kavramlar ve bu kavramların analizleri üzerinde de önemle durulmalıdır. Bu kavramların başında "*Grafik*" kavramı ve analizi gelir.

[8] Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız. "Mekân dizim analizi yöntemi ve bunun coğrafi çalışmalarda kullanılabilirliği" Emrah Şıkoğlu, Handan Arslan, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 65.

Yapılması gereken ilk hesaplama budur ve eğer elinizde düzenlenmiş bir grafiğiniz varsa yapılacakları ve ilerlemeleri görsel olarak takip etmeniz kolaylaşabilir. Fakat grafiğin olması zorunlu değildir (Czerkauer-Yamu, 2010: 15).

Bahsedilmesi gereken bir diğer önemli kavram ve analiz ise "*Derinlik*" kavramı ve Mean Depth (MD) olarak bilinen "*Derinlik Analizi*"dir.

Derinlik, grafik üzerinde bir mekândan diğerine geçerken gerekli olacak en az sayıdaki sentaktik aşamalar olarak tanımlanabilir (Şekil 11) (Atak, 2009: 11).

Şekil 11. Ortalama Derinlik (MD) Değerinin Hesabı (Czerkauer-Yamu, 2010: 15)

Konuyla ilgili bir diğer kavram ve analiz ise "*Entegrasyon*" yani "*Bütünleşiklik*" (İntegrated) kavramıdır. Bu kavram derinlik kavramıyla birlikte kullanılıp birbirlerinin devamı niteliğindedir. Yani entegrasyon kavramının tanımlana bilmesi için önce derinlik kavramının bilinmesi gerekir (Jiang, Claramunt, 2002: 298). Ayrıca bu kavram içerisinde Entegrasyonu oluşturan iki temel analiz yöntemi bulunmaktadır. Bunlardan ilki Göreli veya Göreceli asimetri (Relative Asymmetry-RA) diğeri ise Gerçek Göreli asimetri (Real Relative Asymmetry-RRA)

Mekân Dizimi (Space Syntax) yönteminin en önemli kavramı "entegrasyon" olgusudur. Entegrasyon, şehirlerin ızgara biçimine dönüşen yapı adası sistemindeki en küçük ve en büyük potansiyel hareket doğrularının üst üste getirilmesiyle oluşmuş bir yöntemdir (Şekil 12).

Şekil 12. Integration RN, Vienna 2006 (Czerkauer-Yamu, 2010: 23)

Şehirsel alanların birbirleriyle bütünleşmesiyle oluşan bu bütünleşme ilişkisi, tüm hareketlerin zorunlu olarak geçtiği kamusal mekânları şekillendirerek, yerleşimin kendi formunu geliştirmesinde de etkili olmaktadır (Özkan Özbek, 2007: 73).

Göreceli asimetri (Relative Asymmetry-RA) derinlik ve yakınlık kavramlarına bağlı olarak, görüş aksları haritasının derinliğinin karşılaştırmasına olanak veren bir değerdir (Özkan Özbek, 2007: 70). Ortalama derinlik gibi, rölatif asimetri sistem içinde tüm diğer mekânların girişten derinliğine bağlı olarak noktadan noktaya değişkenlik gösterir (Czerkauer-Yamu, 2010: 16).

RA değeri, mekân sayısı ne olursa olsun 0 ile 1 arasında değer alır. Bir mekânın RA değeri, mekânın sistem içindeki bütünleşme ya da yalıtılmışlığının derecesini gösterir. Rölatif asimetri, yalnızca sistemdeki derinlik ilişkilerini ölçer (Czerkauer-Yamu, 2010: 16).

Gerçek Göreli asimetri (Real Relative Asymmetry-RRA) yönteminin mantığı ise şöyledir; mekân içerisinde yer alan kompleksler büyüdükçe ve genişledikçe, şekillerinin bir çalı ya da çizgisel bir dizi olma olasılığı da o derece azalır. 100 odalı bir binadaki odaların tamamının çizgisel bir dizi üzerinde gösterilebilmesi olanak dışıdır. Bu şu anlama gelir, eğer farklı oda sayılarının olduğu örnekler karşılaştırmak isteniyorsa, herhangi bir mekânın RA sı üzerindeki kompleks büyüklüğünün etkilerinin ortadan kaldırılması gerekir (Czerkauer-Yamu, 2010: 17).

Mekân diziminde bilinmesi gereken önemli analizlerden biri de "*Radius*" yani "*Yarıçap*" Analizidir (Fotoğraf 50).

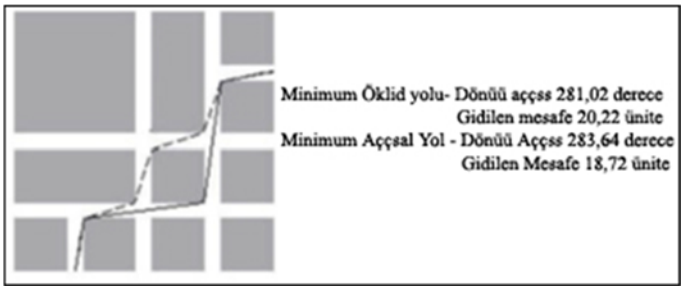
Parça analizleri ya da açısal analizler, A dan B ye hareket etme sırasındaki (yaya, taşıt, vs.) mutlak yön değişimi ile ilgilidirler. Temel fikir "en az yön değişimi" dir. Bu

nedenle üstünlük, iki nokta arasındaki minimum açıya sahip yol (MAP), ve minimum mesafesi (Öklid ölçümü) olan yol arasındadır.

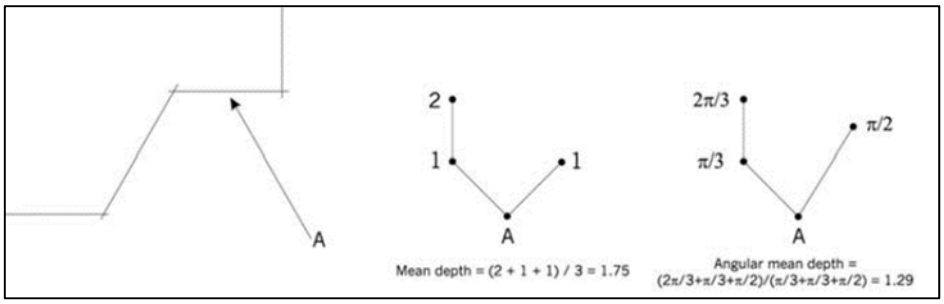
Fotoğraf 50. İnsanların Gidecekleri Yere Varmaları Konusunda Az Dönüş ve Kavisleri Tercih Etmelerine Bir Örnek (Elazığ Hazardağlı Kavşağı Yanı. 01.11.2014).

Turistler genellikle lokal Öklid uzaklığında ve minimum açılı yollarda yürümeyi tercih ederler. Açısal analizin en önemli etkisi, insanların bir cadde ağında yön tayini yapabilmelerini sağlamaktır (Şekil 13).

Şekil 13. Minimum Öklid Yolu ve Minimum Açısal Yol

Bu, Lynch'in sürekli yol teorisi ile bağlantılıdır ve de yönlendirme bağlamında farklı açıların önemini destekler. Aksiyel entegrasyon topolojik kademelerle işler; her bir dönüş eşittir ve bir topolojik kademeyle tutarlıdır. Tekil bir eksenel hat, ağırlıksız bir hesaplamada bir sentaktik kademeyi ifade eder. Bir önemli sonuç ta şudur: A hattı için hesaplanan standart aksiyel ortalama derinlik ve açısal ortalama derinlik sonuçları birbirinden tamamen farklıdır (Şekil 14).

Şekil 14. Ortalama Derinlik – Entegrasyon Karşısında Ortalama Derinlik-Açı Analizi.

Ortalama derinlik ve açısal ortalama derinlik kavramlarının, bir sistemin iki farklı görüşü olduğunu unutmamak gerekir. Ortalama derinlik sistemin ne kadar derin ya da yüzeysel olduğunun bir analizidir. Daha yüzeysel bir sistemde dolaşım çok daha kolay ve bağlantılar daha iyidir (Czerkauer-Yamu, 2010: 29-30-31).

Entegrasyon global ya da lokal ölçümlerle hesaplana bilir. Global ölçümler, sistemin tümü için entegrasyon hesaplayabilir fakat lokal bir ölçüm, syntatik adımları tamamlamak için sınırlandırılmıştır (mahalle gibi belirli bir mekân). Radius yarıçap ölçümler, herhangi bir önceden seçilmiş derinlik statüsünde, derinliğin global yapısının bölümlendirilmesine olanak verir. Genellikle yerel ve küresel ölçümlerde sistematize edilir. Radius ölçümleri entegrasyon analizlerine karşılık gelecek şekilde fazlasıyla kullanılmaktadır.

Space syntax yöntemine göre bütünleşme değerleri, sistem içindeki araç trafiği ile tutarlılık göstermesinin yanı sıra, aksların yeterince hassas belirlenemediği çok büyük şehir sistemlerinde bile yaya trafiğinde ana belirleyicidir. Bu ölçümler, her bir sokağın bulunduğu mahalledeki hesaplamalarla sınırlı lokal bütünleşme ölçümleridir. Şehrin tüm parçalarının sistemle bağlantıları bütünleştirme haritası üzerinden okunabilir. Bu (global integration) global bütünleşme haritası olarak tanımlanır. Bu harita, en bütünleşik aksların şehir yapısı ile ilgili olarak nerede bulunduğunu ve yoğun olarak bütünleşik alanlarda neyin daha önemli olduğunu göstermek için oluşturulur. Global ölçümlerde tüm sistem için bütünleşme hesabı yapılırken, lokal ölçümlerde belirli bir mekânsal bölgenin dizimsel basamakları sınırlandırılmıştır (Baç, 2012: 97-98).

Lokal ölçümler için Radius 3 veya farklı rakamlar kullanılırken, global ölçümler için Radius N (Radyus infinity) analizi kullanılır (Czerkauer-Yamu, 2010: 18).

8.3. Mekân Dizim Analizinde Aksiyel Haritanın Mantığı ve Kullanım Alanları

Mekân Dizim analizi, şehir örüntüsünün yeniden temsil edilmesiyle başlar. Mekân dizim analizi şehirsel dokuyu oluşturan sosyal mantığı anlamak, bir başka deyişle, içindeki harekete bağlı olarak fiziksel mekânın insanları bir araya getirme potansiyelini okumak için oluşturulmuş bir yöntemdir (Çil, 2008: 283). Bu analizin amacı, içinden en çok geçilen açık alanlardan en az kullanılan mekâna doğru, yerleşimdeki sokakların hiyerarşisini oluşturmaktır. İçinden en çok geçilen sokaklar "bütünleşik" (integrated), az geçilen ise "yalıtılmış" (Segregated) olarak adlandırılır. Analizin sonunda en bütünleşik görüş aksından en yalıtılmış olanına doğru renklerle kodlanmış yeni bir harita ortaya çıkar. Yalıtılmış sokaklar ise amacı sadece o sokakta olan bir yere gitmek isteyenler tarafından kullanılan yer olarak ifade edilebilir. Şehir bağlamındaki analizlerde potansiyel hareket şebekesini açıklamak üzere en az iki farklı ölçek dikkate alınır. Bu ölçekten, maksimim çap, yani makro analiz (RN) adı verilen analiz ölçeği tüm yerleşimin bütünleşme değerini verirken üç çap (R3) yani mikro analiz ise yerleşim yerindeki lokal bütünleşme değerini verir (Çil, 2006: 224).

Makro ve mikro ölçekteki analizleri birbirleriyle ilişkilendiren kavram "okunabilirlik" (intelligibilty)'dir. Bu bağlamda okunabilirlik, parçaların birbirleriyle bağlanabilmesi yoluyla bütün hakkında çıkarım yapılması olarak tanımlanabilir. Okunabilirlik ve Bütünleşiklik mekân dizim analizinin, bir yerleşimin biçimsel özellikleri ile onun sosyo-kültürel dünyası arasındaki ilişkiyi yorumlamaya imkan veren iki temel kavramdır (Çil, 2006: 224-225).

Karşılıklı kesişen ve bütün bir boş alanı kapsayan bir dizi eksenel hat çizgisine aksiyel harita denmektedir. Eksenel bir harita, en az sayıdaki en uzun aksiyel hatları teşkil etmektir (Jiang, Claramunt, 2002: 297).

Yerleşme alanlarının temelini aksiyel haritalar oluşturmaktadır. Yerleşmede hareket eden yayanın bulunduğu noktadan etrafına baktığında en uzun görüş mesafesini bize aktarır. Bu haritalar bir yerleşmenin kamuya açık tüm açık alanlarından geçen en uzun ve en kısa doğrular çizilerek oluşturulur (Özkan Özbek, 2007: 62).

Aksiyel harita, seçilmiş bir harita veri tabanından bir bindirme olarak ayrı bir tabaka üzerine çizilir. Bu harita mümkün olan en uzun ve en az hatlardan meydana gelir. Manuel çizim prosedürü için dikkat edilmesi gereken birkaç kural vardır:

- En uzun hatla başlamak ve en kısa olanla bitirmek.

- Sonuçları etkileyebilecek “overmodelling” den kaçınmak.

- Mümkün olduğunca az hat çizilmeli; aksiyel hatların hiçbir şekilde tekrarı olmamalı.

- Tüm dışbükey alan geçilmeli ve sistemdeki tüm halklar oluşturulmalıdır.

- Bir aksiyel hat diğeri ile birleştirilmeden durdurulmamalıdır.

Ayrıca, bir bina cephesi ya da duvar gibi bir engelle karşı karşıya gelindiğinde hatların durması gerektiği de akla getirilmelidir. Eğer bir hat bir bina ile kesintiye uğrarsa, ya da örneğin bir hat bir diğer hatla herhangi bir objenin bulunduğu yerde iç içe geçiyorsa bu açıkça bir hatanın göstergesidir ve analitik sonucu da etkiler (Czerkauer-Yamu, 2010: 21).

Aksiyel haritalar grafik olarak da ifade edilebilir. Bu tür bir grafikteki aksiyel doğruları düğümler, doğruların kesişim noktalarını da bağlantılar gösterir. Aksiyel harita ile grafiksel yöntem arasındaki tek fark şehirsel alanların benzer özelliklerinin farklı bir şekilde gösterilmesidir.

Serpme grafiğinin şekline bakılarak alanın kavranabilirlik derecesi görülebilmektedir. Eğer noktalar 45 derecenin altında sağ alttan sol üste doğru düz çizgide gidiyorsa, alan hem birbirine bağlı, hem de bütünleşmiş yapıdadır. Hillier’e göre bu durumda “sistem neredeyse mükemmel olarak kavranabilirdir (Hillier, 1996: 148-149). Kümelenmiş noktalarla temsil edilen lokal alan, “kavranabilir”dir. Eğer bu kümelenme için regresyon çizgisi daha dik ise, tüm sistem içinde, aynı zamanda global ve lokal bütünleşme güçlü bir korelasyon gösterir. Bu etki, grafik üzerindeki alanı temsil eden noktaların kümelenme görünümlerinden okunur. Şekil 15’de sistem içindeki her alanda global bütünleşme varken, lokal bütünleşmenin de olduğu görülmektedir Şekil 15’deki grafikteki gibi noktalama yoğun değilse, lineer dağılım formu göstermiyorsa, global bütünlük içindeki lokal alanın “kavranabilir” olmadığı tanımlanmaktadır. (Kim, 2000: 21).

Şekil 15. Kavranabilir Sistem (Soldaki Grafik), Kavranamayan Sistem (Sağdaki Grafik)

Mekân dizim analizi, geometrik olandan ziyade topolojik bir düzlemde mekân organizasyonunu okumamızı sağlamaktadır. Bu düzlem, biçimin gerisinde mekânsal dokuyu oluşturan sosyal mantığı anlamak için kurulmuştur. Konut dışındaki uygulama alanları şu başlıklar altında sıralana bilir:

- Şehirlerin karmaşık fiziksel yapılarını tanımlama;
- Yaya hareketi ve şehirsel doku ilişkisini anlama ve buna bağlı olarak yeni tasarımlarda alternatiflerini karşılaştırma;
- Yine yaya hareketlerinin incelenmesine bağlı olarak yol bulma ve mekânın okunabilirliği;
- Gösteri merkezleri, müze, hastane gibi karmaşık fonksiyonlu yapılarda hareketin organizasyonunu çözümleme ve planlama
- Herhangi bir yapı ve aktivite için yapım öncesi yer seçiminde ve eklenen yapının hareketin organizasyonu bağlamında şehre etkisini kestirim;
- Suç-Mekân ilişkisini anlama;
- Ortak kullanım alanlarına ulaşabilirlik
- Sosyal bağlamda, mekâna ilişkin mahremiyet, kontrol ya da sosyal hiyerarşiyi kavrama;
- Bir mekânın ya da bir yerin içe kapalılık-dışa açıklık bağlamında irdelenmesinde.

Bütün bu başlıklar, mekânın işlerliğinin altında yer alabilir; bu yüzden de, işlev dediğimiz olgunun içini doldurduğu için de mekân dizim analizi dikkate değerdir (Çil, 2006: 220).

Mekân dizim analizi yönteminde kullanılan bazı gözlem yöntemleri de mevcuttur. Bu gözlem yöntemlerinden birisi "Gate Count" (kapı sayımı) yöntemidir.

"*Gate Count*" (kapı sayımı) yöntemi gözlemcinin hareket eden insan ve araçların sayısını bulmak istediğinde kullandığı bir yöntemdir (Can, 2014: 133).

Bir diğer gözlem yöntemi ise "*Traces*" (iz sürme) yöntemidir. Bu yöntem genel olarak yayaların yürüyüş davranışlarını inceler. Özellikle, kendilerini bir mekân içerisinde nasıl yönlendirdiklerini veya hangi yolları daha çok tercih ettiklerini incelemek için kullanılır.

Snapshots (aktivite haritası) yöntemi ise; mekân kullanımı ile ilgili bilgi veren tekniktir. Burada gözlemci iç mekân veya kamusal mekânlardaki aktiviteleri belirli

simgesel kodlar aracılığı ile haritaya işler, gate counts'da olduğu gibi gözlenen kişiler yine kategorilere ayrılarak, mekân kullanım şekillerine göre haritaya işlenir (Can, 2014: 133-134).

Bu yöntemler dışında teknolojik gelişmelerle birlikte çalışma alanının kamerayla görüntülenmesi veya fotoğraflama yöntemi de kullanılmaya başlanmıştır.

8.4. Nevşehir'in Mekansal Algısının ve Okunabilirliğinin Tespiti

Çalışmanın bu bölümünde Nevşehir'in cadde ve sokaklarının hiyerarşik dizilimi lokal ve global ölçekte analiz edilerek değerlendirilmiştir. Bu kapsamda önce aksiyel haritaların global ve lokal analizleri yapılmış daha sonra ise segment haritaların global ve lokal analizleri yapılmıştır.

Yapılan analizler içerisinden ise bütünleşme (İntegration) ve tercih edilebilirlik (choice) durumları göz önüne alınarak haritalar üretilmiştir. Üretilen haritalar birbirleriyle kıyaslanarak mekanın algısallığı ve okunabilirliği hakkında bir sonuç fikri oluşturulmuştur.

Mekan dizim yönteminde şehirlerin geometrik yapılarını incelemeye olanak sağlayan en önemli teknik "aks haritası"dır. Aks haritası, şehrin mekansal yapısının bir temsili olarak en uzun ve en az sayıdaki doğrulardan oluşur ve erişilebilir tüm mekanları ifade eder.

Yapılan araştırmalar insan hareketlerinin en kısa güzergahları değil, en az açı değişikliği prensibini takip ettiğini göstermektedir. Bilişsel bilimler araştırmalarına göre, insanların çevrelerini nasıl algıladığı, gezinti esnasındaki açı değişiklikleri ile çok ilgilidir. Bu durum, insanların mesafeleri hesaplarken çevrelerini modellemek için "açısal geometrik model" kullandıkları şeklinde açıklanabilir. Bu sebeple segment analizi geliştirilmiştir.

Segment haritaları ve aks haritaları arasındaki en büyük fark, aks haritalarında kesişim noktalarından sonra kalan artık çizgilerdir. Bu çizgiler ayıklandıktan sonra yapılan hesaplar, segment analizleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir (Özer, 2014: 54-59).

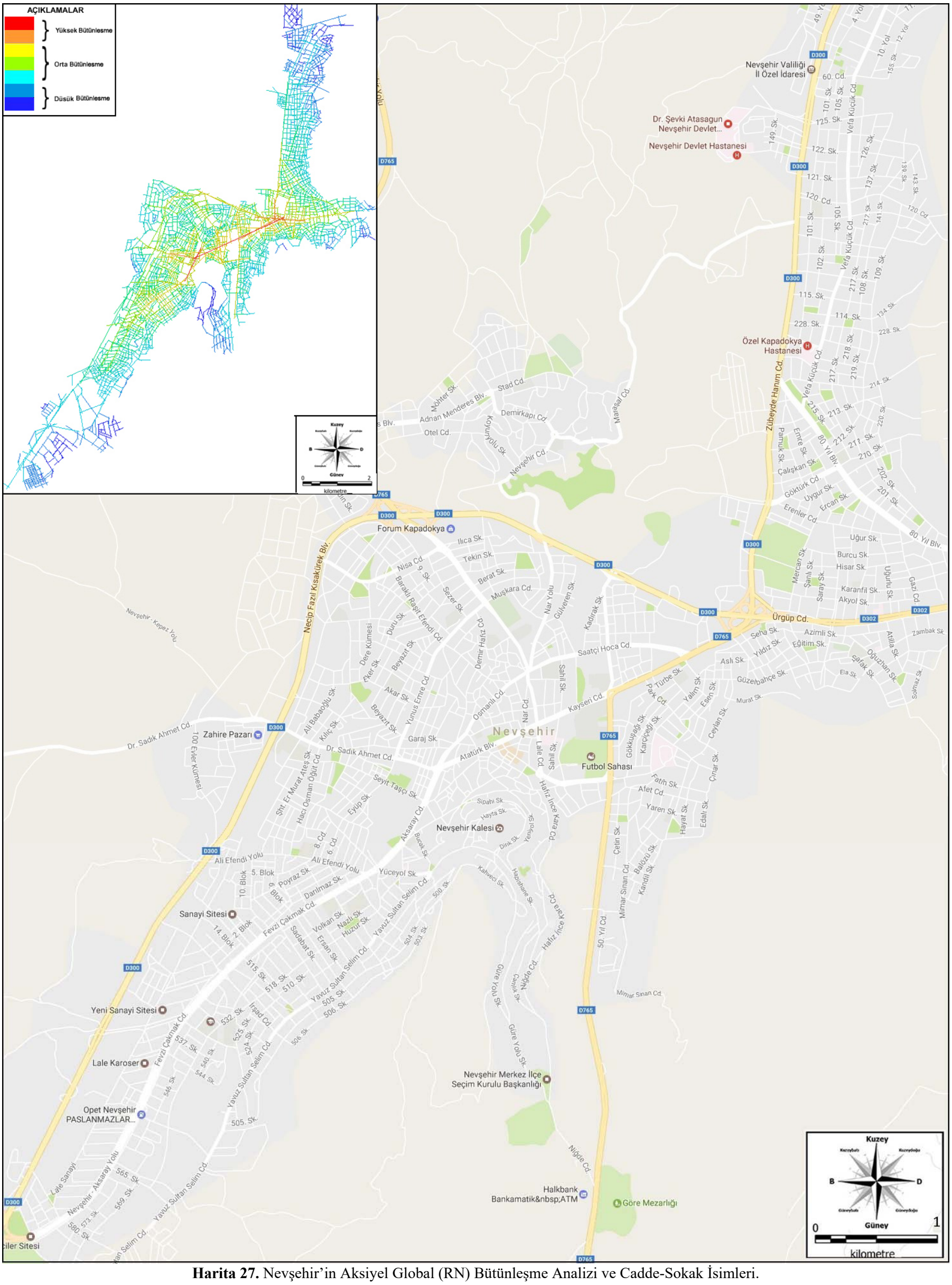
Bütünleşme (integration), her bir segmentin, belirlenen yarıçap içindeki tüm diğer segmentlere ne kadar "yakın" olduğunu, dolayısıyla her bir segmentin, diğer segmentlerden ne kadar erişilebilir olduğunu ölçmektedir. Bir segmentin ne kadar erişilebilir olduğu, o segmentin "hedef noktası" olarak ne kadar potansiyel taşıdığını göstermektedir. Bu durumda, bütünleşme değerinin "hedef potansiyeli"ni ölçtüğü söylenebilir. Bu potansiyel, yönelen hareket (to-movement) olarak da bilinmektedir.

Tercih (choice) ise her bir segmentin, belirlenen yarıçap içinde, en az açısal değişim kuralıyla belirlenen güzergahlar üzerinde yer alıp almadığını, dolayısıyla, içinden geçme (through-movement) potansiyelini ölçmektedir (Hillier, 2008: 2). Bu bilgiler ışığında Nevşehir'le ilgili üretilen haritaları ve sonuçlarını değerlendirecek olursak:

Nevşehir'in aksiyel haritasından elde edilen global bütünleşme haritasını incelediğimizde Aksaray caddesinden başlayarak Atatürk Bulvarı, Kayseri caddesi ve Ürgüp caddesi hattının, haritada kırmızı renkle temsil edilen bütünleşme derecesi en yüksek olan yollar olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yine Aksaray caddesiyle Osmanlı caddesinin kesişme noktası ve D 300 karayoluyla Aksaray caddesi-Osmanlı caddesinin kesişme noktasına bağlanan Dr. Sadık Ahmet caddesi şehrin diğer bütünleşikliği yüksek caddelerini oluşturmaktadır.

Şehrin içerisinden geçen D300 ve D765 otoyollarının ise ikinci dereceden bütünleşik yollar olduğunu söylememiz mümkündür. Özellikle D 302 karayolu ve Ürgüp Caddesi ikinci dereceden bütünleşit yolları temsil etmektedir. Ürgüp caddesi ve çevresi aslında hem geniş hem de düz bir otoyoldan oluşmaktadır. Buna rağmen bütünleşme değerinin düşük çıkmasında, döner kavşakların düğüm noktasının tam da bu noktada birleşmesi önemli bir rol oynamıştır.

Aksiyel analize göre şehrin en güneyine ve en kuzeyine doğru gidildikçe, cadde ve sokakların yalıtılmış olduğu, yani bütünleşme değerlerinin düştüğü gözlenmektedir özellikle 2000 evler mahallesi ve Mehmet Akif Ersoy mahallesi, bütünleşik değeri en düşük caddeleri olan mahalleleri oluşturmaktadır. (Harita 27).

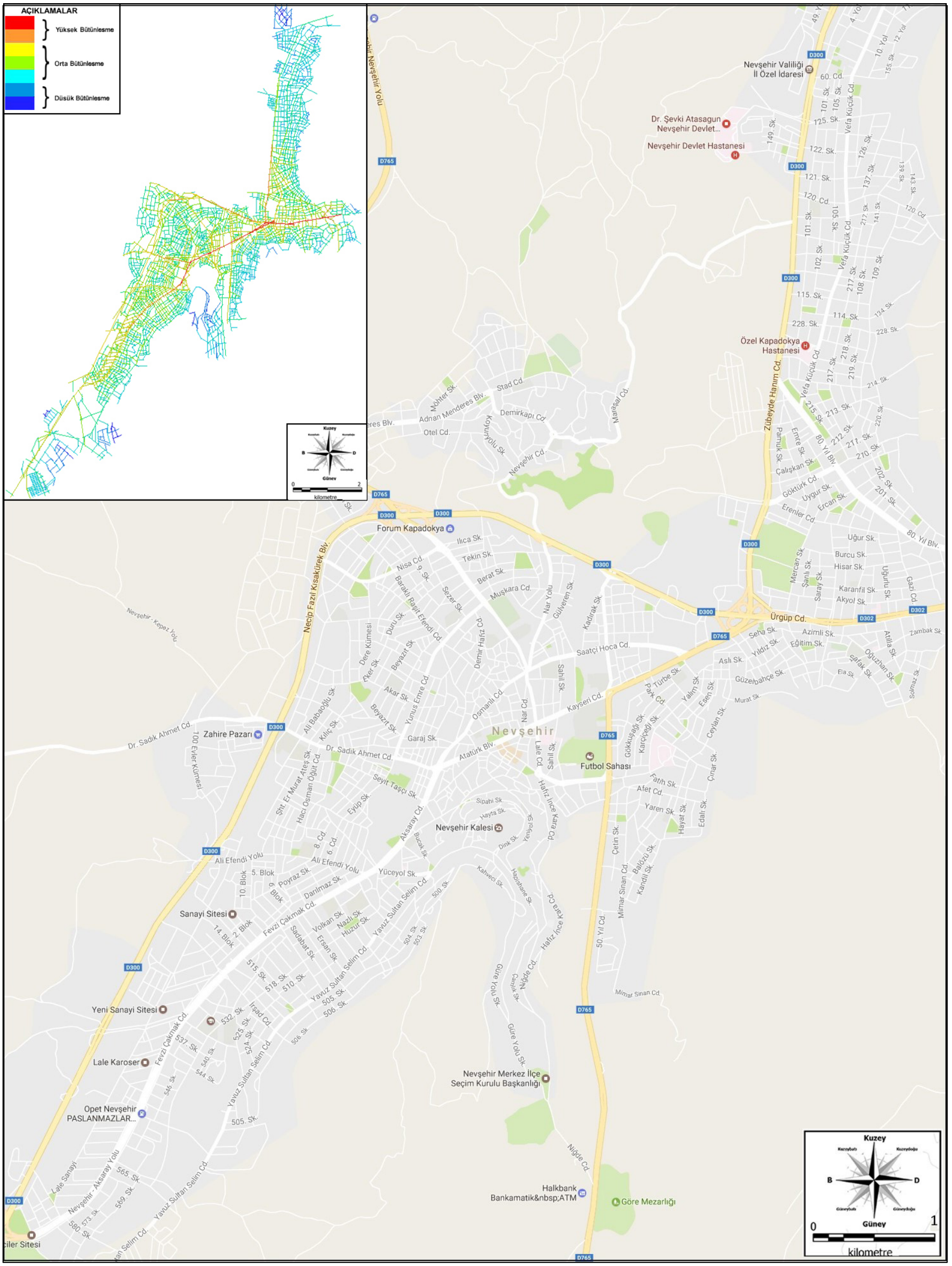
Harita 27. Nevşehir'in Aksiyel Global (RN) Bütünleşme Analizi ve Cadde-Sokak İsimleri.

Bütünleşme değeri yüksek olan caddelerin etrafındaki yol güzergahlarının ise orta derecede bütünleşme değerine sahip oldukları görülmektedir.

Segment analizi sonucu üretilen global bütünleşme haritasında ise, şehrin genelinde bütünleşme değeri bakımından bir yükselme görülmektedir. Özellikle D300 karayolunun bütünleşme değeri yükselmiş ve D300 karayolundan şehre girişi sağlayan Nevşehir-Aksaray yolu ve Fevzi çakmak caddelerinin de bu kapsamda bütünleşme değerleri artmıştır. Aksiyel haritada sarı renkle temsil edilen bu yollar segment haritasında turuncu renkle gösterilmiştir. Ayrıca bu bağlamda bütünleşme değeri en yüksek olan Atatürk Bulvarı, Kayseri caddesi ve Ürgüp caddesi hattının devamı niteliğinde olan bu caddeler de bütünleşme değeri bakımından bir süreklilik arz etmiştir. Esas olarak bu süreklilik şehirde bir bütünlük sağlaması bakımından daha doğru bir sonuç olmuştur (Harita 28).

Yani şehre, güney batıdan girişin sağlandığı D 300 karayolundan ayrılan Nevşehir-Aksaray yolundan başlayarak şehrin içini kat eden ve şehri doğudan terk eden D302 karayolunun birleştiği hat şehrin bütünleşme değeri en yüksek hattını oluşturmaktadır. Yani şehre dışardan gelen misafirlerle, şehirde yaşayan insanların karşılaşma olasığının en yüksek güzergahın, Nevşehir-Aksaray yolu ve Fevzi çakmak caddesi, Aksaray caddesi, Atatürk bulvarı, Kayseri caddesi, Ürgüp caddesi ve D302 karayolu güzergahı olduğu şeklinde bir yorum yapmak hiçte yanlış bir yaklaşım olmaz.

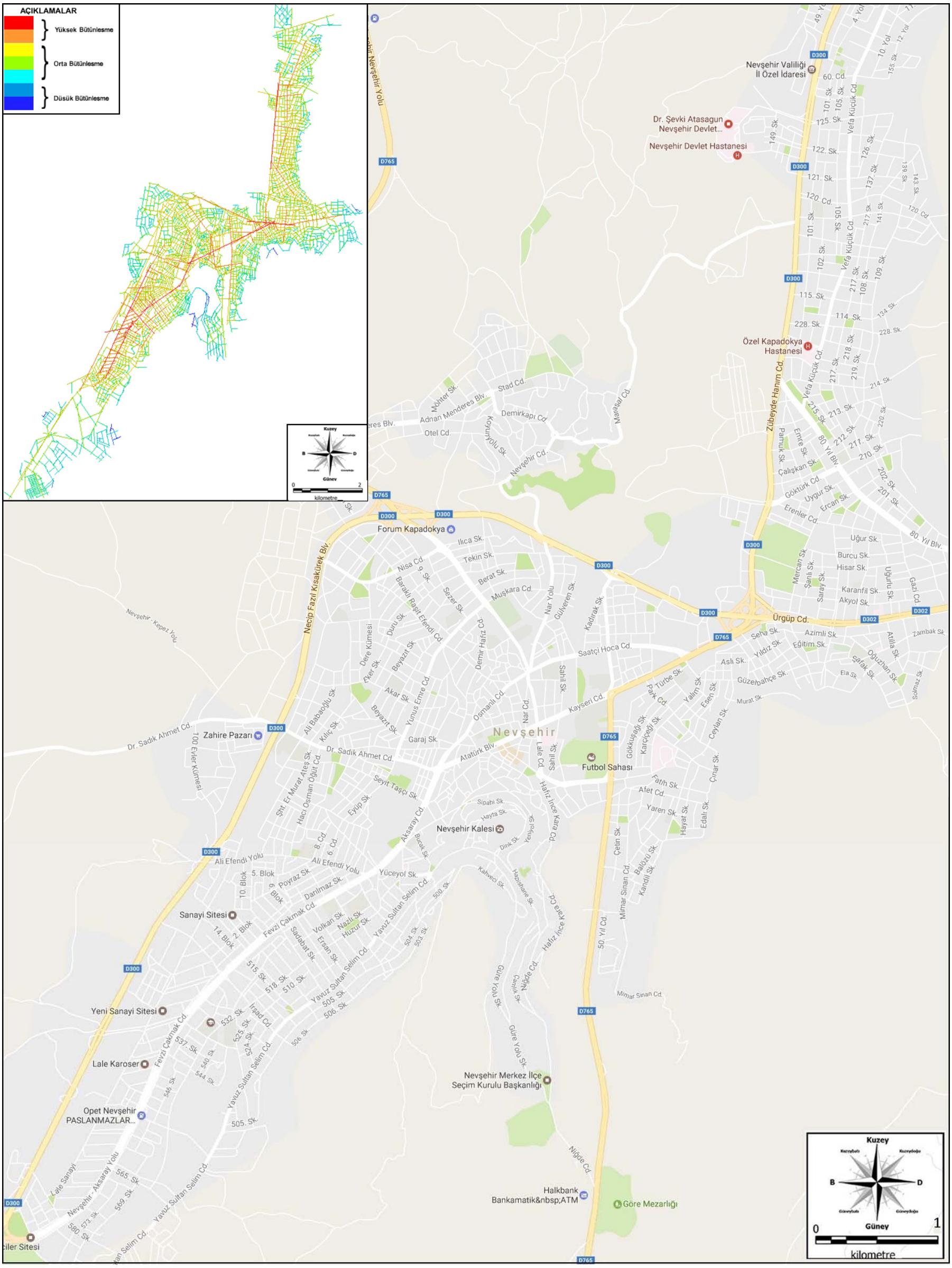
Yine aksiyel haritada olduğu gibi, ikinci dereceden bütünleşik caddeler ise daha çok şehirlerarası karayoluyla şehir merkezindeki bütünleşik değeri en yüksek olan caddelerle bağlantı kurulmasını sağlayan tali güzergahlardır. Bu caddelerin başında D 300 karayoluyla, Nevşehir-Aksaray yolu, Fevzi çakmak caddesi, Aksaray caddesi, Atatürk bulvarı, Kayseri caddesi, Ürgüp caddesi güzergahını birbirine bağlayan Aliefendi yolu, Dr. Sadık Ahmet caddesi ve Mustafa Parmaksız caddeleri gelmektedir.

Harita 28. Nevşehir'in Segment Global (RN) Bütünleşme Analizi ve Cadde-Sokak İsimleri.

Elde edilen bu analizlerin temel sonuçları şöyledir; aksiyel ve segment global bütünleşme haritaları aslında bir şehre dışardan gelen insanlarla, o şehirde yaşayan insanların birbirleriyle karşılaşma ihtimallerinin yüksek olduğu cadde ve sokakları ölçmektedir. Aynı zamanda şehirdeki cadde ve sokakların birbirleriyle olan bağlantılarının ölçüldüğü bu sistem, şehrin yalıtılmış ve bütünleşik sokaklarını hiyerarşik bir sıraya dizmektedir. Bu kapsamda şehirdeki özellikle kuzey ve güneyde bulunan mahallelerin bütünleşmelerinin global ölçekte düşük olduğu sonucuna varılır. Aynı zamanda D300 karayolunun şehirler arası bir güzergah olması ve şehir sokaklarıyla bağlantısının zayıf olması, insanların karşılaşma ihtimalinin ikinci dereceden yüksek olduğu alanlar olmasına sebep olmuştur.

Oysaki Nevşehir-Aksaray yolu, Feyzi Çakmak caddesi, Atatürk Bulvarı, Kayseri caddesi ve Ürgüp caddesi güzergahı, şehrin ortasından geçmesi ve şehrin sokaklarıyla bağlantılarının güçlü olması sebebiyle şehir dışından gelen misafirlerle, Nevşehir'de yaşayan insanların karşılaşma olasılığının en yüksek olduğu caddeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

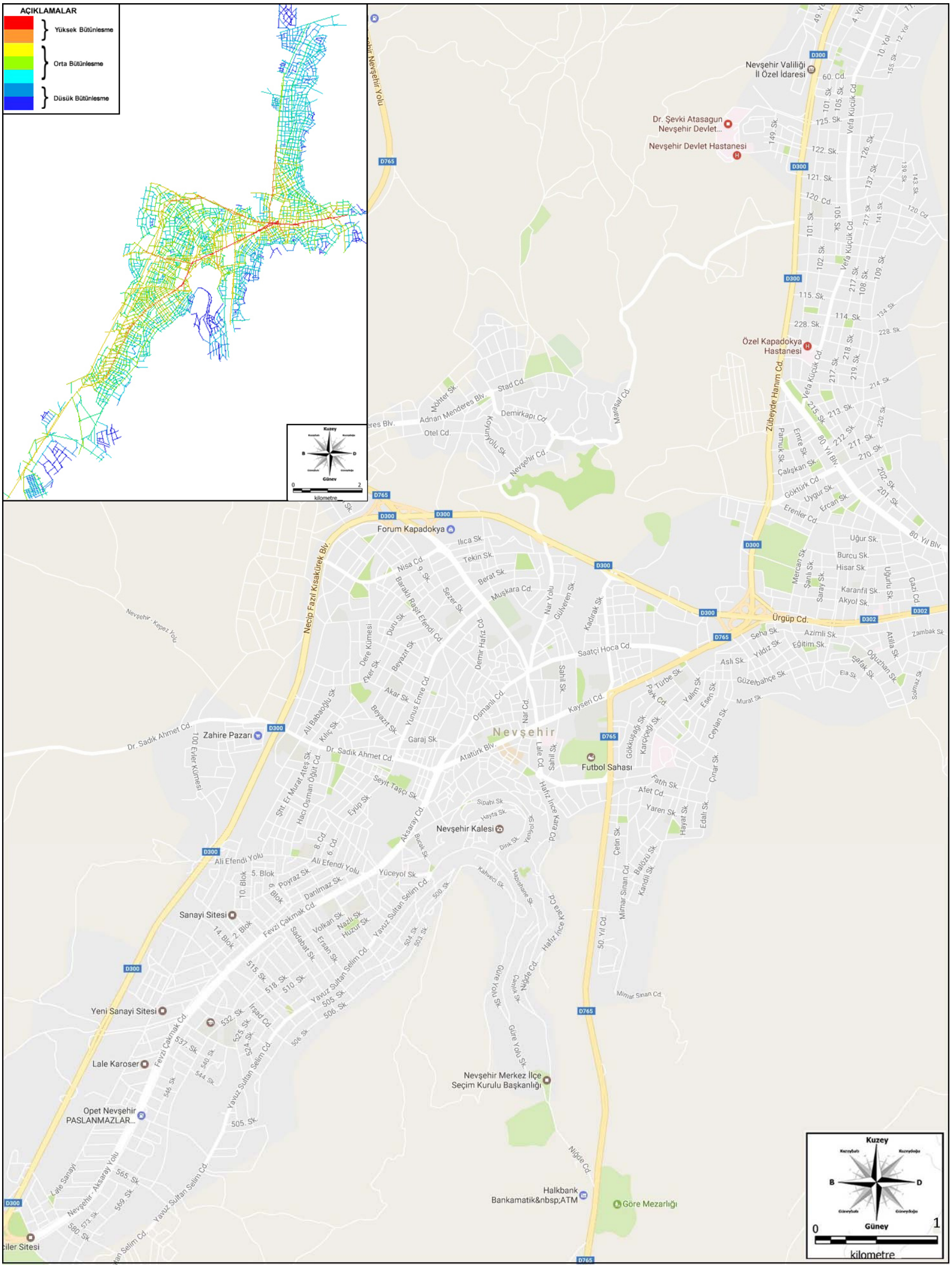

Harita 29. Nevşehir'in Aksiyel Lokal (R3) Bütünleşme Analizi ve Cadde-Sokak İsimleri.

Lokal bütünleşme analizinde şehrin genelinde bütünleşme değeri olarak bir yükselme söz konusu olmuştur. Global bütünleşme analizinde bütünleşme değeri yüksek olan caddeler bu niteliklerini lokal bütünleşme analizinde de korumuştur fakat alansal olarak iki farklı ünite dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki güneyde bulunan Lale Sanayi sitesinin kurulmuş olduğu yer, diğeri ise kuzeyde bulunan Güzelyurt ve 15 Temmuz (Ragıp Üner) mahallelerinin içerisinde kalan alandır.

Lale Sanayi'nin bulunduğu alan ızgara sistemiyle kurulmuş bir alandır. Sanayinin kuzey ve güneyinde uzun iki yol güzergahı ve bu güzergahları birbirine bağlayan çok sayıda tali yol bulunmaktadır. Ayrıca şehirle de bağlantıları bulunan bu ana güzergahların varlığı Lale Sanayi'yi lokal ölçekte bütünleşme değeri en yüksek olan mekanlar içerisine dahil etmiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere lokal bütünleşme değeri yüksek olan bir diğer alanın ise şehrin kuzeyde bulunan Güzelyurt ve 15 Temmuz (Ragıp Üner) mahalleleridir. Şehrin bu alanındaki lokal bütünleşme değerinin yüksek çıkmasında, D300 karayolunun varlığı ve bu karayoluna mahallerden sıkça bağlanan tali güzergahların yoğunluğunun da payı büyüktür. Ayrıca D302 Nevşehir-Kayseri karayoluyla D300 karayolunu birbirine bağlayan 80. Yıl bulvarının lokal bütünleşme değeri oldukça yüksektir. Yine D 300 karayolunan paralel bir şekilde ilerleyen Vefa Küçük caddesi de bütünleşme değerinin yüksek olması bakımından dikkat çeken bir diğer güzergahtır. (Harita 29).

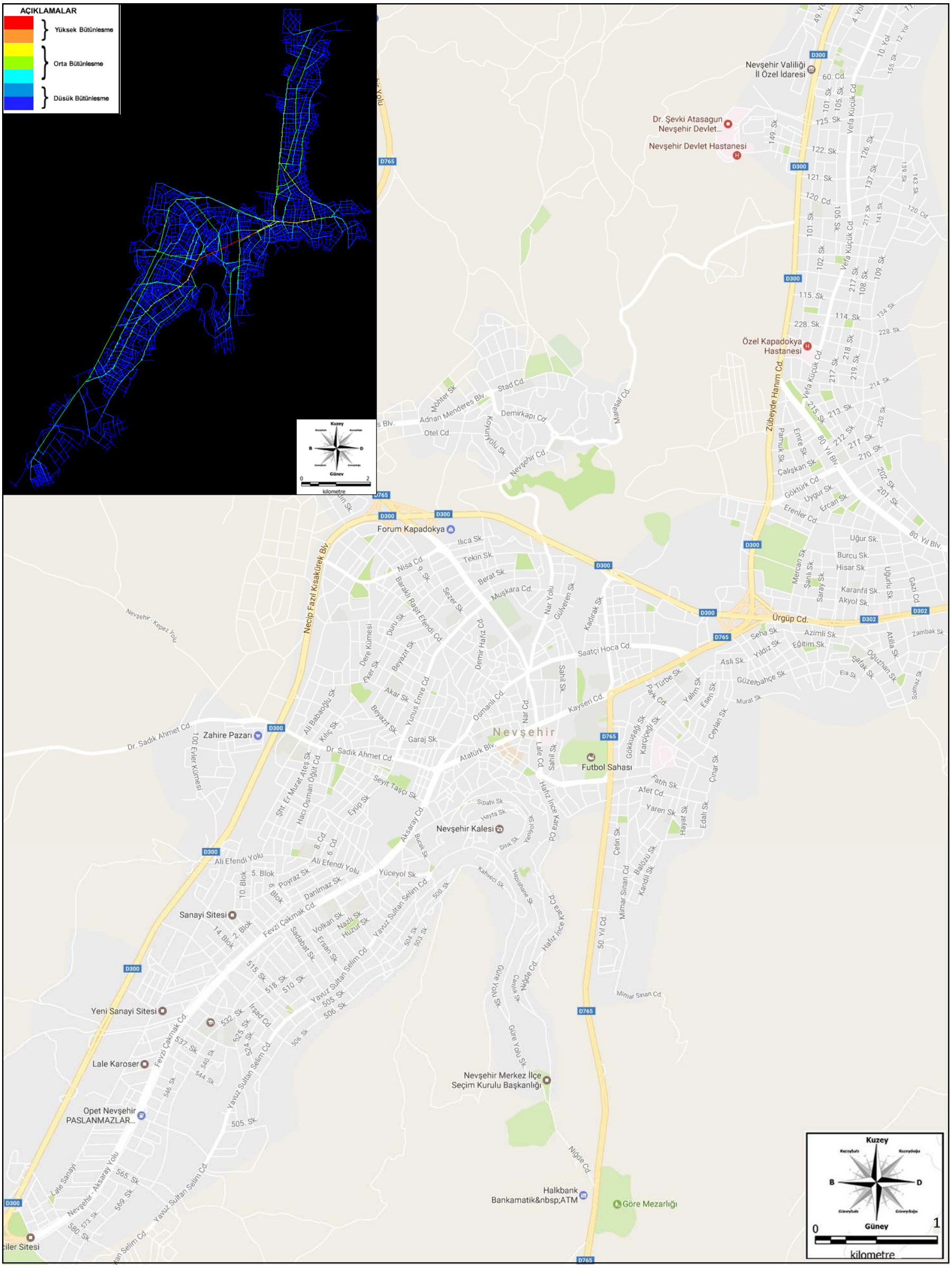

Harita 30. Nevşehir'in Segment Lokal (R3) Bütünleşme Analizi ve Cadde-Sokak İsimleri.

Yarıçap segment analizinde ise sonuçlar aksiyel analiz sonuçlarından oldukça farklıdır. Açısal hesaplamaların dahil edildiği bu analizde şehrin bütünleşme değerinde toplu olarak bir düşüş gözlenmektedir. Segment analizine göre lokal ölçekte bütünleşme değeri en yüksek olan cadde ve sokaklar Fevzi Çakmak, Aksaray caddesi, Atatürk bulvarı, Kayseri ve Ürgüp caddeleri boyunca ilerleyen hat olarak görülmektedir (Harita 30).

Lokal aksiyel analizde bütünleşme değeri yüksek olarak görülen Lale Sanayi segment analizinde bütünleşme değeri üçüncü dereceye kadar gerilemiştir. Çünkü ızgara sistemi açısal değer bakımından önem arz etmemektedir (Harita 30).

Lokal analizin yani yarıçap analizinin temel amacı, şehirde yaşayan insanların, şehir içerisinde birbirleriyle karşılaşma olasılığının yüksek olduğu yerlerin tespit edilmesidir. Bu kapsamda aksiyel analizde yüksek lokal bütünleşme değerine sahip olan Lale Sanayi aslında özel bir mekanı temsil etmektedir. Yani bu alanı sadece ya işyeri sahipleri ya da orada bir hizmet almak için bulunan insanlar kullanmaktadır. Bu sebeple Lale Sanayi'nin lokal bütünleşme değeri yüksek çıkmış olsa da aslında kullanım amacı bakımından insanların sosyal olarak pek tercih ettikleri bir mekan değildir. Bu sebeple lokal ölçekte segment analizinin verdiği sonuçların, aksiyel analize oranla daha tutarlı olduğunu söylememiz mümkündür. Ayrıca her iki analizde de en yüksek bütünleşme değerine sahip olan Atatürk ve Kayseri caddeleri şehrin merkez kısmını oluşturmakta ve insanlar tarafından sıkça kullanılan mekanların en başında gelmektedir. Şehirsel saçaklanmanın yoğun olduğu, şehrin kuzey ve güneyinde bulunan cadde ve sokaklar ise Nevşehir'deki en yalıtılmış alanları oluşturmaktadır.

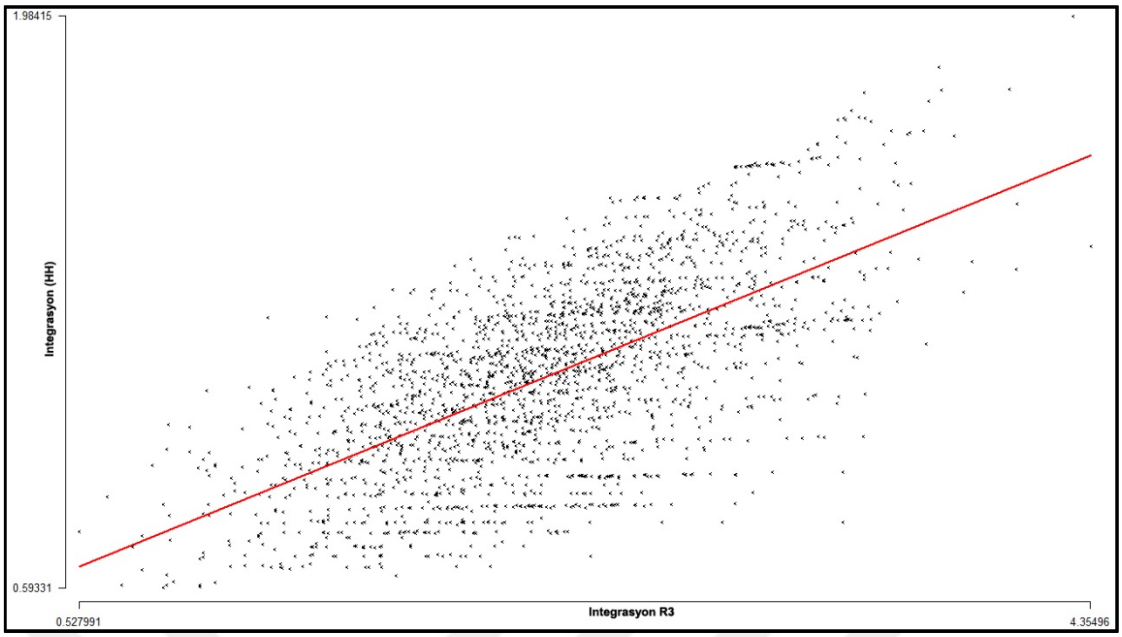
Harita 31. Nevşehir'in Segment Tercih Edilebilirlik Analizi ve Cadde-Sokak İsimleri.

Tercihedilebilirlik bakımından ise Nevşehir'de yine şehirler arası D300, D302 ve D765 karayolları ikinci dereceden tercih edilen caddeler arasındayken, yapılan bütün analizlerde sürekli yüksek bütünleşme değeri gösteren Fevzi Çakmak, Aksaray caddesi, Atatürk bulvarı ve Kayseri caddeleri ise birinci dereceden tercih edilen güzergahları oluşturmaktadır.

Yukarıda bahsedilen ana akslar dışında ise güneyden başlayarak; D300 karayolunu Fevzi Çakmak ve Yavuz Sultan Selim caddesiyle kesiştiren İrşat caddesi, yine D300 karayoluyla Aksaray caddelerini birbirine paralel bir şekilde bağlayan Dr. Sadık Ahmet caddesi, üçüncü dereceden tercih edilebilir caddeler arasındadır. Şehrin orta kesimine gelindiğinde ise ana caddeleri birbiriyle kesiştiren kısa hatların yerini, şehri kuzey-güney doğrultusunda kesiştiren cadde ve sokaklar önem kazanmaktadır. D300 karayoluyla D765 karayolunu kesiştiren Damat İbrahim Paşa Bulvarı buna en güzel örneklerden birini temsil etmektedir. Ayrıca Mustafa Parmaksız Caddesi, yine D300 karayolunu şehrin en yüksek bütünleşme değerine sahip olan merkezi iş sahasının yer aldığı Kayseri caddesine bağlayan tercih edilebilirliği yüksek caddelerden birini oluşturmaktadır (Harita 31).

Şehrin kuzeyinde ise Güzelyurt, 15 Temmuz (Ragıp Üner) ve 2000 Evler mahalleleri boyunca ilerleyen ve D300 karayoluna paralel bir güzergah izleyen Vefa Küçük caddesi Nevşehir'in tercih edilebilirliği yüksek caddelerinden bir diğerini oluşturmaktadır. Ayrıca vefa Küçük Caddesine paralel, D300 karayolunu Güzelyurt ve 15 Temmuz (Ragıp Üner) mahallelerinin batısına bağlayan Çalışkan sokak, 212. Sokak ve devamındaki 109. Sokak bir diğer tercih edilebilirliği yüksek olan sokakları oluşturmaktadır (Harita 31).

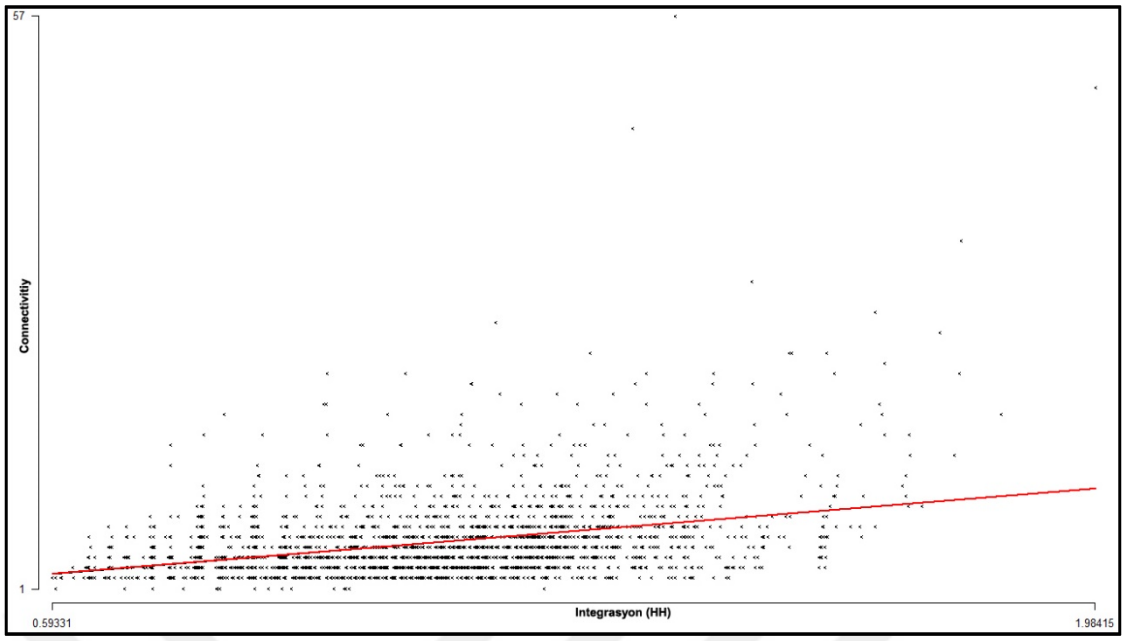
Nevşehir'in global ve lokal bütünleşme (İntegration) serpme grafiğini incelediğimizde şu sonuçla karşılaşırız; bütünleşme grafiği çizgisi 45º'den daha büyük bir açı oluşturmuştur. Açı çizgisi lokal bütünleşme kısmına daha yakın bir seyir göstermiştir. Bu durumda lokal bütünleşmenin global bütünleşmeye göre daha güçlü olduğunu söylemek mümkündür. Yani şehirde yaşayan insanların şehri okumaları ve algılamaları daha kolaydır. Dışarıdan gelen ziyaretçilerin ise şehri okumaları çok zor olmamakla birlikte algılamaları bakımından biraz zorluk çekilebileceğini söylemek mümkündür.

Grafik 27. Nevşehir'in Global ve Lokal Bütünleşme (İntegration) Değerinin Karşılaştırmalı Serpme Grafiği

Serpme noktalarının açı çizgisi etrafında toplanmış olması şehrin tümünde bütünleşmenin güçlü olduğunun kanıtıdır. Fakat serpme noktaları grafik 26'da görüldüğü üzere global bütünleşme kısmında açı çizgisine daha yakındır. Bu durum şehrin global ölçekte daha bütünleşik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Grafik 27)

Şehrin bağlantısallık ve bütünleşme değerlerinin karşılaştırıldığı grafik ise şöyledir; bu grafikteki açı çizgisi 45º'den oldukça büyük bir açı oluşturmuştur. Açı çizgisi bütünleşme değerlerine oldukça yakındır ve aynı ölçekte bağlantısallıktan uzaklaşmıştır (Grafik 28). Bağlantısallığın zayıf olması şehirdeki cadde ve sokakların genel itibariyle kısa hatlardan meydana gelmesi sonucu oluşmuştur. Cadde ve sokakların kısa hatlar oluşturmasının temelinde ise şehrin lineer yapıda büyümesi büyük rol oynamıştır.

Grafik 28. Nevşehir'in Bağlantısallık (Connectivity) ve Bütünleşme (İntegration) Değerlerinin Karşılaştırmalı Serpme Grafiği

Yani Nevşehir'e dışardan gelen bir misafir bütünleşme değeri yüksek olan alanlar dışında yürümek istediğinde, gitmek istediği yere ulaşması zorlaşmaktadır. Bu sebeple de şehrin yapısının ziyaretçiler tarafından bir bütün olarak algılaması ve okuması güçleşmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuçlar:

Nevşehir, İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümünde, hidrografik olarak Kızılırmak Havzasında yer alan bir "***hizmet şehri***"dir. 2016 yılı itibariyle 21 mahallesi bulunan Nevşehir, 8 ilçe ve 133 köye idari merkezlik yapmaktadır. Çalışma alanını oluşturan şehir merkezi, 24,04 km²'lik bir belediye geçici hizmet sınırı alanına, 92,66 km²'lik bir belediye yönetsel alan sınırına sahiptir.

Nevşehir ve yakın çevresinin genel arazi uzanışı kuzey-güney doğrultusundadır. Şehir doğu, güney ve kuzey kısmından doğal faktörlerle sınırlandırılmıştır. Doğusunda Oylu ve Aşıklı Dağları bulunan şehrin güneyinde Kahvecidağı Tepe bulunmaktadır. Oylu dağı ve Kahvecidağı Tepeyi birbirinden ayıran Göre Çayı vadisi, Nevşehir'le Göre'yi birbirine bağlarken, şehrin kuzeyindeki Karaağaç Dere vadisi Nevşehir'le Nar kasabasını birbirinden ayıran doğal bir sınır olma özelliği taşımaktadır.

Çalışma sahası, İç Anadolu bölgesinde "*Kapadokya*" olarak adlandırılan alanın merkezinde bulunmaktadır. Çalışma alanının yakın çevresi ve şehrin kurulmuş olduğu morfolojik birim, bölgedeki volkanik olayların karakteristik bir sonucu olarak oluşmuştur. Bölgedeki en önemli jeolojik unsur Anadolu'daki Neojen- Kuvaterner volkanik kuşaklarından biri olan, yaklaşık 250-300 km uzunlukta ve KD-GB doğrultulu Kapadokya Volkanik Alanı veya Kapadokya Volkanik Kompleksi (KVK) olarak adlandırılan yerdir. KVK'nin oluşumu ve gelişimi Neo-Kuvaterner döneminde Arap ve Avrasya plakaları arasındaki çarpışmaya bağlanmaktadır. Elde edilebilen arazi ve yaş verileri, Kapadokya Bölgesi'nde volkanik aktivitenin Neojen' den günümüze kadar büyük bir kesinti olmadan sürdüğüne işaret etmektedir..

Nevşehir içerisinde bulunduğu bölgenin genel iklim özelliklerini yansıtmaktadır. Nevşehir'de ocak ayından başlayarak sürekli bir sıcaklık yükselmesinin temmuz ayına kadar sürdüğü, ağustos ayından başlayarak, aralık ayına kadar sıcaklığın düzenli bir şekilde azaldığı görülmektedir. Araştırma sahasının yıllık ortalama sıcaklığı 10.6 ºC'dir.

Nevşehir'de yıl içerisindeki en düşük sıcaklık değeri -0.2º ile ocak ayında görülürken, en yüksek sıcaklık ise 21.3º ile ağustos ayında görülmüştür. Nevşehir'de yıllık ortalama donlu gün sayısı 83.4'tür. Don olayı eylül ayında başlayıp mayıs ayında sona ermektedir. Nevşehir'in basınç değerleri incelendiğinde, maksimum 882.8 mb. ile aralık ayında, minimum ise 868.7 mb. ile şubat ayında ölçüldüğü görülmektedir. Nevşehir'in hakim rüzgar yönünün güney güneybatı - kuzey kuzeydoğu yönünde olduğu

görülmektedir. Bunun yanı sıra en düşük frekanslara sahip yönler ise doğu ve kuzeybatıdır. Bu durumun oluşmasında şehirdeki fiziki faktörlerin etkili olduğu açıkça gözlenmektedir.

Nevşehir'in yıllık ortalama yağış miktarı 422.9 mm.'dir. Bu değere göre Nevşehir, bozkır (yarı kurak) ile yarı nemli alanların geçiş sınırı üzerindedir. Çalışma alanındaki yağış miktarları mevsimsel olarak değerlendirildiğinde, en yağışlı mevsimin ilkbahar mevsimi olduğu görülmektedir. En yağışlı mevsimin ilkbahar olmasında, mayıs ayının yağış ortalaması yüksekliğinin etkisi büyüktür. Mayıs ve kısmen haziran aylarında yöreye "*kırkikindi yağmurları*" bol yağış bırakır. Nevşehir ve çevresinde ilkyaz döneminde bile yağışın az olmayışının sebebi de bu yağışlardır. Kış mevsiminde ise İç Anadolu Bölgesi'nde kar yağışının başlama tarihi genellikle kasım ayıdır. Nevşehir'de kasım ayından başlayarak, nisan ayına kadar kar yağışları görülür. De Martonne formülüne göre Nevşehir, "yarıkurak-yarınemli" sınırı arasındadır. Thornthwaite göre ise yarıkurak, birinci derecede mezotermal, su fazlası yok veya pek az, kontinental bir iklim tipine sahiptir.

Nevşehir İli'nin en önemli akarsuyu Her mevsim su taşıyan Kızılırmak'tır. Kızılırmak'a irili ufaklı çoğu Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında kuruyan, çok sayıda dere katılmaktadır. Çalışma alanı içerisinde ve yakın çevresinde Genç, Karaağaç, Göre ve Oylu suları devamlı akarsuları temsil etmektedir. Akarsular dışında yaz kuraklığının etkisini azaltmak adına özellikle sulama yapmak için çok sayıda kuyu açılmıştır. Çalışma alanı ve yakın çevresinde birçok kaynak suyu ve havuzlar yer almaktadır.

Nevşehir ve yakın çevresinde en fazla yayılış gösteren toprak türü Regosoller bir diğer ismiyle iskelet topraklardır. Bu toprak türü yumrulu bitkilerin üretilmesine oldukça elverişlidir. Nevşehir'de Regosollerden sonra en fazla yayılma alanı gösteren toprak türü Kahverengi Topraklardır. Kahverengi Topraklara çalışma alanında Regosollerin içerisinde parçalar halinde rastlanır. Bu toprak türleri dışında çalışma alanında dört farklı toprak türü daha (Kırmızımsı Kahverengi Topraklar, Kireçsiz Kahverengi Topraklar, Alüvyal ve Koluvyal Topraklar) bulunmaktadır.

Nevşehir Türkiye'de orman varlığı bakımından en az araziye sahip iller arasındadır. Çalışma alanı içerisinde ormanlık sahalar tahrip edilmiştir. Bu sebeple ormanlık alandan ziyade fundalıklar mevcuttur. Bu alanlar şehrin doğusundaki Oylu Dağı'nın batı eteklerinde ve kuzeyde Üniversite'nin kurulmuş olduğu alanın çevresinde yeralır.

Kapadokya Bölgesi'ni tarihi süreç içerisinde üç ana dönemde incelemek mümkündür. Birinci dönem paleolitik, neolitik ve antik dönemlerdir. İkinci dönem Roma-Bizans dönemleri, son dönem ise Türk dönemidir. Şehrin eski isminin "*Nyssa*" olduğu ileri sürülmektedir. Ancak Nyssa'nın yerinin bugünkü Nevşehir'e mi yoksa Nar'a mı tekabül ettiği tam olarak bilinmemektedir. Bölgenin Osmanlı idaresine girmesinden sonra şehrin yerinde "*Muşkara*" adlı bir köyün mevcudiyetinden söz edilmektedir. Asurluların "*Katpatuka*" adını verdiği bölge, Persler döneminde "*Kapadokya*" adını almıştır. XVIII. yüzyılda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazam olmasıyla birlikte Muşkara'nın tarihinde değişiklikler başlamıştır. Sadrazam Muşkara'yı çok sayıda mimari yapılarla donatarak imar ve iskânını tamamlamıştır. Muşkara'nın İdari taksimatını da değiştirerek Niğde sancağına bağlı bir kaza haline getirmiş ve yerleşim yerinin adı yeni şehir anlamında "*Nevşehir*" olarak değiştirmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra 1924'te Niğde, yeni bir idari yapılanmada bir il olarak ortaya çıkarken Nevşehir de ilçelerinden biri olmuştur. 6429 sayılı yasa ile Nevşehir 20 Temmuz 1954 tarihinde il haline getirilmiştir.

Cumhuriyet'ten günümüze kadar Nevşehir'de toplamda 62 adet okul inşa edilmiştir. Bu okullardan 17'si İlkokul, 11'i ortaokul, 17'si lisedir. Toplamdan geriye kalan 17 okul ise anaokulu, akşam sanat okulu ve III. kademe okullarıdır. Bu ölçekte çalışma alanında 2016 yılında toplam 19 ilkokul, 15 ortaokul, 22 lise bulunmaktadır. Bahsi geçen resmi okullar dışında Nevşehir'de 13 tane özel okul vardır. Özel okullardan 2'si ilkokul, 2'si ortaokul, 9'u ise liseden oluşmaktadır. Bu okullar dışında şehirde rehabilitasyon merkezleri, okul öncesi eğitim kurumları ve özel kurslar da bulunmaktadır.

Nevşehir'de 2015 yılında 12.563 erkek, 12.362 kız olmak üzere toplam 24.925 öğrenci bulunmaktadır. Nevşehir'deki okulların en yoğun olduğu mahalle Güzelyurt Mahallesidir. Güzelyurt Mahallesinden sonra Mehmet Akif Ersoy Mahallesi ikinci sırada yer almaktadır. Mehmet Akif Ersoy Mahallesinde 9 okul bulunmaktadır. 2000 Evler Mahallesi, şehirde okul sayısı en yoğun olan üçüncü mahalledir. Nevşehir'de bahsi geçen eğitim kademeleri dışında birde üniversite bulunmaktadır. 2016 yılı itibariyle Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde 10.228 erkek, 10.610 kız olmak üzere toplam 20.838 öğrenci kayıtlıdır. Ayrıca Şehirde faal olan 3 kütüphane vardır. Bunlar; İl Halk Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi ve Üniversite Kütüphaneleridir.

Nevşehir'de sağlık hizmetleri açısından tam teşekküllü bir Devlet Hastanesi ve Devlet Hastanesi bünyesinde bir Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, 7 tane I. Basamak sağlık

kuruluşu mevcuttur. Nevşehir'de 2016 yılı itibariyle sağlık kuruluşlarında toplam 134 doktor, 366 ebe ve hemşire, 770 personel hizmet vermektedir.

Nevşehir Devlet Hastanesi'nin hizmet verdiği sahası oldukça geniştir. Bu durumun sebebi şehrin turizm bakımından tanınmış bir bölge olan Kapadokya'ya merkezlik etmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra Nevşehir'in çevresindeki büyük şehirlerde ikamet eden insanların, bazı temel sağlık hizmetlerini daha hızlı sonuç vermesi bakımından Nevşehir'de almaları, şehrin sağlık hinterlandının genişlemesine sebep olmuştur.

Araştırma sahası, ulusal ölçekte özellikle doğu-batı yönlü ulaşım sisteminin ortasında yer almaktadır. Nevşehir'in, Kayseri ve Konya gibi büyük şehirleri birbirine bağlayan bir konuma sahiptir. Büyük şehirleri birbirine bağlayan güzergahlar dışında Nevşehir'in, çevresinde bulunan Aksaray, Niğde ve Kırşehir gibi küçük şehirleri birbirine bağlayan bir köprü niteliği de vardır. Kuzey-güney yönlü bağlantı sağlayan yani Kırşehir'i Niğde'ye bağlayan D-765 karayolu, Konya'yı Kayseri'ye bağlayan D-300 karayolu ve Ürgüp, Göreme gibi turizm açısından büyük öneme sahip yerleşmelerle bağlantı kurulmasını sağlayan D-302 karayolu güzergahları Nevşehir'den geçmektedir. Ayrıca günümüzde çalışma alanıyla yakından ilgili olan Antalya-Konya-Aksaray-Nevşehir-Kayseri Demiryolu Projesi bulunmaktadır.

Nevşehir'de ticaret sektöründe toplam 4.891 işyeri bulunmaktadır. Mevcut işyerleri daha çok günlük, yeme-içme eğlence, hizmet ve Ulaşım-İletişim sektörüne yönelik mekanlardan oluşmaktadır. İş yerlerinin tamamına yakını perakende satış iş yerlerinden oluşmaktadır. Yani şehirde toptan ticaret çok fazla gelişmemiştir. Nevşehir'de aktif olarak hizmet veren bir rakı fabrikası, günümüzde sadece meyve suyu ve sirke üreten, büyük bölümü atıl vaziyette olan şarap fabrikası, iki adet ignimbirit (sarı taş) çıkarım ve işleme ocağı, dört adet de BİMS üretim fabrikası bulunmaktadır.

Nevşehir'de kuru tarım arazisinin yoğun olması ve kuraklığın varlığı, tahıl ürünlerinden en fazla arpa ve buğdayın yoğun bir şekilde yetiştirilmesine sebep olmuştur. Tahıl ürünlerinin yanı sıra çalışma alanında hayvan yemine yönelik üretimin son yıllarda arttığı gözlenmiştir. Bu artışta devlet desteği belirleyici olmuştur.

Çalışma alanında ihtiyaca yönelik birçok sebze türü yetiştirilmektedir. Bu ürünler arasından en dikkat çekici olan patatestir. Patates dışında çalışma alanında en çok üretilen sebzeler, çerezlik kabak ve domatestir. Nevşehir'in toprak yapısı ve iklimi patates üretimine oldukça elverişlidir. Aşırı gübreleme ve tohum değişikliği sebebiyle 2005

yılından sonra patateste, "*patates kanseri*" olarak bilinen bir hastalık görülmüştür. Bu sebeple bazı alanlarda patates üretimi devlet tarafından yasaklanmıştır.

Nevşehir'in belediye yönetsel alan içerisindeki tarımsal arazi sınıflandırılmasında en büyük paya sahip olan arazi, Marjinal Tarım arazileridir. Marjinal tarım arazilerini, özel ürün alanları takip etmektedir. Çayır ve Meralar çalışma sahasında üçüncü sırada yer alırken, dikili tarım arazileri en çok bağlardan oluşup, sınıflandırmada dördüncü sıradadır.

Nevşehir idari manada merkezlik ettiği Kapadokya bölgesinin, coğrafi olarak da merkezinde bulunmaktadır. Şehir tarihi, kültürel ve coğrafi bakımdan oldukça renkli ve zengin bir yerleşmedir. Tarihi ve kültürel mirasların başında Nevşehir Kalesi, Yeraltı şehri, Damat İbrahim Paşa Külliyesi, tarihi camiler ve çeşmeler gelmektedir.

Nevşehir nüfusu genel itibariyle idari taksimatlar dolayısıyla il olana kadar sürekli dalgalanmalar göstermiştir. 1927 yılında Nevşehir13.454 kişilik bir nüfusa sahipken 2015 yılında bu rakam 98.713 kişiye yükselmiştir. 2015 yılında çalışma alanının yaş aralığına bakıldığında, nüfusun en yüksek olduğu yaş aralığı 15-19 iken bu yaş aralığı kadınlarda, 20-24 olarak belirlenmiştir. En düşük nüfusun gözlendiği yaş aralığı ise her iki cinsiyette de 60-64 arası yaş grubudur. Nevşehir'de Çalışan nüfusun yaklaşık %90'ı hizmet sektöründe çalışırken, yaklaşık %1'i ise tarım sektöründe çalışmaktadır.

Nevşehir'deki aile büyüklükleri şehirleşme sürecinde çeşitli değişimler yaşamıştır. Aile büyüklüğü, özellikle bir kişilik ailelerin daha sonrasında ise iki ve üç kişilik ailelerin sayıları zaman içerisinde artmıştır. Şehirleşmenin aile yapısı üzerindeki en büyük etkisi aile büyüklüklerindeki azalmalar olmuştur.

Uzun yıllar itibariyle şehirde okuma yazma oranı artarak devam etmiştir. 2015 yılında şehir nüfusunun %97,1'i okuma yazma bilmektedir. Aynı dönemde 6 yaş üstü erkek nüfusun %99,3'ü, kadın nüfusun ise %94,8'i okuma yazma bilmektedir. Kadın nüfustaki okuma yazma oranı erkek nüfustan düşük olmasına rağmen, 1985 yılı itibariyle yüksek bir ivmeyle artarak günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca Nevşehir'deki okuma yazma oranı her dönem Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir.

Nevşehir'de 2015 yılında nüfusun oransal olarak en yüksek olduğu mahalleler Herikli ve Hacırüştü mahalleleridir. Bu iki mahalleyi İbrahim Paşa ve Karasoku mahalleleri izlemiştir. Nüfusun şehrin geneline dağılışına bakıldığında ise, ilk dönemlerde merkezde yoğunlaşan nüfusun, zaman içerisinde şehrin güneyine ve

doğusuna kaydığı gözlenebilir. Günümüzde ise nüfus daha çok şehrin kuzeyinde yoğunlaşmıştır.

Araştırma alanının şehirleşme eğrisi, Nevşehir'de üç dönemin oluştuğunu göstermiştir. Buna göre araştırma alanında 1927-1955 arası evre şehirleşme için "Başlangıç Evresi" 1960-2007 arası evre "Hızlanma Evresi" 2007 yılı sonrası ise "Olgunlaşma Evresi" olarak belirlenmiştir.

Araştırma alanında yapılan nüfus projeksiyoları doğrultusunda, herhangi bir göç olayı, ekstrem bir doğum veya ölüm olayı gerçekleşmediği düşünülürse, Nevşehir nüfusunun 2020 yılında 110.000'i aşacağını söylemek mümkündür. 2040'lı yıllarda ise Nevşehir nüfusunun 200.000'li rakamlara ulaşacağını, yapılan tahmini hesaplamalara dayanarak söyleyebiliriz.

Çeşitli ekoller tarafından geliştirilen şehir modelleri, şehrin yapısını açıklamayı amaçlayan geleneksel girişimlerdir. Bu modeller şehirleri anlamaktan ziyade ideal bir şehrin nasıl olması gerektiği üzerinde duran kuramlardan ibarettir. Bu kapsamda çevre bilimcilerin Ortak (Tek Merkezli) Çemberli Merkez Modeli, Sektör (Dilimler Kuramı) Modeli, Çok Çekirdekli Modeli (Birden Çok Özekli Büyüme Kuramı) incelenmiştir. Bu ölçekte Nevşehir'in şehirsel gelişim modeli, birinci derecede sektör modeli ile ikinci dereceden çok çekirdekli modelle örtüştüğü sonucuna varılmıştır.

Çalışmada Analitik Hiyerarşi Süreci (Prosesi) kullanılarak Nevşehir'in gelecekte kurulması gereken şehirleşme ve sanayi alanı tespitinde bulunulmuştur. Bu kapsamda çalışma alanında büyüme potansiyeline sahip 10 mahalle tespit edilmiştir. Diğer 11 mahalle ise zaten şehrin merkezinde kaldıkları ve hali hazırda yerleşme sahası oldukları için büyüme süreçlerini tamamlamış durumdadır. Sümer mahallesi Nevşehir'de yerleşmeye uygun arazi bakımından en geniş alana sahip olan mahalle konumundadır. Yerleşmeye uygun arazilerin fazlalığı bakımından ikinci sırada bulunan mahalle ise Kıratlıoğlu mahallesidir.

Çalışma alanındaki yerleşmeye birinci dereceden uygun yerler, bölümler halinde üç farklı alanda görülmektedir. Bunlardan ilki en kuzeydeki 2000 evler mahallesi civarındadır. İkincisi ise Cevher Dudayev mahallesinde ince bir hat halindedir. Sonuncusu ise Fatih Sultan Mehmet ve Esentepe mahalleleri içerisinde kalan alandır. Hem arazi gözlemlerimizden hem de yapılan analizler sonucunda, Fatih Sultan Mehmet ve Esentepe mahalleleri içerisinde kalan, yaklaşık 14 km²'lik sahanın yerleşmeye en uygun sahalar içerisinden tercih edilebilirliği en yüksek alan olduğu belirlenmiştir.

Yerleşmeye İkinci dereceden uygun sahalar çalışma sahasının muhtelif yerlerinde dağılım göstermektedir. Bu alanlar daha çok şehrin batısında toplanmıştır.

Sanayiye ait yer seçiminde, eğim, jeolojik yapı, arazi kullanım durumu, arazi sınıfları ve toprak özellikleri olmak üzere toplam beş farklı değişken kullanılmıştır. Nevşehir'de sanayiye birinci ve ikinci dereceden uygun alanlar neredeyse hiç yoktur. Birinci ve ikinci dereceden uygun yerler genelde haritada alan boyutunda değil, sadece piksel boyutunda kalmış ve görülmesi de oldukça güçtür. Fakat üçüncü dereceden uygun olan alanlar geniş bir yer kaplamaktadır. Özellikle şehrin doğusundaki Mehmet Akif Ersoy, Raşitbey, Fatih Sultan Mehmet ve Esentepe mahallelerinde sanayileşmeye üçüncü dereceden uygun alanların varlığı açıkça görülmektedir.

Nevşehir'in mekansal algısının ve okunabilirliğinin tespiti yapılırken Mekan Dizim Analizi Yöntemi 'ne başvurulmuştur. Yapılan analizler sonucunda Nevşehir'in global bütünleşme haritalarının tümünde Atatürk Bulvarı, Kayseri caddesi ve Ürgüp caddesi bütünleşme değeri en yüksek caddeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu caddeler dışında ise yine adı geçen caddelerle bağlantılı yollar ve şehirlerarası karayolları çalışma alanının en yiksek ikinci bütünleşik cadde ve sokaklarını oluşturmaktadır.

Lokal bütünleşme analizinde ise şehrin genelinde bütünleşme değerinde bir yükselme söz konusudur. Aksiyel analizde lokal ölçekte alansal olarak iki farklı ünite dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki güneyde bulunan Lale Sanayi sitesinin kurulmuş olduğu yer, diğeri ise kuzeyde bulunan Güzelyurt ve 15 Temmuz (Ragıp Üner) mahallelerinin içerisinde kalan alandır.

Segment analizinde ise sonuçlar aksiyel analiz sonuçlarından oldukça farklıdır. Açısal hesaplamaların dahil edildiği bu analizde şehrin bütünleşme değerinde toplu olarak bir düşüş gözlenmektedir. Segment analizine göre lokal ölçekte bütünleşme değeri en yüksek olan cadde ve sokaklar Fevzi Çakmak, Aksaray caddesi, Atatürk bulvarı, Kayseri ve Ürgüp caddeleri boyunca ilerleyen hat olarak görülmektedir. Sonuç olarak arazi gözlemlerine de dayanarak, segment analizinin verdiği sonuçların aksiyel analize oranla daha tutarlı olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışma alanında serpme grafiklere bakarak, lokal bütünleşmenin global bütünleşmeye göre daha güçlü olduğunu söylemek mümkündür. Yani şehirde yaşayan insanların şehri okumaları ve algılamaları daha kolaydır. Dışarıdan gelen ziyaretçilerin ise şehri okumaları çok zor olmamakla birlikte, şehri algılamaları bakımından biraz zorluk çekilebileceği sonucuna varılmıştır. Şehrin cadde ve sokak ölçeğinde

bağlantısallığının zayıf olduğu görülmektedir. Bu durum şehrin yapısının ziyaretçiler tarafından bir bütün olarak algılamasını ve okumasını güçleştirmektedir.

Öneriler:

- Çalışma alanının büyük ölçüde hem tarihi hem de coğrafi turizm alanına sahip olmasına rağmen, temelde bir "*hizmet şehri*" olması arasında büyük bir tezat vardır. Araştırma alanının bir hizmet şehri olması, şehrin gelişim hızı açısında olumsuz bir durumdur. İçerisinde barındırdığı turizm potansiyelini bir an önce ortaya çıkararak "*hizmet şehri*" statüsünden "*turizm* ağırlıklı *hizmet şehri*" statüsüne geçiş sağlamalıdır. Böylece şehir daha hızlı gelişecek ve turizm anlamında gölgesinde kaldığı Ürgüp, Göreme, Avanos gibi ilçelerinin önemli bir durak merkezi haline gelecektir.
- Şehirdeki eğitim kurumları gerek merkezde gerekse yakın çevresinde bulunan yerleşmelere hizmet vermektedir. Nevşehir eğitim bakımından birçok standardı sağlamasına rağmen bazı eksikleri mevcuttur. Bu eksiklerin başında Anaokullarında ve İlkokullarda, öğrenci başına düşen öğretmen sayısının azlığı gelmektedir. Bu ölçekte şehirdeki Anaokulu ve İlkokul öğretmen sayıları arttırılmalıdır.
- Çalışma sahasında üç mahallede (Hacırüştü, İbrahimpaşa ve Raşitbey) okul bulunmamaktadır. Bu mahalleler merkez mahalleler olup, Nevşehir'in en eski yerleşmeleridir. Bu üç mahallenin komşu mahallelerinde ise Anaokulu ve Lise kademelerinde eğitim kurumları bulunmamaktadır. Bu durum Hacırüştü ve İbrahimpaşa mahallelerindeki Anaokulu ve Lise çağındaki öğrencilerin Sümer mahallesine yönelmesine sebep olmaktadır. Sümer mahallesinde zaten yetersiz olan sınıf ve öğretmen sayısını daha da sorunlu bir hale gelmektedir. Bu sebeple merkez mahallelere Anaokulu ve Lise seviyelerinde okullar kurulmalıdır.
- Nevşehir'de halka açık olan iki adet kütüphane bulunmaktadır. Bu kütüphanelerin fiziki mekan özellikleri yeteri kadar elverişli değildir. Özellikle Damat İbrahim Paşa kütüphanesi kış aylarında ısınma problemi de yaşamaktadır. Nevşehir gibi tarihi ve kültürel geçmişi olan bir şehre, kendine yakışır niteliklerde sosyal aktivitesinin de ön planda olduğu kapsamlı bir kütüphane inşa edilmelidir. Ayrıca öğrenciler konuyla ilgili özendirilerek kütüphanelerin üye sayısı arttırılmalıdır.
- Nevşehir geçmiş dönemlerde özellikle tır ve kamyonlara ait dorse ve karoser imalatında Türkiye'de ilk sırada gelmekteydi. Bu özelliğini günümüzde çevresindeki büyük şehirlere kaptırmıştır. Fakat şehirde araç alım-satımında en büyük pay yine tır, kamyon ve traktörler gibi büyük araçlara aittir. Nevşehir'in bu özelliğinin yurt

geneline daha profesyonel bir şekilde duyurulması için alım satım günlerinin yılın belli dönemlerinde bir satış promosyonu şeklinde yapılarak reklamının yapılması şehrin ekonomisinde hareketlilik sağlayabilir.

- Yapılan hesaplamalara göre çalışma alanının 2040 yılındaki nüfusu, günümüz nüfusunun yaklaşık iki katı kadar olacaktır. 23 yıllık bu süreç her nekadar uzun bir süre gibi görünse de, şehirleşme için oldukça kısa bir zaman dilimini ifade etmektedir. Bu kapsamda şehrin altyapısı ve caddeleri şimdiden geleceğe yönelik olarak daha fazla genişletilmeli ve altyapı yeterli hale getirilmelidir. Bu çalışmalar sadece nüfus artacağı için değil, turizm bakımından da gelecek vadeden şehir merkezine önemli bir avantaj sağlayacaktır.
- Günümüzde alkol üretimi her ne kadar ikinci plana atılmış olsa da şehirdeki kaliteli üzümlerin üretilmesinin devamı şarap üretimine bağlıdır. Çalışma sahasında bulunan rakı fabrikası bütün üzümleri alıp işleyebilmekte ve kalitesine bakmaksızın bütün üzüm türlerine aynı bedeli biçmektedir. Bu sebeple yerel halk kaliteli şaraplık üzüm üretimini zamanla terk etmiştir. Dünya çapında bir kaliteye sahip bu üzüm türünün yok olmaması için Nevşehir'de günümüzde hali hazırda kurulu olan şarap fabrikası, eski günlerine geri döndürülmelidir.
- Avanos'ta bulunan şarap tadım ve satış merkezinin birçok yerden turist çektiği bilinmektedir. Bu nitelik, şehirde bulunan şarap fabrikasına da rahatlıkla kazandırılabilir. Ayrıca fabrikadaki havuz ve mahsenlerin tamamen el işçiliğiyle toprak altına kazılmış olması fabrikanın bir diğer çekici yönünü oluşturmaktadır. Eğer fabrika eski üretim potansiyeline yeniden kavuşturulursa Nevşehir, Türkiye ve Dünya'daki kaliteli şarap üretim merkezi haline getirilebilir. Bu durumun şehre büyük bir ekonomik kazanç ve hareketlilik sağlayacağı düşünülmektedir.
- Çalışma alanında üzerinde önemle durulması gereken bir diğer sanayi alanı ise taşa toprağa dayalı sanayidir. Nevşehir'de çıkarılıp işlenen ignimbirit, halk tabiriyle sarı taş, geçmişte bütün evlerin imalatında kullanılan bir yapı taşı olma niteliğindeydi. Zaman içerisinde taşın üretim maliyetine yapıtaşından konut yapabilen ustalarının da inşa için talep ettikleri yüksek maliyetin eklenmesi, sarı taş üretim ve satışını sekteye uğratmıştır. Bu yapıtaşından ev yapabilen ustaların azlığı ve yeni gelen neslin bu iş sektörüne ilgisiz kalmaları, usta maliyetini daha fazla arttırdığı düşünülmektedir. Bu kapsamda bazı meslek ve sanat okullarının sarı taş ustaları yetiştirmede öncü olmaları

gerekmektedir. Ayrıca çok iyi bir yalıtım özelliği gösteren bu yapı malzemesinin dekorasyon niteliği de ön plana çıkarılmalıdır.

- Taşa toprağa dayalı sanayi türlerinden bir diğeri de günümüzde giderek yaygınlaşan BİMS üretimidir. Bu yapıtaşının hafifliği, dayanıklılığı ve yangına karşı dirençli olması dikkat çekmektedir. Üretici firma bakımından Türkiye'de ilk sırada gelen Nevşehir'in bu niteliğinin de üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Çünkü endüstrinin birçok alanında kullanımı olan pomza, gelecekte Nevşehir'e ekonomik olarak çok büyük bir gelir sağlayabilir.
- Üreticiler pomzayı daha çok ham mamul ya da inşaatlarda hafif yapı elemanı olarak kullanılan bimsblok şeklinde pazarlamaktadır. Ayrıca Ar-Ge çalışmalarına yeterince önem verilmemekte ve katma değeri yüksek ürünler üretilememektedir. Bu sebeple pomzadan elde edilen gelirin Nevşehir ve ülke ekonomisine olan katkısı istenilen seviyede gerçekleşmemektedir. Ekonomik olarak BİMS'ten daha fazla gelir elde edebilmek için sadece inşaat sektöründe değil, bu taşın endüstrinin diğer alanlarında kullanılması için işleme tesislerininde Nevşehir'de kurulması gerekmektedir.
- Nevşehir'de tarım ürünleri bakımından Türkiye genelinde isim yapmış olan patates ve çekirdeklik kabak üretilmektedir. Fakat aşırı gübreleme ve uzun süre aynı toprakta patates üretilmesi "*patates kanseri*" olarak bilinen bir hastalığa yol açmıştır. Devlet bu hastalığın yayılmaması için bazı alanlarda patates yetiştirilmesine yasak getirmiştir. Bu kapsamda yerel yönetimin önce çiftçiyi bu konuda bilinçlendirmesi daha sonra ise hastalığı yok edici bir yöntem bulması gerekmektedir. Aynı zamanda bu kapsamda yurt dışından tohum almak yerine yöreye uyum sağlayan tohum türleri geliştirilmelidir. Kalite bakımından ülkemizde isim yapmış olan patates ve çekirdeklik kabak üretimi için coğrafi işaretli ürün başvurusu yapılmalıdır. Çünkü Türkiye'deki en kaliteli patates ve çekirdeklik kabak Nevşehir'de yetiştirilmektedir. Günümüzde Nevşehir'de henüz hiçbir coğrafi işaretli ürün bulunmamaktadır.
- Nevşehir turizm bakımından kendisine bağlı olan ilçelerin adeta gölgesinde kalmış bir şehirdir. Oysaki şehir merkezinin kültürel, tarihi ve coğrafi anlamda kendine has birçok özelliği bulunmaktadır. Yerel yönetim sadece yeraltı şehrine odaklanmamalı, bununla birlikte Nevşehir'in tarihi ve kültürel özelliklerini de ortaya çıkarıp şehri bir turizm merkezine dönüştürmelidir.
- Yapılan arazi gözlemlerinde elde edilen bulgular sonucu Kahvecidağı Tepe'nin üzerinde tarihi bir yerleşme olduğu düşünülmektedir. Yine şehrin kuzeyinde bulunan

Karaağaç dere ve çevresinde oldukça ilginç oluşumlara rastlanmıştır. Bunların başında çalışma içerisinde bahsedilen tarafımızca "*Nevşehir Tarihi Teras Bahçeleri*" olarak adlandırılan tarım sekileri gelmektedir. Sekilerin olduğu bölümde ve Karaağaç vadisinin doğu yamacında Tarihçiler ve Arkeologlar tarafından çalışma başlatılmalıdır. Çünkü bu alanlarda tarım sekilerinin varlığı ve obsidyen ok uçlarına rastlanılması, eski dönemlerde bu alanların tarihi bir yerleşmeye sahne olduğu fikrini güçlendirmiştir.

- Karaağaç Dere Vadisinin çevresel düzenlemesi yapılarak turizme açılması olasıdır. Hem derenin oluşturduğu küçük şelale hem de vadi içindeki yeşil alan şehirden bakıldığında adeta bir vaha gibi görünmektedir. Bu niteliğin en hızlı şekilde değerlendirilmesi ve turizme kazandırılması gerekmektedir.
- Nevşehir'de şehrin kuzeyindeki mahalleler (Güzelyurt, 15 Temmuz, 2000 Evler) hızlı bir şekilde yapılaşmaktadır. Fakat bilinmelidir ki bu üç mahallenin batısı vadiyle, doğusu ise sit alanıyla sınırlandırılmıştır. Bu sebeple şehrin gelişmesi gereken yeni bir alan belirlenmeli ve bu alan modern bir şekilde planlanmalıdır.
- Arazi gözlemlerinden ve yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere, Nevşehir'de yerel yönetimin sıcak baktığı, bir şehirleşme olgusu tespit edilmiştir. Bu olgu Nar kasabasının Nevşehir'e bağlı bir mahalle yapılması niteliğindedir. Böylece şehrin Karaağaçdere vadisi batısına doğru gelişebileceği düşünülmektedir. Nevşehir'den Nar kasabasına geçişin fark edilmeyecek kadar iç içe geçmiş olması, ilk etapta bu düşünceyi mantıklı kılsa da, bu fikirden vazgeçilmesi gerekmektedir. Çünkü yapılan analizler sonucu Nar kasabası ve çevresinde yerleşmeye uygun, şehrin gelişebileceği arazilerin olmadığı tespit edilmiştir.
- Nar kasabası halkı alınacak hizmet açısından bu bağlılığı istiyor olsa da, kasaba merkezdeki belediye tarafından hizmet bakımından haricen desteklenmeli, Nar kasabasının günümüzdeki tarihi görünümü, tarımsal potansiyeli ve doğal güzellikleri olduğu gibi korunmalıdır.
- Çalışma alanının şehirleşme yönü ilk etapta Fatih Sultan Mehmet ve Esentepe mahalleleri içerisinde kalan, yaklaşık 14 km²'lik sahaya doğru olmalıdır. Bu alan modern bir şekilde planlanarak yerleşmeye açılmalıdır. İlerleyen dönemlerde ise gelişim şehrin batısına doğru yani ikinci derecen uygun olan yerlere doğru ilerleyebilir.

- Şehrin gelişimi düşünülürken yeni sanayi alanının belirlenmesi de unutulmaması gereken en önemli konulardan biridir. Nevşehir'de günümüzde hazırlığı devam eden ve şehrin güney batısında D300 karayoluna bitişik nizamlı bir sanayi tesis planı bulunmaktadır. Bu alan her ne kadar şehirlerarası karayolu üzerinde ve yapılması planlanan hızlı tren hattı güzergahında olsa da, bu tercihten vazgeçilmelidir. Çünkü yapılan ilk sanayi sitesi daha sonra inşa edilen Yeni Sanayi ve Lale Sanayi sitelesi zamanla şehirle iç içe geçmiştir. Nevşehir'de bu hata üçüncü defa yapılmamalıdır. Çünkü yeni sanayi için düşünülen bu alan yerleşmeye daha uygundur. Zamanla bahsi geçen bu alan da tıpkı şehirde geçmişte kurulmuş diğer sanayi alanları gibi, yerleşme içinde kalabilir. Aynı zamanda yeni sanayi için planlanan saha, şehrin hakim rüzgar yönü üstündedir.
- Şehrin doğusundaki Mehmet Akif Ersoy, Raşitbey, Fatih Sultan Mehmet ve Esentepe mahallelerinde sanayileşmeye üçüncü dereceden uygun alanların varlığı yapılan analizler sonucu değerlendirilmiştir. Değerlendirmesi yapılan bu alanlar içinden sanayileşme için en uygun alan, Esentepe mahallesi ve bu mahallenin doğusunda kalan Fatih Sultan Mehmet mahallelerinin kesiştiği noktada bulunan alandır. Bu alan Oylu Dağı'nın da hemen batısında yer almaktadır. Bahsedilen saha doğusundaki dağın varlığı sebebiyle de duldada kalmakta ve rüzgar esme frekansının en az olduğu yerlerden biridir. Ayrıca bu alan D765 Nevşehir-Göre yoluna oldukça yakındır. Yani ulaşım bakımından da elverişli bir konuma sahiptir. Fakat bahsedilen alan şehir yerleşmelerinin hemen doğusunda yer almaktadır. Şehirleşme için birinci dereceden uygun olan alanla, sanayi için uygun olan saha arasında küçük bir yamaç bulunmaktadır. Şehir yerleşmesiyle sanayi alanı arasında kalan bu yamacın ise şehir ve sanayi alanı arasında bir tampon bölge oluşturması düşünülebilir. Bahsi geçen bu alanın ağaçlandırılması ve ormanlık bir sahaya dönüştürülmesi de mümkündür. Böylece hem şehre daha doğal bir görünüm kazandırılır hem de sanayi alanıyla yerleşmeler arasında bir geçiş sahası oluşturulmuş olur.
- Yapılan analizlere göre Nevşehir'in cadde ve sokak ölçeğinde bağlantısallığının zayıf olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum şehrin yapısının özellikle ziyaretçiler tarafından bir bütün olarak algılamasını ve okumasını zorlaştırmaktadır. Gelecekte bir turizm şehrine dönüşebileceği düşünülen Nevşehir bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenebilir. Bu kapsamda şehrin bağlantısallığı ve okunabilirliği arttırılmalıdır. İlk önce şehir lineer büyümeden çıkarılarak daha bütünsel bir yapıya büründürülmelidir.

Daha sonra lineer büyüme gösteren şehrin kuzeyindeki cadde ve sokaklar, birbirine dikey olarak uzun caddelerle bağlanmalıdır.

- Şehrin merkezindeki cadde ve sokaklar ise daha kısa hatlarla birbirine bağlanmıştır. Bu durum şehrin algılanabilirliğini ve okunabilirliğini düşüren bir diğer etmendir. Bu kapsamda yeni geliştirilmesi planlanan mahallelerde kısa hatlar yerine birbirine bağlı daha uzun yollarla sokaklar arasında bağlantı kurulması tercih edilmelidir. Hatta eğer mümkünse şehirsel dönüşüm yapılırken merkezdeki mahalleler, cadde ve sokak ölçeğinde yeniden planlanmalı ve şehir daha kolay okunabilir bir hale büründürülmelidir. Eğer bu yapılamıyorsa sokakları birbirine bağlayan dar ve eski sokaklar genişletilmeli, şehir daha yeni ve modern bir yapıya büründürülmelidir.

KAYNAKÇA

Acı E. Y., 2015, "Neo Liberal Yaklaşım ve Yönetişim Kavramı", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, C:20, S:1,* İstanbul.

Akgün A. A., 2014, *Şehir Planlamada Analiz ve Değerlendirme Teknikleri: Tematik Analizler*, (Editör Elif Alkay), Literatür Yayınları, NO: 703, İstanbul.

Akova S. B., 2011, "Ayvalık Şehrinin Nüfus Özellikleri", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı:22, s:59-87, İstanbul.

Aktepe M. M., 1963, "Damat İbrahim Paşa Evkafına Dair Vesikalar", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, *Tarih Dergisi*, C. 13, S. 17-18, İstanbul.

Akyol İ. H., 1944, "Türkiye'de Basınç Rüzgarlar ve Yağış Rejimi" *Türk Coğrafya Dergisi*, C:5, S:6, s. 1-34, Ankara.

Alkay E., 2014, *Şehir Planlamada Analiz ve Değerlendirme Teknikleri: Giriş*, (Editör Elif Alkay), Literatür Yayınları, NO: 703, İstanbul.

Alkay E., 2014, *Şehir Planlamada Analiz ve Değerlendirme Teknikleri: Elek Analizi*, (Editör Elif Alkay), Literatür Yayınları, NO: 703, İstanbul.

Andreski S., 1974, *The Essential Comte*, Published by Croom Helm, London.

Ardel A., Kurter A., Dönmez Y., 1944, *Klimatoloji Tatbikatı*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları (2. Baskı), Yayın No: 40, İstanbul.

Ardos M., 1987, *Volkan Coğrafyası*, İst.Üniv. Yay. No:3478, Edebiyat Fak. Yay. No:3235 İstanbul.

Arınç K., 2011,*Doğal, İktisadi, Sosyal ve Siyasal Yönleriyle, Türkiye'nin İç Bölgeleri*, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum.

Armacost L. R., Componation P. J., Mullens M., A., Start W., 1994, " An AHY framework for prioritizing customer requirements in QFD : an industrialized housing application " , *IIE Transactions*, V: 26, N:4, p:72-79.

Arslan H., *Akçadağ İlçesi'nin (Malatya) Coğrafyası*, (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2002.

Arslan H., Şıkoğlu E., 2015, "Fırat Üniversitesi Kampüsü Ulaşım Ağı'nın Coğrafi Açıdan İncelenmesinde Mekân Dizim Analizi Yöntemi", *Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu Temel Yaklaşımlar ve Teknikler, Bildiriler Kitabı*, s. 346-367, Mersin.

Arslan O., Önder H.H., Özdemir G., 2013, "Antalya İli İçme ve Kullanma Suyu İhtiyacı ve Bazı Öneriler", *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, C: 29, S: 2, s:159-169, Kayseri.

Atabey E., 2013, *Nevşehir İli Tıbbi Jeolojik Unsurları ve Halk Sağlığı*, Nevşehir Belediyesi Yayınları, ISBN 978-9944-5633-7-6, Nevşehir.

Atak Ö., *Mekan Dizim ve Görünür Alan bağlamında Geleneksel Kayseri Evleri*, (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fenbilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.

Atalay İ., 2001, *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, Meta Basım, İzmir.

Atalay İ., 2006, *Toprak Oluşumu, Sınıflandırılması ve Coğrafyası*, Meta Basım Matbaacılık (3. Baskı), İzmir.

Atılgan O., 2008, "İbrahim Paşa Halk Kütüphanesi", *Nevşehir Kültür ve Tarih araştırmaları Dergisi*, Yıl:3, S:9, s.56-60, Nevşehir.

Aurousseau M., 1924, "Recent Contributions To Urban Geography: A Review", *Geographical Review,* S: 14, s; 444-455, ABD.

Avcı S., 2004, "Şehirsel Yerleşmelerin Belirlenmesinde Kullanılan Kriterler ve Türkiye Örneği", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırma Merkezi Disiplinler Arası Şehir Çalışmaları Sempozyumu*, İstanbul.

Aydın F., 2009 "Kapadokya Volkanik Kompleksinin Gelişimi ve Volkanizmanın Bölge Üzerindeki Etkileri" *1.Tıbbi Jeoloji Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, 30 Ekim–1 Kasım, Ürgüp/ Nevşehir.

Aydın İ., 2003, "Demirci Şehri'nin Mekânsal Gelişimi ve Gelişimi Etkileyen Faktörler", *Marmara Coğrafya Dergisi,* Sayı:7, İstanbul.

Aytaç Ö., 2007, "Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2 Sayfa:199-226, Elazığ.

Baç, S., *Tarihi Kentlerde Koruma Kavramının Mekan Dizim Yöntemi Üzerinden Araştırılması-Bergama Örneği*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2012.

Balkan Atlı N., Cauvin C., 1996, *1995 Yılı Aksaray, Nigde, Nevşehir İlleri Obsidien Yüzey Araştırması*, XIV. Araştırma sonuçları Toplantısı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları Yayın No:52. Ankara.

Balkan Atlı N., Cauvin C., 1997, *1996 Yılı Aksaray, Nigde, Nevşehir İlleri Obsidien Yüzey Araştırması*, XIV. Araştırmasonuçları Toplantısı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları Yayın No:56. Ankara.

Başıbüyük A., 2005, "Doğu Anadolu Bölgesinde Ortalama Hane Halkı Büyüklüklerinin Dağılışı" *Doğu Coğrafya Dergisi,* Yıl:10, S:13, Erzurum.

Başpınar E., Gündüz L., 2006, "İnşaat Endüstrisinde Kullanılan Pomza Agregalarının Mineralojik ve Petrografik Özellikleri", *IV.Ulusal Kırmataş Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2-4 Aralık 2006, İstanbul.

Bayar R., 2003, "Arazi Kullanımı-Nüfus İlişkisi: Anamur Örneği" *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C:1, S:1, s.97-116, Ankara.

Bayartan M., 2005, "Tarihi Coğrafya Çalışmaları Açısından Şehir ve Osmanlı Şehri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi* S:13, s; 85-92, İstanbul.

Beaujeu-Garnier J., Chabot G., 1967, "*Urban Geography"*, Jhon Wiley and Sons Inc. New York.

Benedict P., 1971, *Türkiye'de Küçük Kasabaların etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, Çağlayan Matbaası, İstanbul.

Benjamin W., 2009, *Pasajlar*, Çeviren: Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Bilgin A., 1989, "Yerleşme Alanlarının Seçiminde Jeomorfoloji" *Jeomorfoloji Dergisi*, S: 17, s.35-41, Ankara.

Bracken I., 1981, *Urban Planing Methods: Reserch and Policy Analysis*, Methuen Press,London.

Bulut İ., 2000, "Yozgat'ın Nüfus Coğrafyası Özellikleri" *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 19-54, Erzurum.

Burton R., 1995, *Travel Geography (2. Edition)*, Pearson Education Limited, England.

Can I., 2014, "Mekan Dizilim Yöntem ve Teorisini Öğretmek Üzerine", *VIII. Mimarlıkta tasarım Ulusal Sempozyumu*, İYTE Mimarlık Fakültesi, s. 127-139, İzmir.

Cansever T., 1996, "Şehir, Kent ve Kültürü*", Yapı Kredi Yayınları, Üç Aylık düşünce Dergisi*, S:8, s;125-129, İstanbul.

Cengiz T., Akbulak C., Özcan H., Baytekin H., 2013, "Gökçeada'da Optimal Arazi Kullanımının Belirlenmesi" *Tarım Bilimleri Dergisi*, S:19, s;148-162, Ankara.

Cook M. A., 1972, *Population Pressure In Rural Anatolia 1450-1600*, Oxford University Press, Londra.

Cuinet V., 1892, *La Turgied'Asie*, E. Leroux, Fransa.

Czerkauer-Yamu, C., 2010, *Space Syntax Understanding, Hiller's Concept of a Spatial Configuratiın and Space Syntax Analiysis*, Unıversite de Franche-Comte, Unıversity College London, İngiltere.

Çakar Ö., *Turhal (Tokat) Şehir Coğrafyası*, (Fırat Üniversitesi (Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2014.

Çalışkan O., 2011. "Nevşehir'in İklim ve Canlı İkliminin Turizm Açısından Değerlendirilmesi", *Marmara Coğrafya Dergisi,* C: 24, S: 2, s; 370-381, İstanbul.

Çelik, H. İ., *18 Numaralı (H.1339/M. 1920 İle 1927) Nevşehir Şer'İyye Sicili Metin Çevirisi ve Değerlendirme*, (Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir, 2012.

Çezik A., 1982, *Kent Eşiği Araştırması (Türkiya İçin Kent Tanımı)*, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını No: 1838, SPB (B) Yayın No: 350, Ankara.

Çil E., 2006, "Bir Kent Okuma Aracı Olarak Mekan Dizim Analizinin Kuramsal ve Yöntemsel Tartışması", *MEGARON*, YTÜ mim. Fak. E-Dergisi, Cilt 1, Sayı,4, s. 218-233, İzmir.

Çil E., 2008, "Kula Tarihsel Kentinin Yirminci Yüzyıldaki Fiziksel Dönüşümünün Mekan Dizim Analiziyle İncelenmesi", *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Dergisi*, Cilt: 23, No: 2, 283-293, Ankara.

Dağlı D., Çağlıyan A., 2016, "Analitik Hiyerarşi Süreci İle Optimal Arazi Kullanımının Belirlenmesi: Melendiz Çayı Havzası Örneği" *Türk Coğrafya Dergisi*, S: 66, s. 83-92.

Dik E., 2014, "6360 Sayılı Kanun Bağlamında Köylerin Mahalleye Çevrilmesi Sorunu" *Mülkiye Dergisi*, 38/1, Ankara.

Dirik K., 2009, "Kapadokya Bölgesi'nin Jeolojisi, Jeomorfolojisi ve Bunların Bölgedeki Medeniyetler Üzerindeki Etkisi" *1.Tıbbi Jeoloji Çalıştayı Bildiriler Özeti*, 30 Ekim–1 Kasım, Ürgüp/ Nevşehir.

Doğan, H., 2012, "Milli Mücadele'de Nevşehir ve Çevresi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S:49, s; 57-73, Ankara.

Doğanay H., 1990, *Sosyoloji Bölümü Öğrencileri İçin Demografya*, Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü Yay. No:1, Erzurum.

Doğanay H., 1995, *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, Çizgi Kitabevi, Konya.

Doğanay H., 2001, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çizgi Kitabevi, Konya.

Durmuş E., "*Ergani İlçesi'nin Coğrafyası*", (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2009.

Dursun P., *Trabzon Kentsel Dokusunda Morfolojik Analiz*, (İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002.

Eastman R. J., Weigen J., Peter A. K., Toledano J., 1995, "Raster Procedures for Multi-Criteria/Multi-Objective decisions" *Photogrammetric engineering and Remote sensing*, C: 61, S:5, Maryland, ABD.

Elibüyük M., 1990, "Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli Bir Kaynak: Mufassal Defterler", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, Ankara.

Erinç S., 1969, *Klimatoloji ve Metotları*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları (2. Baskı), Yayın No: 35, İstanbul.

Erinç S., 1985, *Klimatoloji ve Metotları*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No: 5, İstanbul.

Erinç S., 1996, *Klimatoloji ve Metotları*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, Yayın No: 276, İstanbul.

Ersun N., Arslan K., 2009, "Alternatif Turizm Çeşidi Olarak Kapadokya Bölgesinde Kongre Turizmini Geliştirme Olanakları", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S:34, s. 139-164, Kayseri.

Ertürk H., **Sam N.,** 2016, *Kent Ekonomisi*, Ekin Basım Yayım Dağıtım, (Güncellenmiş 5. Baskı), Bursa.

Esin U., Gülçur S., Kurar H., 1998 *Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri 1996 Ortak Yüzey Araştırması*, XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları Yayın No:52. Ankara.

Evren, R., Ülengin F., 1992, *Yönetimde Karar Verme*, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayını, Sayı: 1478, İstanbul.

Eyice S., 1977, "Anadolu'da Karamanlıca Kitabeler. (Grek Harfleriyle Türkçe Kitabeler)", *Belleten*, (XLIV) s.683-96, Ankara.

Finke L., 1980, "Kent Planlaması Açısından Yeşil Alanların Kent İklimini Ve Kent Havasını İyileştirme Yetenekleri", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C: 30, S: 2, s. 224-256, İstanbul.

Göney S., 1975, *Büyük Menderes Bölgesi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Göney S., 1984, *Şehir Coğrafyası*, Acar Matbaacılık (2. Baskı), İstanbul.

Gözler K., 2007, *İdare Hukuku Dersleri*, Ekin Kitabevi, Bursa.

Gregory D., Johnston R., Pratt G., Watts M. J., Whatmore S., 2009, "*The Dictionary Of Human Geography"*, Wiley-Blackwell Press, 5th edition, İndia, Singapore.

Gülçur S., 1995, *Aksaray, Nevşehir, Nigde İlleri 1994 yüzey Araştırması*, Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara.

Gündüz L., Sapcı N. Davraz M., 2005, "Pomza Madenciligi, Endüstrisi ve Türkiye açısından Önemi (Gelişen Yeni Bir Sektör)", *Türkiye 19. Uluslararası Madencilik Kongresi ve Fuarı, IMCET*, 09-12 Haziran 2005 , s397-407, İzmir.

Güney E., 1985, *Nevşehir-Ürgüp Yöresinin İklimi*, Dicle Üniv, Eğitim Fakültesi, Coğrafya Anabilim Dalı, Diyarbakır.

Güney E., 1993, "Nevşehir ve Ürgüp Yöresinin Yerleşme Tarihçesi", *Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1., Diyarbakır.

Güney E., 2008, "Nevşehir, Yerleşme Tarihçesi" *Nevşehir Kültür ve Araştırmaları Dergisi*, Yıl:3, S:10, Nevşehir.

Güney E., Güney H., Güney H., Güney S., 1974, "*Nevşehir İli Yakın Çevre İncelemeleri"*, Matbaa 13, İstanbul.

Gürsoy C. R., 1950, "Samsun Gerisinde Karadeniz İntikal İklimi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi*, C:8, S:1-2, s.113,129, Ankara.

Halme A. Ş., *XIX yy II. yarısında Nevşehirin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde, 2006,

Hasol D., 1998, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü,* (7. Baskı), Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Herbert D., 1995, *Heritage places, leisure and tourism. In Heritage Tourism and Society*, Mansell Publishing, p. 1-20, London.

Hiller B., Handson, J., 1984, *Social Logic of Space*, Cambridge Unıversity Press, London.

Hillier B., 1996, *Space is the Machine; A Configurational Theory of Architecture*, Cambridge University Press., London.

Hillier, B., 2008, *Using DepthMap for Urban Analysis: A Simple Guide on What to do Once You Have an Analysable Map in the System*, The Bartlett School of Graduate Studies, MSc Advanced Architectural Studies, London.

Hoşgören Y., 2010, *Jeomorfoloji'nin Ana Çizgileri II*, Çantay Kitabevi (4. Baskı), İstanbul.

Hüseyniklioğlu A., *Karaman Beyler Beyliğinde Konar-Göçer Nüfus (1500-1522),* (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yeni Çağ Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 2008.

Jacobs J., 2011, *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*, Metis Yayınları, İstanbul.

Jiang B., Claramunt C., 2002, "Integration of Space Syntax into GIS: New Perspectives for Urban Morphology", *Transactions in GIS*, Cilt: 6, Sayı: 3, s. 295-309, USA.

Kahraman Ö.,S., 2008, *Gelibolu Yarım Adası Nüfus Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Karaboran H., 1989, "Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonlar", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:3 S:1, s: 81-118, Elazığ.

Karaboran H., 1996, "Osmaniye'nin Kuruluşu ve Gelişmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:8 S:1, s: 5-46, Elazığ.

Karadoğan S., *Kuruluş Yeri Açısından Malatya Şehri ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi*, (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 1999.

Karakaya M., *Seyahatnamelerde Nevşehir*, (Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde, 2007.

Karameşe B., *Kapadokya Jeopark Önerisinin Yerel Halk Açısından Değerlendirilmesi,* (Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir, 2014.

Karpat K., 2003, *Osmanlı Nüfusu, (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Osmanlı Araştırmaları Dizisi, İstanbul.

Kaya H. S., 2011, "Tarihi Dokuda Mekan Dizim Analizi: Tarlabaşı Örneği", *Sürdürülebilir Kentleşme ve Kentlilik, Ulusal Sempozyumlar II*, 29-30 Nisan 2011, Malatya.

Kebapçı C., *17 Numaralı Nevşehir Şer'İyye Siciline Göre Nevşehir ve Havalisinde Sosyal Hayat*, (Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir, 2011.

Keleş R., 2015, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi Yayınları (Genişletilmiş 14. Baskı), Ankara.

Kerimoğlu E., 2014, *Şehir Planlamada Analiz ve Değerlendirme Teknikleri: Eşik Analizi*, (Editör Elif Alkay), Literatür Yayınları, NO: 703, İstanbul.

Kılınç A., 2012, "Neoliberalizm Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınmanın Merkez ve Çevre Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi C.XIV, S I,* Afyon.

Kılınç İ., 1983, "Türkiye'de Kentleşmenin Özellikleri", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:26, Sayı:2, Ankara.

Kıray M B., 1974, "Sosyal Yapı ve Nüfus Artışı Etkileşimi" *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 4, s. 3-10, Ankara.

Kim Y. O., 2000, "The Role of Spatial Configuration in Spatial Cognition", *3rd International Symposium on Space Syntax*, 49:1-21, Brazil.

Knox P., McCarthy L., 2005, "Urbanization", 2th Edition, *Upper Saddle River*, New Jersey.

Kocadağlı Y. A., 2011, "Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Ayvalık", *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, S:22, s;89-131, İstanbul.

Kocaman T., 2002, *Plan Nüfus Projeksiyon Yöntemleri*, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.

Koçman A., 1993, *Türkiye İklimi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İzmir.

Koramaz T. K., 2014, *Şehir Planlamada Analiz ve Değerlendirme Teknikleri: Analitik Hiyerarşi Süreci*, (Editör Elif Alkay), Literatür Yayınları, NO: 703, İstanbul.

Korkanç M., 2007, "İgnimbiritlerin Jeomekanik Özelliklerinin Yapı Taşı Olarak Kullanımına Etkisi: Nevşehir Taşı", *Jeoloji Mühendisliği Dergisi* S: 31, s;49-60, Ankara.

Korkanç M., 2007, "İgnimbiritlerin Jeomekanik Özelliklerinin Yapı Taşı Olarak Kullanımına Etkisi: Nevşehir Taşı", *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, S: 31 (1), Ankara.

Korkmaz T. K., 2014, *Şehir Planlamada Analiz ve Değerlendirme Teknikleri: Uygunluk Analizi*, (Editör Elif Alkay), Literatür Yayınları, NO: 703, İstanbul.

Kozlowski J., Hughes J. T., 1972, *Threshold Analysis*, The Architectural Press, London.

Kubat A., Güney, Y.İ., Özer, Ö., 2007, "Space Syntax Üzerine", *6. Space Syntax Sempozyumu*, İstanbul.

Kundak S., 2014, *Şehir Planlamada Analiz ve Değerlendirme Teknikleri: GZFT Analizi*, (Editör Elif Alkay), Literatür Yayınları, NO: 703, İstanbul.

Kuran A., 1974, "Orta Anadolu'da Klasik Osmanlı Mimarisi Çağının Sonlarında yapılan İki Külliye", *Vakıflar Dergisi*, S:9, s.239-248, Ankara.

Kuran E., 1997," XVII. ve XIX. yüzyılda Nevşehir", *Tarih Enstitüsü Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, s.167–170, İstanbul.

Kuruüzüm A., Atsan N., 2001, "Analitik Hiyerarşi Yöntemi ve İşletmecilik Alanındaki Uygulamaları" *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, C:1, Antalya.

Kuş S., *20 Numaralı (H.1339 /M.1921-H.1343/M.1925) Nevşehir Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Genel Değerlendirme*, (Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir, 2010.

Kuşluvan S., İlhan İ., 2011, "Nevşehir'de Turizm Gelişiminin Temel Sorunları ve Bazı Öneriler" *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Cilt: 7, s.80-94, Nevşehir.

Laborit H., 1990, *İnsan ve Kent*, (Çev.: Bertan Onaran), İstanbul: Payel Yayınları.

Lawan A.I., 1993, "Problems and Methods of Environmental Research" *Forum*, Vol:2.

Lees L., 2002, "Rematerializing Geography: The New Urban Geography", *Progres Human Geography,* S:26, s;101-112, Londra.

Lynch, K., 1968, *Das Bild der Stadt*, Bauwelt Fundemente, Berlin.

Mater B., 1998, *Toprak Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

uğruMetin R., XVI. *Yüzyılda Orta Anadolu'da Nüfus Ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği),* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007.

Mimarlık/Forum, 1972, ""Eşik" (Threshold) Analizi Bir Mekân Planlaması Tekniği" *Mimarlık Dergisi*, Yıl:10, Sayı: 10, s.38-39, e-Dergi.

Monheim R., 1969, *Die Agrostadt im Siedlungsgefüge Mittelsiziliens; Untersucht am Beispiel Gangi*, Bonn, In Kommission bei F. Dümmler, Germany.

Okyar M. C., *Cumhuriyet Dönemi'nde Nevşehir'in Sosyo-Ekonomik Tarihi (1955-2000)*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2002.

Öktem B., 2011, İstanbul'da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekansal İzdüşümleri, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakultesi Dergisi,* No:44. *(Mart)*, İstanbul.

Ösen S., 2008, *Arşiv Belgeleri ve Şeriyye Sicillerine Göre Niğde 1888-1894*, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Özçağlar A., 1197, "*Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler)*", Ekol Yayıncılık, Ankara

Özçağlar A., 1996, "Türkiye'nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi,* Sayı:12 sayfa7-24, Ankara.

Özçağlar A., 1997, *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler*, Ekol Yayınevi, Ankara.

Özçağlar A., 2004, "Coğrafi Bilimlerin Kentsel Ekonomi, Kentsel Yönetim, Bölgesel İktisat ve Bölge Planlama Yönünden Analizi", *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*. Cilt: II, DPT. PAÜ. KEAS. s: 94-101, Ankara.

Özçağlar A., 2006, *Coğrafyaya Giriş*, (4. Baskı), Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.

Özçağlar A., 2011, *İdari Coğrafya*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara.

Özçağlar A., 2015, *Yönetsel Coğrafya*, Nika Yayın Evi, Ankara.

Özçörekçi H., 1994, "Anadolu'da Küçük Şehir Araştırmaları" *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C:3, S:1, Ankara.

Özdemir E., Çakırbaş A., 2013, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nevşehir'de Bankacılık Faaliyetleri; Nevşehir Bankası T.A.Ş ve Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası T.A.Ş", *Turkish Studies* - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/5 Spring, p. 559-575, Ankara.

Özer Ö., *Kentsel Mekanda Yaya Hareketleri: Morfoloji ve Çevresel Algının Etkisi*, (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fenbilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2014.

Özeşsiz M., *Nevşehir İli İnanç Coğrafyası*, (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1995.

Özgüç N., 1994, *Beşeri Coğrafya'da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri*, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi (3. Baskı), Üniversite Yayın No : 3849 Fakülte Yayın No : 2511 I S B N 975 - 404 - 375 – 2, İstanbul.

Özgür M. E., 1999, "Türkiye Nüfusunun Yaş Yapısı", *Türkiye Coğrafya Dergisi,* S:7, s.159-174, Ankara.

Özgür M E., 2010, *Yerleşme Coğrafyasına Giriş*, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Ders Notları, Ankara.

Özkan Özbek, M., *Fizik Mekan Kurgularının Sosyal İlişkiler Üzerinden Arnavutköy Yerleşimi Bütününde Mekan Dizimi (Space Syntax) Yöntemi İle İncelenmesi*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehircilik Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007.

Özşahin E., 2015, "Coğrafi Bilgi Sistemleri Yardımıyla Heyelan Duyarlılık Analizi: Ganos Dağı Örneği (Tekirdağ)", *Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi*, Cilt: 7, No: 1.

Öztürk G. E., 2008, *19. ve 20. Yüzyıllarda Niğde Sancağı'nın İdari Taksimatı*, Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Öztürk M. K., *Nevşehir İlinde Yerleşme ve Nüfus*, (Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998.

Öztürk M. K., 2002, "Nevşehir İli Nüfusu ve Nüfusun Egitim Durumu (1935- 1996)", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* S: 23, s; 249-258, Ankara.

Öztürk, D., Batuk, F., 2007, "Çok Sayıda Kriter ile Karar Vermede Kriter Ağırlıkları", Yıldız Teknik Üniversitesi, *Sigma Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, Cilt: 25 Sayı: 1, İstanbul.

Pacione M., 2009, *Urban Geography A global Perspective*, (Third Edition) Taylor & Francis Group, London and New York.

Parla T., 1983, *Nevşehir*, Yurt Ansiklopedisi, C. VIII, Anadolu Yayınları, İstanbul.

Pekak M. S., 1990, "Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler" *ODTÜ METU FJA dergisi*, (26:2) 249-277, DOI: 10.4305/METU.JFA.2009.2.13, Ankara.

Pekak, M. S., 1998, *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt*, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Rangone, A., 1996, "An Analytic Hierarchy Process framework for comparing the overall performance of manufacturing departments ", *International Journal of Operation and Production Management*, V:16, N:8, p:104-119, United Kingdom.

Redhouse 1998, *Redhouse Sözlüğü*, Türkçe İngilizce, Sev Matbaacılık ve Yayıncılık İstanbul.

Saaty T. L., 1988, *What is the Analytcal Hierarchy Process?*, Mathemathical Models for decision Support, 48, University of Pittsburgh.

Saaty, L. T., 1980, *The Analytic Hierarchy Process*, McGraw-Hill Comp., U.S.A.

Saaty, T. L. & Vargas, L. G., 2001, *Models, Methods, Conceptsand Applications of the Analytic Hierarchy Process*, Boston: Kluwer Academic Publishers.

Samsunlu A., 2005, *Su Getirme ve Kanalizasyon Yapılarının Projelendirilmesi*, Birsen Yayınevi, İstanbul

Schrettenbrunner, H., 1974, "Methoden und Konzepte Einer Verhaltenswissenschaftlieh Orientierten Geographie", *Der Erdkundeunterricht*, H. 19, s.64-86, Almanya.

Shaw G., Williams A. M., 1969, *A Critical Issues in Tourism: A Geographical Perspective*, Blackwell Publishers Ltd., UK.

Singh O. P., 1996, *Status Growth and Concepts of Urban Geography, News Perspectives In Urban Geography*, Edited by Singh, New Delhi.

Sözen M., Tanyeli Ü., 1986, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Sür A., 1977, *Alanya'nın İklimi*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, Yayın No: 270, Ankara.

Şahin B., *29 Numaralı Nevşehir Şeriyye Sicillerine Göre Nevşehir ve Havalisinde Sosyal Hayat*, (Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir, 2013.

Şahin C., Doğanay H., 1999, *Türkiye Coğrafyası (Fiziki, Beşeri, Ekonomik, Jeopolitik),* Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara.

Şahin İ., 2006, *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*, Eren Yayıncılık Tarih Dizisi, ISBN 9789756372234, İstanbul.

Şahin İ., 2007, "Nevşehir İç Anadolu'da Şehir ve Bu Şehrin Merkez Olduğu İl*",* Türkiye *Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi*, C:33, s. 64-67, İstanbul.

Şahin S., 2010, *Geçmiş Günümüz ve Gelecekteki Nüfus Gerçeği*, Gazi Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara.

Şahin Y., 2011, *Kentleşme Politikası*, Murathan Yayınevi, 2. Baskı, Trabzon.

Şamiloğlu F., Serin-Karacaer S., 2011, "Kapadokya Yöresinin Turizm Potansiyeli ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri", *I. Uluslararası Nevşehir Tarihi ve Kültür Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C: 3, s.129-150, Nevşehir.

Şıkoğlu E., Arslan H., 2015 "Mekan Dizim Analizi Yöntemi ve Bunun Coğrafi Çalışmalarda Kullanılabilirliği", *Türk Coğrafya Dergisi*, S:65, s.11-21, Ankara.

Tekin F., 2009, "*Nevşehir İli Yerleşim Adları Üzerine Bir Dil İncelemesi*", Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.

Tolun Denker, B., 1980, "Davranışlara Yönelik Coğrafya, Anglo-Saksonların "Behavioral Geography"si ve Sosyo-Ekonomik Deneyimler, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı:20, s.257-279, İstanbul.

Tolun Denker, B., 1976, *Şehir İçi Arazi Kullanılışı*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2054, İstanbul.

Toskay T., 1983, *Turizm, Turizm Olayına Genel Yaklaşım*, Der Yayınları, İstanbul.

Tuncel M., 1977, "Şehir Yerleşmelerinde Kuruluş Yerinin Fonksiyonel Sürekliliğe Etkisi Üzerine Bir Derleme: İzmir", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, S:22, İstanbul.

Tuncer E., 2010, "Mekan Dizim Mekanı Okumaya Yeter mi? Default Yönteme Eleştiri", *Arredemanto Mimarlık*, Sayı. 242, s. 114-119, İstanbul.

Tümertekin E., 1965, *Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması*, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No: 48, İstanbul.

Tümertekin E., 1969, "*Sanayi Coğrafyası*" (3. Baskı), İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No: 22, İstanbul.

Tümertekin E., 1973, *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*, İstanbul Üniversitesi yayın No: 1840, Coğrafya Enstitüsü Yayını, edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.

Tümertekin E., 1977, "Boğaziçi'nde Coğrafi Görünümü Değiştiren Bir Faktör Olarak Sanayi" *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, S: 20-21, s. 41-70, İstanbul.

Tümertekin E., Özgüç N., 1999, *Ekonomik Coğrafya: Küreselleşme ve Kalkınma*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Tümertekin E., Özgüç N., 2002, *Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür*, *Mekan*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Türkmen S., 2011, "İlhan Berk'in İstanbul Kitabı'nda Flaneur", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages*, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume: 6/3 Summer, s.1769-1781 TURKEY.

Türkoğlu N., Çalışkan O., 2011, "Nevşehir ve Ürgüp'te Şehirleşmenin Biyoklimatik Koşullar Üzerine Etkisi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C: 51, S: 1, s. 45-63, Ankara.

Uğur A., Aliağaoğlu A., 2015, *Şehir Coğrafyası*, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, Geliştirilmiş 4. Basım, Ankara.

Uludağ K., 2000, "Eskişehir Şehir mi? Kent mi?", *Onbeşgün Dergisi*, S:2, s;4-5, Eskişehir.

Ulusoy G., 2004, "Pomzanın İzole Monolitik Malzeme İmalinde Kullanılması" *MTA Dergisi*, S.129, s.89-96, Ankara.

Ünal M. A., 1989, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara,

Yazıcı H., 1995, "Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt", *Türk Coğrafya Dergisi*, S:30, s.189-218, İstanbul.

Yıldız M Z., 2004, "Disiplinler Arası Kent Çalışmaları ve Coğrafya", *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt: II, s: 282-286, Denizli.

Yılmaz, E., 2009, *Bir Arazi Kullanım Planlaması Modeli: Cehennemdere Vadisi Örneği*, Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 3, Mersin.

Yiğit, T., *Nevşehir İlinde İntihar Girişiminde Bulunan Kadınların Sosyo Demografik Özellikleri ve Risk Faktörleri*, (Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2009.

Ying, X., Zeng, G. M., Chen, G. Q., Tang, L., Wang, K. L., Huang, D. Y., 2007, "Combining AHP with GIS in synthetic evaluation of eco-environment quality-A case study of Hunan Province, China", *Ecological Modelling*, Cilt: 209, Sayı:2-4, USA.

Yörükan A., 1968, *Şehri Sosyolojisinin Teorik Temelleri*, İmar ve İskan Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Yüceşahin M.M., 2003, "Şehirleşme Süreci Bakımında İnegöl İlçesi Şehirsel Yerleşmeleri", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C: 1 S:1, s; 75-95, Ankara.

Wheeler J. O., Müller P. O., 1986, *Economic Geography* (2. Edition), Jhon Wilwy and Sons, New York.

Wyly E., 2012, *Coğrafyacıların Kente Olan Yaklaşımları*, Geography 350, Introduction to Urban Geography, Toronto.

RAPORLAR

- Komisyon, 2004, "*Nevşehir'in 50. Yılı*", Nevşehir.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Türkiye Toprak Sanayi Meclisi, Bims Sanayicileri Derneği, "*Bims (Pomza) Alt Sektör Raporu*", 2006, Ankara.
- **Aktimur H.T., Keçer M., Sönmez M., Potoğlu S.,** 1994, "*Nevşehir İli'nin Arazi Kullanım Potansiyeli*" Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Jeoloji Etütleri Dairesi, Ankara.
- **Başoğlu O.**, 2011, "*Nevşehir İli ve İlçeleri 2011 Yılı Miyosen Dönem Fosil Yatakları Yüzey Araştırması Bilimsel Raporu*" Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Yüzey Araştırması Projeleri, Proje Raporu, Ankara.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Ankara.
- Nevşehir Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü," **İl Çevre Durum Raporu**", Nevşehir, 2012.
- **Sassano G.** 1964, "*Acıgöl (Nevşehir) Bölgesi Kuvaterner Volkanizması*" Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Raporu, Ankara.
- Başbakanlık Çevre ve Şehircilik Bakalnlığı Mevzuatı Geliştirme Müdürlüğü, İmar Planı Mevzuatı, Resmi Gazete Tarihi: 02.11.1985 Resmi Gazete Sayısı: 18916.
- **Rapor.** Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Env. D.K.V.K.E., Nevşehir Tarihi Kayıtlar Raporu, Hazırlayan: Halis YENİPINAR, Murat E.GÜLYAZ, Sultan TUTAR, Nevşehir.
- **Url 1.** https://cografyabilim.files.wordpress.com/2012/03/06-arazi-kullanc4b1m-modelleri.pdf (14/12/2016 - 15:20).

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Emrah ŞIKOĞLU
Öğrenci Numarası	10120201
Enstitü Anabilim Dalı	Coğrafya
Programı	Doktora
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	Yrd. Doç. Dr. Handan ARSLAN
Tez Başlığı (Türkçe)	NEVŞEHİR ŞEHİR COĞRAFYASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 370 sayfalık kısmına ilişkin, 25/04/2017 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 12 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Yrd. Doç. Dr. Handan ARSLAN
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Saadettin TONBUL
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla **%10**, "alıntılar dâhil" **% 30'u** geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Elazığ'da doğdum. İlkokul, ortaokul ve liseyi Elazığ'da okuduktan sonra 2002 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nü kazandım. 4 yıllık Eğitimimi tamamlayıp 2006 yılında mezun oldum. Aynı yıl Tezli Yüksek Lisans kapsamında Atatürk Üniversitesinde açılan İngilizce Hazırlık Sınıfını başarıyla tamamladıktan sonra 2007 yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünün açmış olduğu Tezli Yüksek Lisans Sınavı'na girdim. Yüksek Lisans Eğitiminin geri kalanını Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Coğrafya Bölümü Türkiye Coğrafyası Anabilim Dalı'nda devam ettirdim. 2009 yılında Fırat Üniversitesinde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladım. 2010 Yılında Coğrafya Bölümü Türkiye Coğrafyası Anabilim Dalı'nda Doktora Eğitimine Başladım. Halen Fırat Üniversitesi Coğrafya Bölümünde görevimi sürdürmekteyim. Evli ve bir çocuk babasıyım.

Emrah ŞIKOĞLU

ELAZIĞ-2017